

HAYKOBE TOBAPHCTBO IM. SHEBЧЕНКА
SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY
ŠEVČENKO SOCIÉTÉ DES SCIENCES
SCHEWTSCHENKO GESELLSCHAFT
DER WISSENSCHAFTEN

UKRAINIAN ARCHIVE

V. XVI

THE CITY OF UHNIV AND ITS REGION

A HISTORICAL AND MEMOIRISTICAL COLLECTION

Prof. Wasyl Lew, Editor-in-chief

Members of the Shevchenko Scientific Society
Prof. Yaroslav Pasternak, Prof. Bohdan Zahaykevych
and Prof. Wasyl Lew read and reviewed the materials
and recommended for the publication

The entire manuscript was reviewed by the Members of the
"Uhniv Society": Nicholas Petryshyn, President, Ivan Kozak,
LLD, Volodymyr Petryshyn, LLM, Theodore J. Reshetylo, MD.
Photos described by Volodymyr Petryshyn, LLM.

NEW YORK — PARIS — SIDNEY — TORONTO

1960

УКРАЇНСЬКИЙ АРХІВ

Т. XVI

УГНІВ ТА УГНІВЩИНА

ІСТОРИЧНО-МЕМУАРНИЙ ЗБІРНИК

НЬЮ-ІОРК — ПАРИЖ — СІДНЕЙ — ТОРОНТО

Редактор: Проф. д-р Василь Лев

Поручили для друку:

Проф. д-р Ярослав Пастернак

Проф. Богдан Загайкевич

Проф. д-р Василь Лев

Матеріали для збірника приготував Редакційний Комітет „Товариства Угнівщина” в складі: Микола Петришин, голова ТУ — з уряду, д-р Іван Козак, мгр Володимир Петришин, д-р Теодор Решетило, перевірів матеріали і затвердив їх віродостойність.

Мгр Володимир Петришин приготував та описав світлини.

ВСТУПНЕ СЛОВО ГОЛОВИ „ТОВАРИСТВА УГНІВЩИНА”

Дорогі Земляки і Родимці Угнова та Угнівщини!

Задум видати книжкою історію Угнова й околиці здійснився. Від заснування Комітету видання нашого збірника минуло тридцять шість років. Довгий час збирання матеріалів, різні більше і менше позитивні сторінки діяння членів Комітету, цікава і незавидна доля матеріалів, призьбланих у часі між двома війнами, оце причини припізненої може появи книжки. Продовж майже пів сотні років пережив Угнів та Угнівщина радісні і болісні хвилини, хвилини росту культурно-національного життя міста й околиці, міста, що вєлавилось своїми ремісничими, передусім шевським і кушнірським промислами, міста, що став „Назаретом української інтелігенції”, видав понад півтори сотні священників і майже стільки світської інтелігенції, міста, що в історії Галичини, а зокрема визвольних змагань, відіграло важливу роль як борець за самостійність рідної Держави. Видання збірника історично-мемуарного характеру завжди займає багато часу, передусім на збирання матеріалів, опрацьовування їх і класифікування. Коли ж до того взяти до уваги події нашого національного і культурного життя між двома війнами та жорстокі факти другої світової війни і її наслідки, знищення Угнова й околиці не тільки матеріальне, але також і популяційне, далі нашу давнішу еміграцію в заокєанські країни та масову еміграцію після другої світової війни, тоді зрозуміємо труднощі видання нашої книжки. І саме, коли в цьому році минає 75 років від заснування Читальні „Просвіти” в Угнові, „Товариство Угнівщина” в Америці, що є продовжувачем праці заснованого в 1924 році Комітету святкування 40-річчя засновин Читальні, дає в руки Всім Угнівцям та Угнівчанам, а також і всьому Українському Громадянству цей збірник, що всебічно представляє життя Угнова й околиці від прадавніх часів по сьогодні. Ми свідомі недоліків цього збірника, та коли візьмемо до уваги незалежні від нас обставини, серед яких постав цей збірник, кожний читач мусить нам вибачити.

Як голова „Товариства Угнівщина” почуваюся до милого обов'язку скласти в його імені щире подяку Всім, що причинилися до видання збірника чи то матеріально чи морально. Зокрема дякую Всім Авторам матеріалів, приготовлених для збірника, Редакційному Комітетові „Товариства Угнівщина” і Науковому Товариству ім. Шевченка за фірмування і видання цієї праці. Зокрема дякую шп. професорам д-рові Василю Левові, головному редакторові збірника, д-рові Ярославові Пастернакові та Богданові Загайкевичеві за наукову оцінку, критичні завваги й доповнення виготовленого і зретаданого до друку матеріалу.

Микола Петришин

Голова „Товариства Угнівщина”

СЛОВО ВІД ВИДАВЦІВ І РЕДАКТОРА ЗБІРНИКА

Історія видання цього збірника довга і складна. Розпочав її інж. Корнило Целевич з початком 20-их рр. нашого сторіччя після остаточного закінчення наших визвольних змагань з Польщею. Для святкування сорокліття заснування Читальні „Просвіти” в Угнові, що припадало на 1925 рік, засновано комітет і вирішено за ініціативою інж. К. Целевича видати пропам'ятну книгу про минуле й сучасне Угнова. К. Целевич, як голова Комітету, заангажував угнівських студентів і інших старших громадян до збирання матеріалів та писання статей для збірника. Справа не була легкою, бо майже всі працівники не були фаховими спеціалістами. Та все ж таки призбирано деякий матеріал, а дещо з того навіть видано друком. В загальному около 20 осіб, не тільки з Галичини, але із Чехословаччини прислало матеріали про Угнів. Саме К. Целевич написав основну розвідку про ремісничі цехи в Угнові, видруковану в „Житті і Знанні” в 1932 р. Він теж разом із д-ром Степаном Божиком та мґ-ром Миколою Дужим з Карова збирали матеріали про топографію і фізіографію Угнова й околиці. Д-р Степан Божик, д-р Іван Околот, д-р Андрій Шустикевич і інші б. учасники визвольних змагань збрали матеріали і списали мемуари про дії визвольних змагань в Угнові та околиці. Вони друкували їх в виданнях „Червоної Калини” та календарях і інших журналах. Деякі з угнівців написали теж спогади не тільки про визвольні змагання, але й про інші важніші події в Угнові, а також подали літературні описи різних угнівських свят і звичаїв. Зокрема д-р С. Божик видрукував книжечку про

історію шкіл в Угнові, користуючися не тільки особистими спостереженнями, але також і історичними документами. Він теж зібрав відомості про минуле Угнова з архівних і друкованих матеріалів. Одначе видання збірника не можна було зреалізувати перед другою війною через брак достатніх грошових засобів, зібраних комітетом від угнівців, угнівської еміграції та інших добродіїв, а також тому, що в тридцятих роках польська адміністрація і цензура була б не дозволила на друк усіх зібраних матеріалів. Навіть деякі автори не бажали собі друкування своїх статей в умовинах існування польської держави. Комітет виготовив кілька примірників манускрипту пропам'ятної книги. Один із цих примірників передано перед війною до архіву НТШ у Львові. Інший примірник передав інж. К. Целевич д-рові Теодорові Решетилі кілька років ще перед війною. Д-р Решетило вивіз цей примірник на еміграцію. На наполегливе домагання д-ра С. Божика, що після війни осів у Бельгії, д-р Решетило переслав йому всі ці матеріали. Д-р Божик планував видати їх у календарних збірниках і тому не повернув їх Т. Решетилі. Та коли під час з'їзду Угнівщини в Нью-Йорку в 1950 р. вирішено видати пропам'ятну книгу — історію Угнова та Угнівщини, і назначено редакційний комітет, складений при „Товаристві Угнівщина” зі старих і нових емігрантів, цей комітет продовжував працю попередніх років, прибирав нові, вишукував уже друковані матеріали та звернувся до Наукового Товариства ім. Шевченка в ЗДА з проханням оформити й фірмувати видання збірника. Кошти видання покрило „Товариство Угнівщина”. Крім переддрукованих і зібраних матеріалів подали нові матеріали різні члени комітету й угнівці вже тут, перебуваючи на еміграції. Майже всі їхні відомості списані з пам'яті і підтверджені деякими друкованими. Весь матеріал переглянули члени угнівського редакційного комітету, справляючи ідентичність фактів і виправляючи неточності. Та без огляду на це збірник не може бути досконалий.

Редакційний комітет і колегія свідомі тих недоліків, що постали не з їх причин. В умовинах еміграційної дійсності не можливо зібрати матеріал і правдиві відомості повністю. Брак бібліотек і архівів та здепонованих матеріалів у НТШ у Львові, неможливість збирати матеріал на місці із, так сказати б, першого джерела та перевірювати й доповняти давніший, відсутність автентичних свідків недавнього минулого і сьогоднішнього, а навіть неможливість згадати про деяких осіб, що залишилися в рідному краї, неможливість згадати про деякі по-

дії недавно минулі, яких автентичність треба би перевірити, все те причини оцих недоліків. Та все таки збірник подас суцільну картину, хоч і не повну, національного і культурного життя Угнова й околиці, одного зі свідоміших містечок західньої України.

Редакційний комітет використав усі добути матеріяли, хоч не всі передрукував повністю, тому що ті самі відомості повторяються в кількох різних статтях. Та на задоволення й радість авторів статей згадано їхні імена, як авторів матеріялів до збірника. За ці матеріяли вдячний їм редакційний комітет, як також і вдячний тим, що теж збирали матеріяли і допомагали в організуванні видання збірника, та, відійшовши у вічність, як Михайло Білик, А. Шустикевич, Гр. Гумовський, Ю. Медвідь, Микола Білик, о. І. Зрада, не діждалися побачити його. Редакційний комітет вдячний всім тим угнівцям та угнівчанам, як також і іншим особам, що підтримували морально та матеріяльно ідею видання збірника.

Збірник про Угнів та Угнівщину призначений не тільки для їх земляків і на рідних землях і на еміграції, не тільки для їх потомків, що народилися і виростають поза рідним краєм, але також і для всього українського громадянства. В збірнику знаходяться суто наукові, мемуарні та популярно опрацьовані відомості про те, що колись діялося на малій частині західньоукраїнських земель, зв'язаних з цілою територією України, про те, що вже не вернеться в такому самому виді. Всі статті й відомості в збірнику, без огляду на їх стиль і форму, стали історичним документом і джерелом для студіювання нашого минулого.

ЧАСТИНА I

ПОЛОЖЕННЯ УГНОВА

Степан Божик і Володимир Петришин

ТОПОГРАФІЯ УГНОВА Й ОКОЛИЦІ

Містечко Угнів віддалене 18 км. на північ від Рави Руської, лежить у доріччі Буга та належить до Львівської області. Села положені в найближчому оточенні Угнова то Терношин і Диниська від півночі, від північного сходу Корчів, а від південного Карів, від півдня Піддубці, від південного заходу Вілька Вербицька і Вербиця, від заходу Новосілки передні і Кардинальські та Махнів. Серединою території угнівського обширу пливе річка Солокія в напрямі від заходу з села Піддубець на північний схід а опісля прямо на схід посеред багnistих і мочароватих просторів та впадає до лівого берега Буга на південь від Кристинополя. Саме в закруті річки на терені, піднесеному на 212., простягається на правому березі містечко в формі прямокутника, звуженого в східньому напрямі — Передмістям. На південь від міста підноситься легеньке узгір'я до висоти 254 мт., де стоїть тріангуляційний знак. В найближчому сусідстві містечка по лівому березі, на північ була тільки міська різня, що належала до містечка, а далі за „Заставським рівцем” село Застав'я, колись самостійна громада, а від 1936 р. злучене з містечком. На північному боці території Застав'я дві залізничні станції, а то залізниця Ярослав — Рава Руська — Сокаль, а друга вихідна станція вузькоколійної залізнички, побудованої під час першої світової війни 1915 р., Угнів — Ульгівок, — Лаців — Грубешів. В найближчому сусідстві містечка лежать малі оселі — присілки чи фільварки: Лапаївка і Вигода від півночі, руїни Нового двора і Боженка від сходу, Лужок від заходу.

З півдня від Рави Руської через Річки, Михайлівку веде битий шлях до Угнова і Застав'я та на схід аж до хати Курчинського. В Угнові сходиться з цим шляхом т. зв. „польська дорога”, що йде з Карова. На схрещенні цих доріг в Угнові знаходиться чотирибічна площа — ринок. На середині тієї площі

були колись два будинки: старший, дерев'яний, званий ратуш, а другий у безпосередньому сусідстві містив крамниці з блаватними товарами. Ще за часів Речіпосполитої Польщі у ратуші не було приміщень урядових бюр, а шинк — торгівля алькоголевих напоїв. За Австрії якийсь час не було шинку. Колись цей будинок-ратуш був власністю заставського діди́ча Моравського, а держали його жи́ди. Другий будинок теж був власністю жи́дів. З усіх чотирьох боків ринку були будинки, переважно партерові, майже всі сполучені одним дахом у кожному ряді. Цей дах творив на фронті хат піддашся широке на 2-3 метри, зване підсінням. Тут були торгові крамниці-лавки, де продавали різномодні харчові продукти і предмети першої господарської потреби. Доми замешкували переважно жи́ди купці, власники різномодних крамниць. В сусідніх домах при вуличках мешкали християни — угнівські міщани, ремісники і хлібороби. На південному сході від ринку стояла наша церква, а на південному заході латинський костел, під патронатом св. Антонія. Далі були одна велика і дві малі синагоги.

Раніше не було брукованих вулиць, крім т. зв. Равського тракту. Тому навесні та восени малі вулички потапали в болоті. Перші вулиці став брукувати наказний бурмістер Геллер, що обняв урядування в 1897 р. після бурмістра Кукіза. Бурмістер

Угнів, 1933. З церкви йде процесія до каплички за млином. По правому боці видно хату, яку Юстин Медвідь з Акроу, Огайо, подарував на українську промислову школу.

Геллер упорядкував вулиці і надав їм назви. Меліорацію міста переводив коштом проданої частини лісу.

Костел в Угнові. Колись дерев'яний, згорів у XVII ст. В 1632 р. за польського короля Володислава IV побудовано новий в такому вигляді, як на світлині. Тільки обі вежі були нижчі. Обстрілюючи Угнів 15 червня 1915 р., німецька артилерія збила одну вежу, а іншу запалила. До двох років відбудовано вежі і підвищено їх майже на 10 метрів. Тодішнім парохом був о. Соколовскі. Головною фундаторкою будови костела була дідичка Мишешк. (Світлина з 1933 р.).

Найважливіші вулиці то Равська, Белзька, Карівська і Церковна.

Т. зв. дім „Ожеха”,
перебудований на
Читальню „Просві-
ти” в 1925 році.
В глибині з-права
церква.

До ринку притикала площа ім. Степана Жуковського. При ній був будинок хлоп'ячої школи, дерев'яний, отинкований.

При Равській вулиці поза містом, коло кооперативи, стояв великий мурований будинок суду, був мурований будинок аптеки Калужняцьких, далі дерев'яний будинок т-ва „Сільський Господар”. В 1926 р. купила його Читальня „Просвіти” і сполучила обидва будинки, так що виходили вони на вулиці Церковну і Равську.

Великий мурований одноповерховий будинок при Равській вулиці був власністю кооперативного банку „Угнівщина”; тут приміщалася філія Повітового Союзу Кооператив.

Побіч церкви на терені цвинтаря був великий партеровий будинок — Бурса фундації Степана і Пелагії Жуковських (після першої світ. війни — захоронка і мешкання сс. Служебниць). Близько коло нього був ще другий будинок мурований, на терені цвинтаря, т. зв. „шпиталь” — дві кімнати і великі сіни. Тут доживали свого віку бідні вдови.

Дільниці Угнова називалися: Місто, Передмістя — обабіч Карівської дороги, починаючи від цвинтаря, Оболоння на південний схід від міста й церкви, Юрдика (лат.: „юристика”) на захід від міста і Луг над річкою. За панщинних часів Юрдика різнилася від міста тим, що її жителі робили панщину для римо-кат. пароха, а Угнів користувався Магдебурзьким правом і був звільнений від панщини.

Назви угнівських ґрунтів були такі:

а) поля: Городи, Загуменки, Передні, Лемешики, Середні, Бартішка, Передні луки, Задні луки, Ниви;

Типова угнівська криниця
з журавлем на осліх
оборонних валах міста.

б) сіножаті: Стависька, Острілки, Купини, Болота, Шумно, Пастівники, Горбки і Погорілка.

Угнівський громадський ліс називався Уликів. Він простягався від Застав'я в напрямі Диниськ. Був там теж фільварок з тією самою назвою. Дехто називав його Корчунок.

В Угнові були три цвинтарі померлих: 1) Загальний, напроти будинків гр.-кат. приходства по противній стороні Карівської дороги. Було то спільне кладовище для греко- і римо-католиків. На цьому цвинтарі була одна спільна могила вояків УГА і три ряди спільних могил австрійських і російських вояків, поляглих у бою під Угновом у 1914 р. 2) Холеричний цвинтар, при кінці другої передміської вулиці. Там похоронено угнівців, померлих на холеру в 1873 р. 3) Військовий цвинтар, на Передніх полях за судом — на сході, заснований у 1915 р. Там похоронено померлих на холеру німецьких, а пізніше австрійських вояків в 1915/16 роках. В 1921 році поляки перенесли своїх поляглих вояків з загального цвинтаря на військовий.

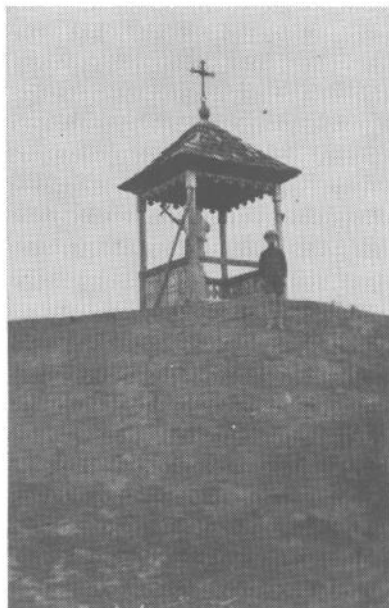
Процесія вертається з холеричного цвинтаря в Угнові. 1933 р.

Було в Угнові також і жидівське кладовище (окописько) по лівій стороні равського гостинця перед судом.

На місці, де донедавна була вікарівка, був колись монастир оо. Василіян, а майже при вході до загального цвинтаря була колись православна церква (вже за валами).

Угнів був оточений оборонними валами, що збереглися до останніх, перед другою світовою війною, часів. Під містом по-

будовані підземні хідники, яких ніхто не досліджував і які не-
раз западалися.

Капличка св. Івана
на оборонних валах в Угнові.
Кінець північно-східнього рогу.
(1930).

Володимир Петришин

ЦЕРКВА В УГНОВІ

На південному сході від ринку стояла при вул. Церковній величава мурована церква під патронатом Рождества Пресвятої Богородиці. Побудована вона в рр. 1855-57, за переказом старих людей, на тому місці, де колись стояла василіянська дерев'яна церква. В кутку церковного подвір'я (цвинтаря), де перед війною був будинок вікарівки, мав стояти монастир оо. Василіян. Коли в 1780 р. згоріла дерев'яна церква, міщани стали відбудовувати її в той спосіб, що спершу вимурували пресвітеріяну частину з цегли, закупленої у власниці Угнова Моравської, яку вона добула з розібраної частини міських мурів. Решта перкви була дерев'яна. Щойно в 1855—1857 рр. побудував власним коштом цілу церкву з цегли Степан Жуковський. В нагороду за це дістав він від папи хрест. Видно його на портреті фундатора. Передтим розібрано стару, дерев'яну церкву. На будову церкви розібрано цегляний мур з решток оборонних валів коло горбка св. Івана.

В основі мала церква форму хреста. Крита білою бляхою і завершена дев'ятьма банями. Мури зовні і внутрі отинковані.

Церква в Угнові. Вид з північної сторони.

Церква в Угнові. Вид з фронту. З лівого боку дзвіниця.

Пресвітерія містилася в східній частині церкви. Нутро над-престольної копули представляло, розмальоване синьою фарбою небо з золотими зірками. На запрестольній стіні був розмальований образ Божої Матері. По обох боках пресвітерії, з північного і південного боків були дві захристії. Великий, гарно різьблений іконостас відділяв пресвітерію від головної частини церкви. По лівому боці головної частини церкви був вівтар з іконою св. Миколая, а по правому боці з іконою Вознесіння. В південній стороні головної нави був ще третій престіл, т. зв. „кавалірський”) з іконою Пречистої Діви Марії, М. Б. Перед усіма трьома вівтарями звисали невеликі свічники (павуки). По лівому боці головної нави були бічні входові двері з малим притвором, звані „малі”. Посередині головної нави звисав із копули великий позолочуваний свічник. При північній стіні церкви була прикріплена проповідальниця в виді човна, зроблена на зразок проповідальниці в катедральній церкві

**Проповідальниця
в угнівській церкві.
Вивезена поляками
в 1948 р.**

в Перемишлі. Коло човна постаті двох апостолів, що тримають у руках сіті, в сітях риба. В двох наступних частинах церкви, що видовжувала її в прямокутник, звисали великі нафтові лампи для освітлювання церкви під час вечірніх відправ. В останній, найменшій частині церкви прямокутника були хори з двома бічними входами і сходами. Цю частину церкви відділювала від решти дерев'яна стіна, що сягала до хорів. В цій стіні були великі центральні двері і по обох боках малі. Останні головні двері були в західній стіні, масивні, зроблені з дерева. Над ними була галерія мурована, що спиралася на чотирьох колонах. Входилося на цю галерію з хорів. Над входовими

Нутро ужнівської церкви.

дверми церкви був напис кирилицькими буквами (золотими на синьому тлі): „Благословен грядий во імя Господне”.

Уродженець Угнова о. Василь Романовський і парох його в рр. 1902—1914 добудував частину церкви, притвір, звану по-угнівському „бабінець” і галерію; перебудував хори, побудував малий вхід до церкви в північній стіні. Відновив теж пресвітерію та новий різьблений і позолочений іконостас і проповідальницю. Над бабинцем добудовано дві копули.

Підлога цілої церкви була виложена кафлевими кольоровими плитками.

В південній і північній стінах було 5 великих вікон. До 1923 р. не було в церкві лавок, тільки два крилоси для дяків. В тому ж році за пароха о. Олександра Говди справлено в цілій церкві гарні дубові лавки. Давніше внутрішні стіни церкви були гарно розмальовані іконописом. Та з роками барви образів полиняли й позатиралися головні риси ікон. За душпастирювання о. Олександра Трешневського розмалював прегарно цілу церкву мистець Дам'ян Горняткевич у 1933—36 рр.

Новопомальовану церкву і новий престіл посвятив 24. VI. 1936 р. перемиський єпископ Йосафат Коциловський. Захоплений виглядом відновленої мистецьким іконописом церкви, сказав він до угнівців пам'ятні слова: „Ваша церква може бути єпископською катедрою”.

Після виселення автохтонного населення з Угнова до УССР і на західні землі Польщі в р. 1946—47 забрано церкву на машино-тракторну станцію.

Є відомості, що в Угнові є якісь люди, та не угнівці. Також відновлено церкву і відбуваються в ній Богослуження, але, мабуть, православні.

1) Фундований і прикрашуваний „кавалірами” цеху (це челядники, звані також молодші браття).

Дам'ян Горняткевич

ДО ІСТОРІЇ НАЙНОВІШОГО ІКОНОПИСУ УГНІВСЬКОЇ ЦЕРКВИ

В рр. 1931-32 провадив я театральний гурток при читальні „Просвіти” в Кракові. Йшло головним чином про те, щоб з вистав цього гуртка зібрати фонди на заплатавання приміщення читальні, бо членські внески, які впливали доволі скупо, не вистачали на покриття такого поважного зобов'язання. Атракцією сезону була звичайно зимова вистава, зв'язана з темою

Різдва. Диспонуючи добірним гуртом аматорів, який складався здебільшого зі студентів Краківського університету, я поставив виставити в січні 1933 р. відомий водевіль Гоголя „Різдвяна ніч”. Найбільше уваги треба було покласти на вибір Солохи, бо всі інші ролі можна було легко обсадити. Кандидаткою на Солоху стала п. Іванка Трешневська, дочка о. пароха з Угнова. Вона мала всі сценічні вальори: молода, вродлива, обдарована добрим голосом, надавалася якнайкраще до виконання цієї ролі. Тому вистава пройшла зі справді добрим успіхом. Але під час одної проби п. Іванка, яка була сестрінкою мого військового команданта з часів першої світової війни, сотн. Зенона Дрималика й уже тим самим увійшла до кола близьких мені осіб, згадала в розмові зі мною про клопіт свого батька. Саме о. Трешневський задумував малювати церкву в Угнові й уже мав навіть наміченого кандидата, але той кандидат — як виявилось, — не здобув до того часу необхідного практичного знання в тій ділянці й просив про однорічну проволочку, бо хотів щойно простудіювати церковний стінопис, як під іконографічним, так і технічним оглядом. Отже п. Іванка просила мене, щоб я подав їй батькові кореспонденційним шляхом всі потрібні вказівки щодо іконопису церкви. Наша переписка скінчилася запрошенням мене до Угнова, коли то я перейшов із ролі дорадника до іншої позиції, бо на бажання о. пароха й тамошнього церковного Комітету, мені доручено виконати розпис Угнівської церкви.

В половині травня 1933 р. приїхав я до Угнова.

Після мого довголітнього перебування в Кракові, Угнів — видався мені тихою, спокійною оселею. Я почувався там від самого початку моєї праці, наче на відпочинковому літничі. Цю милу атмосферу місцевого довкілля скріплювало перш усього приходство — гостинний дім пп. Трешневських, де я був щоденним гостем.

Першим моїм завданням було виконання проєктів на малювання церкви й розшукування добрих помічників до роботи. Тамошня простора парохіяльна церква не відзначалася якимись особливими прикметами стилю. Її нутро вкращувала тільки велика проповідальниця в виді корабля, докладна копія амвону з перемиської катедри, а далі іконостас і два бічні престולי. Все таки угнівці гордилися своєю мурованою церквою і то не без причини. Фундатором її був великий меценат Угнова, міщанин Степан Жуковський.

Робота розгорталася тепер у двох напрямках: у церкві тесля ставляв риштування, а я в міжчасі підготовляв проєкти на розпис головної бані й стін.

Ще заки встиг я розглянутися за відповідними помічниками, до мене зголосилися два молоді хлопці з Піддубець: Семен Макух і Лука Зборовський, пропонуючи мені свої прислуги. Вони обидва — хоч молоді ще віком, — мали все таки чималий фаховий досвід, бо малювали нещодавно з якимсь польським малярем у тамошній околиці церкву й попри здобуте у нього технічне знання, відзначалися винятковою солідністю і беззастережним послухом. Це впливало мабуть із того, що їхній шеф був доволі безоглядний у своїх вимогах і не раз під час праці, навіть тероризував оцих юнаків. Макух був прямо ідеальним помічником: інтелігентний, меткий, виявив себе теж дуже добрим золотарем; а золотарство — ділянка трудна й доволі відповідальна. Згодом заангажував я до співпраці теж Івана Савку, студ. львівської політехніки, вправного рисівника, що виручував мене вже в складніших мистецьких завданнях. Він виконував на основі моїх проєктів картони з орнаментами у відповідній скалі, що вимагало великої легкоти руки й чималого досвіду. Та справжньою моєю „правою рукою” став згодом Олександр Дикий, студент Віленського університету, де вчився малярства й фотографіки. Саме при тамошньому університеті існувала єдина в Польщі катедра фотографіки, яку провадив відомий польський світлицець Булгак. Як Макух у чисто технічній ділянці, так Дикий у мистецькій, виявили себе незрівняними допоміжними силами: обидва скромні, але незвичайно дбайливі у доручуваних їм працях і вив'язувалися з них справді зразково. Дикий привіз до Угнова свій фотографічний апарат, чим віддавав мені неоцінені прислуги, бо після закінчення чи то окремих партій малювання, чи цілоти роботи, він виконував світлини, а робив їх з прецизною докладністю. Тому щиро кажу, що співпраця зі згаданими помічниками, належала до справжньої приємності.

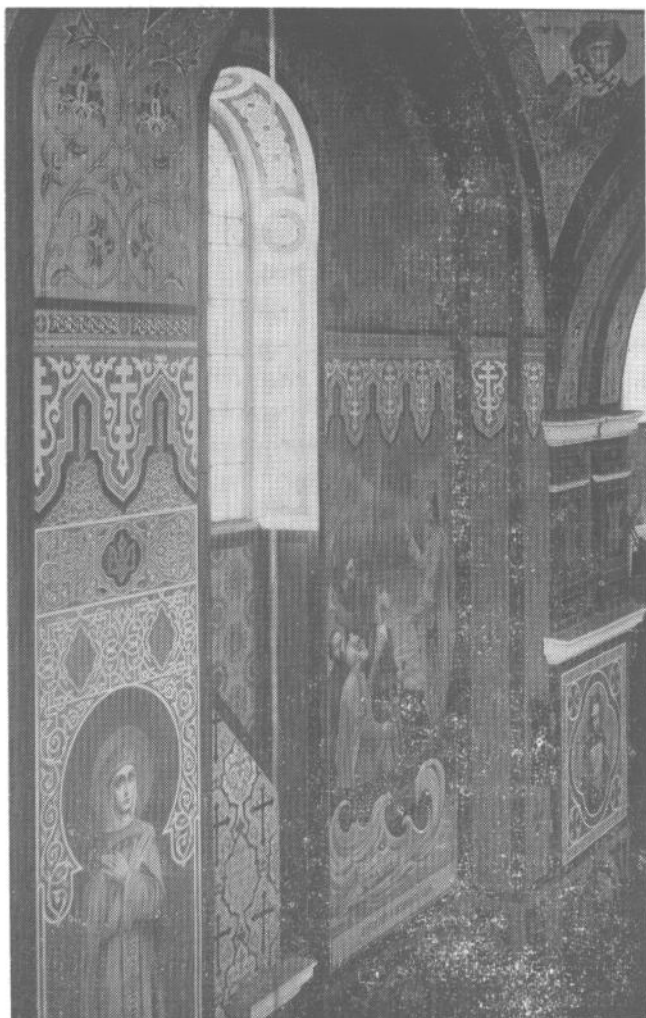
Я згадував уже вище, що дуже милу атмосферу знаходив я теж завжди на приходстві. Зокрема „Імось”, п. Марія Трешневська, високоосвічена, дуже дотепна й погідна пані, витворювала довкруги себе незвичайно приємний настрій. Коли з самого початку моєї праці деколи сумнівався я, чи я зможу перемогти всі непередбачені ще труднощі й я згадував про це п. Трешневській, вона завжди мала для мене щирю пораду. Що-

більше: вона написала тоді вірш „Артистові”, в якому згадала про мої душевні переживання, та впевнювала мене в ньому, що Бог додасть мені сили й пішле до церкви своїх янголиків, щоб помагали мені в доборі кольорів і надхнули благодатною силою.

Угнівське приходство підносилося до рівня Парнасу, зокрема тоді, коли до Угнова приїздив театр ім. Тобілевича, а пп. Трешневські запрошували до себе на мешкання когось із визначних акторів, як Микола Бенцаль чи Іван Рубчак. Я мав велику приємність провести кілька вечорів на розмовах із мистцем Рубчаком. Коли на сцені належав він до найкращих мистців, то в приватному житті не виявив він навіть найменшої тіні якоїсь пози або патосу, а був справді скромною людиною. Невибаглива сцена угнівської читальні „Просвіти” ні трохи не спокушувала його до якогось легковаження докільля. І так, напр. виконуючи роль Аспарда в „Корневільських дзвонах”, співав і грав так, що не міг би заграти її краще навіть на столічній сцені. В кожній фразі і в кожному русі Рубчака відчувався стиль знаменитого мистця. І коли ж опісля на приходстві ми висловлювали Рубчакові наше признание, він виминав це, а зручно спрямовував розмову на тему тріумфів своєї пок. дружини, що здобула собі широку славу як серед українських, так і польських приклонників театру й естради. Про один її виступ на концерті в Кракові перед першою світовою війною він висловився простими, але дуже теплими словами: „... а вона ладно, ладно співала”.

Коли поставлено риштування, зачалася наша властива малярська праця. В головній бані й на стінах залишилися ще рештки первісного стінопису, який можна би було з деяким зусиллям підтягнути під рококовий стиль. Це малювання зображувало декілька груп святих в обрамуванні невибагливої орнаментики. Те все було виконане нетривалими клейкими фарбами, що за потягненням пальців давалися легко стерти. Професійний обов'язок наказував мені перефотографувати ці малюви на доказ, як виглядала первісна угнівська поліхромія. На превеликий жаль, ці світлини пропали мені при моєму виїзді на еміграцію до Німеччини. Ото ж основним моїм завданням було усунути цей первісний розпис зі стін та відповідно закріпити тинк, що у деяких місцях відставав від цегли. Після закінчення цих необхідних підготовчих робіт прийшла черга на справжню мистецьку працю. Стелю головної бані зайняла

велика композиція Вознесення Господнього. З більших фігуральних образів я намалював у тій частині храму ще й картину Розп'яття (на південній стіні), та ближче до престолола обабіч іконостасу святих апостолів Петра й Павла, як двох стовпів католицької Церкви. Всі стіни були виповнені багатою орнаментикою: на пілястрах рясно золоченою, а на ширших площах потрактованою у виді брукатних узорів. Спеціальну увагу звернув я на луки арки, що мерехтіли багатством орнаментики, спертої на прикрасах рукописів із княжої доби. Під гзим-

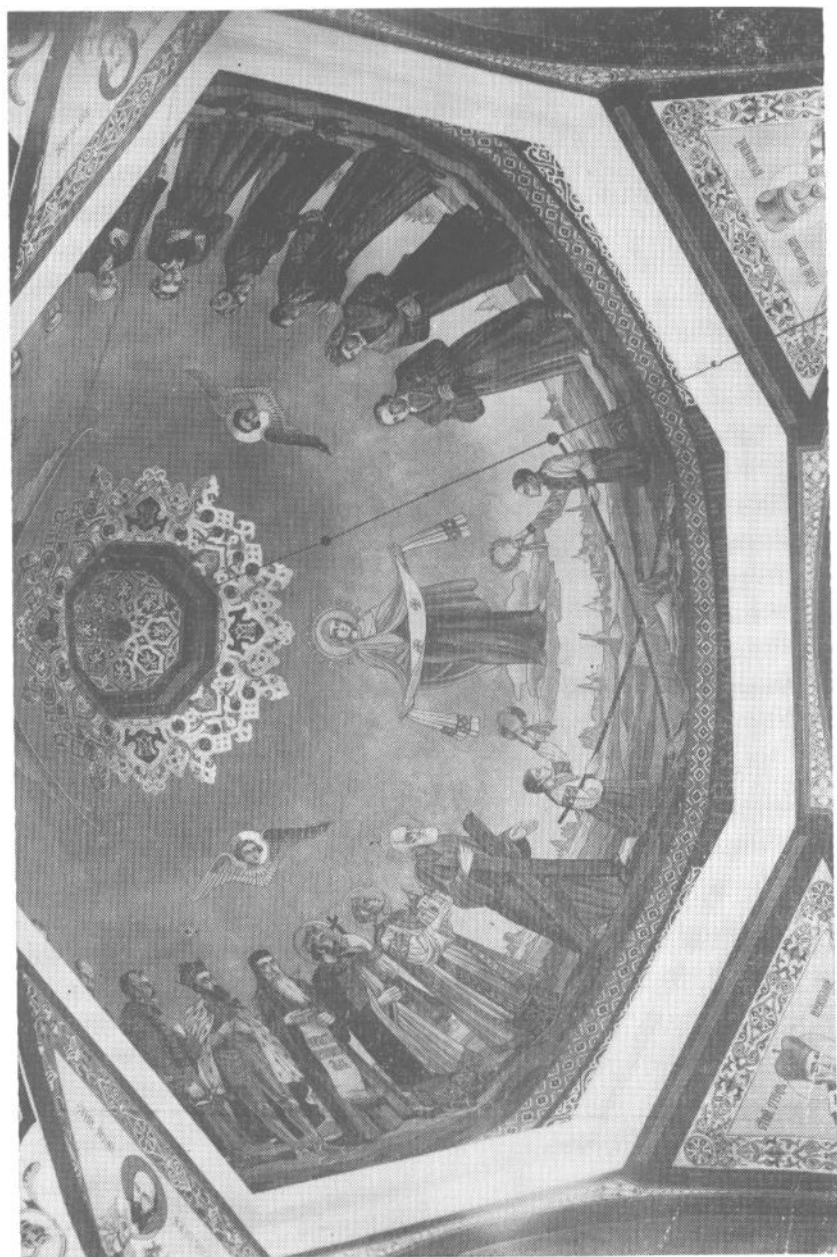

Церква в Угнові. Фрагмент розмалювання північної стіни.

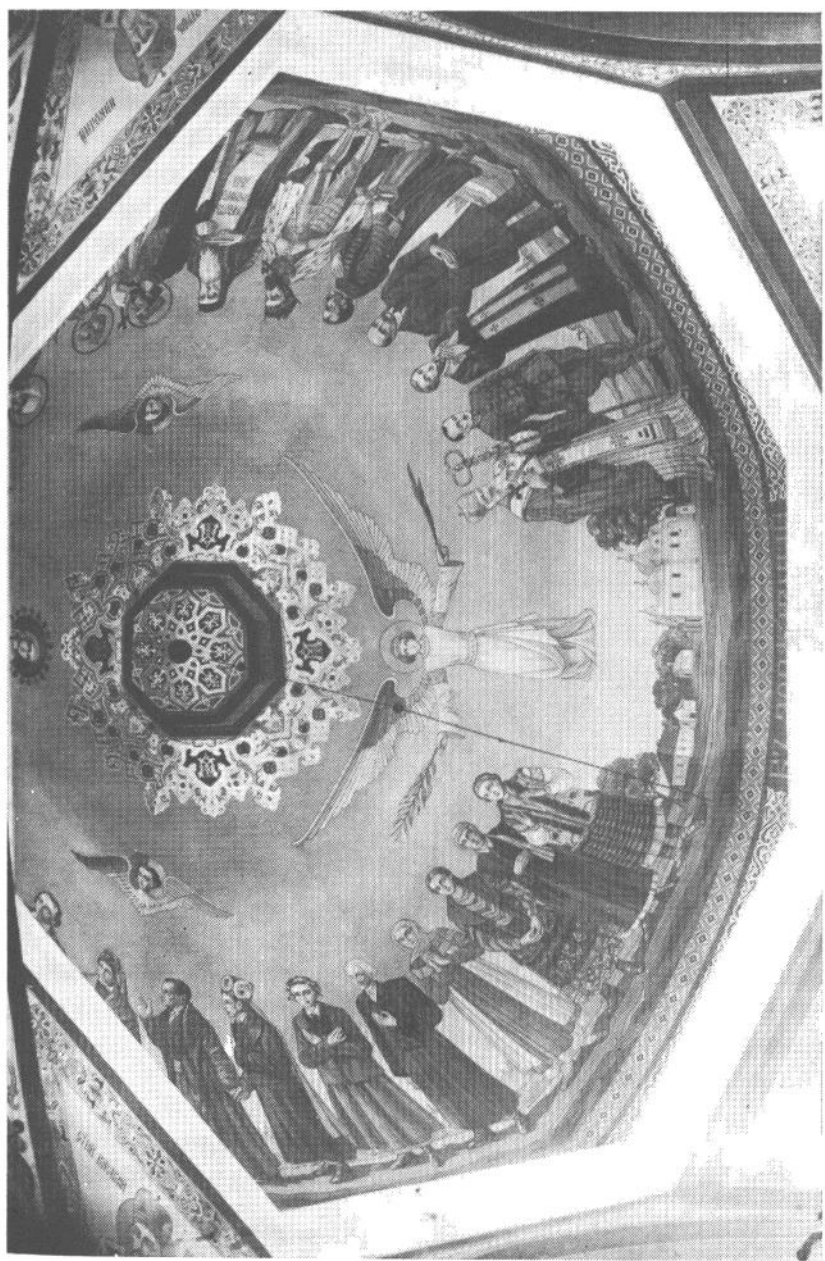
сом бані простягався фриз із мотивами хрестів і виноградної лози.

Широкі площі центральної частини святині вимагали великого вкладу спільного зусилля і праці, яка потривала довше, ніж я думав спершу. Кінець листопада й перші дні грудня того року були виїнятково зимні й я мусів перервати роботу до весни 1934 р. Але весна в тому році була доволі бурхлива для Угнова. Патріотична угнівська молодь не далася підкорити польському поліційному режимові й де тільки могла, зазначувала свій бунт проти політичного насильства. Так сталося й цим разом. Коли я приїхав у травні до Угнова, застав на місці несподіванку: на самому вершку церковної бані був завішений над хрестом блакитно-жовтий прапор.

В червні 1934 р. закінчилася праця над розмалюванням першої частини церкви й після неї прийшла черга на другу. В бані тієї частини, меншої від головної, я задумував намалювати св. Покрову. Інспірацією для мене були два пам'ятники монументального малярства, що саме тоді поставали у Львові й Жовкві, а вістки про них доходили й до Угнова. У Львові закінчував під ту пору розпис вірменського собору молодий, дуже талановитий польський маляр Ян Розен із Варшави. Він станув перед відповідальним завданням: мав прикрасити старовинну святиню багатих вірменських купців, якій ще перед ним надав чудовий декоративний підклад професор краківської Академії мистецтв Йосиф Мегоффер, виконуючи там прегарну мозаїку в головній бані. Розен пішов у своїх фігуральних композиціях слідами визначних майстрів ренесансу й барокка, що в сценах Різдва, поклону трьох царів і адорації Богоматері, залюбки впроваджували особи своїх замовників або протекторів. Ото ж у стінописі вірменської катедрі бачимо теж чимало осіб із тогочасного життя, а спеціально з поміж церковної еліти. І так у композиції Розп'яття він намалював праворуч від хреста постаті Матері Божої й св. Івана Євангелиста, а ліворуч від них постать Митрополита Шептицького, як св. Венедикта, із латинським аббатьським жезлом у руці. Щойно подальше від цієї групи, у нижчій частині картини, намальований вірменський архієпископ Теодорович, далі польський єпископ Більчевський, поруч інших персонажів. Відзначення особи Митрополита Андрея, що є в самому центрі композиції, при повній подібності лиця і прямо знаменитому відтворенні цілої постаті, свідчить якнайбільше проречисто про признание самого мистця для на-

Стінопис церкви в Угюві. Покров Пресв. Богородиці в меншій бані. Ч. І.

Стінопис церкви в Угнові. Покров Пресв. Богородиці в меншій бані. Ч. II.

шого Великого Владики. Але в цьому зображенні виступає водночас і його чимала відвага, бо особа Митрополита Андрея була в польських колах у Львові зовсім непопулярна. Отже задум мусів викликувати відповідні застереження; а все таки мистець потрапив провести його до кінця.

Ще більше патріотичних акцентів впровадив у поліхромії церкви оо. Василіян у Жовкві Юліян Буцманюк. Перед очима глядачів розкрив він цілі сторінки з давньої і новітньої історії України з постатями не лише діячів на полі церковного життя, але також політиків, мужів науки, літератури й мистецтва. Такий самий композиційний задум провадив теж великий український мистець проф. Петро Ів. Холодний у своїх чудових вітражах церкви св. Успення у Львові.

Це все спонукало й мене намалювати в Угнові св. Покрову, як опікунку культурного й суспільного життя в Україні. На угнівській картині Мати Божя зступає з небесних висот і являється над київськими й львівськими святинями, захищаючи їх Своїм омофором. Нижче постаті Богоматері стають навколішки двоє українських дітей у народній носі, тримаючи в руках схрещені національні прапори. Обабіч Пречистої зображені дві групи осіб: праворуч ідуть провідні постаті з нашого історичного життя, а ліворуч представники міщанства й селянства. На чолі історичної групи виступає св. апостол Андрій із хрестом у руках, далі йдуть св. кн. Ольга, св. Володимир, літописець Нестор, король Данило, гетьман Мазепа, Шевченко, Шашкевич, полк. Вітовський в однострої старшини УСС і врешті Митрополит Андрей. Перше місце в етнографічній групі займає великий добродій Угнівщини Степан Жуковський, далі його дружина, за ними поступає пара новоженців у характеристичних строях, ще дальше міщанин із передмістя Угнова, Застав'я, а за ними чергуються: холмщанка (представниця найближчої до сокальського району сусідньої землі), киянка, подолянка, жінка з Підляшшя і гуцулка. Напроти Богоматері я намалював янгола-хоронителя, що береже фундації Жуковського: угнівської церкви, захоронки й каплиці на кладовищі, де він похоронений.

Мій задум св. Покрови був докладно передискутований з о. парохом Трешневським і викликав тільки один сумнів, чи не підніметься якесь застереження проти впровадження до композиції особи Тараса Шевченка з уваги на його православне віровизнання. Але я був певний, що ніхто не буде виступати

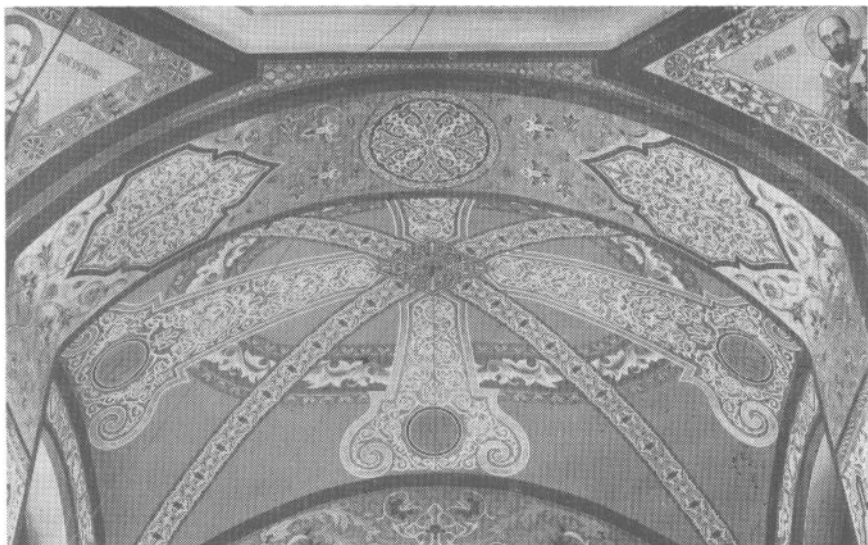
проти особи Шевченка, вважаючи його глибоко віруючою людиною. Так справді сталося. Ніюдин голос, чи з боку угнівського міщанства, чи зі сфер духовенства не підіймався ніколи з цього приводу.

Стінопис церкви в Угнові. Частина великої бані.

Все таки не обійшлося тут без деяких гумористичних епізодів. Одна міщанка, яка позувала до постаті угнівки в традиційній місцевій ноші, похвалилася перед своїми знайомими, що саме вона буде намальована у великій картині Покрови. Її заява викликала елементарний протест, — поміж жіноцтвом піднялися голоси негодування, мовляв „я маю до неї молитися?“ Самозрозуміло, не йшло в тому випадку про якісь особисті застереження щодо моральних вартостей моєї модельки, чи вона заслуговувала на таке відзначення, а рішальним було звичайне людське почуття, „чому вона позувала, а не я!“ Але такі події скрізь трапляються. У зв'язку з того роду проявами негодування я просив о. Трещневського, щоб він завжди відсилав усіх мальконтентів з їхніми жалюми до мене, а я вже знайду відповідні аргументи для розвіяння їхніх нарікань.

В середущій частині церкви під банею я намалював дві більші композиції: на південній стіні Різдво Ісуса Христа, а на північній Спасителя, що утихомирює бурю на морі. В сцені Різдва я впровадив деяку іновачію: на промені вифлєсмської зірки виринає багряна візія св. Хреста, як фантом місії нашого Спасителя. На двох пілястрах, що межували вже з третьою частиною церкви, виступали на звесь ріст великі святі християнської України св. княгиня Ольга й Володимир Великий. Тут мушу з признанням згадати, що багаті ризи св. Володимира, з вишуканою орнаментикою, малював майже в цілості мій талановитий помічник Олександр Дикий.

Церква в Угнєві. Стінопис склепіння перед хорами.

Третя частина угнівської церкви, з низькою вигнутою стелею і зі слабо розчленованими архітектурними деталями, вже не надавалися до використання площ для впровадження дальших фігуральних композицій; можна було її виповнити лише орнаментикою. Так і сталося. Цілу стелю я вкрив багато орнаментованим хрестом із перехресними променями з рясно золоченими деталями, що блєстіли у світлі великого круглого вікна над хорами. Таким чином ця частина церкви стала неначе рамою для великих своїми розмірами композицій, що мали приковувати увагу вірних у двох дальших частинах храму, зокрема для сцени Вознесення й св. Покрови.

Один із угнівців, д-р Нестор Білик — дентист, що після своїх лікарських студій залишився в Празі й там здобув собі признання у вибагливій столиці Чехії, просив мене, щоб я дав йому на спогад комплет світлин з моєї угнівської поліхромії. При зустрічі з чеськими артистами, д-р Білик показав їм фотографії мого розпису й вони не тільки, що висловлювалися прихильно про мою працю, але ще й запропонували, що ці малювання заслуговують на зрепродукування їх у якомусь репрезентативному столичному журналі, та що самі переговорюватимуть у цій справі з редакцією такого часопису. Їхні старання закінчилися повним успіхом, бо в квітневому числі за 1938 р. празького вибагливого журналу „Сальон” поміщено 4 репродукції з фрагментами угнівських малювань, а саме: обох груп осіб зі св. Покрови, картини Різдва й утихомирення бурі на морю та декоративного закінчення з великої бані над Вознесенням. Супровідну статтю до цих ілюстрацій написав наш визначний історик мистецтва проф. Володимир Січинський під з. „Українське церковне малярство”. Також д-р П. Лисяк задумував подати ширший огляд про угнівську поліхромію в „Краківських Вістях”, але наглий хід політичних подій у 1944 році і перенесення Українського Видавництва до Відня, перешкодило йому зреалізувати його задум.

Отже „офіційна” критика зайняла в оцінці розпису угнівської церкви прихильне становище. Трохи інакше виглядала неофіційна критика з кругів самих угнівців.

В моїй пам'яті радісним спогадом залишився такий епізод. Та перед тим дозволю собі на малу дигресію. Одним із найкращих моїх педагогів ще з часів академічних студій, був відомий польський поет Лукіян Ридель, що викладав у краківській Академії історію мистецтва, яку я спеціально любив не лише з уваги на сам предмет, але й особу викладача. Свої лекції він закінчував доволі часто якоюсь глибокою думкою і так одного разу впали з його уст такі слова: „Я вам благаю, мої панове, щоб ви бодай раз у своєму житті намалювали таку картину, на вид якої хтось зі зворушення навіть заплакав би”. Це прегарне побажання видавалося мені по своїй суті майже нездійснимим, бо глядач інакше реагує на твори малярства, чи різьби, ніж на літературний, або музичний твір. В театрі, далі при читанні якоїсь інтересної лектури, або під час слухання настроєвої музики головним чинником є черговість вражень, які є в силі викликати в наших душах навіть найглибші звору-

шення. Натомість образ, різьба, чи хоч би найкраща архітектура діють наскрізь статично, як явища зачарування творчої візії, але без черговості вражень і тому не можуть довести глядача аж до стану якоїсь екстази. Ото ж я не вірив у таку глибоку реакцію зокрема на вид моїх малярських праць, до яких я підходив завжди з великою дозою критицизму. А все таки в Угнові дожив я несподівано такого щастя, що побажання мого професора з Кракова здійснилося. Після закінчення розпису головної частини церкви прийшов момент розбірки риштування. В міру усування дощок і високих палів, стала відкриватися в цілості сама поліхромія. Надійшла хвиля найвищого напруження й уваги. Коли я вернувся після короткої обідньої перерви до церкви, щоб далі стежити за працею теслів, застав я на риштуванні дві дівчини, що оглядали ново відкриті стіни. Їх приявність на риштуванні, куди не вільно було нікому входити крім моїх помічників з уваги на можливість упадку, прямо розсердила мене й я доволі гострим голосом спитався їх, за чим вони прийшли туди. Тоді одна з них відповіла: „Пане артисте,

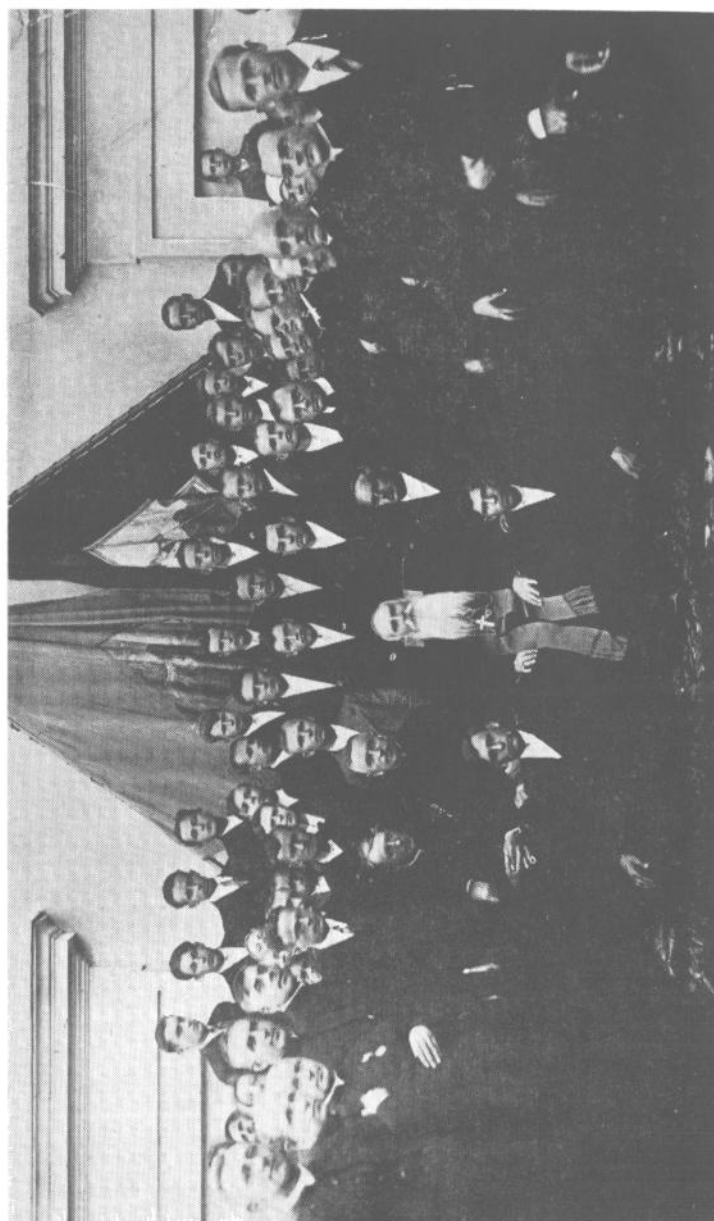

Архисерейська Служба Божа з нагоди посвячення нового престолу в ново-розмальованій церкві в Угнові дня 24 червня 1936 р. під бурсою на цвинтарі. Службу Божу відправляє перемиський єпископ Преосв. Йосафат Коциловський. На знімці частина учасників.

не гнівайтеся на нас. Ми не могли здержатися, щоб не прийти аж на дошки. Та тут — як у небі!" І після тих слів її очі вкрилися слізьми. Ця дівчина навіть не знала, яким дорогоцінним даром для мене були її слізки, це ж була найбільша нагорода, яку я міг дістати за мою працю, а тим дорожча, що була така неочікувана!

Щодо фінансової бази при розмалюванні угнівської церкви сьогодні вже не пригадую, скільки коштувала ціла праця при виконуванні розпису. Знаю лише, що угнівці, зокрема тамошнє жертвенне жіноцтво, щедро складало свої дари на ту ціль. Численні коралеві намиста, до яких належали нераз дорогі родинні пам'ятки, золоті дукачі, що представляли велику матеріальну вартість, усе те напливало до рук тамошнього парохіального Комітету. На основі моєї умови з Комітетом, я мав одержувати кожного тижня по 100 поль. злотих на закуп матеріалів і на виплати належності моїм помічникам та на мій прожиток. Але одного разу чомусь змаліла жертвенність і в половині тижня о. парох повідомив мене, що хвилино не диспонує ніякою готівкою й тому мені прийдеться працювати покищо на кредит. Та вже другої днини після цієї драматичної заяви о. Трешневський дістав від якогось анонімного жертводавця листівку з повідомленням, що він вкладає до одної з церковних скарбонь 20 злотих і не хоче подавати свого імені до прилюдного відома. Це спонукало о. пароха розкрити всі інші пушки у церкві, невідчинювані вже від довшого часу й там знайшлася сума, що сильно перевищувала щотижневу виплату. Від тої пори не було ніколи якихсь клопотів із виплатою грошей.

За всі ті спільні зусилля, як цілого угнівського громадянства, так і моїх, разом із моїми помічниками, чекала нас ще одна нагорода: співучасть у благословенні відновленої тамошньої церкви, якого довершив у червні 1936 р. перемиський владика Кир Йосафат Коциловський. Для звеличення й самого свята, а також і для пошани владики, побудовано велику тріумфальну браму, прибрану квітами й національними та папськими прапорами, при якій вітали Кир Йосафата місцевий старенький польський парох і о. Трешневський, відтак у супроводі численного духовенства й монахинь впроваджено достойного гостя до престолу. Торжественна Служба Божа відбувалася на просторому майдані біля церкви, бо сама святиня, хоч яка велика, не могла би була помістити напливу вірних. Єпископ Коциловський мав чудовий баритоновий голос, яким умів

Угнів, 24 червня 1936. Після архиєрейської Служби Божої. Перемишльський Єпископ Йосафат Коциловський в оточенні духовенства і Молодечого Церковного Братства. (Г.л. стор. 33).

майстерно орудувати, отож до церковної асисті додано йому двох священиків, теж дуже добрих співаків, якими були о. Чайківський і о. Роман Трешневський з Немирова. Ніколи не забуду прекрасного співу Кир Йосафата, коли він починав св. Літургію, а його надхнений голос линув далеко, здавалось би — по цілому тихому місті, як також грецьких слів „Γαριος го Теос” (Святий Боже).

Пишучи свій спогад про мою працю в Угнові, я надав йому в заголовку деякий особистий акцент. Моє трирічне перебування в малому містечку над Солокією, виповнило декілька сторінок у моєму житті справді багатим змістом і спеціально важливими подіями. Саме з Угнова виїздив я в серпні 1934 р. на Поділля, на своє вінчання і знову звідти я поїхав у рік пізніше до Кракова на похорон моєї дорогої Мами. Найважливіші дати з мого життя пов'язалися так тісно з Угновом.

Не хочу навіть думати, що угнівська церква тепер збезчещена варварами, що її призначено на гараж для вантажних авт і весь наш труд знівечений... Хто й коли відновить її?

У своїх спогадах бачу далі угнівську святиню такою, яку я залишав на місці після нового посвячення її. І бачу в ній моїх добрих, моїх вірних помічників, а далі й всю родину о. пароха

Сидять: по середині Єп. Коциловський, по правому боці Єпископа о. Олександр Трешневський, парох Угнова і о. Михайло Артемович, парох Махнова, а по лівому боці Михайло Пиріжок, старший брат Молодечого Церковного Братства.

Стоять: від ліва до права: I ряд: о. Михайло Чайківський, парох Корчева, о. Н. Н., о. Лука Салук, катехит з Сокаля, о. Гура, парох Тяглова, о. Трешневський, парох Немирова, брат угнівського пароха, мистець Дамян Горняткевич, за ним заглядає Михайло Рубинович, дяк, Іван Рубинович, старший брат Старечого Церковного Братства, Василь Рубинович, Йосиф Рубинович, Гриць Лисяк, Тома Камінський, протоігумен о. Северин Вараник ЧСВВ, трохи з-заду Яків Шустикевич, Гринь Онишкевич (з вусами), о. Кошель, угнівський декан і парох Хлівчан, о. Горняткевич (?) брат мистця, о. Н. Н., парох Домашева, о. Скоморович, парох Диниськ, о. Н. Н., сотруди́ник Ульгі́вка і мґр. Володимир Петришин.

II ряд: Іван Шустикевич, Степан Шустикевич, Іван Козловський (між отцем і мистцем), Гриць Пиріжок, Сафат Рубинович, над ним Микола Трусевич, Гриць Скрипчук, Тома Котович, Іван Решетило, Володимир Магура, Михайло Шустикевич, Володимир Дорош.

III ряд: Степан Кондратович, Степан Решетило, Лев Шустикевич, М. Волошин, А. Вернер, М. Козловський, Михайло Магура, П. Хомінський, І. Шустикевич і Іван Білик.

Сидять на долині: Василь Коцик і Семен Козловський.

Трешневського й всіх угнівців у їх пишній ноші. Нічого дивного, що коли в 1950 р. влаштовано в Нью Йорку з'їзд угнівців, і, користаючи з їхнього запрошення, я приїхав на цю зустріч та коли на залі появився гурт жінок в угнівських строях, щоб виконувати гагілки, я не міг здержатися від сліз. Я забув де я, мені здавалося, що далі в Угнові й став на 20 років молодший. І намагався забути також про сумну дійсність, що моє місце від тої пори стало вже не на риштуванні, при фарбах і картинах, а тільки за машиною у фабриці, на становищі фізичного робітника... тут, за океаном.

ЧАСТИНА II

УГНІВ ТА ОКОЛИЦЯ ВІД НАЙДАВНІШИХ ЧАСІВ ДО ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Ярослав Пастернак

УГНІВЩИНА У ГЛИБИНІ ВІКІВ

Найдавніші предки сьогоднішнього населення Угнівщини закладали були свої перші оселі, за давнім звичаєм, у безпечному місці, з природи оборонному при березі холмсько-волинської височини. Її південна частина творить на захід від Бугу ніби видовжений півострів, 5—8 км. завширшки, відмежований від головного масиву мочароватою долиною р. Солокії, а з півдня, від горбів Розточчя, багнами р. Болотні та непроглядними лісами. При західньому кінці цього надбужанського півострова, над берегом р. Солокії, осіли були пращурі сьогоднішніх угнівців. Ріка, колись далеко більша і багата в рибу, давала захист та поживу, а повні звірини довкільні ліси засобляли мешканців оселі м'ясом. Тому й не диво, що вся її широка околиця була заселена здавен-давна, вже від праісторичних часів.

Найдавніші сліди людського життя на території Угнівщини сягають — за сьогоднішнім станом археологічних дослідів — ще середньої кам'яної (мезолітичної) доби (8000—5000 літ до Хр.). На українських землях скінчилася вже була льодова доба, з-під стопленої криги льоду показалися шутровища, пісок та родюча глина, що скоро вкрилася травою, кущами, а далі й лісом. Теплий західній вітер висушив лави піску та зформував із них великі, неродючі, безлісні надмидюни. На цих дюнах, в тогочасному сухому, досить теплому кліматі, поселились були в Угнівщині перші люди, нащадки старокам'яного (палеолітичного) населення західньоукраїнських земель, культура яких має в археології назву тарденуазької.

Були це кочовики, що їх головним джерелом прожитку було полювання луком на дрібні тварини та водяні птахи. Допоміжним у прохарчуванні було риболовство та збирання їдо-

мих м'якунів і різних овочів. Житлові споруди цього населення мали вигляд салахів з галуззя і пруття. Поховання з того часу досі ще не віднайдені на терені Угнівщини. Вони неznані також з усіх західньоукраїнських земель, бо вітер, роздуваючи піскові дюни, міг легко розкидати кістяки, а з ними й останки салахів на мезолітичних стоянках. На них подибується тепер тільки дуже дрібні кремінні вироби (мікроліти) до різного вжитку, та перш усього багато маленьких наконечників стріл. Кілька таких дрібних кремінних виробів з того часу найшов І. Брик (1924) на піскових надмах біля с. Михайлівка, при шляху з Угнова до Рави Руської, та в с. Гребенне, на правому березі р. Солокії. Найближчі сусіди цих двох мезолітичних стоянок Угнівщини жили в околицях сьогodнішнього Белза (Гора, Сілець Белзький).

Під кінець мезолітичної доби в Європі настало тепле, вологе підсоння, підсохли післяльодовикові мочарі і земля стала більш пригожа до постійного заселення. Людність перейшла від кочового до більш осілого способу життя, жила вже в тривкіших куренях-землянках, гуртувала їх в оселі-хуторі та під впливом загального розвитку людської думки закладала біля них перші погребнища, виявляючи тим пошану для померлих. Устійнений був уже похоронний обряд та пов'язані з ним вірування. Покійників клали в могильну яму у лежачій на правому чи лівому боці, в прикорченій неначе в сні, позиції, мабуть у тій вірі, що смерть — це лиш вічний сон, а на „тому світі” покійник далі буде жити вповні фізичним, як думали життям. Для цього теж ставили біля нього в могилу страву в горщиках, в дорогу на „той світ”, давали йому різні особисті прикраси (намиста, браслети тощо), та клали кремінну зброю й різне приладдя, потрібне, згідно з віруваннями, до життя на „тому світі”. Руки й ноги покійників були іноді сильніше корчені та прив'язувані до тіла, мабуть зі страху, щоби вони не ходили поночі як упирі та не шкодили живим членам роду. А рід, ця найдавніша форма суспільної організації людства, вже тоді існував у виді материнського роду (матріархат), бо за неvпорядкованих ще тоді родинних відносин, тільки мати була відома тоді дітям, не батько.

На теренах, укритих урожайною жовтою глиною (лессом) тодішнє населення Угнівщини займалося вже примітивним хліборобством, та плеканням рогатого скоту. Був уже теж поділ праці між членами роду. Чоловіки полювали, ловили рибу, будували землянки, виробляли домашнє й господарське прилад-

дя і для цього вдосконалили техніку кремінного знаряддя та придумали шліфування леза сокирок, щоб зробити їх гострішими. Жінки ліпили перші горщики з глини, щоб варити в них — тим покращало прохарчування — готовили муку на зерно-терках та пекли з неї невеличкі паланиці на розпечених у вогні каменях.

На такий спосіб життя у цій новій, молодшій кам'яній (неолітичній) добі (5000—1800 до Хр.) на терені Угнівщини вказує багато знаходів кремінного знаряддя. Це сокири зі шліфованим лезом, гарно вироблені серпи, пилки, списи, ножики-різачки, шкребачки та наконечники стріл, що їх добули із землі у Василеві, Карові, Корчеві, Піддубцях, Салашах, Стаях та Щеп'ятині. Сліди неолітичних стоянок були виявлені у с. Михайлівці та Салаші, а єдину досі в цих околицях неолітичну могилу з великим кремінним кинджалом біля скорченого кістяка розкопали у 1930-их рр. у с. Синьківцях біля Рави Руської, на правому березі р. Рати.

Важливою проблемою в археологічних дослідженнях завжди є питання етнічної приналежності носіїв даної праісторичної культури. Тому й важно означити, яке саме населення жило в Угнівщині в добу неоліту. Певне є тільки те, що заселена ним частина Надбужанщини входила в склад широкої території, зайнятої носіями культури, що має в археології назву надбужької. Маючи до диспозиції багаті природні залога доброго кремінного сирівцю над Бугом та в Крем'янецьчині, члени цього населення виробляли прегарне кремінне знаряддя більших розмірів, та не тільки для власного вжитку, але вже й для масового експорту. Це були вже початки індустріялізації, викликані потребою товарообміну між племенами, які не мали до власної диспозиції тих самих природних сирівців чи земних плодів. Надбужькі кремінні вироби подибуються тепер на поверхні землі та в часі археологічних розкопів на теренах від Підкарпаття аж по Прип'ять — одним і в прибалтійських краях — та від Сяну аж по Дніпро. Ці величезні простори лежать у межах прабатьківщини східних слов'ян, тому київський археолог В. Данилевич вважав носіїв надбужької культури вже праслов'янами, що дуже можливо згідне з правдою. Тому їх, а в цьому й тодішніх мешканців Угнівщини, треба вважати тим найдавнішим етнічним підложжям, що на ньому виросло пізніше українське ранньоісторичне плем'я дулібів.

На переломі III—II тисячоріччя до Хр. мирне досі життя надбужьких неолітиків трохи змінилося. З північного заходу,

з убогих піскових земель стали приходити перші емігранти — кочуючі завойовники осілих хліборобських племен, приваблені розповідями торгівців-мінйайлів про далекі урожайні землі та багаті на траву степи. Ці емігранти залишили по собі у нас глиняний посуд, прикрашений відтисками шнурка (шнурова кераміка) та кам'яні бойові топірці, зроблені більшістю з північних вибухових скель. Сліди селища цих „шнуровиків” виявлено в 1923 р. на зарослій пісковій дюні біля с. Гребенного, де попри численні фрагменти шнурової кераміки викопали теж кам'яну зернотерку та дрібне кремінне знаряддя. А в с. Остобіжці, на березі р. Солокії, розкопали у 1935 р. могилу, з якої добули два кам'яні топірці типу вживаного „шнуровиками”. Окремі топірці з діориту і граніту були викопані у с. Махнові, Салашах та Щеп'ятині. Місцеве надбужьке населення зазнайомилося з цим новим типом знаряддя, що могло служити як до бойового так і господарського вжитку, засвоїло собі теж техніку верчення діри на держак у твердому камені при допомозі піску. Згодом свої майстри самі стали виробляти кам'яні топірці з місцевого матеріалу, здебільшого з пісковика, та експортувати їх у прибалтійські країни.

Дуже мало знаходів походить з Угнівщини та взагалі з цілої Равщини, які можна з певністю приділити до наступної по неолітичній, бронзової доби (1800—800 до Хр.). Це тому, що на місці не було потрібних до виробу бронзи сировинців — міді та цини. Готові, спершу мідяні, опісля бронзові вироби були імпортовані спорадично зі Шлезька та з Закарпаття, а загал населення вживав ще далі кремінного та кам'яного знаряддя, жив ще життям неолітиків. З терену Угнівщини є досі знані тільки неозначені ближче мідяні предмети з бронзової доби, імпортовані з Закарпаття, що їх викопали в с. Корчеві.

Під кінець бронзової доби, коло 1000 р. до Хр., шляхом неолітичних кочовиків прийшли в Побужжя хліборобські племена, предки західних слов'ян, що принесли зі собою нові типи бронзових виробів та звичай спалювати своїх покійників, мабуть з думкою очистити духа від усього земного та влегшити йому перехід у вічність. Сліди одного з їхніх селищ чи може погребись були виявлені у 1923 р. на пісковій дюні біля с. Гребенного у виді фрагментів кераміки так зв. лужицького типу, прикрашеної прикметним жолобкуванням. Була це найдальша південна периферія поширення племен з лужицькою культурою у Надбужанщині, і сліди їхнього перебування там є знані

сьогодні тільки з трьох місцевостей на широкому терені равського та жовківського районів.

У першій половині останнього тисячоріччя до Хр. корінне населення Надбужанщини — нащадки племен з надбужською культурою — входять уже в період ранньої історії. Це неври грецького історика Геродота, що їх дослідники (Л. Нідерле, В. Антоневич, Л. Козловський, М. Артамонов та автор) вважають уже предками пізніших дулібів та волинян. Жили вони в часах, коли відкриття нового металю — заліза — дало початок великому технічному переворотові в історії людства та далі посилило індустріалізацію й витворення ремісників як окремої групи людей, що працювали більш для загалу. Неври мали вже устійнену, патріархальну родову організацію, що з розвитком скотарства прийшла на зміну матріархатові. Вони займалися далі хліборобством, вміли самі виробляти бронзове знаряддя, вживали вже перших залізних виробів (ножі, голки, шила) та мали товарообмінні зв'язки з Подніпров'ям. Розвинулася в них теж віра в позагробове життя. На зразок своїх сусідів з так зв. лужицькою культурою надбужанці-неври спалювали іноді своїх покійників на костирях, але й тоді клали в попільницю різні особисті прикраси. Одно таке поховання з часу 800—500 до Хр. було викопане в с. Корнях на березі р. Солокії і з нього передано до Музею Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові нашійник та два браслети з грубого бронзового дроту.

З другої половини останнього тисячоріччя до Хр., з часу впливів культури кельтів на центральну і східню Європу, та продовж цілого першого тисячоріччя по Хр., з часів переміни родового ладу на племінний та зародження ранньоісторичних українських племен, на жаль не маємо ще археологічних знаходів, які могли б дати якісь натяки на духове та фізичне життя тодішніх мешканців Угнівщини. Нема, напр., досі з цього терену ні одної римської монети I—III вв. по Хр., хоча їх дуже багато знайшлося по всій Україні. Треба це пояснювати мабуть тим, що головний торговельний шлях Галичини перших століть по Хр. йшов вздовж Дністра та Сяну. Купці запускалися обабіч його в глибину краю тільки вздовж допливів Дністра, доходячи на південь від Побужжя тільки до пізнішого Звенигороду та Львова, а доступ до Угнівщини як від сторони Дністра так і Сяну заступили були згадані тут на початку багністі долини рік Солокії та Болотні, як також і Рати. Скарб римських монет, що був викопаний у с. Переводові в Сокальщині та окремі римські монети, знайдені у с. Горі біля Белза

і в Кристинополі над Бугом, дісталися туди або з Посаяння вздовж р. Танви або вздовж Бугу, і це на сьогодні найближчі до Угнівщини знаходи з тих часів.

Брак слідів заселення з I тисячоріччя по Хр. в Угнові та його околицях можна б пояснювати також недостатнім станом археологічних досліджень на цьому терені. Можливо, що саме з тих часів походять могили в с. Корчмині, Корчеві та Щеп'ятині, та вони ще не займані рукою дослідника, їх тайна ще не розгадана.

У княжих часах в цілому Побужжі, в цьому і в Угнівщині, жило ранньослов'янське плем'я дулібів, що їх уже київський літописець там уміщує словами „дуліби живяху по Бугу”. Були це нащадки неолітичних надбужанців та Геродотових неврів, корінне населення цих земель, предки — разом з Білими хорватами в горішнім Подністров'ю — сьогоднішньої зазахідньої вітки українського народу.

Дальший розвиток племінної організації, загальне збільшення числа населення та потреба обороняти вже свої землі перед більш войовничими сусідами, що зазіхали на природні багатства суміжних теренів, привели зі собою великі зміни в соціальній структурі населення. На місце давньої родової організації прийшла ширша, племінна організація з новими завданнями більш загального характеру. Частіші воєнні небезпеки викликували потребу укріплених осідків та нової зброї, нових засобів їх оборони.

Осередками племінної організації дулібів, як і всіх других ранньоукраїнських племен, були укріплені городи. Їх призначення було різне. Одні з них, княжі городи, були осідками володарів окремих частин краю та центрами торгівлі. До них напливало багато населення, купців та ремісників. Другі городи служили як стратегічні укріплення границь землі і сухопутніх доріг. В Подніпров'ю вони забезпечували пограниччя від нападів степових кочуючих орд. Вкінці треті городи правили за прибіжища для дооколишнього населення в часі воєнної небезпеки. Очевидно, для будови їх вибирали вже з природи оборонні місця, напр. серед мочарів, у вилах двох рік, на верхах стрімких горбів або на стрімких виступах горбоватого терену.

Сьогодні по колишніх городах осталися — за дуже малими виїмками — тільки городища, обведені глиняними валами. Їх начислюють тепер понад тисячу на всіх українських землях, але на терені равського району, в склад якого входить Угнівщина, їх знаємо тільки три: в Любичі, Потеличі та Парипсах.

З них найкраще збережене потелицьке городище. Воно розташоване на подовгастому виступі горбовини Розточчя, над річкою, що протікає через Потелич. З доступного боку, від сторони горбовини, воно забезпечене високим валом та ровом перед ним та само поділене таким-же валом і ровом на дві нерівні частини. У меншій західній, у так зв. дітинці, жив колись власник городу, може один з бояр перемиського князя, бо за І. Холмським (Історія України, 1949, карта Галицької Держави в XIV ст.) Потелич належав в XIV ст. до перемиського князівства. У більшій, східній частині, у пригороддю, жило населення города, ремісники і свої та чужі купці. Потелицьке городище датоване уламками кераміки, прикметної для княжої доби та деякими дрібними залізними виробами (стрілки, ножики), що зберігаються тепер у Державному Історичному Музеї у Львові.

В подібному, з природи оборонному місці приміщене та подібно на дві частини поділене є теж городище в Парипсах. Про городище в Любичі на горішньому бігу р. Солокії є тільки давня коротка інформація, без подання місця розташування та внутрішнього розподілу.

На місці сьогодинішнього міста Угнова — треба думати — була вже в княжих часах оселя. Спершу було це село, згодом з перевагою ремісників між його мешканцями, які працювали для княжого городу в недалекому (15 км.) Белзі. Звичайно в такому княжому селі був тільки один рід ремісників. Люди займалися здебільша тільки одним родом праці, від чого й пішли назви сіл, напр. Блюдники, Водники, Кукольники, Поплавники біля Галича, Винники, Гончарі, Сокільники біля Львова, Коритники, Коровники біля Перемишля, Сирники біля Луцька і ін. Та в селі Угнові було, найбільш правдоподібно, кілька родів ремісників і то важливих для белзького княздвору, тому його не назвали по одному з них, а тільки по імені основника чи власника, що побудував там невеликий городок — Угнів город. В цьому впевнює нас факт, що село Угнів стало вже в половині XV ст. (1462 р.) містом, дістало водночас Магдебурзьке право та за цим правом організувало своїх досі окремо працюючих ремісників в цехи: шевський, ткацький, кушнірський, ковальський і ганчарський. Та при поступовій розбудові села в місто давні земляні вали Угнів-городу були розкидані, їх землею засипані колишні оборонні вали і так слід пропав по Угнові княжих часів.

У здогаді, що так воно могло бути, піддержує нас один давній знахід з терену Угнова, що походить з тих часів. Це бронзовий, складаний з двох частин двораменний нагрудний хрестик, так зв. енкалпціон, коло 10 см. висотою, з Розп'яттям на лицевій стороні, який за своїм стилем походить з XII ст. Угнівські міщани правильно відчували в ньому прадавню цінну пам'ятку по своїх предках і цехмистри угнівського ткацького цеху носили його кілька поколінь на грудях як відзнаку свого уряду, доки не передали його до археологічного відділу Музею Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові.

Пам'ятка зовсім іншого типу осталася по шевським цеху княжої доби. Це форма підків до угнівських чобіт („угнівців”) та спосіб їх прикріплювання до підосви. З власних розкопів на княжих городищах знаємо, що в княжих часах підкови до чобіт мали вид залізної штабки, кілька міліметрів завгрубшки та 15-20 мм. завширшки, зігнутої в півколо та прикріпленої до підосви „на руб”, не на пласко як тепер, при допомозі трьох на зовні вигнених гачків. Точно такі самі підкови і в той самий спосіб прикріплені кладуть угнівські міщани-шевці й до сьогодні, а бодай клали їх до другої війни, на свого виробу чоботи з м'якими халявами, зберігаючи тим продовж повної тисячі років традицію виробництва своїх предків-селян.

Більше про давнє минуле міста Угнова, про його культуру та побут розкажуть майбутні систематичні археологічні досліді на його терені.

ВИБРАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Данилевич В.: Археологічна минувшина Київщини, Київ 1925.
2. Пастернак Я.: Коротка археологія західно-українських земель, Львів 1932.
3. Пастернак Я.: Нові археологічні набутки Музею НТШ (Записки НТШ, 154, 1937).
4. Пастернак Я.: Питання позагробового життя в світлі археології й етнології (Логос, I, Вотерфорд — Канада, 1950).
5. Пастернак Я.: Праісторичні та княжі часи Белзької Землі (друкується в збірнику „Белзька Земля” — Записки ЧСВВ, Рим).
6. Холмський І.: Історія України, Мюнхен 1949.
7. Целевич К.: Ремісничі цехи в Угнові („Життя і Знання”, Львів 1932, 228—232).
8. Antoniewicz W.: Die Vorgeschichtsforschung in Galizien (Wiener Praehist. Zeitschrift, 1920/21, VII—VIII).
9. Bryk J.: Kultury epoki kamiennej na wydmach nadbużańskich (Wiadomości Archeologiczne IX, Warszawa 1925).
10. Janusz B.: Zabytki przedhistoryczne Galicyi wschodniej, Lwów 1918).
11. Kozłowski L.: Zarys pradziejów Polski południowej, Lwów 1939.

МИНУЛЕ УГНОВА

(від найдавніших часів до кінця XIX ст.)

Угнів то стара оселя, яка своїми початками сягає староруських княжих часів і перших татарських набігів на українські землі. Набіги чужинців на наші землі залишили деякі сліди на місцевому населенні, коли говорити про мову і звичаї народу. Сама назва Угнів мабуть не первісна. Початків нашої оселі треба шукати ще в тих часах, коли на наших землях у ході віків появилися „Червенські городи” — Червень, Белз, Потиліч, Ольгів городок (пізніше Ульгівок) і Гунів. Та не знати, чи ця назва зв'язана з Угновом. Через брак археологічних розкопів немає певних відомостей про раннє минуле цих місцевин. А все ж таки за старинністю Угнова промовляють і положення і його опочисті вали, які частинно доховалися, підземні коридори, викуті в опоці, що про них розказували найстарші люди живучим поколінням.

Старовинний Угнів справді був оточений високим опочистим валом, що замикав це місто чотирикутником. Люди, що народилися ще в половині минулого століття, розказували, що їхні батьки ходили до церкви валом, бо в місті було звичайно болото. Цей вал починався над самим ставом, де стояв укріплений „замок” і де сьогодні є город польського приходства, званий „замчисько”. Він ішов у східньому напрямі рівнобіжно до Солокії, здовж т. зв. Панської або „Новодвірської вулиці”, до наріжника, що зберігся до сьогодні. Від непам'ятних часів стояла на ньому каплиця зі статуєю, присвяченою св. Іванові. Від цієї каплиці, згл. від цього східнього наріжника завертав вал у напрямі „вікарівки”, дому недалеко церкви, що саме стояла недалеко цього південно-східнього наріжника. Звідти біг вал прямо в західньому напрямі, замикаючи місто від полудня, і доходив майже над Солокію, де знову завертав на північ і вертався до „Замчиська”, яке панувало над греблею, що замикала великий 200-морговий став, а zarazом була дорогою до Белза. На тих місцях, де не вистачала опока, або не було її зовсім, був підмурований цегляним муром. Що так було справді, свідчать про це записки старого братства при церкві в Угнові, де стрічаємо виразну записку про те, що в 1780-их рр. тодішня власниця частини угнівського ключа продала цю цеглу нашим братчикам за досить високу ціну. До того часу тодішня т. зв. повасиліяньська міська церква, що в той час мала понад двісті

років, була дерев'яна і конечно треба було перебудувати її. З цієї цегли вибудовано пресвітерію сьогодишньої церкви.

До міста вели три великі брами: белзька, львівська і карівська, замикані зводженими мостами, що лежали на фосах (ровах), наповнених водою, і на дорогах, що вели до міста.

В актах городських і земських Белзчини вже від 1462 р. згадується про Угнів як про містечко, що з надання короля Казимира IV має Магдебурзьке право, про війта і про четвергові торги та про ярмарки. З 1470 р. походять документи, що стверджують ерекцію угнівської латинської парафії, щедро винованої від самого початку, і про школу при костелі. Від початку XVI ст. поборові реєстри податку свідчать, що в містечку були два руські попи і що вони платили податки. На маргінесах метрик, що збереглися в костельному архіві, маємо перелік подій, що пересунулися понад містечком у XVII ст. Доповняють їх акти городські і земські. Немало лиха спало тоді на Угнів. Напади татар у 1621 р., морова зараза в 1624 р., козацькі походи за Хмельницького, боротьба православних з уніятами, великий пожеар міста в 1632 році, під час якого впродовж трьох і пів години погоріло ціле місто разом із костелом — серед валів, а залишилася тільки мала повасиліянська міська церковця, хоч і дерев'яна, та замиська православна церква.

Акти костельного архіву свідчать, що вже з початком XVIII ст. в містечку появилися перші жиди. Під кінець першого двадцятиліття було їх уже 17.

Починаючи з тридцятих років XVIII ст. проваджено вже церковні метрики при обох церквах.

Як наслідок завзятої боротьби православних із уніятами вже продовж першої половини XVII ст. побіч міської уніятської парохії постала також православна парохія, що побудувала для себе церкву „за валами”. В половині того ж сторіччя перенеслися оо. Василіяни з Угнова до Домашева. Як довго проіснувала ще в Угнові православна парохія, важко означити з повною точністю, але існує факт, що довгий час парохами в міській церкві Рождества Пресв. Діви Марії були Лашкевичі, не раз батько і син рівночасно, а в замиській церкві Вознесенській були священники Човпуновські. Обі парохії дідовичним правом переходили з батька на синів. На початку XVIII ст. обидві парохії були вже уніятські, а обидві священничі родини шляхом подружних зв'язків були посвоячені. В 1804 р. обидві парохії сполучено в одну.

Отці Василіяни приходять в історії Угнова двократно, а то з початком XVII ст., коли вони тоді є господарями міської церкви і тут приєднуються до унії. Та під час походу Хмельницького на Замістя православні угнівські міщани прогнали оо. Василіян і на їх місце прийняли православних священників Прокоповичів. Але шляхом процесу і збройного „заїзду” після Хмельниччини мусіли православні віддати церкву уніятим. Одне оо. Василіяни не повернулися тоді до Угнова. Під час пожеги міста в 1680 р. згоріли монастирські будинки і Василіяни, згл. їхній монастир шляхом запису й купна прийшли до власності частини „домініум” Угнова. У зв’язку з адміністрацією цієї частини вони перебували тут, а навіть ревіндукували собі „право презенту” парохіа, однак самі не вели безпосередньо парохії. З часом ця адміністрація звелася до виарендування всієї землі міщанам і стягання чиншу-держави. Вкінці та земля частинно шляхом купна-продажі, а частинно шляхом засидження перейшла на власність міщан. Залишилось тільки оо. Василіянам „право презенту” парохії, а серед міщан переказ про те, що в Угнові був Василіянський монастир. В існуючій досить обширній монографії монастиря оо. Василіян у Добромилі є досить докладна згадка про їхню угнівську власність. На жаль сьогодні ця монографія недоступна¹).

Життя населення містечка Угнова продовж сторіч під пануванням давньої Польщі представлялося різноманітно. Правна ситуація населення „міщан” була від 1462 р. ясна. Міщани правилися і судились Магдебурзьким правом. Мали вони свого війта, радних, бургомістрів, т. зв. свій „міський уряд”. Та все це остаточно було залежне від „пана міста” і від його характеру. В містечку були ремісничі цехи, братства, а навіть три школи, дві при обох церквах і одна при костелі. При церквах і при костелі були завжди принайменше по два священники. „Пани міста” були не тільки такі, що дбали лиш про те, щоб стягнути належний їм чинш, але й такі, що дбали про релігійне і про економічне й культурне піднесення містечка. Вони давали щедрі фундації як для костела, так і для церкви. Положення міщан стало погіршуватися, коли з ходом сторіч було одночасно більше „панів” як наслідок ділення майна між спадкоємців. Міський уряд часто не знав, котрого пана має слухати, або й про те, коли „пани” не були згідні в остаточному вирішуванні справ містечка. Були такі десятиліття XVII і XVIII сторіч в історії Угнова, що мав він стільки війтів, скільки було „панів” співвласників містечка. Звичайно панували тоді без-

порядки, а такі десятиліття позначались більшим чи меншим занепадом.

Ціле XVI і XVII сторіччя в містечку були виключно дерев'яні будівлі. Обидві церкви, дзвіниці і костел були дерев'яні. Щойно після пожежу в 1680 р. побудовано з цегли й каменю костел, що стоїть до сьогодні. В 1780-их рр. побудовано з цегли пресвітерію міської церкви, а решта її була дерев'яна аж до 1857 р. Без огляду на велику обережність міщан дерев'яні будівлі сприяли частим пожежам, через що убожіло теж і населення. Крім того часті епідемії, чума (морова зараза) і холера винищували населення.

Великим нещастям населення були теж татарські напади. Перед більшими або несподіваними їхніми нападами не врятовували численних міщан вали й підземні, викуті в ополі, сховища. Один із численних нещасливих років занотований у костельній метриці під роком 1621, в якому татари вимордували більшу кількість жителів, зрабували містечко і забрали в ясир понад 300 людей. А все ж таки після кожної руїни залишалися ще люди, верталися з непроходимих багниць над Солокією, нащадки колишніх мешканців містечка, підносили його з руїн і відновляли знову культурне життя. Та не приходило їм то легко.

З часом у центрі міста розросталося з року на рік жидівство. В місті появилися „сервіторіяти” (винаймачі міських ґрунтів), а цілу західню частину міста вже продовж XVIII ст. зайняла „юридика” (обов'язок панщизняних робіт) латинського священика. Як жидівство, так і „сервіторіяти” і „юридика” польського пароха були поза межами міської самоуправи. Не поносили вони тягарів містечка, а таки користали з його торгів і ярмарків та робили конкуренцію властивим міщанам. Все те зубожувало й деморалізувало містечко аж до часу впорядкування адміністраційного хаосу й усунення безпорядків за австрійського освіченого абсолютизму, що з'явився тут уже після першого розбору Польщі в 1772 р. і став твердою ногою.

XIX-те сторіччя принесло Угнову все те, що мав він вартісне і жив ним продовж і нашого сторіччя. Звичайно, все те не прийшло даром. Завдячуємо це прямо важкій муравлиній праці наших предків, прадідів, дідів і батьків та всіх їхніх жінок, що цілі дні трудилися, щоб не змарнувати пригосподареного їхніми батьками, а навпаки ще більше пригосподарити.

В половині XIX ст. були в Угнівщині дуже слотливі роки. В самому Угнові вода заливала поля, головню сіножаті напо-

ти „нив”, т. зн. піль, положених під угнівським лісом обабіч дороги до Корчева, а також і т. зв. „чверті”, сіножаті, положені ближче Угнова і Застав’я, звані Стависька. Причиною заливання сіножатей водою були два водяні млини на Солокії, в Угнові місті і на Боженці. Коло млинів затримувало воду у ставках, а коли прийшли зливи, млини не могли перепустити всієї зібраної води, проривали гаті й заливали сіножаті а також і поля. Люди мусіли виносити зжате збіжжя на горби і там його висушувати. Через те бували й голодні роки. (Згадує про це Еміліян Вернер і також д-р Т. Решетило).

Ще перед першою війною викопано на території мочароватих сіножатей канали, що причинилися до осушування багновищ, так що під час сінокосів можна було заїхати на луку возом майже до цих каналів.

Угнів репрезентували на протязі XIX сторіччя такі одиниці:

Початок XIX ст. (р. 1804): — Угнівський магістрат: Ілля Кашулинський, Теодор Несторович, Василь Редкевич, Федір Дзюбінський, Павло Магура, Василь Косоноцький і Семен Щитина. Повна рада репрезентантів міщанства: Прокіп Рудасевич, Теодор Демцьо, Симеон Кірилович, Петро Бушкович, Григорій Решетилівич, Іван Дмуховський, Василь Будич, Йоаким Трусевич, Максим Журавецький, Гавриїл Трохимович, Теодор Магура, Теодор Бех, Теодор Кізлик, Іван Журавецький і Григорій Гумовський. Всі вони українці, чи, як тоді себе називали, русини. Крім них були радні поляки: Каспер Щурковскі, Валентин Джазговскі, Якуб Мірковскі, Войцех Орнат, Міхал Ціхоньскі. На 20 радних мали тоді українці 15, поляки 5. Ані одного жида. В магістраті українці.

Половина XIX ст. (1850 р.): Війт — Степан Жуковський, бурмістер Михайло Дмуховський. „Депутовані”: Василь Решетилівич і Дмитро Скрипчук. Всі українці.

70-ті роки XIX ст.: Війт — Степан Жуковський, бурмістер — Іван Білик. Асесори: Максим Лисяк і Теодор Нагурський. Всі українці.

80-ті роки XIX ст.: Війт — Іларіон Камінський, опісля Віктор Несторович; українці.

При кінці XIX ст. за старанням місцевої польської колонії відсунуено українців від управи містом, а іменовано державного комісаря Болеслава Геллера.

Заходами українців у давньому Угнові побудовано нову дзвіницю, добудовано до мурованої пресвітерії з 1780 року му-

ровану церкву в 1857 р. коштом Степана Жуковського. Він теж вибудував мурований дім і заснував-уфундував бурсу, яку назвали: ім. Степана і Пелагії Жуковських. Вибудовано школу і засновано Читальню „Просвіти” в 1885 р. Тоді теж почалося масове посилення дітей до шкіл середніх і високих. Під кінець XIX ст. около 160 священиків і кільканадцять світських інтелігентів вийшло з Угнова. Почато також заходи коло піднесення промислу, упорядкування права власности громадсько-го лісу і пасовиська. Побудовано також каплицю — гробницю на могилі Степана і Пелагії Жуковських.

Священики Угнова:

Згадуючи про провідних людей з-поміж угнівського міщанства XIX ст., не можна поминути їхніх провідників і дорадників, що, хоч не походили з самого Угнова, але в ньому поселилися, полюбили його і дорожили ним як рідним. Були то передусім греко-католицькі парохі. На початку XIX ст. був парохом о. Андрій Дідицький, батько уродженця Угнова, Богдана Дідицького, пізнішого загально відомого письменника і публіциста москвофільського напрямку. о. Андрій Дідицький записався в історії Угнова зібранням документів, що переховувалися в угнівському костельному архіві, а далі великим процесом у Римі, як ревіндикатор усіх угнівських міщанських родин, що під час затяжної боротьби православних з уніятами перейшли на римо-католицький обряд. Точно всіх їх, хоч мали прегарні, як жалувався латинський парох у своїй скарзі до Риму, шляхетські прізвища, які, мовляв, свідчили про їхнє польське походження, привернув о. А. Дідицький до своєї парохії.

Редагуючи літературно-науковий журнал „Слово”²⁾ Богдан Дідицький написав у ньому багато статей про Угнів.

В половині XIX ст. душпастирюють в Угнові о. Іван Держко, що душпастирював в Угнові кільканадцять років. Тут і помер. Похоронений на церковному подвір’ю коло бічних дверей церкви. На його могилі був кам’яний пам’ятник, а на ньому залізний хрест. Між двома війнами напис на пам’ятнику був уже затертий. Далі о. Іван Бірецький в тому часі угнівський декан, і його сорудник о. Іван Решетило, уродженець Угнова. Вони особисті приятелі дорадники Степана Жуковського, довголітнього віта і фундатора мурованої церкви і фундацій із нею пов’язаних. о. Бірецький знаний як особистий приятель членів „Руської трійці”, видатний учасник „З’їзду Руських учених” в 1848 р. Прийшов він до Угнова з бідненької лемківської парохії Бахора, привіз із собою збірку народніх пісень, оповідань

і приказок, „Кобзаря” і „Русалку Дністрову”³). В дуже короткому часі зробив він такий вплив на Жуковського, що той не зробив без поради свого душпастиря ні одного кроку ані як війт, ані як громадський діяч. Велике майно мільйонної вартости, як на нинішні часи, що його пригосподарив Жуковський, пішло не тільки на добудування нави і притвору з двома копулами до існуючої вже мурованої пресвітерії церкви, покриття її бляхою, але також на реконструкцію та оформлення тієї церкви до вигляду з-перед першої світової війни, а далі на прикрашення її, на побудову дзвіниці, на бурсу і стипендійні фонди, що неодному спосібному угнівському хлопцеві вможливили дальшу науку в гімназії, і утримання церковного хору. Цими фондами тримався Угнів аж до наших часів, хоч після першої війни льокації його в банках звелися до зера. А все ж таки залишилася церква, дзвіниця, будинок бурси і около тридцять моргів ґрунту. Отець Бірецький зукраїнізував школу і зразково виконував свої душпастирські обов'язки. Помер на початку 1880-их рр. таким бідним, як прийшов із Бахора, хоч при Жуковському міг забагатіти. Похоронений під каплицею побіч Жуковських.

В останній чвертині ХІХ ст.⁴) душпастирював недовго в Угнові о. Іван Козакевич. Він причинився немало до впорядкування і легалізування справи пасовиськ і лісу угнівських міщан, до заснування Читальні „Просвіти” в Угнові і фахової шевської школи⁵). А таки деякі одиниці з угнівського міщанства вели проти нього завзяту боротьбу за дрібні й маловажні справи. Тому зазнав він в Угнові чимало неприємностей. Помер у 1900 р.

Від 1902—1914 р. душпастирював в Угнові уродженець міста о. Василь Романовський. Був він зразковим господарем парохії. Про його працю над відновою церкви мова в іншому місці. Він заснував в Угнові кредитово-позичкове товариство „Руска каса в Угнові”. Власним коштом побудував він на своїй площі, напроти споживчої кооперативи великий дім. Тут приміщався крім „Рускої каси” також постерунок австрійської жандармерії. З переконання був „твердим русином”. Майже кожної неділі після вечірні вів він, головню старих, міщан до „Читальні ім. М. Качковського”, що приміщалася в бурсі. За свої політичні переконання був він арештований з вибухом першої війни австрійською жандармерією і засланий до Талергофу. По році випущено його на волю, та він уже не повернувся до Угнова, а залишився в Відні, де й помер у 1917 р.

Після арештування о. Романовського парохією завідували адміністратори. Щойно в 1918 р. обняв парохію о. Олександр Говда. Був добрий душпастир і діяльний громадянин. Був членом майже всіх товариств, а також головою Читальні „Просвіти”. У 1923 р. заснував він захоронку для дітей (садок), яку приміщено в бурсі ім. Жуковських і спровадив до праці в захоронці сестер служебниць П.Д.М. Через захоронку перейшли майже всі українські діти, сьогодні вже в поважному віці. о. О. Говда також зазнав прикромів з боку парохіян і тому відійшов з Угнова в 1928 р.

Після о. Говди прийшов на пароха о. Олександр Трешневський в 1930 р.⁶). Ревний священик. Знаменитий проповідник, немов місіонар. Відправляв він церковні Богослужби з великою побожністю. Був теж добрим господарем парохії і містодеканом Угнівського деканату. Упорядкував обліги Служб Божих і відправляв їх за облігаторів за дармо або майже даром, тому що обліги здевалювалися після першої війни. Маючи в церковній касі малу готівку, він розпочав віднову й малювання церкви в 1934 р., надіючися на допомогу заокеанських угнівців, і ці не завели його. В результаті перед другою війною угнівська церква належала до найкраще розмальованих церков у Галичині. о. Трешневський був теж великим патріотом і громадським діячем. Працював він у всіх угнівських товариствах чи то як голова, чи як член управи. Був він радним містечка і гідно заступав справи міщан. Був також довголітнім головою Повітового Комітету Українського Національно-Демократичного Об'єднання, а за німецьких часів головою Українського Допомогового Комітету. Не маючи сотрудника, вчив релігії в обох міських школах. Виїхав з Угнова в липні 1944 р. Тепер є він парохом церкви св. Андрея в Філядельфії, Па. і деканом Філядельфійського деканату.

Останнім гр.-кат. парохом Угнова був о. Юрій Менцінський. Був він там коротко до виселення угнівців у рр. 1944—1946.

Адміністратори парохії

Відомості про адміністраторів парохії знані щойно від смерти о. Івана Козакевича. Саме в рр. 1900—1902 перед приходом на пароха о. В. Романовського був о. Володимир Гойдиш, пізніший парох с. Дев'ятира в Равщині.

Після арештування о. Романовського адміністрував парохією о. Микола Тисович 1914—1917, що пізніше був парохом

с. Ременів коло Куликова. Опісля завідував парохією о. Корнило Куницький.

Після виїзду з Угнова о. О. Говди адміністрував парохією тодішній сотрудник о. Володимир Бобровський 1928—1930.

Занотовано теж таких сотрудників при парохії:

о. Іван Решетило, уродженець Угнова, занотований у Шематизмі гр.-кат. епархії в Перемишлі, з р. 1867. о. Олександр Говда (1899—1901), о. Михайло Карп'як (1901—1907), о. Степан Кійко (1907—1913), о. Марко Гіль (1917—1918), о. Діонісій Гриневецький, о. Василь Хоростіль, о. Василь Кулинич, о. Володимир Бобровський (1922—1930).

1) Відомості про це знаходяться в таких працях: В. Площанський: *Добромильський монастир і кілька слівъ объ отношеніяхъ города. СПетербургъ 1867.* о. Роман Лукаш: *Початки добромильських Василян. Альманах василянських богословів.* І. Жовква 1933. о. Михайло Ваврик: *По василянських монастирах.* Торонто 1958.

2) Гл. Е. У. II, 520.

3) Гл. Е. У. II, 138.

4) Починаючи від цього розділу до кінця статті, відомості про священиків в Угнові подав Володимир Петришин.

5) З допомогою о. Козакевича організував фахову шевську школу тодішній народний учитель Юліян Целевич, дуже енергійний та інтелігентний педагог. Він провадив цю школу майже 10 років, намагаючися піднести загрожений шевський промисл в Угнові.

6) Тепер парох церкви св. Андрея в Філадельфії, Па.

Володимир Петришин, Степан Божик

УГНІВ У ДВАДЦЯТОМУ СТОЛІТТІ

З початком XX століття, як і в цілій Галичині, національне, культурне і громадське життя пожвавлюється і що раз більше активізується. Причиняються до того не тільки зміни в культурному житті галицької України, але також і взаємини, дружні чи ворожі, у співжитті з іншими національностями на наших землях. В Угнові, як і всюди, крім українців жили поляки та жида. Коли в XIX ст. українці були в подавляючій більшості і вели перед у кожній ділянці суспільного життя, то в XX ст. поляки починають витискати їх передусім з управи міста. Починається це від назначення наказним бурмістром неукраїнця Геллера та опанування поляками ради в християнській громаді. Коли за Австрії українці мусіли поборювати і москвофілство, через що не могли оживити своїх культурних

установ, то поляки мали три товариства: „Сокул”, „Гвезда” і „Коло Товариства Школи Людовей”. Крім того опанували вони „Страж Пожарну”, фінансовану міською громадою, що з власних фондів закуповувала однострої для членів та пожежне приладдя. Хоч сюди належали й українці, то поляки стали їх майоризувати. За Польщі прибули до тих товариств „Кулко Рольніче” і „Стшелєц”.

За Австрії мали в Угнові осідок: повітовий суд, з трьома судьями, податковий уряд, нотаріальний уряд, евіденційний уряд ґрунтового катастру, залізнична станція, пошта і телеграф, комісаріят скарбової сторожі, постерунок жандармерії, два лікарі, два адвокати, аптека і міський уряд, що діяв на підставі законів про такі міські громади, як Угнів, з 1896 р. В цих урядах було багато поляків, що скрізь старалися змайоризувати українців.

В школах Угнова за Австрії в останніх її роках навчальною мовою була в хлоп'ячій школі українська, а в жіночій під опікою польських монахинь сс. Феліціянок — польська. Від шк. року 1912/13 при хлоп'ячій школі була експонована одна класа з польською мовою навчання. За Польщі легально, на основі обов'язуючих тоді приписів, обидві школи повинні були бути утравквістичні, а в дійсності і неправно всі лекції, за винятком науки релігії для українських дітей, відбувалися в польській мові. Написи, печатки, переписка і все урядування відбувалися в польській мові. За більшовицької влади зукраїнізовано обидві школи й переведено на десятирічний плян навчання типової радянської середньої школи — десятирічки з українською мовою навчання. За німецької окупації були дві коедукційні школи, одна для поляків і одна для українців із їхніми матірніми мовами як викладовими.

За Австрії вчителі і учительки, що вчили в українській школі, були різної національності: поляки, українці, а навіть останній директор був німець походженням з німецьких колоністів. Був він двічі одружений з українками. В школі сс. Феліціянок вчили переважно самі монахині — польки. Такий стан існував і за Польщі і за радянської окупації з тим, що усунено монахинь від навчання. За німецької окупації в українській школі вчили українці, а в польській поляки.

За Австрії були в Угнові такі культурні, господарські і харитативні установи: Читальня „Просвіти”, філія Товариства „Просвіта”, філія „Сокола”, філія „Сільського Господаря”, кооперативи: „Руска Каса в Угнові”, „Народна Торговля”, „На-

родній Дім". Крім того були: „Бурса імени Стефана і Пелагії Жуковських для убогої рускої учащоїся молодіжи", „Дім убогих" — фундація для вбогих. При філії „Просвіти", як довго вела вона свою діяльність, була теж студентська секція.

Про життя і діяльність цих установ — окремі статті.

Від часу впровадження ґрунтового катастроу Угнів і Застав'я tworили одну катастроальну громаду: Угнів-Застав'я. Всі їхні ґрунти були обняті тими самими ґрунтовими книгами, веденими досить старанно при Городському суді в Угнові до 1 вересня 1939 р. для дрібної власности, а для більшої при Окружному суді у Львові. На підставі найновіших стверджень під час

Кладка через річку Солокію в Угнові в Лузі. На цій річці була границя між Німеччиною і Радянською Україною в рр. 1939—1941. Кладку переходить міщанин Демко Журавецький.

реконструкції kataстрального апарату в 1917 р. поверхня цілої kataстральної громади Угнів-Застав'я виносила 2390 гектарів 21 акр і 29 метрів квадратних, а то є 4153 морги, 862 сягні квадратні, з чистими прибутками 9161.66 золотих ринських австрійської валюти кожного року, що в переліченні на сьогоднішні золоті долари представляє приблизно таку саму кількість золотих американських доларів. Ще в 1880 р. заставський двірський обшар мав 112 моргів ріллі, 132 морги сіножатей і городів, 488 моргів пасовиськ і 587 моргів лісу. Менша власність мала 1466 моргів ріллі, 1102 сіножатей і городів, 88 моргів пасовиськ і 800 моргів лісу.

До 1-го листопада 1918 р. цілковито розпарцельовано заставський двір і то виключно поміж місцеве населення Угнова і Застав'я. Ще до кінця XIX ст. обидві громади шляхом цивільних та адміністраційних процесів усталили понад усякий сумнів право власності лісів і пасовиськ, і то як типових аграрних спільнот. При тому власність заїнтабульовано на так звану „Християнську Громаду міста Угнова“, під якою розумілося тільки мешканців — християн м. Угнова. Жидам призначено лиш незначні служебності, сполучені з оплатами. Обмежено їм також права випасу на визначених пасовиськах худоби й коней, не призначених до торгівлі. При тому також обмежено права і застав'ян. Призначено для них невеликий кусок пасовиська, відділеного для них на підставі угоди.

Участь жидівської людности в посіданні землі за цілий час їхнього побуту в Угнові і Застав'ю була незначна. Тому, коли приймемо пересічний стан християнської людности в останніх ста роках до 1947 року (т. зн. до переселення всіх українців) на 2000 мешканців, то пересічно на голову одного християнського мешканця Угнова-Застав'я припадало около два морги землі, або около 5 золотих доларів чистого kataстрального доходу на рік. Вся ця земельна власність була розбита на шахівницю дрібних парцель, розкинутих по цілому вище описаному просторі, положених „далеко від хати“. Ця віддаль вимагала значної страти часу на доїзд до полів, положених в нивах, На Бартішці, чи таки на т. зв. Нивах — середніх, передніх, Лемешиках, Містках. Все це не вистачало для прожитку населення. Тому не диво, що в містечку розвинувся і вперто втримувався від найдавніших часів усякий домашній промисел, а зокрема своєрідне угнівське шевство, сполучене з гарбарством, кушнірство сполучене з виправою шкір, бондарство, ткацтво, ковальство, м'ясарство, торгівля овочами тощо, обчислені не тільки

на місцевий ринок, але також і на торги та ярмарки, положені далеко від Угнова. На жаль, цей домашній промисл, що займав населення Угнова навіть більше ніж рільництво, зустрівся на протязі останніх п'ятдесятьох років з конкуренцією більш прогресивного фабричного виробництва. Мешканці Угнова не могли зрозуміти цього, і тому їхня екзистенція в містечку була що раз більше утруднена, бо не могли здобутися на заснування фабрик. Як конечність прийшли: спадок приросту населення, обмеження числа дітей до одного або двох, та еміграція, спочатку сезонова, а опісля постійна.

Після 1-го липня 1947 р. майже немає автохтонного населення в Угнові. Його примушено насильствами покинути рідне містечко.

Еміліян Вернер

ПОЖАРИ В УГНОВІ

В 1900 році прийшла стихія пожарів в Угнові. Над самою Солокією мав один німець гарбарню, що проспирувала дуже гарно і приносила йому прибутки. Однієї ночі хтось підпалив гарбарню, що згоріла цілковито разом з кількома сусідніми домами. Під час пожару серед замішання хтось вирятував усі вигарбовані шкіри, але й рівночасно пропали вони безслідно.

В тому ж році вибухла 27 серпня жахлива пожежа в південно-західній частині ринку. Загорівся цілий західний і північний ринок, а сильний вітер переніс пожежу на північно-західню частину міста. Багато родин лишилося без даху над головою та без хліба. Тоді згоріли також великий будинок суду і в'язниця при Панській вулиці.

В липні 1901 р. знову вибух пожар на південь від ринку. Згоріла велика частина міста аж до церкви та по обох боках Карівської вулиці. Згоріли також будинки де тоді приміщався суд при Карівській вулиці.

Про ці пожари видруковано в гумористичному журналі „Комар” такий вірш:

*Пішло з димом наше місто,
Згарища зістались,
Люди й жида, як безроги
Попід тин валялись.
Во комісар не дозволив
Хат відбудувати;*

*Кам'яницю — каже —
[кожний
Мусить мурувати.
Такий бефель всі міщани
І жида дістали.
Аж тут нараз у магістрат*

Бідняків вівали.
И наказали: „Do wyborów
Idźcie, moje dzieci.
I tak wszyscy, jak ja każe,
Głosować będziecie.
Za to każdy, jak kto zechce,
Może się budować.
A kto tego nie posłucha,
Może pożałować.”

І сталося, — тепер місто
Гарно виглядає:
Поміж недогарки кузі
Жидова ставляє.
Поміж кузі ходять хруні
З рилом і без рила,
І тішаться, що хрунівська
Кліка побідила.

Мешканці відбудовувалися з трудом, а купці будівельного матеріялу добре заробляли на цьому.

Ледви погорілі міщани трохи відбудувалися, як якісь злочинці почали в 1902 р. підкидати людям анонімні погрози підпалу і рівночасно виконували їх. Майже кожного місяця в темну ніч вибухав огонь у різних частинах міста й руйнував по кілька господарств. Деякі міщани погоріли по 2—3 рази, і це доводило їх до руїни.

В 1903 р. вихрестився в Угнові молодий жид і замешкав у хаті Петра Скрипчука. Жиди хотіли спіймати його й цілий день облягали хату Скрипчука. В ночі утік цей вихрест. Зараз наступної ночі вибухла пожежа при вулиці, що вела до залізничної станції. Згоріло кілька домів. За кілька днів знову вибухла пожежа при південній вулиці коло церкви. Зайнялася середня баня на церкві, а опісля перекинувся вогонь на другу сторону міста коло каплички св. Івана. Це вивело міщан з рівноваги, коли, до того, ще почули кепкування одного жида, мовляв „ваш Бог горить”. Міщани кинулися на жидівські хати й повибивали вікна в деяких хатах. Жиди повтікали за став. Коло 11-ої години ранку приїхала компанія війська з Рави Руської, і тоді повиходили жиди зі своїх криївок. Хто з міщан показався на ринку, на того показували як на воружника, і тут же військо арештувало його. Виарештовано около 40 людей, деяких випустили скорше, інших пізніше, притримавши у в'язниці у Львові.

Побоюючися репресій, деякі міщани виемігрували до Америки.

Після тієї події втихли в Угнові пожари.

РЕМІСНИЧІ ЦЕХИ В УГНОВІ

(Передрук з „Життя і Знання”, Львів 1932, стор. 228—232)

I

До сьогоднішніх часів у містечку Угнові доховалася жива традиція та деякі пам'ятки ремісничих цехових організацій. Їм саме присвячую згадку, попереджену загальними заввагами про наші цехи.

Инж. Корнило Целевич. Ініціатор видання збірника про історію Угнова. Основник і член багатьох культурно-освітніх і економічних установ в Угнові.

Слово *цех* німецького походження: *die Zeche*, (*Innung*; *confraternitas*) означало примусове стоварищення ремісників, станову корпорацію людей, що займалися тим самим або подібним ремеслом. На наших землях появляються вони ще в середньовіччі на зразок подібних організацій у Німеччині, в тих часах, коли постають міста — осередки промислу і торгівлі. В XIV і XV ст. багато наших сіл отримує Магдебурзьке або німецьке право, вони перетворюються в міста і в наслідок того дістають різні привілеї для ремісників і купців. Душею міст стають ремісничі цехи й купецькі об'єднання. Метою їх була оборона станових інтересів. З правила кожний ремісник мусів належати до цеху. Ремесло міг виконувати тільки член цеху, нечлен був „партачем”, а уряд переслідував його. Цех визна-

чував різні членські вкладки, укладав ціни на вироби, а це все затверджували міські власті. Цех наглядав над виробами і також над вишколенням ремісників. Кандидат на ремісника був спершу 2—3 роки учнем (*Lehrjunge, discipulus*), а після того отримував „визвілку” і ставав челядником (товариш, *Geselle, socius*). Щоб поглибити своє знання й формування, такий челядник мав право відбувати мандрівку по краю (*Wandern, peregrinatio*). Звичайно мандрував він один рік, і ця мандрівка була для нього практичною життєвою школою. Опісля, збагачений досвідом і знанням, складав він приписаний іспит, т. зн. робив т. зв. „майстерштук” та досягав мету свого життя — ставав майстром.

Тільки майстри, тобто самостійні ремісники користувалися повними правами об'єднання.

Цех опікувався вдовами й сиротами по своїх членах, розсуджував спори поміж своїми членами. Одночасно був він теж і релігійним братством, а також і військовою одиницею¹⁾.

II

Угнів із села став містом у 1462 р. і тоді отримав Магдебурзьке право. Положений у найближчому сусідстві столиці удільного Белзького князівства, і в тому ж році посталою Белзького воєводства, мав, очевидно, сильно залюднену околицю, якої жителі мали що продавати. Вони теж мусіли закуповувати продукти, що їх самі не могли витворити, тому й утворення такого центру, яким на той час було містечко, було побажане й доцільне. В Угнові почали відбуватися ярмарки, а також намножилося багато різних ремісників, що стали об'єднуватися в цехах. Не знати точно, скільки було тоді в Угнові цехів, та на основі дохованих до сьогодні писаних документів і пам'яток були тут чотири цехи: шевський, кушнірський, ткацький і ковальський.

В 1815 р. був ще й гончарський цех, але в тому ж році сполучився він із ткацьким цехом, що мав тільки сімох членів, які при такій малій кількості не могли творити окремого цеху.

До початку 30-их рр. XX ст. доховалися книги протоколів цехів кушнірського і ткацького, ведені від 1786 р., з тих років, коли то австрійське правління старалося впорядкувати справу цехів і завести в них контролю діловодства. На основі саме тих книг і спогадів старших людей подається тут картину життя в цехах, їхньої діяльності і завдань.

III Цехова влада

Старшина цеху складалася з старшого цехмістра, второго (другого) цехмістра, чотирьох братів-столових, і брата-скарбового, вибраних на час одного року під час річної сесії, т. зв. „схадзки” в дні латинського Божого Тіла. Цей день був рівночасно празником усіх цехів. Всі цехові браття мусіли брати участь у торжественній процесії довкруги ринку, де на чотирьох боках були уставлені вівтарі. Цех поступав за цехом. На переді кожного цеху несли цеховий прапор. Коло нього йшли обидва цехмістри, за ними браття столові, опісля інші браття майстри, а вкінці за ними челядники даного „куншту”. Учні не брали участі в поході. Після процесії сходилися браття до хати свого цехмістра і там вибирали нову старшину. Вибір відбувався явним голосуванням, рішала більшість голосів. Голосували також челядники (молодші браття, „каваліри”), та вони не могли ввійти до управи. Після виборів була „горівка і пиво”, „пили як шевці”. Опісля в цехових витратах була позиція: „На Боже Тіло з нагоди обирання цехмістрів та інших старшин браття дозволили собі на ліквори”. Після вибору нового старшого цехмістра всі з великою парадом переносили до його дому цехову скриньку — „скарбоню”, де були приміщені всі протоколи й цехові документи. Посідання цієї скриньки називалося „правом”. У нового цехмістра докінчували „лібацію”.

IV Касовий оборот

Кошти, зв'язані з веденням цехової адміністрації покривалися з прибутків, що впливали до цехової каси. Коли майстер приймав хлопця „до терміну” — на науку, мусів зголосити його і вписати до цеху та зложити приписану таксу-оплату. Каса збільшувалася також і тоді, коли термінатор покінчив в умовленому часі науку і визволювався на челядника — „товариша”, як також тоді, коли челядник ставав самостійним ремісником-майстром. Прибутками були теж усі кари (штрафи), на які засуджувано членів цеху, а також оплати за участь братства в похоронах братів-майстрів, їхніх родин і визначніших осіб у містечку. Контролю над рахунками мав — на основі розпорядку австрійської влади — угнівський війт, що був рівночасно ревізором цеху.

Перший впис до вище згаданої цехової книги, що доховалася до сьогодні, є такий:

— Протокол, виготовлений на вписування різних цехових справ: „За цехмістра Василя Будича, старшого цехмістра і при браттях столових омнес (усіх) і в прияві вітів утнівських, а то: Василя Косоноцького і Петра Студницького²⁾, дня 15 юнія року Божого 1786. На основі присланого нам найвищого мандату з дати дня 20. юнія з жовківського циркулу через Імц. ксьондза Кросновського, пароха ріті лятіні (обряду латинського), оголошеного дня 14 мая, який ми, Магістрат правильно і невідклично і стисло ін дура ментіс (уважно) рахунку цеху кушнірського вислухали, котрі цехмістри вище наведені радилися через ревізора від року 1785 ро р. 1786, а також найвищий патент наказав, аби війт містечка Угнова був ревізором усіх цехів, виповнили ми найвищий наказ, вислухали рахунку або калькуляції цехмістрів кушнірського куншту і до протоколу порядно зтягнули і лишили у себе на раптулярі (записках). А зачав втягатися цей рахунок цеху вище наведеного від Божого Тіла від Генеральної схадзки в р. Б. 1786”.

Далі йдуть подрібно вичислені прибутки й витрати цілого року, ведені в австрійських золотих ринських і крайцарах. Оплати були різні, залежно від того, як цех виторгував і домовився. Від родин членів побирали менше, від чужих більше, особливо, коли до терміну вписували хлопця з села. За впис учня брали звичайно один золотий ринський і сорок крайцарів, за визвіл і прийняття до „майстрівства” три ринські і 45 кр. Деякі прибутки були з наложених кар — 15, 30 і 45 крайцарів, так що цілий прихід цього першого протоколу кушнірського цеху доходив до 25 ринських. У витратах були видатки на світло до братського вітваря в міській церкві — три ринські на чотири квартали, два ринські і 15 кр. на світло в латинському костелі, два ринські до другої заміської церкви (вона стояла там, де сьогодні цвинтар). На посвячення нового цвинтаря — 30 кр., на ручне світло при асисті 3 кр., на Служби Божі, т. зв. „жаломші”, на бідних, що при тих Службах Божих молилися, на вбогого майстра, що не може вижити зо своєї професії, і т. п.

Численні були „експенса” (витрати), при різних нагодах на вгощення братів. Частувалися в часі „схадзки” і при нагоді відливання свічок з воску, коли ходили допоминатися належності за участь у похороні, коли справляли новий прапор, коли збирали і платили податок тощо.

Під річним рахунком додавали: „Ми названі цехмістри на цей прихід і вихід готові, коли зайде потреба, до відповіді, і на це підписуємося”.

В наступних роках бачимо приходи „ярмарочні”, „празничкові” і „з квартирників”, а в витратах кошти подорожі до Жовкви, циркулу для відвезення податку, а також кошти утримання вояків (ляндверуланів), що приїздили до міста правити податки.

Діловодство в цехах було під стислою контролею міських органів, які вглядали в рахунки і видавали відповідні розпорядження, якщо винайшли неправильності. І так під датою 9 березня 1803 р. читаємо:

„Юрисдикція льокальна, прийшовши до кушнірського цеху, виконуючи приписи поліції, приступила до ревізії цехової каси і не знайшла ніяких грошей у касі крім золотих польських 26 і 28 грошів у приватній скрині цехмістра, які то по цеховим приписам, як цехова належність, повинні були знаходитися в цеховій скрині. Скриню знайдено з одним замком і спостережено загальну недосконалість у рахунках. Тому юрисдикція на основі найвищого патенту з дня 9 травня 1778 р. арт. 51 видала такі розпорядження:

1-о: аби до цехової скрині дати другий замок і від нього ключ віддати Федорові Дзюбінському, міському війтові, якого юрисдикція назначує інспектором цеху. Аби без його участі не відчиняти скрині, ані не робити ніяких експенсів, ані перцептів (приходів) не приймати.

2-о: Щодо інших артикулів найвищого патенту, рахунки приходів і витрат має робити, підписувати й ухвалювати інспектор.

3-о: Другий ключ має залишатися у старшого цехмістра, а другий цехмістер остається при своїх правах; щоб без його участі не виконувати ніякого урядування.

4-о: Старшини цеху мають виявляти своє поважання для установленого нині інспектора, а про його обов'язки поінформувати його особно начальство.

Сенкевич — юстиціаріус
(суддя поліційних справ)

Цехмайстри нерado піддавалися такій контролі домінії, тобто власника — пана Угнова. Доходило до суперечок так, що вже наступного року під річним рахунковим зіставленням бачимо такий впис:

„Цей рахунок цехмістра Василя Будича і Павла Скрипчука з перцепт і експенс (прибутків і витрат) цехових у році 1803 має дотеперішній цеховий інспектор Теодор Дзюбінський ра-

зом із ново нині для кушнірського цеху установленим інспектором Григорієм Решетилівичем, закликавши потрібних цехових братів, переглянути й перевірити. Зауважені в них неправильності виразно зазначити і на письмі юрисдикції подати. Взагалі вчинок бувшого цехмістра Василя Будича, що важився перцепти приймати й цехові експенси робити без відома урядового інспектора, враз із провинною шкалювання цехових братів, по індагації (слідстві), яка мала би наступити, буде покараний по силі нового закону про тяжкі політичні проступки. Не менше наказується Василеві Будичеві, аби впродовж трьох годий давніші ще цехові викази і печать, під готовою цеховою екзекуцією на добро цехової скарбони віддав новообраному цехмістрові Григорові Будичеві, якому при тім найміцніше наказується, щоб разом із співурядуючими резолюції місцевої юрисдикції з дня 9-го травня 1803 р. в усіх точках найтисліше підчинився. В противному разі найменша експенс не буде йому прийнята, і він буде віддалений від цехмістровства на кожне донесення інспектора як нездатний до того уряду. Не можна при тій нагоді не закинути Федорові Дзюбінському, що він, подібно як і цехмістер, не виконав свого обов'язку, коли терпів (т. зн. допускав), без донесення юрисдикції, що бувший цехмістер самовільно без його відома цеховими грішми розпоряджав. Має проте і новонаставлений інспектор на основі тих точок тим приписам підчинятися, якщо хоче оминати відповідальности.

Декретовано на сесії юрисдикції льокальної в Угнові, дня 4-го червня 1804. Сенкевич, юстіціаріус."

V Вишкіл ремісників

Щоб стати самостійним майстром, кожний ремісник мусів перейти два етапи вишколу. Мусів бути термінатором впродовж 2—4 років, а опісля челядником. Коли батько або опікун віддавав хлопця на науку до майстра, списували обопільну умову, яку опісля предкладав майстер до цеху на запроголоування і затвердження. Оплату за „запис хлопця" складав батько хлопця, а пізніше кошти покривав майстер. Впис виглядав так:

„Діялося в цеху нашім кушнірськім дня 28-го лютого року 1787 за славетних: Федорія Скрипчука, цехмістра старшого, Федорія Козловського, цехмістра второго, Прокопа Рудасевича, Василя Скрипчука і Федорія Дзюбінського, столових, і Степана Скрипчука, скарбового.

Прийшовши до нашого права, брат нашого куншту Григорій Дзюбінський просив усіх братів записати хлопця на ім'я

Шимона Онишкевича, родом з тутешнього міста, що ми, браття, на те дозволили, якого майстер записує на років чотири. Вписується, щоби хлопець на кожний наказ майстра і майстрової був їм послухний під цеховою карою, а майстер, як свого учня, повинен ремесла щиро навчити, а після витермінування тих чотирьох років своїм коштом визволити і дати йому нові чоботи, на жупан золотих польських 12, на шапку золотих польських 3, на пояс золотих польських 3, на підшиття золотих польських 2, і протягом тих років хлопець має ходити в майстрівській одежі і в майстрівській білизні. На що, яко той заклад, обі сторони добровільно приймають і підписуються обі сторони власними руками знаками Святого Хреста."

За весь час термінування хлопець був під опікою і наглядом цеху.

Коли хлопець вибув термін, майстер складав за нього оплату в цеху і визволяв його на челядника; він ставав „молодшим братом". Впис до протоколу такого визволу виглядав так:

„Прийшовши до святого права, брат нашого куншту славетний Федорій Дзюбінський просив визволити хлопця Луку Чопуновського, що термінував у вище названого майстра років три, а що хоче бути в цеху записаний, заплативши вперше столкове або за визволення золотих польських 15, зістав визволений і документ визволення в оригіналі до цехової скрині зістав схований, і так, як іншим товаришам, дозволяємо по майстрах ремесло робити, і вільно йому мандрувати в тім кордоні в Галичині і Льодомерії. А що він є визволений і узнаний товаришем, на те ми цехмістри в прив'язі всіх братів підписуємося нашими руками і іменами.

Дано в Угнові 16-го апріля 1787.

Федорій Скрипчук, старший цехмістер

Федорій Козловський, вторий цехмістер.

Цей опис визволу затверджую і підписую. Василь Косоньцький, ревізор цеху."

Інший акт:

„Нинішнього року 1787-го дня 13-го лютого визволюється Лука Кашуцький кушнірського куншту, який дав на визвіл за бувших цехмістрів з року 1785-го золотих польських п'ять, а тепер додає решту і так, що виплатив цілком визвіл, зістав визволений і вписаний до оригіналу; вільно йому по майстрах робити і мандрувати в тім кордоні в Галичині і Льодомерії, і яко узнаний за товариша, повинен усіх братів учасувати; на те ми цехмістри підписуємося в притомності всіх братів і пана реві-

зора." Далі є підписи, а нижче запротоколовано свідоцтво майстра:

„Засвідчую вище названого товариша Луку Кашуцького, що той робив у мене кожухи, на ньому не показалася ніяка змаза, і знаменито робить, в тім його засвідчую в цеху і підписуюся. Іван Скрипчук.”

Визволений челядник — товариш міг заробляти по своїй волі. Працював по майстрах, приймав акордові роботи, або наймався до праці на якийсь час, напр., на 15 тижнів або на пів року і складав гроші на оплату цеху, на впис на майстра. Оплата виносила при кінці XVIII сторіччя 15 золотих польських, тобто 3 ринські і 45 крейцарів. Стільки платилося і за визвіл. Міг він сплачувати її ратами, а коли вплатив усю, добував тоді такий впис у цехових протоколах:

„Прийшовши до права монархічного, брат нашої професії Григорій Скакунович просив цехмістрів і столових братів записати майстрівство, якого ми бачимо здібним і покірним і приймаємо до права монархічного і узнаємо за майстра і брата так, як і інших братів і квітуємо, бо зовсім задоволив цех по належитості. — Діялося то 9-го березня 1803.”

Чи челядник, дістаючи ступінь майстра, мав складати якийсь іспит, т. зн. робити в своєму фаху „майстерштук”, того не можна дослідити ані з протоколів ані з переказів. Правдоподібно, щоб стати майстром, треба було тільки зложити в цеху оплату й добре участувати „братів”. Взагалі цехова організація, що монополізувала ремесло в своїх руках і не допускала ніякої конкуренції, не дуже дбала про вишкіл ремісників, не користала з нових здобутків техніки, була дуже консервативна й утруднювала розвиток ремесла.

Так само немає слідів, що котрий із „братів” користувався із свого права і вимандрував бодай до іншого міста, щоб навчитися дечого нового.

Бачимо далі, що вже в першій половині XIX ст. вкрадається до цехів „непотизм”, тобто фаворизування рідні майстрів. Кожний старається поробити своїх синів якнайскорше майстрами. Складає оплату до цеху, і молодого хлопця, що ще не розпочав термінувати, приймають до цеху, рівночасно протоколюють запис його визволу і майстрівства та признають його за брата й майстра.

Деколи вдова по майстрові жадає впису свого сина до цеху. Складає вона оплату, і цех признає її малого сина майстром. Можна це пояснити тим, що після смерті майстра цех був зо-

бов'язаний опікуватися вдовою і дбати про її удержання. А скоро тільки цех признав її сина за самостійного ремісника, тоді вдова могла вести варстат покійного чоловіка, тримати челядників, висилати їх по ярмарках і в такий спосіб удержуватися та не бути тягарем для цеху.

VI Судівництво в цеху

Всякі спори між цехами розсуджувала старшина цеху на спільних „схадзках” і після переведення слідства — „інквізиції” — видавала присуд. Молодшим вимірювали тілесну кару — давали їм кілька гарапів, а старших присуджували на грошову кару або дати кілька фунтів воску для „братського вівтаря”.

Коли хлопець утік від майстра, а цей не повідомив про те цеху, виносили таке рішення:

„Дається декрет після вислуханої інквізиції дня 24-го червня 1787. Славетному Федорові Дзюбінському з одної сторони, а хлопцеві, що був у нього в терміні, з другої сторони, а то в той спосіб, що Федорій мав у терміні хлопця, і він не був послухний майстрові і майстровій, за те, що пішов від майстра, покарано його гаралами трьома, а також майстер, який не зголосив цехмістрам, що хлопець не був послухний, має дати „штрофу” золотий польський один.”

Майстра карали також і за те, що він відмовляв іншому челядникові, напр.:

„Дасмо декрет, ми цехмістри, на Василя Семеновича в той спосіб, що Лука Кашуцький, будучи згоджений у одного майстра на неділь 15, і не знати, з якої причини пішов, а Василь Семенович не оповівся праву і прийняв Луку Кашуцького до себе на два дні, зістав покараний на золотий польський один і писареві грошів шість, а що на той декрет пристав, підписується — Василь Семенович.”

Коли брат на завізвання не явився в цеху, „давали декрет”, що „завинив через свою зухвалість, тому що посилали по нього кілька разів і він не хотів явитися в цеху і був гордим, покарано його на золотих польських три і мав перепросити братів”.

Праця в латинські свята, видко, також не була дозволена, бо дня 20-го січня 1787 р. покарано сумою 2 золотих польських Дмитра Косоногу за те, що „шкіри на польське Різдво до ставу возив і кожухи на плоті порозвішував”.

Якщо клієнт не був задоволений із виконаної роботи, вносив скаргу до цеху, і старшина розсуджувала справу. На це маємо такий приклад:

Коли селянин із Жерник Григорій Калаталюк замовив у майстра Івана Гнатевича кожух, чи з вибраних шкір, чи може сам дав свої шкіри, а той відміняв їх, цех присудив за „помішані шкіри” як відшкодування золотих 17 і грошів 15, а майстер, що піднявся зробити кожух із п'ятих шкір, „не дав тому задосить”, за кару мав дати один фунт воску.

Цех дбав про виховання молодого покоління. Під датою 28 лютого 1787 р. бачимо перед цеховими властями вдову з сином під закидом, що вислала сина красти сіно й інші речі зо стодоли майстра Данила Решетила. Цех присудив синові 5 гаратів, а мамі „за зневагу цехових братів” 4 гарати.

Того самого дня засуджено на кару 2 золотих Якова Кловського за „непошанування братів і святого права, що вимовився з нечесним словом проти святого права і всіх братів”.

Далі читаємо таке:

„Дасться декрет із вислуханої інквізиції поміж Григорієм Дзюбінським і Василем Будичем по причині сварки, яку розпочали у Львові при купуванні шкір, і що той же Василь Будич не пошанував майстра Григорія Дзюбінського, і за зневагу, що не повинен так зневажувати майстра, ми цехмістри разом з братами присудили, щоб Василь Будич дав „штрофу” золотих два; а що обидві сторони на декрет пристають, підписуються обі знаками Святого Хреста.

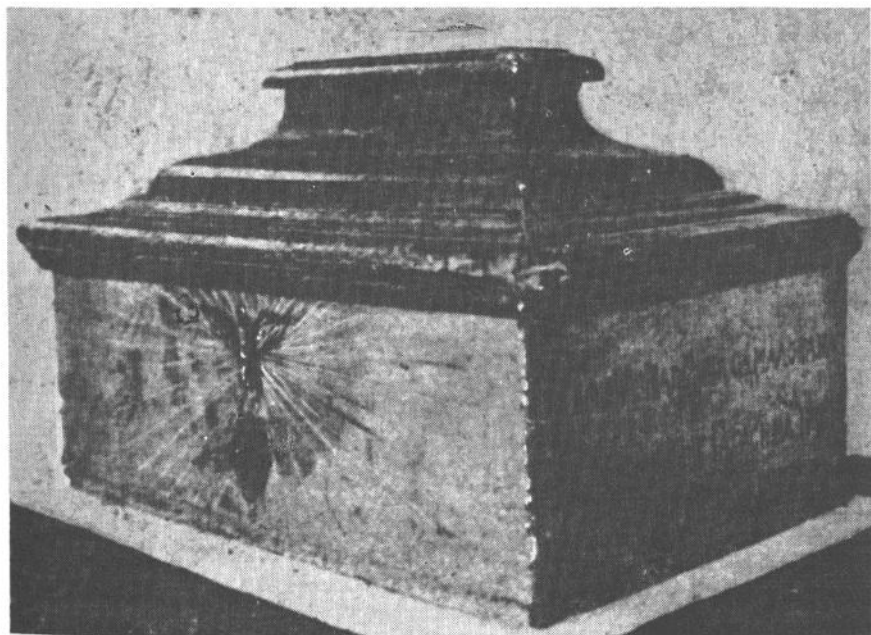
Сторони могли не прийняти присуду цеху, і тоді мали право жадати війтівського суду, а далі домінікального, тобто панського, що в XVIII ст. мабуть був найвищою інстанцією. Маємо на це такий приклад:

„Діялося в Піддубцях на сесії судів домінікальних панства Угнова дня 17-го грудня 1791 — в справі поміж Іваном Підгорецьким, актором (позовником) з одної сторони і Степаном, сином Панька Медведя, запізваним з другої сторони — тому, що не згодився на рішення славетних війтів того ж містечка і донкче домагався для розсудження своєї справи домінікального суду. Тому домінікальний суд прихиляється до їх жадання і в той спосіб їх справу розсуджує та децидує”. Тут подано присуд. А справа велася за те, що Іван Підгорецький, ткацький майстер, закинув Степанові Медведєві прилюдно на ринку в Угнові злодійство, а не міг цього доказати перед судом. Навпаки Медвідь боронився якимись письмами равського магістрату

і щеп'ятинського війта, так що суд присудив Підгорецькому заплатити відшкодування 6 ринських і „крім того для прикладу, аби такі неправності не діялися, штраф на фонд доброго порядку 6 ринських“, „з упімненням, аби Іван Підгорецький у прияві всього громадянства славу Степанові Медведєві привернув, а коли б подібні наклепи відважився відновити, покарається його 50 ринськими і 25 гаралами. Не лишень Підгорецький, але й кожний, хто відважився би поновити.“ „Яко в прияві нашій цехмістрів і війтів, на те підписуємося цехмістри цеху ткацького, Матей Бартман, Міхал Топоровський, війти: Петро Бошкович (з юридики), Василь Косоноцький (міський), мандатіюс: Кавецкі.“

VII Цехові звичаї

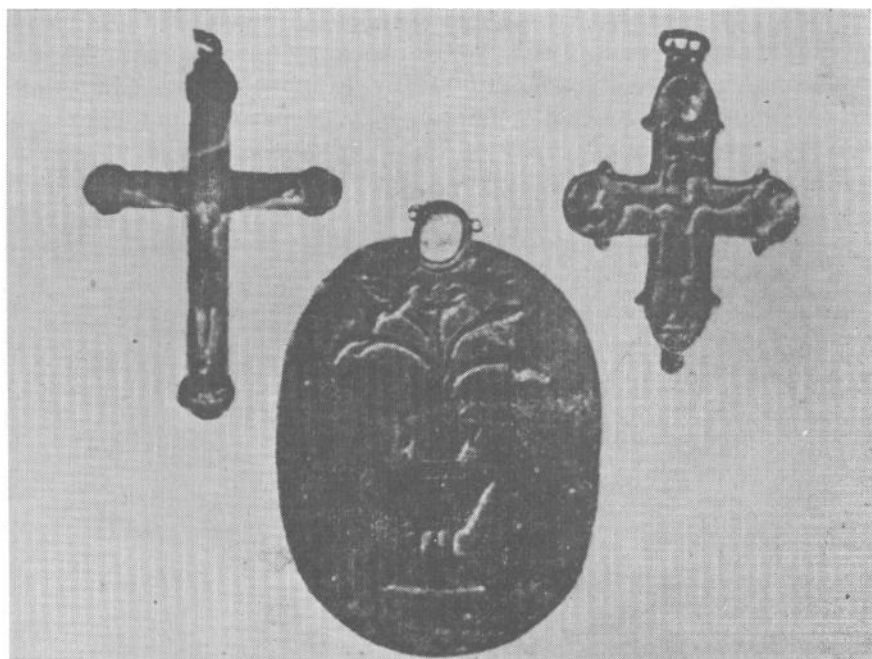
Цехова скриня або „скарбоня“ була зроблена з соснового дерева і помальована олійною фарбою. Всередині була переділка, звана „прискринок“. У ній переховувалися всі цехові акти, а саме: книга протоколів, що була zarazом і касовою книгою, оправлена в шкіру, оригінали різних виданих актів, цехова

Дерев'яна „скарбоня“ ткацького цеху в Угнові. Передана до Етнографічного Музею Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові.

печатка, шкіряний плетений гарапник (нагайка) до вимірювання тілесної карі і „циха” (знак) даного куншту.

Кожний цех мав свою скарбоню і свою циху. Циха був то малий знак — символ ремесла. І так шевці мали мале різьблене копитко, ткачі мале човенце, кушнірі малий образок із вимальованими ножицями, а ковалі образок із вимальованими обценьками. „Циха” служила до скликування майстрів на нараду. Старший цехмістер, що у нього находилося „право”, посилав хлопцем „циху” до найближчого майстра, той передавав її далі і так переходила вона всіх майстрів даної професії в місті і верталася назад до цехмістра. Тоді знали всі, що мають зійтися ввечорі на „схадзку”. Коли ж справа була пильна і негайна, присутність братів була конечна, тоді прив'язувано до цихи гусяче перо, аби „браття летом птаха” явилися на нараду.

Відзнаки цехової старшини в Угнові: 1) мосязкий хрестик, що його носили цехмістри ковальського цеху; 2) бронзовий хрестик — окладень, т. зв. „енколпiон”, якому вже біля 700 років. Його знайшли десь і носили цехмістри ткацького цеху; 3) мідяна табличка, ношена також ткацькими цехмістрами. На обороті в неї припнутований двораменний хрестик з мідяної бляхи. (Ці відзнаки передано до Етнографічного Музею Наукового

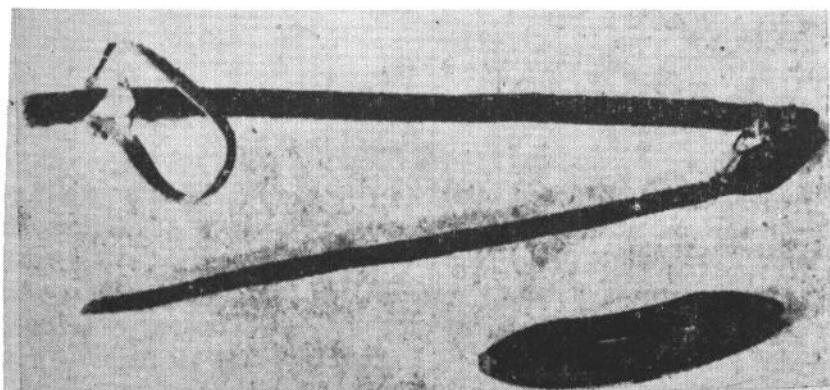
Т-ва ім. Шевченка у Львові — $\frac{1}{2}$ природної величини).

Невиправдана неприсутність, а навіть спізнєння було кари-гідне. В протоколах цеху стрічаємо таку замітку: „Описується, аби після якої схадзки за обісланням цихи браття не відмовлялися, але негайно ставали, бо коли б який брат не хотів за обісланою цихою стати до права монархічного, самі піддаються під штроф. Товариші браття в кожній схадзці повинні бути по-слушні цехмістрам.”

Річна схадзка відбувалася на Боже Тіло, як вище сказано, з метою вибору нової старшини цеху. Тоді відбувалася „елекція”. Вибирали на один рік старшого і второго (молодшого) цехмістра, столових і скарбового, „ухвалювали їх на цехових урядників і давали їм уряд” і „на те підписувалися”. „Скарбоню” або „право” переносили з парадом до хати старшого цехмістра і там зберігалася вона цілий рік.

Коли прикликані члени цеху зійшлися, тоді ставляли „скарбоню” на столі, вторий цехмістер, що у нього переховувався ключ, відчиняв її, а відчинення було ознакою, що нарада й урядування розпочалося. Всі вставали і хором співали „Царю небесний”. Коли хтось спізнився і прийшов по молитві, був караний.

Найменша кара в цеху була заплата 4 дудки тобто 8 крейцарів. Другий ступінь кари був присуд вибити 200 поклонів у церкві. Було це соромно, але покараний мусів піддатися йому. Ставав він у церкві збоку на очах усіх присутніх, коло нього

Вгорі „Цехове право” (гарапник) ткацького цеху в Угнові до вимірювання тілесної кари по думці цехових присудів.

Внизу: Ткацька „дыха” — дерев’яне човенце від ткацького варстату, яким скликували членів цеху на сходини. (Передані до Етнографічного Музею Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові).

вторий цехмістер як езекутор і числив голосно: один, два, три... аж до двісті, а засуджений хрестився і бив поклони. Ще більшою карою був присуд зложити один фунт воску до братського вітваря; цю кару записувано вже в протоколах.

Увесь час, коли відбувалася нарада, „скарбоня” була відчинена, і в цей час усі заховувалися з повагою. Відчинена „скарбоня” була немов символом „святого права”. Ніхто не посмів розпочати яку сварку, ані відізватися з чим непристойним. Збереглася вістка, що коли одного разу „каваліри” (челядники, молодші браття) хотіли когось там побити, то не відважилися робити цього при відчиненій скарбоні. Тоді один із них підсунувся і несподівано замкнув скарбоню, а коли інші почули стукіт замиканої скарбоні, зараз розпочали бійку. Бійку при відчиненій скарбоні осуджували дуже суворо.

З вирішених справ, що були на порядку нарад, списували протокол. Столові дбали про те, щоб на столі була перекуска та щоб мали чим частуватися. Гарнець горілки коштував тоді 5 дудків. Коли під роком 1828 знаходимо в витратах видаток: „на участування братів, як принесли право по звичаю”, один ринський і 30 крейцарів, то бачимо, що мали що пити.

Протоколи всіх цехів того самого часу писані одною рукою. Списував їх писар, мабуть у одній особі дяк і бакаляр (учитель), бо всі браття підписувалися знаком святого Хреста. Перші власноручні підписи бачимо щойно около 1830 року.

Деякі вписи до протоколів подані зо сторони домінії, тобто управи двірського обшару, до якого належало містечко. Їхнє вправне письмо і зміст указують на те, що там урядувала людина з вищою і то правничою освітою.

VIII Закінчення

В конституційних часах у 1869 р. засновано в Угнові статутове товариство ремісників, що проіснувало до II світової війни. Всі ремісники мусіли належати до нього, і воно єдине мало право видавати свідоцтва визволу й інші документи. З постановам такого товариства старі цехи самі непомітно мусіли ліквідуватися. Сталося це дуже зручно, мабуть за почином жидів, що, як видно з повище поданих фактів, не мали що робити в таких церковно-економічних організаціях, як цехи, і не могли брати в них участи.

Ще перед другою світовою війною називали це статутове товариство „цехом”. Кожного року відбувало воно приписані

статутом загальні збори, в яких брали участь уже здебільша жида; лишень писар того „цеху”, вірний традиції, здорово запивав.

Деякі родини ремісників, вірні традиції, влаштовували свої празники: шевці в день св. Миколи, а кушнірі в день св. Духа, на Зелені свята.

Молоде покоління вже не пам'ятало тих старих звичаїв.

1) В XVI і XVII ст. націоналізм проявлявся в інших формах як тепер. Приналежність до польської чи української народности зводилася до приналежності до католицької або православної релігії. Деякі цехові привілеї виразно виключали з приналежності до цеху всіх неримокатоликів і жидів. Це утруднювало українцям виконувати їхні ремесла й заробляти на прожиток. Через те приходило до різних конфліктів між українцями та поляками. Це мабуть було однією з причин до прискорення впровадження унії на українських землях.

2) Перший був міським війтом, другий війтом на „юридиці” (маєтку) латинського костела.

Теодор Решетило

ФУНДАЦІЯ СТЕПАНА І ПЕЛАГІИ ЖУКОВСЬКИХ

До найвизначніших міщан, уроженців Угнова належать Степан і Пелагія Жуковські, найбільші багаті і добродії міста. Степан і Пелагія з Лисяків народилися на початку XIX ст. Хата їх стояла там, де пізніше побудовано мужеську школу. Були вони бездітні і тому прийняли собі як приймачку свою своячку Теклю, що пізніше вийшла заміж за Пилипа Пільгуя.

Жуковські були заможні міщани. Жуковський займався різництвом на велику скалю, мав кількох челядників і, як на той час, заробляв добре. Та він не вдовольнявся цим, бо маючи вийнятковий купецький хист, він бажав розбагатіти. Тому крім різництва почав він займатися закуповуванням лісів на вируб і перепродувати дерево. Крім того займався він також продажем рогатої худоби і то на велику скалю. Відсталяв він м'ясну худобу не тільки до різних провінцій Австрії, але також і до Німеччини. На цьому заробляв великі гроші і в такий спосіб став він великим багатієм.

В Угнові ходили різні видумані поголоски про походження багатства Жуковського (напр., пачкарство через російський кордон). На підставі таких поголосок австрійська влада висилала до нього кілька разів контрольні комісії, які переводили

Степан і Пелагія Жуковські.

у Жуковського навіть домові ревізії. Та Жуковський завжди виказався чесно заробленим грошем.

Степан Жуковський помер у 1875 р., а його дружина Пелагія в 1879.

Як великий багатир Жуковський не жалів гроша на різні добродійні цілі і тому утворив кілька фундацій. Таку думку піддав йому правдоподібно тодішній угнівський парох і декан, о. Іван Бірецький. Він переконав фундатора, що за його добрі діла крім спасіння душі його ім'я перейде в пам'ять із роду в рід, а ті, що будуть користати з фундаційних добродійств, будуть згадувати його з вдячністю і пошаною та будуть молитися за його душу. Так і сталося.

Майно фундації ім. Степана і Пелагії Жуковських було справді велике. На основі реляції сучасників про акт фундації

Будинок Бурси фундований Степаном і Пелагією Жуковськими.

гроші, ульокovanі в різних державних австрійських вартісних паперах, виносили коло ста тисяч австрійських фльоренів. Останній парох Угнова з-перед другої війни, о. Олександр Трешневський сказав на основі перевірених ним актів фунда-

ції, що майно фундації виносило сто сорок тисяч фльоренів (280000 австр. корон). За сьогоднішнім офіційним курсом виносить це 56000 американських доларів. Самі відсотки цього коло чвертьмільйонного майна перед першою війною давали велику суму фльоренів, що їх зуживано на потреби фундації.

Фундація складалася з кількох виразно окреслених цілей:

1. Церква (утримання церковного хору, направа церкви), 2. Бурса „для учащоїся рускої молодежи”, 3. поміч для вбогих.

1. Про церкву, збудовану Жуковськими окрема стаття.

2. Бурса була побудована на цвинтарі недалеко церкви в південно-західному напрямі. Мурована, з невеличким огородом. Давніше відгороджена від церковної площі цегляним муром. Будинок бурси складався з двох великих кімнат, двох сіней (передпокоїв), кухні і двох менших кімнат. В одній з великих кімнат були ліжка і столи. Там мешкали бурсаки. В другій більшій кімнаті відбувалися проби церковного хору або зібрання парохіян у справах церкви, фундації і загально-громадських. Кухню і дві менші кімнати займав директор бурси і диригент Теодор Фединський. Бурса була призначена для тих молодих хлопців з Угнова, що мали замір вчитися в середніх школах і добувати вищу освіту. Коли такі хлопці ходили до вищих клас народньої школи, мусіли вони мешкати в бурсі, приготуватися до лекцій у народній школі, а крім того брати лекції нот і співу, передусім церковного і добре читати церковне, кирилицьке письмо. Перед першою світовою війною жило в бурсі коло 10-12 учнів. Під час шкільного року мешкали вони в бурсі десять місяців, переробляли свої шкільні лекції та вище названі „фундаційні” предмети. Брали вони теж участь у щомісячній торжественній Службі Божій за упокій фундаторів. В Велику П'ятницю перед заложенням плащаниці співали вони самолівкою „Господа пойте і превозносите Імя Его во віки” та „Славно Бог прославися”.

Коли після покінчення народньої школи бурсак ішов до гімназії й успішно переходив до щораз вищої класи, продовж чотирьох років, у нижчій гімназії діставав він кожного року 120 корон стипендії на допомогу в науці. Ця сума не могла покривати коштів навчання, навіть і перед першою світовою війною, та була вона таки значною допомогою, бо навіть тоді могла покривати майже половину коштів утримання в школі. Стипендії побирали з відсотків фундації.

До бурси приймали тільки угнівців, в першу міру свояків фундаторів, а також і інших міщанських дітей, не раз і кілька

хлопців з тієї самої родини, як напр. із родини автора цієї статті.

В рр. 1911—1913 були в бурсі такі хлопці: Андрій Мазикевич, Володимир Петришин, Теодор Решетило (Ваврух), Михайло Гоцій, Михайло Смерека, Петро Журавецький, Павло Білик, Лукіян Білик, Левко Щетина, Теодор Решетило (Марисюнник).

За достовірними відомостями старших угнівських міщан перед і в 1900-их рр. бурсаки не тільки мешкали в бурсі, але також діставали безплатно харч, варений в бурсі.

Директором бурси ще перед першою війною був Теодор Фединський родом з Мостів Великих, українець, одружений з полькою, а діти його уходили вже за поляків. Правдоподібно був він учителем народніх шкіл. Мешкав він у бурсі та побирав оплату за навчання з фундації. Був музикальний і добрий диригент; спеціально розумівся на веденні церковного хору та навчанні церковного співу. При кінці шк. року був малий попис у присутності пароха. Бурсаки співали кілька пісень, читали й рецитували, наприкінці співали пісню: „Пора, пора за Русь святую”, якої слів складених язичієм бурсаки навіть не розуміли. Бурсаки діставали від пароха з фундаційних відсотків по 5—10 корон.

Треба тут відмітити, що Т. Фединський не тільки вчив бурсацький хор, але й церковний. Навчав він що раз нові мелодії до Служби Божої і виписував ноти й переписував у книжки поодиноких голосів. Вибирав він композиції для головних партій Служби Божої не тільки католицьких композиторів, але також і знаних православних, як Бортнянського, Лисенка та ін. Тому угнівський хор славився на цілу околицю і багато очевидців, світських і духовних (о. Лука Салук, Володимир Мир) захоплювалися угнівськими церковними відправами.

На угнівському кладовищі близько північно-східнього кута стояла досить велика мурована каплиця, побудована Жуковськими, під якою їх опісля поховано. Тут нераз відправляли Богослуження, головню тоді, коли в церкві були якісь репарації або відновлення.

3. Допомогу бідним видавали також із відсотків фундації. Кожного місяця після Служби Божої за душі фундаторів; також перед Різдом і Великоднем парох роздавав бідним грошові допомоги.

Над входовими дверми бурси від сходу ще під час другої війни було видно такий напис: „Бурса для убогои учащоися молодежи рускои імени Стефана и Пелагии Жуковских. Годъ

Каплиця на цвинтарі, побудована С. і П. Жуковськими. Їхні тлінні останки поховані під каплицею.

1872". І хоч не раз продовж нашого століття білили бурсу, не забілювали цього напису. Цей рік міг би означувати будову бурси, але установалення фундації сталося напевно кільканадцять років раніше.

До першої світової війни висів над входовими дверми великої східньої кімнати в бурсі великий олійний портрет фундаторів Жуковських у святочних міщанських строях. Правдоподібно під час першої війни перенесено портрет до церковної захристії, щоб захоронити його перед знищенням. Обличчя фундаторів були поважні, маєстатичні, як людей, що добре прислужилися своєму народові.

Крім грошової фундації записав Жуковський на церкву також нерухомості, поля й сіножаті.

Програна війна Австро-угорської монархії та її розвал спричинили майже повну руїну фундації. Фундаційні фонди здевальвувалися зовсім, а з фундації залишилися тільки будинки бурси, яку в 1924 році замінено на захоронку сс. Служебниць, що там мешкали і далі продовжували корисну працю для малих дітей, хоч у зміненому виді, а також займалися внутрішнім порядком і прикрашуванням церкви. Сестри Служебниць не користали вже з властивої грошової фундації, хоч за згодою церковних властей завідували домом і тим нерухомим майном, полем, що належало до бурси. Думку спровадження сестер Служебниць піддали угнівські інтелігенти, а міщани й тодішній парох о. Олександр Говда зреалізували її.

Фундація Степана і Пелагії Жуковських, утворена майже сто років тому, була в тому часі єдина свого роду на західноукраїнських землях, коли не згадувати ранішої фундації кн. Острозького в Тернополі. Капітал фундації був теж на той час найбільший, можна би назвати — княжий і дуже причинився до того, що угнівські міщани посилали своїх дітей до гімназій та університетів, про що зовсім правдиво писав один священик (мабуть о. Сілецький), що Угнів „був Назаретом нашої інтелігенції”.

В часі, коли побудовано церкву з фундації Жуковських (1855—57), тоді до угнівського деканату належали ще віддалені: Мости Великі, Бутини і Двірці з повіту Жовква.

Інші фундації в Угнові

Були в Угнові ще дві менші, та не менш благородні фундації. Міщанин Максим Лисяк записав своє майно і мурований дім на будову мурованої дзвіниці, якої не побудували мабуть тому, що висока дерев'яна дзвіниця була в доброму стані, хоч уже перед першою війною хиталася, коли дзвонили всіма чотирма дзвонами.

Третім фундатором була родина Флісовських, що їх коштом побудовано в Угнові мурований двокімнатний дім для бідних. Цей дім називали міщани чомусь „шпиталем”. Мешкали в ньому наші бідні люди. Завідувала цим домом місцева церковна громада під проводом пароха.

Степан Божик

ІСТОРІЯ ШКІЛ В УГНОВІ

За часів давньої Польщі до її розборів держава не цікавилася школами по селах і містечках. Удержували їх монастирі, церкви, братства. Учителями були звичайно дяки-органісти. Такий саме стан знаходимо і в Угнові.

Першу згадку про покликання до життя школи в Угнові знаходимо в ерекційному акті угнівської латинської парафії з р. 1470. Тодішній фундатор власник Угнова Сигізмунд з Радзанова виразно відмічає, що дає „так само для двох священиків і школи три площі побіч костела”. Чи дійсно та школа тоді постала чи ні, певне не знати, але вже існувала продовж XVI в., коли в акті даровизни з р. 1597 на річ костела, Лаврентій Тщінський, дідич частини містечка згадує про опустілу школу в місті Угнові... Це либонь стояло в зв'язку з татарськими нападами, а може сталося воно також і внаслідок боротьби ніщицьких кальвінів з католицьким парохом.

З початком XVII ст. відновлено школу, бо в костельних метриках народин стрічаємо часто прізвище її вчителя. Пишеться він „Bartholomeus Rector scholae in oppido Uhnów” (під датою 21. I. 1618). В р. 1634 згадується там як свідка при христінах Луку Чеховського ректора школи в Угнові. Також в р. 1641 як „ректор школи” записаний якийсь Йоахим без прізвища. Цей Йоахим виступає там також як „Cantor Ecclesiae”. Виходить, що як усюди, і в Угнові учитель школи був одночасно „кантором”, тобто тим, що при церкві дяк.

Про школу при церкві в Угнові з тих часів немає ніякої згадки. Щойно в половині XVIII ст., за часів власників Угнова Дзержків, завважуємо сліди не одної але двох шкіл при церквах. За володіння війта Луки Косоноги як бакаляр при церкві Різдва Пр. Д. Марії виступає в церковних метриках з р. 1751 Микола Каронський. В р. 1764 находимо бакаляря церкви Вознесенської, що стояла за валом і обслуговувала передміщан, Івана Хомінського¹). В тому часі про школу при костелі немає вісток.

Коли би не пожар Угнова в р. 1780, що знищив будинки церковних шкіл, то школа при костелі відай не була би відновлена. Одначе після пожару латинський парох Глогівський, ідучи назустріч угнівському магістратові, дає для школи приміщення в парохіяльному будинку. Але коли наслідник Глогівського, парох Кобилінський, хотів розширити свої впливи і на школу, стрінувся „з невдячністю міщан“, — „не хотіли удержувати вчителя“. Що більше, в р. 1803, зголосили вони навіть свої права до того будинку, як призначеного на міську школу. Це вже вивело з рівноваги пароха Кобилінського, і він написав на їх вивід прав репліку, де треба підкреслити деякі його слова, а саме, що „*powieść Mieszczan obrządku greckiego, bez wiadomości proboszcza łacińskiego w te pisma umieszczona, nie tylko żadnego niema fundamentu prawdy, ale cała duchem zuchwałości tchnąca odrzuca się zupełnie, z tem rzetelnem objaśnieniem. Budynek przez śp. WJDości Xiędza Kajetana Głogowskiego Proboszcza Uhnowskiego do parkanu Cmentarza przymurowany, był przeznaczony na Probostwo, gdyż dawna rezydencja, z gruntu zdezolowana była...*“, що Кобилінський перевівши ґрунтовно його репарацію власним коштом, „*zamknąwszy zupełnie ten domek, pozwolił go, aby dzieci uczyli się początkowo czytania i pisanja i zrobił to celem zachęcenia mieszczan do dania Edukacji dzieciom swoim, czego że się stali niewdzięcznemi; nie chcąc utrzymać nauczyciela: Domu swego własnego zabronił y ten do swoich potrzeb przeznaczony do nikogo nigdy tylko do proboszczów należący: nigdy na szkołkę nie przeznaczony dla siebie y następców swoich utrzymanie. Pretensja zaś Mieszczan dzika, bez najmniejszego fundamentu prawdy wpisana, przy ukaraniu podpisujących się na nieprawdę; wymazana być powinna; iako nigdy w żadnym Sądzie mieć miejsca nie mogąca*“.

Через цей спір із латинським парохом міська школа підупала і мабуть у роках від 1786—1803 не було в Угнові жодної школи.

В березні 1804 р. міщани-українці міста Угнова, що мали подавляючу більшість у магістраті, Ілля Кашулінський, Теодор Несторович, Василь Редкевич, Федір Дзюбінський, Павло Магура, Василь Косоноцький та Симеон Щитина скликали повну раду репрезентантів угнівського поспільства, а в її склад крім вище названих уже українців входили ще також Прокіп Рудасевич, Теодор Демцьо, Симеон Кірилович, Петро Бушкович, Григорій Решетилівич, Іван Дмуховський, Василь Вудич, Іоахим Трусевич, Максим Журавецький, Гавриїл Трохимович, Теодор Магура, Теодор Бех, Теодор Кізлик, Іван Журавецький і Григорій Гумовський та поляки: Каспер Шурковскі, Валентин Джазговскі, Якуб Мірковскі, Войцех Орнат і Міхал Ціхоцькі. Вони то, хоч більшість із них сама не вміла й підписатися, винесли постанову, що зобов'язувала містечко Угнів. Постановою тою „będąc zdrowi na ciałach i umysłach, dobrowolnie i rozmyślnie znając bydlż Edukacja dla dzieci i najpóźniejszych potomków naszych ze wszęch miar koniecznie potrzebna na fundusz dostatecznego utrzymania Nauczyciela Szkoły Normalnej do Miasteczka Ulnowa wprowadzić się mającey, jakoteż potrzeby samey Szkoły. Imieniem naszym y Sukcessorów naszych”, зобов'язалися давати річно:

1) 200 ринських на річну пенсію вчителя з тим, що з цієї пенсії вже сам учитель мав оплачувати сторожа.

2) 20 ринських річно на шкільне приладдя; цератові таблиці, форшрифти або „моделі до формовання характерів”, крейду, чорнило тощо.

3) Тому, що місто Угнів не мало лісів і опалу ані вчителів, ані до школи постачати не могло, міщани зобов'язалися платити 26 ринських за привіз дерева возами для вчителя і школи.

4) При самому запровадженні згаданої нормальної школи зобов'язалися вони дати одноразово два столи, два столики, дві таблиці до писання, дванадцять лавок, а також, якщо збільшилося б число учнів і більше потрібну кількість лавок та направляти те знаряддя. Як початковий термін виконання повищих зобов'язань усталено день 1. травня 1804 р. з тим, що грошові чинитьби мали наступити згори в кварталних ратах.

Ця ухвала містила крім того в п'ятій точці виразне застереження, що прибори для дітей, а то, приписані для учнів книжки, скриптури й інші, будуть батьки самі купувати; а в сьомій, що, коли б не запроваджено школи, або колись пізніше її закрито, то повищі зобов'язання не будуть в'язати міста.

Ця ухвала списана по-польському як: „zapis moe Erekcyi majacu” і вище наведені міщани підписали її іменем цілого міста і всіх його мешканців і їх сукцесорів „добровільно і з розмислом”, хоч у присутності Цісарсько-королівської Комісії, що в тій справі приїхала до Угнова. Виходить, що ініціатива до організації і переведення школи лежали в руках нової державної влади.

Крім повищої ухвали дідич Угнова зложив ще письмове зобов’язання давати на удержання школи 40 фл. річно й п’ять сягів дерева, а латинський парох приміщення в шпитальному будинку і по 50 фльоренів річно.

Ці зобов’язання наказав Жовківський Уряд розп. з 28. II. 1805 р. № 1328 вписати до міських ґрунтових книг.

Так постала в XIX ст. в містечку Угнові міська нормальна школа. До її утримання причинився ще власник Юридики, а від 1826 р. також і жидівська громада, коли жиди стали посиляти своїх дітей до цієї школи.

В році 1814 постав спір між громадою Угнів, домінієм Угнів і першим учителем цієї школи Іваном Могильницьким, щодо чинитьб на річ школи і її вчителя. Тоді Жовківський Уряд Окружний полагодив цей спір 12. VI. 1814 р. до ч. р. спр. 2670 et 2948 так, що під загрозою екзекуції зобов’язав громаду згідно з ерекційним актом оплачувати вчителя і шкільні потреби, разом 246 фл., підкреслюючи, що вчитель не може побирати менше як 130 фл. річно.

Цікавий випадок добровільної опіки школою з боку Старечого Церковного Братства знаходимо в актах з р. 1829 і 1837. Байдуже на екзекуцію в р. 1829 треба було ще допомогти школі і щойно наші братчики, розуміючи вагу школи, вставили за своєї скарбонки скла в шкільних вікнах, а в р. 1837 закупили для дітей 4 книжки до науки за 1 фл. 15 кр., дали на репарацію школи 3 фл. 70 кр., сніпки на пошиття школи 1 фл. 12 кр., зроблення комина 2 фл., нові вікна і поправки 2 фл. 30 кр., околоту на пошиття даху 1 фл. 15 кр., за пошиття 3 фл. 32 кр. та за обліплення комина 2 фл.

Надзір над школою віддано р.-кат. духовенству. Шкільним інспектором був декан і парох обряду р.-кат. в Жовкві, а релігії навчав усіх дітей також місцевий р.-кат. парох. Урядовою і викладовою мовою в школі були мови українська і польська.

Такий стан існував майже 40 років. Школа приміщалася з початку в шпитальному будинку при костелі, а згодом у дерев’яному будинку, крытому соломом, що стояв у півд.-східній

частині ринку, більше-менше в тому місці, де в 1930-их роках стояла фабрика содової води Ремера.

В цьому домі була лише одна шкільна зала, а дві кімнати і кухню призначено для вчителя. Стан будинку був жалюгідний, як про це каже німецький протокол „in einem sehr elenden Zustande”. В шкільній залі було 15 лавок а між шкільними приборами таблиці букв готицьких, латинських і українських (Eine ruthenische Buchstaben-tafel). Протокол цей списаний німецькою мовою в році 1853 при нагоді передачі урядовання учителем Василем Ріпецьким учителеві Францішкові Мадерові в присутності тодішнього війта Степана Жуковського, бурмістра Михайла Дмуховського, і „Депутованих” Василя Решетилевича і Дмитра Скрипчука.

З 1850-тими роками в містечку Угнові в'яжуться спомини двох стареньких мемуаристів містечка Угнова о. Григорія Журавецького та бл. п. о. Івана Решетила. Розказують вони, що тодішній парох латинський о. Йосиф Мотиль, який учив релігії, дуже знущався над ними, як і над другими учнями, та що того самого покрою педагогом-забіякою дітей був учитель Мадер. Школа в тих часах, як кажуть, була трикласова, а діти угнівських міщан, що вже тоді масово горнулися до освіти, після скінчення тої школи йшли до 4-ої класи в Белзі. Десять років тому, 1860 року тодішній парох і декан угнівський о. Іван Бірецький разом із вище названими батьками міста почав старатися, щоб звільнити школу з-під опіки і впливу римо-католицького духовенства, і це йому вповні вдалося. По довгих писанинах і стараннях віддано цю школу під опіку греко-католицької перемиської Консисторії і угнівського декана вже при кінці 1850-их років. Для польських дітей утворено переходову експоновану одну класу. Українська школа остала на старому місці, польську класу примістив латинський парох в домі убогих при костелі. Дім української школи незадовго згорів, а тоді школу приміщено в домівці під цвинтарем (це місце напроти Зена — в 30-их рр. XX ст. стояло огорожене). Там вона приміщалася до р. 1880, коли то угнівська громада купила площу, де стояв дім Степана і Пелягії Жуковських, що згорів під час пожеги 1876 року. На цій площі поставлено в 1882 р. спеціально на школу призначений будинок.

Упродовж 1860-тих і 70-тих років учительовали в українській школі в Угнові українці Ковальчук, Сухоручко, Онуфрій Прислопський, Михайло Дуб і Юстин Титла, що вивели в люди з Угнова десятки угнівських міщанських дітей.

В 1860-тих роках ходило до тієї школи пересічно 140 дітей із загального числа обов'язаних около 220. Відносно великий відсоток тих дітей ішов до гімназій, багато їх кінчило, побираючи інші містечка нашої Галичини і здобуваючи для містечка почесну назву „Назарету галицької інтелігенції”.

В р. 1869 на підставі нового австрійського закону з дня 25 травня 1868 зорганізовано в Угнові першу місцеву шкільну раду. На її чолі станув Степан Жуковський, а в склад ради ввійшли крім одного латинника о. Мотилія, самі українці. Польську шкільку при костелі зліквідовано, бо ходило до неї замало дітей. Тоді о. Мотиль став робити нові заходи, щоб наново організувати польську школу, а коли ті заходи не принесли відразу бажаних результатів, намовив власника Карова, щоб не давав до української школи опалу, хоч той же до того був зобов'язаний. Серед зими, як читаємо в новинках у „Слові” з п'ятниці 10 лютого 1871 р. ч. 9, „В містечку Угнові замкнено школу тривіальну (з українським викладом) від 6-ти неділь, понеже панський двір, хотяй обов'язаний, отягаєсь опал до школи давати. Подано жалобу до Староства равського і до Ради шкільної, що на тім скінчилось. Так то цвите просвіта в (тих) теперішніх часах”. Та міщани не засипляли справи, писали даліше, боронили завзято добре набутих для школи прав побору дерева з Карівського ліса й довели до закріплення тих прав. Про те треба ще сказати трохи обширніше.

При ерекції школи в р. 1804 Окружний Уряд Жовківський зобов'язав був тодішніх власників угнівського домініюм давати опал для угнівської школи зо свого ліса. Власники не противилися тому досить довго, давали опал майже 55 років, а коли в р. 1860 вперше Йосиф Мармарош старався позбутися того тягару й перекинути його на приблизно 600 морговий ліс угнівських міщан, стрінувся з замітом засидження і передавнення права добре набутого для угнівської школи в карівському лісі. Українські батьки містечка Угнова в 1860-тих роках завзято боронили того права і вкінці одержали його закріплення при угнівській школі початково декретом Галицького Намісництва з дня 21 січня 1861 ч. 17170, опісля присудом Міністерства з 23. II. 1870. Коли ж, не зважаючи на те, двір Карова не хотів видавати дерева до школи на зиму 1870/71, повели акцію далі й тоді вкінці справу ту раз на завжди урегульовано. Завдяки тодішній здецидованій поставі й енергічним заходам в р. 1871 чисто українського представництва містечка Угнова, а саме міщан Івана Білика як бурмістра, Максима Лісяка й Теодора На-

гурського як асесорів, переведено на місці регуляційне поступовання, що довело до протоколярно закріпленого акту регуляційного, інтимованого Шкільному Комітетові в Угнові на руки того ж повновласника українця Степана Жуковського рескриптом ц. к. Галицького Намісництва з дати: Львів, дня 25 серпня 1871 ч. 3342 ex 1871. В тому акті стверджено виразно, що:

1) На підставі присуду міністерства з дня 2 лютого 1870 р. ч. 1956 тривіальній школі в Угнові прислуговує право служебности побору дерева на опал із двірських лісів дібр Карова.

2) Управненою стороною є тривіальна школа в Угнові, а зобов'язаною кожночасний власник дібр Карова, а під той час вдова по бл. п. Йосипові Мармарошеві, п. Анеля Мармарош і її малолітні діти Казимир і Олена Мармарош.

3) Ліси підлеглі цій служебності є в ґрунтовій метриці з року 1820 під н. р. гіпот. 2550, 1551, 1552, 1553, а в найновішому операті катастральному під н. р. парцель 2252, 2254, 2262, 2263, 2391, 2400, 2401, 2402, 2403, 2406, 2407, 2410, 2412, 2424, 2425, 2444, 2452, 2453, 2467, 2468, 2469, 2470, 2482, 2485, 2494, 2497, 2500 і 2506 означені й займають разом обшар 3103 моргів 577 кв. сяжнів.

4) Міра річного пожитку устанавлюється на 10 (десять) н. а. сягів дерева соснового коленого, рубаного з пня. Ту кількість громада Угнів ім'ям управненої тривіальної школи має вирубати своїм власним коштом, уложити в сяги і своїм власним коштом вивезти з лісів.

5) Обов'язок відплати за це право не існує.

6) Рік побору устанавлено на час від 1. жовтня до останнього дня вересня наступного року.

7) Зобов'язана сторона повинна видати асигнацію на цілі 10 (десять) н. а. сягів на жадання начальника громади в місяці жовтні на кожний рік побору, і в тій асигнації означити зруби, що припадають на відносний рік, де це дерево має бути вирубане, а управнена сторона може лише на підставі такої асигнації удаватися до ліса по це дерево.

8) Ті частини лісів, що підлягають служебності, звідки щороку належних 10 сягів належить побирати, устанавляє триб лісового господарства, тому також місцем побору є кожночасні зруби.

9) На підставі одержаної асигнації має сторона управнена в місяцях жовтні, листопаді, грудні, січні і лютому вирубати асигноване дерево, зложити в сяги і вивезти з лісу, а в інших

місяцях року ліс, служебності підлеглий, є замкнений для сторони управненої.

10) Управнена сторона вирубує, укладає і вивозить з лісу дерево в присутності лісової сторожі. Тому начальник громади повинен повідомити сторону або лісову сторожу, в котрих днях хоче рубати дерево і складати в сяги. Дні визначені до рубання сягів, не можуть перевищати числа 7, а раз розпочате рубання й укладання мусить бути виконане до цілої належності протягом тих 7 днів.

11) Вирубане і зложене в сяги на зрубках дерево, відбирає начальник громади від лісової сторожі, в лісі на місці, квітусе зараз при тому відборі на відносній асигнації отримання тих сягів і асигнацію з тим поквітованням віддає лісовій сторожі.

12) Раз на місці в лісі відібране дерево має собі управнена сторона негайно вивезти з лісу, бо в противному разі зобов'язана сторона не відповідає за жодне ушкодження тих на місці відібраних сягів.

13) При вивозі того дерева, має сторона управнена триматися тих самих доріг, якими обов'язана сторона вивозить дерево з відносних зрубів на свою потребу або на продаж.

14) Управнена сторона повинна в часі, означеному в повищих артикулах, зажадати асигнації від зобов'язаної сторони, вирубати заасигноване дерево, зложити в сяги і з лісу вивезти, бо в противному разі під жодною умовою дерево на той або минулий рік побору призначене, або часть того ж дерева не може бути перенесена на наступний рік, хіба якби зобов'язана сторона не допустила до того побору у визначеному часі і лише з вини зобов'язаної сторони не міг бути виконаний.

15) Ця регуляція входить в життя з днем 1. жовтня 1871 року. І від тоді служить вона до нині як підстава до побору дерева для угнівських шкіл із карівського лісу.

Сам факт існування в Угнові школи з українською викладовою мовою для українських дітей, з якої користали також жиди і горстка латинників, і далше не давали спокійно спати парохів о. Йосифові Мотилеві. Таки в тому самому році, коли нічого не вийшло з його лісової інтриги й жалоб, звернувся він з обширним меморіалом дня 12 серпня 1871 року до Головного Заряду сестер Феліціянок, де в той час була настоятелькою Впреп. М. Магдалина Зборовська. В тому письмі о. Мотиль змалював чорними красками небезпеку, що грозить винародовленням місцевих поляків і просив прислати до Угнова сестер Феліціянок, даруючи їм малий дерев'яний дім з го-

родом і 6.000 зл. ринських в залізничних акціях, що при вильовуванні принесли їм 8.500 зл. р. Переписка велася досить довго, однак приходу сестер Феліціянок до Угнова о. Мотиль вже не дочекався, бо помер несподівано під час холери в 1873 році. Щойно його наслідник о. Рудольф Левіцький перевів реалізацію того будь-що-будь дуже серйозно передуманого й поставленого пляну не лише охорони місцевих латинників від українізації, але навіть і польонізації містечка. До дімка записаного о. Мотилем добудував о. Левіцький дві класи на школу і в році 1876 спровадив Феліціянки до Угнова, віддаючи їм на власність дім і акції, полишені о. Мотилем.

В два роки після приходу до Угнова сестри Феліціянки вже приступили до роботи. В шкільному році 1878/79 на підставі дозволу Шкільної Ради Краєвої з дня 29 січня 1878, ч. 355 отворили вони свою приватну двокласову жіночу школу під управою сестри Йосафати Решиф. Школу цю як приватну, самозрозуміло з польською викладовою мовою, вони вели до половини шкільного року 1897/98 то є майже 20 літ і то майже без права прилюдности, бо щойно рескриптом Шкільної Ради Краєвої з дня 9 червня 1895 р. признано тій школі право прилюдности.

Та вернімся до нашої тривіальної школи. По думці краєвого закону з 2 травня 1873 р. Дн. з. кр. нр. 250 й вирішенням Ради Шкільної Краєвої з дня 30 червня 1877 р. ч. 3618 перемінено існуючу тривіальну школу в Угнові з початком шкільного року 1877/78 в школу народню етатову мішану з двома учительськими силами. Опісля вирішенням Ради Шкільної Краєвої з дня 28 листопада 1894 ч. 28259 школу ту ще раз перемінено по думці закону з дня 24 квітня 1894 р. Дн. з. кр. ч. 49, а вкінці вирішенням тої ж Ради з дня 26 січня 1898 р. ч. 28709 ex 1897, розділено її на дві публічні школи: 3-класову мужеську і 3-класову жіночу.

Трикласова мужеська школа остала в власному домі під ч. конскр. 336 в ринку. Цей дім, збудований на парцелі буд. 328 становить реальність вгч. 1388 книги ґрунт. гром. кат. Угнів-Заставе, а жіночу школу приміщено в домі сестер Феліціянок, обсаджуючи ними всі учительські місця.

В дійсності не було жадного адміністраційного акту, що впроваджував би на місце дотеперішньої української викладової мови в жіночій школі польську викладову мову. Впроваджено її безправно, накидуючи її 80% учениць на місце їх матірної мови. При тому покликувалися на якусь, незнану ні-

кому, політичну умову о. Мотиля з-перед 30-ти років. Мовляв, за кількох хлопців латинського обряду і кількох жидівських, що осталися в мужеській школі, віддавали в школу з польською викладовою мовою подавляючи більшість українських дівчат, хоч для них згідно з обов'язуючим шкільним законом належала безперечно школа з українською викладовою мовою.

Та були це вже не 1860-ті чи 70 роки, а кінець 90-тих років XIX століття. Адміністративний апарат був уже в цілості в Галичині опанований поляками, навіть у такому чисто українському містечку як Угнів і українцям властиво остала вже лише 1/3 радних. Автім все це, як бачимо, йшло пляново помалу приготоване, а безправно доконані факти були в деяких комбінаціях якби конечним злом.

Вибудований за війтування бл. п. Іларіона Камінського завдяки його енергійним заходам шкільний будинок з м'якого дерева на 13 сяжнів довготи і 5 сяжнів ширини складався з двох шкільних заль від сходу і заходу, двох сіней, кухні, спіжарки і двох покоїв на мешкання учителя. Ззовні і знутри тинкований, критий гонтами, з трьома мурованими коминами і дзвінком, приміщенням на даху. Будинок стояв ще й до 1939 р. в незміненому виді. Лише в 1889 році підложено під цілий цей дім муровані фундаменти. Щойно в 1896 році переведено більші адаптації, й тоді з існуючих обширних двох сіней і двох заль зроблено чотири шкільні залі менші та зменшено сіни. Здавалося, що шкільний будинок школи з українською викладовою мовою вповні вистачить на приміщення всіх дітей містечка принайменше на найближчі роки і що брак приміщення не буде причиною розділу школи і удержавлення приватної школи сестер Феліціянок. Та сталося інакше.

В 1891 році обіймила управу приватної школи сестер Феліціянок Францішка Стояловська, настоятелька дому сестер Феліціянок в Угнові, рідна й гідна сестра знаного польського політичного діяча в Галичині о. Стояловського. Вона дала почин і перевела в відносно короткому часі будову монастирського й шкільного будинку, що ще стояв до 1939 р., збираючи підмоги різних краєвих установ і інституцій. Головний даток прийшов із приватних фондів цісаря Франца Йосифа I, що сам призначив на будову дому квоту 500 зл. рин. то є 1000 корон. Акт посвячення школи доконано дня 28 вересня 1895 р., а вже з днем 1. жовтня 1895 р. розпочалася шкільна наука в тому новому будинку. Так випосажена приватна школа, одержавши в

додатку право прилюдности, могла сміло конкурувати з існуючою українською. Коли зчасом в українській школі, не зважаючи на її розбудівку в 1896 р. з приростом дітей ставало щораз тісніше, тоді майже без слова протесту, всіх українських дівчат — будучих жінок і матерей, — віддано в опіку й на виховання сестер Феліціянок.

Від початку другого шкільного півріччя шк. р. 1897/98 маємо в Угнові дві публічні школи: триклясову мужеську з українською викладовою мовою та жіночу з польською викладовою мовою. Першу ведуть світські сили, в другій всі учительки сестри Феліціянки, за безплатне віддання шкільного будинку для всіх угнівських дівчат.

Розпорядком з дня 26. III. 1903 р. ч. 528 Рада Шкільна Окружна в Раві Руській (існуюча там від 1891 року) зарядила введення до угнівських шкіл програми наук чотирикласової школи, але вже в травні того ж року ухилено відносне зарядження і угнівські школи залишилися при научному пляні трикласової школи. Щойно в шк. р. 1902/03 введено знову чотирикласовий плян навчання в обох трикласових школах, хоч обі школи залишилися трикласовими. Недовго після того жіночу школу сестер Феліціянок без труднощів перемінено на чотирикласову школу, а всі старання за переміну трикласової мужеської школи на чотирикласову були безуспішні.

Тут треба згадати оригінальний випис із протоколу засідання Ради шкільної місцевої в Угнові, що відбулося дня 3 березня 1906 р. в мужеській школі в Угнові під проводом тодішнього її предсідника д-ра Станіслава Ожаровського тодішнього й донедавного лікаря в Угнові. Цей випис з оригінальним підписом того ж предсідника й оригінальною печаткою Ради шкільної місцевої тих часів. Печатка, мимохіть згадуючи, є вже двомовна. Як перший фігурує на ній підпис: „Рада шкільна місцева в Угнові”, а щойно під ним другий підпис: „Rada szkolna miejscowa w Uhnowie”. Випис той обіймає лишень 4-ту точку денного порядку затитуловану: „Справа реорганізації школи мужеської в Угнові”. Відносну точку подаю в дослівному перекладі:

„Пристаючи до IV. точки денного порядку зазначив Вп. Пан Предсідник, що справа реорганізації 3-класової мужеської школи в Угнові на 4-класову дуже важна й для самої громади від кільканадцяти літ дуже побажана, тому після переведеної живої дискусії, в якій забирали голос всі присутні члени, доручено Панові Предсідникові внести подання до шкільних влас-

тей з просьбою скоро зреорганізувати мужеську школу в Угнові на 4-ри класову, ухвалюючи разом у тій справі такі мотиви:

а) Рада шкільна місцева в Угнові від кільканадцятьох років старається переорганізувати 3-класову мужеську школу в Угнові на 4-класову, одначе високі шкільні власті завжди відмовно полагоджували ту справу.

б) Перед 10-тма роками громада Угнів, надіючися на скоре полагодження реорганізації школи, доконала власним коштом адаптації будинку мужеської школи, де є 4 відповідні наукові залі, заосмотрені в потрібні приряди.

в) Кожного року певна частина молоді IV ступеня, що має перейти до середніх шкіл, переноситься до IV класи школи в Раві або в Белзі, а через те обнижується лише фреквенція на IV ступені.

г) З початком кожного шкільного року зголошується до школи в Угнові досить поважне число учнів із п'ятьох сусідніх сільських громад, одначе після закінчення III класи і та молодь переноситься також до школи в Раві або в Белзі, тому що школа в Угнові не 4-класова.

г) Містечко Угнів числить 5000 людности, переважно ремісників. Це осідок судової округи, має отже: повітовий суд, податковий уряд, нотаріят, евіденційний уряд, залізничу станцію, пошту й телеграф, двох лікарів, аптеку, комісаріят скарбової сторожі, двох адвокатів і т. д. Тому в цьому містечку повинна бути безумовно чотирикласова школа, а то тимбільше, що тепер навіть сільські громади мають уже чотирикласові школи.

Вкінці вирішено, що Рада Шкільна Місцева в Угнові покладає повну надію, що Високі Шкільні Власті прихиляться до поданих мотивів, і зволють перемінити 3-класову мужеську школу в містечку Угнові в короткому часі на 4-класову школу. Це буде великим добродійством як для громади Угнова, так і для сусідніх сільських громад".

В склад Шкільної Місцевої Ради, що винесла таку ухвалу, входили в 1906 році — як предсідник д-р Станіслав Ожаровський, місцевий лікар, о. Василь Романовський, греко-кат. місцевий парох, о. Антін Дворніцький, римо-кат. місцевий парох, Ян Мірковський емер. учитель, Гілярій Камінський бувший вйїт, перший багач міщанин, Кароль Рудольф Готтфрід, тодішній директор школи, Артим Котович, Войцех Беднарж, Лейба Сігель і Міхель Шпріцер, угнівські міщани та Зигмунт Стасі-

нєвич лісничий з Піддубець. Отже 6 поляків, 3 українці і 2 жи-ди. Два поляки (о. Дворніцький і Стасіневич) були в часі ви-рішування повищої ухвали неprisутні. На жаль ця ухвала як і інші осталися „гласом вопіючого во пустині”. Ніхто з тодіш-ніх „імущих” власть не думав розбудовувати школи з україн-ською мовою навчання в містечку Угнові, що й так забагато продукувало української інтелігенції кожного року. До кінця жовтня 1918 року була в Угнові лише 3-клясова мужеська шко-ла з українською викладовою мовою та 4-клясова жіноча шко-ла з польською викладовою мовою.

За те в міжчасі інші події стрінули угнівську народню му-жеську школу. За старанням Коґа Т. S. L. в Угнові зарядила Рада Шкільна Краєва у Львові рескриптом з 30 вересня 1912 року, ч. 11929, щоб із дозволених на рік 1912/13 двох кляс над-етатових, від 1. листопада 1912 р. експоновано одну клясу з польською викладовою мовою в осібному льокалю, а льокаль цей мало підняти Коґа Т. S. L. в Угнові. Так то дивним збі-гом обставин з угнівської мужеської школи з українською ви-кладовою мовою стала вже виростати друга польська школа. Приділено до неї всіх жидівських дітей і кількох латинників та етатового вчителя з угнівської мужеської школи. Школу ту приміщено в домі колись Яна Ожеха. Від жовтня 1918 р. цей дім став власністю Філії Краєвого Товариства „Сільський Го-сподар” в Угнові, а школу в часі польсько-української війни зліквідовано. В шкільному році 1915/16 було в ній 93 дітей, а в 1917/18 — 79. Головна мужеська школа мала вправді роз-поділ наукового пляну 4-риклясової школи, одначе такою ні-коли не була, а експонована мала плян одноклясової школи.

В шкільному році 1913/14 ще одне нещастя стрінуло 3-кля-сову мужеську школу з українською викладовою мовою в Угно-ві. Рескриптом з дня 15. XII. 1913 р., ч. 10873/II Рада Шкільна доповнила свої організаційні вирішення з дня 28. II. 1894 р. ч. 28259 і з дня 26. I. 1898 р., ч. 28709 ex 1897 в цей спосіб, що почавши від 1. січня 1913 р. на опал наукових шкільних заль мужеської і жіночої школи в Угнові, двірський обшар в Карові мав видавати вже не одній мужеській школі десять сятів опа-лу, але на кожду школу по п'ять сятів, забираючи цим спосо-бом зо школи з українською викладовою мовою п'ять сятів дерева і приділяючи їх школі сестер Феліціянок. Проти такого розпорядку шкільна місцева Рада не вносила відклику, бо не допустила до цього польська більшість і так сталося, що те-

пер десятима сягами з Карівського ліса, користувалися не одна, як того бажав бл. п. о. Мотиль, але дві польські школи.

Під час світової війни обі школи були заняті на військові квартири. Наука в них відбувалася з перервами.

В часі польсько-української війни обі школи були нечинні. В будинку мужеської школи відбувся в грудні 1918 року історичний акт присяги учительства угнівського судового повіту на вірність Українському Народові і Західньо-Українській Державі. Науки однак в цій школі не розпочато, бо шкільний дім служив продовж 2 і пів місяця боїв на відтинку Угнова за домівку для „Стаційної Команди Українського Війська” в Угнові та на квартири сотні військової жандармерії.

Після уступлення з Угнова українських військових частин обі школи стояли далі нечинними до кінця шкільного року 1918/19.

Щойно в липні 1919 р. тимчасова громадська рада з комісарем Францішком Дворніцьким на чолі узнала себе за компетентну підняти ухвалу, і змістом цієї ухвали впроваджено до мужеської школи як викладову мову польську. Зміну цю затвердила Рада Шкільна Красва розпорядком з дня 10 вересня 1919 р., ч. 1501/III, позбавляючи українців школи з їх викладовою мовою і заставляючи посилати хлопців і дівчат до шкіл із польською викладовою мовою. Самозрозуміло, що експоновану польську класу зліквідовано.

Розпорядком Кураторії Львівської Шкільної Округи з дня 5 липня 1924 року ч. 15684 при кінці шк. року 1923/24 мужеську школу переорганізовано на 4-класову з пляном навчання п'ятикласової школи, а жіночу школу переорганізовано на 5-ти класову школу з пляном навчання 6-ти класової школи, — утримуючи в одній і в другій школі польську мову, як викладову. Тоді місцеві українці, головни з почину інж. Корнила Целевича, підняли акцію за привернення прав української мови в угнівських школах.

Дня 24 листопада 1924 р. вислано до Ради Шкільної Повітової в Раві Руській два письма з більше як сотнею підписів батьків учнів школи з домаганням впровадити українську мову навчання як викладову в обох школах. У відповідь на ці письма шкільний інспектор в Раві руській письмом з дня 7. І. 1925 р., ч. 1 вияснив, що не може узгляднити цього домагання, бо ще не появилася виконавче розпорядження до шкільного закону з дня 31 липня 1924, а вслід за тим не остало нічого, як лише ждати на викональне розпорядження.

Після видання виконального розпорядку громадянство Угнова взяло живу участь в шкільному плебісциті. Дня 27 березня 1925 р. внесено правильних 100 декларацій за українською мовою навчання в угнівських школах для 134 дітей в тому для 63 хлопців і 71 дівчини.

Здавалося, що після такого висліді плебісциту принайменше в одній школі буде привернена українська викладова мова. Та коли 11 січня 1926 р. довідалося українське громадянство, що ще 18 грудня 1925 р. до ч. спр. 2825 до Уряду Громадського в Угнові вплинуло письмо Ради Шкільної Повітової в Раві Руській з дня 14 грудня 1925 р., чч. 4408 і 4405, інтимуюче оречення Куратора Шкільної Округи Львівської з дня 7 грудня 1925 р. ч. 12155, де він підкреслює, що за українською мовою навчання зложено важних декларацій лише за 35 хлопців (а не за 63-ох, як це в дійсності було) та за 39 дівчат (а не за 71). Тому затримує в обох угнівських школах польську мову як викладову, бо мовляв, ні в одному з шкільних округів не було декларацій щонайменше за 40 дітей. Проти такого вирішення Куратора внесено до Міністерства Визнань Релігійних і Публічної Освіти в Варшаві відклик²), де, покликуючись на фактичний вислід плебісциту, батьки українських дітей жадали зміни вирішення куратора і введення української мови як викладової в обох школах. Відклик подано 22 січня 1926 р.

Мотиви відклику були такі: „На підставі нашої евіденції твердимо, — писали рекуренти, — що в приписаному законом часі за впровадженням української мови як викладової в 5-класовій жіночій школі в Угнові і 4-класовій мужеській школі в Угнові, в дні 27 березня 1925 р. зложено в Шкільній Раді Повітовій разом 100 декларацій за 134 дітей. В тому числі 63 декларації батьків дітей мужеської статі, що ходять до 4-класової мужеської школи в Угнові, а 71 декларацію в імені дітей жіночої статі, що ходять до 5-класової жіночої школи в Угнові”.

„В який спосіб вище наведені числа в вирішенні Пана Куратора Округи Шкільної Львівської з дня 7 грудня 1925 р. ч. 12155 змаліли до числа 35 (з 63) дітей мужеської статі, а 39 (з 71) дітей жіночої статі, нам не відомо, бо в вирішенні не подано, котрі декларації, котрих батьків і з яких причин передбачених у законі уневажнено”.

„Також не відомо нам, на якій геометричній чи законній основі перепроваджено поділ усіх декларацій на дві шкільні округи, коли в Угнові в дуже численних випадках із одного і того самого дому одна дитина ходить до 4-класової мужеської

школи в Угнові, а друга до 5-класової жіночої школи в Угнові, при чому до 4-класової мужеської школи в Угнові ходять виключно діти мужеської статі, а до 5-ти класової жіночої школи (С.С. Феліціанок) в Угнові побіч дітей жіночої статі також іще кілька хлопців, і то лише до класи VI і VII-ої, бо тих клас у мужеській школі немає”.

„З того стану виходило би, що округа мужеської школи й округа жіночої школи покривається, тільки жіноча школа в Угнові має спеціальний привілей приймати дітей обох статей, тоді, коли мужеська школа може приймати лише діти мужеської статі. А чейже того рода упривілейовання одної школи не є подиктоване виключно педагогічними мотивами, а крис за собою мотиви противні законам і конституції: поділити дітей української народности так, щоб не могли вчитися у своїй матірній мові навіть тоді, коли в одній місцевості є їх стільки, що закон признає їм це право”.

„Віддалення одної й другої школи від місця замешкання дітей мале, обі школи лежать в містечку, а вслід за тим принаймні в практиці це віддалення не входить в рахубу. Зрештою, як то вже підкреслено, в усіх родинях, де є діти різної статі, з одного й того самого дому, одна дитина ходить до мужеської школи, а друга до жіночої школи і то без огляду на те, чи мешкають ближче школи мужеської, чи жіночої”.

„Того роду доцільно штучний поділ деклярацій, зглядно творення в так малому містечку, як Угнів, двох шкільних округ є суперечний із духом закону й конституції, з духом міжнародного трактату про охорону народніх меншин, накидає викладову мову виключно польську нашим дітям, для котрих існувала до 1919 р. принаймні одна школа з українською викладовою мовою. Тимбільше, що таке діється при такій контролі деклярацій, непередбаченій у жадному з законів, як це було в Угнові, де шкільний інспектор перепроводжував контролю, ставлячи двозначні й незрозумілі питання для деклярантів, і в додатку взивав деклярантів до себе, грозючи уневажненням деклярацій”.

„При так скрупулятній контролі деклярацій урядово легалізованих в м. Угнові, де українське населення вносить приблизно 45%, польське 5%, а жидівське коло 50%, позбавлено наших дітей навіть школи з двомовним викладом, уневажнюючи майже 50% деклярацій”.

„Що більше, вирішення Пана Куратора з 7/XII. 1925 року ч. 12155 щодо мужеської і жіночої школи в Угнові переслала

Рада Шкільна Повітова в Раві Руській зарядові громади в Угнові з порученням оголосити це вирішення з датою 14 грудня 1925 ч. 4408 і ч. 4405. Ці письма вплинули до Уряду громадського в Угнові 18/12 1925 до ч. 2925, а вже 24 грудня 1925 Заряд Громади доніс Раді Шкільній Повітовій в Раві Руській, що в тому дні повище вирішення Пана Куратора подано до відома інтересованих, що не згідне з дійсним станом, бо згадане письмо опубліковано щойно в понеділок 11 (одинадцятого) січня 1926; це можемо в кожному часі доказати свідками”.

„В той спосіб Заряд громади в Угнові впровадив в блуд не лише Раду Шкільну Повітову в Раві Руській, реляціонуючи неправду, але вмисне діяв на шкоду підписаних, щоб їм унеможливити внесення рекурсу в приписаному реченці”.

На так умотивований відклик громадяни Угнова не діждалися скорої відповіді. Це були часи Хісно-Пяста, згодом прийшов травневий переворот 1926 року, і щойно після зміни апарату в Кураторії і міністерстві прийшла черга на полагоду того роду справ. В місяці червні 1927 р. Рада Шкільна Повітова в Раві Руській письмом з дати 27 травня 1927 ч. 1622 адресованим до Всечеснішого о. Олександра Говди, греко-кат. пароха в Угнові, як до першого на рекурсі підписаного, повідомила громадян Угнова, що „Кураторія рескр. з дня 4. V. 1917 N. J. N. 3930/27 повідомила, що Мініст. В. Р. і П. О. розп. з дня 14. IV. 1927 ч. 6502/27 внаслідок відклику о. Олександра Говди і товаришів у х в а л и л о оречення Кураторії з дня 7 грудня 1925 року N. I. N. 12155/25 й в и з н а л о, що у вселюдніх школах в Угнові має відбуватися виклад двомовний, а це тому, бо з округи тих шкіл від батьків більше як 40 дітей вплинули важні декларації з жаданням української мови навчання і важні декларації з жаданням державної мови навчання від батьків більше як 20 дітей”.

Спираючись на тому рішенні міністерства, можна би думати, що в Угнові з того часу після літ нелегального стану, запанував легально унормований і що обі вселюдні школи то є 4-класова мужеська школа і 5-ти класова жіноча є утравквістичні. На жаль так не є. Обі школи й далі залишилися як назовні так і внутрі польські. Надармо шукати утравквістичних написів, печаток, свідоцтв та предметів навчання в українській мові побіч польської. Істнує дальших 6 років стан нелегальний толерований українським громадянством і шкільними властями. Вправді тим станом річей почувалися й самі місцеві поляки недоволені, бо вже навесні 1928 р. поза плечима місцевого укра-

їнського населення урядили другий плебісцит із жаданням уведення в обох школах лише польської мови як виключно викладової. Одначе розпорядком з дня 8 червня 1928 р. ч. 17773/28 Кураторія повідомила шовіністичних петентів, що їх жадання в справі зміни двомовного викладу в 5-ти класовій вселюдній мужеській школі в Угнові і 6-ти класовій вселюдній жіночій школі в Угнові на польську узгляднити не може, бо двомовний виклад міг би бути змінений на польський виклад лише в тому разі, якби в окрузі школи поза дітьми, для яких батьки жадають важно державної мови навчання, забракло би 40 дітей у шкільному віці. Тимчасом, як сказано в тому рескрипті, важні декларації за державною мовою навчання, то є польською, złożeni на 5-класову мужеську школу, де є 209 дітей у шкільному віці, обіймають лише 134 дітей, а важні декларації за державною мовою навчання, складені на 6-класову жіночу школу, де є 235 дітей у шкільному віці, обіймають лише 91 дитину.

Цей плебісцит переведено так скрито, що ніхто з українського громадянства про нього скорше не знав, аж появилася ця децизія. Не зважаючи на те, що підписів на деклараціях ніхто не справджував і не легалізував, плебісцит не вдавсь й остав стан такий, як згадувано.

Легально обі вселюдні школи в Угнові повинні бути утравістичні, фактично й неправильно всі виклади за виїмком науки релігії для українських дітей і української мови, відбуваються в польській мові. Написи, печатки, свідоцтва й ціле урядування ведеться в польській мові. Такий стан стверджуємо тепер, у 1935 р., і перед українським громадянством Угнова на найближчі дні будуччини стояло важке завдання здобути належні права для української мови в обох угнівських школах³).

**

Тут згадаю тих, що в тих школах працювали. Були між ними люди праці й добрі педагоги, були поляки й українці, були між поляками люди, що й до українських дітей відносилися зо серцем і щирістю. Передусім треба згадати довголітнього управителя тутешньої школи Юстина Титлу, що учителював тут і управляв школою до року 1885.

На його місце, після його переходу на емеритурі іменовано вперше від 30 років поляка, уроженця Угнова, Яна Мірковського, що дістався на цю посаду завдяки своїм фамілійним зв'язкам із угнівськими міщанами. Його жінка була українка й посвоячена з угнівськими родинами. Вони поперли кандида-

туру Мірковського, але через це угнівська школа багато потерпіла. Був він управителем угнівської школи від 1886 до 1899 року, отже в часах, коли справи народньої школи з українською викладовою мовою вимагали не лише опіки, але й оборони. Брак цієї опіки й оборони, дав такі висліди, як ми це описали. Від 1 грудня 1899 до 30 січня 1901 року управителем школи народньої був Михайло Туз, українець. Після нього продовж року тимчасовим управителем був Кароль Хлямтач, а від 1 квітня 1902 до кінця 1928 р. спольонізований німець Кароль Готтфрід. Згодом обіймив директуру Григорій Корчинський і він управляв мужеською школою до другої війни, виконуючи те, що йому кажуть і що може подобатися владі. В роках передвоєнних побіч вище названих управителів мужеської школи працював у ній цілий ряд учительських сил. З них деякі як Семен Гнатейко, Воднос, Володимир Дорожинський, брали навіть живу участь у просвітній і економічній роботі серед українського народу в містечку й околиці.

В польській школі сестер Феліціанок управительками були до р. 1897 монахиня Францішка Стояловська, після неї до року 1899 монахиня Беатріче Шнаге, а до року 1904 монахиня Текля Блещинська. Потому довгі роки, бо від 1904 року до 1921 р. управляла школою монахиня Дизмаза Гарбовська. Від року 1921 управителькою школи до другої війни була монахиня Цецилія Каблуківна.

Вчили релігії в тутешніх школах від 1860 року кожночасні сотрудники при греко-кат. парохіях в Угнові, а в часі коли їх не було відносні парохі, одначе кожний для дітей свого обряду. З діяльніших греко-кат. сотрудників-катехитів треба записати на спогад грядучим такі прізвища: о. Олександра Говди (в роках від 1899 до 1901), опісля бл. п. о. Михайла Карпяка (в роках 1901 до 1907), о. Степана Кійка (в роках 1907 до 1913), блаж. пам'яті о. Миколу Тисовича (в роках від 1914 до 1917), о. Марка Гіля (в роках від 1917 до 1918), а вкінці о. Василя Хоростіля та о. Василя Кулиничя; о. Миколу Бобровського в роках від 1922 до 1930. Від довшого часу, після війни, не було греко-кат. сотрудника в Угнові й обов'язки катехита виконував тодішній парох о. Олександр Трешневський.

З визначніших осіб, що відвідали угнівські школи, треба відмітити відвідини в р. 1889 рим.-кат. єпископа кн. Пузини, пізнішого кардинала, 7. VI. 1906 гр.-кат. єпископа Константина Чеховича та 22. V. 1909 римо-кат. архієпископа Йосифа Більчевського.

Історія шкіл в Угнові була би не повна. Тут треба згадати, що в роках від 1889 до 1899, впродовж майже повних десятих років, існувала перша фахова шевська школа. Почин до її організування дав українець бл. п. Олександр Целевич, що в 80-тих і з початком 90-тих років минулого століття був одним із найдіяльніших учителів народної школи в Угнові. Про нього і про початки тої школи читаємо в студії економіста д-ра Корнелія Пайгерта, що вийшла в Липську в 1891 як I. зошит XI. тому „Staats und sozialwissenschaftliche Forschungen“, виданому G. Schmoller-ом п. з. „Die soziale und wirtschaftliche Lage der Galizischen Schulmacher“, таке: „Фахова школа в Угнові. Один інтелігентніший і енергійний народний учитель в Угнові був перший, що прийшов на гадку полегшити угнівським шевцям розвиток їх ремесла, основуючи фахову школу. З тією метою присвоїв він собі сам найконечніші відомості в шевстві й навчився робити на машині. Після того купив із власних ощадностей дві машини і устроїв в одній кімнаті свого мешкання робітню. Учеників поділив на 4 групи. Найліпше вивчені, що належали до першої групи училися прикроювати та брати міру, з другої групи вчилися шиття й роблення халав, з третьої групи робили споди, з четвертої викінчення. Сам учитель учив лиш роботи на машині, підстави крою і брання міри, всього іншого вчив один-єдиний поступовий угнівський швець. Перший не жадав жадної нагороди за свій час, ужитий на науку, другий працював три дні в тижні в школі й одержував за це три гульдени тижнево. Чоботи виконані в школі продавали одній краківській фірмі, що з нею учитель нав'язав взаємини. Учням признано вже в третьому тижні заплату, що була вища ніж та, що її платили своїм челядникам угнівські шевці під час сезонної роботи. В короткому часі виносило число учнів 40 так, що через мале приміщення міг кожний учень працювати лише три дні в тижні.

Коли Повітова Рада переконалася про знамениті висліди фахової школи (удержуваної початково з приватних фондів) — ухвалила для неї субвенцію в річний квоті 150 гульденів. Вкоротці після того відвідав Угнів ц. к. інспектор промисловий для Галичини й Буковини й він, як член Красвої Комісії для піднесення ремесла, постарався про признання субвенції для фахової школи одноразово 400 гульденів оборотового капіталу та річно 300 гульденів на платню для вчителів.

Організація школи лишилася та сама, лиш тепер могла вона певніше розвиватися. „Успіхи (пише автор цитованої сту-

дії в році 1890-тім) вже видні і вже є велике число учнів, що виробляють чоботи кілковані з обцасами. Історія цієї школи є повчаючим прикладом, як не раз можна облегшити долю сотень людей малими засобами, що не грають ролі в бюджеті заможної приватної особи, а вже що їй не казати, в бюджеті краю-вого уряду”.

Стільки про фахову школу в Угнові знаходимо в цитованій студії. До повищого треба додати, що до часу відкриття цієї школи угнівські шевці від століть уміли лиш шити чоботи без зап'ятків.

Подання внесені до Красового Виділу 5 травня 1889 р про сталу дотацію для школи підписали виключно українці, а то згаданий бл. п. Олександр Целевич, о. Іван Козакевич, тодішній греко-кат. парох Угнова і предсідник місцевої Шкільної Ради, а від громади бурмістер Віктор Несторович, асесор Яків Мазикевич і радний Гавриїл Решетило.

Так постала перша фахова шевська школа в краю і то в той час в одному з найбільше чисто-українських містечок, де при владі були таки свої люди.

Заснуванням цієї школи бл. п. Олександр Целевич дав почин до закладання дальших фахових шкіл, що їх згодом Красвий Виділ позакладав у інших місцевостях краю.

Після zorganizовання школи Олександр Целевич мріє про утворення з Угнова центру шевського промислу. Зараз в наступному році, 1890, звертається до Красового Виділу з пропозицією вислати на кошт краю двох міщан-шевців (Данила Лисяка й Івана Флісовського) на науку гарбарства в Ряшеві. Красвий Виділ прийняв прохання і в цей спосіб причинився до змодернізування гарбарства в Угнові. Вище названі після повороту з Ряшева, дещо уділили іншим міщанам-шевцям зо своєї науки, що, будучи в одній особі й гарбарями та шевцями, виправляли досі шкіри старовинним звичаєм. Згодом той же Олександр Целевич звертається до Красового Виділу з новим пропозицією заложити в Угнові заробкове гарбарське товариство та признати на цю ціль 300 зл. р. субвенції й 500 зл. р. безпроцентової позички. Виділ дає 300 зл. р. беззворотно, а уділення кредиту відкладає до пропозиції виказу членів і їх фінансової сили, а після полагодження цієї формальности дає 500 зл. р. зворотних в 10-річних ратах.

У вересні 1891 року в присутності заіменованого Красвим Виділом куратора школи й маршалка повіту, посла на сойм,

Франца Єнджейовича і старости Шумлянського настигло урочисте перейняття школи на кошт краю.

В 1894 р. при цій школі zorganizував Олександр Целевич спеціальний курс виробу військової обuvi, щоб вв'єднати бiльшi доставки. На курс ходило 127 шевцiв. Пiсля курсу вiдноситься органiзатор до Красвoгo Видiлу прохачучи 5,000 зл. р. на заложення торгiвлi шкiр i виконування бiльших вiйськових достав.

В 1895 р. висилає Красвий Видiл Олександра Целевича до Вiдня на курс, а заступство у керуваннi школи вiддає в менше пiдприємчивi руки директора Бурси, Фединського, а дальше цiлком забирає основника школи з Угнова, доручачучи йому пiсля повороту з Вiдня подорожування по Галичинi для зiбрання матерiалу про шевський промисл та упорядкування сталих шевських курсiв у Львовi для майстрiв.

Вже в 1897 р. Красвий Видiл хоче звинути першу красву фахову школу в Угновi, що стративши свого основника й знаменитого керманича стала пiдупадати. Громада просить залишити школу. Красвий Видiл годиться на це, але щоб забезпечити школi вiдповiдну контролю, з причини сталої вiдсутности її куратора, iменує заступником куратора мiсцевого суддю Болеслава Лiтинського. Внедовзi Лiтинського перенесено до Бучача, а на його мiсце iменує Красвий Видiл тодiшнього першого державного комiсаря мiстечка Угнова — Болеслава Геллера. Цi два останнi менше мають на увазi фаховi завдання школи, а бiльше чужi учням полiтичнi цiлi, i школа пiдупадає. „Задля браку вiдповiдного проводу” в червнi 1899 року Красвий Видiл закрит цю першу фахову школу. Коли б не усунення вiд її проводу бл. п. Олександра Целевича — Угнiв напевно був би став знаним широко промисловим центром, а Олександр Целевич — батьком українського шкiряного промислу.

Безпосередньо перед вiйною один мiсцевий будiвничий поляк зробив спробу вiднови фахової шевської школи в Угновi, субвенцiонованої Красвим Видiлом, але вже чисто польської i виключно для полякiв призначеної. Школа та мала характер курсiв для дуже малого числа учнiв переважно замiсцевих i перердержалася аж до кiнця 1918 р.; тодi її злiквiдовано.

Також у 1926 році інж. Корнило Целевич, тодi органiзатор i провiдник українського народнього життя в Угнiвщинi робив спробу вiднови фахової шевської школи в Угновi, вложив у заложення научного варстату не мало енергiї i власного капiталу, одначе спроба та не довела до zorganizування сталої

школи. Після кількох місяців існування і після 6-тижневого курсу гарбарства, що в 1927 р. його вів інж. Кіндій, довелося зліквідувати навчаний варстат.

В 1930-их рр. займається шкільними справами в Угнові головню у поляків „Koło T. S. L.”, а у нас місцевий Кружок Рідної Школи ім. Тараса Шевченка, що оснувався тут в березні 1925 р. і перейняв від Читальні „Просвіти” в Угнові ведення захоронки. Провадив він її аж до 2. VI. 1927 р., коли то дальше ведення захоронки завдяки старанням того Кружка взяли на себе сестри Служебниці. Захоронка містилася в догідному домі нечинної від кількох років і піднаймленої сестрам Служебницям „Бурси ім. Стефана і Пелагії Жуковських для убогої шкільної руської молодіжи”, виповнюючи волю фундаторів. Сповняла вона тоді ролю єдиного українського передшкілля в тому „Назареті галицької інтелігенції”, звідкіля вийшло продовж останніх сто років понад 150 священників і десятки світських інтелігентів.

(Підмихайлівці, серпень 1932 р.)

1) Там під датою 1774 р. 20 вересня довідуємося про те, що на християнах у міщан Матея і Марії Човпуновських були кумами їх дочки Марії, Jan Chomiński bakałarz cerkwi wozneseńskiej у wołosowa Марія Лашкевич, Александер Лашкевич і Теодосія Вудич.

2) В 1918 році перед обняттям влади українцями було в Угнівщині 29 шкіл, в тім 24 з українською викладовою мовою, 3 з польською і 2 з німецькою. В хвилині писання рекурсу стан той представлявся для нас некорисно. В цілій Угнівщині начисляємо: 11 шкіл з українською викладовою мовою, 11 з польською викладовою мовою та 12 утравістичних (в практиці рівнозначних зо школами з польською викладовою мовою).

На 62 учительські посади в Равському повіті (з Угнівщиною) є в хвилині писання рекурсу 31 обсаджених поляками, а 31 українцями. В тих числах міститься:

	з виділовим іспитом	з квалі- фікою	з іспитом зрілости
українців	2	23	6
поляків	1	11	19
Разом	3	34	25

3) В грудні 1932 р. переведено також в Угнові новий плебісцит за українською мовою навчання. Зложено 111 декларацій за 161 дітей, однак усе лишилося без змін.

ЧАСТИНА III

УГНІВ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Теодор Решетило

ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА ТА УГНІВ

а) Загальний огляд

Убивство австрійського престолонаслідника Франца Фердинанда 28 червня 1914 р. в Сараєві відбилось також сильним відгомном і в Угнові. Населення потрясене до глибини душі вижидало кожного дня чогось нового, а головню сподівалося війни. Скоро після маніфесту австрійського цісаря Франца Йосифа I „До моїх народів . . .”, що був тотожний із проголошенням мобілізації, почали виїздити з Угнова й околиці мужчини покликані до військової служби, що загал прийняв як початок війни. Батьки й матері, жінки й діти та свояки відпровожували своїх рідних на залізничий двірець в Угнові і з плачем та слізми прощали їх на довгі місяці, роки, а то й назавжди. Населення не здавало собі справи з того, що це таке війна. Був тоді в Угнові один тільки старший чоловік понад 70 років П. Пільгуй, що пам'ятав війну з Прусією, тобто з Німеччиною як учасник її. Він розказував про деякі подробиці цієї війни, які видавалися маловажною справою.

Старших віком мужчин покликано до т. зв. „ляндштурму”, узброєно їх у старі карабіни „верндлі”, тяжкі, довгі, на один набій, і приділено їх до станиць державної жандармерії. В Угнівщині, ближче тодішньої російської границі, тобто Холмищини, була станиця жандармерії в Угнові та в Річиці (ще ближче кордону), де командантом був українець Проців. Відділ ляндштурмістів закваторовано також в Угнові в ждальні залізничого двірця.

В тому часі мав я 12 років; покінчив першу класу гімназійних курсів „Українського Педагогічного Товариства” в Белзі. Мій батько зараз з початком війни дістав наказ виїхати кіньми на „форшпан” (підводу) на кілька днів тільки. Та сталося інакше.

Одного серпневого пополудня зчинився в містечку Угнові великий крик і заколот. Переважно жиди, а також і інші жителі з клунками на плечах почали втікати з міста в південно-му й південно-східньому напрямі. Хтось пустив вістку, що до Угнова зближаються козаки, хоч ніхто не чув ні одного стрілу.

В тому часі моя мати працювала на полі, тому я сам, не знаючи спочатку, що робити, відкрив двері до мурованої пивниці (льоуху) і почав кидати туди все, що попало під руки, як постіль, одержу тощо. Сподіваючися від воєнного наступу пожежі, почав ховати в захисному місці бодай ті речі, що конечно потрібні в щоденному житті. Коли невдовзі вернулася з поля моя мати, я побіг у місто розвідати щось більше про козаків. Незадовго привезено на угнівське кладовище вбитого старшину російської армії. Люди оповідали, що цей убитий — високий старшина, з царської рідні — мусить бути повернений російському війську, бо в протилежному випадку росіяни спалять села Річицю, Губинок і Диниська. Та на велике здивування всіх, коли одна з сестер Феліціанок (польських монахинь з Угнова) нахилилася над убитим і побачила на його шиї тоненький ланцюжок з медаликом Матері Божої з Ченстохови з польським написом, скрикнула: „Matko Najświętsza, on jest Polak!” Тоді я перший раз зрозумів, які патріоти поляки.

Кілька днів раніше сталася подія, що потрясла Угновом і околицею. Одного дня запримітили міщани Угнова, що довкруги парохіяльного дому стояло кілька жандармів. Невдовзі вийшов з цього дому місцевий парох о. Василь Романовський з ключами в руках і пішов у супроводі жандармів до церкви, а опісля до будинку „Руської Каси”, де була станиця жандармерії. Отця Романовського арештували й вивезли під замітом шпionажі як т. зв. москвофіла, тобто російського шпionа. Опінія угнівців була поділена: одні думали, що він справді був шпionом, інші заперечували цьому рішуче. Арештованого о. Романовського вивезено до концентраційного табору в Талергофі в Сирії, де приміщено тисячі наших людей як „зрадників” — москвофілів, симпатиків Росії, а в ґрунті речі, за малими винятками, добрих українців і лволяльних австрійських горожан. Довелось о. Романовському, як і іншим арештованим витерпіти важкі злидні в Талергофі. Коли через рік звільнено його з табору, він затримався у Відні, де й помер 18. II. 1917 р.¹⁾

Жителі Угнова перебували в тривозі, вислухуючи різні вістки про воєнну ситуацію, нераз противоречні. Головно ночі видавалися дуже непевними. Всі боялися несподіваного прихо-

ду „москалів”. Були поголоски, що сотні російської кавалерії перейшли лісами під Раву, Мости великі і Жовкву. Деколи вечорами було видно заграви вогнів у напрямі державних кордонів.

Одного дня прийшли до Угнова малі відділи австрійської піхоти в ясно голубих уніформах і заквартирувалися по міщанських хатах. Вони робили вправи, ходили здовж залізничного шляху, ставили сторожі коло залізничних мостів, а старшини поучували їх, як боронити мостів і залізниці перед „москалями”.

Іншого дня на доручення військової влади бурмістер Угнова Іван Дорожинський наказав мужчинам прийти з лопатами й копати окопи на передніх полях від судового будинку в східньому напрямі до вигону. Це найвище місце в самому Угнові. Копання окопів ішло важко тому, що під тонкою поволокою урожайної почви була тверда опока вапнякувата. Нараз від сторони Карова, зо сходу почули люди крісову стрілянину. Скоро виявилось, що то відділ австрійської піхоти, який скривався в ліску між Каровом і угнівським передмістям, почав стріляти до відділу російської кавалерії. Незадовго побачили люди кількох кавалеристів під лісом, званим Карівщиною, попри яку йшла дорога з Карова через ліс, Бартішку, Юзефівку до Рави. Піхотинці, що були при окопах, теж почали стріляти. Так почалася війна на терені Угнова. Та з цієї стрілянини не було ніяких убитих.

Незадовго приїхала до Угнова австрійська кавалерія, улани в прегарних кольорових уніформах та з гарною зброєю, що подобалася передусім молодим хлопцям, які завжди і скрізь вешталися серед війська, що розташувалося по хатах. Ця уніформа надавалася на військову парадну, а не була практична для воєнних операцій. Натомість російське військо мало практичну краску однострою, пристосовану до війни. Одного дня наказала кавалерійська команда стягти всі верби, що росли по обох боках дороги від млина до Застав'я. Важко було догадатися, яке стратегічне значення мало усунення цих придорожніх верб. Кавалерія не затрималася довго в Угнові і відійшла на села в північному напрямі.

В тих днях угнівці побачили перший раз літак. Він перелетів понад Угновом і осів на піддубецьких лісах на схід від гуральні. Угнівці бігли до нього через поля, щоб побачити його. Та він скоро відлетів, тільки летуни розпитали людей, де вони осіли. Через кілька днів надлетів понад містом літак і скинув маленьку бляшану пушечку, яку зловив з повітря один із хлоп-

ців. Та сейчас відібрав її йому один кавалерист. Люди догадувалися, що там знаходилося звідомлення про воєнну ситуацію.

В гарний, погідний день Успення Пресвятої Богородиці, коли люди були в церкві на великій Службі Божій, хтось із молодших хлопців дав знати, що з полудня від полів і лісів надходить військо. Багато хлопців вилізло на дзвіницю, а дехто на головну копулу церкви й інформували загал про марш великої кількості піхоти. Незабаром від Оболоння надходили довгі колони вояків, втомлених і спітнілих. Пристанувши на вулицях, просили вони хліба й води. Люди виносили з хат воду, молоко і хліб та всяку їжу. Старшини хвилювалися, кричали й відганяли міщан від вояків. Було ясно, що їм залежало на поспіху. Цивільне населення не могло зрозуміти поведінки старшин та співчувало з голодними й утомленими вояками, згадуючи своїх рідних, що може знаходяться тепер у подібному положенні.

За дуже короткий час почули люди стрілянину на північ від Угнова в лісі та на сіножатах перед лісом. Стрілянина змагалася, було чути скоростріли й гармати. Хлопці почали приглядатися з дзвіниці розстрільним на сіножатах. Військові амбулянси стали привозити ранених вояків під місто недалеко різнi, де був перев'язочно-санітарний пункт. Населення переживало перші жакливі враження на вид ранених і вбитих молодих людей обох ворожих собі військ. Незадовго приведено до міста полонених вояків російської армії, добре відживлених та зодягнених в однострої практичної барви і в чоботи. Люди розказували, що зловлено їх на сіножатах під передмістям та що вони мали наказ спалити передмістя. Важко було ствердити правдивість цієї вістки. Бій тривав далі. В місті було багато старшин в автах і на конях. Вони мали закриті старшинські відзнаки на ковнірах. Були поголоски, що приїхав до Угнова якийсь австрійський архикнязь, якому звітували про хоробрість австрійських вояків таке: „Вояки були так хоробрі, що вони стріляли стоячи”. Австрійські частини відкинули наступаючих від півночі російських салдатів у завязаному бою в угнівському лісі та на північ від нього. Добре вишколені російські війська мали окопи, з яких обстрілювали наступаючу австрійську піхоту. Правдоподібно вже попередньої ночі над ранім були вони в лісі і приготавлялися до наступу. Під вечір бій притих, австрійські війська пішли вперед одначе зі значними втратами. По австрійській стороні брали участь у бою, м. ін., два полки цісарських тирольських стрільців (Tiroler Kaiserjäger).

Другого дня після бою привезено до нашої хати раненого в голову молодого старшину — лейтенанта. Його чура, італієць з південного Тиролю, що говорив досить добре по-німецьки, оповідав, що, не бачивши свого старшини кілька годин після бою, пішов шукати його і знайшов його на північ від угнівського лісу недалеко фільварку, згл. крохмальні „Биків“. Цей около 20-літній старшина був студентом політехніки і сином знатного мадярського генерала Кевеш фон Кевешгаза. Ранений був у бою в голову, був майже весь час непритомний, кричав, кидався і стало зривав бандажі зі своєї голови. Покликаний військовий лікар не міг рятувати його, бо не мав ліків та не знав, як перевести йому операцію. Після сімох днів він помер і похоронено його на місцевому військовому цвинтарі. Щойно в 1916 році приїхав з Відня майор австрійської армії, сфотографував могилу покійного. Потому ексгумовано його й перевезено до міста його батьків.

В селі Річках був пам'ятник на могилі сина австрійського шефа генерального штабу, Конрада фон Гецендорфа.

Від того часу кожного дня було чути артилерійську стрілянину, що ставала щораз голосніша, а по яких двох тижнях успіхи австрійської армії, що пішла через кордон під Красник, Замостя і Красностав, стали перемінюватися в невдачі і великі страти. Тимчасом російська армія неупинно поступала в напрямі Львова. Австрійські війська відступали змучені зголодовані. Коні ледве тягнули важкі вози. Прегарні, годовані коні уланів з-перед двох-трьох тижнів були худі, вершники зарослі й закурені пилом доріг; втомлені і прибиті духово. На запит, куди йдуть, відповідали, що на Львів. Тимчасом кружляли поголоски, що російські війська зайняли Львів. Австрійські піхотинці йшли безладно через Угнів та Карів у західньому напрямі, не битими шляхами, а бічними й завертали на Раву. Було видно зовсім виразно відворот австрійської армії. Через два дні мешканці Угнова почули від південного сходу стрілянину артилерії. Деякі цікавіші хлопці вилізли на дах т. зв. вікарівки, де мешкав тодішній сотруди́ник парохії о. М. Тисович. Вони побачили, як гранати і шрапнелі розривалися над середніми полями, кудюю маршували малі відділи австрійської армії, поступаючи з поспіхом на захід. Стрільна гранат і шрапнелів розривалися над середніми полями пони́жче горба, а ближче до т. зв. границі, що розділювала середні поля на дві частини. Нагло хлопці, що сиділи на даху вікарівки, почули свист стрілен немов над їхніми головами. Всі зіскочили з даху і змішалися з переляканим населенням міста. Усі зі страхом вижидали невідомого. Люди зібралися в церкві. Скоро втихла стрілянина. Дехто відважніший заглядав через вікна захристії. Незадовго побачили люди на головній дорозі та коло церкви

російських солдатів. За хвилину ввійшов через двері захристії російський старшина і запитав, чи в церкві немає австрійських вояків. Опісля став коло престолу і заспокоїв людей словами: „не бойтесь нічево!” Поволі почали люди виходити з церкви й приглядатися солдатам, що видавалися привітними і заспокоювали людей словами: „ми ваші — ви наші” та питали, як далеко до Відня. Так зайняла Угнів російська армія.

Ще кілька днів було чути стрілянину від полудня, яка ставала щораз тихша. То в лісах коло Янова й Верещиці йшли ще завзяті бої. Вкінці і ця стрілянина затихла.

В судовому будинку Угнова та по школах стаціонували солдати. Коло суду побудували на дворі велике піддашшя, де примістили військові кухні — великі кітли, в яких варили їжу для перехідних частин війська. Тут вешталися міські діти й деякі дорослі й діставали від солдатів дещо з харчів. Люди бачили привітне відношення солдатів, особливо до дітей. Крім того пізнали, що серед вояків великої російської імперії є багато національностей, не тільки самі „москалі”.

Поволі життя мешканців Угнова укладалося, хоч влада (військова) не дозволяла на якенебудь культурне життя.

Фронт стояв у Карпатах, під Перемишлем і в західній Галичині. Восени, а опісля взимку й на весну переходили через Угнів менші та більші військові частини, заночовували і вранці відходили далі. В теплих порах року ночували вони в столах, а взимку у публічних будинках, а також і по міщанських хатах. Спали вони звичайно на підлозі, вистеленій соломою. Через те було й деяке зближення між москалями й місцевим населенням. Приходило до виміни думок та до розмов про різні національності під обома імперіями. Солдати співали пісні гарними голосами, а деколи мелодії подібні до наших галицьких, українських. Вони то розказували про економічні відносини в Росії, головню про низькі ціни харчових продуктів.

Вояки були назагал релігійні і побожні і багато з них ходило до місцевої церкви. Деколи приїздили православні священики й відправляли для солдатів Богослуження в каплиці, що стояла на могилах С. і П. Жуковських. Міщани ходили на такі Богослуження й дуже дивувалися, бачучи, як батюшка сповідав нараз 3-4 вояків, а сама сповідь відбувалася дуже коротко.

Солдати скоро порозумілися з нашими людьми й продавали їм по дешевій ціні такі товари, як м'ясні консерви, мішки

чаю, муки, цукру, мішки сушеного пшеничного хліба, а навіть цілі вози вівса, призначеного для їхніх коней, яких провадили цілими табунами, по сто до двісті в напрямі фронту. Були то гарної раси, добре годовані коні, сильні та буйні.

Хоч взаємини між місцевим населенням і російськими солдатами стали зовсім добрі і навіть дружні, наші люди не любили „москалів” за те, що вони зайняли Галичину, а наші батьки, брати й сини були по другій стороні фронту. Наше населення могло діждатися їх повороту після прогнання „москалів” із Галичини. Тому надслухувало воно далеких відгуків гармат на заході, спершу під Перемишлем, а коли Перемишль здався і з весною почалася під Горлицями офензива німецько-австрійської армії, із далекого заходу.

Одного разу перепроводжували „москалі” через Угнів на схід австрійських полонених, около три тисячі. Було між ними кількадесять вояків з німецької армії. Деякі люди говорили, що проваджено цих полонених через різні міста й завертано покілька разів назад, щоб показати місцевому населенню слабого духа австрійських військ, розуміється, для пропаганди. Під час нічлігу кількадесять німецьких полонених утекло, при чому допомогло їм місцеве населення. Солдати не могли їх ніяк припилювати.

Залізничну комунікацію в Угнові наладнано досить скоро. Та назагал транспорт був дуже лихий, і військо висилане на фронт не завжди могло користати з поїздів і мусіло мандрувати пішком етапами. Розказували люди, що постачання для фронту було дуже недбайливе. На фронт висилали овес замість аmunіції, а кавалерія замість вівса для коней отримувала аmunіцію. А солдати говорили часто з гордістю, що Росія велика й багата та що в ній усього подостатком.

Жидівське населення не любило окупаційної армії. Козаки обрізували жидам довгі пейси, жиди мусіли дуже часто замінити ринок і вулиці. Під час відступу російської армії козаки розбивали жидівські дома і крамниці і грабили їх.

Навесні після прориву німецької армії під Горлицями почався нестримний марш німецько-австрійських армій і відступ російської. Гук гармат було чути щораз голосніше. Одного дня в червні почала входити до Угнова російська армія (артилерія, кавалерія і піхота). Під середньою горою почали вояки копати глибокі окопи та скріплювати їх деревом із жидівських складів дерева. На оболонні напроти останніх домів уставлено

одну батарею польових гармат, а напроти передмістя близько вигона другу батарею. Коло кожної гармати викопано глибокі ями з бічними входами та закрито їх дошками і присипано землею. Молоді міщанські хлопці з цікавістю та без уваги на небезпеку приглядалися цим роботам, а ще більше гарматам і польовим телефонам. Солдати відносилися до них приязно і показували все „мальчикам”, а старшини, бачучи те все, нічого не говорили. Тим часом відгомін артилерійської стрілянини зближався. Казали, що бій іде вже під Равою. Нічні заграви на південному заході доказували, що кожного дня можна сподіватися бою в Угнові.

Ранок 15 червня 1915 року був назагал спокійний. Та перед полуднем несподівано російська артилерія почала інтенсивно стріляти. Командуючий офіцер підходив часто до телефону і діставав повідомлення від обсерватора. Незадовго появився від півдня літак. Солдати почали ховатися в ями, а офіцер наказав міщанським хлопцям, що завжди ще вешталися поміж військом, йти додому й ховатися, бо то летить німецький літак. Літак кружляв хвилину й відлетів на південь. Між стодами коло хати Сафатчихи (так називали цю хату від власниці її) стояла тоді російська кавалерія. Не менш, як через пів години після відлету літака почали розриватися стрільна з німецьких гармат над російськими окопами під Бартішкою. Артилерійська стрілянина змагалася, а невдовзі кілька гранат розірвалося над хатами коло церкви, та завалило хати паламаря Білика, Ройка і дві стодоли. Люди повтікали до церкви. Зі страхом прислухалися до зростаючої стрілянини і вибуху гранат. Хтось сказав, що горить піддубецька частина міста. Крізь вікна захристії побачили люди німецьких вояків, що надходили від півночі і сходу одинцем і групами. Вони йшли серединою вулиці від оболоння. Устала стрілянина. Деякі німці були бородаті та назагал старші віком. Нарешті люди вийшли з церкви й хат на двір і побачили багато диму й вогонь на захід від церкви. Хтось сказав, що гарматне стрільно збило північну, фронтову вежу костела, де, мабуть, сидів російський обсерватор (Beobachter). Кілька домів коло костела також згоріло від гарматного вогню. (Кілька днів пізніше оповідали люди, що ще тоді, коли німецька піхота була в місті, стрілянина не уставала, тому що німецька команда мала перервані телефонні дроти й не знала про хід подій у місті). Коли прийшла ніч, люди спали вже спокійно, без страху.

Скоро пересувався фронт на схід і, як оповідали люди, усталився над Бугом під Сокалем, де тривали дуже завязті й криваві бої. Опісля пересунувся фронт ще далі на схід на Волинь, де бої над Стоходом зі змінним щастям тривали до вибуху революції в 1917 р.

Через два дні після приходу німецьких військ повернувся мій батько з „форшпану“ знужденілий та оповідав, що стратив коні і дуже бідував у запіллі. Коли почалася офензива, він пересувався поза фронтом у напрямі Угнова.

За кілька днів прийшла до міста австрійська військова влада і почала розгосподарюватись. Люди бачили на стації „цілі гори“ тобто великі склади артилерійських стрілен, що їх виладовували з вагонів. Було це запілля для фронту. Працювали там російські полонені, виголоджені і збідовані. Стерегла їх німецька сторожа дуже суворо й не допускала до ніякого контакту з ними цивільного населення.

Скоро після приходу австрійсько-німецького війська почалася в місті й околиці пошесть холери. В Угнові померло около 150 людей.

З приходом давньої влади почало унормовуватися життя в місті і міщани почали думати про школу і посилати дітей до гімназій у Перемишлі, Львові, Яворові й інших містах. До Львова пішли Нестор Білик, Степан Божик, Осип Романовський та деякі з околиці. До Жовкви Андрій Мазикевич, Теодор Решетило з Передмістя, Андрій Шустикевич. До Перемишля Володимир Пільгуй, Теодор Решетило (Марисюнник), а пізніше Павло Білик. До Рави Руської Петро Качковський, Михайло Смерека, Михайло Гоцій, Євген Микулович. До української приватної гімназії в Яворові Григорій Хитрень, Осип Лоїнський. До вчительської семінарії в Сокалі Петро Бараник¹⁾.

б) Економічні відносини

З вибухом війни, майже зовсім припинено транспорти для цивільного населення. За короткий час урухомлено транспорт, та доставка промислових продуктів зовсім припинилася. Торгівля щоденної потреби, що була в Угнові виключно в жидівських руках, завмерла, тому що купці не мали більших запасів, а те, що мали, поховали, сподіючися браку доставки. До того зменшилася вартість гроша, бо не можна було за них щось купити. Не було цукру, соли, нафти, сірників, шкіри й обuvi і текстильних виробів. З приходом царської армії російська військова влада наказала відкрити крамниці. Та в них

не було нічого. Ніхто не сподівався таких наслідків війни. Одного разу, під час російської окупації, привезли до Угнова трохи товарів купці „з-за границі” тобто з недалекої Холмщини. Люди купували що було, а найбільше цукор, щоб могли засолодити каву, варену з паленого ячменю або жита.

Більша посілість, т. зв. двори майже не управляли ріллі, а деякі рільники також не засіяли восени 1914 р., бо були під враженням війни і воєнних подій. Було мало рук до праці і коней. Деякі говорили, що не треба робити нічого, бо, мовляв, можуть убити їх, і тоді не буде їм потрібно. Під час російської окупації населення не відчувало голоду, бо російська армія майже не робила реквізицій, крім реквірування сіна в перших тижнях її приходу до Галичини. До того забезпечувала населення харчовими продуктами (мука, каші, товщі тощо). Та з поворотом австрійської влади в 1915 р. справа апровізації стала погіршуватися, бо влада накладала контингенти на села для міст і війська. Посівна площа була менша ніж перед війною. З кінцем 1915 р. обмежено переміл збіжжя, і млини вимагали від населення письмового дозволу на переміл. Жандармерія контролювала млини та вози по дорогах. Та без огляду на те, знайомі мельники перемелювали більше збіжжя, ніж дозволяла влада. Трохи пізніше влада почала накладати контингенти на худобу, свині, збіжжя, бараболю й сіно. Не накладала контингенту на набіл. Назагал населення Угнова й Угнівщини не бідувало за виїняток крайніх бідаків, що не мали власного господарства або промислового варстату. А все ж таки не доставало м'яса й товщів. Через брак цих продуктів та інших почалися крадіжки збіжжя й бараболі з поля, а то й вломи до комор.

З ремісників найкраще поводитися в Угнові міщанам шевцям, що виробляли т. зв. прості чоботи зі шкіри, яку самі виправляли після відступу російської армії. До речі, у російських солдатів можна було купити чоботи з доброї, хоч не елегантної шкіри. В третьому році війни австрійська влада наказувала населенню віддавати їй усі сирі шкіри. Тому й роблено ревізії у шевців. Це впливало на виріб шкір і підвищування цін.

Як в інших містах, так і в Угнові, до хліба додавали бараболі. По міських пекарнях додавали ще якісь інші мішанини і через те хліб був несмачний і нестравний. Люди палили „каву” з ячменю і жита, а чай запарювали з липового квіту. Мило виробляли дома, бо те, що його діставали на приділ, мало також різні домішки, мабуть, піску й вапна. Люди фарбували сільське полотно й шили з нього одіжку. Також переробляли

й перефарбовували військові уніформи. Мало також було нафти, тому люди не світили довго вечорами.

В 1917 р. почали продавати харчові продукти на картки і в менших містах, отже і в Угнові, сіль, цукор і нафту. Продаж на картки організовано дуже недокладно, а право продавати на картки діставав звичайно якийсь купчик, нечесний і підкупний. В дні продажі згромаджувалася велика товпа людей перед крамницею, що притикала безпосередньо до вулиці. Люди пхали один одного до вікна, щоб добитися своєї черги купна. Нераз треба було стратити кілька годин, щоб купити однієї кілограм цукру. Та льокальна адміністрація не дбала про те, щоб завести порядок. Бурмістр і члени управи міста не дбали про це, бо, як казали, купець доставляв їм усе до хати і сам за те мав подостатком продуктів без карток.

Тоді кинулася між населенням т. зв. „куряча сліпота”, тобто ослаблення зору з браку вітамін „А” — набілу. Тому деякі хлопці не виходили вечором на вулицю бавитися з своїми однолітками, бо дуже слабо бачили вечірною порою. Була то недуга нервної оболони ока, сітківни.

На весні 1918 р. прийшло до спротиву владі, т. зв. „бавського бунту” в с. Домашеві через забирання жорен і інших реквізіцій. Терпець населення урвався, а брак найконечніших продуктів довів його до крайности. Населення голодувало дома, а його рідні при війську, на війні. Були то перші передвісники соціальної і національної революції проти держави, цісаря, німецької військової адміністрації та цивільної, що була виключно в польських руках. Вже траплялися випадки дезерції з війська, а урльоповані вояки не хотіли вертатися знову на фронт.

в) Висновки

Перша світова війна видавалася для очевидців дуже страшною і жорстокою. Та коли порівняти її з другою світовою війною, то можна б назвати її дуже гуманною. Тоді шановано цивільне населення, майже не грабовано та не забирано йому насилу збіжжєвих продуктів чи паші. Виселювано його з фронтових полос. З полоненими поводитися гуманно. Найгуманнішою була в очах угнівців російська царська армія. Також австрійська армія поводитися по-людському за виїнятком тільки мадярських частин, що тоді для них слово „русин”, часто вживане в Галичині замість українців, означало „Рус” — ро-

сіянин і тим самим ворог Австрії. Вони знущалися над такими людьми і саме повісили дві старші жінки угнівські, коли вони йшли до виарендованого ними саду в Річках. Вояки німецької армії були суворі й безоглядні. Їхні розпорядки мусіли люди виконувати. З полоненими поводитися теж суворо, а все ж таки гуманно в порівнянні з німецькою армією з другої світової війни. На тодішніх фронтах не вживали ні танків, ні літаків ані „флямменверферів”, і тому цивільне населення поза фронтом почувалося відносно безпечним, а кільканадцять кілометрів за фронтом зовсім добре, бо тодішня артилерія не була така страшна, як пізніша, сьогоднішня.

Деякі наші полонені почувалися в Росії добре, передусім ті, що були далі на сході на господарських працях; вони не спішилися вертатись додому. Деякі з них взагалі не вернулися, або поверталися дуже пізно.

В загальному принесла війна для Угнова багато знищення, в першу міру пожари будинків в червні 1915 р. Крім цих матеріальних страт було ще більше страт у людях, що згинувли на війні, чи від пощести холери або інших недуг. Деякі, що попали в полон, помирали там, а по деяких пропав і слід. Ось деякі імена: Микола Трусевич, студент права згинув на сербському фронті (його батьки мешкали в північному ряді вулички, що йшла від дзвіниці на сході до Равської вулиці на заході). Гаврило Козловський з Равської вулиці. Два Решетили з Равської вулиці. Михайло Скрипчук з Равської вулиці. Лука Мазикевич, син Левка Мазикевича, який мешкав на „Оболоню”. Андрій Решетило, брат Теодора (Марисюнник). Покликаний до війська як гімназист у 1915 р. При робітничому відділі на Буковині і в Румунії в околиці Кірлібаби в Карпатах після запалення легенів набавився грудної недуги. Помер у листопаді 1917 р. в військовій лікарні Брук-Кіралігіда в Австрії. Там похоронений.

Угнівці, як і мешканці інших місцевин, побували не тільки в різних краях Австрії, але також і Німеччині й Італії, Сербії, Альбанії, Румунії та Росії. Вони бачили різні країни, їх мешканців, їхні звичаї та обичаї. Тому й їх світогляд змінювався. Те, що здавалося, було, вічним, незмінним, почало змінюватися, а то й розпадатися до основ (монархії та державні устрої). Почали народжуватися чи радше відроджуватися нові держави. Появлялися нові ідеї та гасла, як національні так і соціальні. Почала сильно зростати національна свідомість підо

впливом воєнних мандрівок народів Австрії і Росії. Наші люди пізнали, що інші народи стоять вище або нижче під оглядом національним, культурним, економічним і соціальним і навпаки. Загал знав, що чехи не хотіли боротися по стороні Австрії і цілі їхні сотні чи полки здавалися в полон. Спочатку називали це зрадою, та пізніше пізнали, що те, що було зрадою для Австрійсько-угорської монархії, мало глибокий зміст національного сепаратизму, шляхетного націоналізму й патріотизму. Кілька років війни зробило більше для нашого національно-політичного відродження ніж десятки передвоєнних років. Щораз більше людей зрозуміло, що нам не подорозі з Австрією та її політикою. Українці в східній Галичині за Австрії дістали кілька державних гімназій, трохи посад у судівництві і деякі мовні права. Та майже вся державна і комунальна адміністрація була в руках поляків. Наші державні гімназії давали тільки освіту, а впарі з ними і приватні, також національну свідомість. Про національне усвідомлення дбали також наші наукові і популярно-освітні інституції та наш політичний і духовний провід. Та всього того було замало. Коли прийшла революція в Росії та повалення царату, ми звертали наші очі щораз більше на схід, до Києва, а не до Відня. Переговори в Бересті Литовському та заключення миру між центральними державами й Україною і з того приводу великі національні маніфестації по містах західноукраїнських земель електризували нашу молодь та широкі українські народні маси. Ми почали думати, дозрівати і ждати політичних змін. І так прийшов день Першого Листопада 1918 року в Галичині.

1) Д-р Іван Німчук, Українські могили у Відні. „Стара Україна”, Львів, 1925, стор. 196.

2) З Петром Вараником трапилася досить смішна історія в той день, коли російські солдати входили до Угнова від сторони Карова. Він мешкав у першій хаті, на „Горбі” за дзвіницею. Коли він побачив через вікно солдатів, що надходили з карівської вулиці чи може від оболонія, надягнув студентську блюзу з чотирма золотими пасками на ковнірі (був учнем четвертого року учительської семінарії) та почав утікати вулицею на захід туди, де було більше людей. Солдати, що побачили його почали його здержувати, а як побачили золото на ковнірі, думали, що то мусить бути високий військовий старшина, може й генерал, і „взяли його в плен” та випустили аж тоді, коли справа виявилася. З того приводу було багато сміху, а Петра Вараника називали „генералом”.

ЧАСТИНА IV

ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ В УГНОВІ ТА УГНІВЩИНІ

Корнило Целевиз

ПЕРШІ ДНІ ЛИСТОПАДА 1918 РОКУ¹⁾

Дня 19 жовтня 1918 р. був я у Львові, коли в залі Народнього Дому голова Української Національної Ради як Конституанти, д-р Євген Петрушевич проголосив самостійність Західньої Української Держави. Заля Народнього Дому була повна, а по проголошенню зчинився крик збоку соціялістів, чому проклямується самостійну державу зі Східньої Галичини, а не злуку з існуючою вже від року Українською Державою за Збручем. Д-р Петрушевич пробував дати вияснення і остерігав перед сильно zorganizованими по краю польськими боївками, але зчинився такий крик, що всяка дискусія була неможлива. Соціял-демократи заповіли віче своїх прихильників і перейшли до залізничної залі, а ми, повітові делегати, одержали друковані інструкції, як маємо поступати по повітах. Заподано там, що треба творити повітові комісаріяти на місце староств по містах і селах, міські й сільські комісаріяти, а для зберігання порядку — міліції.

З тими інструкціями вернувся я додому. Розпочалися наради як у Раві, так і в Угнові, та ніхто не знав, що робити й як поступати. А тут до Рави, як повітового міста, зі всіх сторін щодня напливали люди, а дезертирів з фронту було щораз більше. Вони перестали ховатися, а зачали щораз відважніше ходити по вулицях і питати, що буде далі. Ми урадили, що скличемо віче з цілого повіту на день 31 жовтня і прочитаємо там інструкції УНРади. Дійсно того дня пополудні зійшлися в Раві до жидівської залі на першому поверсі в ратуші на ринку делегати з сіл, а в сусідній кімнаті був присутній повітовий командант жандармерії Кайперт.

Вістку, що розпалася Австрія, виголошено з переляком, в непевності, чи за це завтра не прийдеться відпокутувати. Ви-

в'язалася довша дискусія, яка виказала, що властиво ніхто нічого не знає і не орієнтується в ситуації. Постановлено вислати трьох делегатів до Львова по інформації. Як делегатів вибрано Василя Сідельника, директора торговельної Спілки „Народний Дім” в Раві Руській, власника хутора „Вишків” коло Лаврикова, а пізніше протоєрея Автокефальної Церкви в Вінниці на Поділлі, Івана Дужого, господаря з Хлівчан і мене.

Ми вже не верталися додому, а лишилися в Раві й нічним поїздом поїхали до Львова. До нас прилучився ще Гринь Онишкевич, міщанин з Угнова, й так учвірку приїхали ми вранці о год. 6-ій 1-го листопада на головний двірець у Львові. Вийшли ми з двірця й побачили на східцях уставлений скоростріл. Довкруги вешталися стрільці з жовто-блакитними стрічками, а між ними якийсь хорунжий з револьвером у руці. Не давали нікому задержуватися, лише наганяли всіх іти даліше в місто. Ми не знали, що це значить, і разом з товпою, яка висіла з поїзду, вийшли на вулицю. Тут якийсь малий хлопець, який ніс пакунок з „Народної Торговлі” на пошту на головному двірці, пояснив нам, що вночі українські вояки зайняли всі касарні й уряди у Львові.

Ми негайно поспішили пішком до міста. По дорозі зустріли трамвай, що їхав у сторону двірця, бо того дня ще дві-три години курсували трамваї. На вулиці Льва Сапіги, Сикстуській не було нічого нового, лиш коло головної пошти побачили ми гурток воєнних листоношів (молодих хлопців у цивільних одягах з великими шкіряними торбами), які хотіли ввійти до поштового будинку, але наша стрілецька сторожа не пускала їх туди.

При кінці Сикстуської вулиці, на розі вулиці Карла Людвіка, пішли ми до якоїсь уже відкритої каварні на першому поверсі на чай і з вікна побачили на ратуші жовто-блакитний прапор. Випивши швидко чай, ми переглянули якийсь польський ранішній часопис, що вже вийшов, однак про переворот нічого не подавав, і поспішили до „Народного Дому”, де мали відбутися сходи. Там було багато повітових делегатів. Відправа була дуже коротка. Роздано друковані інструкції і припоручено: „Вертайтеся додому і робіть те, що ми тут зробили!”.

Ми взяли перепустки на вільний виїзд зі Львова з печаткою „Генеральний Секретаріат” і розпочали поворотну дорогу на головний двірець, а по дорозі проєктували, чого то ми не

зробимо в повіті. Коло костела св. Єлисавети зустріли ми відділ узброєних стрільців і якихсь студентів. Вони час від часу давали сальву в повітря і ширили паніку. Щасливо дійшли ми на двірець. Тут довідалися, що поїзд не відійде. Ми чекали, а з нами повні почекальні пасажирів. Краще було би нам відразу рішитися піти піхотою залізничним шляхом в сторону Брухович, звідки, як опісля ми довідалися, правильно курсували поїзди. А так ми перебули цілу облогу двірця.

Вже пополудні почалася стрілянина. Скоростріли уставлені на чотирьох рогах двірця безнастанно стріляли ніч і день. Поїзди від часу до часу приходили й відходили. Приїздило багато подорожніх, та мало відважувалось іти до міста з двірця вулицею. Багато, що сиділи в почекальних, почувши скоростріли, в панічному страху всідали до першого-ліпшого поїзду, щоб лиш виїхати з головного двірця. Тоді одним із поїздів надїхав чотар Осип Сідельник, випадково стрінувся зі своїм братом Василем і прилучився до нашого гуртка. Ми сиділи в почекальні другої кляси під стіною між вікнами, щоб не поцілила нас кулька через вікно й чекали на заповіджений поїзд у сторону Рави. Але не могли дочекатися. Краще зробив о. Іван Кипріян, парох Немирова, що був з нами на двірці й зараз першого дня пішов піхотою залізничним шляхом на Яворів до Немирова. Їсти не було що, а їли ми лиш військові цвібаки, які стрільці приносили з розбитих вагонів. Між залогою двірця не було порядку. Був там вишкіл жандармерії, в нових мундурах, добре збудовані мужчини, службовці та якась горстка студентів з крісами, що лиш робили замішання. Командантом був якийсь чотар. Другого дня, тобто 2-го листопада, перед вечером, замовкла стрілянина і ми почули: „Амуніції забракло”. Скоростріли заладовано на машину, що стояла в поготівлю, на неї всів чотар і кілька стрільців і відїхали в сторону Підзамча. Було це коло 5-ої години пополудні.

Нам, що бачили цей відїзд, зробилося ніяково. По стрілянні цілу добу була тишина. Ми й багато пасажирів стояли на сходах у скляній галі й надслухували, чи де близько не чуємо „гура” і польські легіоністи займуть двірець. Час минав поволі, але з ворожої сторони не було чути ні одного стрілу. Мимоволі питали ми себе, до кого наші стріляли цілу добу?

Почали сходитися ще з різних стійок стрільці й питати про команданта.

Ми були голодні, і помисловий Василь Сідельник почав міркувати, де б роздобути трохи харчів. Від стрільців довідався, що на черновецькому дворці є якийсь буфет, де можна би дещо дістати. Казав нам чекати в почекальні другої кляси на головному дворці, а сам пішов зі стрільцями по провіянті. А було це вже смерком, майже темно, година десь по 6-ій вечором. Електричного світла не було.

Не минуло й кілька хвилин, як убіг Сідельник до почекальні, де ми сиділи й оповів нам таке: „Як я вийшов на вулицю зі стрільцями, над'їхало сильно освітлене авто, з білою хоруговою, на ньому полк. Вітовський, віцепрезидент міста Сталь і якийсь польський старшина. Питалися про команданта, він представився як такий і одержав наказ завішення зброї на дві години. Авто завернуло і від'їхало в напрямі міста.

Ролю команданта приділив Василь Сідельник своєму братові Осипові, бо він як чотар був у старшинському однострою з відзнаками. Сам Василь став його адютантом. Зробив збірку стрільців, повизначував стійки, вишукав десь поломаний скоростріл, уставив його при вході, не забув переглянути стаційний уряд, а що найважливіше задержав на всякий випадок поїзд, який мав як останній від'їхати з двірця в напрямі Станиславова.

По виданні тих розпорядків пішов далі шукати поживи.

Та не судилося йому таки дійти до черновецького двірця. Над'їхало знову авто, яке він казав стрільцям за всякими військовими формами задержати, і отримав вістку, що переговори зірвані і що за пів години починається стрілянина.

Влідий з'явився перед нами і наказав, що сідаємо на поїзд і зараз від'їжджаємо в напрямі Станиславова. Там ми зробили. В поїзді погасили всі світла, решта подорожніх, що були на дворці, всіли також, і поїзд о 7-ої години вечером тихо висунувся з головного двірця. Без перешкод переїхав стації Кульпарків, Перзенківку, Сихів і потягнувся в сторону Станиславова.

Тепер прийшла застанова, що ми будемо робити в Станиславові, коли нам треба було їхати на північ!

На станції Ходорів, минали ми поїзд, що їхав у сторону Львова. Онишкевич, Дужий і я не багато надумуючись, пересіли до нього. Обидва Сідельники не хотіли і поїхали далі.

Наш поїзд доїхав до Перзенківки і там казали всім висісти, бо поїзд далі не поїде. Ми висіли, а з нами кількесот різних

подоржніх, головню вояків з фронту. Ми замішалися між них і попри електричну централю, через Стрийський Парк пішли до Львова. Думали, що попадемо на польські стійки, а тут нараз команда: „Стій!”, і бачимо наших стрільців. Це було на вулиці Зибликевича.

Я впізнав знайомого стрільця, студента університету Славка Дороша, сина пароха з Вибранівки під Львовом, який також пізнав мене і нас усіх трьох повів до сусідньої касарні, де пізнали ми як команданта, добре знаного нам абсолювента прав, родом з Угнова, поручника Тимка Гумовського.

Була година 9 чи 10-та ввечорі.

Ми оповіли йому наші пригоди, оповіли, що дві години тому опустили головний двірець ніким не обсаджений. Він обіцяв вислати в сторону головного двірця стежу, тобто вулицю Льва Сапіги, бо головний двірець уважали вже за страчений. Дав нам дещо перекусити і ми, змучені по двох неспаних ночах, поклалися спати.

На другий день, 3-го листопада, рано пішли ми на „Народнього Дому”, де зложили звіт от. Сеневи Горукові з перебутої „облоги” двірця, вийшли на місто і зачали думати, як би дістатися до Угнова. Онишкевич захворів, тож не міг йти пішки. А що мав при собі трохи грошей, то закупив на спільний рахунок коня з возом і тим конем у дощ, в зимний вечір пустилися ми в дорогу.

Перемоклі до нитки заїхали ми на ніч до Куликова, переночували у пароха і на другий день на полудне заїхали до Рави, а ввечорі до Угнова (4-го листопада 1919 р.).

Коло читальні, що була сильно освітлена, я висів і застав там гурток наших місцевих людей, які нетерпеливо допитувалися, що чувати в світі і що їм далі робити. Всі місцеві австрійські уряди були вже в українських руках.

Я оповів про події у Львові, дав часописи та публікації Української Національної Ради і піддав думку: „Найстарший рангою старшина обіймає команду і „робить військо”. Найстаршим був чотар Семен Трусевич і він став військовим командантом.

1) Передрук з „Літопису Червоної Каліни”. Львів, 1933; ч. XI, стор. 9—12.

СПОГАДИ ПРО УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКУ ВІЙНУ В УГНІВЦІНІ 1918/19 РР.

У вересні 1918 р. перенісся я з державної української гімназії в Перемишлі до приватної гімназії Українського Педагогічного Товариства в Яворові. Тут скоро зжився я з товаришами. З кінцем жовтня гурток гімназистів зійшовся коло малої дерев'яної церковці в Яворові, званої Гірною, де два студенти, сини місцевого пароха, о. Лева Левицького давали нам інструкції, що мали б ми робити, якщо б польські легіонери (вояки-добровольці) перебрали владу після розвалу Австрійської імперії. Зараз другого дня шкільна влада розпустила учнів гімназії додому з приводу епідемії еспанки. В дорозі з Яворова до Угнова я купив у Львові щоденник „Діло“, в якому вичитав про наради і рішення Української Національної Ради. Хоч було загально відомо, що Австро-угорська монархія переживала тоді тяжкі часи, то я таки ще не знав, що ця держава вже майже розпадалася. В Угнові також майже не здавали собі справи про це.

Візник майора Шваба, команданта „саперфельддепо“, стаціонарного в Угнові, що давніше кватирував у моїх батьків і знав мене добре, сказав мені 29 жовтня, що його майор отримав телеграму від Польської Ліквідаційної Комісії, щоб Шваб приготувався передати полякам військові магазини з майном, які знаходяться недалеко залізничної станції в Угнові. Про це сказав я декому з моїх товаришів. Вранці 1-го листопада побачив я на вулиці Угнова, як один карівець в уніформі австрійської армії, ідучи з залізничної стації і стрічаючи недалеко млина вояків, що йшли в напрямі двірця, підходив до них і зривав з їхніх шапок т. зв. розету (державну відзнаку вояків) і говорив: „Вже по війні. Нема вже цісаря, нема вже й Австрії“. Розійшлася також по Угнові поголоска, що повертаючи з війни вояки — українці плянують напасти на станицю австрійської державної жандармерії та „повчити“ зненавидженого всіми команданта, поляка, Деренделя.

В четвр ввечорі, 31-го жовтня 1918 р., я прийшов до Читальні „Просвіти“, де мала відбутися нарада політичного характеру. Прийшли туди: о. декан Ол. Говда, суддя Печерський, чотар Семен Трусевич, Іван Рудасевич, Яків Скрипчук і правдоподібно о. Марко Гіль, родом з Новосілок Кардинальських,

тоді сотруди́ник в Угно́ві. З моїх ровесни́ків, то́бто молодших, бу́ли: Григо́рій Хитре́нь, Володи́мир Петро́шин, Несто́р Біли́к і я. Не було тоді на нараді інж. Корни́ла Целе́вича. На нараді обгово́рювано́ справу перебра́ння влади, щоб не да́ти ви́передити себе поля́кам. Ви́рішено́ спершу об'ї́хати села́ й на нара́дах предста́вити то́дішнє полі́тичне по́ложення та зби́рати украї́нців, бу́вших во́яків на во́єнне по́готівля. Друго́го дня́ мав я везти́ возо́м Іва́на Руда́севича до Ново́сіло́к Передні́х і Карди́нальськи́х. Нара́да скінчи́лася пі́зно ввече́рі. Верта́ючися з В. Петро́шиним і інши́ми молодими́ та спі́ваючи в одуше́вленні „Не́ пора...“, пере́ходили́ ми по́при ста́нцію „ля́ндштурмі́стів“, що́ квати́рували́ в до́мівці пі́знішо́ї коопе́ративи́ як до́помі́жна́ служба́ жанда́рмері́ї. При́йшло́ нам на ду́мку вкра́сти́ цим во́якам ору́жжя. В. Петро́шин і я ви́ждали́ хви́лини, коли во́яки бу́ли в дру́гій кі́мнаті, вско́чили в ї́хню ста́нцію, вхо́пили по́ крі́сові, що́ висі́ли на ста́ні, і чимду́ж побі́гли до́дому.

Се́мен Тру́севич, си́н То́ми і Пела́гії, нар. в Угно́ві 1888 р., по́мер у Льво́ві 1936 р. Дня́ 1 листо́пада 1918 р. пере́брав в Угно́ві вла́ду в і́мені Укра́їнсько́ї Держа́ви. В'язе́нь польськи́х табо́рів і тю́рем. (Зни́мка з 1930 р.).

Мої́ спали. Коли́ ба́тько вста́в і відчи́нив ме́ні две́рі, я розпо́вів йому́ про нара́ду й по́станови́ і проси́в дозволу́ повезти́ кі́ньми́ за́втра Руда́севича до Ново́сіло́к.

Друго́го дня́ вста́в я ду́же ра́но, огля́нув крі́с і ста́рий рево́львер, за́хований ще́ 1914 ро́ку. Бу́в я власни́ком крі́са й рево́львера, та не́ мав набо́їв. Не́вдовзі́ при́йшов до мене́ Миха́йло Доро́ш, австи́йськи́й кавале́рист, то́ді на відпу́стці, і за́питав

мене про оружжя. Я дав йому кріс, сам узяв револьвер і ми обидва пішли до В. Петришина. По дорозі зустріли ми на Равській вулиці команданта жандармерії, який удавав, що не бачить нас із оружжям. Вступивши до В. Петришина, пішли ми з другим крісом до Читальні, де мала бути збірка, щоб піти й розоружити жандармерію. І так 2-го листопада 1918 р. наша „військова сила”, що за кілька хвилин мала перебрати владу, складалася з кількох молодих хлопців та дорослих Михайла Дороша і Степана Шустикевича (обох військовиків) і Андрія Ушка, механіка, якого ми вважали своїм, а поляки своїм. На чолі цієї „збройної сили”, що мала два кріси й один револьвер та ні одного набою стали як делегати української влади, Української Національної Ради, чотар Семен Трусевич і цивільний правник Яків Скрипчук, син Івана „Завальничка” (мешкав „За валом”). Була субота. Жиди святкували. Вони оглядали нас не то зі здивуванням, не то з деякою іронічною усмішкою. В супроводі цивільних і багатьох цікавих пішли ми в напрямі жандармерії, що містилася при Равській вулиці недалеко аптеки в домі Кібіца. Ми „оточили” дім, а Семен Трусевич і Яків Скрипчук із жовто-блатитними опасками на руках плащів ввійшли до середини. Після довшого часу вийшли вони і сказали, що команда жандармерії прийняла нову владу й обіцяла бути лояльною до УНРади і далі виконувати службу. Ми дістали від них ще два кріси й набої. Звідти пішли ми до управи міста, вже без найменшого страху, де також перебрати владу, яку доручено вести далі дотеперішньому бурмістрові міста, Іванові Дорожинському.

Опісля пішли ми в напрямі залізничної станції, де була військова австрійська частина під командою згаданого майора Шваба. На південь і північ від залізничного двірця було кільканадцять бараків з усяким військовим добром та з оружжям і амуніцією. Не знали ми, як zareагує на наші домагання австрійська команда. Майор Шваб не робив ніяких перешкод, бо за хвилину побачили ми в руках наших делегатів ключі від магазинів. Він тільки остерігав нас бути обережними з магазинами, що були під т. зв. Лужком, де було повно вибухового матеріалу і цілі вагони світляних ракет. Майор казав, що коли б ці магазини експлюдували, сила експлозії знищила б цілий Угнів. Австрійські вояки почали негайно пакуватися, забирати і продавати різне рухоме і військове майно. Ніхто не перешкоджував їм у тому, бо не було нікого, хто зміг би озна-

чити, що належить до демобілізованого вояка, а що до нової влади, яку ми репрезентували.

Ми перебравли владу від чужої адміністрації на наших — ненаших землях, на яких від віків панувала чужа влада. Наша оружна сила в Угнові складалася з около десятиох добровільних вояків, а половина з них були шістнадцятилітні хлопці. Ми як нація не були приготовані завести свою владу, не мали психологічної підготовки. Віковий сервілізм слухати наказів чужих не міг перетворитися протягом кількох годин в активний, незалежний і зрілий творчий змаг. В Угнові було нас замало. Зі старших були два інтелігенти — Я. Скрипчук і С. Трусевич та кілька молодших міщанських хлопців, а також кілька молодих гімназистів, що з природи речі не могли знати, що далі робити. Решта була пасивна, вижидала дальшого розвитку подій і „брала участь” в той спосіб, що ходила за нами, приглядалася пасивно з цікавості, що з цього вийде, або й із думкою побачити, чи не можна би щось „перебрати”. Деякі інтелігенти, що кільканадцять років опісля були дуже активні пером, сиділи тоді також дома й вижидали.

Часто може видаватися, що легко щось охороняти й заховати від грабежі. Але тоді приходило це важко. І тому кожний з нас відповідно до свого знання й ініціативи робив те, що вважав за найкраще. В перших днях ніхто не давав ніяких наказів чи інструкцій.

Хто перебрав владу в суді й на пошті, не знаю. Я залишився з іншими на станції коло бараків і магазинів. Тут і там бачили ми „охотників”, що приходили з порожніми мішками „подивитися”, а коли смеркалося, відходили з повними. Ніхто не питав нас, чи ми голодні, чи нам тепло, ніхто не змінював нас. Ніхто не питав нас, як довго повнили ми службу, ніхто не змінював нас, кажучи, що можемо йти додому, їсти і спати. Ніхто не подбав про те, щоб приготувати для нас якесь приміщення, де можна би було спати, нагрітися. Нам наказували пильнувати магазину цілу ніч, чого, правдоподібно, не вимагала ніяка військова влада в світі. Це ж самозрозуміле, що сторожу треба змінити і контролювати. І тому пізно ввечері йшли ми додому, молодші без нічого, а старші, що прийшли „подивитися”, несли дещо в своїх мішках чи наплечниках. За дня було як-так. Зате вночі було чути час до часу крісові вистріли, а вранці двері магазинів не мали замків, і дуже часто не було коло них тих, що мали їх пильнувати.

Для ілюстрації подаю такий факт: В одному дерев'яному бараци, положеному найдалі на північний захід, було багато скринь сірників. Правдоподібно вже першого дня нашої влади хтось пошкодив замок і тому магазин не був замкнений. Відомо, що під кінець війни сильно відчувався брак сірників. Другого або третього дня вранці я запримітив, що магазин був відкритий. Коли я прийшов ближче, побачив кількох сільських хлопців, що виходили з магазину й несли щось під пахами. Коли вони запримітили мене з крісом, почали втікати. На мій перший і другий голосний заклик „стій” і загрозу стріляти, вони не затрималися. Тоді я вистрілив у повітря, а хлопці попадали на землю й полишали пачки з сірниками. Опісля, коли залізничний робітник, що працював при вузькоколійній залізниці почав розпитувати, що сталося, хлопці повтікали.

Крім рухомого майна ми перебрали й живий інвентар — коні й худобу. Кіньми зайнялися скорше, бо потребували їх до їзди. З коровами було гірше. Мабуть кілька днів ніхто не займався ними, бо вони дуже ревіли, поки люди дали їм паші й води та подоїли їх.

Як тільки скінчилася австрійська війна, стали часто переїздити зі сходу від Сокаля й Володимира Волинського військові тягарові транспорти, а також і особові поїзди на захід в напрямі Рави й Ярослав. Та звичайно не верталися на нашу територію ці порожні поїзди. Через те пізніше дуже відчувалося недостачу поїздів, головню льяокомотив. Поляки задержували у себе ці поїзди і скоро почали їх уживати проти нас у війні.

Військові транспорти, що переїздили на захід провірювано, щоб забрати від вояків оружжя й амуніцію та інші військові речі. Але часто не було вже що реквірувати, бо все те позабирали від війська в Сокалі й Белзі. А все ж таки роблено ревізії і в Угнові. Переводили їх: підхор. Я. М., дес. С. С., П. Ш. і О. М.

Найбільшими майстрами в відбиранні всього військового майна були поляки. Вони оголочували наших людей, що переїздили через їх територію, з усіх речей, навіть зовсім приватних.

В міжчасі наша організація цивільна і військова поширювалася в кожному напрямі і кращала. Майже кожного дня верталися з війни наші інтелігенти, а також інші свідомі одиниці, старшини, підстаршини і звичайні вояки та приїздили додому

гімназисти і студенти. Крім перших військовиків хот. Семена Трусевича, хор. Якова Магури і хор. Юрія Гіля голосилися до праці інші ідейні, свідомі громадяни. Вправді тут і там можна було стрінати військовиків, що не вступали добровільно до своєї армії, вимовляючися перевтомою. Інші знову повнили військову службу з повною посвятою. Пригадую собі, як хор. Я. Магура з червоними від перевтоми очима повнив службу. Можна було бачити його в різних місцях і коло магазинів, як він доглядав усього і повчав, як і що робити. Він наказував, провірював усе і не раз кілька разів уночі вставав на заклик.

Міська управа працювала справно. Комісарем міста став Іван Дорожинський, а секретарем Володимир Петришин, що під час війни працював в апровізаційному відділі міста.

В Раві зорганізувалася повітова адміністрація. Першим комісарем став проф. д-р Микола Чайковський, син адвоката, знаного письменника Андрія Чайковського. За кілька тижнів проголошено військовий побір. В склад поборової комісії на Угнів і Угнівщину входили, м. ін., Яків Скрипчук і хор. фармації Володимир Целевич, що пізніше згинув у східній Україні. Лікарем на Угнів та Угнівщину був поляк д-р Ожаровскі.

Пошта в Угнові функціонувала не зовсім справно, бо не було властиво залізничної комунікації з краєм, головню заходом. Поляки не повнили служби на пошті, хоч приходили до поштового будинку. Запроваджено цензуру листів. Таким цензором був якийсь час син священика з Корчева, Дигдалевич. Телефонічне сполучення було з Белзом, Сокалем і Камінкою Струміловою, де був осідок команди т. зв. Область Північ.

Около 10-го листопада доручено мені повнити службу телефоніста в централі пошти. Були тоді там ще Павло Білик і, правдоподібно Григорій Хйтрень. Ми були однолітками, гімназистами. Як виглядала тодішня льокальна адміністрація і військова організація, свідчить про те факт, що вночі з суботи на неділю зателефонував до мене з залізничного двірця чотар Семен Трусевич, щоб я пішов негайно до дому Я. Магури й покликав його до телефону. Я залишив централю і пішов збудити хорунжого. Саме треба було зорганізувати військовий відділ і післати його до Сорохова над Сяном для охорони залізничного моста на Сяні, бо поляки вже були перебралися на правий берег ріки. Хто взивав хорунжого, мені невідомо. Зараз у неділю на скору руку зорганізовано невеликий відділ війська, який негайно виїхав поїздом до Любачева й далі на захід.

В цьому відділі були: хор. Петро Бараник, з Угнова, хорунжі або чотарі Іван Вітик і Барила з Василева Великого, один із братів Слуків із Застав'я та гімназист, мій ровесник Осип Лопінський (в 1921 р. пішов він на східню Україну і пропав без вісти. По батькові був він поляком, та вважав себе українцем. Його брат був при польській армії). Цей відділ забрав із собою єдиний тоді в Угнові скоростріл і стратив його в бою з поляками. Сам відділ увійшов опісля в склад групи от. Клея, зорганізованої в Любачівщині. (Ця група стала ядром для пізнішої VI бригади УГА І-го Галицького корпусу).

Ця подія характеризує тодішній наш політичний і військовий провід. Угнів та Угнівщина не мали тоді ще поважнішої військової сили. Від півночі околиця була відкрита для ворога. Але військова влада вислала маленький відділ на охорону західніх меж від поляків.

Около 15 листопада сталася така подія: Одного вечора постав на залізничній станції Угнова переполох і замішання. Заряджено погасити на станції всі світла, уставлено на помості залізничного магазину скоростріл і наказано гостре поготівля. Саме з Белза подано телефонограму, що звідтам виїхав поїзд уоружених італійських вояків, які обстрілювали сильним вогнем станцію в Белзі і місто. Декому видавалося це неправдоподібним, бо не міг зрозуміти, щоб зі сходу їхала узброєна військова частина італійців. Коли поїзд не наближався після відповідного часу, напруження зростало. Та скоро вияснилася ситуація: Був це поїзд із італійськими полоненими, що верталися до Італії. Після перевірки поїзду в Белзі рушив поїзд далі. Ненароком один наш „ревідент” затримався в вагоні. Коли поїзд рушив, він почав стріляти з кріса, щоб задержати поїзд. Інші „ревіденти”, що були вже висіли, почали й собі стріляти до поїзду, поки вияснилася ситуація. З того зроблено „сильно уоружений поїзд з італійцями”. Угнівські „ревіденти” не хотіли вже ревідувати цього поїзду й перепустили його через затемнену станцію.

Кілька днів пізніше зателефоновано мені з Белза, що через Угнів буде переїздити поїздом міністер внутрішніх справ. Я не міг добре почути його прізвища і зрозумів, що це буде міністер Чубинський. Скоро повідомив я про це військову команду і міську управу та, передавши службу моєму наслідникові, пішов на двірце, щоб побачити нашого міністра. Там застав я вже чот. С. Трусевича й комісаря І. Дорожинського.

Незадовго над'їхав із Сокаля особово-вантажний поїзд. Около 20 стрільців випрямилося на позір. Ми всі дивилися за вагоном першої чи другої класи, звідки вигляне міністр. Та його не було. Мені вже ставало моторошно за, може, неправдиву вістку й можливу кару за це. Та перед самим виїздом поїзду відчинилося вікно одного вагону, звідки виглянув міністр, але не Чубинський а д-р Льонгин Цегельський.

Тимчасом ворог не спав. Коли наша влада була заабсорбована тяжкими боями з поляками у Львові, поляки плянували зорганізувати й післати підмогу своїм у Львові. Поляки зайняті самі собою на своїй території, добре знали нашу слабкість, і дня 26 листопада без більшого опору зайняли Раву Руську. Вони звичайно трималися залізних доріг, бо в цей спосіб легко і скоро могли вони перекидати свої сили й довозити зброю і харчі. Вдаривши з північного заходу від Томашева Любельського через Белзець зайняли вони Раву Руську, важний залізничний вузол, де було около 30 локомотив і великі припаси кам'яного вугілля. За Австрії Рава Руська була жидівсько-польським містом, а нашого населення було коло 15%. Зайняття поляками Рави було для нас велики мударом. Угнів, що перед дев'ятьма днями вислав відділ війська під Сорохів, міг кожного дня й години сподіватися польського удару не тільки від сторони Рави, але й заходу та півночі, майже з усіх сторін.

Дня 27 листопада приїхав до Угнова чотар Іван Пушкар, що сам був родом з недалекої Вербиці. Не знаю, хто прислав його сюди на працю. Пушкар став душею всього, що тоді було найважливіше, організатором військової сили. Як син свідомої селянської сім'ї знав найкраще світла й тіні, гаразди і злидні нашого села. Як санітарний чотар не залишався він у санітарній службі, а присвятився загально війсьній справі. Він був ідейна, працювита, повна ініціативи й енергії людина, незвичайно інтелігентний, серйозний, спокійний і тактовний. Вже тоді й пізніше я був переконаний, що коли б Іван Пушкар був у Раві або Угнові від початку нашої влади, він був би скоріше і краще зорганізував військо і ми були б не втратили Рави.

Вже 29 листопада Пушкар провадив дві сотні „різунів" і „гайдамаків" на Раву. (Не знати, хто дав цю назву цим сотням). На швидку руку зорганізував він около 150 вояків. Бачу, немов би то було вчора, зібраних вояків коло бараку, де містилася команда „Українського Січового Війська". Було то при дорозі, що веде до Новосілок, трохи на північний захід від

станції. Старшини й підстаршини винесли кріси і дві скриньки крісової амуніції та розділили на кожного по 15-20 набоїв. Вже було досить зимно і впав досить глибокий сніг. Вояки дістали трохи тютюну й вина. Старшини, що тоді йшли на Раву, були: чотар Андрій Шустикевич, хор. Яків Магура, хор. Сідельник і хор. Євген Микулович. Пізно ввечорі від'їхали сотні „різунів" і „гайдамаків" поїздом у напрямі Рави. Як далеко заїхали, не знати. Може до Зеленої, а може до Річок. Я був свідком, як чотар Пушкар телефонічно порозумівався з командою „Область Північ", що стаціонувала тоді в Камінці Струмиловій. Жовківська група, що була під командою І. Коссака, мала рівночасно вдарити на ворога зі сходу й півдня. Наступ був умовлений правдоподібно на 5-ту годину вранці наступного дня. З Угнова відійшли майже всі військові. Поляки могли тоді зайняти місто без найменшого опору.

Пізно вночі мій ровесник Нестор Білик і я з крісами в руках та з острахом на душі добровільно пішли на стежу дорогою в напрямі Лужка. Ми розмовляли шепотом. А говорили про наше військо і битву під Равою, що мала розпочатися за кілька годин із нашим історичним ворогом. Мала то бути наша перша оружна розправа з поляками від часів Хмельницького.

Дня 30 листопада був морозний погідний день. Поля були вкриті снігом. Раннім ранком почули ми крісову стрілянину, що не тривала довго. Ми не взяли Рави, бо поляки боронилися з кляштору Бернардинів, оточеного високим муром. Немов із кріпости сікли вони скорострільним вогнем наші війська, що по рівному засніженому полі підступали під Раву. Поляки мали добре оборонне місце і подостатком амуніції, а ми обмаль і ні одного скоростріла.

Пізно перед полуднем везли наших ранених на санях, а пізніше надходили пішки менші або більші групи вояків. Ми не питали їх, чому не здобули Рави, бо нам було соромно, що наша доля була для нас так неласкава, а вояки не скаржилися, що вислано їх на Раву з малою кількістю набоїв, хоч признавали, ще не можна було йти на ворога, який з-за мурів сік скорострільним вогнем. Ніхто не нарікав на провід, бо він мав стільки амуніції, що й стрільці, а наші старшини йшли в першій лінії. Та нарікали на те, що жовківська група не вдарила в означеному часі, а щойно тоді, коли наша група з браку амуніції мусіла відступати. Вони спізнилися.

Які були наші втрати, мені невідомо точно. Невдача під Равою після хвилевої зневіри мала й добрі успіхи. Почався правильний набір до війська. Приспішеним темпом почали організувати сотні. В Угнові зорганізовано чотири сотні. Одна стояла на станції, інші в ремізі, шевській школі і суді. Зорганізовано харчівні і польовий шпиталь у школі й монастирі польських сестер Феліціянок. Шпитальним лікарем, до речі — єдиним в Угнові, був д-р Юда, жид з Чех.

Угнів був осідком повітового комісаріату. З початку комісарем був проф. Микола Чайковський, а опісля суддя Любомир Охримович. Наладнано цивільну адміністрацію. По селах іменовано на місце австрійських в'їтів українських комісарів. По селах Угнівщини розміщено станиці жандармерії. Адміністрація почала стягати податки, а продаж горілки з горальні в Корчеві постачала гроші на кошти війська й адміністрації. Проголошено відозву до цивільного населення і наказ віддавати оружжя та військові речі. Невдовзі проголошено стан облоги. Станційна команда видавала для цивільного населення дозволи подорожувати. По дворах реквіровано збіжжя і коні для війська. По реквізиції видано відповідні накази й посвідки на зареквіровані речі. Самовільні реквізиції суворо заборонено.

В Угнові осіла Окружна Військова Команда на повіт. Її командантом був поручник Перфецький. Постав теж в Угнові військовий кіш з чотарем Іваном Пушкарем у проводі.

В тому часі стався сумний випадок. Одного дня покликано до військової служби кількох хлопців. Підстаршина примістив їх у малому дерев'яному бараці та замкнув двері на ключ. Хлопці палили в печі, бо було холодно. Вночі згорів барак і в ньому згоріли всі хлопці, що правдоподібно зачаділи й тому не могли втікати, коли загорівся барак. Між хлопцями був Олександр Стирко, син Іллі з Угнова. Похоронено його при більшій могилі наших стрільців в Угнові.

Дуже скоро зорганізовано військову провіантуру, мабуть, коло 20 листопада. Військова апровізація функціонувала добре. З початку плачено стрільцям по 5 корон денно. Чи всім плачено таку відносно високу суму, чи лише добровольцям, таким як я, не знаю. Я діставав таку платню за три декади (30 днів), може тому, що я харчувався дома. Мене не закваліфікували до тих, що мали право харчуватися в військовій харчівні, яка містилася в домі Целевичів, хоч так крім військових старшин і підстаршин харчувалися і мої ровесники, а також цивільні, що

мали дуже малий зв'язок з військом. Платню отримував я від хор. М. з булавної сотні, якої командантом був хор. Юрій Гіль.

Невдовзі головним провіантовим старшиною став пор. Лев Дорожинський.

Дуже скоро телефонічне сполучення функціонувало добре. Завдячували ми це пок. вістунові Слуці, що дуже добре на цім визнавався і скоро zorganizував військовий телефонічний відділ, якого обсягом діяння була ціла фронтова полоса Угнівщини, військова і цивільна. Підлягали йому і співпрацювали з ним Володимир Бас, Лука Корчинський і ін. Слука малий ростом, інтелігентний та ідейний хлопець і незаступний телефоніст потрапив зібрати той увесь матеріял, що залишився по Австрії, і влаштувати добру телефонічну сітку. Слука й Бас були завжди до диспозиції, коли було їх потреба. Телефоністів таких як я, було доволі. Були це переважно гімназисти, що виконували службу бездоганно, а то й дуже добре. Їх імена: Василь Гумовський, Теодор Решетило з Передмістя¹⁾, Андрій Мазикевич¹⁾, Микола Дужий¹⁾, Павло Білик, Михайло Гоцій, Петро Журавецький, Григорій Хитрень¹⁾ і інші.

Про випадок спроби отаманії в Угнівщині подаю такий факт. Було то після одного з боїв за Угнів у першій половині грудня. Тоді приділено мене до телефонічної служби на станції в Угнові. Коли одного вечора повнив я службу, увійшов до службової кімнати мужчина в силі віку, одягнений напів по-військовому та узброєний. Почав він розказувати про актуальні тоді події і про зустріч та бої з поляками. Видавався він командантом якогось військового відділу, хоч не сказав, хто він. Опісля з його розмови вийшло, що він є командантом відділу козаків. У мене вступив дух, бо думав я, що уряд над Дніпром прислав нам поміч. А коли „отаман” згадав, що його козаки, якщо тільки дістануть великі ковальські молоти, скоро знищать залізничні тори, тоді став вірити, що Рава скоро буде знову в наших руках. Козаки знищать залізничні тори, на шляхах Люблин — Варшава, Ярослав — Краків, якими поляки постачають свої війська. Після моєї служби я з гордістю оповідав, що вже прийшли нам на поміч козаки з-над Дніпра. В дійсності бачив я лише команданта, що як несподівано появився, так і несподівано зник. Щойно опісля я довідався, що був то Шурмяк, командант „Вільного Козацтва” з Сокальщини. Навесні 1919 року переходив з-під Львова до Сокаля курінь долудівців (отамана Долуда) мабуть, під командою сотника Степана Шаха, щоб приборкати шурмяківців. Чому це сталося, мені ближче не відомо. Правдоподібно тому, що 5-та Сокальська Бригада не хотіла або й не могла успокоювати своїх земляків. Сам Шурмяк мав походити з Волиці Комаревої в Сокальщині.

Около 10-го грудня чотар Андрій Шустикевич, якого вважали за одного з найкращих командантів сотні (пізніше командував він пробоевою сотнею, яку вважали за найкращу в

IX-й бригаді), пішов із малим відділом через Махнів і Журавці в напрямі Любичі, щоб перервати залізничне сполучення поляків із північним заходом, з Томашевом, Замостям, Люблином. Раннім ранком зайняв він із своїм військом станцію Любича, знищив залізничний міст і привів кількох полонених поляків²). З Шустикевичем був мабуть також чотар Михайло Чіх, якого вважали за спеціаліста в нищенні мостів. Був він правдоподібно єдиний у нашій бригаді, а може і в першому корпусі, що розумівся на цьому ділі.

В тому часі оперувала в Любачівщині група Клея, що переривала залізничне сполучення поляків з Ярославом.

Коли поляки зайняли Раву, вони часто нападали на наші сусідні села, щоб забезпечити себе в поживу, як збіжжя і м'ясо. Вони „реквірували” (грабили) худобу, свині і коні. В тому допомагало їм польське населення Рави і довколишніх сіл. Воно інформувало їх про рухи нашого війська, про майбутні наші стратегічні пляни чи операції. — Ніде правди діти: наші військові та цивільні часто оповідали про різні військові справи, що польській розвідці не було трудно довідатися про нас і довідатися про це польському командуванню. — Таким нашим нещасним селом були Корні, положене недалеко залізничного шляху Белзець — Рава Руська. Ворожі частини, головню кавалерія приїздила до Корнів і забидала, що могла. Грабежі, насильства, побої і підпали були на денному порядку. Про це писала наша преса, головню „Голос з-над Буга”, що виходив у Сокалі. Пригадую, як одного дня привезено до угнівського шпиталю нашого селянина з Корнів, збитого і пораненого, тому що словами боронив свого майна перед грабунком. Цьому не могли приглядатися коломийські сотні, що стояли в Вербиці. Дня 25 грудня застукали вони ворога в Корнях, звели з ним завзятий бій і прогнали з Корнів саме в день латинських свят.

В міжчасі приділено мене як телеграфіста до служби на станції в Угнові. Апарати були в тій кімнаті, де звичайно перебував т. зв. урядовець руху і перед тим і опісля були залізнодорожні телеграфічні й телефонічні апарати. Був там апарат, що мав безпосереднє сполучення з командою „Відтинок Угнів” в Угнові, а крім того польовий апарат сполучений з телефонічною сіткою, що лучила цілий фронт, як Піддубці, Вербиця, Вілька Вербицька, Новосілки, Махнів, Михайлівка, залізнична станція Зелена і Забір'я. Не знаю, чому команда „Відтинок Угнів” не мала безпосереднього сполучення з фронтовими час-

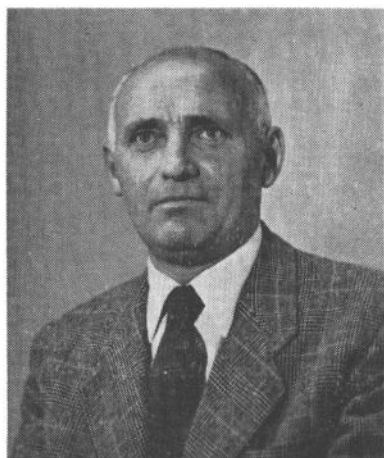
тинами. Нашим завданням було зв'язувати команду в Угнові з фронтом, де стояли наші частини. Службу телефоністів на станції повнили пок. Теодор Решетило (Ваврух), що скінчив австрійську воєнну старшинську школу в Радимні і після визвольних змагань не повернувся зі Східної України, Василь Гумовський і я. Кожний з нас мав 12 годин служби і 24 вільного. Служба була довга і скучна. Клопіт був із польовим апаратом, що його треба було тримати в руках і надслухувати. Вночі я прив'язував собі апарат до голови, щоб збудитися, коли б задрімав. А апарат не мав дзвінкого сигналу. В тій самій кімнаті пересиджували днем залізничні службовці, що залишилися з австрійських часів. Були то поляки. Вони були властиво непотрібні в службі, бо з утратою Рави залізничний рух був мінімальний. Раз на добу відбувалася залізнична комунікація зо станціями Белз, Кристинопіль, Сокаль. Для телефоніста, що мусів сидіти там 12 годин, було то до деякої міри примним, головню ввечорі, коли було до кого заговорити. Дуже часто заходив ввечорі до кімнати спольщений жид Герцог, що був начальником стації і мешкав у тому ж домі. Та рівночасно було то небезпечне для нашої справи, коли поляки прислухалися до телефонічних розмов і напевно доносили до своїх усі телефонічні вістки. Наша команда не звертала на це уваги, кажучи, що телефоніст сидить при апараті, не поляки. Тимчасом телефоніст мусів голосно передавати отримані вістки з одного місця в друге, а поляки чули все.

В міжчасі я захворів на тяжку еспанку і мусів перележати яких 10 днів. В тому часі приїхала до Угнова батарея польових гармат. Командантом був пор. Іван Околот, а іншим старшиною хорунжий чи чотар Осип Мельникович. Приїзд артилерії поділав на наших додатньо, бо батарея представлялася гарно під оглядом фізичним і персональним.

В грудні 1918 р. сталася подія, що викликала непотрібну паніку в Угнові. На т. зв. Передніх полях під час вправ сотні пор. Дмитра Бречки стрільці крикнули „Урра!“. Цей крик почула наша частина, сотня польової жандармерії під командою чот. С. Трусевича, що стаціонувала в Карові. З Карова зателефоновано до Угнова, що поляки наступають на Карів, винищують його і йдуть на Угнів. Та не було чути ніякої стрілянини. Начальник окружної команди пор. Перфецький наказав артилерії завернути назад, хоч вона щойно приїхала. І так, не розслідивши справи, почали всі втікати з Угнова, поки вияснилася причина паніки — крик наших стрільців під час вправ.

Начальна команда нашої армії добре здавала собі справу з того, що угнівський відтинок фронту з поляками був загро-

жений і рівночасно дуже важний. Цей відтинок був висунений найдалі на північний захід і клином спрямований у польську сторону. Він міг кожного разу вдарити і перетяти польський довіз до Рави, Жовкви і Львова. Наші дуже значні сили облягали Львів, а поляки старалися висилати своїм поміч з Перемишля, а здобувши Раву, намагалися поширювати свій клин і вбивати його щораз ближче в напрямі Львова, де обложені поляки почувалися дуже зле, коли не доходила до них поміч. Думаю, що тому саме наша начальна команда прислала на

Д-р Теодор Решетило.
Автор статей і збирач матеріалів
до збірника про Угнів та Угнівщину.

угнівський відтинок Коломийський курінь та опісля батарею польових гармат і сотню холмцаків під командою Ярощука, що сам був з Полтавщини. Ця сотня мала около ста крісів, одягнена в однострої бувшої російської армії. Мала вона два скоростріли. Називали цю сотню також Лащівською від містечка Лащева на Холмщині. Хто і де zorganizував цю сотню, мені не відомо. Між старшинами цієї сотні був чот. Ксенжик, що походив з Галичини. Крім того вислано до Угнова декілька вищих старшин, що мали плянувати й переводити наші більш активні операції. Тоді командантом „Відтинок Угнів” був сотник Стафіняк, його адъютантом хор. М. М. Пізніше при кінці угнівської кампанії командантом був відай сот. Хром'як. Стаційним командантом в Угнові був пор. В. Хронович.

Тим часом противник організувався щораз більше. Наша армія терпіла на брак одягу, взуття, а передусім достатньої кількості зброї та амуніції. Наша військова розвідка ставала щораз кращою, ліпше zorganizованою. Відчувалося дуже брак

лікарів і допоміжного медичного персоналу. В Угнові був один військовий лікар — жид з Праги і один цивільний лікар — поляк. Потрібних ліків і перев'язочного матеріалу майже не було. На цілий північний відтинок фронту (Угнівщина, Белзчина, Сокальщина) була одна-єдина лікарня в Сокалі, де тоді були два цивільні лікарі. Правдоподібно пізніше представлялася ця справа трохи краще, бо в Сокалі були д-р Максим Музика, опісля д-р Л. Сосенко і, тоді медик, д-р Степан Кривокульський. Та все ж таки число лікарів головно хірургів, було дуже мале, недостатнє і катастрофальне, коли брати до уваги бойові акції.

Так скінчився 1918 рік і почався 1919. Фронт був пливкий. У перших днях січня наші війська займали такі позиції — села: Забір'я — угнівська сотня хор. Євгена Микуловича. Станція — Зелена — одна а може й дві угнівські чоти, Михайлівка — угнівська сотня чот. Дмитра Бречки і сотня холмшаків, Піддубці — „Мазепинці” і батарея пор. Івана Околотя, Вербиця і Вілька Вербицька — дві або більше сотень „Мазепинців” і команда куреня, Махнів — угнівська сотня хорунжого Якова Магури, Новосілки — правдоподібно угнівська сотня, Угнів станція — стійкова а опісля булавна сотня Юрія Гіля. Самозрозуміле, що сотні не раз змінювали місце постою з огляду на відпочинок і ситуацію на фронті. Сотні виставляли стійки і висилали стежі до сіл, де стояли наші сотні, і в напрямі, де стояли вороги. В Угнові стояла Окружна Команда, команда „Відтинок Угнів”, стаційна команда, в Карові польова жандармерія чот. С. Трусевича, а нераз інша сотня на відпочинку. В Диниськах і Річиці не було постійно ніякої нашої частини, а якщо була, то лише переходною. Зате була в Річиці скріплена наша жандармерія під командою Процева. Військовий обоз був у Хоронові.

Ворог кілька разів займав Раву — Голе Равське, часто Річки, Любичу і висилав стежі до Журавець, Руди Журавецької і в напрямі Махнова.

Вночі з 3/4 січня ворог заатакував Махнів і заняв його. Польські сили були свіжі, правдоподібно численні, а удар несподіваний і сильний. Та 4-го січня ми відібрали Махнів і здобули одну важку стару гармату, що давала сильну детонацію. Наш протинаступ вдень був дуже добрий і наші стрільці йшли вдень дуже відважно вперед. Прогнання ворога з Махнова скріпило нашу мораль і піднесло нас на дусі.

Цікаво, що поляки атакували наші позиції звичайно вночі, з успіхом. Наші наступи чи протинаступи були звичайно успішніші вдень. То цікаве психологічне явище, чому поляки почувалися безпечніше в наступах уночі, коли було темно, а наші наступали краще вдень, хоч звичайно мали більші жертви. Ми могли добре оглядати з угнівських горбків, як наша розстрільна посувалася в напрямі Махнова.

Тим часом наші залоги в Вербиці, Вільці Вербицькій, Михайлівці і Забір'ю старалися укріпити свої позиції і затягнули перед окопами колючі дроти. В неділю 5-го січня було спокійно на фронті. Так само було наступного дня в понеділок, на Святий Вечір. В Забір'ю сотня хор. Микуловича копала окопи і забезпечувала їх перешкодами.

Ввечорі 6-го січня службу на станції перебрав Федь Решетилло з Передмістя. Раніше під вечір польовий телефон передавав спів коляд, мабуть зі школи в Вербиці, де стояла команда куреня Мазепинців. Населення і стрільці святкують і колядують. Під вечір тисне мороз і глибокий сніг скрипить під ногами. Нараз чую в телефоні: „Чи не схочуть поляки загостити вночі на свята до нас?” — „Ми там дзвісяй бендзєми” — чути в телефоні. Почулися запити в телефоні, хто це говорив. По хвилині хтось з українців признався, що то він говорив. На лінії польового телефону був залучений цілий фронт і тому хтонебудь із вісьмох частин міг це сказати. Але й ворог міг залучитися до нашої польової лінії. Бо — ніде правди діти — були випадки, що деякі стрільці з Угнівщини опускали свої частини і йшли до своїх родин, як казали, „перебратися”, а це мало нераз прикрі наслідки. Треба було гарту духа, сили волі й патріотизму, щоб не піддатися спокусі, коли вояк був близько родини.

Після вечері зі своїми вояками чот. Пушкар поїхав верхи з своїм чурою до Махнова, щоб побажати тамошнім стрільцям спокійних свят і порадити бути обережними, бо ворог не спить. Коли вертався з Махнова коло 9-ої год. ввечорі, польські вояки підкралися під Махнів і почали його обстрілювати. Це моментально зелектризувало цілий фронт. Після короткої оборони наші відступили на Вільку Вербицьку і Вербицю. Незадовго повідомлено телефоном з Вербиці, що туди привезено раненого Пушкаря. Куля поцілила його в околицю обойчика і він помер від впливу крові. Була то величезна втрата. Пушкар був інтелігентний, спостережливий і рішучий та відважний старшина. Шкода, що не був він командантом „Відтинок Угнів”. Страта була незаступима і його смерть відчували ми дуже болюче. До

того розійшлася вістка, що Пушкар згинув від братовбивчої кулі³). Та це не згідне з правдою.

Покійного Пушкаря похоронено в його рідній Вербиці, де похоронено також інших наших героїв. Від 1922-го року починаючи, маси нашого народу віддавали пошану тим героям, що віддали своє життя в обороні Батьківщини. Великі портрети Івана Пушкаря, Тимка Гумовського, що згинув у Львові в листопаді 1918 р. коло головної пошти, та Йосипа й Володимира Целевичів, що померли у польському таборі, висіли на стінах Читальні Просвіти в Угнові та пригадували всім, головню молодшим, про боротьбу в обороні північно-західніх земель України.

Після наших свят поляки сильно натиснули на угнівський клин, так що почався наш відступ. Мені не відомі докладні деталі відступу наших військ до Угнова і далі на схід від Угнова. Пізно вночі одного дня я збудився, почувши стрілянину. Я взяв свій наплечник і пішов у напрямі Карова. По дорозі до т. зв. Річного стрічав я багато моїх ровесників, як також і старших від мене міщанських хлопців, що, вхопивши трохи харчів у торбину, втікали перед поляками на схід, перед їхніми побоями і знущаннями. В Річному, де росли тоді старі дуби, минала нас наша батарея. Було зимно. Група хлопців і я минули ми Карів, а звідти подалися до Домашева, де заночували у якогось господаря. Другого дня вранці пішли ми на Хоронів, Брукенталь до Хлівчан, нашого великого національно свідомого села.

По дорозі присівся я на сани, що їхали з Карова в напрямі Хоронів — Хлівчани, що тоді стали немов нашим запіллям. Де був фронт, я не знав, але в Карові були напевно наші частини. В Хлівчанах був тоді вже наш повітовий комісар Любомир Охримович, дуже активний та ідейний патріот. Гестикуючи руками оповідав він про прорив значних польських частин з Рави через Жовкву до Львова. Мала це бути т. зв. „Легія офіцерська”, про що читав я опісля кілька років пізніше з бібліотеці Ягйлонського Університету в Кракові, коли я переглядав польські часописи з цього часу, цікавлячися, які були польські звідомлення про бої в Угнівщині. Польські комунікати були короткі й загальні. Виходило, що польський наступ був лише тактичним маневром, щоб відвернути нашу увагу від головних польських операцій. Поляки змагали головню підсилити і скріпити свої сили у Львові, а то в'язало більшість наших сил нашої армії, що облягала Львів. Польська сторона мала ініціативу.

Дня 7-го січня — на наше Різдво — мав нічну службу при телефоні Федь Решетило (Ваврух) з Передмістя. Був роком або

двома старший від мене. Цього різдвяного дня робив він службу ще тоді, коли поляки зайняли Угнів⁴).

Та вже 9-го січня наші прогнали польську кавалерію з-під Угнова, а наші війська повернулися і зайняли свої давні позиції і почали їх ще сильніше укріплювати. Зокрема будували засіки з колючого дроту. Наш клин, висунений якнайдалі на північний захід, не давав ворогові спокою, хоч цей клин був майже пасивний і в постійній дефензиві. Наші села в Угнівщині були найбільше компактною українською територією, активною і національно свідомою. Тому не легко було полякам опанувати її мілітарно в той час.

Дня 19 січня на наш Йордан святити воду в Угнові коло криниці „на Валі”, на південь від читальні. Чота коломиїців віддала почесну сальву з приводу „многоліття” Українській Державі, Урядові й Народові. Так Угнів святкував одне Богоявлення в своїй вільній державі, яку треба було боронити перед історичним ворогом.

Ввечорі, 20 січня я перебрав нічну службу на станції. На сусідній станції Зелена стояла залогою одна наша чота під командою уродженця Карова, підхорунжого Кваснія. Його завданням було охоронювати дорогу з Рави на Угнів. Тому вислав він стежі в напрямі Річок і фактично командував нашою найдалі висуненою на південний захід частиною. Вже ввечорі того дня доносив він телефонічно про підозрілий рух поляків у Річках та в лісі з напрямом до Річок. Тоді Зелена лежала в лісі. Я особисто не дуже довіряв його звідомленням, але наш фронт був насторожений і всі телефоністи пильно надслухували. „Київ”, „Русалка”, „Гандзя” та інші команди чи телефонічні станиці надслухували щораз більше, телефоністи не могли дрімати, бо підхорунжий, що був постійно при апараті, тривожним голосом доносив, що сильні ворожі групи маршують дорогою в напрямі Михайлівки. Ця дорога майже рівнобіжно тягнулася до станції Зелена, положена 200—300 метрів на захід від залізничної дороги. В Михайлівці були розміщені угнівська сотня під командою сотенного Дмитра Бречки і сотня Холмщаків. Обидві сотні мали гостре поготівля. Михайлівка, вже трохи спольщена німецька колонія, положена рівнобіжно до лісу зі сходу на захід. Саму ж колонію перетинав гостинець з півдня на північний схід. З Михайлівки до Угнова віддалення около 6 км., а до Піддубець у північно-західньому напрямі

около три кілометри. Там стояла команда і сотня коломийського куреня та угнівська сотня А. Шустикевича.

Вістун Бас, який за дня направив перерване телефонічне сполучення з Зеленою, телефонував про стрілянину, що її чути від лісу. Після 20 хвилин Зелена не відзивалася вже більше. Мало то означувати, що залога опустила Зелену. Михайлівка була в гострому поготівлі. По короткому часі Бас повідомляв телефонічно, що до Михайлівки прибувають поодинокі наші стрільці з залоги в Зеленій, які відступили перед значними з'єднаннями поляків. Тим часом було вже чути стрілянину в Михайлівці, де почався завзятий бій. Михайлівка просила про підкріплення з Піддубець, які зголосили, що вже заалармовано запасну сотню. Дальші телефонічні розмови й воєнна ситуація: Михайлівка раз-у-раз просить негайно помічі, бо бої ідуть уже перед нашими дротяними запорами. Піддубці повідомляють, що поміч уже надходить. („Вийшла? — Ще ні, але сотня сейчас відійде, вже збирається...”). Бас телефонує, що бої ідуть вже в селі, ворог наступає великою силою, є вбиті і ранені. Далі закінчує свою розмову тривожним „кінець!”, а ми чуємо в телефоні торохкотіння скорострілів. Немає вже телефонічної сполуки з Михайлівкою, а за кілька хвилин вривається сполука з командою „Відтинок Угнів”. Фронт, команда куреня з Піддубець питає про команду „Відтинок Угнів”. Та це без результату, бо ніхто з Угнова не відзивається. Моя функція вже властиво скінчена, та мені таки не хочеться вірити, щоб команда опустила Угнів, не повідомивши про це фронту, тобто підлеглі командні частини. Фронт далі питає про команду і хоче сполуки з нею. Вибігаю щохвилини на перон перед станцією, надслухую стрілянину, що її чути щораз ближче з полудня. Та скоро й вона затихає. Лиш час до часу чути стрілянину крісову і деколи наш або ворожий скоростріл. Піддубці звітують, що поляки коло двора, в східній частині села. З двора до Угнова около три кілометри, а до станції трохи більше. Не знаю, чи поляки схочуть піти далі на північ, на станцію, щоб відтяти дорогу на Карів, бо ж вони можуть добре знати, що наші частини ще в Вербиці, Піддубцях, Ново-сілках. На станції в дерев'яних бараках, де кватирувала наша мала частина, вже тихо, немає нікого. Коли хотів я скласти телефонічні апарати на дрезину, що була на стації, довідався, що вона від'їхала. Телефоную до першого будника коло 2 км. від станції, щоб затримав дрезину та післяв її на двірець. На-

дворі дуже спокійно, тихо, морозно. Та мені морозно не від низької температури, а від перестраху, бо не хочу потрапити в полон.

В угнівських частинах були славні сотенні, як чотарі А. Шустикевич і Д. Бречка. До них мав я повне довір'я і пошану, як також і до сотенного Ярощука, команданта холмщаків, високого, кремезного мужчини з оселедцем на голові, родом з Полтавщини. Були вони фронтовиками, і я думав, що вони відступили напевно з конечности. Не знав теж, кудю вони відступали, може найближчим шляхом на Карів. Не міг я додуматися, чому так скоро замовчала команда „Відтинок Угнів”, коли тоді поляки ще не могли дійти до Угнова. Через якийсь час хтось приїхав дрезиною, я забрав апарати і ми від'їхали в напрямі Корчева, 7 км. від Угнова. По дорозі бачили ми тіні людей з північного боку залізничного шляху, що немов би скривалися перед ворожими стрілами. Деякі з них бігли по глибокому снігу.

В Корчеві пішли ми зі станції в село, а коло приходства, хоч я не бачив в темноті, але почув голос ад'ютанта команди відтинка. Він завжди говорив голосно, повільно й розтягло, немов крізь ніс. Дуже мене здивувало, як міг він приїхати сюди так скоро. Кількох таких, як я, не почувалися певно в Корчеві, де було трохи латинників, тобто поляків. Та й не знали ми, чи можемо бути зовсім певними в місцевині, куди прибув ад'ютант. В Корчеві не стрічав я ніякої поважнішої військової групи та знаних мені старшин. Ми були переконані, що наші сотні були ще на фронті або щонайменше між Угновом і Корчевом. Групка таких молодиків, як я, пішли в напрямі Стай, мішаного українсько-польського села. Не знав я тоді ще ні Корчева ні Стай. В Стаях зайшли ми до жидівського млина, що стояв при дорозі на Белз, трохи ближче до Корчева. Ми не мали оружжя і почувалися безпечніше у жидів та при головному шляху. Раннім ранком 21 січня взявся звідкись вістун Слука, щоб наладати телефонічний зв'язок. Разом з другими вояками заложив він апарат в одній мешкальній кімнаті мельника, що прийняв нас ввічливо. Хоч у Стаях не було ніякої військової частини, заложено телефонічні апарати, щоб у Корчеві і при фронті знали, що діється в Стаях; ціла ситуація була досить пливка. Від Слуки довідалися ми, що поляки є лише на Застав'ю та на двірці в Угнові, а в Корчеві та Карові є наші частини і треба сподіватися, що наші відберуть проти-

наступом Угнів дуже скоро. Тоді ми ще не знали, що коломиїський курінь разом із угнівськими сотнями (Шустикевича і правдоподібно Магури) наступали раннім ранком від півночі на Застав'я, на станцію й місто Угнів та що чотар Трусевич з малою частиною польової жандармерії з Карова і передмістя Угнова дійшов після завзятого і кривавого бою майже до ринку, та мусів уступити, коли наш наступ від півночі припинився через недостачу аmunіції. Позиції ворога в Угнові були дуже добрі; поляки могли тоді кинути свої більші сили проти наших частин, що наступали зі сходу.

Ворожі втрати були великі вбитими, раненими і полоненими. Та наші були не менші, хоч докладне число їх мені не було відоме. Ворог мав ліпші позиції в Угнові, горби над річкою, вали Юридики, мури млина і каплички та будинки міста.

Під охороною ночі з 21/22 січня покинули поляки Угнів, забираючи своїх убитих і ранених. Дня 22 січня повернувся я через Корчів і Боженку до Угнова, заніс свій наплечник додому, з яким тепер не розставався, і пішов у напрямі млина і станції. Коло млина було видно сліди завзятого бою і наші криваві втрати. По лівому боці коло моста над Солокією побачив я у калюжі крови наших двох стрільців, що напевно хотіли перебігти до каплички мостом. Коломиїці забирали своїх убитих на сани. Ми помагали їм. На станції бачили ранених своїх і ворожих, бо поляки не встигли забрати своїх ранених, тому що наш наступ був несподіваний для них³).

Якщо уночі 20/21 січня не була б утекла з Угнова наша команда відтинка, або бодай, змушена уступати, негайно нав'язала контакт із відтятими частинами, повним коломиїським і двома сотнями угнівських куренів, що разом становили щонайменше 2/3 наших сил, і зарядила негайний протинаступ, з боку і ззаду на ворога, який ввійшов до Угнова, то був би він у дуже скрутному положенні. Положення поляків було б дуже погане, якщо коломиїський курінь був би зробив це з власної ініціативи сейчас, а не на другий день. Стрільці були виснажені, невиспані і втомлені маршем по глибокому снігу. Та вина тут команди, сот. Стафіняка і його ад'ютанта. (Докладніше написав я про це в статті: „Коломиїський курінь в Угнівщині в рр. 1918 і 1919". „Америка", Філадельфія, 18 квітня 1956 р.)⁶).

За кілька днів, 26 січня ворог заатакував наші позиції вже за дня, тим разом з карівського лісу і з південного сходу на передмістя, а опісля від півдня і заходу. Дух наших частин підупав, бо не було ніяких свіжих підкріплень та ініціативи. Ми оборонялися і відступали. Ще й сьогодні немов бачу групу сотні А. Шустикевича, що зі скорострілом спинювала з-поза

будинку управи міста наступаючи з Піддубець польську розстрільну. Переходжу коло млина в напрямі Застав'я і бачу з лівої сторони польську розстрільну, що вже переходить по цей бік вільщини на сіножатах над Солокією. Чути стрілянину, та вже слабу. Немає вже запалу, мало амуніції, резигнація.

З Корчева поїхав я поїздом до Белза, де заночував на станції. Коли вранці пішов до міста, щоб поснідати й засягнути язика, в нашій правдоподібно кооперативній крамниці зачув критичні, зовсім безосновні завваги: „Ви, угнівці, не хочете битися, втікаєте. Ми показали б вам, як битися, якщо б поляки на нас наступали”. Я пробував вияснювати, та дуже скоро з гірким жалем вернувся на станцію, звідки вкоротці поїхав на льокомотиві, може й останнього поїзду, до Кристинополя. Льокомотиву провадив Котович з Застав'я, який їздив тоді на відтинку Угнів — Сокаль. Коло Острова льокомотива сопіла підїжджаючи під малий горбок, бо опалювано її сирим деревом, не вугіллям.

Тим часом „критикуючи” белзчани вже готовилися до втечі, бо сильні польські з'єднання заняли того самого дня Белз, натискаючи далі на схід, а польська кавалерія загналася аж під Острів коло Кристинополя. Василь Гумовський, Олександр Говда, син пароха Угнова, Андрій Мазикевич і я заночували в монастирі оо. Василіян, що дали нам одну кімнату, а вранці другого дня нагодували. Тоді пішли ми далі на схід через Поздимир, Яструбичі до Радванець, де заночували на лісничівці і довідалися, що здержано поляків після нашого сильного удару під Жужелем і в Жужелі. Опісля дістав я зайняття на стаційній команді в Мостах Великих, де пор. В. Хронович запропонував мені працю на команді, що саме організувалася. Мости Великі були осідком повітової команди Рава Руська, очолюваної пор. Кійком, повітового комісаріату Рава Руська з комісарем Любомиром Охримовичем, де працювали також Володимир Петришин і Семен Мир. Були там також о. Іван Кипріян і о. Марко Гіль, що виконували службу польових духовників.

Наші частини відступали з Угнова і західньої частини Угнівщини. У східній частині наша армія продовжувала оборонну боротьбу аж до травня 1919 р. Тоді то поляки, отримавши підкріплення добре зорганізованої у Франції і вивінуваної коштами Антанти армії ген. Галлера, замість ужити її проти більшовиків, звернули її проти нас.

Угнівські і коломийські сотні ввійшли в склад 9-ої бригади, що стояла головно під Белзом, Ваневом, Прусиновом і Хлівчанами. В Хлівчанах стояла команда куреня Бабія, що правдоподібно зустрічався з ворогом, який наступав у напрямі Угнова, Хоронова, Домашева і Карова та в напрямі Белза. Але про це не мав я точніших відомостей.

Ранньою весною бачив я в Великих Мостах т. зв. пробозву сотню чот. А. Шустикевича, що переходила через Мости в південно-західньому напрямі мабуть до Бутин. В т. зв. замку в Кристинополі була наша військова лікарня під проводом д-ра Юда. Працював там Нестор Б., мій ровесник. Павло Б. і Микола Дужий працювали в команді 9-ої бригади, що квартирувала в дворі в Пархачі. Командантом був спочатку сот. Богуслав Шашкевич, опісля сот. Хром'як, коли Шашкевич обняв команду першої дивізії, що зайняла свої квартири в Поториці під Сокалем. В склад дивізії входила 5-та і 9-та бригади. Тоді наша військова розвідка працювала краще, добре організована. Мій приятель Петро Качковський, що після війни не повернувся зі східної України, оповідав мені десь у лютому, що він працював у нашій військовій розвідці. Ростом був малий, а можна було йому приписувати 12-13 років. Він казав мені, що кілька разів ходив він до Рави, Угнова і Белза та перетинав телефонічні сполучення між Угновом, Стаями і Белзом.

Так було до травня. Опісля почався відворот через Добровір, Камінку Струмилову до Красного. Звідтам поїхав я поїздом на Рогатин, Бережани, Тернопіль і знову Тернопіль, Чортків до Станиславова, де зголосився до коша УСС, що тоді стаціонував у будинку в'язниці. Та вже на другий день прийшов загальний відступ, бо румуни заявили ультимативно, що мусять зайняти Станиславів. Відступ прямував на схід через Монастирська, Бучач, Трибухівці, Чортків, Улашківці. Там говорили, що перейдемо через Заліщики до румунів. Тимчасом маршували ми вночі на Борщів, Королівку. Після кількох днів почули ми про успішну офензиву ген. Грекова та прорив під Чортковом.

Тоді старався я дістатися через Копичинці, Хоростків до першого корпусу. Під Хоростковом сильний успішний бій; наші відкидають ворога на Теребовлю, Тернопіль і далі на захід. Знайшов я свою частину, вістуну Слука, М. Дужого, та інших. Та тут я став горячкувати і маячити. Зовсім підупав, та боявся і не хотів іти до шпиталю. На другий день відвезли мене возом

під інфекційну лікарню в Загробелі. У мене п'ятнистий тиф, запалення легенів. Поляки зближалися до Тернополя. Хочу втікати. Прийшов Микола Дужий і запропонував мені віз. Та коли я встав із ліжка, повалився на підлогу в лікарні і тому мусів залишитися в Тернополі.

Так закінчив я свій обов'язок супроти нашої держави. Але через тюрму в Тернополі, через табір полонених у Вадовицях щойно в березні 1920 року повернувся я до Угнова.

На закінчення подаю замітку про те, чи була угнівська або угнівсько-белзька бригада УГАрмії. В статті „Найзавзятіший бій під Угновом“, пера пок. д-ра Андрія Шустикевича, чотаря угнівської сотні, д-р Степан Божик згадує про IX Угнівсько-белзьку Бригаду⁷⁾. Та інж. Ярослав Чубатий, чотар коломийського куреня, що брав активну участь у боях в Угнівщині, пише, що угнівської бригади не було, а була IX Белзька бригада⁸⁾. Сидір Ярославин⁹⁾ називає цю бригаду угнівською, 6-ту равською, а 5-ту сокальською⁵⁾. Я тверджу категорично, що не було угнівської бригади. Був тільки угнівський курінь, що разом із коломийським куренем могли б були відповідати боевій силі одної бригади I-го корпусу УГА. Але в боях під Угновом не називано ще обох куренів бригадою. Щойно після реорганізації, згл. в боях і в облозі Белза всі частини, що брали там участь, названо IX-ою бригадою. Командантом IX-ої бригади був отаман Богуслав Шашкевич. Вправді в Енциклопедії Українознавства¹⁰⁾ IX-ту бригаду називають угнівською або белзькою. Сталося то мабуть тому, що угнівські частини називали бригаду угнівською, а що бої були і під Белзом, белзькі й інші частини називали бригаду белзькою. Офіційна назва була: IX-та бригада¹¹⁾.

1) Всі вже померли.

2) Д-р Степан Божик подає в своїх спогадах, що в Любичі zorganizовано партизанський відділ, який під проводом хор. П. зайняв залізничну станцію в Любичі і взяв у полон кілька польських вояків.

3) Про це докладніше розказує Д. Бречка в статті: „Перший військовий командант Пушкар...”

4) Тому що я називався так само, після повороту наших військ до Угнова хвалили мене за відвагу й обіцяли іменувати старшим стрільцем. Та хоч як було мені це приємно, я мусів відмовитися від тих похвал, що мені не належалися.

5) Микола Терлецький: Служба українських лікарів а УГА. „Лікарський Вісник”, Нью-Йорк, травень 1957, ч. 7, стор. 31.

6) Теодор Решетило: Коломийський курінь в Угнові в 1918 і 1919 рр. „Америка”, 18 квітня 1956.

7) Д-р Андрій Шустикевич: Найзавзятіший бій під Угновом. „Америка”, 23 і 24 січня 1956.

8) Ярослав Чубатий: Лист до редакції „Америка”. Філадельфія, 7 лютого 1956.

9) Сидір Ярославин: Визвольна боротьба на західноукраїнських землях у рр. 1918—1923. Філадельфія, 1956. Стор. 139.

10) Енциклопедія Українознавства I.

11) Історія українського війська.

Степан Божик

ШЛЯХОМ СЛАВИ IX-ОЇ БРИГАДИ УГА

I

Три місяці на відтинку Угнова. — Огляд подій

Присвячую славній пам'яті Івана Пушкаря, Степана Васкана, Юрка Мельника, Анатолія Гусева й Івана Закали — героїв, чотарів УГА, полеглих на відтинку Угнова.

(Передрук з „Літопису Червоної Калини”, Львів 1934, чч. 4, 5, 6)

ЛИСТОПАД 1918 р.

1 і 2 листопада 1918. В Угнівщині, т. зн. в угнівському судовому повіті, що входить в склад політичного повіту Рава Руська, роззброєно всі станиці австрійської жандармерії (в с. Вербиця, Корчмин, Річиця, Хлівчани і м. Угнів) та перейнято комісійно в імені Української Національної Ради всі уряди, а зокрема пошти, телеграфи, телефони, залізниці, податковий уряд, повітовий суд та скарбову сторожу. Перейнято військоове майно від австрійських військових частин, стаціонанованих в Угнові на залізничному дворці — один з більших саперських магазинів (К. и. К. Schanzezeugsfelddepo, № 1) з великими запасами екразиту, динаміту, світляних пістолів і ракет, сотні прирядів до копання та забезпечування стрільцьких окопів, десятки ссучих помп, велику масу кільчастого дроту, панцирів, залізно-бетонних стовпів і т. п. матеріалу, що опісля скоро евакуйований з Угнова служив частинам I Корпусу УГА в цілій його кампанії.

3 листопада перейнято т. зв „Гаймкерлягер” на фільварку Биків коло Тарношина, забезпечений на зиму в живність та медикаменти.

4 листопада. — Зорганізовано так названу „Окружну Команду Українського Війська в Угнові”, що під тою назвою проіснувала до кінця листопада. Пізніше названо її „Команда УВ в Угнові”, а вкінці „Стаційна Команда УВ в Угнові”; назви змінювано в міру того, як меншали її компетенції. Найстарший рангою на місці старшина, чотар Семен Трусевич, обняв команду¹⁾.

7 листопада. — Заприсяжено згуртованих при „Окружній Команді Українського Війська в Угнові” — старшин, підстаршин і стрільців. Присягу проводив місцевий сотрудник о. Марко Гіль.

10 листопада. — Міліція, зорганізована в с. Ульгівку поручником Володимиром Гойвановичем²⁾ і підхорунжим Василем Артимовичем, заняла магазини австрійської військової господарської команди в селі Жерники на Холмщині й перевезла їх до с. Ульгівка.

12 листопада. — Міліція з с. Василева Великого, зорганізована підхорунжим Гнатом Барилою³⁾ та Іваном Вітиком, привела до Угнева двох польських полонених, з яких один був ранений в руку. Обидва з відділу УО в Лашеві, просліджували терен між Ульгівком та Василевом.

14 листопада. — Окружна Команда Українського Війська в Угнові, щоб утруднити місцевим полякам конспіраційну роботу, назначила місцевого латинського пароха о. Соколовського⁴⁾, секретаря суду Лопаського та бувшого легіоніста Лозинського, замешкалих в Угнові чільніших польських діячів, закладниками, відповідальними життям за всяку конспіраційну діяльність місцевих поляків проти української державности. Понадто заведено обмеження в подорожуванні як місцевої так і довкільної людности і заряджено зложення мисливської зброї.

15 листопада. — Переїхали через Угнів в сторону Рави Руської останні поїзди — транспорти повертаючих додому з Волині австрійських і мадярських роззброєних вояків.

17 листопада. — Майже ціла відрухово зорганізована в перших днях листопада військова група в силі 35 мужви з чотирма старшинами відповідно узброєна з одним скорострілом відїхала поїздом на фронт під Ярослав (до Сорохова), де злучилася з групою поручника Клея, пізнішою VI-ою Равською Бригадою. — Угнів лишився без старшин. Охорону бараків і вій-

ськового майна та публічного спокою перейняли на себе гімназисти і студенти, що в перших днях листопада всі до одного віддалися до диспозиції „Окружної Команди УВ в Угнові”.

19 листопада. — Команду „Окружної Команди УВ в Угнові” — обняв поручник Володимир Хронович. Видано мобілізаційні зарядження.

21 листопада. — Польський відділ майора Вечоркевича вирушив з Люблина на Раву Руську. Відділ зложений з двох піхотних сотень в силі коло 300 вояків, відділу кавалерії около 50 шабель, двох піхотних пушок, 6-тьох важких скорострілів та обозу з 14 возів і 2 польових кухонь. — В одній зі сотень пробосвий відділ складався з давніх легіоністів. Частини ці знаменито виєквіповані, заосмотрені в амуніцію по 200 набоїв крісових на голову, живности на тиждень і по двісті набоїв до гарматок, мали отримати доручення продертися через Раву Руську і Жовкву до Львова⁵).

24 листопада. — Після короткого бою в Белзці зі слабим нашим відділом, висланим з Рави Руської, польський відділ майора Вечоркевича заняв Любичу Королівську. Потверджуються вістки, що наші опустили Львів.

25 листопада. — В наслідок мобілізаційних заряджень до Угнова напливають з довколичних сіл покликані до війська. Тому що не було їх чим узброїти, поручник Володимир Хронович поїхав по кріси і амуніцію до Радехова. Команду УВ в Угнові обняв переходово поручник Лев Дорожинський.

26 листопада. — Група майора Вечоркевича заняла с. Гребенне коло Рави Руської і зближається до Рави. Під Равою ідуть бої.

27 листопада. — Відділи майора Вечоркевича заняли в 12-ій годині Раву Руську. (Як подає польський військовий комунікат з того часу — після 22-годинного завзятого бою).

Наша залога з Рави Руської уступила до Камінки.

До Угнова прибув з кількома старшинами чотар Іван Пушкар і почав організування двох сотень зі змобілізованих людей з околиці і приготування до протинаступу на Раву Руську від сторони Угнова.

29 листопада. — Хмарно. Гниле повітря. Вночі приморозки. Ідуть останні приготування до походу на Раву Руську під охороною ночі з 29 на 30 листопада. Саме поручник Володимир Хронович привіз трохи крісів і амуніції, якими обділено більшу частину стрільців, а поважне число стрільців має йти на Раву

Руську невідповідно узброєне. Наступ має початися над ранком дня 30 листопада в 4-тій год. Угнівські сотні наступають від півночі і північного сходу двома групами, з яких одна мала зайняти монастир Реформатів і відти наступати на місто, а друга зайняти залізничний двірець і нав'язати сполуку з жовківськими частинами, що рівночасно наступали на Раву від півдня і південного сходу.

30 листопада. — Угнівські частини під командою чотаря Івана Пушкаря зайняли на час свої позиції під Равою Руською і в означеній годині були готові до бою. Стежі вислані в сторону жовківських частин (тих, що мали наступати від сторони Жовкви і були там організовані), не могли знайти зв'язку з ними. Тому по годинним очікуванню чотар Іван Пушкар дав наказ до наступу частині, що разом з ним стояла проти монастиря Реформатів. Щойно на гук стрілів у тій стороні рушила друга частина на залізничний двірець. Наступ не вдався. Хоч двірець здобуто, ранком мусіли угнівські частини відступати. Було багато ранених, між ними чотар Йосафат Сідельник (важко ранений в руку і став з того часу інвалідом).

Жовківські частини, що мали спільно і рівночасно наступати в годині 4-й вранці, розпочали наступ щойно по відвороті угнівських сотень, а опісля питали Команду УВ в Угнові, чому Угнів не наступає...

Ситуація: Польський групі майора Вечоркевича, що з дня на день тепер кріпшає, дістаючи поповнення від місцевих поляків з Рави Руської і з Люблинщини, таки не вдалося продістати до Львова; зістала вона в Раві Руській, атакована від тепер і від сторони Жовкви і від сторони Угнова і Немирова та Магєрова. Від сторони Жовкви з нашої сторони оперує група Грєщака, від сторони Угнова організовані тут сотні під командою Івана Пушкаря, а від Немирова і Магєрова група партизан сотника Клея.

II

ГРУДЕНЬ 1918 р.

1 грудня. — До Угнова прибув начальник Раво-руського повіту д-р Микола Чайковський і його заступник бувший суддя Любомир Охримович і тут почали урядувати. Від того ж дня Угнів майже півтора місяця був осідком українського старости Раво-руського повіту — Повітового Комісаріату. По двох днях побуту в Угнові виїхав д-р Микола Чайковський, покликаний

на катедру математики в університеті в Кам'янці Подільському, а старостою став суддя Охримович і був ним аж до ліквідації, стараючись всіми силами своєї цивільної повітової влади помагати фронтові⁶⁾.

3 грудня. — Повітовий Комісаріят Раво-руський рескриптом з дати: Угнів, дня 3 грудня 1918 ч. 6 У проголосив, що на території цілого Раво-руського повіту заводитьсь воєнний стан і воєнні суди, підкреслюючи виразно, що під воєнний суд підпадають злочини: 1) головної зради, 2) шпигунства, 3) ворожих дій проти збройної сили Західньо-Української Народньої Республіки, 4) повстання, 5) бунтів, 6) злосливого ушкодження залізниць, доріг, телеграфів і телефонів, 7) допомоги в дезерції, 8) убивства, рабунку і підпалу. Всі ті злочини загрожено виразно карою смерти. Рескрипт цей проголошено в спосіб уживаний в громадах (вибубнення, оголошення в церкві і друком) в усіх селах угнівського судового повіту і в м. Угнові.

4 грудня. — Вночі з 3 на 4 грудня в Угнові і в околиці переведено арештування визначніших польських діячів. Деякі з них встигли втекти в сторону Рави Руської. Арештованих відіслано вечірнім поїздом до Сокаля, де деяких звільнено за кавцією. Інших інтерновано, згідно конфіновано в запіллі, щоб охоронити їх перед можливістю колізії з воєнним станом.

5 грудня. — Приступлено до плянкової мобілізації в Угнівщині. — Через брак лікаря функції того ж при поборі сповняє санітарний хорунжий магістер фармації Володимир Целевич⁷⁾, що рівночасно zorganizував поміч хворим і раненим.

6 грудня. — Польські відділи увійшли до с. Корнів і с. Махнова і стягнули контрибуцію з місцевих селян в натураліях і одежі — (кожухах) та вернулися до Рави Руської⁸⁾.

7 грудня. — Над ранком прибуло поїздом зі Сокаля 45 т. зв. „вольних козаків” Шурмяка — „шурмяківці”. В Угнові продовжується мобілізацію піхотних сотень і півсотні кавалерії. Перша угнівська сотня під командою чотаря Дмитра Бречки в силі около 150 людей обсадила села Корні, Махнів і Новосілки Кардинальські. Команда сотні в Махнові.

8 грудня. — „Шурмяківці” над ранком поїхали на Клебани, Гірку, Потиліч і Зелену Гуту. Мали там знищити залізничний шлях і через Річки, Забірє, Хлівчани вернутися в Сокальщину.

Мобілізація постійно поступає вперед.

9 грудня. — До Угнова прибув поручник Олександр Перфецький і сотник Володимир Стафіняк. Перший, легітимуючись призначенням з Державного Секретаріату Військових Справ на Окружного Команданта Округу Рава Руська, мав продовжати організацію Окружної Команди Рава Руська⁹⁾, а другий обняти команду групи бойового відтинка „Угнів”.

Приступлено до реорганізації „Окружної Команди УВ в Угнові”. Ще кілька днів має вона існувати під назвою „Команда УВ в Угнові”, а опісля має бути зліквідована. З бойових частин її утвориться І Угнівський курінь під командою чотаря Івана Пушкаря, даліше виділюється „Стаційну Команду УВ в Угнові” під командою поручника Володимира Гойвановича, виділюється інтендантуру і підчиняється її (під командою поручника Лева Дорожинського) Окружній Команді Рава Руська, утворюється Рахунковий відділ Окружної Команди (з двох новоіменованих воєнних хорунжих Григорія Салюка і Мельничука). Переходовий відділ і Стійкову сотню. Між ті команди, відділи, підвідділи і установи розділено агенди „Окружної Команди УВ в Угнові”.

10 грудня. — Вночі угнівські сотні вирушили на Любичу Королівську і Гребенне.

11 грудня. — В Любичі наші частини висадили по півночі залізничний міст на лінії Рава Руська — Белзець.

В с. Гребенному по тригодиннім бою з польськими уланами наші сотні мусіли уступити зі стратами. Між іншим ранено в ногу чотаря Івана Закалу (родом з Камінки Старе Село коло Рави Руської) — ідейного фронтовика, що незабаром помер від тієї рани з причини гангрени в шпиталі в Сокалі.

12 грудня. — Вночі з 11 на 12 грудня вибух пожеар бараку на станції в Угнові, де були приміщені стрільці стійкової сотні. В згарищах знайдено трупи чотирьох стрільців: Яцка Базилики, Андрія Доміницького, Олександра Стирка і Івана Солодуки; вогонь застав їх сплячих. Попаленням уряджено величавий похорон при участі війська і угнівських міщан.

13 грудня. — Вночі з 12 на 13 грудня відрухово зорганізовано з любичан партизанський відділ під проводом хорунжого П., заняв залізничу станцію в Любичі Королівській, забрав до неволі 6 полонених і вранці прибув з ними до Угнова.

Того ж дня йшла битва в с. Корнях. Польські відділи наступали під охороною броневого. Вкінці наші сотні були зму-

шені відійти до с. Вербиці. Польський відділ заняв Корні, перевів реквізиції і забрав до Рави Руської 46 селян.

3 Радехова приїхала т. зв. радехівська півсотня під проводом хорунжого Степана Павлюка.

16 грудня. — До Карова прибуває сотня польової жандармерії, організована на Камінках після уступлення наших частин з Рави Руської.

15 грудня. — Прибув до Угнова поїздами гарно виеквіпований 3 похідний курінь піхотного полку імени гетьмана Івана Мазепи, зложений переважно з гуцулів, під командою поручника Шлемкевича. Організацією, поставою і вирядженням пригадував той курінь перші австрійські баталіони з початків війни. Складався з чотирьох піхотних сотень, одної скорострільної сотні по 200 до 300 людей, відділу телефоністів і харчового обозу. Разом числив харчового стану около 850 людей. Сотнями проводили високоідейні фронтові старшини чотарі Степан Васкан, Юрко Мельник, Микола Арсенич, хорунжий Лемішка, хорунжий Ярослав Чубатий, хор. Пилип'юк і інші. Харчовий обоз вів взірцево чотар Сава Никифор'як, що крім того вкладав багато праці, авторитету і знання в виконання бойових завдань куреня.

Польські відділи, скріплені новоприбулими силами, заняли села Махнів, Забір'я, Гійче і Синьковичі.

17 грудня. — Зорганізовано Команду групи відтинка „Угнів", якій підчинено 1 Угнівський курінь і 3 курінь п. п. ім. гетьмана Мазепи (Гуцульський). Команду обняв сотник Володимир Стафіняк, ад'ютантами його стали чотар Мирон Матюк і хорунжий Іван Лемішка.

Гуцульський курінь відійшов до Річок. В Угнові зукраїновано назви вулиць та написи крамничних вивісок.

19 грудня. — Погідна, морозна днина. Ішов бій в Річках. Поляки наступали під охороною броневика, з якого засипали наші сотні артилерійським і скорострільним вогнем. Наступ відперто. Ранено курінного команданта поручника Шлемкевича. Команду 3 куреня п. п. імени гетьмана Мазепи обняв чотар Степан Васкан.

20 грудня. — Команді відтинка „Угнів" підчинено безпосередньо зорганізовану при I Угнівському курені чоту кавалерії під командою воєнного хорунжого Михайла Палюшка.

Прибув зі Станиславова приділений на наш відтинок лікар сотник д-р Симон Юда і обняв ведення польового шпиталю.

21 грудня. — Вночі з 20 на 21 грудня ішли бої в Річках і Корнях. З Річок наші частини уступили, бо противник стався оточити їх лісами. В Корнях перемогли наші. Поляки зі стратами втекли до Рави Руської.

22 грудня. — З 21 на 22 грудня ясної морозної ночі угнівські сотні впали до Белзця, висадили міст, спалили маґазини, а над ранком вернулися до Корнів, Вербиці, Махнова і Угнова.

До служби польового духовника відтинка „Угнів” зголосився о. Михайло Твердохліб¹⁰).

24 грудня. — Хмарно, відлига. Поляки обстрілюють з панцирки Корні.

25 грудня. — Польські Різдвяні свята. Цілий день слота. В Корнях зведено завзятий бій, у якому Гуцульський курінь під проводом геройських чотарів Степана Васкана і Юрка Мельника добув велику перемогу над польськими частинами. Десятки польських трупів вкрили поля довкруги Корнів. Бій ішов цілий день.

26 грудня. — Від години 5-ої до години 11-ої сильний артилерійський огонь на Корні з польської сторони, що вчора відступила з великими втратами. Наші сотні відійшли на краще укріплені позиції до Вербиці.

27 грудня. — В Угнові відбувся величавий похорон 3 убитих, згідно померлих від зранення стрільців: Андрія Грицини, Івана Граблюка і одного незнаного імени.

28 грудня. — До Піддубець через Угнів в опівдні поїхала приділена на відтинку Угнова батарея („6 канонів” — як казали угнівські міщани) під командою поручника Івана Околата. На відтинку Угнова вперше в тій війні заграли українські гармати.

29 грудня. — До полудня слота. Вночі ясно й вітер. Наші частини заняли Корні, що їх опісля запалив уступаючий ворог.

30 грудня. — Наша батарея обстрілювала Раву Руську; згоріла Шабельня, присілок коло Рави.

31 грудня. — Ситуація: Польські сили, згруповані в Раві Руській роблять наступ в напрямі Угнова — на відтинок „Угнів”. Тією групою командує підполковник Зажицький. Диспонує около 1200 людьми, в тім 6% старшин та около 200 кавалеристів, панцирним поїздом, 28 скорострілами та 6 гарматами.

Українські сили, що тримають відтинок „Угнів”, згруповані в Забір'ю — Михайлівцях — Вербиці — Махнові — Ново-

сілках — Піддубцях — Карові й Угнові. Складаються на них: 1 Угнівський курінь під командою чотаря Івана Пушкаря та 3 пол. курінь п. п. ім. гетьмана Івана Мазепи (Гуцульський) під командою чотаря Степана Васкана, разом 9 сотень бойових піших, кожна сотня з одним або двома скорострілами, півсотні кавалерії під командою воєнного хорунжого Палюшка, 6 гармат під командою поручника Івана Околота, одна сотня польової жандармерії, одна стійкова сотня, одна запасна, переходовий відділ і два відділи телефоністів.

В Угнові: Команда групи відтинка „Угнів”, Окружна Команда Військової Округи Рава Руська, Стаційна Команда УВ в Угнові, Рахунковий Відділ ОКВ, Інтендантура. З чинних цивільних установ: Повітовий Комісаріят і Харчовий Уряд, Уряд податковий, Станиця державної сторожі (станція жандармерії).

Українські сили згруповані на відтинку „Угнова” в другій половині грудня 1918 р. обчислюємо на около 1600 людей харчового стану, а в тому около 40 старшин, один лікар, один хорунжий фармацевт, півсотня кавалеристів, 16 скорострілів і 6 гармат.

III

СІЧЕНЬ 1919 р.

1 січня. — Наша артилерія від години 1-ої до 3-ої вночі обстрілювала надходячі до Рави Руської поїзди з транспортами.

2 січня. — Ватерія поручника Околота, що кілька днів стояла постосм у Піддубцях, переїхала до Карова.

Година 10.30: чути гарматню стрілянину в околиці Камінки Липник.

Перед вечором польський відділ від сторони Лащева надїхав до Губинка і звідти повів наступ на Річицю. Скріплена станиця жандармерії під командою булавного вахмістра жандармерії О. Процева, відважною поставою і протинаступом відперла противника, що зі стратами подався в Холмщину. По нашій стороні був один убитий стрілець Н. Н. родом з Василева Великого.

3 січня. — До Рави Руської приїжджають що раз більші польські сили. Сподіваний наступ на Угнів. На алярми річицької станиці жандармерії, що відкинутий нею вчора зі стратами противник готов поновити напади більшими силами, висла-

но з Угнева до Річиці одну пішу угнівську сотню під командою чотаря Михайла Чіха.

4 січня. — Вночі з 3 на 4 січня польський відділ під командою майора Ліса-Кулі наступом від сторони сіл Руди Журавецької і Новосілок заняв Махнів, а опісля Новосілки Кардинальські, розбив першу угнівську сотню (під командою чотаря Дмитра Бречки) і забрав у полон 30 стрільців. Сотня страшила тоді 4 скоростріли.

Перед полуднем протинаступом обох куренів відтинка Угнів без огляду на сильний опір, який ставив противник, обстрілюючи наші частини з двох гармат і численних скорострілів, занято Махнів і Новосілки. Босва лінія тягнулася відкритим полем від Вербиці аж по граничний ліс під Новосілками. Польський відділ розбито. На полі бою зістало 80 убитих польських вояків; здобуто одну гармату і 6 скорострілів та кільканадцять полонених. Понадто звільнено полонених у ночі 30 стрільців, що їх поляки держали замкнених у церкві. Між полоненими були 2 польські старшини. Один з них підпоручник Сікора помер у польовому шпиталі в Угнові. По нашій стороні упав у тому бою один стрілець, Кирило Вербовий з Корнів і було кількох ранених. Ранених відвезено того ж дня до шпиталю в Камінці Струмилівій.

(А проте польський комунікат з того дня подас, що відділи майора Ліса-Кулі заняли Угнів. А вони лише хотіли заняти).

5 січня. — Сонячна погідна днина. Вночі ясно і вітер.

Від сторони Рави Руської чути сильну гарматню стрілянину.

Наша сотня в Вільці Вербицькій покопала сильні окопи і забезпечує їх колючим дротом від сторони Махнова.

Дислокація українських частин на відтинку Угнова того дня представляється так:

1 Угнівський курінь під командою чотаря Івана Пушкаря. Місце постою: Вілька Вербицька. Там же в запасі: 2 угнівська сотня під командою чотаря Андрія Шустикевича. 1 угнівська сотня (під командою чотаря Дмитра Бречки), 3 угнівська сотня (під командою чотаря Осипа Табаки) і 5 угнівська сотня під командою хорунжого Якова Магури стоять в Махові. 4 угнівська сотня окремо під командою хорунжого Євгена Микуловича в Забір'ю, копає окопи і забезпечує дротами.

3 курінь п. п. Мазени (Гуцульський) : під командою чотаря Степана Васкана. Місце постою команди в Вербиці. Сотні: в Вербиці, на Михайлівці і на Зеленій.

В Карові: Сотня польової жандармерії.

В Угнові: Півсотня радехівська під командою хорунжого Павлюка в мужеській школі, на двірці в бараках стійкова сотня під командою Юрія Гіля, переходовий відділ під командою хорунжого М. Гнідеця, чота телефоністів під командою хор. Слуки, чота кавалерії під командою хорунжого Палюшка та чота польової жандармерії. Позатим стоять тут команди і установи, як у дні 31-го грудня.

6 січня. — Хмарна, але погідна днина. На фронті спокійно цілий день. В Святий Вечір около години 11-ої поляки розпочали наступ на цілому відтинку Угнова. На Махнів ішов їх наступ від сторони Руди Журавецької та Новосілок, а навіть обходом від сторони Вербиці. Залога Махнова по перестрілці завернула на Вільку Вербицьку. Між Махновом і Вербицею упав на стежі курінний командант чотар Іван Пушкар, про що лискавкою рознеслася сумна вістка по всіх частинах і цілій Угнівщині¹¹⁾. Рівночасно ішов наступ на станцію Зелена. Наша залога на станції відступила до Михайлівки. З панцирки, що задержалася під ст. Зелена, поляки обстрілювали Забір'я. З фільварку в Забір'ю на село Забір'я посувався відділ польської кінноти, а з Гійча наступала польська піхота; та їх відперто. В Угнові цілу ніч строге поготівля.

7 січня. — Рано ситуація поліпшилася. Сполудня прибула з Луцька придніпрянська сотня під командою сотника Єрощука і одна сотня сокальська під командою чотаря Павла Лаха. Щойно перед вечером наші позиції захиталися. Команда групи „відтинка Угнів” зарядила евакуацію Угнова і загальний відворот усіх сотень та концентрацію в напрямі Карова — Домашева — Брукенталю і Хлівчан. Відворот більшости фронтових сотень не пішов поза село Карів.

8 січня. — Хмарно. Погода. Вранці увійшов до Угнова кінний польський відділ (зі списками). Був тут цілий день, а під ніч уступив. З кінним польським відділом утекло кілька угнівських хлопців-поляків. З шевської школи забрав польський кінний відділ около 300 крісів, що їх там переховувала Команда відтинка Угнів, а яких у часі евакуації не встигла вивезти. Дивним збігом обставин цього дня дістався в полон поляків хорунжий Максим Гнідець.

9 січня. — Хмарно. Погода. Після уступлення польського кінного відділу з Угнова рушили вперед сотні обох куренів на Піддубці, Михайлівку, Корні і Махнів. Наступ на Махнів за-скочив там майора Ліса-Кулю зі штабом так нагло, що він сам ледви втік в сторону Журавець. Ціла його канцелярія і то з дневником власноручно ним писаним впала в руки наших частин. З цього дневника довідалися в Угнові, між іншим, про те, що українському старшині М. Гнідецеві, який дістався попереднього дня в полон, дозволено бачитися в Любичі з його ріднею. В Махнові забрано полякам три гармати і три скоро-стріли.

Того самого дня по полудні перша угнівська сотня під командою чотаря Дмитра Бречки і придніпрянська сотня сотника Єрощука заняли Річки і вислали стежі під Раву Руську. Були поголоски, що того ж дня група сотника Клея заняла Раву Руську і посувається в сторону Гребенного. Поголоски ці не оправдалися, тому наші сотні відступили на ст. Зелену і до Михайлівки.

В Угнові переведено арештування серед місцевих поляків, шукаючи винних гощення польських патруль і видачі сховку 300 крісів, захованих в шевській школі.

10 січня. — Майже всіх арештованих попереднього дня поляків випущено на вільну стопу. Серед місцевих жидів паника — беруть масово перепустки і виїждять з Угнова.

Наші частини стоять знову в Забір'ю — Зелений — Михайлівці — Вільці Вербицькій — Махнові і Новосілках.

11 січня. — Хмарно. Мряка. Вертаються до Угнова прифронтові цивільні і військові установи. Заряджено новий набір до війська. Евакуйовано більшу кількість вибухових, а також оборонних матеріалів до Камінки Струмислової і Сокаля, що їх польські відділи не встигли забрати. В Вербиці відбувся величавий похорон першого курінного команданта чотаря Івана Пушкаря.

13 січня. — Вночі з 12 на 13 січня польські відділи старалися вдертися до Новосілок Кардинальських, але їх відперто. Довідуємося, що в днях між 6 і 11 січня через Жовкву і Куликів продиралася з боєм до Львова сильна польська група під командою полковника Кулінського, складена з 7 баталіонів піхоти, трьох батарей і 2 швадронів кінноти. Наші частини жовківської округи заняли опісля Жовкву і Куликів, забираючи в полон 50 полонених та здобуваючи 5 авт, 17 скорострілів, 4

вагони з артилерійськими знаряддями, тягаровий поїзд з харчами, гарматами й інше. Угнів атакували від тепер від сторони Рави Руської і Любичі відділи новосформованої генералом Ромером польської групи „Буг”. Крім того від півночі загналися в Угнівщину бічні відділи польської кінної бригади полковника Беліни, складеної з одного батальйону піхоти, 6 швадронів кінноти і одної батареї, що посувалася в перших днях січня на Долгобичів, Варяж в напрямі Сокаля.

19 січня. — Між 14 і 19 січня на відтинку Угнова було відносно спокійно. Час той зужито на виловлення дезертирів і поповнення сотень.

В сам день Йордану відбулося водосвяття коло читальні „Просвіти” в Угнові з великою парадом. В параді брало участь українське військо, якого відділ віддав почесні стріли.

20 січня. — Хмарно, але погода. Ідуть приготування до наступу на Раву Руську, про що заголосно говорять. Ввечері коло 6-ої години фронтові стежі приловили двох шпівнів, що перетинали телефонічні дроти.

21 січня. — Вночі з 20 на 21 січня (з понеділка на вівторок) більший польський відділ напав на нашу залозу на Зелений, а виперши його звідтам, після бою на Михайлівці примусив першу сотню, що там стояла, відступати в сторону Карова. Візвана на поміч з Піддубець друга угнівська сотня без огляду на поспіх застала вже Михайлівку заняту поляками, а їх відділи спішно посувалися гостинцем і полями понад гостинцем в сторону Угнова. Згідно з наказом друга сотня завершилася в сторону Вільки Вербицької. Назустріч польським відділам вийшла з Угнова вишкільна сотня скорострільна під командою хор. Євгена Микуловича і кінна півсотня під командою пор. Палюшка, а між тим заряджено спішну евакуацію Угнова гостинцем коло млина в сторону с. Корчева. По перестрілці, що тривала добру годину, українські частини, які боронили Угнова, подалися в сторону Корчева і Карова, а польські відділи з криком „гура, гура...” заняли Угнів, Застав’є і станцію Угнів. В цей спосіб польські відділи опинилися поміж українськими сотнями, згрупованими в Карові (першою угнівською сотнею і сотнею польової жандармерії), і сотнями Гуцульського куреня і другою угнівською сотнею, що під командою курінного команданта чотаря Степана Васкана стягнулися на Вільці Вербицькій, а звідси попід Новосілки передісталися до Диницьк.

Ранком в Диниськах курінний командант чотар Степан Васкан зробив збірку старшин, на якій, зорієнтувавши всіх в ситуації, видав наказ до наступу на бараки коло станції Угнів, на станцію Угнів, на Застав'я і Угнів, де саме відпочивав противник. Сотні рушили в сторону Угнова і пішли в наступ.

Закипів завзятий і кривавий бій, що тривав більше як 5 годин. Стягнені в сторону млина з міста польські резерви ставлять завзятий опір; доступ до міста утруднює захований у млині їх скоростріл. Але наші наступають. Падуть забиті, відходять ранені. Між тим сотня польової жандармерії, що була в Карові і перша угнівська сотня, що там уступила вночі з Михайлівки, рушили від сторони Карова через передмістя. Тепер польська група мусіла розділитися і зачала завертатися з-над Солокії. А таки ставить завзятий опір, хоч наступаючі з двох сторін наші сотні завдають їй дуже великі шкоди. Щойно вночі опускає польська група місто, забираючи з собою багато підвод наповнених убитими і раненими. Наші понесли також дуже поважні stratи і не мали сил по двох днях і ночах боїв переслідувати уступаючого в сторону Рави Руської противника.

Цей бій описав чот. Андрій Шустикевич у статті: „Найзавзятіший бій під Угновом 21. I. 1919”.

22 січня. — Рано увійшли до Угнова наші передні стежі, а за ними сотні. Вернулися Окружна ВК Рава Руська, Команда групи відтинка Угнів і Стаційна Команда, що опинилися були аж у Корчеві. Того ж дня відбулися величаві похорони убитих наших героїв. Чотаря Степана Васкана і частину поляглих стрільців перевезено на цвинтар у Вербиці, решту поляглих похоронено в Угнові. Мов рідних синів прощали угнівці і вербичани поляглих у бою за волю батьківщини, скропляючи їх могили сльозами¹²⁾.

23 січня. — Хмарно. Наші сотні обсадили Михайлівку — Піддубці — Карів — Вільку Вербицьку. Сподіваний новий наступ поляків. В місті Угнові від тепер стало поготівля. Дотеперішній командант групи відтинка Угнів сотник Володимир Стафіняк отримав відпустку, команду перебрав сотник Василь Хром'як¹³⁾.

25 січня. — Ситуація: В Раві Руській поляки групували більші сили: „групу Буг” — зложену з 3 свіжих баталіонів під командою полковника Бербецького і 2 баталіонів підгалянських стрільців з трьома панцирними поїздами. Група ця диспонує в другій половині січня 5600 людьми і, як видно з її на-

ступу на Угнів вночі з 20 на 21 січня, вирішила усунути з Угно-ва й околиці українські сили. Завдання це при своїй чисельній перевазі і куди кращому озброєнні могла досягнути тепер легко, бо в Угнові і околиці є вже тепер лиш утомлені, zdeкомплетовані, зле приодіті сотні двох ще тому півтора місяця сильних українських куренів, що досі стратили трьох курінних командантів і мають за собою десятки убитих і ранених стрільців і підстаршин, десятки боїв і недоспаних ночей.

Дислокація українських збройних сил групи відтинка Угнів того дня представляється так: В **Карові** стоять: сотня польової жандармерії, перша угнівська сотня і друга сотня Гуцульського куреня; в **Михайлівці**: придніпрянська сотня (петлюрівська) сот. Єрошука і одна угнівська сотня під командою хорунжого Євгена Микуловича; в **Піддубцях**: дві угнівські сотні, перша під командою хорунжого Якова Магури, обох родом з Угнова, а друга під командою чотаря Андрія Шустикевича; на **Вільці Вербицькій**: три сотні гуцульського куреня; в **Угнові** на залізничному двірці: стійкова сотня й інтендантура, а в місті: переходовий відділ, Окружна Команда Військова, Команда групи відтинка Угнів з півсотнею кавалерії, Станційна Команда, а в **Корчеві** батарея під командою поручника Околота. Сотні Гуцульського куреня (3 курінь п. п. імені гетьмана Івана Мазепи) зачинають домагатися відпочинку.

26 січня. — Хмарно. Погода. Вночі мороз. Від раннього ранку поготівля. Поляки всіми силами „групи Буг” розпочали наступ на цілому фронті. На Михайлівці, що її три дні тому там спрямовані сотні вдали на добре обдротувати й окопати, зачався бій о годині 7-ій вранці. Коло години десятої польські відділи заатакували наші сотні в Карові від сторони Салашів. Около 16-ої години було видно, що тим разом збройні сили групи відтинка Угнів не устояться перед чотирикратно переважаючими силами польських військ і команда групи наказала відворот в напрямку Корчева. На Михайлівці бій тривав найдовше. Там геройська постава чотаря з придніпрянської сотні — славної пам'яті Анатолія Гусева, що аж до останньої хвилини свого життя не дивлячись на рани, не переставав сікти наступаючих поляків зі свого скоростріла, при якому й упав, не давала тим нашим сотням відв'язатися від противника. В Корчів прибули вони найпізніше. В Карові захитався фронт щойно після тяжкого зранення ворожими кулями (в живіт) команданта II-ої коломийської сотні 3 польового куреня піхот-

ного полку ім. гетьмана Івана Мазепи — славної пам'яті чотаря Юрка Мельника (родом з Яблонова коло Печеніжина). Винесений з бою в тяжких болях помер він у дорозі до шпиталю в Сокалі, на 30-ому році життя з одною проською на устах — щоб його поховати в Яблонові. Це і сталося. В бою в Карові мали наші сотні більшу кількістьраних і п'ятьох поляглих. Поляглих поховали місцеві селяни на цвинтарі в Карові в одній братській могилі, на якій в 1931 р. заходом місцевих гімназистів станув пам'ятковий хрест з вінцем з кільчастого дроту та відповідним написом.

Славної пам'яті чотар Анатоль Гусев, студент прав, родом з Київщини упав і остався в Михайлівці.

Ввечорі батарея пор. Околота з Корчева, де здержалися відступаючі сотні, команди й установи, віддала неначе прощальні два стріли на занятий польськими військами Угнів. Один зі стрілів (гранат) попав у будинок мужеської школи, де містилась ще вчора Станційна Команда УВ в Угнові, а де безпосередньо після заняття Угнова мала приміститись команда польських військ, однак граната не експлодувала, лиш нових гостей виполохала зі школи.

Около 10-ої години ввечорі запанував спокій на фронті, хоч тут і там було чути стріли. Темна ніч розділила і поклала на спочинок противників: українські частини в Корчеві, Стаях, Домашеві, а польські частини в Угнові і Карові.

27 січня 1919. — Хмарно зранку, опісля погідна днина. Гострий вітер зі сходу. На полях глибокий сніг. Поляки продовжують наступ. Їхні стежі вже зранку зближаються до Корчева. Тепер відступають наші під охороною одної придніпрянської сотні під командою сотника Єрощука, тієї самої сотні, що вчора так довго трималася в Михайлівці. Сотні третього куреня п. п. ім. Мазепи перемішані і до краю перевтомлені, домагаються відслати їх на відпочинок. Стан сотень першого угнівського куреня мало що кращий. Новий командант групи відтинку Угнів не може опанувати ситуації і припинити хаос. З Сокаля замість алярмованої допомоги прибув тільки сотник Петрик. В Корчеві нема з ким ставити опір. Відворот майже в неладі поступає. Під вечір польські баталіони заняли Стаї, Брукенталь, Белз. Українські частини та команди й установи з відтинку Угнів спинилися на ніч — деякі в Кристинополі, а інші в селі Хлівчанах.

28 січня. — Соняшня погода. Гострий вітер зі сходу. Вночі погідно. Більший відділ польської кавалерії заняв над ратом села Жабче і Острів. Не стрічаючи більшого опору тільки сильний гарматний обстріл одної батареї пор. Околота і чоти полевой жандармерії під командою хор. Козака, поляки без огляду на тяжкі страти звійшли до Кристинополя. Українські частини, що були в Кристині, перейшли мостом на правий берег Буга і затрималися за мостом на Бендюзі. Міст на Бузі залишився в руках українських частин.

За Бугом у сотнях обох куренів привернено порядок.

Окружна Команда Рава Руська, станційна команда УВ в Угнові та цивільні установи переїхали до Корчмина і Виткова, а обози до Поздимира і Яструбич.

29 січня. — І соняшня і хмарна погода. Сильний мороз і вітер. Українські частини з відтинка Сокаль ударили обхідним несподіваним наступом на польський штаб і обози в Жужелі та нанесли їм тяжкі втрати. Це примусило польську команду до спішного відвороту з Кристині і облегло наступ частин групи відтинку Угнів, що вже прийшли до порядку і безздатности, та заняття Кристині і дальший наступ. Поляки відступили до Белза, Виткова і Замочка.

30 січня. — Від ранку батарея пор. Околота обстрілювала польські батальйони в Белзі. Около 2-ої години по полудні сотні з відтинку Угнів заатакували польську кавалерію у Виткові і примусили її опустити село, зайняли фільварок Гору у Виткові і підсунулися під Замочок коло Белза. Протинаступом ввечері поляки своїми переважаючими силами примусили наші сотні до відступу до Прусинова, Тяглова і Владиполя.

31 січня. — Вночі того ж дня поляки з Заболотця (передмістя Белза) атакували силою одного куреня наші сотні в Жужелі, та, стрівивши сильний опір, завернулися зі стратами.

Восня ситуація з кінцем 31 січня 1919 р. Польська „Група Буг” укріплюється також у Белзі та в Угнові і своїми войками в числі около 5600 і трьома панцирними поїздами держить у своїх руках залізничу лінію Рава Руська — Угнів — Белз. В Белзі командує осадною групою полк. Бербецький. Ця група складається з трьох куренів, а то: 1) (пізніше названого VI (36 п. п.) батальйону стрільців, що обсадив Гору, Замочок і Витків, 2) II батальйону 21 п. п., що обсадив східне Заболоття і 3) III комбінованого батальйону, що обсадив західне передмістя Белза, Коморово. Цей останній разом з одною сотнею

І баталіону становить резерву групи. Крім того в склад тієї групи входять дві батареї гармат і два шwadрони кавалерії.

Українські частини групи відтинка Угнів і Сокаль, зреорганізовані провізорично, держаться в селах на схід від Угнова та в сусідстві історичного города Белза. Їх оборонна лінія проходить від Будинина через Осердів — Перемислів — Цеблів — Жужель — Ванів — Владиполь — Прусинів — Хлівчани — на Вільку Мазовецьку.

**

На цьому закінчується огляд воєнних подій на відтинку Угнова в місяцях листопаді і грудні 1918 і в січні 1919 рр. Цей огляд то витяги з моїх щоденних записок з тих місяців і докладніших спогадів, опрацьованих мною в 1924 р., ще не друкованих. Машинову відбитку цього огляду, більш менш таких самих розмірів, подав я в серпні 1925 р. до перегляду деяким учасникам боїв коло Угнова. Пишучи свої спогади, могли вони використати мої спогади і перевірити в них деякі дати і назви.

**

На закінчення цього огляду подаю в загальному, що від останніх днів січня 1919 р. розпочинаються затяжні бої за Белз, які тривають майже кожного дня аж до 14 травня 1919 р. Вони заслуговують на окремий точніший огляд, хоч би тому, що в цих боях на історичних полях Белза полягло більше як 100 членів УГА, а щонайменше в четверо стільки було ранених. Під час тих боїв із частин бувшої групи відтинка Угнів утворено в лютому полк сотника Хром'яка, що сполучений опісля з т. зв. групою сотника Шашкевича, становив разом із бувшою групою Грещака ядро IX Бригади УГА, названої IX Угнівською Бригадою, а опісля IX Белзькою від її починів і боїв в околиці Угнова і Белза.

Перший угнівський курінь в складі IX Бригади називався 2-ий угнівський курінь, а перша угнівська сотня дістала під Белзом назву 5-ої. Проіснував він як один з кращих куренів УГА аж до її ліквідації, документуючи на всіх полях боїв, що також Угнівщина сповняє в слушний час свій обов'язок.

Славний третій курінь Піхотного Полку ім. гетьмана Івана Мазепи, що в більшості складався зі старшин, підстаршин і стрільцтва походженням з Покуття, приділено з кінцем березня 1919 р. до X Бригади і в ній продовжав він свої славні

дні також у складі І. Галицького Корпусу. Славна історія цього куреня, якої початки так живі в пам'яті й оповіданнях населення Угнівщини, обильно зрошеної кров'ю обох куренів, ще не списана й не переказана, а в моєму огляді тільки її фрагменти. Сотні цього куреня разом із угнівськими сотнями зачинали саме верстати шлях слави ІХ Бригади УГА.

Старшини 2-го пол. Курія ІХ. Угнівської Бригади І-го Гал. Корпусу У.Г.А. після фотографії в Бердичеві дня 25. вересня 1919. З ліва стоять: хор. Юрчишин М., четовий в сотні М. К., хор. Шостак Матвій, чет. Дудись, четовий, чет. Бродюк, сот. кмдт., чет. Матвій Іван, четовий, хор. Мелешкевич Маріян, четовий, хор. Михалюк, четовий, пор. Шустикевич Андрій, сот. кмдт.. З ліва сидять: чет. Микулович Євген, сот. кмдт., чет. Блюменфельд, сан. лікар, пор. Заворотюк Мирослав, курін. кмдт., чет. Чубатий Ярослав, курін. адютант, пор. Бречка Дмитро, сотен. кмдт., чет. Хаврона Михайло, четовий. З ліва на землі: хор. Сілінський, підхор. Кулинич Іван, курін. писар.

ІХ Бригада в складі І. Галицького Корпусу перебула цілу галицьку протипольську, протибольшевицьку і протиденікінську кампанію. Коли після т. зв. денікініади перейшла вона до большевиків, зреорганізовано її в „Червоний Галицький Стрілецький Полк ч. 4“, що його 26 квітня 1920 р., вже як „Український Галицький Стрілецький Полк ч. 4“ розоружили і здемо-

білізували поляки, з якими саме цей полк надіявся ще воювати проти большевиків.

Шляхом через Проскурів, Фридрихівку, Стрий і Тухоллю вернулися на відтинок Угнова в Галичину тільки нечисленні, а з-поміж них тільки одиниці сповнили свій обов'язок і списали спогади. Славна історія IX Угнівської Бригади, подібно як VI Равська Бригада, що в своїх початках складалися в більшості зі старшин, підстаршин і стрільцтва походженням з політичного повіту Рава Руська, що постали з тут оперуючих груп відтинка Угнів, групи Грещака, групи Клея і Головінського, жде ще історика. Оцим моїм оглядом хочу облежити майбутню працю історика.

1) Пор. „Перші дні листопада 1918 року”. Спомин. Написав: інж. Корнило Целевич. Літопис Червоної Калини ч. II з 1933 р. ст. 9—12.

2) Поручник, потім сотник УГА Володимир Гойованович — родом з Милятина, пов. Камінка Струмилова, — гімназійний професор, помер 29 V 1920 р. в таборі полонених в Фридрихівці коло Проскурова. В Угнові командант „Станційної Команди УВ в Угнові”, опісля командант булавної сотні IX Бригади.

3) Підхор., потім чотар УГА Гнат Варила — родом з Василева Великого, від'їхав 17 листопада 1919 р. під Ярослав разом з другими і вступив до групи Клея, потім VI Раво-руської бригади; помер в січні 1920 року в Черноміні коло Ольгополя.

4) Пізніший римо-кат. парох при катедральному костелі у Львові.

5) „Відомості про рухи і склад польських військових частин в листопаді-грудні 1918 р. і січні 1919 подаємо використавши польські джерела”. (С. В.).

6) Бл. п. Любомир Охримович. Після свого приїзду зі східної України був довгий час арештований за свою урядову минувшину, а потім вернувся до Янова коло Львова, де пробував до своєї смерті. Від часу приїзду до Янова аж до кінця життя брав живу участь в роботі янівських товариств: Був головою Філії „Просвіти”, надзірної ради кооперативи „Народний Дім”, Повітового Комітету Трудової Партії і інш. Помер у Львові 12 VII 1924, похоронений на Личаківському цвинтарі.

7) Сан. хорунжий Володимир Целевич — магістер фармації з Угнова, помер в Вінниці взимі 1920 р.

8) Докладний опис цього заняття Корнів і Махнова дальших знайде читач в часописі „Голос з-над Вуга”, що виходив у Сокалі, а де появилися докладні репортажі пера Слави Яремової.

9) Гляди: Некролог-спомин про Леся Перфецького в календарі Червоної Калини з р. 1922 стор. 123. — Родом зі Львова, сан. пор. УСС, помер як заступник команданта польової лічниці Бригади УСС у Ялтушківі в грудні 1919 року.

10) Гляди: Некролог-спомин про о. Михайла Твердогіба в календарі „Червоної Калини” за р. 1922, стор. 120. Польовий духовник при ко-

манді відтинка „Угнів”, потім при IX Белзській Бригаді, а вкінці при вишколі II Галицького Корпусу. Помер 29 листопада 1919 в Летичеві на 32 році життя.

11) Гляди: Некролог-спомин про чотаря Івана Пушкаря в календарі „Червоної Калини” за 1932 р. стор. 121. Чотар Іван Пушкар, родом з Вербиці коло Угнова, народ. 1891, син свідомої селянської сім’ї, студент медицини.

12) Поляглого курінного чотаря Степана Васкана (родом з Веречанки коло Кіцманя на Буковині) поховано побіч другого курінного чотаря Івана Пушкаря в могилі при вході на цвинтар у Вербиці. Решту стрільців перевезених до Вербиці поховано в двох братських могилах: в одній одинадцять стрільців, у другій сім. На могилах чотарів родина Пушкарів поставила кам’яний пам’ятник — хрест з написом, а на братських могилах невідомих стрільців (список затратився) поставило громадянство три великі дубові хрести з написами „Борці за волю України”. В Угнові на цвинтарі в північно-східній частині спочиває також частина поляглих у тому пам’ятному бою стрільців побіч погиблих трагічною смертю в огні дня 12 грудня 1918 р. В Угнові в п’ятьох могилах лежить тринадцять наших оборонців Батьківщини, з яких 4 неznаного імені, 9 znаних прізвищ виписали на хрестах в р. 1921 повернувши з війни товариші. Над усіма могилами панує пам’ятковий семиметровий дубовий хрест з вінцем з кільчастого дроту і написом на щиті: „Слава Борцям за волю України”. Торжественне посвячення пам’яткового хреста і перша панахида відбулася тут дня 24 липня 1921. Від того часу рік-річно аж до 1939 р. відбувалися величаві панахиди як у Вербиці так і в Угнові, а на могили поляглих спішили тоді сотнями, а в Вербицю на могили двох геройських курінних командантів тисячі поклонників. Могилами опікувалася Філія Т-ва Охорони Воєн. Могил в Угнові.

13) Сотник Василь Хром’як родом з Гузієва коло Долини, помер 2 лютого 1920 р. в Новій Ушиці.

Григор Салюк

колишній рахунковий чотар

IX-ої Угнівської Бригади

УГНІВЩИНА В ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАННЯХ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

(Уривки з доповіді, виголошеної на З’їзді Угнівщини
в Нью Йорку, 4 IX 1950)

Після розвалу Австро-угорської монархії 1 XI 1918 р. повернувся я з фронту в Сербії до Угнова при кінці листопада, а сейчас на другий день, покликаний особисто старшим десятником, Василем Качковським з Передмістя, зголосився в громадському уряді, де приміщалася військова команда з Рави Руської під проводом пор. Перфецького. Приділено мене до

третьої угнівської сотні під командою чот. Осипа Табаки з Корчева. 3 грудня відійшли ми на фронт Корні — Махнів.

В третій угнівській сотні був я до 31 грудня 1918 р. Наказом Окружної Військової Команди назначено мене ліквідуючим старшиною цієї команди, де працював я до 31 січня 1919 р. В часі 1—28 лютого 1919 р. працював я при військовому відтинку Угнів, в якого склад входили угнівські сотні. Від 1 березня був я в IX-ій Угнівській Бригаді, що її сформувала команда першого Галицького Корпусу з частин відтинка Угнів і Коломийського Куреня. Дякуючи добірному старшинському проводові проіснувала ця бригада до квітня 1920 р.

Під час боїв за Белз, що тривали кілька місяців на початку 1919 р., команда IX-ої Бригади приміщалася в Пархачі коло Кристинополя під проводом отамана Богуслава Шашкевича і його ад'ютанта пор. Бачинського. Командантами куренів були тоді: пор. Мирослав Заворотюк зі Стай і поручник Дмитро Бречка з Корнів; команданти сотень: чот. Андрій Шустикевич, хор. Яків Магура, чот. Осип Табака, чот. Євген Микулович — скорострільна сотня, пор Михайло Чіх з Верхрати — саперська сотня, чот. Мирон Матюк з Карова — кавалерійська сотня, Лев Дорожинський з Угнова — харчовий старшина, а опісля Василь Мизюк з Остобіжа.

На фронті близько Угнова відчувалося дуже брак артилерії. Одна тільки батарея під проводом пор. Івана Околота, що оперувала на північ від Угнова, не вистачала. Висланий у січні 1919 р. пор. Володимир Хронович з Угнова до Корпусної Команди в Камінці Струмиловій з дорученням просити про більше батарей, повернувся звідти без успіху.

Під напором скріпленої польської армії ген. Йосипа Галлера українська армія мусіла уступити з-під Белза на схід аж під Чортків. Командантом IX-ої Бригади був тоді сот. Фещур, а ад'ютантом Іван Танчак. Бригада приймала участь у проломі під Чортковом. Дня 16 липня перейшла з іншими частинами річку Збруч. В містечку Чечільнику затрималася на кількаденний відпочинок. Опісля на наказ Начальної Команди наша бригада разом із іншими бригадами і придніпрянськими частинами боролася проти більшовиків. IX-та Бригада здобувала Бар, Вінницю, Калинівку, Бердичів, Фастів і Київ. Після відвороту з Києва (31 серпня 1919 р.) восени здесятована бригада п'ятнистим тифом розташувалася в околиці Вінниці. Я переходив тиф у селі Писарівці і видужав завдяки лікареві Со-

сенкові, що сам опісля помер на тиф. Тоді померли також м. і. Іван Рудасевич з Угнова, хор. Іван Бичик з Угнова, стар. булавний десятник Чорнобай з Махнова, стар. бул. десятник Щигол з Піддубець, вахмайстер польової жандармерії Михайло Пиріжок з Угнова.

Коли тиф припинився, три галицькі корпуси переформовано в три галицькі бригади. IX-ту Угнівську Бригаду переіменовано на 4-тий полевий полк, що входив у склад бригади під командою сот. Юліяна Головінського. Під натиском большевиків з одного боку і поляків з другої УГА примушено скласти зброю на весні 1920 р. в селі Дяківці коло Літина в Подільській губернії. Там інтерновано вояків і багато з них перевезено до табору в Тухолі на Помор'ю. Багато старшин з Угнівщини було серед інтернованих.

Деякі моменти в статті описані в праці Олексі Кузьми „Листопадові дні”. Львів, 1933.

Михайло Дорош

б. ст. десятник УГА

ПЕРШІ ЛИСТОПАДОВІ ДНІ 1918 Р. И ОРГАНІЗАЦІЯ УГНІВСЬКОЇ КАВАЛЕРІЇ В М. УГНОВІ

(Передрук з „Літопису Червоної Калини”, ч. 1,
січень 1939, XI річник)

Після розпаду Австрії, зараз у перших днях листопада 1918 р. зорганізовано з бувших австрійських вояків, що в тому часі були вже дома, як також із підібраних, дуже молодих віком студентів, одну чоту стрільців під командою пор. Семена Трусевича і ст. десятника Михайла Дороша.

В перших днях листопада один українець, що служив в австрійському „Группен Трен Командо”, доніс, що на станції в Угнові затримався в переїзді їхній австрійський командант, капітан з великим запасом грошей. Сейчас ст. десятник Михайло Дорош разом з трьома стрільцями перевів ревізію у цього капітана, і цей передав кількадесят тисяч австрійських корон за потвердженням відбору на руки існуючої вже Української Ради в Угнові. Команду інтендантури і дальшу організацію інтенданства перейняв у свої руки пор. Лев Дорожинський.

Під кінець листопада 1918 р. під проводом хор. Михайла Палюшка і ст. дес. Михайла Дороша почалося організування кінноти. В дуже короткому часі утворено т. зв. сотню Угнівської

Кавалерії при IX-й Угнівській (Белзькій) Бригаді, що начис- ляла 49 шабель з командантом хор. Михайлом Палюшком і його помічником ст. дес. Михайлом Дорошем. В складі угнів- ської сотні були: командант сотні хор. Михайло Палюшок (з Вербиці), ст. дес. Михайло Дорош (Угнів), ст. дес. Іван Кітор (Ульгівок), ст. дес. Василь Сидорко (Корні), ст. дес. Василь Гузій (Вербиця), незнаний з місця побуту, дес. Проць Ролько, (Домашів, помер 8 січня 1923 р. в Домашеві і там похоронений), дес. Андрій Гузій (Вербиця), дес. Теодор Джуман (Вербиця), дес. Влашинович (Равщина), незнаний з місця походження, одн. віст. Василь Пушкар (Вербиця, помер на тиф на Великій Україні в 1920 р.), одн. віст. Йосип Слука (Угнів, перебував у Чехословаччині), віст. Лько Головка (Махнів), віст. Лев Хим- ко (Корчів), віст. Андрій Чайка (Остобіж, помер у 1936 р. в Ос- тобіжі і там похоронений), віст. Іван Лоза (Остобіж), віст. Ва- сіль Ковалик і коз. Іван Гнідик (Василів, обидва померли на тиф на Вел. Україні в грудні 1919 р.), коз. Андрій Гайдюк (Під- довге), коз. Лука Вербовий (Корні), коз. Проць Вербовий (Корні), коз. Проць Стороняк (Корні), коз. Іван Грушка (Вер- биця, помер на тиф на Вел. Україні), коз. Микола Грушка (Вербиця), коз. Микола Коць (Вербиця), коз. Михайло Ващи- шин (Вербиця), коз. Матвій Біда (Вербиця), коз. Микола Бусь- ко (Вербиця), коз. Іван Бусько (Вербиця), коз. Михайло Оме- лян (Вербиця), коз. Левко Солодуха (Вербиця, виїхав у 1938 р. до Канади), коз. Микола Палюшок (Вербиця), коз. Степан Тимчина (Вербиця), коз. Михайло Харко (Вербиця), коз. Олек- са Кожушко (Корні, вбитий під час наступу на Угнів 27 III 1919 року, похоронений на угнівському кладовищі в спільній стрі- лецькій могилі), коз. Гриць Місюра (Остобіж), коз. Петро Пляцко (Остобіж, помер на тиф, на Вел. Україні в 1920 р.), коз. Марко Козак (Диниська), коз. Микита Сташко (Махнів, вби- тий під час наступу на м. Калинівку в Східній Україні в лип- ні 1919 р., там похоронений), коз. Микола Дорош (Угнів, живе в Канаді, в Торонті); однор. коз. Петро Качковський (родом з Угнова, залишився в Східній Україні), коз. Роман Біс (Ульгівок), коз. Мирон Криса (Річиця), коз. Михайло Остапик (Корчмин), коз. Іван Остап (Новосілки Передні, помер у 1927 році в Новосілках Передніх і там похоронений), коз. Іван Гу- невич (Лужок-Новосілки), коз. Денис Семків (Тяглів, живе в Канаді), коз. Іван Остап (Тяглів), коз. Михайло Піступ (Тер-

ношин, живе в Канаді), коз. Михайло Бродюк (Корчмин, убитий у м. Кристинополі на весні 1919 р.).

Угнівська кіннота мала дуже поважне і важке завдання, а то: всі розвідчі стежі і бої в районі угнівського фронту, почавши від першого наступу на Раву Руську, села Новосілки Передні, Новосілки Кардинальські, Махнів, Любича Королівська, Белзець, Корні, Гребенне, Мости Малі, Вербиця, Річки, Зелена, Михайлівка, Карів, Корчів, Стаї і т. д. аж до залишення фронту угнівського району, званого „Група Північ”.

Після заняття польськими військами Угнова й Белза 27 січня 1919 р. польська кіннота повела несподівану атаку на м. Кристинопіль Сокальського повіту, де на Новому Дворі з самого краю передмістя Кристинополя стояла постосм кінна батарея пор. Івана Околота. Та він виявив хоробрість і холоднокрівність. Він наказав батареї відкрити вогонь картачами на ворожу кінноту. Рівночасно угнівська сотня кавалерії пішла протинаступом на наступаючу польську кінноту, яка з великими втратами в людях подалася в сторону села Острова. В такий спосіб урятовано від загибелі кінну батарею пор. Околота та уможливлено решті українських військ переправитися через річку Буг у напрямі Бендюга — Поздимир. Того самого дня після довшої перестрілки польська піхота й кіннота заняла Кристинопіль.

Два дні після заняття ворогом Кристинополя одна сотня Сокальської Бригади в ночі з 29 на 30 січня обхідним бравурним нічним наступом заатакувала зади польських військ, розбила табори карного кінного полку під проводом майора Беліни-Пражмовського в селі Жужелі коло Белза. Там убито 27 поляків, в тому трьох старшин, шість підстаршин і 10 вояків. Крім того було багато ранених. Того самого ранку залишили польські війська Кристинопіль і подалися до Белза, а по дорозі підпалили Жужель, так що вигоріло майже ціле село. В Жужелі залишили своїх убитих, бо не встигли забрати їх, тому що наступала на них стежа угнівської кавалерії.

В квітні 1919 р. в с. Сільці угнівська кавалерійська сотня пор. Михайла Палюшка і кавалерійська сотня пок. чотаря Михайла Панаса, що прибув з околиці Камінки Струмилової, злучилися разом. Після реорганізації цих обох сотень утворено першу сотню кавалерії І Галицького Корпусу. Команду над сотнею перебрав чот. Михайло Панас. Через брак кінноти кидано сотнею на всі сторони фронтів: угнівського, белзького, со-

Рештки членів УГА з повіту Рава Руська в українському таборі в Юзефові на Чехословаччині.

кальського. Цілий час аж до переходу за Збруч брала сотня участь у всіх боях та завдавала противникові багато шкоди і втрат.

Під час відвороту і переходу за Збруч зорганізовано I. полк кавалерії I. Гал. Корпусу під командою б. австрійського ротмістера Геннінга. Полк цей складався з трьох сотень кінноти. Сотнями командували: чот. Михайло Панас, чот. Винник і чот. Микола Алексевиц. Стан кожної сотні понад 100 шабель, а крім того одна сотня скорострілів під командою пор. Вайнгаймера. У Східній Україні брав полк участь у всіх важніших боях, а то: під Новою Ушицею, Браїловом, Жмеринкою, Вінницею, Бердичевом, Калинівкою, Котельною, Єрпінем аж до Києва (передмістя Коринівки).

Після відвороту з Києва переходить полк після короткого відпочинку на денікінський фронт, де також приймає участь у важніших боях. Не поминув тиф і кінноти, забрав багато жертв. Стан полку змалів так, що його розв'язано.

Після переходу до більшовиків бувший царський полковник Микола Аркас почав наново організувати кінноту під назвою: II. Галицький Полк кінноти. В склад полку ввійшли бувші виздоровці б. 5 Сокальської Бригади і з попереднього кінного полку. Полк полк. Аркаса складався з п'ятих сотень під таким проводом: I. сотня — пор. Михальчук, II. сотня — пор. Горбай, III. сотня — чот. Возняк, IV. сотня — хор. М. Палюшок, V. сотня — хор. Гузар. Полк полк. Миколи Аркаса оперував цілий час у Східній Україні аж до кінця існування УГА. Полк роззброїли польські війська в с. Дяківцях. Там відібрали вони коні і все військово майно. Старшин, підстаршин і козаків інтернували в таборі в Проскуріві. Там закінчив своє існування I. Полк I-го Корпусу УГА.

Чот. Михайло Панас помер у Празі в 1922 р.

Дмитро Брезка
кол. поручник УГА

**ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ КОМАНДАНТ
УГНІВСЬКОЇ ОКРУГИ В ВІДРОДЖЕННІ УКРАЇНСЬКІЙ
ДЕРЖАВІ В ЛИСТОПАДІ 1918 Р.**

(Спогад про чотаря Івана Пушкаря)

Почестю першого військового команданта Угнівщини в відродженій Українській Державі наділила доля мого доброго друга зі шкільних років — чотаря Івана Пушкаря.

Іван Пушкар походив із заможної селянської родини в Вербиці. Позналилися ми, будучи учнями 3-ої класи вселюдної школи в Раві Руській. Продовж одного шк. року мешкали ми там разом на одній „станції”. Тоді постала між нами щира дружба. Ми спільно вчилися, обопільно перепитувалися, разом писали домашні вправи. Старший від мене два роки Пушкар імпував мені своєю педантичністю, тактом і ощадністю. Всі свої речі тримав у своїм „куферку” в найбільшому порядку. Його гунька і шапка були у нього завжди чисті, а чоботи вичищені „шварцом” на „глянц”. В його капчуку було завжди кілька грейцарів. Коли мені було треба гроша, він радо позичав мені одного чи більше грейцарів з терміном до найближчого понеділка, коли то звичайно приїздили наші батьки до Рави на торг.

На нашій станції мешкали разом із нами ще два хлопці, один з Любичі, а інший з Гійча. Пушкар, хлопець з Любичі та я вважали себе українцями, а хлопець з Гійча кацапом. Часто приходило між нами до словних зневаг через „високу політику”. Та Пушкар, як найстарший завжди вмів погодити нас.

Після закінчення четвертої нормальної класи в Раві Руській ми знову зустрінулися на шкільній лавці в ц. к. Академічній гімназії у Львові в 1906 р. Цілих 8 років ходили ми обидва до того самого відділу Б, спільно помагали собі в науці та спільно ділили радощі і смутки гімназійного життя, як спів, спорт, „карцер”, а навіть обидва належали до тайного самоосвітнього гуртка, заснованого старшими учнями.

Гімназійну науку закінчили ми в 1913 р. і від того часу стрічалися вже досить рідко. Пушкар як студент медицини у львівському університеті перебував постійно у Львові, а я як студент прав у тому ж університеті вчився, проживаючи на селі. З вибухом першої світової війни в серпні 1914 р. Пушкар пі-

шов до санітарної служби в австрійській армії, а один рік пізніше взяли мене до війська і приділили до 89 полку піхоти. Від того часу ми зустрінулися перший раз як вояки української армії при кінці листопада 1918 р. на залізничній станції Рава Руська. Я саме вернувся з Румунії через Одесу до Львова і тут зголосився 21 листопада в Начальній Команді. Мене приділено до Рави Руської до розпорядимости сот. Стафіняка. Від Пушкаря довідався я, що його приділено до Угнова. В кілька днів після заняття поляками Рави я переїхав до Угнова і зголосився до диспозиції сот. Пушкаря, що тоді був командантом угнівської сотні. На нараді старшин при співучасті повітового комісара д-ра Любомира Охримовича при кінці листопада зустрів я друга зі шкільних років, сот. Михайла Чіха родом з Верхрати і пор. Лева Дорожинського з Угнова, що як найвищий військовим ступенем проводив нарадами. Крім них були на нараді сот. Семен Трусевич, сот. Андрій Шустикевич, сот. Іван Скрипчук, хор. Яків Магура, хор. Євген Микулович. На нараді вирішено негайно організувати українську армію. Заряджено мобілізацію кількох річників. Набір переводила комісія в складі: сот. Пушкар, сот. Чіх та один із братів Корнила Целевича. На заклик ставитись перед поборову комісію в Угнові прибув туди перший відділ українського війська в силі одної чоти з Ульгівка під проводом однорічного десятника Осипа Табаки. Був то зав'язок першої угнівської сотні, якої організування і команду доручено мені. З ульгівськими добровольцями перебув я до останніх днів УГА. (Пригадую собі два їхні прізвища: Петро Солтис, Гриць Кухар).

Сформована сотня в числі 150 вояків стаціонувала в будинку місцевої шевської школи. Справником сотні був старший десятник Микола Чорнобай, а рахунковим Василь Лещинин, обидва з Махнова. Чотовими були: десятник Юрко Білий з Корнів, однор. дес. Табака і хор. Яків Магура.

Після кількох днів вирушила сотня на фронт, обсаджуючи села Корні, Махнів і Новосілки Кардинальські. В Корнях стояв відділ в числі 50 осіб під командою Юрка Білого, в Новосілках відділ з 30 вояків під командою вістуну родом з Новосілок Кард. (не пригадую прізвища), в Махнові я з 60 вояками.

В міжчасі пріспішеним темпом організовано в Угнові дальші піхотні сотні і сотню скорострілів. Командантами сотень були тоді: сот. Андрій Шустикевич, сот. Осип Табака (брат однор. десятника), сот. Максим Гнідець, а командантом сотні ско-

рострілів був хор. Євген Микулович. При штабі чот. Пушкаря зорганізовано відділ вершників під командою старшого булавного десятника Палюшка, родом з Вербиці. Організуванням відділу постачання зайнявся ст. десятник Гриць Салюк, пізніше назначений рахунковим чотарем ІХ-ої Угнівської Бригади. Новозорганізовані сотні обсадили інші села угнівського відтинку, Річки, Забір'я і ін.

Ворожі війська були тоді в Любичі Королівській, Гребенному і Раві Руській. З цих місцевостей робили вони деколи напади на наші позиції в Корнях, Махнові, а опісля в Річках і Михайлівці. Незадовго після обсади Махнова польська кінна стежа безуспішно спробувала напасти на нас у білий день від сторони Руди Журавецької. Після того з наказу чот. Пушкаря сапери з моєї групи під проводом присланого фахового сапера Михайла Чіха висадили в повітря залізничний міст на станції в Любичі Королівській. При тому дістали ми в полон 4 молодих поляків із корінної Польщі.

Кілька днів опісля поляки напали на Махнів уночі. Після короткого бою наш відділ відступив на Вільку Вербицьку. Тоді чот. Пушкар стягнув до Вільки три сотні, що разом із відділом кавалерії утворили розстрільну від Вербиці до Новосілок Кардинальських і Журавців. Поляки в паніці відступили в сторону Тенетиськ. (За звідомленням громадського комісара Гриця Гриба поляки мали один курінь піхоти й ескадрону кінноти під проводом майора). Під час протинаступу здобули ми дві гармати, кілька скорострілів, 10 коней і взяли кільканадцять воїв у полон.

Наступного дня перегруповано сотні. В Махнові залишилася моя сотня і чот. Осипа Табаки. Інші сотні відійшли на другі села. В моїй сотні був тоді хор. Я. Магура, а в сотні Табаки його приятель хор. Золочівський.

В навечер'я Різдва Христового привезли два молоді гімназійні учні вечерю для наших сотень. А пізнім вечером загостив до нас чот. Пушкар в товаристві Чіха і кількох вершників. Незадовго опісля прийшла на нашу квартиру, що містилася в школі, дочка пароха о. Яцева, п-ні Слава Яремова і запросила старшин на вечерю. На її прохання і згоду Пушкаря пішли ми туди, зарядивши передтим строге поготівля, бо сподівалися нападу поляків. Після вечері повернулися всі до школи, де разом зі стрільцями колядували. Опісля чотарі Пушкар і Чіх поїхали санками в сторону Руди Журавецької „наполошити ля-

хів" дерев'яною таракхавкою, що імітувала скоростріл. Чот. Табака і я пішли на інспекцію сотень. Моя сотня виставляла тоді чотири застави, а то: на присілку Вусики, на фільварку від сторони Корнів, на дорозі від сторони Руди Журавецької, і на горбку від сторони Журавців. Остання мала найважче завдання, бо була найдалі висунена в напрямі ворога. Я вибрався спершу до застави на фільварку, що була під командою дес. Юрка Білого. Тут почули ми три стріли від сторони Журавців. Був то умовний знак, що наближається ворог. Доручивши дес. Білому скріпити заставу пішов я негайно до села, щоб вивідати ситуацію. (Не пригадую собі, чи говорив я десятникові про те, що Пушкар був у нас на вечері). В шкільному будинку не застав я вже нашої резерви, ні взагалі нікого зі старшин і стрільців. Надбїг мій сотенний кухар і сказав, що поляки вже на подвір'ю Чорнобая, де стояла сотенна кухня. Тоді побіг я в напрямі місцевого цвинтаря, де повинна була бути наша резерва з сотні чот. Табаки. Була густа мряка. Чот. Табака, побачивши, що хтось заходить його з-заду, націлив на мене кріса і крикнув по-польськи: „кто то"? Догадуючися по рості, що то Табака, крикнув я: Бречка! — „Но, масш щастя", — сказав він до мене. Ми вирішили відкрити короткий але сильний крісовий вогонь в сторону цвинтаря, бо з тієї сторони почули ми якийсь шелест. По кількох хвилинах застановили ми вогонь і тоді почули в околиці цвинтаря зойки польською мовою „для Бога!" А поляки весь час вперто мовчали, не стріляли, бо, як опісля ми довідалися від полонених вояків, що вони вирішили зайняти Махнів без одного стрілу. Така ситуація на фронті, та ще серед густої нічної мряки, без змоги освітлити терен, впливає від'ємно на боєздатність війська.

Не було іншого виходу, як вийти з села в сторону Вільки Вербицької. А тимчасом чотар Пушкар, як довідався я пізніше від чот. Чіха, почувши три стріли нашої застави, вернувся до села, всів на коня і в товаристві чот. Чіха та своїх вершників поїхав дорогою, що вела від шкільного будинку в напрямі фільварку, щоб нивами й полями між селом і Вусиками продертися до Вербиці. І тоді сталася трагедія. Моя застава на фільварку, почувши тупіт кінських копит недалеко за своїми плечима, думала, що то наближається польська кіннота і відкрила крісовий вогонь. Кулі поцілили чот. Пушкаря. Важко раненого відвезено до Вербиці, де в наслідок упливу крови він помер вкоротці. Його рідня похоронила його в рідному селі.

З сотень чот. Пушкаря зорганізовано опісля угнівський курінь під командою, тоді вже поручника, Семена Трусевича. Незабаром прийшов для скріплення угнівського відтинку Гуцульський курінь, і тоді з цих обох куренів постала IX-та Угнівська Бригада під командою сотника Стафіняка. Обидва курені частиною своїх сотень обсадили були відтинок фронту від Забір'я до Новосілок Кардинальських, а частина була в резерві у Вербиці, Угнові і Карові.

Дня 7 січня 1919 р. поляки напали більшою силою на Корні і спалили село в білий день. Опісля напали вночі на Михайлівку й заняли її, а далі й Угнів. Наступного дня ми прогнали їх з Угнова й Михайлівки. По якомусь часі поляки, хочачи оточити нас, зайшли лісом аж під село Салаші і звідтам заатакували з-заду наші сотні в Карові. Під час цього наступу згинув по нашому боці м. і. чотар Мельник, командант однієї з сотень Гуцульського куреня. Був він дуже діловий і завзятий босвик-старшина. Похоронили його в Вербиці біля могили чот. Пушкаря.

Під кінець січня 1919 р. наша Угнівська Бригада відступила під напором ворога аж за Белз. Коли поляки зайняли Белз, наші сотні кілька днів облягали його безуспішно з трьох сторін.

Навесну 1919 р. переорганізовано нашу бригаду. Назву її змінено на IX-та Белзька Бригада, а команду над нею обняв сотник Богуслав Пашкевич. Угнівський курінь включено в цю бригаду як другий, а команду над ним доручено поручникові Мирославу Заворотюкові родом зі Стай. Його ад'ютантом був спершу хор. Іван Вітик (прозваний Пекний), родом з Василева Великого, а пізніше Павло Лах зі Сокальщини. Під проводом пор. Мирона Заворотюка курінь разом з цілою УГА відступив за Збруч, відбув похід на Київ, зводив бої під Калинівною, Бердичевом, Оратовом, — перемандрував майже ціле Правобережжя.

Вкінці прийшла справжня Голгота для куреня, як і для цілої УГА. Тиф косив курінь. Були дні, коли з цілого куреня було 30 бездатних осіб, старшин і стрільців, бо решта то були тифозники. З цього куреня утворено тоді кінну сотню, а мене назначено командантом її, тому що пор. Заворотюк захворів і мусів відійти. По якомусь часі наші тифозники, що вже трохи підужали, стали повертатися до свого куреня. З них знову зорганізовано новий курінь під мосю командою. Цей курінь входив у склад IX-го полку піхоти (бригади скасовано). Ко-

мандантом цього полку став сот. Газдайка, а його адьютантом сот. Пенцак.

Тоді, коли тиф косив ряди УГА, коли замість боєздатного вояцтва тягнулися дорогами валки возів із хворими стрільцями і старшинами (бо не було місця для всіх у шпиталях), команда УГА, щоб рятувати решту війська, заключила перемир'я спершу з денікінцями, а опісля після розвалу денікинської армії з більшовиками. Був то правдивий акт розпуки і від самого початку нещирий з боку обох договірних сторін. Важко було повірити в наглу переміну поглядів учасників наших визвольних змагань.

Тимчасом Дієва Армія УНР домовилася з поляками вирушити спільним походом проти більшовиків, щоб визволити від більшовиків Україну. Коли на весні 1920 р. розпочався цей похід УГАрмія, скріплена в міжчасі своїми реконвалесцентами, знову виступила збройно проти більшовиків, сподіючися допомогти Дієвій Армії УНР і полякам здобути Київ. Був то незабутній момент, коли стрільці, почувши від мене, що УГА знову виступає збройно проти більшовиків, відрухово зривали зі своїх шапок червоні відзнаки, а на їх місце знову причіпляли тризуби, витягаючи їх з різних сховків. Відразу заясніли їхні обличчя, а на місце зневіри прийшла надія на звільнення України від більшовиків спільними силами.

Та поляки не погодилися на участь УГА в поході на Київ. Вони зажадали, щоб УГА наперед склала зброю і відійшла в запілля, щоб, мовляв, там переорганізуватися і щойно опісля включитися в боєві дії за Київ. Коли УГА склала зброю, поляки не додержали слова, тільки інтернували її вояків і старшин у таборах у Проскуріві і Фридрихівці. Пізніше відділили старшин від стрільців і перших відіслали до табору в Тухолі на Помор'ю, а стрільців розпустили додому. В той спосіб поляки зліквідували підступно УГА, а в ньому і угнівські сотні.

В Тухолі стрів уя рідного брата чот. Івана Пушкаря, Гриня Пушкаря.

Іван Околот

б. командант батареї

СПОГАД ПРО ДН БАТЕРІЇ НА ВІДТИНКУ УГНОВА
(Передрук з „Літопису Червоної Калини”, 1934 р. чис. 7-8
за липень-серпень ст. 17-18)

В перших місяцях визвольної боротьби (в січні і в першій половині лютого 1919 р.) брав я в ній участь в околицях Угнова. Але подавати по впливі стільки років і по стільки пізніших переживаннях характеристики місцевих командантів, стрільців чи тодішньої цивільної влади в Угнові — це було б нині доволі ризиковне. Не знаю, чи мій теперішній осуд тодішніх відносин був би об'єктивним осудом тодішньої дійсності. А описувати мій побут в Угнівщині детально — також тяжко, не маючи під рукою жадних записок. Подобиці затерлися. Лишився у мене тільки загальний, але ніколи нестертий спогад:

— Мій побут в Угнівщині — найтяжчий, найприкріший для мене з цілої як світової так і нашої визвольної боротьби. Це час до найдаліше ідучих границь нервового напруження, час фізичної і духової натуги.

До приходу генерала Микитки на північно-західний фронт, до початків організації групи „Північ”, а згодом першого корпусу, провадилась в околицях Угнова — в місяці січні і в першій половині лютого (оскільки собі добре пригадую) — звичайна партизантка. Формально існувала команда відтинку Угнів, однак в суті речі кожний відділ творив сам для себе групу. Спроби дійсної військової організації в тому часі щойно родились. Про утворення безпосереднього, одноцілого фронту на відтинку в даних обставинах ще й мови не могло бути. А на цьому найгірше виходила батарея. Що правда її любили й шанували. Але ж бо й вимагали! Часом навіть надзвичайних, неможливих речей. Як єдина в тому часі батарея досить великого відтинку була вона прямо розривана. Зразу гарматчики гордились цим виїмковим становищем. Та згодом почало воно їм „лізти боком”. А все ж таки ніколи „не спускали з тону”. Ще нині подивляю витривалість і карність батарейної обслуги, що складалась головню з радехівців. Люди з перевтоми з ніг валилися, але кожний наказ команди, навіть кожну „просьбу” поодиноких відділів піхоти виконано. Людина може видержати багато більше як інші сотворіння. Особливо тоді, коли зовнішній примус підгріває внутрішній вогонь до якоїсь справи. А якщо до цього долучується ще пусте саме по собі хотіння відзначитися серед свого оточення, то родяться надзвичайні вчинки.

Не було майже ночі, щоб батарея зі свого „сталого” місця постою в Піддубцях не їхала „на поміч” котромусь відділові піхоти, розміщеному в якомусь дооколишньому селі. Підпомагати піхоту, „далекими” стрілами в даних відносинах було дуже трудно. Ніколи не можна було знати докладного розкладу становищ поодиноких відділів. Що хвиля змінювались вони. Зрештою піхота не хотіла вдовольняти далекими стрілами артилерії. Вона хотіла мати батарею таки близько себе. Хотіла бачити її. Старшини піхотинці твердили, що стрільці цілковито інакше держаться, коли бачать батарею близько себе. Вже сама її присутність між ними була половина виграної. І це в тодішніх відносинах психологічно було цілком зрозуміле. Та батарея була тільки одна, а відділів піхоти кільканадцять. У кожному вив'язувалася часто „критична” ситуація. Щоб їх усіх „обслужити”, мусіла бути батарея в безнастанному русі. Люди цілими тижнями не роздягалися з верхньої одежі. Про якийсь відпочинок ніхто й не міг думати. Якщо не в марші, то в строгому поготівлю. Навіть призвичаєні до найгіршого воєнного життя, так сказати б, заправлені вже на різних фронтах вояки і старшини, як бл. п. чотар Ярошевич і хорунжий Мельничук грозили, що не видержать довше цього „темпа”.

„Морфіною” для перетомлених гарматчиків було надзвичайно сердечне відношення українського населення Угнова й околиці. Навіть у часі нашої визвольної боротьби рідко доводилося стрічати в інших околицях такий душевний зв'язок, таку дбайливість і того роду зовнішні вияви признання цивільного населення до своїх стрільців. Не тільки що радо гостили і обгрівали перемерзлих гарматчиків, але — що дуже рідко у війні буває — остентаційно, без огляду на сусідські очі, давали зовнішні вирази свого пригноблення в часі наших невдач, а голосної радості по причині наших успіхів. Ніколи в житті не забуду ось такої сцени: Дня 7 січня наші відділи були примушені хвилюво опустити Угнів. По 24-ох годинах нашої відсутности верталися ми знову до Угнова. В'їзджаючи в Угнів давали гарматчики вираз своєму задоволенню піснями і грою на гармонійці. Хоч була це дуже рання година, українське населення Угнова висипалось на вулицю, щоб нас повітати. Окрикам радості не було кінця. А якісь дві старенькі бабусі не могли здержатися, щоб у прикметний собі спосіб не дати виразу і своїй радості. Під звуки гармонійки почали плескати своїми

старенькими руками, а опісля з голосними викриками-співом: „А вже їдуть наші!“ „А вже їдуть наші, наші!“ пустились по дорозі в танець...

Андрій Шустикевич

НАЙЗАВЯТІШИЙ БІЙ ПІД УГНОВОМ

21 січня 1919 року

(Передрук зі змінами з щоденника „Америка“, Філядельфія, 23 і 24 січня 1956 р.)

В січні 1919 року я стояв з 2-гою угнівською сотнею недалеко від Угнова, в селі Вілька Вербицька. Було це після останнього зайняття с. Махнова, яке ми самі покинули тому, що було досить трудно вдержатись там з малими силами, бо село було невідгідне до оборони. Махнів переходив з рук до рук. Нераз малими силами ми проганяли багато сильнішого і краще озброєного ворога, завдаючи йому часто важкі втрати.

Від кількох днів село стояло вільне. Прибувши до Вільки, розмістив я сотню роями по хатах, і взявся сейчас до укріплення позиції. Команда відтинку Угнів прислала до помочі саперів. Вони затагнули перед окопами колючі дроти, а стрільці з моєї сотні з цивільними помічниками викопали впродовж кількох днів окопи. Укріплення були готові. В них могла сотня держатись мов у твердині. Вночі в окопах залишалась охорона, до якої з села доходили зв'язкові, а що кілька годин висилав я стежі до Махнова, де вони стрічалися з польськими стежами й між ними приходило до перестрілки.

Саме тоді, коли укріплення були готові, дістала сотня наказ відійти до Угнова на відпочинок. Аж жаль було відходити від цих укріплень, бо багато праці вложила сотня на їх спорядження, але відпочинок був для сотні необхідний. Вже довгий час стояла вона на фронті без зміни і люди були перевтомлені. До цього була гостра зима: лежав глибокий сніг, а люди не були тепло вдягнені. В полі стійки довго не могли стояти і треба було їх часто змінити. В Угнові приміщено сотню в т. зв. „ремізі“, перероблений бувшими австрійськими військовими частинами на квартири.

По кількаденному відпочинку, пополудні 20 січня 1919 року, дістаю наказ відійти зі сотнею до с. Піддубці. Там стояла тоді курінна команда і сотня коломийського куреня. Розмі-

щую вояків по хатах і жду на дальші накази. Настав вечір. На фронті довкола спокій.

Нараз у стороні с. Михайлівка залунало кілька крісових стрілів, а за ними почалась сильна стрілянина, загуркотіли скоростріли і чути вибухи ручних гранат. Алярмую сотню і біжу на команду куреня. Якраз телефонують з Михайлівки, що поляки наступають більшою силою від сторони Рави Руської. Залога прохає команду куреня про допомогу, бо поляки вже вдираються до села. В Михайлівці стояла тоді одна сотня. Саме село лежить під лісом, і до оборони не надається, тим більше, що ворог наступає більшою силою, а залога відносно слаба. Дістаю наказ іти з моєю сотнею на підмогу. За кілька хвилин опускаю Піддубці.

Тим часом стрілянина втихає, а лиш час-до-часу чути ще вибухи бранат і де-не-де впаде стріл. Висилаю до Михайлівки, а також на боки стежі. Здалека видніє піддубецький ліс, що тягнеться поза Михайлівку. Розвиваю сотню в розстрільну. В Михайлівці паде ще кільканадцять стрілів. За хвилину вертається стежа і зголошує, що поляки зайняли Михайлівку. Десь зліва вже з-заду нас, на полях час-до-часу паде кілька стрілів, а часом заклекотить скоростріл, але і це скоро втихає.

Стежа зліва доносить, що польська розстрільна посувається на Угнів. В цій стороні чути польські вигуки й чути, як по гостинці, під охороною ночі, їде в сторону Угнова кавалерія. Міняю фронт в сторону ворожої розстрільної, а одну частину лишаю в давній позиції.

Ніч була досить темна і я думав підсуватись під ворога та нечайно на нього напасти, але в цей час приїздить чвалом вістовий з команди куреня з наказом: негайно вертатись до села Піддубці. Перед селом у розстрільній стоїть решта залоги. Наші стежі доносять, що польські стежі вже є на краю села. Розвиваємо розстрільну й ідемо в сторону гуральні (в напрямі Угнова). Стежі поляків не застаємо. Від Угнова чути слабу стрілянину і кілька вибухів ручних гранат. Поляки в Угнові. Наша розстрільна сама з запалом посувається в сторону Угнова, щоб відбити від ворога містечко. Наказ здержує цей запал і наказує вертатись до села. Що діється довкола нас, цього певно не знаємо, бо з Новосілок, що лежать на північ від Піддубець, чути було також бій, а зв'язку з командою відтинку, що була в Угнові, не маємо. Робимо збірку й рушаємо до Вербиці,

де також була одна наша сотня, а з Вербиці до Вільки Вербицької.

Сотні з цих двох сіл прилучуються до нас. В селі беремо підводи і рушаємо полями, западаючи в глибокий сніг, до лісу, виславши вперед кінну стежу. Мороз підганяє — ноги відмовляють послуху. Досвіта приходимо до с. Диниська. Тут довідуємось, що вночі через село перейшло польське військо (в сторону Угнова). За Диниськами в лісі наші стежі взяли в полон польську польову сторожу. За селом робимо короткий відпочинок. Висилаємо на всі сторони стежі, щоб дістати зв'язок з командою відтинку Угнів, яка не повідомила нас про свій виїзд і впусцення до Угнова ворожих сил.

Скоро звітують стежі, що ворог є саме в бараках на угнівській станції і в самому містечку. Курінний командант чотар Степан Васкан заряджує збірку всіх сотенних старшин, зорієнтовує нас в ситуації, і дає наказ негайного наступу на бараки, станцію, Застав'є і Угнів, з розрахунком, що від сторони Карова наш наступ спровокує наступ наших частин, які відступили з Михайлівки й Угнова.

Скоро рушили сотні вперед. Коли ми побачили бараки, цілий курінь розвинувся в розстрільну. Наперед висунувся сам курінний чотар Васкан. Зближаємось до бараків і бачимо вже польських вартових. Нараз у розстрільній хтось крикнув: „Стріляй”, це поляки!” За цим посипались на ворога стріли, що спокійно сидів у бараках і не ждав такого привіту. Між бараками зчинилась метушня. Поляки вибігають з бараків і відстрілюються. Курінний командує: „Хлопці, слава! — на багнети — вперед!” І з соток грудей роздається грімке „слава!” та відбивається луною десь далеко в лісі. Мов вихор летить розстрільна і оточує півколом бараки. З великими втратами втікає ворог на станцію. В наші руки попадає багато полонених, зброї, скоростріли, аmunіція. Зі станції, а даліше з Застав'я відстрілюються поляки, сиплять на нас град куль. Десь ще в бараках вибухають наші ручні гранати. Перебігаючи одним вперед, посувається і наближається до станції наша розстрільна.

Нараз розноситься вістка: „курінний — чотар Васкан убитий!” Упав між бараками, поцілений ворожою кулею в голову. Це не спинює розстрільної. Вона ще жвавіше суне серед граду куль уперед. Ось ми на станції. Кілька ручних гранат, кинених через вікна, вибух і станція в наших руках. За цим по довшій

перестрілці займаємо село Застав'я. Ворог утікає засніженими полями і сіножатями до міста. Мало хто з утікаючих добігає до перших домів. Навздогін їм летять наші кулі, і за хвилину поля та сіножаті між Угновом і Застав'ям вкриваються густо трупом.

При переході річки Солокії закипів завзятий і кривавий бій, що тривав більше ніж п'ять годин. Падуть убиті, а взад відходять ранені. Не втихають скоростріли поки стало набоїв. Вогонь поволі втихає, бо і в людей також не стає набоїв.

Тимчасом мала частина нашої полевої жандармерії, що була в Карові, почувши про бій, спішить на поміч з другої сторони містечка Угнова, займає передмістя, вдирається в місто, де завдає ворогові дуже великих втрат. Однак в вуличних боях тратить одного з найбільше карних і відважних підстаршин, старшого булавного десятника Струка. Вночі з 21 на 22 січня 1919 року ворог покидає місто і забирає з собою багато підвод, наповнених убитими і раненими. На другий день вранці 22 січня 1919 року Угнів був в українських руках. Того ж, 22 січня відбувся величавий похорон убитих наших героїв-стрільців. Мов рідних синів прощали угнівці поляглих героїв за волю батьківщини, скроплюючи їх могили сльозами. Поляглого курінного чотаря Степана Васкана, родом з Веренчанки, коло Кіцманя на Буковині, перевезено до с. Вербиця, яке він довгий час боронив і похоронено побіч першого курінного команданта І Угнівського куреня, чотаря Івана Пушкаря, що впав у бою з поляками під Махновом дня 6 січня 1919 року.

Був то найтяжчий і найзавзятіший бій, який був на відтинку Угнова під час визвольних змагань. 1918/19 років.

КОМЕНТАР ЯРОСЛАВА ЧУБАТОГО до статті Андрія Шустикевича

Як учасник боїв за Угнів чотар Ярослав Чубатий доповняє статтю А. Шустикевича та вияснює, що активну участь у цих боях брав коломийський курінь, на той час найкраще дисциплінований і боєздатний побіч частин УСС. Угнівська сотня була приділена до куреня для підкріплення його. В описаному Шустикевичем бою за Угнів загинув крім команданта куреня, чот. Степана Васкана також чот. Юрко Мельник, командант першої сотні, в якій Ярослав Чубатий був командантом чоти. Ю. Мельник, що був знаменитим кулеметником, сам

зі скорострілом і двома стрільцями обслуги заступав дорогу наступаючому ворогові з лісу, під с. Карів, заслонюючи тили куреня, що в той час змагався в м. Угнові. Тим своїм очайдушним кроком причинився Мельник до нашої перемоги та врятування українських частин у місті. Коли зранила його куля, чотар не кидав свого скоростріла і засипував ворога шаленим вогнем, аж стрільці, що надбігли, винесли свого улюбленого команданта майже з-під ворожих багнетів. Та важко ранений чот. Юрко Мельник помер по дорозі до санітарного пункту. Похоронено його на цвинтарі в Вербиці поруч чот. С. Васкана.

Після остаточного зайняття Угнова поляками коломийський курінь зводив безперервні бої з наступаючим ворогом у районах Белза, Кристинополя і знову Белза, де остаточно вдалося йому стримати ворожий наступ.

В продовженні своєї статті п. з. „Лист до Редакції”, „Америки”, Філядельфія, 7 лютого 1956, інж. Ярослав Чубатий подає дальшу долю цього коломийського куреня.

Володимир Петришин

ПОВІТОВИЙ КОМІСАРІЯТ (УКРАЇНСЬКЕ СТАРОСТВО) РАВА РУСЬКА З ОСІДКОМ В УГНОВІ

В перших днях листопада 1918 р. зорганізовано в Раві Руській Повітовий Комісаріят. Приміщався він у будинку пошти. Повітовим комісарем став д-р Микола Чайковський, а його заступником д-р Любомир Охримович. Зорганізовано всі ті відділи (реферати), що були за Австрії. Обсаджено їх людьми дуже вправді ідейними та не фаховими.

Дня 27 листопада 1918 р. польські війська вбилися клином у равський повіт від сторони Белзця і зайняли Раву Руську. Повітовий Комісаріят евакуйовано і перенесено до Угнова 1. грудня 1918 р. Для громад, положених на південь від Рави, утворено експозитуру ПК в Немирові.

В централі ПК в Угнові працювали: д-р Микола Чайковський, д-р Любомир Охримович, Яків Скрипчук, Володимир Котовський, Макар Михайлів, Андрій Дорош, Осип Лещук, Семен Мир, Н. Томчук, Володимир Петришин і два військові аптекарі, сьогодні вже померлі: Володимир Целевич і Губерт Гвоздик. Два останні переводили військовий набір, тому що не було тоді в Угнові лікарів.

Повітовим шкільним інспектором був Теодор Мусій, управитель школи в Карові, а повітовим командантом жандармерії Василь Вакула (одружений в Угнові). Послом з угнівського повіту до Національної Ради в Станиславові був Іван Дужий, селянин з Хлівчан.

Губерт Гвоздик, походженням морав'янин, був стаціонаваний в Угнові за першої світової війни. Тут одружився з угнівською міщанкою. Після розпаду Австрії став на службі Української Держави. За те не міг пізніше дістати польського громадянства і відкрити свої аптеки. Помер у Чехословаччині в 1952 р.

Повітовий Комісаріят приміщався в Угнові в будинку магістрату, т. зв. гміни і займав тільки дві кімнати, велику входу і другу меншу, де передтим урядовав бурмістер. Середні кімнати занимала управа міста, а три останні військова команда, зв. „Група Північ” (фронтowa).

Вже 3 грудня 1918 р. виїхав д-р Микола Чайківський на посаду професора університету в Кам'янці Подільському, а на його місце став повітовим комісарем д-р Любомир Охримович. Перед Великим зривом був він суддею в Немирові. Сьогодні померлий уже д-р Любомир Охримович був людиною хрустального характеру, великим патріотом, добрим організатором і цілою душею відданий українській справі. Він поставив Повітовий Комісаріят на належному рівні.

Найважливішим завданням Повітового Комісаріату було перевести набір мужчин до війська в віці 18—35. Фронт, що був під Угновом, потребував людей. Бо ж не всі зголосилися на добровольців так, як це зробило багато вже в перших днях листопада.

Розпорядком з дня 3 грудня 1918 р. проголосив Повітовий Комісаріят на території раво-руського повіту воєнний стан і воєнні суди за такі злочини: 1. головна зрада, 2. шпiонажа, 3. ворожі дії проти українських збройних сил, 4. бунти, 5. повстання, 6. допомога в дезерції, 7. вбивство, грабунок і підпал, 8. ушкодження залізниць, доріг і телеграфів.

Дня 8 грудня 1918 р. розв'язав Повітовий Комісаріят міліції в усіх громадах. Охорону повіту й населення мали виконувати виключно станиці „Народньої Сторожі” (жандармерія), що мали свій осідок в Угнові, Річиці, Хлівчанах і Корчмині.

Повітовий комісар д-р Любомир Охримович старався забезпечити населення повіту найкращими товарами, як наф-

та, сіль, цукор, сірники тощо. З тією метою вислав він підводи до Горохова на Волині по закупи під проводом команданта жандармерії Теофіля Павлика і господарського референта Якова Скрипчука. Товари куповано або за готівку, або вимінювано за спирт. Готівка грошева впливала до державної каси зі стягання податків, головню від угнівських купців, а в двірських гуральнях залишалися припаси спирту. Тому д-р Охримович не мав фінансових клопотів. Натомість мав нераз клопоти з військовою фронтовою владою, згл. з деякими курінними, що часто переводили різні реквізиції без дозволу і відома повітового комісаря. Будучи правником, хотів д-р Охримович, щоб реквізиції відбувалися законно.

Вже з кінцем листопада 1918 р. фронт був віддалений від Угнова на 10-15 км., тому урядування в Пов. Комісаріяті було досить нервове.

Дня 8 січня 1919 р. заняли поляки Угнів. Повітовий Комісаріят евакуйовано до Хлівчан і приміщено в мешканні посла Івана Дужого. Коли ж наші війська відібрали Угнів за два дні, комісаріят повернувся туди, та не на довго. Дня 21 січня поляки заняли Угнів вдруге і Повітовий Комісаріят евакуйовано до Хоронова. Звідти ще раз вернувся до Угнова, бо 26 січня 1919 р. заняли його поляки на стало. Тоді евакуйовано Комісаріят спершу до Яструбич у сокальському повіті, а вкортці до Мостів Великих у жовківському повіті (на границі равського і жовківського повітів). Там урядував Комісаріят аж до половини травня 1919 р. До того часу більшість равського повіту була в наших руках.

В Яструбичах звільнив д-р Охримович з праці майже всіх працівників. До Мостів Великих переїхали: д-р Охримович, Семен Мир, Володимир Петришин і повітовий шкільний інспектор. Повітовий командант жандармерії мав осідок у Камінці Волоській за Равою Рускою.

З Мостів Великих спроваджував повітовий комісар вагонами сіль до Курович, а звідтам наші підводи забирали сіль до громад у повіті.

Урядування в Мостах Великих обмежувалося до писання відозв і розпорядків та збирання по селах білизни для українського військового шпиталю.

Дня 16 травня 1919 р. заняла польська армія ген. Галлера равський повіт. Тоді евакуйовано Повітовий Комісаріят Рава Руська аж до Чорткова і там його розв'язано. Д-р Охримо-

вич виїхав до Шупарівки над Збручем, Семен Мир і Теодор Му-сій залишилися в Чорткові, а Володимир Петришин пішов з армією за Збруч.

Д-р Любомир Охримович помер 12 липня 1924 р.

о. Василь Гумовський

ЯК ПОЧАВСЯ КУЛЬТ ПОЛЯГЛИХ ГЕРОЇВ У БОЯХ ЗА УГНІВ

В червні 1921 р. під час Зелених свят відбувся у Львові величавий похід з церкви св. Юра на Личаківський цвинтар до стрілецьких могил героїв листопадових боїв за Львів. Всі учасники походу, між ними і я, були удекоровані відзнаками, зро-

о. Василь Гумовський.

бленими з білого картону розміру $5\frac{1}{2}$ на $7\frac{1}{2}$ цм. з написом: „Хоч полягли — живуть! 1921”. Напис обведений терновим вінком з тризубом при вершку вінка. Ця відзнака збереглася у мене до сьогодні.

В „Товаристві Охорони Воєнних Могил” у Львові отримав я даром більшу кількість таких відзнак. Під час вакацій на найближчих сходах у Читальні „Просвіти” в Угнові описав я присутнім членам свято героїв у Львові та піддав думку впорядкувати стрілецькі могили на місцевому кладовищі. Внесок прийнято й вирішено перевести публічну збірку на закупно ма-

теріялів на огорожу могил, що знаходилися в північно-східній частині кладовища (недалеко трупарні). Були там три братські, спільні могили по 4 особи і дві окремі поодинокі могили. Впр. декан і парох Угнова о. Олександр Говда віднісся прихильно до нашого почину, проголосив у церкві намірену студентами акцію і просив парохіян про жертвенність під час збірки в наступну неділю. Збірку переведено успішно в першу неділю липня 1921 р. За зібрані гроші куплено матеріал — дошки на штахети, завіси й замки і дубові стовпці закуплено по зниженій ціні у власника тартаку в Угнові, Дорожинського і все це звезено до магазину (шопи) Народнього Дому коло читальні. Сейчас розпочали студенти працю за вимірами і доглядом фахового столяра та за пляном інж. Корнила Целевича. До тижня виготовлено гарну огорожу на три братські могили. Питання, як добути два дуби на хрести, розв'язали місцеві молодці, що водили свої коні на нічну пашу в громадському лісі. Наступного дня перед сходом сонця ці нічліжан при-везли два дуби на подвір'я бл. п. Якова Решетила (Марисюника), оточене високим на 2 метри парканом. На нещастя лісовий сторож поляк пізнав цих нічліжан, коли вони переїздили залізничу рампу. Він доніс до громади про крадіж дубів. Три тижні шукав громадський поліціант дубів, та не знайшов доказового матеріалу. Хоч не знайдено дубів, засуджено „нічліжан” на кілька діб у місцевому арешті.

В міжчасі підсипано запалі могили, обложено дерниною, привезеного з Лугу, засаджено квіти та поставлено високий хрест. На хресті прикріплено таблицю в формі щита з золотим написом на синьому тлі „Борцям за волю України”. Щит обрамовано колючим дротом в формі малих квадратів, виконаним Михайлом Гоцієм за проєктом інж. Корнила Целевича. Цей хрест поставлено посередині огорожі біля середньої могили.

В неділю, 24 липня 1921 р. після Служби Божої в церкві відбувся похід на кладовище з церковною процесією, вінками при масовій участі мешканців Угнова і сусідніх сіл Карова та Піддубець. Поблагословив пропам'ятний хрест і відправив па-нахиду за поляглих героїв о. Олександр Говда, а о. Іван На-гурський виголосив під хрестом зворушливу проповідь.

Від того часу кожного року на Зелені свята відбувалися поминки героїв. Вшановувано пам'ять тих, що віддали своє життя за кращу долю Батьківщини.

СТРІЛЕЦЬКІ МОГИЛИ В УГНОВІ

(Стаття друкована п. з. „Сліди слави в Угнові” в „Літописі Червоної Калини”, р. X., ч. 3, березень 1938; стор. 12)

На місцевому цвинтарі в Угнові похоронено в зимі 1918/19 р. в п'ятьох могилах таких вояків УГА:

I. могила:

Стр. Олександр Стирко з Угнова, † 12.XII 1918.

Стр. Яцко Базилина з Річиці коло Угнова, † 12.XII 1918.

Стр. Андрій Солодуха з Вербиці коло Угнова, † 12.XII 1918.

Стр. Андрій Доманицький з Корчмина коло Угнова, † 12.XII 1918.

Всі зі стійкової сотні в Угнові.

II. могила:

Два невідомі стрільці, що полягли в грудні 1918 р.

III. могила:

Вістун Іван Граблюк з 3-го куреня полку ім. гетьм. І. Мазепи (Коломийський курінь), ранений під Махновом, помер 26.XII 1918 р. в польовому лазареті в Угнові.

Три невідомі стрільці, що впали в грудні 1918 р.

Селянин Андрій Грицина з Корнів, пов. Рава Руська; ранений під час боїв у Корнях, помер у польовому лазареті в Угнові 27.XII 1918 р.

IV. могила:

Михайло Струк, булавний сотні, поляг в зимі 1918/19 р.

V. могила:

Десятник Олекса Кожушко з Корнів, пов. Рава Руська з 1. сотні Кінноти IX бригади; згинув під час наступу на Угнів 29.III 1919 р.

Разом похоронено в Угнові 13 вояків.

Влітку 1921 р. Філія Товариства Охорони Могил в Угнові впорядкувала могили, поставила великий дубовий хрест і обгородила дерев'яними ґтахетами. В вересні 1937 р. заходами ФОВМ в Угнові Восвідський Уряд переніс обох воїнів із четвертої і п'ятої могили, а то: невідомого стрільця з четвертої могили між першу і другу, а дес. Кожушка з п'ятої могили між другу і третю. Сьогодні є лиш одна спільна могила, в якій похоронено всіх 13 вояків. ФОВМ просила дозволу Восвідства обмуру-

вати могили й вибудувати пам'ятник в 1938 р. На відмовну відповідь Філія внесла відклик до Воевідства.

Плян могил до 1937 р.:

I II II
IV
V

Плян могил від 1937 р.:

I IV II V III

Пропам'ятна таблиця

на пошану угнівців, полеглих у визвольних змаганнях в рр. 1918—1920.

Старанням ФОВМ в Угнові уфундовано коштом місцевого громадянства й еміграції мармурову таблицю, виконану арт. Андрієм Коверком, з метою вмурувати її в одній стіні церкви. На таблиці поміщено список угнівців, що віддали життя за волю України в рр. 1918—1920, а то:

1. пор. Тимотей Гумовський, † у Львові в 1918 р.
2. пор. Осип Целевич, † в Бересті над Бугом у 1918 р.
3. чот. Іван Слука, † у Жмеринці в 1920 р.
4. хор. Іван Бичик, † у Самгородку в 1918 р.
5. сан. хор. Володимир Целевич, † в 1920 р. в Вінниці.
6. бул. ст. дес. Іван Рудасевич, † в 1920 р. в Вінниці.
7. ст. дес. Михайло Пиріжок, † в 1920 р. в Барі.
8. ст. дес. Маркіян Шустикевич, † в 1920 р. в Вінниці.
9. однор. віст. Олександр Говда, † в 1919 р. в східній Україні.
10. однор. віст. Теодор Решетило, † в 1919 р. в Жмеринці.
11. однор. ст. стр. Володимир Пільгуй, † в 1919 р. в Сніткові.
12. стр. Іван Бараник, † в 1919 р. в Самгородку.
13. стр. Петро Лукашкевич, † в 1919 р. в східній Україні.
14. стр. Лука Мазикевич, † в 1919 р. в Вінниці.
15. стр. Іван Решетило, син Семка, † в 1919 р. в Вінниці.
16. стр. Михайло Решетило, † в 1919 р. біля Балти.
17. стр. Олександр Стирко, † в 1918 р. в Угнові.
18. гармаш Яків Сярчинський, † в 1919 р. в східній Україні.
19. гармаш Степан Трусевич, † в 1919 р. в Чичельнику.
20. моб. залізн. Михайло Слука, † в 1919 р. в Камінці Струміловій.

ЧАСТИНА V

ПІД ПОЛЬЩЕЮ, БЛІШОВИКАМИ ТА НІМЦЯМИ

Володимир Петришин

УГНІВ В РР. 1919—1959

1) Угнів між двома війнами

Після заняття східної Галичини в 1919 р. польська влада почала господарити в ній як у власній країні. Ще перед безрезем 1923 р. не тільки обмежувала вона громадські права українців і переслідувала їх за національну і громадську працю, але вимагала від них послуху, цілковитої відданості (льояльності) і обов'язку крові. За тим йшла нагінка на інші культурні установи. Все це стрінуло й Угнів та околицю.

Польський уряд зарядив вибори до сойму і сенату на день 5 і 17 вересня 1922 р. та побір до війська в листопаді 1922 р., хоч Антанта ще не признала тоді Галичини Польщі. Український нарід вирішив збойкотувати ці вибори. Те саме вирішено і в Угнові. Польська адміністрація задумала терором примусити українців до голосування. Почалися арешти свідоміших одиниць з-поміж усіх суспільних шарів вже в серпні цього року. Тоді заарештовано 7 осіб в Угнові та 2 в Карові. Відставлено їх до тюрми при вул. Баторія у Львові, а опісля до Бригідок. Після 6—12 тижнів випущено їх, так як і інших громадян Галичини, без переслухання. А нарід таки не голосував.

Від того часу майже не уставали арештування українців в Угнові й околиці за весь час панування Польщі. Від 1925 р. майже кожного року перед 1. листопада робила польська поліція домові ревізії й арештувала інтелігентів, міщан та селян. По селах арештовано 1—2, а в Угнові кількох. Звичайно відбувалися арештування в половині жовтня. Арештованих притримували в судових арештах Угнова і через 5—6 тижнів випускали їх. Угнівські жінки засновували тоді тимчасовий комітет

допомоги в'язням і по черзі варили для в'язнів гарячу страву.

Угнівське населення не лякалося арештів і переслідувань і ставило спротив польській владі в різний спосіб.

В 1934 р. під час Воскресної Утрени в Велику суботу вивішено на хресті найбільшої середньої копули угнівської церкви український прапор. Міщан огорнула безмежна радість. Всі вітали себе: Христос воскрес! — Воскресне Україна! Вістка про це розійшлася блискавкою по Угнівщині. Нарід із цілого повіту мандрував до міста, щоб поглянути на це. Командант місцевої поліції негайно зажадав від о. Трешневського, щоб він наказав зняти прапор. Та о. парох відповів спокійно, що він не давав зарядження завісити прапор, тому не може наказати здійняти його. Але не може заборонити цього поліції. Поліція намагалася всіма способами зняти прапор. Але було це дуже небезпечно. Зняли його щойно в ночі після Вознесення — дня відпусту в Угнові — ті, що його повісили. Угнівці пояснювали цю подію так: „На Воскресення воскрес наш прапор, а на Вознесення вознісся на небо”.

В перших днях квітня 1934 р. відбулися в Угнові саботажі. Поперетинано телефонічні і телеграфічні дроти, застрілено в Карові конфідента поліції тощо. Польська влада спровадила зі Львова кінну поліцію і найліпших детективів з Гірним і Будним у проводі. Арештування підозрілих поляками одиниць, скріплена варта присилуваними до того міщанами і сильне патрулювання поліції не мало успіхів. Тільки продовжувано арештування невинних людей. Саботажі й підпали повторилися 15 липня 1934 р. З ними й збройний напад на постерунок поліції. За те від квітня до липня заарештовано понад 150 осіб; при тому сильно побито деяких арештованих. В висліді процесу засуджено арештованих на 160 років тюрми.

Ці саботажі причинилися до зменшення числа учасників з'їзду угнівців дня 17 липня 1934 р. з нагоди 50-ліття Читальні „Просвіти” в Угнові. Крім того польська влада відставила в тому ж дні до карного табору в Березі Картузькій д-ра Івана Козака, м-ра Володимира Петришина, обох з Угнова і управителя школи в Ульгівку, Андрія Рачинського.

Переслідування чи шикани польської влади розтягалися нераз і на неполітичні справи. — В 1936 р. угнівські українці купили за 600 злп. пропам'ятну таблицю з виписаними на ній прізвищами угнівців, що згинули в визвольних змаганнях 1918—1920 рр. Мали вмурувати її в церковній стіні. Та рав-

ський староста не дав дозволу вмурувати її. Тому стояла ця таблиця сперта до стіни в захристії.

Статуя св. Івана. Від кількох століть стояла відкрита капличка-дах при кінці решток оборонних валів у північно-східній частині міста. В капличці була статуя св. Івана. Під час одного з пожерів у минулому столітті згоріла капличка wraz зі статуєю. Міщани знову побудували капличку-дах, та не мали в церкві другої статуї св. Івана. Тому подаровано їм з латинського костела під кінець XIX ст. дерев'яну статую св. Яна („Jan Kanty”) з прикритою береткою головою. Міщани називали статую Яном, не Іваном. Кожного року ходила наша процесія в свято св. Івана Хрестителя, де відбувалися відправи. В 1932 р. закуплено зі збірок місцевих і заокеанських угнівців гарну, велику кам'яну статую св. Івана Хрестителя. Та равський староста відмовив проханням о. пароха про дозвіл поставити в капличці нову статую. Не помогли й відклики.

В наступному році, в ніч під св. Івана поставлено потаємно нову статую в капличці побіч старої. Поліційне слідство не мало успіху. Боячися розрухів, не усувала поліція нової статуї з каплички. Після кількох тижнів невідома рука усунула св. Яна, а в капличці залишився св. Іван. І тепер не помогли розшуки поліції, а в капличці була українська статуя.

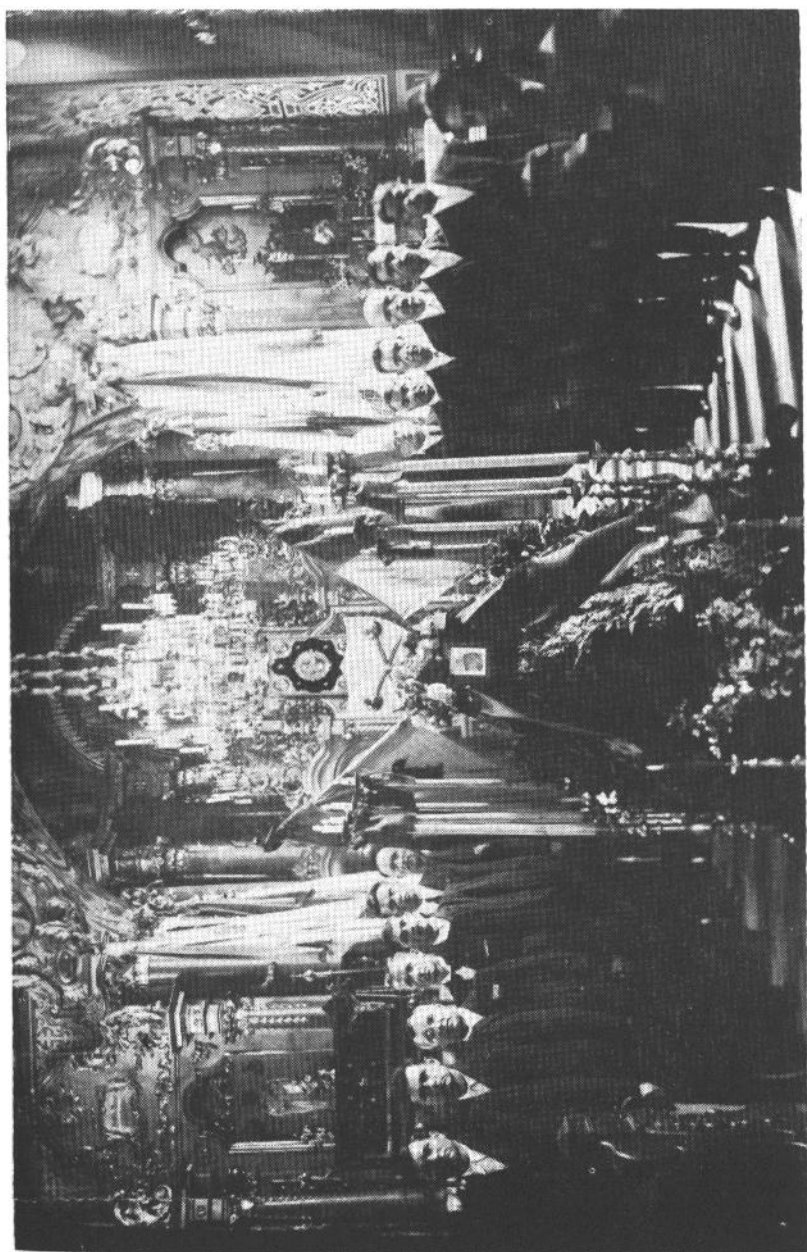
Від давніх часів була в Угнові й інша капличка, мурована, з дверми, за млином над Солокією. Кожного року ходила до неї процесія на „Спаса” — Преображення Господнє. В останніх роках перед війною поляки також ходили з процесією до обох капличок, „на Кржижове дні”. В такий спосіб були вони немов співвласниками обох капличок.

Йорданську воду святити завжди на річці перед млином.

Два рази кожного року ходила церковна процесія на загальний цвинтар, а то: 1. В Світлий понеділок відправляли парастаси і панахиди на всіх гробах, а зокрема на гробівці Жуковських та на могилах українських вояків. 2. В першу неділю після Зелених свят. В процесійному поході несли вінки на могили поляглих.

На холеричний цвинтар ходила процесія на другий день Зелених свят. Того самого дня Передмістя мало свій празник. Міщани говорили жартівливо, що на цей празник варять передміщани „пироги з шувару”.

Про малювання і посвячення церкви в рр. 1932-36 окрема стаття.

Поминальне Богослуження в церкві в Угнєві в дні похорону б. Вожда УГА генерала Мирона Тарнавського.
2 липня 1938 р. При символічній домовині почесна сторожа б. членів УГА.

В дні 25 вересня 1938 р. відбулося в Угнові величаве свято 950-ліття хрищення Руси-України. На це свято приїхав перемиський єпископ-помічник Григорій Лакота і кільканадцять довколишніх священиків. При співучасті около 10.000 вірних відбувся величавий похід і свячення води на Солокії. Було то останнє величаве свято в Угнові.

2) Друга світова війна

З вибухом другої світової війни дня 1 вересня 1939 р. проведено загальну мобілізацію. Крім того військо вже в перших днях реквірувало коні, худобу і безрогої. Через кілька днів появилися над Угновом німецькі літаки і скинули бомби на залізничні станції Угнів і Корчів.

Після двох тижнів війни змоторизовані німецькі війська заняли без бою Угнів. Та після кількох годин відїхали, а Угнів і околицю знову заняли польські війська. Була то 18.000 армія, що пробивалася з-під Замостя до Львова. Тоді німці знову вдарили на Угнів і танковими й артилерійськими стрільними спалили в кількох місцях майже четвертину міста, головню південно-західню сторону. І знову вони відїхали, а польські війська втретє заняли Угнів. Щойно під Річками розбили німці цю армію і взяли її в полон. Так польсько-німецька війна тривала в Угнівщині може найдовше, бо до 20 вересня 1939 р.

На підставі умови Рібентроп-Молотов після виходу німців зі східньої Галичини ввійшли до Угнова 26 вересня 1939 р. більшовики. Кордон між УСРР та Німеччиною проведено по річці Солокії, від Буга починаючи аж до великого моста в Угнові кінчаючи. Від цього моста завернув кордон на північний захід від річки і пішов суходолом під Застав'ям до давньої австрійської границі.

Кілька годин після свого приходу до Угнова скликали більшовики мітінг до будинку Читальні. Вони принесли нам „радісну вістку”, що визволили нас з-під ярма панської Польщі і приобіцяли, що аж тепер заживемо радісним і щасливим життям. Мітінгом проводили чотири військовики. Один з міщан запитав, чому в Радянському Союзі є табори невольничої праці на Соловках і на Сибірі, а тимчасом політрук твердить, що життя в Радянському Союзі таке вільне і щасливе. Політрук знякотив, та врешті відповів йому, що в цих таборах сидять вороги народу і не радить йому також туди дістатися.

Коли ж політрук розказував, що у них стоїть господарство на високому рівні і сьогодні на Сибірі, десь коло Томська родиться пшениця, щеплена на пирію, інший міщанин сказав: „Люди, не вірте тому. Я ж був там за Австрії в полоні і знаю ці сторони. Там така земля, що на ній ніщо не родиться”. Тоді політрук заявив йому гостро, що він про це переконається, як поїде туди другий раз.

Угнівці відносилися до більшовиків з великим недовір'ям, але мусіли їх слухати. Місто поділено на десятки (по 10 хат), настановлено десятників, і в одній хаті два рази в тиждень відбувалися сходини сусідів, де читали Конституцію УСРР. Крім того час до часу відбувалися загальні мітинги всіх мешканців міста. Угнів немов прибрався в жалобу. Міщани не вдягалися святково; не сходилися в читальні, тільки ще більше почали горнутися до церкви.

В жовтні переведено „плебісцит”, і населення в 99.9% голосувало за прилученням до УСРР. Переведено теж вибори до міської управи і ради та до Ради Депутатів. На депутата вибрано маловартісну характером жінку з сусіднього села, що колись служила у Львові. Вибори до громадської ради відбулися в той спосіб, що скликано мітинг під будинок управи міста і там наші сусіди з ринку відчитали листу кандидатів, узгіднену з політруком. Кілька оплесків заступили вибори. Впрочім у перших тижнях часто змінювано громадську раду.

Головою міської ради (бурмістром) був Іван Пиріжок, син Марка. УПА розстріляла його перед другим приходом більшовиків.

В зимі 1939/40 р. обгородили більшовики кордон засіками з колючих дротів 2 метри високими і 3 широкими. Здовж кордону побудовано також обсерваційні вежі, забезпечені скорострілами. Кордон обставлено густо пограничниками з собаками. Перед дротами заорано на кілька метрів широкий пояс землі, щоб залишалися сліди при можливому переході кордону. Тому перехід на німецький бік стався майже неможливий. Вправді деякі щасливіці переходили кордон, вже обгороджений, але з оружжям в руках. Більшість утікачів гинула від куль під дротами.

В жовтні і листопаді 1939 р. перейшли через Угнів тисячі втікачів на німецький бік. Угнівці помагали їм радо. За те деяких вивезли опісля більшовики на Казахстан. Переходили

люди різного стану й віку, хто тільки почувався загрозеним. Німці приймали всіх.

Більшовики вивезли з Угнова 7 родин, заарештувавши передтим когось із родини. В Угнові заарештовано 11 осіб, але не встигли вивезти деяких родин аж до Казахстану перед 22.VI 1941 р. З арештованих, що їх більшовики притримали в Бригідках у Львові, врятувалися прямо чудом тільки два; решта згинула у в'язниці під час відступу більшовиків у червні 1941 р. В більшості арештували більшовики тих, що їх були арештували колись поляки. Все населення жило весь час у тривозі. Всі родини мали запаковані важніші речі й були готові до вивозу кожної хвилини. Всі горнулися ще більше до Бога і до церкви.

Зараз у 1940 році перевели більшовики набір до їхнього війська. Також наложено на населення здачу контингенту, т. зв. „продналог”. Громадяни мусіли здавати державі призначену кількість збіжжя, м'яса, молока і грошей. На співпрацю з більшовиками пішли тільки одиниці, всі інші молили Бога про зміну. Культурне життя за більшовиків цілком завмерло. Всі культурні товариства були закриті. Вправді мали більшовики пакт неагресії з німцями, та не довіряли їм і тому будували здовж кордону сильні укріплення. Вже взимку 1939/40 р. побудували вони над кордоном зрідка бункри, але на 15-20 км. від кордону побудували також ланцюги бункрів. В самому місті Угнові побудовано два бункри, перший на валі, по лівому боці тартаку, другий на право від тартаку на площі бл. п. Тимотея Лисяка, а хату його розібрали. Після пороблених більшовиками укріплень також і німці побудували по своєму боці понад рікою поодинокий пліт із колючого дроту, (от такий, „щоб не перейшла корова”).

Німецько-більшовицька війна не принесла в Угнові ніяких боїв. Над ранком 22 червня 1941 р. наступив відділ німецьких вояків, в числі около 30, на місто і малою гарматою розбив величезну браму, побудовану більшовиками на гостинці між мостом та млином і ввійшов до Угнова. В місті не було більшовицького війська, а їхні пограничники, енкаведисти й урядовці втекли майже всі вночі. Третього дня після заняття Угнова розстріляли німці 12 осіб християн і жидів як комуністів, хоч не всі розстріляні ними були. Німецькі пограничники пограбували в Угнові споживчу кооперативу і Повітовий Союз Кооператив з цінніших речей, як шкіри, папіросів тощо. Жидів

**Свято проголошення Української Держави в Угнові, 7 липня 1941 року.
На церковному балконі промовляє Микола Дужий.**

вийняла тимчасова військова управа з-під права угнівського бурмістра і заснувала для них їхню жидівську управу „юденрат”. Мали вони і свою жидівську поліцію. В 1942 р. виселено жидів з Угнова до гетта в Раві Руській. Бурмістрами за німців були українці. Спочатку ставилися німці до українців прихильно, а пізніше стали попірати поляків.

Також і німці накладали на населення контингенти збіжжя, сіна, соломи, худоби, коней, домашньої птиці, молока. В заміну за контингент давали деякі матеріали, як шкіру, одягові матеріали і обов'язково горілку. Накладали теж спочатку добровільний, а пізніше обов'язковий контингент робітників до праці в Німеччині.

Культурне життя за німців трохи віджило, та розвивалося дуже слабо.

3) Українська Повстанська Армія в Угнівщині

В 1943 р. утворилася в Угнові та Угнівщині УПА. Від осені 1943 р. опанувала УПА цілу Угнівщину. Німці опановували тільки Раву Руську і частинно Угнів. УПА установила по всіх громадах свою адміністрацію і накладала на місцеве населення додатковий (крім державного) податок у готівці. УПА приїздила до Повітових Союзів у Белзі та Угнові і забирала у них збіжжя. Робила вона припаси збіжжя, м'яса, товщу тощо на фільварку Вандзін у карівському лісі. Також переводила набір до війська б. військовиків, по 10-30 з кожної громади.

В березні 1944 р. заїхала УПА в Угнів. Перший раз забрала з аптеки ліки, фармацевтичні речі і бандажі. Було тоді в Угнові около 20 німців, а на станції залізниці Угнів около 200 мадярського війська. Ні перші, ні другі не zareагували на приїзд. В тому ж місяці приїхала УПА другий раз до Угнова. Забрала вона тоді всі товари і припаси збіжжя з Повітового Союзу Кооператив.

В квітні 1944 р. вдарили німці на Вандзін із магазинами УПА і здобули магазини. В бою згинуло кілька упівців, а 16 попало в полон.

УПА володіла Угнівщиною аж до приходу більшовиків. Тоді перенеслася в ліси. Під час відступу німців з Угнова не було боїв. Вправді обсадила Угнів сильна німецька група танків і скрилася коло церкви під липами. Та незадовго відїхала без бою.

Про дії УПА в Угніві й околиці написав польський генерал бригади Ігнац Блюм в статті: „Udział wojska polskiego w walce o wzmocnienie władzy ludowej. Walki z bandami U. P. A.”, друкованій у: „Wojskowy przegląd historyczny”, No. 1, Warszawa 1959. На основі тверджень автора стаття сперта на джерельному матеріалі — архівних документах Міністерства Внутрішніх справ і судових актах з процесу Ярослава Онишкевича — „Ореста” (угнівця). Уривки, що відносяться до дій УПА передруковано в „Шляху Перемоги” та „Гомоні України” (Торонто 1959, чч. 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33-34).

4) Другий прихід більшовиків

В дні 25 липня 1944 р. заняли більшовики Угнів другий раз. Вернулися сюди ті самі більшовицькі уряди разом із майже всіма тими самими людьми — урядовцями й енкаведистами.

Зараз у тому самому році усталено кордон, тепер між Радянською Україною та Польщею, сателітом ССРР. Теперішній кордон не покривався з границею з 1939 р. Кордон доходив здовж річки Солоки тільки до Воженки чи угнівських боліт, а звідти завертав на південь угнівськими полями, ішов на південь від міста, так що Угнів залишився по стороні Польщі.

В березні 1946 р. виселено українське населення Угнова на Радянську Україну. Більшість угнівців переселено до Бережан, частину до Львова й околиці. Деякі українці та мішані подружжя заховалися перед вивозом. Та в червні 1947 р. всіх їх виселено на т. зв. „Ziemię odzyskane”, головню до воевідства Броцлав (нім. Breslaw). В Угнові залишилося кільканадцять польських родин.

Церква опустіла і її перетворено на магазин. Та в 1957 р. знову відкрито церкву; знак, що є там якісь українські люди.

Дня 15. II. 1951 р. перевела Радянська Україна і Польща заміну частин українських земель, а в них і Угнів та Угніщину за частину Дрогобиччини. УСРР отримала широкоторовий залізничний шлях Рава Руська — Сокаль, а Польща частину Дрогобиччини. І знову належить Угнів до УСРР. Та дотепер не повернулася туди ще ніяка угнівська родина. Автохтонне населення Угнова розбрилося по Європі й Азії, в Сибірі і Казахстані аж по Одру і Ніссу на заході. Багато з них поселилося в західній Європі, Америці й Австралії, у вільних країнах. Але історія повторюється. Від найдавніших часів кілька разів нищено до тла Угнів. Одначе він відроджувався, відбудовувався, а його автохтонні жителі знову заживали новим, ще

кращим життям. Тому й тепер надіються всі угнівці повернутися до рідного міста, відбудувати його, відновити його культурне життя і традиції й горнутися до своєї рідної так дорогої їм церкви.

Софія з Лисяків Теслюк

УГНІВ У РУКАХ УПА — ВЕЛИКДЕНЬ 1944 РОКУ

(Спогад)

Наші угнівські дзвони чудовим гомоном сповіщають день радості Христового воскресення. В церкві відправляє Службу Божу о. декан О. Трешневський, народу повна церква. З грудей усіх несеться могутня пісня „Христос воскрес...” Нараз у церкві починається шепіт — одні одним передають якусь вістку. Щось діється в місті, та ніхто не зважується вийти з церкви, чекають кінця відправи. Після Служби Божої тиснеться нарід до дверей, кожний хотів би бути перший. Вже не шепіт, а оклики переносяться з уст до уст: „Угнів заняла Українська Повстанська Армія, наша армія!”

І дійсно в місті сотні повстанців — ціле оболоння, городи, приходство, всюди повно війська. На розі коло стодоли приходства стоїть віз із скорострілом, звернений в сторону Карівської вулиці. Люди збираються в гуртки, одні одних вітають словами „Христос воскрес!” — „Воістину воскрес!” Скрізь незмірна радість... А дзвони не вгавають, і здається, що ще сильніше, як колинебудь розноситься їх гомін поза місто, аж до поблизьких сіл. — Старшини УПА просять розійтися додому.

Від великодніх свят Угнів і ціла Угнівщина були під охороною відділів УПА. Вони охороняли села перед здачею німцям збіжжя і худоби, бо не раз німці забирали людям останню корову й рештки збіжжя. При тому допомагали їм поляки.

УПА дала наказ полякам покинути терени, заняті повстанцями, тому що між поляками було багато „фольксдойчерів”, що мали зв'язки з Гештапо. Та не всі поляки підчинилися наказам. Було вже видним, що німці не вдержаться довго в Україні. Тому ситуація вимагала старанної підготовки до дальших бойових дій із наїзником, що знову насувався на наші землі зі сходу.

Водночас відділи УПА вели велику підготовчу акцію. Вишколювали дівчат у машинописанні і влаштовували санітарні курси. Відкрили шевську робітню в с. О. під керівництвом фа-

хівців із власною виправою шкір. Чоботи й черевики відтранспортовувано для УПА в Карпатах. В селі І-н відкрито кравецьку робітню, в Терношині у фабриці крохмалю, і на фільварку в Губинку консервовано м'ясо й топлено товщі і складано до бочок. На фільварку Уликів гуральня під зарядом УПА виробляла спирт день і ніч для медичних потреб. Щоб усе це перетранспортувати до бункрів, що тягнулися лісами аж під Волинь, треба було переїздити гостинцем попри залізничий двірець в Угнові, що був під охороною німецького війська в числі 80 людей. Тому там часто приходило до сутичок з німцями. Деколи траплялося й так, що упівцям удавалося підкупити німецьку охорону і вона вдавала, що не бачить транспортів. В тому часі німецькі вояки були вже здеморалізовані і втомлені війною; тому деколи піддавалися корупції. Одної ночі ті самі німецькі вояки відставили навіть на бічні тори цілий вагон зброї та амуніції для потреб УПА в заміну за харчі й горілку. Цю зброю відтранспортовано 72 возами теж у ліси до бункрів УПА. Збіжжя, що його ще до недавна мусіло село давати німцям, тепер перебрала УПА для своїх потреб. Ячмінь мололи на крупи, жито на хліб для повстанців, а з пшениці мололи білу муку, і з неї наші жінки пекли булки й робили сухарі, що їх УПА теж відсилала до бункрів на запаси.

Як на інших теренах, так і в Угнівщині відділи УПА мали труднощі з деякими польськими шовіністичними елементами, що співпрацювали з Генштапом проти українців. Крім того в деяких селах були місцеві польські елементи, що були готові давати підтримку польській збройній партизанці, яка від довшого часу організувала свою базу на Холмищині і звідтам напала на українські села також в Угнівщині. Навесні 1944 р. майже кожної ночі було видно вогні в українських селах, підпалених польськими партизанами. Із сіл Угнівщини потерпіли м. ін. Губинок, Річиця, Ульгівок, Терношин, частинно Диниська і Василів. В таких умовах мусіла УПА перебрати на себе охорону населення українських сіл. Це приводило до частих боїв із польськими партизанськими відділами. Один із більших боїв зведено в Острові, недалеко Белза. Згинув там м. ін. видатний підпільник і націоналістичний діяч Тарас Онишкевич. Важко поранений помер впродовж трьох годин. Воякам, що були коло нього, заявив: „Прощайте, друзі, другого Тараса вже не буде”. Знову ж у селі Річиці згинули дві молоденькі санітарки УПА родом з Піддубець.

Неодин відрікся свого власного щастя, покинув рідню і пішов боротися за волю українського народу.

Жіноцтво Угнівщини відповідно до своїх сил та з великою щедрістю допомагало Повстанській Армії. На Великдень переслало м. ін. цілий віз великодніх бабок дівчатами Н. і М. до бункрів УПА. Багато матерей стратило в рядах УПА одного або більше синів. „Яка велика сила Божа, що я не стратила розуму над могилою мого Бориса” — були слова одної матері, що власними руками похоронила свого сина, бійця УПА. А про долю її другого сина може тихо шепочуть високі ялиці в Карпатах.

Треба згадати ще й про іншу „частину УПА”. Хлопці в Угнові в віці 8-12 років ішли слідами своїх батьків чи братів-учасників УСС, УГА, УВО, ОУН та УПА, організували своє військо, виробляли „танки” і „скоростріли” з дерева, вправляли як і старші, а потому поділилися на дві воюючі групи. Наші міщани приглядалися, як ці маленькі „партизани” йшли до бою, тягнучи за собою танки і скоростріли (дерев’яні), подивлялися їм, як вони кидалися одні на одних немов левенята. При в’їздах до міста ставили вони стійки і перевіряли, хто їде до міста. Нераз було багато сміху з наших маленьких воїнів, що готовилися на майбутніх лицарів України.

Згадую про них тому, що може колись хтось із цих малих „партизанів” прочитає цю згадку, і тоді перед його очима появляться ці танки і скоростріли. Може хтось із них розкаже своїм дітям чи внукам про свої подвиги на стависьках за млином і передасть їм свою любов до України та до рідного Угнова.

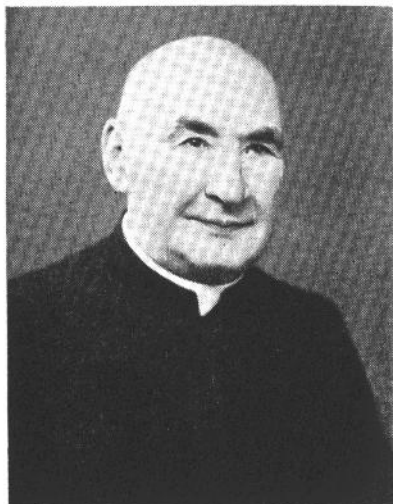
о. Юрій Менцінський

МОЇ ПЕРЕЖИВАННЯ В УГНОВІ ВІД ВЕРЕСНЯ 1944 ДО ЛИПНЯ 1947 Р.

В половині липня 1944 р. радянська армія зайняла Белзчину і переможним походом посувалася на захід. Під ту пору я проживав ще на невеликому маєтку (хуторі) в Безейові, коло Жужеля і доїздив, як завідатель самостійного співробітництва, до Теляжа біля Сокаля. Доїздив, бо не було де мешкати ані з чого жити.

З приходом Червоної армії я запримітив, що на маєтку не вдержуся, доїзд до Теляжа небезпечний, і зачав шукати можливого пристановища в недалекій околиці.

**о. Юрій Менцінський,
б. декан угнівського деканату.
Останній душпастир Угнова.**

Дійшли чутки, що Угнів вільний, що о. парох Трешневський виїхав до рідні до Криниці і в теперішніх обставинах вернутись не може. До виїзду намовили його сестри Служебниці, бо прочували, що як політично заангажований може бути арештований і засланий.

Спершу я думав, що Угнів належить до більшовиків, як було по першій розгромі Польщі у 1939 р. Коли ж переконався, що кордон іде Солокією від Кристинополя тільки до Корчева, а опісля попри ліс, попід сам Карів, рішився там осісти і з кінцем вересня 1944 року обняв ту многострадальну станицю.

По від'їзді о. Трешневського до мого приїзду обслуговував парохію о. Олексій Колянковський, парох Диниськ. Він мав з філіями своїх чотири церкви, але приїздив в означених годинах на Богослуження.

Місто з приватною українською гімназією і з українською народньою шестиклясовою школою потребувало душпастиря на місці. Декан о. Кошіль по стороні радянській, містодекан о. Трешневський виїхав, десять парохій з деканату по стороні польській і жоден з отців не обіймає проводу. Не знаємо, по чийій стороні Перемишль. Пошти на місці немає, є аж в Томашеві Любельським, але доїзд небезпечний, бо по лісах вештаються банди, грабують коні, доробок на возах, а навіть життя в небезпеці.

Грамота на управу парохією пожадана, отже висилаю звіт з теперішнього стану деканату до Єпископської Консисторії

в Перемишлі через Томашів і через радянську Раву Руську. Відповідь наспіла щойно 3 травня 1945 р. Хоч Єпископська Консисторія вислала мені грамоту в січні, якою мене іменовано завідателем угнівської парохії і угнівського деканату по стороні польській.

Церква ненарушена, вірні всі на місці, є багато молоді з поблизьких і подальших сіл, що вчиться в школах, мається враження якогось повітового міста. В неділі і свята під час Служб Божих два прекрасні хори, мужеський і мішаний, приковують артистичним виконанням і красою голосів не лише вірних, але й багато радянських вояків. У неділі і свята по дві Служби Божі, церква битком наповнена. Для пароха праця в канцелярії, в школах, установах і деканаті.

Восени 1945 р. я здобувся на відвагу і випозиченим у більшовиків автом виїхав до Перемишля скласти звіт зі свого і сусідніх деканатів та привезти миро. Отці декани і оо. Василіяни з Кристинополя надавали безліч звітів, так що референти мали що читати, а Преосвященний Коциловський з вдовільям признав: „Щойно тепер маю перед собою правдивий стан дієцезії”.

Два дні мешкав я в єпископській палаті. З Ексцеленцією і о. канцлером Грицеляком спільно обідав, ведучи гутірку на різні теми. Між іншим Преосвященний нарікав, що не може вийти поза палату, бо польський офіцер, прихильна людина, перестерігав проти провокації.

Їзда до Перемишля була дуже утяжлива і ризиковна. 150 кілометрів їхалося 8 годин. В однім місці біля Ярослава міст був спалений і коні ледве перетягнули авто на другий берег. З Ярослава до Перемишля на шосе було повно ям від танків, тягарових авт і возів. Треба було добре уважати, щоб ресори не потріскались, бо в дорозі не було кому направити. Тоді якраз поверталась армія з-під Берліна на „родіну”. Вертались колишні полонені, робітники, зайняті німцями, маркиранти з краденими і пограбованими трофеями. Безліч худоби, овець, коней, верблюдів обсіли придорожні поля та сіножаті і, наче сарана, обертали людський доробок у пустарі. Ця жива маса кілька днів плила наче ріка і була правдивою язвою для придорожніх осель. На возах транспаренти зі славослов'ями Сталіна, Ворошилова, Червоної армії і т. д. — може не так з пієтизму, як радше зі страху, бо не знали, яка доля стріне їх в рідних сторонах.

Червона армія також мала добичу, як авта, годинники, столове накриття і різні одяги, але довго ними не потішилася. Все мусіли здати при переході польської границі. Про це оповідав мені офіцер-енкаведист, що в Угнові на приходстві задержався на квартирі. Кращого життя як у більшовиків — сказав він — на світі немає, тому ніхто не сміє побачити добробуту Заходу. Той самий офіцер оповідав мені: „У германа большая культура“, але рівночасно додавав: „У нас тоже“.

Та ці мирні часи не довго тривали. 28-го лютого 1946 р. надтягнули радянсько-польські війська з Любачівщини в справі виселювання. У місті переводили мітінги і заохочували, щоб українці добровільно записувалися на виїзд на Схід. Мені також звелили виголосити про це в церкві. Розуміється, ніхто не хотів їхати, бо кожному рідна сторона миліша, як широкорозрекламоване невідоме. Тоді зачалось насильство.

В половині березня 1946 р. — чи хто хотів чи не хотів, чи записався на виїзд чи ні — силою брали і вивозили людей на станцію. Призначені фірманки приїздили з поблизьких сіл, військові лавою входили до хат, за півгодини казали зібратися і відтранспортовували на станцію. До вантажного вагону приміщували 4-6 родин. З яким же доробком виїздив народ у невідоме? І з тої мізерії крали військові і навіть візники, не думаючи, що за кілька днів стріне їх та сама доля. Не хотілося вірити, що протягом одного дня пів Угнова буде на станції. Вагонів не було, поїзди не приїздили, переселенці з малими дітьми і немічними старцями, з живим інвентарем сиділи серед сніговії під голим небом. Так тривало кілька тижнів, аж надтягнув поїзд з Рави Руської і забрав перший, другий і дальші транспорти. Ці люди їхали майже без нічого. Курей брати не дозволяли, бо вони, мовляв, ширять заразу, картоплі вільно було взяти лише корець на прожиток, а та скотина, що часами їхала в інших вагонах, пропадала у безвістях. Сліз, лементу, плачу — не дасться описати. Деякі зневірені покидали все і втікали на Захід.

Нас, священників, покищо не брали. Лишилися і вірні, що боронилися фальшивими метриками, перекупством або десь скривалися. В церкві на Богослуженнях вже мало було людей і співали на самолівку. Багато хористів виїхало, а деякі скривалися, непевні завтрішнього дня.

В тім часі помер старенький парох латинської церкви о. Йосиф Тимочко. Дуже чесна була людина. Я сповідав його перед смертю і часто

відвідував. В навечер'я похоронів зібралися співаки і відспівали з чуттям довгий парастас. Польські монахині були захоплені і говорили: „Яке то пенкне і взрушайонце, ещесьми такого не слішали”.

Вночі прийшла облава на ідейні одиниці. В Угнові облав було мало, бо населення взаємно себе рятувало, зрештою урядувала польська міліція і ВОП — прикордонна сторожа. Все таки облава — пострах, і наші хористи поховалися. Вже другого дня патрулі не було, пішла десь на села, але годі було зібрати співаків, і я відправив лише читану Службу Божу. То були прикрі часи. На похоронах були лише 4 священники. Місцевий латинський сотрудинок, я і позамісцевих двоє латинників.

„Добровільне” переселення тривало. Нам, священникам, визначили день 12 квітня. Таких реченців було більше, я зжився з ними, аж одного ранку приходить посланець від завіда-теля латинської парохії о. Пісарського з пересторогою, щоб я схоронився на кілька днів, бо сьогодні, мовляв, мають мене виселити. Якраз зібрався народ в церкві на Службу Божу пре-ждеосвящених дарів, і я не знав, як їх про безпеку повідо-мити. Втім прибігає посланець з приходства і каже, що вже за-їжджають вози по речі на обійстя. На приходстві мали свої квартири офіцери, що ходили в польських мундурах, а говори-ли лише по-російськи, бо то були москалі і жида з Росії. Вони жили з нами дружно, але хоч про все знали, про пляноване виселення нам не сказали.

Під покришкою якоїсь немочі я велів людям вийти з цер-кви, замкнув її, всі ключі, крім одного з захристії, віддав дя-кові Гумовському, сьогодні вже покійному, а сам з дружиною видряпався на середню церковну баню, ген під саме склепін-ня. Там прожив повних чотири тижні. Зі страху я майже нічо-го з хати не взяв. Вино, вода в ампулці і кілька сухарів — оце була вся наша пожива. На першій, нижчій бані були залишені речі о. Трешневського. Я забрав ковдру, подушку, дивани і так скомбінував постіль. Від часу до часу заглядав до захристії. По кількох днях застав там відро води, харчі, примус і нафту. Тим нашим янголом хоронителем була Настуня Сярчинська. Вона, карлик, всюди вміла вкрутитися і перехитрити ворога. Під ту пору мешкала на приходстві, бо її хату зайняло військо. На приходстві була теж моя служба і рідна мама, 92-літня ста-рушка. Їх не зачіпали і не виселявали.

По чотирьох тижнях перебування на звишках нас обоїх, перебраних за міщан, перевели раннім ранком на передмістя, опісля я сам через спалений Корчів і Річицю дістався до Тома-шева і замешкав — годі повірити — у переселеного комісаря.

Там просидів я до закінчення переселення „добровольців” на схід. Дружина перебувала якийсь час на передмісті, опісля пішла на приходство і далі господарила зі службою.

Зазначую, що коли я прийшов до Угнова на завідателя, на приходстві застав комірника адвоката д-ра Сиротинського з дружиною, бо їх хату при відвороті спалили німці. Пізніше вони замешкали при вул. Панський, бідували, капарили так, що адвокат помер у нужді і полишив гіркій долі в спадку отемнілу жінку. Що з нею опісля сталося не знаю; напевно померла. В перших місяцях до переселення приїздив до свого брата адвоката о. Сиротинський, з Карова. Його привозили радянські офіцери, і під їх опікою пересидів він кілька годин на приходстві. Все в гуморі, балакучий. Здається, ще живе і далі парохією завідує. Він більше надавався на професора філології, бо клясичною грецькою мовою і латинською володів як рідною.

Радянські офіцери приїздили в справі перевірки відносин, а почасти для здобуття алкоголю. Коло залізничної станції, по другій стороні Застав'я, на присілку Уликів, була гуральня під приватним зарядом. Алкоголь був здавковою монетою. За нього можна було купити матерію, убрання, провіант і взагалі все, чого людина потребувала. Фельдшери і санітети (бо лікарів не було) уживали його для лічних потреб.

Як відомо, українська партизанка існувала. Польська міліція була в Белзі і Угнові, більшовики — в Карові і Раві. Між першою і тими другими дружби не було. Не раз були й жертви по одній чи другій стороні. Якось всі три ворожі сторони в білий день стрінулися в гуральні, і вдаючи, що одна одну не бачать, забрали свій гарач і відійшли. Не пробували зачіпати партизанів, бо були б живими не вийшли.

Польська міліція не так була страшна, як каральні відділи, що несподівано наїздили на села, знущалися над мирним населенням, палили людський доробок, брали людей на переслухи, а часами декого вбивали. Слідство це було таке жорстоке, що не кожний міг його видержати. Часами деліквенти після побоїв за кілька днів умирали.

У десятих парохіях деканату було вісім священиків. З них лише два виїхали на схід: О. Роман Горчицький з Корчева виїхав перший щасливо за кілька днів по 12 квітня 1946 р.

Отець Бахівський з Корчмина мав страшні переживання. У велику суботу, коли він з цілим живим і мертвим інвентарем розташувався на станції, вночі напала партизанка, стала па-

лити вагони, розганяти переселенців, а умундуровану сторожу, тобто польське військо, переслідувати вогнем. По польській стороні двох чи трьох вояків убито, а кількох ранено. У великому переполосі утікали вояки до міста. В рух пішли скоростріли і гармати. Я тоді був на церковній бані і думав, що це так величаво вітають Воскресення Христове, а то з окопів біля церкви відстрашували напасника. Чудом ніхто не вломився до церкви для перевірки, бо напевно я був би заплатив життям. З тої причини, що свята припадали разом, я при зачинених дверях, дуже обережно для одної душі відправив читану Службу Божу і від неї довідався про нічні події. Третього дня свят були похорони побитих вояків, які я оглядав з віконця церковної сходової клітки.

Отець Бахівський вернувся додому, бо не мав відваги залишитися. Хоч парохіяни стримували його, таки пішов по кількох днях на станцію, і знову потім там чекав. Поденеровані вояки вилляли всю їдь на невинних переселенців, веліли деяким іти до міста на переслухи і по дорозі били. Виїжджаючи були під опікою і не мусіли йти на переслухи, але несвідомість людей у біду пхав. Отець Бахівський також перейшовся по місті, вступив за орудкою до крамниці і щось заговорив до військового. Той з товаришем кинувся на безборонного, бив по голові пляшкою і копав так, що о. Бахівського, скривавленого, майже без пам'яті хтось милосердний підняв і завів на станцію. Тут висповідав його о. Пісарський, який пізніше оповів мені про цілу подію.

Ця жертва переселення лікувалася в Бережанах чи у Львові, поволі прийшла до себе і тепер є парохом в Мурованім біля Львова, давніше Ляшки Муровані. Перед виїздом він часто заходив до мене, діставав поради, щоб залишитися — не послушав, весь масток стратив і в кінськім вагоні на долівці виїхав ледве живий. Він кінчив богословські науки в Римі, належав до здібніших учнів, умів трохи по англійськи, мав зв'язки з товаришами в Америці, що є тепер монсеньяорами. Перед ним стелилася краща будуччина, тільки треба було вміти до неї підійти.

З початком червня 1946 р. перед Зеленими Святами закінчилося „добровільне” переселювання на схід. Я з Томашева вернувся спершу до Річипі, де пвагер о. Омелян Котис був парохом і якось щасливо перебув усі навали. Тут розглянувся, чи не можна вертатися, і знову замешкав в Угнові на приход-

стві. Кілька тижнів правив Служби Божі для недобитків, опісля перенісся до Корчмина, бо нові господарі на полишених хатах і погранична сторожа КОП не бажали собі, щоб в Угнові урядував український священник.

Я завідував кількома парохіями Белзького і Угнівського деканатів, а до Угнова майже не показувався. По селах полишалося ще досить людей, так що у святочні дні церкви були переповнені вірними. Під час мого перебування в Корчміні вдерлися невідомі люди до церкви в Угнові і пограбували щонайцінніші речі. Пропали всі чаші, між ними три дуже гарні й дорогі, забрали пушку з кивота, а Найсвятіші Тайни розсипали, пропала монстранція, годинники і полишені речі о. Трешневського.

Мене закликали переглянути пограбоване. Я чув, хто брав участь у грабунку, але мовчав, бо життя моє було в небезпеці. Вже мене раз так закликали, дозволили відправити в неділю Службу Божу, а коли побачили хмару вірних в церкві, впали в лютю. Не сподівалися, що ще стільки українців є в Угнові, і мене зараз же арештували, завели до судового будинку, де містився КОП і цілу ніч передержали в пивниці на голій землі. Опісля випустили і загрозили, щоб більше не показувався. Отже і тепер я удав незнайку. Там на бані були два голосникові радієві апарати — о. Трешневського і мій. До жадного не признавався, бо тих апаратів і так не було, подруге, могли видумати надавчу станцію і судити за зв'язки з ворогом. У церкві були метрикальні книги, бібліотека, з якої книжки позичалося молоді, церковні книги та ноти, і цього не рухали. Що з тим інвентарем опісля сталося, не знаю.

По вбивстві генерала Свєрчевського у 1947 році почалося примусове виселення українців на захід. Були польські підводи, що більш грабували ніж підпомагали у виселенні. З довколишніх сіл стягали рештки залишених до Угнова, а опісля відставляли на станцію до Белзця. Виселенці діставали букву „W” (виседленєц) і, коли назбирувався більший транспорт, їх вивозили на „Ziemię odzyskane”. З-поміж виселенців вояки вибирали „невигідних” і відсилали до слідчої в'язниці в Томашеві. Був тасмний наказ виарештувати всіх священників. Отців, що їхали через Угнів, гарно конвоювали, давали більшу кількість підвод, а на місці запрошували їх на кількахвилинну розмову на міліцію, з якої вони вже не вертались. О. Йосиф Пшепурський, чоловік дрібної будови, перебрався за селянина, у

вагоні скрився між ґратами і щасливо дійшов в Ольштинщину. Інші, як о. Котис, Криницький, Федоришак та Колянковський, Дацько, різні вчителі, урядовці, свідоміші і почасти заангажовані міщани, селяни та жіноцтво перейшли слідство в Томашеві, опісля відтранспортували їх до карних бараків в Явожні біля Катовиць.

До тих щасливців належав і я. Тільки я виїхав скорше, мене переловили в Лашеві і щойно опісля відставили до Томашова. Тому, що я виїхав перед урядовим виселенням, я не одержав букви „W”, і по виході з Явожна міг свobodно порушатися по цілій Польщі. Люди з буквою „W” мусіли мешкати в призначеній їм місцевості. Їм призначали найгірші напівзруйновані хати, дуже часто без вікон і дверей, приділювали гірші поля, а тих, хто спритний і скоро відбудувався, переганяли на інше місце. Різні провокатори підслухували, слідкували, і опісля багато виселенців каралося по в'язницях.

Не довго тішилися поляки очищенням від „караїмів” Угновом. Більшовикам була потрібна залізниця Сокаль-Угнів-Рава, і всі терени біля залізниці вони прилучили до Західньої України, а взаміну дали полякам пустарі біля Устрік. При пересуванні кордону дозволили забрати їм увесь рухомий інвентар. І так в угнівській церкві лишилися голі стіни. Усе забрали на захід, усі престולי, свічники, лавки, образи, навіть проповідальницю. Деякі речі є тепер в костелі в Терношині, інші в Томашеві, Башні і Любачеві. Спис забораних речей передав мені латинський парох Терношина, а я відіслав його угнівцям, що поселилися у Вроцлавщині. Трохи церковного білля передали сс Феліціанки до мене в Ольштинщину. Частину з того передав я принагідно до Угнова для вжитку церкві, а частина лишилася на заході для підмоги греко-католицьких станиць.

У серпні 1957 р. я виїхав до Америки.

Наприкінці згадаю, що в Піддубцях біля Угнова проживав о. Гробельський з німечною дружиною і доходячою служницею. Діти повтікали. Отець помер у великих муках 5-го грудня 1946 р. На похоронах було наших 6 священиків і два латинські з Угнова. Були сс. Феліціанки, наші сс. Служебниці і багато місцевих та позамісцевих громадян. Вдова лишилася на ласці добрих людей, а пізніше, як я довідався, трагічно згинула.

З отців, що переходили через Угнів, а поселилися на заході в Польщі, повмирали: о. Юліян Криницький — на серце,

влітку 1946 р. в Яворжні, о. Олексій Колянковський — 27 липня 1953 р. у в'язниці в Штумі; засуджений на 10 років, видержав не цілих шість; о. Котис в Оструді — 28 березня 1949 р.; о. Йосип Пшепюрський — 9 липня 1956 р. в Гіжицьку, був він останньо парохом у Хороброві Варязького деканату; о. Дацько у Вроцлавщині. Єдиному тільки о. Мирославі Ріпецькому дозволено правити в гр.-кат. обряді на доказ, що в державі — свобода релігії. Під кінець 1950-их рр. відносини трохи покращали, і на терені Польщі постало більше гр.-кат. станиць.

Десь у половині 1950-их рр. хтось доніс до міністерства в Варшаві, що старшини пограничної сторожі і безпеки були причасними в грабуванні церковного майна в Угнівщині і збагачувалися хабарями. Після слідства усунено деяких старшин і засуджено на довшу в'язницю.

Коли Угнів знову опинився в руках більшовиків, деякі переселені міщани повернулися на рідні місця. Та застали там згарища і пусту, ограблену церкву.

ЧАСТИНА VI

СУСПІЛЬНІ, ЕКОНОМІЧНІ І КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ВІДНОСИНИ В УГНОВІ ДО ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

*Володимир Петришин, Микола Петришин,
Теодор Решетило*

ПОБУТ УГНОВА

а) Угнівське міщанство

Угнівці були й називали (вважали) себе міщанами, тому що Угнів був містом. Насправді було то містечко, що на початку XX ст. числило около 5.000 населення. Під кінець 20-их рр. нашого століття жиди процентово переважали або щонайменше дорівнювали разом узятим українцям і полякам. Угнів уважали українським тому, що як християни вони переважали чисельністю поляків, на 65—75%. За часів Австрії в школах було найбільше українських дітей. Тоді й управа міста була в руках переважаючої більшості українців. Також у суді, школі, при залізниці, митній сторожі (фінансах), служили українці, хоч поляки були завжди в більшості.

Угнів був маркантним як галицьке містечко тим, що в ньому лунала передусім українська мова. В цьому містечку, положеному на межі польської мовної території, говорили українською мовою не тільки українці, але й жиди та поляки. Угнів в свій час видав найбільше інтелігенції, священиків, вчителів народніх і середньошкільних, правників, лікарів та інших професіоналів. Угнів мав одну з найкращих церков із галицьких містечок, а церковний хор, коли не порівнювати його з нашими катедральними і професійними хорами по більших містах, був найкращий із наших містечок. Складався він із місцевих міщан. В рокові свята угнівський хор, головню на Воскресній Утрні, пишався великою мелодійністю і різноманіт-

ністю напівів. В кожен неділю і свято Утреню й вечірню співав чисельний „крилос“, а „помагала“ йому ціла церква само-лівкою. Звичайно під час Утрені й Вечірні, а тим більше Служби Божої церква була повна.

Угнівські дівчата в святкових одягах з коралами і дукачами.

Покійний сьогодні управитель і катехит приватних гімназійних курсів Українського Педагогічного Товариства в Белзі з-перед першої світової війни, а опісля катехит шкіл у Сокалі з-перед другої світової війни і в часі німецької окупації, о. Лука Салук (помер у 1952 р. в м. Небраска в ЗДА), сказав одного разу, що такого церковного співу і такої фреквенції в церкві, як в Угнові, йому не доводилося в житті ніде зустрічати.

Церковний хор в Угнові був найкращий тоді, коли його довголітній диригент і директор бурси фундації Степана і Пелагії Жуковських Теодор Фединський був ще в силі віку. Теодор Фединський, наймолодший син Петра, * 25 квітня 1842 — † 1932 р. в Угнові. Його дружина, з дому Тинецька, донька лісничого зі Стреміня коло Мостів Великих. Як диригент платний з відсотків фундації Жуковських, школив і навчав він хор, складений з міщан, і своїм диригентським та педагогічним хистом поставив його на високий рівень. Деколи й оплачувано співаків. Під час рокових свят хор діставав підкріплення угнівських студентів або уродженців Угнова, що приїздили на свята до рідні. Треба тут згадати бл. п. Якова Косоноцького, що будучи вже головним книговодом Земельного Банку Гіпотечного у Львові, приїздив на свята і своїм гарним баритоном виводив сольові партії, так що всі люди оглядалися, бо від його сильного баритона „аж шиби дзвеніли". Та й покійний дяк Тома Трусевич, що дякував 50 років (1869—1919), мав такий гарний і сильний тенор, що міг був стати оперовим співаком, якщо хто був би ним зацікавився та заопікувався. Після Трусевича був дяком Михайло Рубинович (1919—1940). В 1940 р. вивезений більшовиками на Сибір, де помер. Його рідня вернулася.

До першої світової війни Угнів був правдоподібно таким самим, як його знають впродовж останніх ста років. Хоч залізниця наблизила його до світа, то не могла вона мати великого впливу на побут і цивілізацію міщан. Угнівці далі їздили кіньми до Рави, Жовкви, Куликова, Городка, Рудок, Комарна і далі возили кіньми до шкіл своїх дітей, тому що спершу залізниця до Львова вела через Ярослав-Перемишль. Щойно пізніше під кінець XIX ст. побудовано сполучення зі Львовом через Жовкву, коли побудовано залізничий шлях Львів-Рава-Белзець.

Населення приростало і тим самим зростали потреби й видатки при більш менш тих самих доходах. Діти йшли до середніх і вищих шкіл, а це викликало більші видатки. Скінчивши школу, діти не верталися і майже нічим не причинялися до прибутків своїх батьків. Для Угнова була це подвійна стра-та, і матеріальна і в людях, що могли бути більш активними, продуктивними і поправляти свою будучність. Та пізно прийшла з допомогою американська еміграція, що до певної міри збільшувала прибутки заінтересованих, але і зменшувала най-

Чоловічий церковний хор в Угнові. Посередній о. парох О. Трешневський (1983 р.).

активніший елемент Угнова. Причини матеріальні, політично-суспільні і вплив тих, що покінчили школи, збільшували число кандидатів до дальшого образування. Посилання дітей до шкіл дехто називав згiрдливо чи з насміхом або легковаженням „хоче бути паном”, або „хоче мати пана”. Та бажання „бути людьми” не означувало лише намагання іти в панство. Розумніші, а таких було доволі, добре здавали собі справу з того, що евентуальне міщанське вивінування дітей буде в сумі менше вартісне, ніж вивінування їх самих — батьків, а їм не

Група угнівських гімназійних учнів (не всі) з р. 1920.

З ліва до права стоять: Нестор Білик, Володимир Петришин, Теодор Решетило, Йосип Лоїнський. Сидять: Петро Журавецький, Гриць Хитрень, Андрій Мазикевич, Василь Гумовський, Михайло Смерека. На землі: Микола Білик, Лука Козловський, Яків Гумовський.

завжди приходилося жити легко. „Що будеш робити дома, як не підеш до школи і не будеш учитися?” — говорили неодні батьки. Деякі батьки часто говорили до сина чи доньки: „Вчися, щоб тобі було легше ніж нам”. Не було це пусте говорення, а було це наслідком турботи за майбуття дітей і намагання бачити дітей не лиш на крацій матеріальній позиції, але й соціальній, престижевій, змагання, щоб не бути трактовани-

ми іншими „з гори” та не бути зіпханими ще більше вниз як під економічним так і під соціальним оглядом. Бо освіта — в розумінні батьків — відчиняла ширше двері, поширювала горизонти не тільки під соціо-економічним, але національно-політичним оглядом. Розважні міщани були завзяті щодо національних поглядів і мали досить польських „підпанків”; так називали наші люди австрійську і польську льокальну адміністрацію. Міщани здавали собі добре справу з того, що не могли вони боротися проти австрійського і польського панування, бо хоч мали добру волю до цього, то не знали, як братися до цієї справи, і тому в своїх дітях, що їх висилали до шкіл, бачили майбутніх провідників народу за національно-політичне визволення. Угнів тратив, але українське суспільство користало. Угнів підупадав матеріяльно і тратив активних одиниць, та знав, що українська спільнота зискає, і тому всі угнівці без огляду на те, чи їхні діти йшли в пани, чи ні, були гордими, що число студентів зростало і раділи кожною одиницею, що покінчила школи.

Батьки студентів нерозумно тяжко відчували свій власний недостаток, сполучений з коштами посилення дітей до шкіл. Часто батьки дослівно не тільки жалували собі, а то й не мали засобів для свого щоденного прожитку, недоїдали, недосипляли, щоб післати „на школу” дітям, які також не розкошували і нерозумно голодували, мерзли, щоб лише далі й вище поступати в школі. Була то велика любов і посвята батьків. Збіжжя як головний прибуток угнівців було дешеве. Напр., треба було продати десять кірців, тобто одну тонну ячменю, щоб оплатити місячний побут двох учнів у гімназії.

Угнівці дуже цінили свою церкву, ношу, звичаї, традиції та мову. Вони не соромилися нічого свого, і були горді, що вони є русини, чи пізніше — українці. Угнівці не денаціоналізувалися ні за австрійських ні за польських часів. Може й знайшлася одиниця, що за польських часів, кинена між поляків, „занесла метрику” до староства, а це означало відступлення від своєї церкви і народності. Та була то лиш одиниця, що, не знайшовши праці в Галичині, була змушена працювати там, де могла. Були це здебільша вчителі народних шкіл і середніх шкіл. Якщо й таке заходило, то було це поверховне, і вся ця поверховна польонізаційна фарба дуже скоро линяла, а то зовсім щезала, коли польський натиск змалів, а під час другої світової війни зовсім був знівельований.

б) Угнівська хата

Щоденне життя міщан в Угнові було назагал одноманітне і небагато різнилося від щоденного життя довколишніх селян. Житлові доми, названі хатами, були дуже подібні до себе, бо звичайно будували їх ті самі „майстри”, що походили з поближких сіл. В основному не було різниці між домами в Угнові та в Піддубцях, бо багато домів в Угнові будували піддубчани. Хати були дерев'яні, ставлені найчастіше паралельно, здовж вулиці. Нераз будовано доми прямокутно до вулиці і майже при самій вулиці; залежало це виключно від житлової площі. Міщанська хата була збудована солідно з 4-цалевих (інчових) брусів („дилів”), в угли на грубих дубових підвалинах; дилі гладкі, гибльовані. Давніше були хати криті соломною, опісля дерев'яними гонтами, а в новіших часах майже виключно білою цинкованою бляхою. Солом'яні дахи залишилися на передмістях. Хата складалася звичайно з одної або двох кімнат, альякира (ванькир), сіней і комори.

Більш менш посередині довжини дому були входові двері, крізь які входилося через т. зв. ганок з лавками по обох сторонах, де влітку, головно в неділі і свята, сиділи старші і діти.

Типова міщанська родина в неділю під своєю хатою.

Від ліва до права сидять: Варвара і Гнат Магура. Стоять: Катерина Магура зам. Козак і Анастасія Вагнер (відвідувачка з Америки). Трое внуків Гната: Домка Дворницька, Богдан Козак (батько в Канаді) і Олесь Магура від сина Гриця. Рік 1933.

Дуже часто влітку ганок був затінений диким виноградом. Перед домом були штахети тобто огорожа, за якою був маленький вузький огородець на квіти. Головними дверми входилося до сіней, що нераз переділяли дім на дві рівні частини. Коли ж сіни не займали цілої ширини дому, то напроти входових дверей були двері до кухні, а на ліво чи на право вели двері до „хати”, т. зн. до великої, на цілу ширину дому широкої кімнати. В цій кімнаті здовж попри стіну від вулиці або від подвір'я була довга лавка, перед якою в куті стояв стіл, а коло нього кілька крісел. Напроти стола в другому куті було широке масивне ліжко. Дві-три перини і кілька подушок на ньому прикривав у день ліжник. На застеленому ліжку в головах лежали дві або більше подушок, яких рідко коли вживали, хіба під голову для померлого. В деяких хатах було й більше ліжок. В хаті була підлога.

Між ліжком і столом стояла тяжка скриня з залізним замком, де переховували святкову одержу, а в прискринку коралі з дукачами, гроші, податкові й асекураційні книжки та всякі інші важні папери. В новіших часах були вже шафи на одержу і більше масивних, гнутих або складаних крісел. Якщо рідня була велика, „хату” переділювали на дві нерівні частини, властиву хату — більшу святочну кімнату і ванькир, де була т. зв. кухня до варення, якщо не було окремої кухні з входом із сіней, полученої з хатою дверми або ванькирем. В великій хаті до стіни між дверми з сіней і сіньми була прикріплена полиця, на якій були уложені великі, глибокі миски, що їх рідко коли вживалося. В новіших часах були там порцелянові тарілки, філіжанки, горнятка і склянки. Майже всі стіни, а передусім дві над довгою лавою, столом і скринєю були обвішані образами святих, фотографіями рідні і знайомих. За Австрії між святими образами були портрети цісаря Франца Йосифа і цісареві Єлисавети. На стіні було теж більше або менше дзеркало, зване люстро. Коло ліжка був обов'язково ослін, лавка з опертям. Над ліжком був прибитий до стелі гзимс, призначений для породільниць. Коли в хаті були злоги, завішували на гзимсі простирали й сепарували породілю. Стіл був застелений обрусом, а на ньому був хліб. Під стелею був прикріплений бальок, зв. бальцос. На ньому лежав зборник — великий молитовник.

Між сіньми, хатою і кухнею була велика цегляна піч, мазана глиною. Якщо в хаті не було окремої кухні для варення

страви, то властива кухня була в великій хаті або ванькирі. Над кухнею був дашок, що мав сполучення з комином, кудю відходила пара з варива. Цей комин замикали на ніч шубером, каглою. В кухні був теж пікний пец (пекарська піч) для печення хліба чи калачів. Деколи пекарська піч була в сінях. Перед отвором цієї печі був піколок, де влітку варили страву на триніжку. Справжня кухня до варення мала плиту тобто залізні плити, під якими горів огонь. В новіших часах піколок і триніжки закинено, а вживано літньої кухні, що була в сінях.

З сіней на другу сторону вели двері до комори, де були сипанки на збіжжя — великі дерев'яні бочки з отвором угорі, куди зсипували збіжжя, далі скрині на муку, а в новіших часах шафарки — гарно викінчені скрині на пшеничну і житню муки. В коморі на гаках, вбитих до бальків, висіла вуджена солонина, сало, вуджене м'ясо, ковбаси. В горшки або скриньки складали яйця. Сир складали в малій бочівочці, гелетці, а в великій бочці квасили й переховували капусту на зиму.

Звичайно під коморою була мурована пивниця — льох, де переховувало картоплю. Привезену в мішках або на гарах з поля зсипували люфтами (отвором знадвору) до пивниці. Нераз отвір до пивниці вів із сіней. Прикривали його дошками. Звичайно в сінях була драбина, якою лізли на під — стрих, або гору. Тут взимку вивішували і сушили білизну — хусти. Підлоги в хатах були дерев'яні, а в сінях деколи глиняні долівки. Робили їх звичайно тоді, коли щойно збудували хату й не було гроша на скорі викінчення її. Підлоги мили бодай раз у тиждень рижовою щіткою, тому доми були чисті. Влітку було легко втримати чистоту, за те важче було восени через болото „по кістки” тому, що за винятком вулиць Равської, Карівської і Панської та коло церкви і костела і в ринку дороги були м'які.

в) Угнівський одяг

Угнівські міщани, посередня верства між інтелігенцією (людьми з високою освітою) і селянством, були дуже горді зі свого міщанського стану і заховували всі свої звичаї і традиції з-перед кількохсот років. Угнівські одяги — строї були чи не єдині на цілу Галичину.

Стрій мужчин був такий: Сорочка колись із льняного, а пізніше з фабричного полотна, з подвійним, викладаним ков-

ніром, без краватки. Штани звичайно темного кольору, чорні, камізоля й маринарка (сурдут). Чоботи юхтові високі з колявами, власного виробу, т. зв. угнівці. В новіших часах чоботи боксові або черевики. Влітку вдягали т. зв. капоту (плащ), обов'язково чорну, сукняну, широку й довгу майже по кістки. На голові чорний сукняний капелюх. Давніше габік чорний або брунатний. На зиму вдягали на убрання тулуб. Це такий

Угнівський міщанин, в шапці „на завісах” і тулубі (кін. XIX ст.).

же плащ як літній, тільки підшитий баранячими шкірами, чорними, якщо сукняний верх тулуба був чорний. Такий же чорний баранковий ковнір, широкий, викладаний сягав аж по груди. Коли на тулубі було гранатове сукно, тоді підшивалося його сивим кожухом з таким же кримським ковніром. Тулуб не запинався на гудзики. До чорного тулуба носили чорні баранкові шапки, до гранатового сиві. Давніше носили

Стара угнівська міщанка. На голові хустка зав'язана в чуб. На шії коралі.

високі шапки на завісах (гл. знімка з 1887 р.). Була то висока на пів метра баранкова шапка, на боках на підшивці зшита, а баранок зв'язували з обох боків стрічками. Дно було з оксаміту. Незапинаний тулуб закладали полу за полу й під-

перізували поясом. Колись міщани підперізувалися случькими поясами, перетиканими золотом. Згодом занехали случькі пояси через високу ціну.

Жіночий стрій був такий: Сорочка з високим подвійним ковніром на шиї, накрохмаленим щитивно. Угнівські чоботи юхтові, пізніше боксові або шеврові, в новіших часах влітку мешти, які називали ціжми. Дуже широка спідниця в фалди з т. зв. фалшом на переді, різних красок, найбільше в дрібні квіти. На це широка запаска (фартушок), а на сорочку кацабайка, влітку з поодинокого сукна, а взимку ватована. На це все вдягали літньою порою кафтаник, — довгий, широкий плащ зі зморщками (збиранками) з задуг. Зимовою порою вдягали футрину, широкий плащ з чорного сукна, підбитий білими баранячими шкірами. Футрина довга майже по кістки, до пояса обтисла, від стану аж до долу широка. Ковнір з того самого сукна, широкий, виложений. Футрина не запиналася на гудзики, лише загорталася. Підперізували футрину крайкою, вовняним поясом чорно-червоної краски. На більші свята вдягали жінки венгерку. То верхня одежа, вшита як футрина, тільки сукно гранатове. Підшита венгерка сивим футром, ковнір з сивої кримки широкий, викладаний. Рукави в долині обшиті сивою кримкою, широкою на 7-8 сантиметрів. Також по боках на стані сива кримка, широка на два пальці, а довга до 10 цалів. Від рамен до стану була обшита спереду золотою тканиною. Такий одяг був досить коштовний. Перед першою світовою війною коштував 200 австрійських корон.

На голові носили велику т. зв. турецьку хустку розміром коло 4 квадратних метрів. Зав'язували її над чолом в „чуба”, а два кінці хустки спадали на плечі аж до лопаток.

На шиї носили жінки оригінальні шнурки правдивих коралів. Залежно від заможности мали по 3—12 шнурків коралів, що звисали на груди. Посередині коралів причіпляли один або два золоті дукачі (дукати з часів цісареві Марії Тереси).

Кожна міщанка мала по кілька спідниць і по кілька великих хусток. Залежно від свята вдягали хустку різних кольорів — на Різдво (срібний), Йордан (синій), Великдень, Зелені свята (зелений); піст, весілля, жалобу тощо. Ці хустки спроваджували вони з Дамаску. Щодо матеріальної і мистецької сторінки, представляли вони собою велику вартість.

**Угнівська пара міщан у зимових одягах.
(Мгр. Іван та Олена з Дорожинських Скрипчуки).
Він у капоті, підперезаний слуцьким поясом, нашитим золотими нитками;
зверху тулуб. Вона в венгерці.**

Група унівських міщанок в літніх одягах.

Сидять з ліва до права: Оляна Салюк зам. Фаріон, Софія Бакаляр зам. Бас, Текля Петришин зам. Гулян, Катерина Пільгуй зам. Микулович, Текля Пиріжок зам. Шустикевич. Стоять: Текля Решетило зам. Качковська, Марія Лисяк зам. Петришин, Михайлина Пікульська, Євгенія Шульган зам. Булка, Зоя Лисяк зам. Дорожинська, Анастасія Дворницька зам. Салюк і Пелагія Щетина зам. Бошкович.

г) Шоденне життя. Хатні зайняття

Вранці вставали міщани дуже рано; влітку раніше, взимку трохи пізніше. Жінки вставали годувати корови й доїти їх і виганяти влітку до пастуха, на пасовисько, що було далеко за містом. Рання пора давала змогу коровам краще і спокійніше напаситися, бо зранку „муха не тне” і худоба краще пасеться на росі. Господарі, що мали коні, вели влітку „па ніч” на пашу, щоб заощадити суху пашу на зиму. Вважалося, що пара коней з’їдає взимку повну стодолу паші. Шевці вставали теж уранці. Стукіт їхніх шевських чи гарбарських молотків розносився по вулицях. Молотками прибивали кілки в подешву (підошву), або товкли луб на виправу шк’р. Жінки поралися коло хати або жмякали чи прали хусти. Влітку прали коло дому, або частіше в лузі над Солокією, а взимку дома коло криниць. В давніших часах зимовою порою залили хусти звичайно в сінях в зільнику тобто в високій дерев’яній бочці,

Група угнивок в літніх одягах. Цей стрій убирали в неділі чи свята по всіх церковних Богослужбах, винятково на вечірню. Також в такому строю ходили в будні, але без коралів; стрій уже проходжений або з дешевого матеріалу. В давніших часах завжди в чоботах, в новіших уже в мештах. Стоять з ліва до права: I ряд: Марія Лисяк зам. Петришин, Текля Дорош, Текля Рубинович зам. Лисяк, Марія Дворницька зам. Романовська, Анастасія Дорош зам. Левицька, Павлина Петришин, Марія Салюк. II ряд: Софія Рубинович зам. Лисяк, Агафія Тарчило зам. Якубовська, Марія Тарчило, Марія Рубинович зам. Дорош, Степанія Козак зам. Дорожянська.

не випуклій, а спадній у перекрійній формі трапеза, на трьох ногах, з малим округлим отвором у дні, який затикали солом'яним чопом. Золю робили з попелу, заливаного гарячою водою. Тією золою заливали складені в зільник хусти і прикривали льняною рядиною або плахтою. Зола проходила повільно крізь хусти і скапувала крізь долішній отвір до підставленої посудини. Опісля прали визолені хусти. Деколи виварювали білизну, прали й вивішували на подвір'ю чи на поді. Висохлі хусти качали качалкою і рублем. Пізніше дехто мав уже магелі і маглював білизну. Щоденну білизну крохмалили і прасували. Не було легко прасувати жіночі, а ще більше чоловічі сорочки, згідно їх ковніри. Ковніри були подвійні, спереду легко викладані, тому прасування їх свідчило про вмільсть чи невмільсть господині.

г) Домашня й польова господарка

На весні, влітку і восени ті, що були господарями-хліборобами, мали доволі роботи поза домом, у полі і на сіножатях. Мужчини орали, сіяли або переорювали, при чому домашні мусіли їм допомагати, напр.: водити коні в плузі, підгортати загони тощо. Після весняної орки й сівки приходило полення ячменю, пшениці або проса, цюкання картоплі, яку також згодом обгортали лопаткою або плужком.

Жінки збирали фаст для худоби до подою. Була це павутиця (полятиця), що росла між картоплями, або збирана по межах і ровах трава. Жіноцтво вгиналося під тягарем фасту, що його несло з поля на плечах у великих плахтах, якщо не мали коней. Бідніші носили також на плечах сухе галуззя з лісу на плечах або соснові шишки. Нераз везли це на двоколесній біді. Все це вживали до кухонного опалу влітку. Везення ріща бідною було тим важче, коли зважити, що між „Курочкою” (Курчинським) та лісом була піскова дорога, дуже томляча.

Група угнівських міщан у зимових одягах.

Від ліва до права: Марія Лисяк зам. Петришин, Зоя Лисяк зам. Дорожинська, Єва Тарчило зам. Гулян, Теодосія Лисяк зам. Павлик, Олена Дорожинська зам. Скрипчук, Іван Скрипчук, Ірина Лисяк і Іванна Шульган. Мужчини і жінки завжди вбували чоботи. На цій знімці, роблений влітку — в мештах. (1934).

Угнівські міщанки в зимових одягах, „венгерках”.

Коли громада прочищувала ліс, дрібне дерево й галуззя складали на купи, щоб добре висихали і влітку продавали до кухонного вжитку форост (назва цього висушеного дерева). Грубе дерево щадили на зиму. На опал уживали найчастіше соснини, осичини, рідше березини або дубини. Корчували також на опал лісові пні, хоч ця праця була важка й мало видатна.

Звичайно угнівські міщани крім якогось ремесла займалися також і рільництвом. Рільник був господарем т. зн. мав кілька кусників власного поля орного й сіножать, одну або більше коров, коні, свині і домашній дріб. Котрий міщанин був лише господарем, той мав звичайно більше поля, великі господарські будинки й обійстя та добрі коні. Такими господарями-багачами були: Гіляр Камінський, Бартонь Камінський, Ципріян Гумовський, Фтома Трусевич (був він також дяком) і деякі інші. Гіляр Камінський, якого вважали за найбільшого і найбагатшого господаря, мав около 20 моргів поля і стільки ж сі-

ножатеї. Його поля, що були в одному куску, „за судом”, називали ланом. Всі інші рільники мали тільки по кілька моргів поля і без якогось ремесла не були б вижили тільки з землі. Тому угнівські міщани були zarazом і рільниками і ремісниками. Деякі міщани винаймали сади для промислу і торгівлі, ще інші виїздили на заробітки за море до Америки. Виїздили або голови родин або висилали своїх синів чи доньок.

Природний приріст населення в Угнові збільшувався з роками, та не збільшувалося майно. Міщани ділили свій маєток між дітей. Поля ділили поздовж або поперек. Напр.: дванадцять ступнів¹⁾ поля ділили на шість ступнів, а далі на три, і доходило до того, що нераз орач не мав місця завернути коні на своєму полі. Подібно діялося і з сіножатами. Консервативні угнівці не вміли забратися до промислу, не хотіли переселюватися, хоч нераз за один морг поля в Угнові могли купити в іншому місці двічі або й тричі стільки поля. Воліли виїздити за море, заробити гроші на купно землі чи сплату довгів. Це їм понувало міщанам, коли бачили, що деякі за зароблені в Америці гроші докупили поля або побудували нові будинки або мали гроші в касі „на процентах”.

Поверхня сіножатеї в Угнові рівнялася взагалі поверхні орного поля. А що на одну родину припадало пересічно півтора корови, і коли взяти до уваги коні й безроги, справа паші для худоби була дуже важна. Тому сінокоси й збирання доброго сіна дуже часто рішало про те, чи зібраним сіном виживиться худоба до передновку, чи треба буде докуповувати сіна або пшеничного грису. Угнівці косили сіножатеї один раз у рік, а по сінокосах пускали на луки худобу. Косили досить пізно, вважаючи, що трава виросте більша. Та розумніші господарі задивлялися на це інакше, вважаючи, що молодша трава краща на сіно, поживніша і вартісніша для худоби. Міщани за виїнятками одиниць не вміли косити, тому наймали косарів з Застав'я, Карова або Корчева, чи інших сіл. Сушення і збирання скошеного сіна давало багато роботи, тому що сіножатеї були на мокрих місцях, а ґрунт згружений худобою в попередньому році. Треба було виносити скошене сіно на сухі місця, рухати, щоб висхло і складати в копиці, або громадити в вали і драбнястими возами звозити до stodіл. В дощову погоду сіно, складене в копиці, загнивало або тухло; було менше смачне для худоби і тим самим менше поживне.

Дехто, та назагал рідко, сіяв на полях горошок, зв. вику або конюшину. Була це добра паша, тому й траплялися крадежі цих рослин. Конюшину косилося два рази в році і можна було її збирати два роки. Опісля переорювалося поле, де росла конюшина або вика, і на ньому виростала гарна пшениця.

Жнива в Угнівщині починалися звичайно по Петрі, а деколи раніше, залежно від гарної весни. Спершу жали жито, опісля ячмінь, пшеницю, а нераз рівночасно. Жали їх серпами, а ячмінь і овес жали або косили. Зжату й пов'язану пшеницю й жито складали в півкіпки (полукіпки). В полукіпку було звичайно 20 снопів; так краще вони висихали на сонці й вітрі і скорше можна було звозити до стодоли. Ячмінь і овес складали на купки, які висихали впродовж кількох днів, опісля в'язали їх в снопи і звозили до stodіл. Коли снопи замekli на полі, вони загрівалися (гнили). В слітний час складене в полі збіжжя запарювалося, а зерно зростало. З нього була гірша мука й тим самим гірше печиво. Тоді говорили, що збіжжя росте на покосі або в копах.

Численніша родина сама справлялася зо жнивими. Жінки звичайно жали, а чоловіки і хлопці в'язали і складали в копії. Менша родина наймала женців. Женцям і косарям платили й давали цілоденний харч. Харч мусів бути поживний. Ті, що давали добре їсти, скоріше діставали женців. На сніданок давали тісто з молоком, хліб з омастою. Опівдні вивозили робітникам полуденок — борщ з м'ясом, хліб і пироги (вареники) зо шкварками. Крім того свиняче м'ясо худе і товсте. На підвечірок хліб з солониною. Гарячих напйтків не давали. Пили воду і раділи, якщо була холодна. Женці були вдоволені, коли вранці завозили їх на поле, а під вечір привозили з поля, на вечерю. Господар користав на тому, бо женці не витрачували часу, а ноги їх не боліли.

Хто був добрим господарем і мав свої коні, старався перерювати стерню після зібрання збіжжя. Робили це головню тоді, коли на вижатій ниві засівали озимину. Треба було, щоб земля влежалася, спочила, і щоб не було тяжко орати, бо після жнив земля засихала так, що не можна було „плуга в землю встромити”.

В основному ціла рільна господарка угнівців була незадовільна, бо лиш кілька хазяїнів розумілося на господарчі.

Вони мали більше поля, коні й корови і займалися виключно господаркою. Основною і найважливішою причиною недостатньої господарки було те, що господарські поля були далеко за містом, розкинуті й роздрібнені. Через те рільники витрачали багато часу на доїзд до праці на полі. Подібно було й у селах Угнівщини, та найгірше було таки в Угнові. Угнів потребував якоїсь земельної реформи; принайменше комасації, що було важко зреалізувати. До того земля в Угнові мало врожайна, потребує меліоризації. Не відомо, чи й сьогодні при колективізаційній системі під більшовиками поправилися рільничі відносини в Угнові.

д) Угнівський промисл

Угнівські міщани були в першу міру ремісниками-шевцями. Вони купували шкіри, виправляли (гарбували) їх і робили масово „угнівці” — угнівські прості чоботи. Угнівські шевці забезпечували своїми чобітьми не тільки Угнівщину, але й Равщину, Жовківщину, Куликівщину, Белзчину, Сокальщину. Їздили вони зі своїми товарами до Варяжа, Кристинополя, Мостів великих, Янова, Яворова, Городка, Рудок, Унева, Улашківцево недалеко Заліщик на славні рокові ярмарки, а навіть на Буковину, або за північний кордон до Томашева і Замістя. Ще до першої світової війни приносило шевство значні прибутки, бо майже всі міщани були шевцями. Багатші шевці мали челядників і вже з початком зими приготівляли товар на наступну осінь, бо найбільший збут товару був після жнив, восени. В Угнові були шевці немов вибрана сфера. За Австрії платили вони податок — викупляли карту промислову і торговельну. За Польщі крім цих податків також оборотовий, доходовий і варстатовий. Та байдуже на це шевці виходили на свос, а то й дороблялися мастків. Тут треба згадати прізвища визначних шевців з Угнова: Сильвестер Лисяк, Тимко Лисяк, Андрій Лисяк, Ілля Стирко, Петро Камінський, Степан Хитрень, Степан Шустикевич, Демко Журавецький, Яків Шустикевич, Іван Шустикевич, Гнат Магура, Андрій Закревський і його син Семко, Григорій Решетило, його батько Пантелеймон, що дожив до 93 років, найбільше перебував на ярмарках і вивчив найбільше шевців. Виправляли шкіри і їздили по ярмарках: Іван Хомінський, Фтома Трусевич, Михайло Котович, Степан Романовський, Михайло Рубинович, Филимон та Іван Косоноги, Яків Магура, Сташко Сіневич, Михайло Качковський.

Шевство, розповсюджене серед міщан так, що при деяких вулицях жили виключно шевці, було поплатне ще до першої світової війни. Хоч під час першої війни австрійська влада заборонювала купно, продаж й виправу сирих шкір, шевський промисл в Угнові не підупав. Почав він підупадати щойно після війни, коли шевці не достосувалися до вимог часу, а в консервативний спосіб придержувалися давніх метод гарбування і шиття обуви. Фабрична обува й боксовий та шевровий матеріял став випирати давні юхтові чоботи, дармащо сильніші, і триваліші. Інж. Корнило Целевич пробував перевиховати місцевих гарбарів і з допомогою одного нашого інженера організував курс видатнішого гарбарства хемічного під директивами відділу домашнього промислу Краєвого Виділу. Цей курс приніс деякі поліпшення в гарбарстві, а також молодші почали виробляти черевики й чоботи з тоншої шкіри. Та був це виріб обуви не на більшу скалю, на експорт, а для заспокоєння місцевих потреб Угнова й частинно околиці. Між двома війнами угнівці рідко виїздили зі своїм товаром у далекі міста й околиці. Крім того стали занехувати подорожування кіньми, а користуватися залізницями²).

Між двома війнами Угнів майже перестав бути осередком шевського хатнього промислу, що в минулому заосмотрював селян з околиці й дальших повітів своїми виробами. Та все ж таки угнівці розвозили свої чоботи і до дальших околиць аж до 1939 р. Часи змінювалися, й населення вимагало чогось кращого, ліпшого і тривалішого. Угнівські шевці — консерватисти не могли пристосуватися до цього, не далися переконати й повести до реорганізації шевського промислу кооперативного й новочасного, чого вимагали змінені часи. Якщо б угнівські шевці могли були спільно організувати модерну виправу шкір і введені вже на заході виправу і виріб шкір, могли б були забезпечувати довколишнє населення тими продуктами, що їх давав фабричний промисл. Недостатнім було те, що ніхто з угнівців не пішов до ремісничої школи або на спеціальні курси і не навчився новітньої (хемічної) виправи шкір, та що не знайшлося кілька одиниць, які могли б були навчитися нового виробництва всякої обуви так, як цього вимагали потреби життя й часу.

До першої світової війни просперував теж в Угнові і кушнірський промисл, та не в таких розмірах як шевський, тому що кожух служив на 5—6 років, а чоботи звичайно на один

рік. Угнівський кушнір був також і гарбарем. Звичайно діставав він від селянина сирі овечі шкіри, виправляв їх (гарбував), білив і шив для селян кожухи, з великим ковніром, яким під час снігової чи морозу можна було заслонити майже цілу голову. Прикращували кожух різними кольоровими нашивками з різнобарвних ниток коло кишень і ззаду на стані.

Кушнірі купували також сирі овечі шкіри, гарбували їх, шили кожухи і розвозили їх по ярмарках, як і чоботи.

Працею над кожухом займався не тільки сам кушнір, але і його дружина та наймлені челядники.

В Угнові були кушнірами головню Скрипчуки, що мали різні прізвища, як: Чмелі, Завальники і т. д., а менше інші рідні.

Після першої війни підупадає в Угнові кушнірський промисл, так як і невеликий довосний промисл: бондарство і м'ясарство³).

е) Торгівля

Кожного четверга відбувався в Угнові торг, а раз у рік на Вознесення роковий ярмарок.

В четвер наповнявся угнівський ринок і торговиця селянськими возами. То селяни приїздили з околиці міста поторгувати та довідатися про різні новини. Їхали вони „до міста” де що купити чи продати і покушати смачного м'яса з „машини” у Лукіяна або Івана Біликів. Менше людей вступало до єдиного українського ресторану Василя Дороша. Ще перед першою світовою війною було в містечку багато жидівських крамниць і шинків. Продавали вони різні товари першої потреби, а з пекарських продуктів білий хліб, булки і спеціальні угнівські рогалики. В торгові дні, як також у неділі і свята багато людей заходило на содову воду до фабрики тієї води в ринку. Скрізь на підсіннях було глітно і гамірно.

Було теж між двома війнами гамірно в аптеці Калужняцького, що містилася в його мурованому домі з виноградом при вул. Равській. Старий Калужняцький, старорусин, людина щира, товариська і прихильна головню до студентів, що часто сходилися в його аптеці на гутірки.

На особливу увагу заслуговує торгівля худобою. На т. зв. „торговицю за млином” привозили довколишні селяни свині і приводили худобу на продаж, тому що вони потребували грошей на податки, асекурацію, купно одежі й обув'я. Та покупці оферували їм дуже часто низьку ціну за товари. Свиней купу-

вали равські згінники, що дуже часто згірливо і зневажливо трактували селян і, не маючи ніякої конкуренції, оферували їм ціну, яку самі хотіли. Якщо всі згінники пропонували низьку ціну, міщани говорили, що згінники змовилися, щоб купити товар дуже дешево. Та згінники ніяковіли і почали підбивати ціну. Нераз огірчені селяни виїздили додому, не продавши товару.

Купцями на корови, телята і коні були переважно жида, що в подібний спосіб як згінники поводитися з міщанами і селянами. Так було в Угнові, а в Раві, тоді повітовому місті було ще гірше, бо равські згінники і їхні помічники почувалися там певніше і юркою обступали селян та нахабно поводитися як із ним, так і з товаром, що його люди називали своєю кєрєвавицею. З того приводу приходило не раз до бійок і інших бешкетів.

Перед першою світовою війною, мабуть у 1911 або 1912 році прийшло з того приводу до майже поважних заворушень у Карові. Один карівець побив жида з Угнова. З того приводу зроблено великий галас, що мовляв убито кількох жидів. Узброєна австрійська жандармерія в Угнові в складі 3—4 осіб почувалася за слаба супроти карівців, тому з Рави прийшла „військова допомога”. Арештовано кілька цивільних карівців і під сильною ескортою відіслано до Рави. Ясна річ, що не було ніякого погрому та й не заносилося на це, а тільки жид-різник спровокував бійку і його побито. Дуже можливо, що польська адміністрація, яка, як загально говорено, „сиділа в жидівських кишнях”, побоювалася, щоб не прийшло до поважніших протижидівських виступів в Угнові, як це сталося там на самому початку нашого століття.

є) Церковні братства

При церкві існували т. зв. братства: старече, молоде і дівоче. Перше засноване ще мабуть у XVIII ст., а два інші під кінець XIX. До старечого братства належали жонаті чоловіки, до молодечого нежонаті „хлопці” — каваліри, до дівочого дівчата. Старших чи молодших братів вибирали вписані і прийняті члени на річних зборах, що відбувалися раз у рік. Обов'язком братів було підпорядковуватися старшим братам, в справах, що відносилися до церкви, порядку в церкві та деяких праць, зв'язаних із церковною діяльністю. Найбільше активним було звичайно молоде братство, якого члени під час Богослужень у церкві тримали т. зв. похідні. Були то довгі тяжкі

дерев'яні свічники-дрючки, на які застромлювали справжні свічки. Були вони округлі, довгі на півтора метра, 6—8 см. у промірі. Вгорі походня була закінчена округлим металевим тарільчиком і металевою всадкою, куди встромляли свічку, довгу на 30 см. Під тарільчиком на властивій походні був прив'язаний букет штучних квітів. Брати тримали в руці походню під час святочних відправ. Коли священик благословив вірних, брати ставили походню на долоню правої руки, клякали і знову вставали. Була то неабияка штука. Коли під час клякання походня хиталася в руці брата, бо він не міг удержати її в прямовисному положенні і мусів помагати собі другою рукою для рівноваги, міг він стратити привілей тримати походню, а всі присутні в церкві зараз знали, хто то такий нездара. Мало це великий вплив на його успіхи в товаристві і в женячці, бо часто дівчина не хотіла виходити за такого каваліра, що не вмів „втримати походні”.

Були дві пари походень тяжчих і дві легших. В неділі чотири старші каваліри з походнями уставлялися перед тетраподом у формі прямокутника. В великі свята по боках старших кавалірів молодші каваліри тримали ще чотири легші походні. Під час проповіді каваліри гасили свічки на походнях і клали їх коло тетрапода. В часі процесій каваліри несли походні за хоругвами. Не було то легко взимі, напр.: на Богоявлення, коли було холодно і зимно в руки. Та була це велика честь для каваліра.

Під час торжественних свят члени братства уставлялися парами посередині церкви і тримали т. зв. свічники, довгі з бджільного воску темножовтого кольору свічки, що їх братчики самі виливали для власних потреб раз у рік. Також члени старшого і дівочого братства роздавали під час великих торжественних свят білі свічки всім старшим мужчинам та жінкам. Члени дівочого братства мали обов'язок прати вівтарні обруси.

В вечірню чи надранкову пору під час рокових свят церква була освітлена свічками й павуками. Це збуджувало святочний настрій, близький до глибокого містицизму. Цей настрій залишився й до сьогодні в спогадах угнівців.

Голова братства „годив” похорони, і парох брав ту саму суму, що і братство. Якщо хто хотів теж і сотрудника, то йому платилося половину того, що брав парох.

При кінці XIX і на початку XX ст. головою церковного братства був Гриць Лисяк, старший возний суду в Угнові,

батько д-ра Павла Л. Була то людина незвичайно чесна і характерна.

Кожне братство мало свій престіл у церкві. По лівому боці головної нави був престіл старечого братства, а по правому дівочого. Молодече братство мало свій кавалірський престіл при південній стіні церкви. Внутрі вітара був образ Божої Матері з Ісусом на руках, а на заслоні, яку підтягали під час Богослужень образ св. Андрія. В цьому вітарі внизу були три шухляди, в яких братство переховувало шкіряні рукавиці для тримання походень, свічки, скатерті тощо.

ж) Угнівські похорони

Угнівські міщани любили справляти величаві похорони. Майже кожного покійника хоронили два священики, парох і сотрудник. Дуже бідні мали тільки одного священика. Багатші крім двох місцевих священиків мали ще двох-трох священиків із сусідніх сіл. Та звичайно в майже кожній родині був свій священик, чи то син, чи брат. Вони приїздили до Угнова і брали участь у похоронах. Часто ці священики з родини запрошували на похорон іще своїх товаришів-священиків, тому на похоронах було нераз кілька священиків. Найбільше духовенства було на похороні Івана Лисяка, батька Максима Лисяка, що записав свій мурований дім на нову дзвіницю. Покійний мав трьох синів священиків: Теодора, Івана і Василя; четвертий син залишився на господарстві. Ці сини запросили своїх товаришів-священиків, тому разом із місцевими було всіх шістнадцять.

з) Угнівська міщанка Смеречиха

Угнівська міщанка Смеречиха, повдовівши в другій половині XIX ст., перенеслася вона до Львова, де винаймала велике мешкання і в ньому тримала на станції угнівських хлопців, що вчилися у львівських гімназіях. Була то свого роду бурса для угнівців. Через її бурсу перейшли майже всі угнівці, учні львівських гімназій. Мала вона велике довір'я в угнівців не тільки тому, що була угнівкою, але також і тому, що добре опікувалася хлопцями, відданими їй на станцію. Угнівці говорили звичайно: „Як хочеш, щоб твій хлопець не „лямпартував", то віддай його до Смеречихи, а вона його припильнує". Оплата за „бурсу" у Смеречихи виносила в місяць три „ринські срібла" (6 ко-

рон) і харчі. Угнівські міщани довозили ці харчі возами, а деякі (бідніші) носили їх на плечах до Львова (83 км. звичайно що два тижні).

Іван Ониськевич

УГНІВСЬКІ ШЕВЦІ І ЇХНІ ЧОБОТИ

(Автор, колишній швець, розказує про угнівських шевців та їхню працю над випресою шкір і виробом чобіт на основі точних інформацій батька свого тестя, найславнішого з-перед ста років шевця, Пантелеймона Решетила, званого Гранатир (служив у війську при гренадирах)).

Праця колишніх угнівських шевців була важка й довга, та поплатна і для них самих займаючи й мила. Зручні шевці славилися своїми т. зв. угнівськими чобітьми, виробляли відносно велику кількість кожного року, продавали по ярмарках, а також підовчали й виховували молодше покоління шевців, що приходило їм на зміну, продовжуючи шевське ремесло майже безпереривно в тому самому стилі аж до другої світової війни.

Угнівські шевці самі виправляли шкіри на чоботи. Сирі шкіри купували вони у місцевих різників худоби жидів, що звичайно жадали від них заплати в долярівій валюті. За Австрії велика шкіра з корови чи вола коштувала приблизно десять австрійських корон.

Виправа шкіри. До виправи шкіри вживали такого знаряддя: два прикадки, один на золу, а другий на дубницю. Розмір прикадка: два і пів метра широка і півтора висока бочка, що вміщала 60—70 ведер води й десять сирих шкір. Третя посудина то спуст, великий цебер з двома вухами, що вміщав 8-10 ведер води. Спустом носили воду з ріки або криниці й наливали до прикадків. З боків прикадка на золу прикріплювали два стовпи в проміровому віддаленні, а на горі на них поперечку сильну дубову жердку, на якій вішали шкіри під час виправлювання. Третє знаряддя то кобильниця, груба дошка з заокругленою поверхнею з одного боку немов перевернені догори дном нецьки, сперта на чотирьох ніжках, вигнутий бік звернений догори.

До гарбування шкір уживали дубової кори, яку брали угнівці в довколишніх лісах, карівському, піддубецькому і вербицькому. Коли звичайно в травні і червні зрубано в лісах ду-

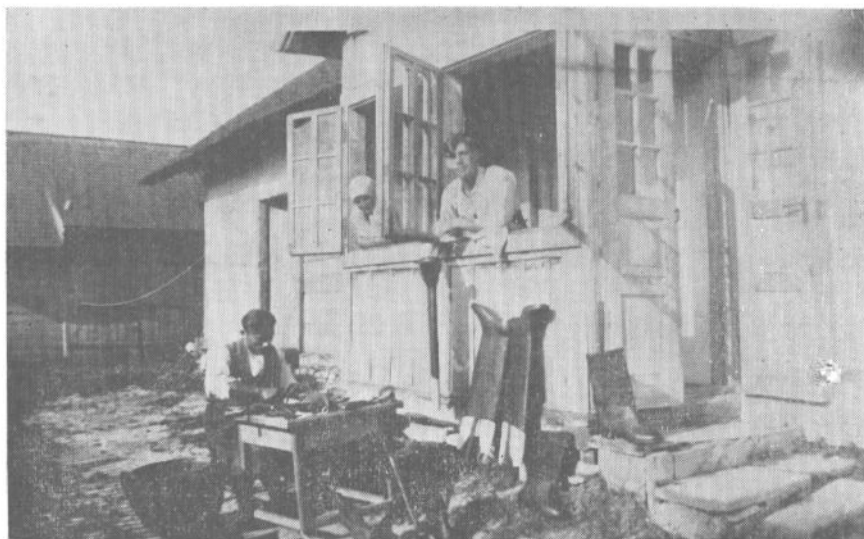
би, тоді п'ять або шість родин, в більшості мужчини їхали валкою в ліс. Там недалеко стятих дубів розтаборювалися, будували шалас і розкладали огнище, там варили страву і ночували. Хтось із старших, бувалих збирачів кори заходив до дроворубів по дозвіл збирати кору. Була то звичайна церемонія, хоч деколи доводилося давати якусь „оплату”. Старші міщани і старша молодь здирали малими сокирками кору зо стятих дубів, молодші збирали її і складали на купки, а під вечір усі складали її в саги (сяги). Ввечорі варили вечерю над ватрою в казанах, завішених на коликах під доглядом одної досвідченої господині. Після вечері дотепніші та бувалі розказували різні цікаві й веселі пригоди з минулого, як: про службу в війську за цесаря Франца Йосифа, про далекі й великі міста, про пригоди на ярмарках, про ярмаркових злодіїв тощо. Розказували теж різні анекдоти, співали теж різних пісень. Опісля коло півночі всі засипляли, а вранці скоро світ вставали до праці. Молилися, милися, снідали і забиралися до роботи. За кілька днів наскладали по кілька сагів кори і тоді звозили її додому. Там розкладали її, сушили і висохлу складали по піддашнях, щоб не замокла.

Швець закупував десять і більше волових шкір і мочив їх спершу в річці. Насиляли ці шкіри на грубу линву і прикріплювали її до вбитого на березі палія. Шкіри мокли в воді около двадцятьох годин. Звичайно вночі сторожили коло шкір, щоб хто не перетяв на жарт линви і не пустив шкір з водою. В міжчасі швець купував 50 кілограмів негашеного вапна і гасив його в прикадку. Вимочені шкіри везли чи то возом, чи бідою — двоколесним візком — додому, і складали коло прикадка з золою, тобто з гашеним вапном. Тоді складав швець ці шкіри одну за одною в добре вимішане вапно в прикадку так, щоб вапно зайшло в кожне місце шкіри й виїло з обох боків шерсть і рештки м'яса (стерво; фляки). Шкіри лежали в вапні дванадцять днів. У міжчасі швець робив чоботи з готової шкіри, а челядь готувала дубову кору, ломлячи її на дрібні кусочки. Господиня напалювала в пікнім печу і в сильно розігрітому висушувала 2—3 годині подроблену кору, а опісля товкли її в ступі на порошок і складали його в скрині.

Після дванадцятьох днів виймав швець шкіри з вапна, вішав на жердку над прикадком, щоб сплило з них вапно. Тоді складав шкіру за шкірою на кобильниці і вбиральником стягали шерсть, що її виїло вапно. Вбиральник це тупий знаряд з за-

ліза, подібний до вісьняка, довгий 10—12 цалів, з ручками на кінцях. До золи (вапна) в прикадку досипували ще 25 кілограмів вапна й вимішували разом дуже дбайливо і вдруге клали ці шкіри на десять днів. Опісля витягали і везли мити в річці, а потім розкладали шкіру на кобиляницю і зістругували з лівого боку залишки м'яса і фляк, що був на шкірі, щоб шкіра була гладка. Вживали до цього гострої коси, з ручками на обох кінцях. Привозили шкіри додому і клали їх до другого прикадка з водою, званого дубницею. Кожну шкіру пересипали докладно товченою дубовою корою та залишали на дванадцять днів. Тоді виймали шкіри, вішали на жердку, а з прикадка вибирали перегнилу товчену дубову кору, т. зв. випір. В вичищений прикадок клали вдруге шкіру за шкірою, пересипаючи їх дубовим порошком і залишали на десять днів. Коли потрібно, мочили шкіри (залежно від її глибини) ще третій або четвертий раз. А в міжчасі клали інші шкіри (сирі) в першу золу. (Процедура мочення шкір повторювалася безперервно цілий рік). Так виправлені шкіри в дубині виймали з дубниці, розвішували на жердках і висушували. Висушені шкіри розшповували і стрихували. Стрихіл то залізний грубий різак трохи заокруглений. Посередині виступ з діркою, куди вкладали дерев'яну ручку, довгу на двадцять сантиметрів. З другого боку заліза прикріплений кусок дерева. Його бралося під паху. Лівою рукою тримав гарбар шкіру, що висіла на жердці, і раз попри раз потягав її залізним кінцем, щоб, де треба, вирівняти і витягнути її. Готову, висушену шкіру розпускали, т. зн. різали на потрібні куски. Починали від хвоста і здовж хребта вирізували чотири до п'яти пар підшов, а далі, йдучи до переду, вирізували стільки ж пришов, а з долішніх частин халяви. Останні куски шкіри швець м'яв-крутив; ця шкіра стала м'яка і горошкувата на правому боці. Крім того ригували ці шкіри ригівницею. Ригівниця подібна до маглівниці, якою жінки качають хусти. Тільки шевська ригівниця коротша і має дрібніші зубці. Поверх ригівниці прикріплений пасок, що служить за ручку. Виригована шкіра ставала м'ясткіша і м'якша. Правий бік шкіри чорнили копирвасом, а лівий на-смаровували дьохтем, щоб шкіра стала непромокальна і тривка.

Виріб чобіт. Угнівські чоботи, зв. прості або пасові, робили на одне копито, так що можна було взувати чобіт на котру будь-ногу. Шевське приладдя: підніжник — невеликий столик, на якому клав швець знаряддя чи куски шкіри. Округлий столець

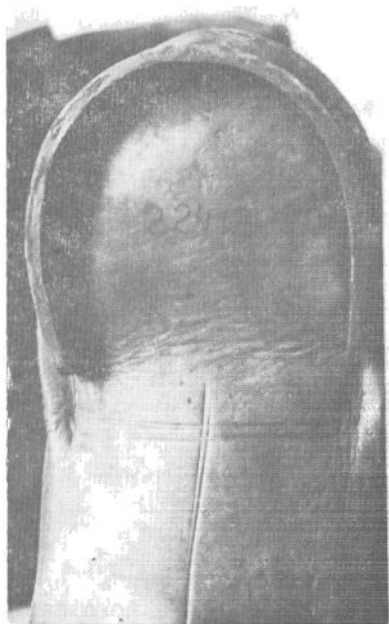
Угнівський швець при праці.

на трьох ногах із заглибленим сидцем та дірою посередині, кошик на трат (куски шкіри на закаблуки-обцаси), молоток, рашпель (рашпіль), оселка (камінь до гострення ножа), гнип (ніж), малий і великий шпілярд, просте і криве шило, гастка, нафтка, клинець, правило до перешивання чобіт, потягач до притримування халяв під час шиття, копита чоловічі і жіночі, вісьтак до напихання чобіт (коли швець їде на ярмарок возом чи поїздом, мусить напхати соломою чоботи, щоб не „поломилася” шкіра) депштак, клепач до підставляювання при виробленні обцасів, кілька десятків правил до наставляювання чобіт і вирівнювання халяз, стрілка (клинок), яку вбивали в середину правила, щоб добре розтягнути халяви, малий вісьтак до вигладжування підошви, жовтий корінець до смарування підошви, щоб гарно виглядала.

З цілої шкіри виробляв швець звичайно три пари чоловічих чобіт, а одну або дві жіночих. Перша пара чобіт називалася завуски, друга середні, третя передні, четверта вушійки. Спершу пришивав швець пришиву до халяв, опісля зшивав халяву і добре протирав рубці, щоб не гризли ноги. Перешивав звичайно челядник. Старший швець розшповував шиті чоботи, пришивав на зап'ятках афталедри і закладав луби. Потому зфастрігував малими кілками спід до копита, вставляв копи-

то з гасткою в чобіт і цв'їкував — загинав до копита пришву і припинав її дратштіфтами; далі шнурував чобіт сильною, грубою дратвою, насмоленою, приправленою в передньому кінці щетиною з дика (дванадцять штук щетини коштувало 5 крейцарів). Довкруги чобота прибивав шкіряний пояс ширини одного цаля, вистелював у середині шкірою або липовою корою, вирівнював підощву. Тоді робив обцас (закаблук). Після того чобіт готовий. Швець смарував підощву жовтим корінцем, щоб виглядала гарно. Витягав копито, вдарив клепачем у підощву і кілки опустили; потому халав швець за копито й витягав його з чобота. Отак викінчені чоботи смарував оливою (фіштраном) і зшивав угорі халяв кожну пару чобіт, щоб не помішалися.

Продовж попередніх і на початку двадцятого століття чоботи шили в цілості в руках, від пришви до закаблука, з лівої сторони і вивертали їх на правий бік. Тоді пришивали підощву і прибивали закаблуки. Часто для прикраси витискали на підощві рівчиковий знак. Халяви були довгі так, що вгорі загинали або вивертали. Окремо прибивав коваль підкови на закаблуки. Підкова широка на цаль, а груба на $\frac{1}{8}$ цаля, в середині загнути були три лапки, які вбивалося в закаблук. Чоботи з підковами називали чобітьми на місяцях. Добрий і зруч-

Угнівський чобіт, т. зв. „на місяцях”.

Зап'яток з підковою.

ний швець потрапив зробити до шість пар чобіт за довгий робочий день (около 14 годин). В готовий чобіт напихали соломи, а в халяви вкладали подвійне правило і вбивали в нього стрілку. Вироблені чоботи висихали ще день або два, а опісля складали їх до великих льняних мішків, і розвозили на продаж по ярмарках.

Продаж чобіт. Виробивши двадцять до тридцять пар чобіт, возив їх швець на ярмарки по майже всіх містах Галичини, а деколи й на території б. Російської імперії в Томашівщині і Заміщині. Звичайно три-чотири шевці винаймали візників (фірманку), накладали на довгі, розпущені вози мішки з чобітьми, забезпечувалися в їжу і від напасників та злодіїв і їздили в вище згадані міста. До Рави Руської їздили кожного понеділка на торг. Розпродавши чоботи, верталися з заробленими грошми та з дарунками для рідні. А вже найбільше раділи діти, коли батько привіз між дарунками багато обарінків з Рудок, насилених на довгому шнурку.

1) Ступінь -- був то властиво і практично один крок, бо кроками міряли довготу і ширину.

2) Про угнівських шевців і інших ремісників є згадка в: С. Вожик: Історія шкіл в Угнові. Стор. 97—99.

3) Stephan Rudnyckyj: *Ukraine, Land und Volk*. Wien 1916. Стор. 319. E. Feigert: *Schusterindustrie*. Володимир Гнатюк: Кушнірство в Галичині. Матеріали до української етнології. Львів 1899. Том I, стор. 68—78. Крім того поема „Szewc i djabeł” пера польського комедіописця Олександра Фредра відноситься теж до угнівського шевства.

Теодор Решетило

ГІГІЕНА І СТАН ЗДОРОВ'Я В УГНОВІ Й ОКОЛИЦІ

Ще до першої світової війни була загальна опінія про Угнів, як маляричну околицю через мочароваті луки, заливані в слітливі роки водою. В дійсності Угнів та Угнівщина не були маляричною околицею, тобто не мала в своїх водах комарів москітів, що переносять заразки малярії. Випадки малярії в Угнові траплялися рідко й були вони занесені туди з Альбанії чи Італії вояками австрійської армії. На занесену злісливу малярію, принесену з війни помер у сокальській загальній лікарні відносно тоді молодий міщанин, інтелігентний і активний Сильвестер Романовський, старший брат інженера гірництва, Андрія. Не міг врятувати його знаний лікар д-р Маріян Паньчишин,

запрошений спеціально зі Львова на прохання його дружини.

Про стан здоров'я населення рішає його освіта й матеріальний стан, особиста й суспільна гігієна, віджива, мешкання, санітарні умовини та лікарська і шпитальна поміч. Матеріальний стан угнівців був від середнього до нижче середнього. Мусіло це відбиватися на відживі й одязі населення. Так звана мода принесла вже після першої війни легкі, гарні, часто тісні чоботи й черевики. Зимовою порою молодь мерзла, головню в неопалюваній церкві, і простуджувалася та хворіла.

Особиста гігієна не була недостатня. Угнівці любили чистоту, мали дуже чисті мешкання і вдягалися чисто. Але т. зв. суспільна гігієна не дописувала. Копані і бетоновані криниці не були закриті, коло них часто прали білизну; крім того вода з вулиць і гноївок могла занечишувати питну воду. Було це ще в минулому або на початку нашого століття, коли одною криницею послуговувалося кілька родин. Пізніше вже більше родин мали свої власні криниці на помпи, але й вони не були під санітарним оглядом зовсім гігієнічні.

Найгірше представлялася справа спільних місць, (потребників, виходків). Перед першою війною було їх в Угнові найвище десять процентів, а каналізація фактично не існувала. Такий стан мусів впливати на поширення інфекційних недуг, як черевний тиф, червінка і холера. Влітку домашній посуд після вмиття часто сушили на сонці, а на ньому звичайно роїлося від мух. Дифтерію, красуху (шкарлятину) і інші дитячі недуги переносило з дому до дому, поки не перехорувалися всі діти. Тому й смертність у таких умовинах була висока. Школа займалася гігієною дуже мало, а лікарів у місті не було багато.

На мою думку найбільшим нещастям угнівців була туберкульоза. Коли в сім'ї одна особа була хвора на туберкульозу легенів, звану загально сухотами, то через неспроможність сепарувати недужого заражувалися діти, раніше чи пізніше хворіли і вмирали, найчастіше на туберкульозу легенів чи інших органів. Малі діти вмирали деколи на т. зв. запалення мізку, тобто на туберкулічний менінгіт, смертельну недугу. Туберкульоза забирала в Угнові багато жертв, значно більше, ніж деякі це розуміли. Я знав родини, де що кілька або й більше років хтось умирав на „простуду”, що лагідніше означало туберкульозу.

Подібно було і зо студіюючою молоддю, яка крім того по різних бурсах чи станціях не доїдала, бідувала і нераз мерзла через брак відповідної одежі чи опалу.

Справа туберкульози в Угнівщині не була гіршою ніж у інших околицях західноукраїнських земель. Угнівці відносно більше дбали про здоров'я ніж деінде, та, не з своєї вини, запізно. Причиною недуг було мале усвідомлення населення, а зокрема брак знання про гігієну. Тодішні лікарі пізнавали недугу звичайно тоді, коли була вона вже далеко „заавансована“, яку і сьогодні не було б легко вилікувати чи радше залікувати. Провінційні лікарі не робили основних дослідів над недугом чи то з допомогою діагностичного Рентгена чи бактеріологічного розслідування харкотиння. Тому крім пожарів туберкульоза була найбільшим нещастям на всіх наших землях.

В Угнові був ще з початку ХХ ст. лікарем д-р Кібіц, жид і д-р Ожаровський, поляк, що довгий час був єдиним лікарем на цілу Угнівщину. Був він добрим, людяним лікарем; часто лікував бідних даром. Після першої війни осів в Угнові лікар жид, що правив від людей велику ціну за лікування. Тоді теж осів в Угнові д-р Осип Кос, що був австрійським військовим лікарем, а тому, що був теж військовим лікарем за влади ЗУНР, Польща відмовила йому емеритури. Був він надзвичайно товариською, ввічливою, веселою і високо освіченою людиною. Зі своєї практики не мав він великих приходів, бо був дуже вразливий на людське горе й бідноту.

В останніх роках перед другою світовою війною лікарював в Угнові (опісля у Львові) д-р Богдан Теслюк, що помер в Америці в січні 1956 р. Безпосередньо перед другою війною були в Угнові два лікарі українці, д-р Василь Іванець з Губинка в Угнівщині та д-р Володимир Коморовський, (одружений з угнівкою). Дуже коротко перед другою світовою війною практикував в Угнові д-р Іван Ремешило.

Найближчі від Угнова шпиталі були в Сокалі і Жовкві. Доїзд туди був можливий тільки залізницею, бо дороги були погані. Важко було про якусь наглу поміч хірургічну, бо не було амбулянсів як за часів Австрії, так і Польщі. Та навіть такий шпиталь, як у Сокалі, не мав перед другою війною рентгенівського апарату й дуже слабо вивітовану медичну лабораторію. Тому боротьба з затяжними недугами була важка. Відбилося це й на здоровному стані Угнова та околиці.

УГНІВ І ШКІЛЬНИЦТВО

На основі тверджень старших людей, угнівських міщан, учили в нас сто років тому по-німецьки і по-польськи. Мій батько писав лише латинкою, добре читав по-українськи і по-польськи, знав теж церковне — кирилицьке письмо. Моя мама часто казала, що ходила до школи тільки два тижні та дуже жалувала, що не довше та що не навчилася писати. Мама читала дуже добре по-українськи, досить добре по-польськи, але ніколи не говорила тією мовою, не знати чому: не хотіла чи не знала її добре. Мене вчила мати церковнослов'янського кирилицького письма, коли мені було 4—5 років. Я вмів читати, поки пішов до школи в 1908 р., не маючи ще 6 років. Хлоп'яча народня школа містилася в будинку, що стояв у північно-східньому куті ринку та мав форму прямокутника. Навчання в школі тривало шість років, при чому класи 3—6 мали спільні лекції. За моїх часів ця хлоп'яча школа була з українською мовою навчання і нас починали вчити українською мовою. Правдоподібно польських дітей учили польською мовою в першій класі. В другій класі вчили українських дітей також польської мови, а в третій ще й німецької. Директором школи перед першою світовою війною був спольщений німець Готфрид, а українськими вчителями були А. Рачинський, Семен Гнатейко і Володимир Дорожинський. Два останні попали в полон під час першої війни і не вернулися з Росії. Були в школі також поляки вчителі, Ціхоцький і Чоловський. Навчання релігії було обов'язкове, а навчали її, як усюди, місцеві священики. Хто з хлопців бажав іти до дальших шкіл — середніх і високих, брав приватні лекції у директора школи або інших учителів, головню з граматики української і польської, рахунків і німецької мови. Скінчивши успішно п'ятий рік навчання, могли учні здавати вступний іспит до гімназії, реальної школи, а пізніше до вчительської семінарії.

Народня школа для дівчат була прилюдна, вели її польські монахині сс. Феліціанки. Хоч мусіли вони вчити в цій школі крім польської мови також української, то по всякій правдоподібності головним завданням їх була польонізація дітей.

Угнівці любили освіту й дуже радо посилали своїх дітей до дальших вищих шкіл. Багатші посилали тому, що хотіли

бачити своїх дітей освіченими і посередньо дати їм „легший хліб”. Відніші посилали тому, що не могли дати своїм дітям маєтку, а також сподівалися діставати від них якусь поміч на старші роки. Та ця наука була сполучена з більшими чи меншими коштами і часто з бідунням шкільної молоді, що голодувала й мерзла, бо звичайно мешкала по дуже мізерних станціях або в дешевих „голодних” бурсах. Гін посилати дітей до шкіл був дуже сильний. Мало то великий вплив і на довколишні села. З моїх чотирьох братів три ходили до гімназії, а один учився кравецтва, що в тих часах було виключно в жидівських руках і вважалося за щось нижче, негідне господаря-міщанина. Про середню освіту рішали виключно батьки, а могли їм також дораджувати священники або вчителі чи хтось із родини, що вже скінчив гімназійну науку чи університетські студії. Велику роль в посиланні дітей до дальших шкіл відіграла „Бурса” ім. Степана і Пелагії Жуковських.

Середніми школами, до яких ходили угнівці та угнівчани, були: польська реальна школа в Раві, українські гімназії у Львові й Перемишлі, польські гімназії в Сокалі і Жовкві та учительська семінарія в Сокалі; перед першою війною українська приватна гімназія та вчительська семінарія в Яворові. Більшість угнівчан ходила до українських гімназій. Перед самою першою світовою війною були в Белзі приватні гімназійні курси Українського Педагогічного Товариства, а рівень навчання був там високий. Перестали вони існувати в часі першої світової війни. Директором цих курсів був о. Лука Салук, а вчителями-професорами були: Ф. Гула і Степан Бульчак.

Після закінчення гімназії українські студенти записувалися на університет у Львові, що перед першою світовою війною мав усі виділи включно з теологічним. Студіювали угнівці також і в інших високих школах, як напр. під кінець минулого століття Андрій Камінський (Підеша) за границею.

Після програної війни з Польщею наша молодь ішла масово до українських державних гімназій у Львові й Перемишлі. Прийшло тоді до великого зросту націоналізму і протипольського активного і пасивного опору. З початком 20-их рр. українська молодь студіювала в Українському Тайному Університеті у Львові. З угнівців були тільки два студенти, що „потаємно” вписалися на польські університети. Один із них вписався і на польський і на український. Деякі студенти виїздили на студії закордон. Н. Б., Ів. Ремешило, В. Мизюк, студіювали

медицину в Берні в ЧСР і діставали стипендії від чеського уряду. А. Шустикевич студіював у Братиславі, А. Романовський вписався на гірничу академію в Пішібрамі, Теодат Білик на політехніку в Гданську. Я записався на медицину в Грацу в 1922 році, де була поважна група українців. Тоді австрійська шкільна влада респектувала ще українців, а, як тоді говорили, генеральний консуль ЗУНР у Відні міг телефонічно добитися прийняття українських студентів на медицину в Грацу, коли в Відні було вже переповнення.

Бойкот польських високих шкіл не міг тривати дуже довго, коли поляки не утворили українського університету у Львові. Пропозицію польського уряду утворити український університет в Станиславові наша політична репрезентація відкинула з престижових мотивів.

Коли в березні 1923 р. Рада Амбасадорів у Парижі дефінітивно вирішила приналежність Галичини й Волині до Польщі, почався теж натиск з боку польської адміністрації на Український Тайний Університет. Тоді виринула справа скасування бойкоту. В тодішніх умовах існували в повітах українські нелегальні студентські громади, що разом творили Українську Краєву Студентську Організацію. Студенти домагалися з'їздів повітових організацій з метою передискутування і вирішення справи бойкоту. Такий з'їзд скликано також і в Угнові, та не в будинку Читальні, щоб не наражувати інституцію на переслідування з боку польської адміністрації, а в домі моїх батьків. Голова повітової організації, Дмитро Вречка і студенти Микола Дужий із Карова та Василь Мизюк були за дальшим бойкотом (останній був студентом медицини в Берні). Більшість студентів була за тим, щоб дати студентам вільну руку, тобто злагіднити справу бойкоту. Делегатами на краєвий студентський з'їзд вибрано від угнівчан І. Скрипчука і мене. Обидва ми були проти бойкоту, бачучи, що це доводить до зменшення приросту нашої інтелігенції. На з'їзді більшість вирішила продовжувати бойкот. Серед прихильників бойкоту було багато таких студентів, що не думали поважно про студії, хай би і на нашому тайному університеті, а про політикування. Багато студентів угнівчан почало вписуватися на університет у Кракові, багато у Львові. При тому деякі вважали, що студіювання в Кракові не є відступництвом, коли студентів у Львівському університеті уважалось за відступників і „зрадників” нації. На студії медицини в Кракові записалися Олекса

Банах, Кришталь і я, (залишивши університет в Грацу). Коли в 1923 р. в краківському університеті на 120 місць прийнято 24 укрaїнців, то в наступних роках сильно обмежувало число прийнятих на медицину. Те, що стан лікарів українців збільшився в 1920-30 рр., сталося завдяки зламанню бойкоту. Подібно сталося і з іншими професіями. Ті, що студіювали за границею, мусіли опісля нострифікувати свої студії і дипломи і зносити шикани з боку польської професури й адміністрації. Деякі, що студіювали за границею, не поверталися до рідних і пропадали для українського суспільства.

Без огляду на важкі умовини студій у Польщі, спершу через бойкот, а опісля „нумерус клявзус” та щораз важчі матеріальні умовини угнівчан, Угнів і околиця видали як перед першою світовою війною, так і між двома війнами багато інтелігенції з середньою фаховою та вищою освітою. Майже всі вони заняли поважні й відповідальні становища серед нашого громадянства.

Яків Сtirко

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В УГНОВІ ТА УГНІВЩИНІ ДО 1939 р.

Рівночасно із ростом національної свідомости Угнова та Угнівщини збільшувалося число учнів і студентів цього містечка й околиці. Середньошкільна молодь цього району займалася спортом не тільки самотньо, але також під впливом програмового навчання фізичного виховання молоді (фізичної культури, плеканой і в школах під проводом досвідних педагогів і в спортових організаціях). Дуже часто в вільних годинах, а також і днів вільних від науки займалася ця молодь спортовими грами, передусім футболом, що між двома війнами був найбільш атракційною спортовою грою в Європі. Молодь Угнова й околиці, що вчилася у Львові, Перемишлі, Яворові, а опісля і в Раві, привозила до Угнова й околиці замилювання до фізичної культури.

Повна енергії та сил гімназійна, семінарійна і студентська молодь шукала змоги проявити свою життєрадісність і молодечий ентузіазм. Попри працю в існуючих у той час різних культурних установах, товариствах і самоосвітніх гуртках, молодь Угнова та Угнівщини не забувала і про фізичну культуру. Гуртки учнів і студентів дуже часто присвячували багато

часу спортовим грам, а передусім футбольним. М'яч і вигін чи пасовисько або луг давали їм змогу вправлятися в цій грі.

Складені спортові, згл. футбольні дружини влаштовували нераз змагання під час фестинів чи інших імпрез. Присутні приглядалися цим змаганням спершу з поблажливістю або й деякою насмішкою, але й розуміли, що то розривкове заняття молоді в часі літніх ферій.

В початках футбольна гра була немов виключним привілеєм середньошкільної і студентської молоді. Працююча селянська і міщанська молодь у час літніх ферій, сінокосів і жнив, навіть і не думала про таке заняття як футбол. Не було в неї часу на те, не було й зацікавлення грою, якої вона не розуміла як чинника фізичного розвитку, а також її виховної вартости. Так було в Угнівщині майже до кінця 20-их рр. нашого століття. Основна зміна прийшла на початку 30-их рр. На це склалося багато різних причин.

Після першої світової війни і наших визвольних змагань (1918—1920) національна свідомість українців у цілому зросла сильно. Більше молоді йде до середніх і високих шкіл. Вона активізується і включається в культурно-освітнє життя. Праця йде головнo в драматичних гуртках під час літніх ферій. Учні і студенти організують відчити, дискусії тощо. Крім того сільська і міщанська молодь починає цікавитися і фізичною культурою. Футбол стає для неї цікавою розривкою. Він дає їй змогу „показати себе”. За ініціативою гімназійної і університетської молоді постають спортові гуртки і по селах. Спочатку вони звичайно не оформлені статутowo, це т. зв. футбольні команди. Ці добровільні гуртки самі оподатковують себе і з зібраних грошей закупають футбольний м'яч. Тоді починається тренінг. В пообіддя неділь і свят у літню пору луги або вигони заповнюються молоддю: середньошкільники, студенти, працююча селянська і міщанська молодь знайшли спільну мову і спільне зацікавлення. Інструкторами й інформаторами є середньошкільники чи студенти. По короткому часі починають вирізнятися серед тих adeptів спорту майбутні добрі копуні. Наступні тренінги приносять нові успіхи. Кращає техніка гри і скоро не один сільський хлопець вирізняється понад середньошкільника. Ростуть аспірації нових гравців: група одного села хоче розіграти матч із групою іншого села. Цікаво і приємно перемагати іншу дружину. Тому починаються змагання між поодинокими командами місцевостей. А далі футбольні

змагання стають атракцією в програмах фестину, свята весни, свята молоді, обжинок тощо. Площі змагань наповнюються молоддю і старшими. Бо там будуть змагатися за перемогу їхні сини, брати або такі ж їхніх рідних чи сусідів. В парі з цим росте завзяття і гордість змагунів. На них буде глядіти майже ціле село. Тому треба старатися про справність і досвід. У будні, навіть у гарячий літній час жнив молодь знаходить трохи часу над вечір на тренінг у грі. Сходяться без заклику. Вони тренуються завзято, хоч і втомлені цілоденною фізичною працею. Вони знають добре, що перед ними неодні змагання, і тому треба добре вправляти, щоб вийти переможно в грі. Ось короткий огляд того періоду, коли футбол — коронна гра був магнетом, що притягав до себе спрацьовану селянську і міщанську молодь. У вільний час неділь і свят ця молодь не шукала вже відпочинку в затишних садках, а виходила на спортову площу, де повно сонця і життя.

В спортовому житті 30-их рр. аж до вибуху війни треба відмітити й те, що крім футболу були ще й інші роди спорту, які мали зрозуміння і визнання серед широких кругів молоді. Середньошкільна і студентська молодь Угнова та околиці принесла з більших міст ще інший рід спорту — відбиванку. Цей рід спорту плекали в тих часах у середніх школах на лекціях руханки, під керівними руками вчителів руханки. Тому що цей рід спорту не вимагав таких великих фізичних зусиль як футбол, беруть у ньому участь і жінки. Ініціаторами й культиваторами цього спорту були студенти, а футболу середньошкільники і студенти. Угнів дав цьому початок. На початку літніх ферій 1930 року дві студентки Угнова, Галина Білик та Маруся Кос зорганізували невелику відбиванкову групу. Були в ній і студенти Угнова та Карова: Лука Білик, Остап Воронка, Іван Савка, Теодор Савка, Юрій Мусій. До цієї групи скоро приєдналися гімназисти: Іван Гумовський, Іван Білик, Василь Воронка, Маріян Шульган, Яків Стирко, Микола Камінський і ін. Кадри охочих до відбиванки росли скоро. Серед них були і старші: дир. Василь Мельник, дир. Микола Макух, Володимир Бас та ін. В 1930 році ця група мала тільки відбиванковий м'яч і перетягнений шнурок поміж двома тичками. В наступному році під час ферій ця група мала вже відбиванкову сітку. Роки 1930—1936 були роками великого зацікавлення відбиванкою в Угнові. Кожного дня від 5-ої год. поп. до смерку в часі літніх ферій площа торговиці гула. Кільканадцять грачів за-

няті грою, а решта приглядається з зацікавленням, а нераз має нагоду посміятися.

Довколишні села скоро теж зацікавилися відбиванкою. Село Карів, що мало доволі студентської молоді, перше ввело у себе відбиванку. За Угновом і Каровом пішли й інші села: Піддубці, Корчмин, Вербиця, Василів, Річиця і Корчів. В цих селах були добрі відбиванкові групи. Вербиця мала одну з найкращих відбиванкових команд. Від часу, коли відбиванка стала популярною спортивною грою, не було мабуть в Угнівщині імпрез під голим небом, на яких попри футбольні змагання не відбувались би і відбиванкові. Ось, напр. Угнів улаштовує фестин. На ньому угнівська футбольна команда змагається з футбольною командою Піддубець. Після короткої перерви відбуваються змагання між командами Угнова і Карова. Подібно відбувається і по селах Угнівщини. Через брак точніших даних важко подати тут більш вичерпні відомості про відбиванку. Відомо тільки, що після кількох років масового поширення відбиванки Угнівщина мала гравців високої кляси. Можна було легко зорганізувати відбиванкову команду в Угнівщині, складену з найкращих гравців, що сміло могла ставати до змагань з кращими відбиванковими командами Галичини.

За прикладом молоді йшла насліпо і дівчора. Не маючи за що купити м'яча, дівчора робила собі сама бальон зі шмат, обтягнутий полотном або шкірою. Дуже часто ті, що починали свої відбиванкові або футбольні гри шматяним м'ячем, були опісля знаменитими гравцями. До речі, деякі сільські гравці вправлялися босоніж. Та це не зменшує факту, що гасло „спорт у маси" в 30-их рр. було реалізоване також і в Угнівщині.

В рр. 1936—1939 всі пополудня неділь і свят у літню пору були виповнені програмами розгрівок між футбольними і відбиванковими командами. Часто того самого дня дві команди сусідніх сіл відвідували себе обопільно. Були то часи великого підйому і спортової активності Угнівщини. Коло глядачів було завжди велике. Ці глядачі вже розуміли правила гор і слідували з увагою за перебігом змагань. Їхні завваги і критика були цікаві й доречні. Треба теж відмітити, що часті поїздки на змагання наближували до себе людей поодиноких місцевин. Молодь і старші знайомилися. Давня відчуженість і брак обопільного зацікавлення минули. Гордий колись своїм походженням мешканець Угнова не бачив тепер у селянинові

нижчого від себе. Давні упередження і станові різниці зникли, а дієвий патріотизм став дійсністю.

Крім двох описаних спортових родів футболу й відбиванки розвивалися в останніх роках перед війною ще інші роди спортивів, а то: мет диском і кулею, знані роди спортивів для студіюючої молоді, а не для сільської. Але зацікавлення тим родом спорту зросло, і після перших невдалих спроб прийшли досвід і вправність.

Без огляду на очевидні позитивні наслідки спорту були в ньому на той час і негативи. Однобічність у спорті не відповідає основним завданням фізичної культури — гармонійному розвитку цілого організму. Футбол, напр., виробляє тільки м'язи ніг і тому не дає суцільного гармонійного розвитку тіла. З того висновок: якщо завданням фізичної культури є гармонійний розвиток організму при вмілому підході до всіх спортових занять, то треба гармонійно розвивати і скріплювати організм, пам'ятаючи теж і про важливість функцій усіх інших органів. Плекання багатьох родів спорту стало потребою дня. Студенти й учні Угнівщини вирішили зацікавити ширші круги молоді і старшого громадянства такими родами спорту, як: біги, скоки, плавання, веслування, шведська руханка, лещатарство і мандрівництво. Охочих до тих родів спорту було багато. Тому часто влаштовувалося змагання в бігах, скоках, плаванні тощо.

Треба згадати і про ковзання на льоді, що відбувалось по наших селах на підківках. Тільки одиниці мали змогу ковзатися на ковзанах і то переважно учні та студенти. Після першої світової війни було щораз більше ковзунів на ковзах.

Початки лещатарства, найбільш розкішного зимового спорту, в Угнівщині припадають на роки 1935-36. Пригадую, коли то в 1935 році я з моїм приятелем, М. ШІ, під час різдвяних святочних ферій зробили перший виїзд на лещатах в Угнові. Цього „дива” майже ніхто з угнівців не бачив. Багато молоді, а передусім дітвори оточило нас і кожен з зацікавленням приглядався цим „дошкам”, причепленим до черевик. А вже найбільшою атракцією був наш зїзд на лещатах із горба св. Івана¹⁾. Горб цей на яких 20 метрів високий, в формі стіжка. Зїхали ми вдало. Передтим нераз їздили ми на лещатах на равській Волковиці і тому мали добру заправу. Нам було приємно, що зїхали ми добре з горба та що нас подивляли всі, а головню молодь. Ця подія дала початок плекання цього спорту в Угно-

ві. Дітвора зразу взялася до праці. Почала виробляти лещата. Робила вона їх переважно з клепок старих діжок, тому що вони легко вигнуті. За короткий час було вже видно всюди малих лещатарів. Горб св. Івана аж роївся від них.

З того часу села мали по кілька або й більше лещатарів. В деяких селах почали столярі виробляти лещата і то не мавловартої якості.

На основі цієї короткої згадки про спортове життя Угнівщини можна подати такі висновки: 1. Зріст національної свідомости спричинився в великій мірі до поширення спорту в Угнові та Угнівщині. 2. Спортові журнали, видавані у Львові, давали цікаві інформації про спорт і способи плекання спорту. Ініціаторами спортового руху в Угнівщині були учні середніх шкіл і студенти високих шкіл. Вже в другій половині 30-их рр. спортові кадри місцевої селянської та міщанської молоді були так великі, що серед неї знаходились організатори і продовжувачі спортового руху. 3. Якщо б не несприятливі умовини, спричинені польською окупаційною владою, що часто гальмувала розвиток нашого спортового руху, спортове життя серед молоді Угнова й Угнівщини було б мало великі досягнення.

Вибух другої світової війни припинив спортовий рух в Угнівщині. Военні і післявоенні події змінили Угнівщину, змінився там теж і розвиток спорту.

1) Цей горб то частина старинного валу, що колись тягнувся довкруги цілого містечка Угнова.

Микола Пегришин

ЗВИЧАЇ ТА ОБИЧАЇ І РОКОВІ СВЯТА В УГНОВІ

Угнівські міщани визначалися побожністю і релігійністю. Життя колишнього Угнова відбило релігійність якнайкраще. Пізнати це по різних цікавих та гарних звичаях і обичаях його жителів. Хоч звичаї ці подібні до тих же інших місцевин, то були в них деякі особливості, прикметні життю цього містечка, що м. ін. визначалося прив'язанням до прадавніх звичаїв, які зберігалися традиційно з покоління до покоління, виявляючи велику консервативність і пошану давніх „кращих часів”, прикметних добробутом і вірою в силу національного духа. Пізнати це з поданих тут звичаїв та обичаїв.

Стрічаючися на вулиці, угнівці поздоровляли один одного словами: „Слава Ісусу Христу!“, на що відповідали: „Слава на віки!“ В різдвяному часі поздоровляли себе словами: „Христос раждається!“ — „Славите Єго!“, а від Воскресення до Вознесення: „Христос воскрес!“ — „Воїстину воскрес!“

Женців чи косарів поздоровляли: „Дай, Боже, щастя!“, а вони відповідали: „Дякуємо, дай, Боже, і вам!“ До обіду припрошували: „Полуденкуйте, їдьте здорові!“ „Най Бог благословить!“

Кожної неділі і свята спішили угнівці три рази до церкви — на Утреню або Всеночну, Службу Божу й Вечірню. Кожний ніс у руці „Зборник“ (молитовник великого об'єму). В церкві співали разом з дяками. Не опускали також вечірніх Богослужень (набоженств) в травні в честь Божої Матері, а в червні до Серця Ісуса.

Строго заховували пости — Пилипівку, Великий піст, Спасівку. Петрівка була легким постом. Їли тоді молодші страви, а в п'ятниці ніколи не їли м'яса.

Під час довгих зимових вечорів сходилися старші й молодші до одної хати, кожного разу іншої. Жінки пряли кужіль (льон чи коноплі), дерли пір'я, дівчата шили або вишивали. Приходили тоді і хлопці та парубки і розказували свої пригоди, як то було на ярмарку, як їде шевство тощо. Дехто розказував про свої пригоди з війська. При тому співали побожні і світські пісні.

Андріївський вечір. В день св. Андрія сходилися хлопці і дівчата до умовлених хат і справляли „Андрія“ зі скромною забавою. Дівчата виливали віск і вгадували, який жених котрій суджений. Також пускали на воду голки. Якщо хлопцева голка впала коло голки дівчини, мав він одружитися з нею, хоч і не ходив він з нею довший час. Також ішли дівчата ввечорі на двір і рахували коли в плотах, приговорюючи: „вдовець — молодець“. Якщо останній кіл був „вдовець“, дівчина мала вийти за вдівця, а якщо „молодець“, за молодця. В хаті знимали по одному черевикові, ставили їх на підлозі один перед одного від стола до порога. Котрої дівчини черевик вийшов за поріг, та мала вийти заміж перша в цьому році. В Андріївський вечір ходили теж дівчата на ріку, де був прорубаний лід і неглибока вода. Встромляли руку в воду, і як котра дівчина знайшла кусок шкіри, мала вийти за шевця, котра кусок кожуха — за кушніра, як кусок дерева — за столяра, а як ка-

мінь — за мельника. Андріївський вечір приносив неодній дівчині смуток на довший час. — Був також звичай ламати на Андрія ввечері галузку вишні, встромляти в воду в склянці і тримати її до Різдва. Тоді, звичайно, пускала галузка квіт.

Різдво. Різдвяні свята обходили дуже урочисто. В дні Святого Вечора ніхто з дорослих не їв нічого цілий день. Господині старалися мати на Святу вечерю дванадцять пісних страв. Пекли також колачі-книші. Дівчата порядкували в хаті і прибирали ялинку наробленими раніше янголами і ланцюгами з паперу, тістечками, цукерками й овочами. Причіпляли до галузок маленькі воскові свічечки та світили під час Святої Вечері і свят. Господарі пильнували господарки. Цього дня ніхто не ходив до нікого; казали, що коли прийде в хату перша чужа жінка або дівчина, це не віщує добра на наступний рік. Коли ж прийде мужчина, віщує це добре. А як прийшов жид, вітали його дуже радо, бо, казали, жид приносить у хату щастя.

Ввечері, коли зійшла на небо перша зірка, вносив господар до хати в'язку сіна і соломи та сніп пшениці і промовляв: „Добрий вечір! Віншую вас зі Святвечіром. Дай, Боже, щобисьмо здорові були, Рождества Христового дочекали!” Він клав тоді на стіл сіно, а соломі коло стола на підлогу. Сніп пшениці — дідуха — ставив у куті коло стола. Господиня накривала стіл білим обрусом і ставила на ньому засвічену свічку. Тоді родина, приодягнена святочно, ставала до молитви. По молитві брав господар просфору, що її посвятив священик у неділю перед Різдвом, ділився нею з усіма членами сім'ї та всі бажали собі взаємно „дочекати на другий рік”. Опісля засідали до стола й вечеряли. Господиня подавала страву одну по одній. З кожної страви залишали трішки для худоби, бо при народженні Ісуса Христа були віл та осел. Тому й худобина повинна з'їсти Святої вечері. Господар ніс ці страви по вечері до стайні і роздавав худобі. Коли подавали кутю на стіл, брали ложку куті і кидали її до стелі. Скільки зерен пшениці затрималося на стелі, стільки кіп пшениці сподівалися в жнива. Під час вечері не пили води, щоб не мати спраги влітку. По вечері збирали дівчата ложки, вибігали на двір і калатали ними. З котрої сторони забрехав собака, з тої сторони сподівалася дівчина старостів. Кутю залишали на столі цілу ніч для померлих душ, що приходять на Святу вечерю. Також світили світло цілу ніч. Спали на Святий Вечір на соломі коло стола.

На перший день Різдва вставали дуже рано і йшли до криниць, бо казали, що хто перший набере води, як тільки зазвонять на Всеночну, ця вода переміниться в вино. Тією водою милися, кинувши передтим до мидниці срібні гроші, щоб бути чистим як срібло. Всеночна починалася в четвертій годині ранку. Сейчас після неї була Служба Божа. Опісля всі йшли додому, гостилися й відпочивали.

На саме Різдво влаштовували родинні прийняття. Колядники починали ходити з колядою на другий день свят і продовжали її до Нового Року. З колядою ходили церковні братства, старече й молодече — „мужеські“, а також і діти. Колядували на Читальню, „Рідну Школу“ й інші установи. Братство дівоче колядувало в церкві по Вечірні на другий день свят. Люди складали їм свою коляду в церкві. Також колядували і дома. Найбільш улюблені коляди були: „Бог Предвічний“, „Видів Бог, видів Сотворитель“, „Ликующе возиграймо днесь“, „Нині Адаме“, „Бог натуру“, „Весела світу новина“, „Цвіт мисленний“, а також і інші коляди, загально знані, що були друковані в молитовниках і книжечках, званих „кантичками“. На другий день свят Різдва відвідували одні одних та забавлялися.

Дні від Різдва до Богоявлення називали освяченим часом. Тоді не робили важких робіт.

Новий Рік. На Новий Рік ходили хлопці „наволітувати“ (сіяти). Бралі в кишеню ячмінь або овес, ішли до сусідів і знайомих і сипали на підлогу в хаті та при тому говорили: „На щасті, на здоров'ї, на Новий Рік, щобися вам родило жито, пшениця і конім обрік“. За це давали їм гроші. Новолітникам відповідали: „Дай, Боже, щобисьмо дочекали на пришлий рік“.

Йордан. На святий Йорданський вечір постили до свяченої води, яку святити перед полуднем в найближчій криниці коло церкви. Коли принесли до хати свячену воду, кожний пив її. Тоді господар брав у жбанок свяченої води, кропило і книш під паху, кропив хату всередині, знадвору і всі господарські будинки. Кроплячи, співав: „Явился еси днесь вселенной...“, а опісля робив крейдою знак хреста над дверми і вікнами. На вікнах причіпляли хрестики з соломи; деякі з них були вироблені по-мистецьки. Залишали їх на вікнах аж до Стрітіння. Того самого дня хлопці, члени братства, ішли по-полудні на „став“, вирубували в льоді полонку, робили з льоду трираменний хрест і ставили його на підвищенні також із

льоду. Таке підвищення робили і для священиків. Довкруги ставляли смереки.

Ввечорі засідали до вечері, та не була вона вже така багата, як на Святий вечір. Після вечері ходили дівчата щедрувати. Співали такі щедрівки: „Чи є, чи нема господар дома?“, „В райськім городі росла лілія“ і ін. Співали господареві, господині, парубкові, дівчині, а також і малим дітям.

Чи є, чи нема господар вдома?
Нема го вдома, в темнім лісоньку;
В темнім лісоньку камінь лупає,
Камінь лупає, церкву мурує.
Церков мурує на три престоли.
В першім престолі сам Господь стоїт,
В другім престолі Матінка Божа,
В третім престолі всі святії.
Став наш господар та й ся зажурих:
Чим же я тії гостеньки прийму?
— Господа Бога миром, кадилом,
Діву Пречисту зеленим вінцем,
А всі святії пшеничним хлібом.
І ще тих прийму, що є в тім дому.

Після кожного рядка повторюється рефрен: „Щедрий святий, Вечір Божий“. Щедрівка ця оснута на легендарному мотиві про будову церкви та про достатки господаря.

Друга щедрівка оснута на світському, любовному мотиві:

В райськім городі росла лілія.	Вийшов до неї батенько її:
А хто ж ї садив? — Панна	Дай мі, Марусю, листок лілії!
[Марія.	Не дам, не дам ні листочка,
Як садила, так садила,	Бо мі усхне лілійочка;
Лілія сі розложила,	Гей же лілія!
Гей же лілія!	

Вийшла до неї матенька її:	Вийшла до неї сестронька її:
Дай мі, Марусю, листок лілії!	Дай мі, Марусю, листок лілії!
Не дам, не дам ні листочка,	Не дам, не дам ні листочка,
Бо мі усхне лілійочка;	Бо мі усхне лілійочка;
Гей же лілія!	Гей же лілія!

Вийшов до неї братенько її:	Вийшов до неї миленький її:
Дай мі, Марусю, листок лілії!	Дай мі, Марусю, листок лілії!
Не дам, не дам ні листочка,	Вирви собі до листочка,
Бо мі усхне лілійочка;	Бо я твоя лілійочка;
Гей же лілія!	Гей же лілія!

В день Богоявлення Господнього після співаної Служби Божої йшли люди з процесією на став на велике водосвяття. Процесійний похід виглядав так: Найперше несли хлопці хрести і хоругви, а дівчата образи. За ними три молодці, одягнені в стародавні угнівські тулуби несли трійці, а вісім несло похідні. Далі священики в світлих ризах, за ними дяки й хор, і багато народу з Угнова й околиці. Угнівці в прегарних угнівських строях і чудовий спів хору додавали краси і величі процесійному походу. Спів „Глас Господень на водах...” незабутній. Розносився він чудово по замерзлих і снігом покритих полях. Також судові і гмінні урядовці, хоч латинського обряду, йшли на водосвяття і захоплювалися прегарним обрядом і чудовим співом. Після водосвяття вертався процесійний похід до церкви, а священик кропив людей свяченою водою. Ті, що мешкали ближче ставу, просили рідню і знайомих до себе на обід. По обіді ходили люди митися на став. Також вісім днів після Йордану кожного ранку перед сходом сонця ходили митися на став.

По Йордані відвідував священик зо свяченою водою кожну хату, українську родину. Він окроплював цілу хату, господарство і господарські будинки. За кроплення давали священикові гроші, а паламареві, що ходив зо священиком, кидали гроші до кропильниці зо свяченою водою.

Першого дня після Богоявлення хлопці молодечого церковного братства справляли забаву з музикою в домі старшого брата. Кожний хлопець приходив на забаву з дівчиною.

Був також в Угнові звичай справляти після Йордану якнайбільше весіль. Тому в той час було найбільше музик і забав.

ЙОРДАНСЬКІ СОЛОМ'ЯНІ ХРЕЩИКИ З УГНІВЩИНИ
(Передрук з журналу „Намга Батьківщина”, Львів, січень
1937 р., чис. I. стор. 20-22)

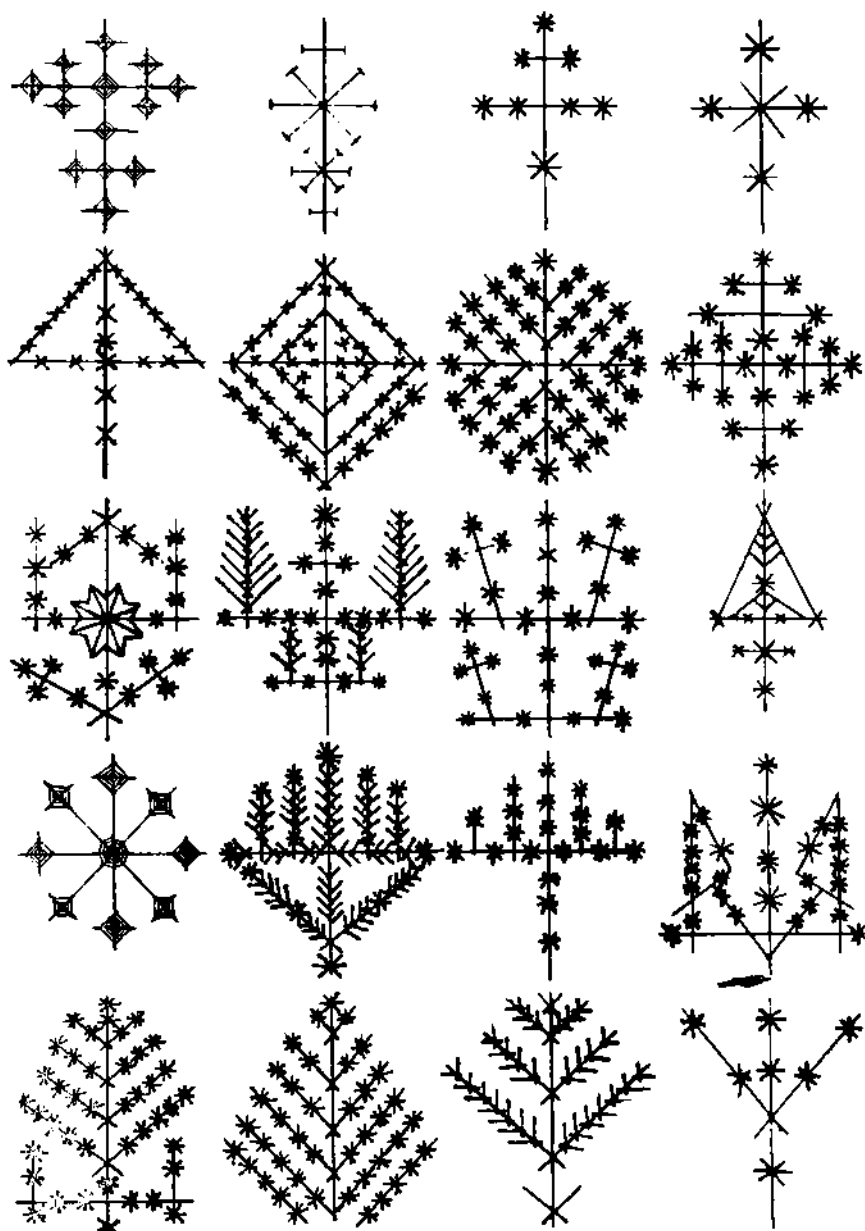
В етнографічному відділі музею НТШ є збірка солом'яних хрещиків з Угнівщини, яку зладив і передав до музею інж. Корнило Целевич (у роках: 1929, ч. інв. 20061-2 і 1932, ч. інв. 22400-5 і 22682 (1-2)). Збірка обіймає села: Василів великий, Вербиця, Журавці, Корчів, Корчмин, Остобіж, Піддубці, Тарношин, Ульгівок; зібрано 672 хрещики. Такі хрещики приміщують селяни на віконних шпихах, де й держать їх від Йордану до Стрітіння.

Угнівські хрещики — виконані дуже дбайливо та майстерно; із крихкої солімки або дрібних солом'яних пластинок уложені різnorodні фігури тендітної роботи, що дають враження ніжного золотистого філіграну.

Під оглядом форми можемо вирізнити одно-, дво- і трираменний хрест, шести- й восьмираменну зізду, трійцю, п'ятираменник, семираменник, чотирикутник, деревце, поодинокую й потрійну галузку. Всі інші форми це вже комбінації, розвинення й перетворення цих основних.

Ось хрест із деревцями на кінцях рамен; на перехресті приміщена велика восьмираменна зірка. Хрест — прикрашений галузкою; обрямлений чотирикутником. Трійця з галузкою. Семираменник із квіток. Та вже найчастіше виступає комбінація основного хреста з цілим рядом хрещиків, що приміщуються здовж рамен, на кінцях і разом дають фігуру, уложену з чотирьох, п'ятьох, а то й більше хрестиків. Нераз розвиток основної форми такий багатий, що схема рисунку, на перший погляд, губиться, а виступає передусім багатство ліній.

Хрещики будьякої форми бувають звичайно закидані дрібними зірочками, тобто пластинками солімки, скрещеними по дві, три, чотири, а то й п'ять і пересуненими наскрізь через основну соломку. Від того, чи пластинки ці тонші, чи грубіші, гладко, скісно, чи зубато повтинані на кінцях, а остаточно й від кількості скрещених пластинок залежить у великій мірі різноманітність хрещиків. Тонкі пластинки надають фігурам особливої легкості й ніжності.

Солом'яні хрещики в Ужнівщині.

Оригінально вирізняються хрещики з Остобіжа. Вони мають основу з тростинки, а на схрещенні й на кінцях рамен прикраси з обкрученої або чотирикутно чи кругло сплетеної, соломки. В порівнянні з хрещиками чисто солом'яними — вони грубіші й неподатливі, а в рисунку прозорі й читкі. В колірї дають сполуку бронзової й солом'яно-золотистої барв.

На схрещування пластинок, що прикрашають рамена фігурами, вживають також шувару; тоді хрещик робить враження солом'яно-золотистого із блідо-зеленкавими прикрасами. Спосіб прикрашування рамен хрещика спіралью закрученою пластинкою соломки, при чому такі пластинки схрещуються, дуже нагадує типовий для писанок мотив „павучки“, „закрутки“.

Деякі хрещики дуже нагадують придорожні дерев'яні хрести з дашками, а то й церковні — металеві й дерев'яні. Трапляються часто хрещики зі знаряддям муки — тростиною, молотом, кліщами, драбиною — виконаними дуже вірно. Доволї часто виступає також і форма тризуба. Крім хреста часто є форма трійці, нераз багато прикрашена. І хрест і трійця є прикметні в Йорданському церковному обряді і народніх звичаях.

Скрїзь в Україні, на свято Йордану виробляють хрещики, але в різних околицях — різні, солом'яні, дерев'яні, воскові, з пшеничного й житнього тіста, вапна, й застосовують їх на різні лади. Хрестовидно також покрплюють хату й роблять по три хрести димом зі свічок трійці; загальний також звичай вирубувати льодовий хрест на водосвяття й нерідко прибирати його та розмальовувати.

Отже збірка йорданських хрещиків Угнівщини дає оригінальні зразки виробів народнього образного мистецтва, збагачує його відділ у музеї та популяризує мало відомі солом'яні вироби.

Теодор Решетило

РІЗДВО В УГНОВІ

(Спогад)

Останні Різдвяні свята в Угнові обходили ми в 1944 році. Були то останні свята на рідних землях. В воєнні часи не було святкового настрою, бо тяжкі думки шибали по голові, що буде за рік, де і серед яких обставин прийдеться зустрічати наступні свята. Ясно було, що більшовицькі армії йдуть переможно на захід, і ніхто не міг передбачати, яка доля зустріне нас

через рік. Приїхав я зо своєю родиною до мами на свята. Очевидно була ялинка і всі страви, бо наша багата земля давала все без огляду на війну. Хоч був я у мами, і провели час у погідному настрої, не було вже у мене тих почувань, що їх мав, переживаючи свята малим хлопцем.

Пам'ятаю: На Різдво ждали ми всі цілий піст Пилипівку і готувалися до нього з якоюсь спеціальною побожністю та настроєм. Саме Різдво залишало в нашій пам'яті піднесений настрій, що дуже відрізнявся від буденщини. Будучи в народній школі, я й мої ровесники знали, що на свята буде для нас або нова зимова одежа або нове обув'я. Тоді теж скінчиться піст Пилипівка, що його заховувано строго. Перший і останній тижні Пилипівки були зовсім пісні. М'ясо було лише у неділю, набіл в інші дні, а в середи і п'ятниці вживали до страв коніпної олії. Виріб олії з маку, соняшника чи й льону був у нашому місті за дорогий. В піст їли хліб та інші мучні страви, крім того картоплю, капусту, деколи квашені огірки і стручкові рослини (фасоля, горох, біб, балабона, сочевиця), а також оселедці. Мої батьки постили суворо, та були доволі вибачливі для дітей і коли ми вже підросли, не заховували піст так як батьки.

На святочні ферії приїздили зі шкіл мої старші брати, яких я вичікував нетерпляче і з тугою. З такою ж тугою прощав їх, коли від'їздили після свят. Видавалося мені, що наша хата стає пустою.

Святий вечір називали у нас першою колядою. В той день ставало торжественно, радісно й затишно. Під вечір накрито стіл новим обрусом, білим як сніг, а під ним розстелено тонкою верствою пахуче сіно. На підлозі розстелено ячмінну соломку, бо була найм'якша. З кухні чи з ванькира заходив запах усіляких добрих страв, що наперед збуджували апетит після цілоденного посту. На столі ставили свічник або т. зв. ліхтарик з новою, ще не свіченою свічкою. Була там теж і просфора, калачі, пампухи, рогалики (ріжки) з маком. Та це було печиво на яйцях, молоці й свинячому товщі, тому не можна було його їсти. Крім того було і пісне печиво — білий прісний калач, пшенична булка та нераз пампухи смажені на олії.

Коли вже зближався вечір, всі вдягнені в чисту святкову одежу ждали на появу першої зірки на небі, яка означала, що пора їсти вечерю. В хмарний день орієнтувалися на пору дня. Тоді світили свічку й лампи. Всі ставали навколішки, тато по-

чинав уголос коротку молитву, а після неї співали тропар: „Рожество Твоє, Христе, Боже наш...” і ділилися просфорою з медом та при тому бажали собі взаємно. Крім того одним куском просфори тато або мама бажала всім добра і надії споживати коляду в наступному році. Коли хто з родини був не-присутній, висказували побажання й надію бути разом у наступному році. Вся родина обмінюлася поцілунками, при чому діти цілували батьків у руки. Зачинали вечерю пісним борщем з грибами, опісля їли рибу, голубці, вареники з присмаженою капустою, варені сливки і сушені овочі, пампушки на олії і кутю з медом і маком. Все це смакувало незвичайно не тільки з причини цілоденного посту, але й тому, що всі страви були приготовані добре; мама тішилася, що всім смакувало. Коли приходила кутя, хтонебудь із родини кидав ложку куті до стелі. Якщо багато зерен пшениці затрималося на стелі, це віщувало добрий урожай пшениці. Опісля всі колядували з пам'яті і з книжки, а в міжчасі їли горіхи, „турецький біб”, деколи фіґи й помаранчі. Це залежало від заможности родини і можливости дістати такий люксус у місцевих крамницях.

Після коляд починалася забава дітей на соломі, що тривала довше або коротше. Не було звичаю відвідувати себе взаємно на Святий вечір. Хіба часом молодь ішла до Читальні „Провсвіти” приготуватися до вистави на наступний день.

Другого дня вранці треба було вставати і йти до церкви на Всеночне, дуже торжественну і довгу відправу. Починалася вона коло четвертої години ранку. Тому по забаві на соломі не дуже то хотілося молодим уставати й іти на мороз. Одначе всі, великі й малі ішли до церкви. Коли були надворі великі морози, в церкві було холодно і нераз ноги деревіли з зимна і браку руху. Та Різдво було раз у рік. А спогади про нього не можуть затертися в моїй пам'яті.

Володимир Кривокульський

„ВО ПОРДАНІ...”

(Спомин з рідних земель — написаний говіркою Угнова)

Вітер крутить снігом і буйно несе його пушинки на своїх крилах. Бавиться, пустує з ними та по вулицях наводить свої порядки. Тут збудував цілу сніжну фортецю, там позамітав сніг неначе віником, відкривши голу, слизьку, вкриту льодом вулицю, що вела в напрямі ринку містечка Угнова, ринку замешкалого в 99,99% синами Ізраїля. Мороз — збиточник розпо-

силь по всьому містечку небувало низьку температуру. І хоч невимовно студено, над ставом кипіла робота. В руках хлопців „молодечого братства” Церкви Різдва Пр. Богородиці горіла робота. Вони метушилися приготівляючи полонку на замерзлому ставі біля старенького млина, на річці Солокії, що не одно водосвяття вже відбув.

Завтра Йорданський Празник — дуже врочисто святкований у нашому містечку. Брательники гуртом взялися до роботи: вирізати на ставі полонку, зробити з льоду хрест, а все разом прибрати яличками. І хоч таки тиснув неабиякий мороз, хоч вітер, граючись сніжинками, діставався всюди, куди лиш міг, хлопці не дармували.

Із голубого неба сонце кидало своє життєдайне проміння на снігом вкриту землю, а срібно білі сніжинки блестіли цілою каскадою красок та манили око неначе прекрасним дороговказним камінням. А холодний — вітер підвівав. Хлопці звивались біля роботи, похухуючи раз-у-раз у змерзлі руки та забиваючи опарі.

— Гей, Івасю, — кличе старший братства Семко Салюк, а що вже може ти пробив кригу?

— Та де там — таже видиш, як мороз тисне аж всьо з рук випадає, а з очей аж слези витискає. А мороз таки зіправді неабиякий. А вітер кавалірський віє, — каже Рура.

Та ні мороз, ні вітер не в силі спинити розпочатої роботи, що на завтра мусіла бути готова. Завтра ж Йордан. Та й яке ж з них було б „молодече братство”, коли б роботи не скінчили, — встид на цілий Угнів. Тай що сказав би отець духовний Васильюнь¹).

— Ну! — вирівнюючи крижі радісно крикнув Івась Шастало, — готов! Крига пробита до споду! Ану но, Стефане, давай пилу, треба тепер різати полонку в леді.

Ледви взялися за роботу, як на беріг ставу заїхали сани з яличками для прикраси полонки.

— Ану, хлопці, давайте чим скорше скинемо, погріємось, а то такий мороз, присібо, ни памігати, коли такий був, — каже Клеменс. Так мі сі дав в знаки.

А Івась Шастало і Стефан Бобик не слухають. Вони гріються біля полонки: прорізають кригу. Ось ще трохи й велика крига льоду стане свобідною.

— Фу! Попріли, — кажуть майже рівночасно, відкладаючи пилу. Крига вільна, ану но, хлопці, витягати з води. Гей,

а хутко, бо на очах мерзне. Зійшлися всі і Івась Шастало і Стефан Бобик і Олекса Рав'ян; був і Семко Язь і Микола Бульба й інші. Мучились довго, дарма, що мали свій спосіб до того.

— Ну! а най то грім стрілит! Ну! нарешті крига на верху.

Відсапнувши, таки зараз стали різати кригу й робити з неї хрест над полонкою.

Що раз більше і більше починає трусити снігом. Робиться снігова завірюха. Снігом мете, а сніжинки дістаються всюди й за обшивку і в рукави. Робиться тяжка зима.

— Ну, готово, — взявшись під боки, сказав Семко Салюк. Полонка прорубана, хрест стоїть прикрашений яличками, ще би...

— Але ж бо і мете снігом, але ж бо і мороз тисне, — каже, скулившись, Івась Рура і забиваючи в руках опарі.

— Я вже ніби і не так коротко живу, а такої зими зіправді ни памітаю. Ще до того і вітер, ніби ножем ріже... — додає Пилип Скакун, збираючи начиння: сокиру, пилу й інше.

— Ото би ти раз їдним моцним погрітись, так їден келишок йорданської водички у Василька ликнути.

— Та то по дорозі до хати, — каже Стефан Бобик, можна вступити.

— Ну, хлопці, мова мовою, — перебив Семко Салюк, — треба дзись трохи відпочети, а завтра брацтво до церкви на відправу й з процесійов на став. Ага! Жибим не забув. Хлопці! а завтра зрана трох на став полонку прочистити. Ну, може: Микола Бульба, Семко Язь і Олекса Рав'ян — сама смитанка. А як будете їхати на став, то подорозі возьміть з церкви ліхтарі, світло і хрест, а возьміть той мосьондзовий хрест, той великий.

І вже зачали розходитись, коли над став прийшов старший Брат Віктор Балага і, приглядаючись, моргнув лівим оком і правим вусом та й каже: О! Пекно! Пекно! Померзли, га? Та во мені не зимно. Взявім великі чоботи, в них є пів околота солом, тулуб та й що мі біда зробит?! О, запишу у своїх книгах — він провадив літопис містечка — на памітку: „За панувані Семка Салюка, старшого молодечого брацтва — молодече брацтво поставило на ставі хрест року Божого 1912". Усміхнувшись махнув головою та додав: будьте здорові хлопці, дякую вам за вашу роботу. Пішов до хати, а за ним і молодь зачала розходитись по хатах.

А рано полонка була замерзла, ба, і снігом цілком її замело. Лиш хрест з льоду показував, де треба її шукати. Та й такі добре нагрілись брательники, поки доправили її до ладу.

Раненько міщани: старші і молодь, жінки і дітвора йшли до церкви на відправу. В них у руках жбанки і жбаночки, пляшки й пляшечки. Були й такі, що і з відрами вибрались. Усі йшли по свячену воду. І хоч було невимовно зимно, народ ішов до церкви на празник Водосвятія. Усі позакутувані в що хто мав. Жінки в прекрасних венгерках з сивими баранковими ковнірами, у вовняних хустках, зав'язаних „в чуба”, дівчата в теплих, ватованих кацабайках та грубих хустках, а дітвора закутана в що в хаті було. Чоловіки у довгих давніх тулубах та в кожухах і шапках засунених аж на вуха, а каваліри у шпинцерках теплих, а усі разом у різноформних чоботах. Вже були і тут і там дівчата у купних ціjemках. Вийшли всі і старі і молоді і багаті й бідні, ба навіть вся наша інтелігенція (гімназисти й студенти) зі своїм представником нині вже померлим Юзьом Клосом.

В церкві Служба Божа добігає кінця. Отець духовний Василіонь співають прекрасним басом: „Благословеніє Господнє на вас, Того благодатію і чоловіколюбієм, всегда, нині, і присно, і во віки віков...” І брацтва зачинають виходити з великої мурованої утнівської церкви з процесійов на став. Брательники беруть хоругви, дівчата образи і зачинають йти. Дорога тяжка, з вітром, зо снігом і морозом.

„Буди ім'я Господнє...”, — співає хор під управою Івана Бобика, який в Америці був, мабуть, помічником дяка, а може дяком, а сьогодні виручує старенького директора Фединського.

Бог предвічний народився,
Прийшов днес із небес,
Щоби спас люд свій весь
Та й утішився...

Співають люди разом з хором, уставляючись до процесії, яку формує таки Семко Салюк. Дедальше йдуть усі з повагою під проводом о. Василіоня, який запхав руки у рукави свого хутра, придержуючи великий трираменний, старенький вже хрест на грудях.

Перед ним йдуть три поважні міщани, кожний з трійцею в руках, зробленою зі „щирого” воску.

Воду посвятили.

„Во Йордані крещающуся Тебі, Господи, Тройческоє явился поклоненіє...”

співають люди за парохом, якому помагає старий Фтома Язь, витягнувши голову з довгої худой шиї і кліпаючи очима з надмірного зимна. За дяком підтягає Івась Скакун, а за ним Стефан Безвусик і решта людей.

Отець духовний перший напився свяченої Йорданської водички, кропить свяченою водою вірних, співаючи:

„Явился еси днесь вселенній, і світ Твій,
Господи, знаменася на нас, в разумі поющих Тя;
Пришел еси і явился еси Світ неприступний”.

і поволеньки процесія і деякі вірні, що вже встигли набрати води, ідуть назад до церкви, а потім додому.

А біля полонки чиста „Содома і Гомора”. Усі нараз кинулись до полонки за водою. Дзвонять жбанки, б’ються пляшки, а і неодне скупається в полонці.

Здалеку чути: „Всяческая днесь радости ісполнишася, Христос хрестися во Йордані...”

Люди п’ють свячену воду та складають собі взаємно побажання.

Над ставом людей щораз менше і менше. От ще хвилинка і остане сам — самотній хрест з обчімханими яличками, що вслухуватимуться у шум води в полонці, яка щораз більше і більше вкривається верствою льоду.

1) Так називали старші утнівці о. Василя Романовського, уродженця Угнова — свого ровесника. Подія відбувається у 1912 р. (В. К.).

Теодор Решетило

ПІД ВЕЛИКДЕНЬ В УТНОВІ

Вже взимку, далеко до Великодня мама купувала матерію на великодні одяги для родини, передусім дітей. Ще в січні або лютому швець брав міру на черевики, щоб міг зробити їх на час, бо Великдень не був би Великоднем, якщо родина, а передусім молодь не мала нової одежі й обув’я. Кравець Арон, жид, мешкав на північ від школи в партеровому домику, на високий підмурівці і треба було входити до дому східцями з поруччям. В кравецькій робітні Аронова жінка мала й кухню, з якої в п’ятницю пополудні заносило свіжою шабасівкою і запахом риби. До хатньої обстанови належали два „бамбетлі”,

на яких у день Арон розкладав кравецькі матеріали. Присадкуватий Арон, з добрим животиком завжди був усміхнений і завжди обіцяв зробити одягу якнайкраще і на час, хоч звичайно не виконував ні одного і другого. Кравцями були в Угнові жиди, шевцями наші християни. Одягу й обув'я замовлялося на міру, бо фабричний промисл був ще мало популярний в Угнові й уважалося, що фабричне було гірше. Так було ще перед першою світовою війною.

Черевики були звичайно юхтові, пізніше боксові, а далі між обома війнами шеврові, м'які, тонесенькі, зроблені з американського шевру.

Коли одяга й черевики були готові вже далеко перед великоднем, дома оглядали їх, як також і новий капелюх, пробували, примірювали з думкою, як гарно будеться виглядати на Великдень, наскільки це буде краще ніж у других, як інші будуть подивляти й питати, хто робив, скільки коштує, чи камгарн першої якості, чи лише то ліпший цайг, чи черевики будуть скрипіти і чи тому інші будуть приглядатися й пізнавати, що вони нові. Важне тут, що будуть подивляти і власника одягу, а коли він — молодий — мало знаний, будуть питати: „Хто він? Чий він”?

Микола Петришин і Теодор Решетило

ВЕЛИКДЕНЬ І ІНШІ ВЕСНЯНІ СВЯТА

а) **Великдень**, як свято обнови душі і перше велике свято, зв'язане з приходом весни та відродженням природи, обходили в Угнові дуже урочисто. Приготування до Великодня починалося вже з настанням великого посту, званого Федоровиця. Перед першою світовою війною всі люди крім дітей і немічних старців заховували строгий піст, здержуючися від їдження не тільки м'яса але й набілу. Була це духова вправа, що давала нагоду до обнови душі і до розважань над тайною відкуплення людського роду через Христові страсти і смерть та величне Воскресення.

Як тільки почався великий піст, в церкві забирали з престолів великі мосяжні ліхтарі, а на їх місце ставили старі дерев'яні або металеві. Забирали з престолу та з образів квіти, а також заслоняли на цілий піст запрестольний образ Божої Матері. Церква прибирала великопосну шату. Великопосні відправи, Служба Божа Василя Великого і Преждеосвячених

дарів, хресна дорога і поклони, великопосні місієні науки і сповідь все це витворювало настрій, покути і обнови душі. Пробудження весни і перші весняні рільничі праці гармонізували з передвеликоднім часом, після якого наступало радісне свято Воскресення.

Саме перед Великоднем дівчата і хлопці мали багато роботи. Вечорами робили дівчата штучні квіти до образів та до великих напрестольних свічок, чи радше свічників, що стояли в великих мосяжних ліхтарях на головному і бічних престолах.

Особливо настроєвим було в Угнові співання в навечер'я Благовіщення „Архангельського гласу”. Хлопці виходили на дзвіницю, що стояла на підвищеному склоні, де колись проходили міські оборонні вали, і, ставши в вікнах, дзвінками голосами виводили стихи з Утрени Благовіщення: „Архангельський глас вопієм Ти, Чистая; радуйся, Обрадованная, Господь с Тобою”. У підвечірню годину, коли природа готувалася до нічного відпочинку, голос пісні лунав по цілому місті й розносився широко довкруги міста. Чимсь традиційним і рівночасно містичним був цей спів, що нагадував співи чи трубну гру з мурів середньовічних міст в княжих часах. Та коли в давніх часах такий спів чи гра були голосом остороги перед можливими нападами ворогів, то в Угнові ця пісня була голосом радості, передвісником великого свята, Христового Воскресення.

(Про цей звичай в Угнові написав статтю д-р М. Гоцій п. з. „Пісня Архангельський глас”. „Голос Христа Чоловіколюбця”, Лювен, 1960, ч. 2, стор. 35—37).

Перед Великоднем, особливо в останній тиждень, Великий, жінки й дівчата мали багато роботи, найбільшої в цілому році. Мили, чистили й порядкували в хатах. Хати мусіли „пахнути”. Тому стіни і стелі мили теплою водою, шурували вогким звозм (скрутлем) фасоління, а згодом т. зв. рижовими щітками. Той скрутьє фасоління, що його вживали до усування бруду, посилювали порошком із паленої цегли, товченої обухом сокири на дошці. Так умита хата пахла свіжістю, чистотою. Коли влітку сонце нагрівало сильно стіни й топило на суках живицю, було чути її запах немов у лісі в гарячий літній день. Більшість хат були ззовні мазані, т. зв. білені розчином глини, а згодом вапном. Тоді виглядали вони біленькі немов вибілене на сонці льняне полотно. Хати тинковані ззовні і всередині білили квачами жінки або дівчата. Коли Великдень припадав

дуже рано, і було холодно, білення відкладали на „по святах”. Та це вже псувало святочний великодній настрій.

Великдень не мав би був святкового настрою, якщо б він мав обмежитися тільки до купна одержі й білення та чищення домів. До Великодня треба було приготувитися краще, щоб зустріти його в церкві і коло церкви, бо Великдень був найкращим святом у році. Найперша підготова — то великодня сповідь.

В Великий тиждень, а то й кілька днів раніше дівчата і хлопці під оком старших братів і брательників очищували церкву з порохів і павутиння, мили підлогу, чистили передпрестольні хідники, зв. дивани, чистили мосяжні ліхтарі і павуки так, що вже в Великий Четвер церква мала святковий вигляд, який виступав у повному блеску на сам Великдень, коли в суботу прикрито престіл новими чистими обрусами, свічники, походні й ікони прикрашено квітами і стяжками.

В Страсний Четвер пекли жінки різні печива: бабки, калачі, перепічку з сиром і бартух. Був то великий калач, прибраний зверху кращим тістом — виробленими з нього косами, смереками, рожами, качками. Посередині бартуха був зроблений з тіста віночок. Крім того робили ще інші прикраси з тіста. Найбільшою журбою господинь було те, щоб бартух удався. Як саджали бартух до печі, господиня хрестила його, приказуючи: „Господи, Боже, допоможіть, щоби бартух удався”. Також палили коло бартуха солом'яні хрестики, що їх виробляли на Йорданський Щедрий Вечір і ставляли їх на вікна до Стрітіння. Коли бартух не вдався, пекли другий. Та мало було випадків, щоб бартух не вдався.

В Страсний Четвер не було ніяких звичаїв, тільки ввечорі відправляли в церкві Страсти, Утреню з дванадцятьма Євангеліями. Після кожної Євангелії розносився з дзвіниці гомін дзвонів. Коли хто з якихось причин не міг бути в церкві, міг легко числити, котру саме Євангелію прочитали.

Деякі, головню старші люди, з'ївши вечерю перед або після Страстей, постили вже в Велику П'ятницю і Суботу, не їдючи нічого. Починали їсти свячене на Великдень.

В Велику П'ятницю люди святкували і робили тільки легші роботи. Зранку робили в церкві Божий Гріб. На місце тетрапода ставили спеціально зроблений стіл і прикривали його білим полотном. В утлах стола ставили чотири високі смереки; також ставили чотири перед церквою. Від ранку не було чути

дзвонів тільки калаталки і деркачі та биття в обруч, т. зв. драмкання або клепання. В десятій годині ранку після Вечірні був обхід довкруги церкви з плащаницею в супроводі гомону калатавок і деркачів. Після заложення плащаниці в Божому Гробі люди цілували її і молилися, головню за душі померлих. Звичайно всі постили до хвилини, поки поцілували плащаницю. Хто не міг бути в церкві на обході, відвідував Божий Гріб пізніше. Люди приносили великі свічки, ставили їх коло Божого Гробу і засвічували їх. Також приносили сюди багато штучних, роблених квітів. Хоч був у церкві поважний молитовний настрій у пам'ять смерті Спасителя, церква пишалася якимсь відрадним настроєм. Зближалось свято, до якого приготувлялися в церкві вже кілька тижнів наперед.

В п'ятницю й суботу багато людей було в церкві цілу ніч. В п'ятницю ввечері хор співав псалми, а опісля люди молилися і співали побожні великопосні пісні.

Від хвилини заложення плащаниці до Божого Гробу аж до Воскресної Утрени хлопці з молодечого братства стояли з походнями коло Божого Гробу і змінювалися що дві години.

В Велику Суботу люди докінчували свої роботи. Кожна жінка й дівчина були перевтомлені й очікували вечора, щоб спочити після „Резирекції”. Від полудня ходили священики святити паску до тих, що мешкали далше від церкви. Хто мешкав близько, звичайно приносив паску під церкву на Великдень уранці. Пізно ввечері в суботу відправляли Воскресну Утренью (Резирекцію). Починалася процесійним походом тричі довкруги церкви. Починали гомоніти дзвони, коли священики в світлих ризах з Найсвятішими Тайнами в монстранції під бальдахимом обходили церкву під величній гомін дзвонів і співу вірних, що переривалися лишень тоді, коли за третім разом священик затримувався чотири рази на чотирьох боках церкви і благословив вірних.

До гомону дзвонів „у нормальних часах”, перед першою світовою війною долучалися стріли з моздіра, пістолів, патронів, ключів, та експльозія каліфльорку. Не можна тоді було собі подумати Великдень і Резирекцію без стріляння. Без нього чогось би ніби бракувало. Під час свят було теж чути стріли з сусідніх сіл, як Піддубець і Карова. Від давніх часів угнівська церква мала моздір, трохи менший від малих гармат, що їх можна було бачити на давніх „укріплених замках” чи в музеях. До моздіра насапували стрільного пороху, запихали па-

пером і „завивали” звичайно ясеневим кілком. На пальник підсипували дрібного пороху, запалювали гніт і „обслуга” та „смотряки” відбігали або ховалися за дерев'яну капицю, що була в південньозахідньому розі церковного цвинтаря, або за старі дерева, щоб захоронитися перед несподіваною експльо-зією. На свята приїздили угнівські вояки на відпустку і привозили з собою порох. В 1911 р. Михайло Пиріжок, що стаціонував у Відні і був капралем або цугсфюрером, привіз багато стрільного порошу. Коли моздір наладовано солідно й вистрілено, то експльо-зія була так сильна, що розірвала моздір і кусок його занесло на другу сторону церкви. Він ударив у ногу одну жінку, на щастя без поважних наслідків. Опісля старший брат молодечого братства купив новий моздір, модерний і коротший. Старші „каваліри”, що були вже шевськими челядниками, або діставали гроші від батьків, купували пістолі на один або два „динглі” (язички) і стріляли гордовито з пістолів, супроводжені гуртом своїх зависних ровесників і менших хлопців. Хлопці в віці 7—10 років та деякі старші купували т. зв. коминярські ключі, брали грубі цвяхи, втирали їх, головку цвяха й ушко ключа сполучали шнурком, вкладали до ключа головки з кількох фосфорових сірників і з розмахом ударяли головкою цвяха в мур або дерево і в такий спосіб стріляли. Одного року в Велику Суботу хлопець Григорій Хитрень насипав до ключа багато сірників, а може й каліфльорку, через що ключ експльодував і тяжко зранив йому кілька пальців, мало що не відорвав їх. Очевидно ніхто не був би важився сказати про це батькам, а рани лікували „по-козацьки” тобто без лікаря. Менші хлопці робили собі теж пістолі з патронів, а порох-підсипку запалювали або потирали „ляштуком”, грубим куском заліза або грубим цвяхом кусок головки фосфорового сірника, який запалював підсипку, а ця порох у патроні. Така стрілянина була небезпечна і калічила руки або лице.

Перед і під час свят місцевий аптекар мав багато покупців на каліфльорок. Був то хльоровий потас, що змішаний із спорошкованою сіркою, або насипаний на гладкий камінь чи цеглу і прикритий другою, вибухав під сильним ударом, даючи сильну детонацію. Добродушний аптекар Калужняцький напевно знав, що хлопці обдурюють його, мовляв потребують цього порошку на полокання горла. На такі видатки хлопці вже далеко перед Великоднем щадили гроші, а нераз без ві-

дома мамі брали курячі яйця і продавали їх жидам, щоб опісля купити каліфльорку.

В неділю Воскресення Господнього ніхто не відвідував нікого, хіба діти відвідували своїх батьків чи родичів, щоб поділитися свяченим яйцем. Відвідували одні одних щойно на другий день свят. В понеділок відбувалися вже родинні відвідини й прийняття та забави по домах.

На другий день Великодня священики й люди ішли з процесією на цвинтар, де в каплиці відправляли парастас за померлих. Після першої світової війни відправляли також парастас на спільній могилі українських воєнних героїв.

Першого і другого дня по Богослужбах виводили гагілки коло церкви. Деколи тривало це до пізньої ночі. Дівчата і хлопці бралися за руки і колом виводили хороводи та співали різні гагілки. (Гл. стор. 279-80).

Виводили гагілки і на третій день, починаючи їх перед Вечірнею і продовжуючи аж до пізньої ночі. Старші стояли гуртами й гуторили, а деякі забавлялися із молодшими. А дзвони церковні гомоніли три дні і додавали краси й величі світлому празникові Христового Воскресення. Виводили ще гагілки також і в Томину неділю після Вечірні.

В понеділок після Томиної неділі молодь обливалася водою. Називали це підливаний понеділок. Неодна дівчина вийшла з хати гарно одягнена і суха, а верталася така, немов би витягнули її з ріки.

б) Вознесення в Угнові

На свято Вознесення Господнього був великий відпуст в Угнові. В той день з'їздилося до Угнова багато священиків і маси народу з довколишніх сіл. В церкві правили Богослуження від шостої години ранку майже до другої пополудні. Багато людей приступало до св. сповіді і причастя. Недалеко від церкви на майданах та по близьких вулицях різні крамарі з Угнова і сусідніх містечок розставляли свій крам першої потреби — всякі печива, речі домашнього вжитку і різні жіночі прикраси. Розкладали там різні святі образи продавці деволюцій. Не бракувало теж розвагових речей, як карусель і різних штукарів.

в) Зелені свята

Зелені свята — „Сошествіє св. Духа” святкували в Угнові урочисто як церковне свято з заборонаю важко працювати. В понеділок Зелених свят не було навчання в школах. Доми

замаювали ззовні перед входовими дверми берізками або ліщиною, внутрі ліщиною, дубиною, липою, орябиною. Шуваром устелювали підлогу, замаювали вікна та розкидали перед входовими дверми. Вже два-три дні перед святами ходили хлопці рвати шувар, що ріс на сіножатах на південь від Солокії в напрямі нового двора й Боженки. Хлопцям було байдуже, чи власники сіножатей були задоволені з того, що вони витоптували траву. Коли були дощі, ходили хлопці на луки босо, брели по воді повище кісток, осока ранила їм стопи, а кінські п'явки присисалися до їхніх ніг. Без шувару не було Зелених свят. По май — зелене галуззя ходили або їздили до громадського лісу — „свого”, (ця назва для відрізнєння від панського лісу). Хоч за Польщі заборонено міщанам їхати возами по май і грожено адміністраційними а то й судовими карами, вони таки їздили і ходили по май до „нашого” лісу. Без маю не було б свят, а крім того міщани хотіли в цей спосіб демонструвати, продовжувати і підкреслювати право до їхнього міщанського, тобто українського, не лиш християнського лісу. На думку угнівських міщан польська адміністрація не була міщанською. Угнівці прозивали урядовців зайдами, „бандалами”.

Зелені свята обходили урочисто два дні з величавими відправами в церкві. Також і церква була прикрашена внутрі й назовні маєм. Ряд високих берізок стояв перед західними дверми церкви, а також перед північними і захристією. Престоли повні квітів, церква ясніла від численних свічок, а священики вживали на ці дні зелені ризи. Всі люди вдягали найкращу одєжу. Хор співав дуже мелодійні композиції, а ціла церква співала однодушно тропар: „Благословен еси, Христе Боже наш...”

Другого дня Зелених свят після Вечірні ішла процесія на південну частину передмістя, де був стародавній „умерлий” цвинтар, на якому хоронили померлих на холеру, що шаліла в Угнові й околиці около 1870 р. Цей „холеричний” цвинтар був просторий, огорожений, а посередині стояв великий дерев'яний хрест. З поверхні кладовища можна було припускати, що в той час померло багато людей на холеру.

Після українсько-польської війни в часі Зелених свят ішли церковні процесії на могили наших поляглих героїв. На них складали багато вінків від різних товариств, а після панахиди один із священиків виголошував промову. Ввійшло це в звичай і наше населення з року на рік більш громадно брало участь

у зеленосвяточних походах. Крім Угнова стрілецькі могили були також у Вербиці, Карові і Хлівчанах.

**

В навечер'я свята Різдва Івана Христителя (7 липня) клали на дахи домів зілля купайло і лопух. Цей звичай нагадував ще дохристиянські часи і свято Купала. По Вечірні на Івана ішли з процесією на горбок за містом, до каплиці св. Івана Христителя, де відправляли молебень.

На свято Преображення Господнього ішли з процесією до каплиці Спаса за млином.

Володимир Кривокульський

ВЕЛИКДЕНЬ

(Спогад, написаний говіркою Угнова)

Була п'ятниця, гарна, погідна, навіть гаряча п'ятниця в місяці квітні перед празником Христового Воскресення. Велика П'ятниця! Жінки й дівчата метушились, бігали в хатах чи біля хат, роблячи передсвяточні порядки. Чоловіки порались на господарствах, підготовляючи все, що потрібне для домашніх тварин. Бо ж то зближався роковий празник триденного Воскресення Христового. А мала дітвора вганяла по подвір'ях, бавилась, збиткувала, деколи перешкоджуючи старшим у роботі.

— Юриню! Юриню! — відзивався голосок коло хати. То кличе свою молодшу сусідку старша вже господиня Сифуні, стоячи зі зжовженими навхрест руками, які сперла на животі, що виступав з затисненої сильно в поясі, підкасованої вище колін дрантивенької спідничини і не конче цілого та чистого фартуха. Вона ж бо підбілювала на свята варцаб і хату, мацаючи що раз квац у заяложеному і надщербленому горщику з розпущеною білою глиною.

— А Юриню! Та же Юриню! Агі! Аво з бідою! Ото раз нужда! Щось ци вглохла — каже сама до себе, розмазуючи квачем глину по стіні. — Я во кричу, мало сі ни роздиру, а вона во як би води в писок набрала. Аво, а то ті раз! Та жи, Юриню! — кличе що сили вже трохи розсерджена, взявшись брудними, забіленими руками попід боки.

— Щось ни виходит — каже сама до себе цюця Сифуні. Щось ци в хаті сі стало; а може шо з бартухом... А може дітискама дає їсти — роздумує голосно цюця Сифуні, спогляда-

ючи в сторону хати сусідки Юрині і стоячи досить широко у притертих уже та глиною замазаних чоботях.

— Та во, та я чула, чула, як ви, цюцю, мене кликали — каже Юрині, вилітаючи з хати. — Алим не мугла з хати вирватисі, присібо, ни муглам, бо акуратні туди пуправлялам в пецу бартух і бабки... Али ж бо і бартух, бартух! Кажу вам, цюцю, кажу вам, як лялька. Али ж бо і ружі, а коси, кажу вам — красута... Тажи во вже сьвіта, цюцю, пузавтра... А ви, цюцю, вже месо зварили? Бо я, цюцю, вжем месо зварила і бартух спикла. Ой, кажу вам, раз бартух і бабки во пецу, ну а яйці хуцень з пів копи ше дзісь во звару, а решта то вже на завтра зіставляю — каже молода господині Юрині, аж ї дух забирає.

— Ну, а ви, цюцю, вже своїм всьо зрихтували?

— Та де там, Юриню. Та я сі ни кваплю. Я ше ніби ни зачинала. Во зараз скінчу підбілювати хату, ше во маю троха варцаба тай буду братисі до печива. Ду вечера ше далеко, а ду завтра с полудні ше далі. А ду того цісу треба всьо скінчити, бу с полудні будут вже оба ксьондзи худити пу хатах, паски сьвітити... Ни знайш, Юриню, кутрий буде в нас, старий ци вікарій?

— Якось ни питалам сі, кутрий буде в нашім куті сьвітити... — Тажи так, цюцю, — тягне далі Юрині — та бу ви, цюцю, вже стара гусподині, ту і хутку дасти си раду, ба і ду того ви масти пумічників в хаті, і Ївуні, і Теклюні, ну тай Ївась не пуліно; таки хуцень вам і дров врубає. То ни то, шо я сама, навіть пуліна нима куму принести. Дітиска ше малі, ви, цюцю, знайти. Я як би була таки вигзицурувана як ви, цюцю, то би було але. А то всьо роблю зі страхом і бую сі, жиби мі сі ни вдало. Присібо, цюцю, так сі бую, жи сі бую, аж страх сі бую.

— Але ж бу, Юриню, і пугода, пугода! Ше такої красути-пугоди в той час ту зіправді ни памітаю. Ото раз будемо мати красута сьвіта.

— А завтра ву вже Ризерекція. Будут оба наші ксьондзи, і старий і вікарій, а може кутрий з наших приїде зі Львова.

Тажи там їх шось ци ни штири вчит сі. Аякже, цюцю.

— Кажу ті, Юриню, казала мі муя Тиклюні, жи колу старшого брата Віктора такий рух, жи аж страх. Наші каваліри на гвавт роблют вахлі і кілки тешут ду музьдзерів. А знов куло церкви на цвинтари дівчєта повинусили хуронгви, рузвивають їх, і ті мусьондзові хрести на дручках чистят. Так сі дівчиниско

прусило, жиб ї пустила, тай ї пустилам. Пубігла як вітер. А Ївуні ту таки зі мною зістала в хаті, бу ж сама ни дала бим си ради.

— Ой, я ту з вами, цьоцю, завогориласі, а чуєте, як в хаті бахур вже дресі-рипит. А може вже і та нещаслива шинка де збігас, бум пустила варити, а я ту з вами, цьоцю язиком меля, а рубота стуїт, аж стуїт.

І так то, обговоривши різні теми дня, наші сусідки розійшлися. Цьоця Сифуні взялася кінчити мазати глиною варцаб, а Юрині побігла до хати бахора годувати та пильнувати шинки.

**

Прийшли свята, ясні, погідні, радісні свята Христового Воскресення — Великдень. Празник цей у нашому містечку обходили дуже торжественно. Як усюди, так і тут починався він Воскресною Утреною чи, як у нас називали, „Ризирекцією”, вже в суботу пізно ввечорі. Але ж бо й того року Божого (1939) була „Ризирекция” як жадного дотепер. Людей було сила силенна. Бабуць мешканці прочували, що то їх остання Ризирекция дома. Мабуць прочували, що не оглядати їм уже більше свої величавої, на цілу Угнівщину єдиної мурованої церкви, ні старої, ще дерев’яної дзвіниці з великими дзвонами й меншими сигнатурками, що мабуць пам’ятали ще татарські напади. Та й мабуць не оглядати їм тієї старенької каплички, що примістилася в одному кутку церковного цвинтара, такої ж старої, як і дзвіниця.

Прийшла традиційна „Ризирекция” з нашими прекрасними мелодійними церковними піснями, з вахлями, що їх несли по шість кавалірів з обох боків походу перед священиками, та й зі стрілянням із давніх „музьдзірів”. Прийшло торжественне „Воскрес Ісус от гроба...” і „Христос воскрес із мертвих...”, а далі отворення хрестом церковних дверей. Ще хвилини торжественної відправи, і народ став поволеньки розходитися по домах.

Першого дня світлого празника Христового Воскресення — торжественна Утрень і соборна Служба Божа з діяконами і настрєвою проповіддю. За яку годину чи й пізніше після Служби Божої починається наша краса, наші угнівські гагілки або, як у нас казали, „зазулі”.

Всі люди до одного святочно повбирані святкують і радіють величним празником. Жінки в чудових венгерках-хутрах,

обшиваних на краях широкими зо щирого золота тканими поясами, а голови у них зав'язані у прекрасні різноколірові хустки, зв. „чуби”. Мужчини у довгих зеленкуватій краски тулупах, з великими ковнірами з сивих кримських баранів та в високих шапках „на завісах”, також із кримських баранів, із темно голубим дном. Це свідки давньої давнини. Дівчата в кацабайках, а каваліри вже в трохи змодернізованих довгих плащах, званих шпенцерками. Всі разом носили більш чи менше пасовані чоботи, а деякі дівчата вже навіть мешти, звані в місті ціжемками.

Всі взаємно вітаються словами: „Христос воскрес!” — „Вістину воскрес!” Всі радіють і тішаються празником. Біля церкви вже гамірно, весело, родинний настрій. Усі без винятку, від найстаршого до найменшого зібрались коло церкви немов одна родина. Стоять меншими й більшими гуртами, старі господарі, господині, а подекуди й каваліри та розмовляють про життя в містечку, діляться новинами.

А молодь, як звичайно, має свої права і свої привілеї. Як кожного року, так і цього виводять зазулі. Тільки цього року якось дивом їх куди більше ніж у минулих роках. Прийшли всі дівчата і хлопці, міщани й „пани”, всі студенти університету і богослови, гімназійні учні та всім знані, гарні угнівські пани. Прийшли усі, взялися за руки і давай виводити гагілки-зазулі.

Каваліри-брательники пильнують свого діла (ремесла). Раз-у-раз ладують вони моздіри біля старенької каплички на церковному двинтарі: стрільним порохом засипають, землею та кілком забивають і запалюють на довгій тичці випущеним льонтом. Раз-у-раз чути гук із стріляння: „бовх!”

Знову ж із старенької дзвіниці дерев'яної гомонять без перерви всі дзвони так, як колись гомоніли на „сполах”, коли в давнину нападали на містечко татарські орди. А сьогодні гомонять вони і розголошують по цілому світу, що Христос воскрес.

Тут молодь виводить гагілки довгим хороводом, якого ні початку ні кінця не видно. Хоровід той різними викрутасами то ніби змивається, то знову, немов слимак обмотує окремі гуртки людей, що, розмовляючи, стоять під церквою.

— Ой, Івуню! — почулося голос із гуртка. Зіправді во худи зазулі грати. Аво вперласі, стала і стоїт. Та же худи! — ка-

же Івась. Та же присібо видиш, жи вже всі в ланцуху, а ти стоїш з боку та йно сі дивиш. Та жи худи, кажу ті! — І вхопив Івуню за руку що сили та тягне зазулі грати. А Івуня заперлася ціжемками в землю і ні раз не хоче йти з Івасем зазулі грати.

А хоровід дівчат і панночок, кавалірів і студентів безперервно переходять у різних напрямках та весело співає:

Чуго дівчата красні?	І город гуроджу,
Їли пиріжки з маслом,	І капусту саджу.
Перчиком посипали,	І капуста муя,
Мазию пуливали.	І качаня мує,

І дівчина чорнобрива
Закуханє мує,
Закуханє мує...

Лунає-гомонить біля нашої церкви весела пісня-гагілка, яку затагнув весело, як казали у нас, голова хороводу, довгого-предовгого. Затагнули пісню-гагілку веселі, усміхнені молоді, повні життя й радости лиця, що тішаються празником і такою прекрасною погодою. Тішаються, бо можуть гарно забавитися, весело провести празник, нав'язати нові знайомства і зв'язки і радіти життям.

Десь знову загомоніла наша пісня-гагілка:

Куралі везу, куралі везу,
Бараболі везу, бараболі везу, бараболі везу...

А тут знову:

Ото як сіют мак?	За шевця, мамуненьку,
Ой, так, так сіют мак.	За шевця, зазуленьку,
	Бо в шевця тільки зиску,
Донько, гулубко муя,	Жи тягне шкіру в писку.
Донько, гулубко муя,	За музику, мамуненьку,
Я тебе заміж видам.	За музику, зазуленьку.
За куго, мамуненьку,	Музика буде грати,
За куго, зазуленьку?	Ти будеш танцювати...

А тут таки дуже близьенько затагнуло братство з хороводу стару-стареньку пісню-гагілку:

Вурутару, вурутару,
Відчиніт вурута!
А чуго нас кличете,
Що заряджаєте?
Золотос зернятко,
Срібнос дитятко...

Їде, їде Зельман,
Їде, їде їго брат,
Їде, їде Зельманова,
І вся їго рудина.

Чуго хоче Зельман?
Чуго хоче їго брат?
Чуго хоче Зельманова,
І вся їго рудина?

Їсти хоче Зельман,
Їсти хоче їго брат,
Їсти хоче Зельманова,
І вся їго рудина.

То знову в іншому місці:

Плету, плету бір, бір,
На дівчата кір, кір,

А на мулудиці
З хлопців нагавиці...

Чуго дівчата красні...

Христос воскрес! — крикнув що сили якийсь підпарубочий і рівночасно так сильно гукнув кулаком у плечі вибрану дівчину, що у неї в грудях задудніло немов у порожній бочці. Та жи я ті казав, жи я ті віддам; — додає цей хлопець — і поправив удруге. — А ти чуго не йдеш зазулі грати? Шось сі занатурила і стуїш як той кугут на сміту? Шо? Га?..

А коли вже прийшов пізній вечір, усі разом, і ті, що були в хороводі і зазулі грали, і ті, що під церквою розмовляли, всі разом святочно заспівали пісню: „Воскрес Ісус от гроба, якоже прорече... і почали розходитися по домах.

Так закінчився перший день світлого празника Воскресення Христового. Міщани йшли додому більшими і меншими гуртками так, як і гуртками стояли під церквою. Їшли парами, а були й такі, що йшли одинцем. Їшли на відпочинок, щоб завтра далі святкувати пам'ятний празник Христового Воскресення року Божого 1939-го, в якому почалася друга світова війна.

Микола і Марія з Гілів Петришин

ВЕСІЛЛЯ В УГНОВІ

Весілля (вісіля) в Угнові починалося старостами. Молодець, що вподобав собі дівчину й обоє полюбилися, посилав двох старостів до дівчини. Старости були то близькі свояки хлопця... Якщо батьки дівчини вважали хлопця, від якого прийшли старости, за порядного, чесного, і був він з доброї,

Довголітній голова „Товариства Угнівщина“, Микола Петришин
з дружиною Марією.

характерної родини, то казали старостам, що вони дуже раді мати такого зятя. Тоді старости питали дівчину, чи любить вона цього хлопця і чи хоче вийти за нього заміж. Дівчина звичайно опустила очі вділ, почервоніла та й каже: „Я не знаю“. Мати дівчини відповідала: „Нема що питати її. Як ми з татом скажемо, так і буде. Вона знає, що ми бажаємо їй добра“. Після такої позитивної відповіді старости питали про майно (придане) дівчини, а також говорили, яке майно дістає хлопець від своїх батьків. Часом не погоджувалися щодо маєткового стану (приданого) одна або друга сторона. Тоді старости й казали: „Надумайтеся і дайте нам знати“ і йшли додому. Часами торгувалися два-три дні, але то виходило на добро новоженців. Коли ж погодилися щодо майна, тоді старости йшли до хлопця і його батьків. Хлопець приносив повну пляшку оковити й у дівчини запивали згоду. Батьки дівчини і хлопця називали себе сватами. Йшли до священика, давали на оповіді і замовляли

день шлюбу. За шлюб платили грішми, а перед весіллям, як молоді йшли до священика на катехизм, несли для нього дві ковбасі. Оповіді виголошував священик у церкві три рази в неділю під час Служби Божої. Коли повернулися від священика після передшлюбного протоколу, свати радилися, коли справляти заручини. Заручини відбувалися того тижня, коли хлопець посватав дівчину. Відбувалися вони в домі дівчини, куди запрошували тільки найближчу родину.

Першу оповідь виголошував священик у найближчу неділю після заручин. Цієї неділі після відправи Утрени в церкві, сходилася родина до молодої і вбирали її в квіти. Приходили молодий, дружба, дружка, старосціна, запрошені дівчата й жінки. Старосціна зав'язувала молоду в гарну велику хустку, „на чубок” і причіпляла до хустки з боків гарно вироблені штучні квіти, куповані в крамниці. Дружку також збирали як молоду, тільки чіпляли їй менше квітів. Після зібрання всі йшли до церкви на Службу Божу. По Службі Божій молодий і молода, дружба і дружка приходили до дому молодої на обід.

Подібно робили і на другу неділю. Третьої неділі вбирали молоду в чулку, а дружку як у перші дві неділі. Чулку робили з грубого пояса, твердого паперу, широкого на 10—12 см., який, згинаючи, сплювали в форму обруча (колеса) так, щоб можна було наложити його на голову. Зверху обшивали її чорним полотном чи сукном, а в середині червоним. Довкруги чулки нашивали кокарди з широких стяжок, поверх кокард чіпляли квіти роблені з полотна, куповані в крамниці, і розмарин. Також причіпляли до чулки довгі широкі стяжки, що звисали по плечах аж до колін. Чулку шили в суботу ввечері в домі молодої. В ту суботу пополудні ходили молода і дружка просити дівчат і жінок до чулки. Коли пізно ввечері чулка була вже готова, давали перекуску.

Весілля починалося в неділю. Тоді молодий і молода ходили до сповіді і приступали до св. Причастя під час співаної Служби Божої. В неділю пополудні батько молодої і батько молодого ходили просити свою родину на весілля. Перед вечором у неділю молодий і молода ходили „клянятися”. Спершу кланялися батькам молодої і її родині, що була в хаті. Опісля йшли до батьків молодого. Якщо батьки котрогось із молодих не жили, йшли молоді на гріб і там молилися. Далі йшли кланятися до священика, своїй рідні (своjakів), сусідів і знайомих. Відбувалося кланяння так: Молодий і молода похилилися пе-

ред кожною особою в хаті як найнижче і промовляли: „Прошу благословенства”. Кожний робив рукою над ними знак хреста і відповідав: „Нехай тебе Бог благословить.” Молодий і молода цілували старших в руку, а молодших в лице і просили від себе на весілля. З молодою і молодим ходили дружба і дружка, але вони не кланялися. Молода була в чулці. В зимі вдягала вона футрину, а в літі кафтаник. Молодий одягався взимку в тулуб, а влітку в капоту і підперізувався широким поясом, вишиваним золотом. Пояс зав'язували (запинали) з боку, а один кінець звисав майже до колін. Цей пояс переховувало молодече братство в церкві і випозичало його новоженцеві безплатно. Братство мало кілька таких поясів так, що однієї неділі могло бути кілька весіль. У ту неділю ввечері ходили музиканти відгравати до кожної запрошеної родини на весілля. Грали на дворі під вікнами.

В неділю ввечері запрошені гості молодої сходилися до її хати, а гості молодого до його хати. До хати молодого приходили музики, де гості забавлялися. Давали тоді вечерю. Звичайно була на вечерю вепрова печеня, яку в Угнові називали печінка. Молодий і молода були в хаті молодого. По вечері в хаті молодого забавлялися коротко, а тоді молодий, молода, музики і вся родина молодого ішли до хати молодої, засідали за столи разом із родиною молодої і споживали вечерю. Після вечері, деь коло одинадцятої години вночі, батько молодої ставив на столі три засвічені свічки (була то звичайна трійця) і клав три хліби. Старосціна, замужні жінки і дівчата починали шити вінок. Робили його з тонкої липової кори, яку гарно обтисували й обчищували, парили в гарячій воді, вигинали на округло на обруч. Був він високий на 4 цалі. До нього пришивали малі галузки розмарину і золотили позліткою. В тому вінку брала молода шлюб на другий день. Коли плели вінок, співали:

А в Марусеньки на заручини
За косоньками квіти.
Ой, не може ся її матенька
На неї надивити.

Ой, Марусенько, моє дитятко,
Така ти мені тепер мила,
Косою русою, рум'яним
[личком]
Світлоньку розсвітила.

Вила, вила Марусенька
[віночок
З дрібної руті, з сердочок.
Вила, вила, перевивала,
До серденька прикладала.

Чого ж я маю плакати,
Красоньку з личка стирати,
Батенько знає, за кого мене дає,
Доленьки не згадає.

Коли вінок був уже готовий, тоді жінки співали:

Прийди, матенько до нас, (2) За той віночок витий.
Викупи вінок від нас. Їго старосціни вили (2),
Дай же нам таляр битий (2) Будут горівку пили.

Співали також інші пісні крім цієї.

Коли вінок був уже готовий, приходили до старосціни батько й мати молодой і викупляли вінок. Батько ставив горілку з медом, а мати калач. Потому приготувляли дівчата букет для молодого: ламали велику галузку розмарину, прив'язували до неї стяжку і золотили галузку позліткою. Вінок забирали до молодого, а букет лишався у молодой.

В понеділок вранці, коло 9—10 години сходилися запрошені гості до дому молодого. Приходили також музики. Коли всі хлопці вже зійшлися, дружба брав тарілку, прикривав її обрусом, випозиченим із церкви з престола, клав на нього вінок молодої і несли його до дому молодої. Дружба ішов посередині з вінком, а хлопці по боках, тримаючи кінці обруса. Музики йшли попереду і грали, а хлопці по дорозі співали:

А в нашої попадi
Три кутаси на задi,
Добре з нею гуляти,
Є чого ся тримати...

Співали також і інші пісні. Коли принесли вінок до молодої, дружба казав коротку орацію, клав вінок на стіл, а зі стола брав букет молодого. З ним верталися хлопці з музикантами до молодого.

В той час, коли переносили букет і вінок, весільні гості сходилися до молодого. Коли принесли букет до дому молодого, всі гості й музики йшли до старосідини, де відбувалося мале

М. М. М. М. М.

Ведьма в Угрові.

М. М. М. М. М.

приняття-гостина. Свашки причіпляли усім весільним гостям букети, зроблені з мірта, розмарину або інших квітів. За те кожний давав свашці винагороду. По короткій забаві у старосіни всі йшли до дому молодого і збиралися до шлюбу. Молодий вдягав довгий одяг-тулуб або капоту (залежно від пори року) і підперізувався широким золотистим поясом. З боку причіпляли йому велику білу хустку, в якій в одному кінці була зав'язана цілушка житнього хліба. Також чіпляли йому на грудях збоку букет. Коли молодий уже зібрався, дружба виголошував орацію. Після орації молодий кланявся своїй родині. Найперше кланявся своїм батькам аж до ніг і цілував їм обидві руки та просив благословення. Батько-мати благословили його, тричі цілуючи його в лице. Опісля молодий кланявся рідні і всім гостям. Дружба був одягнений у добрий одяг, подібно як молодий і підперезаний широким поясом. Коли молодий поклонився вже всім, тоді всі йшли до дому молодої. По дорозі музики грали, а весільні гості співали:

До слюбоньку ідемо,
Молодого ведемо,
Молодий як ялина,
Червоний як калина.

Коли прийшли до хати молодої, вона з дружками сиділа за столом. Коло молодої сиділи три-чотири малі хлопці, по сім-вісім років, так звані „засідачі”, що пильнували молодої. Перед хлопцями лежав на столі книш (калач). Дружба й весільні гості вбігали до хати з палицями, викупляти молоду, але засідачі не давали її. Дружба впихав у книш мідяні гроші, а засідачі кричали, що їх молода їде сивими кінями. Тоді дружба впихав у книш срібні гроші. Коли напхав їх доволі досить, засідачі брали книш під паху і виходили на двір, де ділилися грішми.

По другому боці молодої сиділа дружка, що також пильнувала молоду. Вона продавала дружбі хустину. Як дружба заплатив добре, дружка віддавала йому хустину. Після того, як дружба й хлопці викупили молоду, дружба подавав молодій кінець хустки, а вона, тримаючи його, виходила з-поза стола. Тоді починали збирати молоду до шлюбу.

Ставляли посередині хати великий стілець і клали на нього велику подушку. Батько молодої саджав її на подушку і починав розплітати їй коси. Те саме робили мати, сестри, брати,

старосціна і ближча родина. Вони розплітали коси молодої, чесали їх і під час того співали:

1. А де ж твій, Марусенько, пан отець, (2)
Нех покаже косоньці кінець.
Ой, поплили заплітки на ріки, на ріки, (2)
Ой, розплели косоньку на віки.
2. Над'їхали зі Львова паничі,
Взяли її косоньку на плечі.
Стали її косоньку рубати,
Стала її матенька плакати.
Не плач, не плач, матенько, по косі,
Буде її косонька в каптурі.
3. Ой, летіли гусоньки через сад
Тай кликали Марусеньку на посаг.
— Ой, що ж бо вам, гусоньки, до того,
До мого посаженька милого?
4. Вже по твоїй русій косі, (2)
Вже по твоїй красній красі.
По личеньку рум'яним, (2)
По віночку рутяним.

Якщо померли батько або мати молодої, то заступав батька хтось із родини. Тоді співали такі пісні:

Десь не видати, десь не чувати
Марусеньки з хати.
Ой, пішла вона за воротонька
Батенька (матеньку) виглядати.
Пішлім галоньку на Вкраїноньку
По всю родиноньку,
А сивого сокола пішлім до Бога
По рідного батенька (по рідну матеньку).
Галонька летить, вістоньку несе:
Вся родинонька буде.
А сокіл летит, крильцями бренит,
Що батенька не буде. (Що матеньки не буде).
— Ой, рад би, рад, моє дитятко,
До тебе загостити,

Сира земелька, тісні дверенька,
Тяжко їх відчинити.
Затрубіли ангели в небі
Тай збудили батенька (матеньку) у гробі:
— Вставай, вставай, батеньку, (матеньку) із гробу,
Бо вже твоя Марусенька йде до сльобу.

Коли розплітали й чесали коси, дівчата сиділи за столом і, розбираючи чулку, співали:

Дякую ті, моє зілля, (2)	І тобі, розмайрине, (2)
Служилось мі що неділі.	Ховалам ті в новій скрини.
Мій міртовий віночку, (2)	Прийди на головоньку мою, (2)
Ховалам ті в прискриночку.	Нехай ся я ще раз вистрою.

Коли скінчили чесати коси, старосціна вбирала молоду в вінок, що його принесли вранці від молодого, причіпляла до нього кокарди з широких стяжок, квіти й розмарин. Ззаду причіпляли довгі стяжки, як до чулки. Як молода була вже зібрана, разом із молодим ставала посередині хати, а дружба виголошував три орації. Після кожної орації молодий і молода кланялися батькам, рідні і всім гостям. За першою і другою орацією співали:

Вишневі квіти (2)
Кланяйтеся, діти,
Отцevi й матіноньці,
Всій своїй родиноньці.

За третьою орацією співали: „Многая літа!”, після того вдягали молоду в довгий одяг, футрину чи кафтаник, і всі виходили на двір. Батько молодої кропив молодих і гостей, а гості співали:

Кропи нас, батеньку, (2)
Свяченою водою,
Доброю доленькою.

Тоді йшли всі до церкви. Попереду музики, за ними молода й молодий і гості. Молоду провадив дружба і нежонатий брат, а якщо молода не мала такого брата, то хтось близький із родини. Молодого провадила дружка і свашка. По дорозі музики грали, а гості співали:

До слюбоньку йдемо,
Молодих ведемо;
Молоді як ялина,
Червоні як калина.

Співали також і інші пісні. Після вінчання в церкві молодий і молода йшли разом. З церкви верталися до хати молодого; по дорозі музики грали, а всі весільні співали:

Від слюбоньку ідемо,
Молодих ведемо;
Молоді як ялина,
Червоні як калина.

Батьки молодого йшли з церкви додому скоріше, щоб бути в хаті, як прийдуть від шлюбу. Коли підходили під хату молодого, співали:

Вийди, батеньку, вийди, (2)
Свої дітоньки прийми,
Житними хлібоньками,
Повними повноньками.

Як скінчили співати, з хати виходив батько молодого (якщо батько не жив, то мати або хтось найближчий з родини) з двома хлібами і двома склянками вина та промовляв: „Слава Ісусу Христу!“ Короткими словами вітав новоженців і подавав молодому і молодій хліб та вино. Молоді пили трохи вина, а решту виливали понад голову поза себе і входили до хати. Хліб клали на столі, а самі засідали за стіл. Засідали за столи також гості, а батьки молодого подавали заправлену горілку і калач з медом. Після перекуски родина молодої йшла до хати її батьків, а молодий і молода, хлопці, дівчата й музики, а також і рідня молодого лишалися в хаті молодого. Після короткої забави давали обід у молодого, а потім у молодої. У молодого було веселіше, бо були музики. Також у молодої співали весільних пісень:

А в лузі над водою (2)
Сіє Марусенька долю:
Плини, доле, із водою, (2)
А я зараз за тобою.

Приплинемо до берега, (2)
Станемо і спінемо.
Станемо і спінемо, (2)
Листонька напишемо,

Листонька напишемо, (2)
До батенька пішлемо.

Нех ся батенько кає, (2)
Що мене заміж дає,

Такую молодую, (2)
Ще й не наученую.

Научат мене люди, (2)
Жаль батенькови буде.

По обіді у молодого молодші танцювали, а старші приспівували й гуторили. На забавах і весіллях танцювали такі танки: польонез (полінес), вальс, коломийка, козак, полька. Після довшої забави родина молодой приходила до родини молодого по молоду. Вони запрошували молодого, його батьків і всіх гостей до дому молодой. При тому питали молоду, чи свекруха давала їй їсти, чи не знущалася над нею. Тоді дехто жартома говорив: „Дивіть, як змарніла молода!” тощо. Все це були жарти. По короткій розмові всі збиралися й ішли з музиками до дому молодой. Там засідали всі за столи, а батьки молодой давали вечерю: вепрову печеню з капустою. Перед вечерею всі вставали й говорили голосно молитву: „Отче наш...” Після вечері вставали і співали молитву: „Достойно єсть...” По молитві староста дякував за вечерю так: „Богу найвищому честь і хвала, а вам, свате, дякуємо, щосьмо з'їли і випили. Нехай вам Господь сторицею надгородить”.

Молилися також перед кожною вечерею та обідом.

Після вечері танцювали майже до ранку. На цьому кінчився другий день весілля.

У вівторок коло полудня сходилися жінки до хати молодой. Приходили також музики, старосціна, що вбирала молоду до виводу. Зав'язували їй велику хустку на голову, яку молодий мав при боці, коли брав шлюб. Кінці хустки звисали назад. На верх на хустку накладала старосціна каптур. Був він шитий з тонкої матерії, з якої робили церковні ризи. До каптура причіпляли з правого боку букет молодого, що його мав він на шлюбі. Ззаду причіпляли до каптура довгу, широку червону стрічку. Тоді ішли до церкви до виводу. Музики йшли попереду і грали, а жінки приспівували.

В той час, коли жінки збирали молоду до виводу, до хати молодого сходилися мужчини. По виводі приводили жінки молоду до хати молодого. Молодий виходив проти неї, та не скоро знайшов її, бо жінки ховали її; молодий мусів шукати її, поки не знайшов. Коли знайшов її, впроваджував її до хати, а за ними входили всі жінки й музики. У молодого було мале приняття (гостина), і гості танцювали. Після короткої забави всі

вибиралися йти до хати молодої. Якщо молодий мав мешкати в домі молодої, давали молодому й молодій по одному хлібові і йшли з хлібом. Коли ж молода мала мешкати в домі молодого, ішли без хліба.

Як прийшли до хати молодої, старосціна здіймала з її голови калтур, а білу хустку лишала. Починалося привітання. На привітання сходилися всі запрошені гості, хлопці і дівчата. Під час привітання музика грала короткі танці, а молода танцювала з кожним, хто був запрошений на весілля. Починала танцювати з батьками, потім з найближчою родиною, а кінчила з молодим довшим танцем. Кожний із гостей давав якийсь дарунок грішми. Були то гроші на початок господарки новоженців. Після привітання давали вечерю, а опісля танцювали. По довшій забаві робили переходини. Було то коло опівночі. Старосціна брала молоду до комори, знімала з її голови велику білу хустку, накладала їй на голову чіпець (очіпок) і зав'язувала молоду в малу хустину, так як звичайно вбирали замужні жінки. Під чіпець клала старосціна срібні сроші і вводила до хати нову господиню. Коли молоді мали мешкати в домі молодої, тоді молоді господарі видавали вечерю і у них кінчилося весілля. Якщо молоді мали мешкати в домі молодого, то молодим давали по одному хлібові і вони з гістьми і музиками ішли до дому молодого. Під час переходин співали:

1. Ковані вози понавертали,
Коники посідляли;
Ой, вибирайся, молода Марусенько,
В дороженьку з нами.
Як же ж я маю вибиратися
В дороженьку з вами?
Маю батенька як соколонька,
Жаль мені го покидати.
Як жеш я маю вибиратися
В дороженьку з вами?
Маю матеньку як зазуленьку,
Жаль мені покидати.
2. Ой, чи ж я тобі, моя матенько,
Була неvigідньєнка?
Та вже видасш, випосажуєш,
А я ще молоденька.

Я тобі даю, що вдома маю,
Доленьки не вгадаю.
Вставай раненько, вмивай личенько,
Проси у Бога доленьки.

3. Ой, сідай, сідай, кохані моє,
Вже не допоможе плакані твоє:
Вже коники стоять у возі,
Вже плакані не допоможе,
Ой, сідай, сідай, кохані моє.

4. Марусю, Марусенько,
Жалує тебе батенько.
Нех мене не жалує,
Нех він собі мене відмалює.

В сіноньках на двероньках,
А в світлонці на стіноньці.
Що ся на стіну гляне,
То собі мене спом'яне.

5. Десь наша Марусенька (2)
У чужого батенька.
Она там пильно ходи, (2)
Нікому не догоди.
У нас помалу ходила (2)
І всім нам догодила.

6. Ой, що б мені не чіпец і не біла хустка,
То я би ся вигуляла, як на воді гуска.
Ой, на воді гуска крилоньками плюска,
А за нею гусачок до дому не пуска.

Коли прийшли до дому молодого, виходили їм назустріч батько-мати молодого і просили молодих та гостей до хати. Молодий і молода ставали господарями. Вони просили гостей сідати за столи до вечері. Гості засідали за столи, а молоді господарі видавали вечерю. Після вечері забавлялися гості до самого ранку. На цьому кінчилося утнівське весілля, починалися поправини, що також тривали три дні. Отже весілля починалося в неділю пополудні, а кінчилося в суботу в ночі. В п'ятницю заховували піст, тому не було ніяких принятъ.

Описане угнівське весілля відбувалося далеко перед першою світовою війною, а то й століття перед нею. Зберігає воно в собі багато познак старовини.

Після першої війни стали обмежувати час тривання весілля, а з тим і занехувати різні традиційні звичаї та церемонії так, що перед другою світовою війною весілля в Угнові тривало звичайно один день.

Весільні орації

I

Коли Бог сотворив небо, землю і перших родичів на ній, сейчас їх з собою получив і святими словами поблагословив: „Возрастайте, помнажайтесь, всею землею обладайте”. І так патріярхи чинили, дітей своїх благословили, Авраам, Ісаак, Рахиль, і Ревека. І ви, родичі, руки возносіть, дітей своїх благословіть, щоб їм дні золотом плили і вік свій щасливо пережили. А ви, паньство молодії, низько ся клоніть, родичів і кривних сердечно просіть о первое благословеньство — „Вишневі квіти”.

II

Всім вам відоме тес з'явління, що всякоє Боже сотворіння, травиця зелена, цвіти барвлені, німа звірина і розумна людина обертає свої лица до світлого теплого сонця. Так і наш молодий охочий поглянув наріченний в очи, за подругу собі вї вибрав і з рук родительских прийняв. До святої церкви поспішить, Богу ся приставить, на святей Євангелії присягу зложить; де горять свічи ярїї, блестять походні запалені. За приняте благословеньство родичів і кривних сердечно просіть. О, первое, второе благословеньство — „Вишневі квіти”.

III

За велике щастя собі почитають, если дві християнські особи в стан супружеский вступають. Стародавний весільний обряд собі припоминають, если панну молоду зеленим вінцем вінчати мають. А щоби той звичай щасливо сповнити, треба від Духа святого зачати: Зійди, Духу святий, з небесної країни, а особливо нинішної весільної години. Ісполни серця дружин милих, щоби молоді сїюбу доступили і Тебе сердечно хвалили. — Стою здумнілий весільний хвили, бачу на забаві дружини милі і той віночок а з розмайрину. Рад бим тут щиро повітшовати, тільки не знаю, від кого зачати. Насамперед від вас,

паньство молодії, щиро короткі слова звертаю, когда до церкви масти спішити, тайну содружества святого приймати. Но, то собі уважайте, щоби любов в серцю взаїмно загрівати і горячу радість всегда сповняти. Поглянь, молода, на корону тую, що зараз вложать на голову твою. І з тим віночком розстатися мусиш і раз послідний в нїм ходити будеш. Віночку прекрасний, з зеленого цвіту, розвіє тя вітер по всім білим сьвіту. Западе клямка в віночку ходити, коли панна молода береся в стан содружества вступати. Доти віночок служить, допоки священник стулою¹⁾ рук не зв'яже. Поплине віночок в далекї сторони. Хотьай бись послала в погоні сто коний, то твого віночка ніхто не здогоне. О, камінне бись, панно, серце мала, коли бись за своїм віночком не заплакала. О, прекрасна короно, дякую тобі, що служила ти мені як я тобі. Дякую вам, панове кавалірове, за нашії милїї домовїї забави. Залишіть дальше до мене ходити, щоб мої славі не зашкодити. Дякую тобі, отче рідненький, добродію миленький, за кошти і труд для мене вложений. Цілую твої руці і низько тобі ся кланяю. Дякую тобі, мамо укохана, за болі, котрі ти витерпіла, за груди, котрими ти мене викормила. Цілую твої руці і низько тобі ся кланяю. Дякую вам, братя і сестри мої, цілую вас і низько вам ся кланяю. Дякую вам, гості собранїї, за кроки ваші до мене зділанїї. Прошу дальше мене не опускати, до святої церкви враз поспішати. — Поглянь, Боже, з неба високого, уділи молодим щастя такого, щоб ся до смерти вірно любили і в глибокій старости дожили. Спішіть до церкви, до Божого дому, представіться Богу в Тройці Єдиному. Подайте руки на книжку священнику. Когда священник стулою руки зв'яжи, єдина смерть розв'яжи. А ви, панови капельмайстрови, ладнуйте струни інструментовїї, заграйте молодим марша поважного, щоби панна молода веселилася з віночка розмайринового і чемного молодого. А ви, паньство молодії, низенько ся клоніть до родичів і кривних сердечно просіть.

Благословеньство первої, второї і третої — многая літа!²⁾

1) Стула, назва епітрахіля в римо-католицькій церкві.

2) Після першої і другої орації співали „Вишневі квіти”, після третьої, „Многая літа!”

ОБЖИНКИ В УГНОВІ

Як у інших місцевостях, так і в Угнові справляли після жнив обжинки, що їх називали в Угнові толока.

Коли у якого господаря кінчилися жнива, жінці, що працювали у нього ціле літо, плели на полі вінок із пшениці і перед вечером, коли дожали лану, несли цей вінок до господарєвого дому, співаючи:

Наша господині пишна,
За ворота вийшла,
Ключиками задзвонила,
Брамоньку відчинила.

Стоїт господар на порозі
Гарний чобіт на нозі,
Біла ручка в кишені,
Тримає таляр у жмені.

Десь то мої жінці йдуть,
Мені віночок несуть,
З ярої яриченьки,
Красної пшениченьки,
І з озимого жита,
Нам доріженька бита.

Віночок на кілочок,
Нам горівки збаночок.
Нам горівка не мила,
Бо нас жнива втомили.
Не так жнива, як гони,
Великі загони.

Коли жінці приходили до дому господаря, він виходив проти них, брав вінок від жінців, дякував їм за те, що допомогли йому зжати збіжжя і давав їм гроші. Того вечора влаштовував він забаву з музикою і танцями для своїх жінців. Забава тривала нероз до пізної ночі. Не бракувало тоді ні їжі, ні питва.

Якщо господар не був скупий і зробив гарну забаву для жінців, згадували вони про нього цілий рік. Наступного року не бракувало йому робітника. Коли ж господар був скупий, то на другий рік робітники не хотіли йти до нього на роботу.

Василь Лев

УГНІВСЬКА МОВА

За поділом новіших українських діалектологів, як Івана Зілінського, Всеволода Ганцова, Олени Курило, Костя Кислевського і ін. щоденна розговорна мова угнівців належить до південно-західного говору¹⁾.

Як говірку зачисляє Верхратський Угнів та околицю до говірки Батюків, що обіймає територію Равщини, Жовківщини, Яворівщини і Городеччини²⁾. Назва белзька говірка кон-

венціональна, сперта на історичній традиції приналежності Угнова до Белзької землі. Коли порівняти угнівську говірку як частину говірки Батюків з її цілістю, не різниться вона в основному від її основи, що бере назву від слова „батько” — шанобливе звертання до старшого чоловіка — батюк. Близьке сусідство Волині вплинуло на чистіший характер мови Угнівщини, окраїнної частини Батюків.

Коли взяти до уваги, що міста й містечка підпадають під впливи літературної мови та чужинецької, Угнів завдяки своєрідному консерватизмові зберіг особливості мови доволішніх сіл, з тим тільки, що прийняв доволі польонізмів, які завжди просякають більше міське населення ніж сільське. В цьому огляді подаю найбільш маркантні особливості мови угнівців. Вони позначаються дуже виразно у фонетиці (звучні) і словництві.

А. Фонетика

В вимові угнівців голосні підлягають змінам в залежності від наголосу, місця в слові, а також від морфологічного значення.

(Наголоси зазначені великою буквою в середині слова. Фонетичні зміни голосних зазначені курсивою).

1. Ненаголошене *о*, перед і після наголошеного складу підносить артикуляцію до *у*, напр.: булОто, гуспудИні, пузвулЄньство, мулутОк, гурІвка, сулОма, сукЄра, вулУвок, буЮсі, дЄдьку.
2. Ненаголошене *є* після пом'якшених і шиплячих також підвищує артикуляцію і переходить в *ї*: кавАл'р, їГО, їдЕН (= єден), знаїш; в закритому складі переходить в *і*: відрО.
3. Голосний *-а* після м'яких і шиплячих приголосних переходить в *є*, а ненаголошене *є* в *ї*: зєть, сьвЄто, пЄтницї, тєтАр, флЄшка; дівчЄта, шЄпка, жЄти, шЄфа; кулїДА, тїжкЄй, кїшЕНї, мїсїць, нидїлї, блїшїнИЙ, сьвїТА, звїзОк, буЮсі, здорОВї.
4. Ненаголошене *е* переходить в *и*: пшпнИЦї, битОн, ризурЕкція, бУди; деколи в *ї*: кАшїль.
5. Після *к, г, х* ненаголошене *и* підносить артикуляцію до *і*: кїшЕНї, кіруВАти (тут ненаголошене *є* перейшло в *и*), ціжЕМкі; а під наголосом переходить в *є*: сукЄра, мискЄ, лишкЄ, тїшкЄй. Подекуди ненаголошене *є, и* переходить в *а*, як у Сокальщині: галЄта, мащІна.

6. Після губних перед йотованими голосними появляється вставне *н*: *мнЄсо*, *мнЄтка*.
7. В деяких словах, головно чужомовних, появляється приголосний: *мЄмтрика*, *ментАлик*, *цинзОрик*, *дорщ*, *маршИ*-*на*, *харщ*.
8. В назвуку перед голосним появляється придих: *гістОрія*, *гіскра*, *вулУвук*.
9. Випадки приподібнення і стягнення приголосних: *піцІні*: *підсіне* — *пітсіне*. Відподібнення: *штИри* — *зотири*, — *чтири*.
10. Чергування голосних з приголосними: *ідЕш* — *йдЕш*.
11. Переставка звуків: *талІр* (*таріль*), *вугурИти* (*вогорити* — *говорити*), *ганавИці* — (*нагавиці*).
12. Свистові і шиплячі приголосні у визвуку слова чи складу є звичайно тверді: *пАлиц*, *пИтумец*, *зОйско*. Одначе під впливом літературної мови є також пом'якшені приголосні: *лЮцький*, *пАньський*, *німЕцький*.
13. Ті самі приголосні в складі з переднім або преїотованим заднім голосним вимовляється, як у цілому говорі Батюків та надсянському, дуже м'яко: *сьвітИЙ*, *сьпівАти*, *сьміх*.
14. В здрібнелих словах *-ойко*, *-ейко* (зам. *-нь-*): *мамунЕйка*, *головОйка*, *руЧейки*.

Б. Морфологія

1. Замітні для відміни іменників закінчення *-я* (Наз. одн. жін. роду, наз. одн. серед. роду *є* та наз. множ. серед. роду) має закінчення *-ї* як продукт фонетичної зміни та впливу давнього закінчення жін. р. деклінації на — (ин) *ї*: *Гуспу-дИні*, *кішЕні*, *цьОцї*, *стУдні*, *видІлї*; *нищИсьтї*, *відзїнї*, *пувіншувАнї*, *казАнї*, *повІтрї*; *Яйцї*. Але наголошене закінчення наз. одн. серед. роду *-є* залишається: *знїсїнЄ*, *вісїлЄ*, *вбранЄ*, *гурнЄ*.
2. Літературне закінчення давального одн. чол. *-ові*, *-еві* і жін. *-і* (*-ї*) також і місц., зберігає давніший стан: *-ови*, *-еви*, — *и*: *тАтови*, *отцЄви*, *чоловікови*; в нові *скрИни*.
3. Орудний одн. жін роду *-ою*, виступає поруч *-ов*: *рукОю*, *рукОв*, *долИною*, *цЕрквою*, *сИвою*, *завУлею*; *долИнов*, *завУлев*, *цЕрквов*.
4. Деколи трапляється в наз. мн. чол. роду давнє закінчення деклінації *У*: *-ове*: *панОве* *капельмайстрОве*, *панОве* *кавалірОве*. Вжите воно в урочистій мові.

5. В такій же урочистій мові вжито двійного числа: цілУю твої рУці.
6. Особливості відміни прикметників, займенників і числівників виявляються в фонетичних змінах, що були вже подані. В відміні займенників замітні форми: мЕї, твЕї, свЕї і свОї. Такі форми прикметні волинським говіркам.
7. В відміні дієслів замітні стягнені форми 3. одн. -Ає — -А: сідлА, набирА, називА; Ой, на горі гуска крилоньками плЮска, а за нею гусачок додому не пУска (нар. пісня). Замітні теж: хОди, рОби та кричИт, палИт, крапИт.
8. Літературне закінчення інфінітиву -гти має форму -щи: стрИщи, біщи, допоміИ.
9. Замість хотіти є форма *хтіти*, що відміняється: я хцу, ти хцеш, він хце (поль.).
10. Частка -ся в зворотному дієслові стоїть після або перед дієсловом: кланЯйтеся; нИзько тобі ся кланЯю.
11. В закінченнях минулого часу трапляються старші форми: ходИвїм, робИвем, ховАлам ті, Алим ни муглА, ни муглАм, шобИсьмо дочикаАли.

В. Незмінні частини мови

1. Серед незмінних частин мови замітні прислівникові закінчення: віРні, рЕвні, лАдні поруч віРне, рЕвне, лАдне, і стягнене *тре* замість *трЕба*. Сюди приналежні прислівники: присіБІ — присяй Богу, далєБІ — дасть ли Бог, фалАбу — хвала Богу, понАйбі, помагАйбі.

Г. Складня (синтакс)

1. Щодо особливостей складні угнівська мова не різниється від решти говору Батюків, де частка -ся стоїть часто перед дієсловом, а присудок підрядного речення стоїть при кінці: МенІ ся здаЄ, що він дОбре рОбит.
2. Визначається теж вжиття знахідного відмінка замість давального після дієслова віншувати (бажати): Віншую вас.
3. Вжиття прийменника *до* і *на* в зв'язку зі словом *місто*: Іду до міста (т. зн. Угнова); Іду на місто (виходжу з хати до ринку міста).

Г. Словництво

Словникова скарбниця Угнова й околиці багата в вислови, що описують щоденне життя, побут, звичаї та обичаї і виробничі обставини. Вони не різняться від висловів інших околиць.

Зокрема Угнів має цікаве словництво, зв'язане з різними родами ремесла. Має теж і чужі слова.

Власні, чи хрищені імена вживані в Угнові в оригінальній (літературній) формі та частіше в місцевій, здрібніло-пестливій. Тут подається переважно здрібнілі імена:

- А. Чоловічі:** Бартонь (Вартоломій), Василюнї (Василь), Віктор, Владимир (Володимир), Гаврись (Гавриїл), Гіляр (Іларій), Гринь (Григор), Дацько (Данило), Іваську (Іван), Лунько (Лука), Міхаль, Міхалко (Михайло), Олісь (Олекса, Олександр), Сафат (Йосафат), Семко (Семен), Федьо (Федір, Теодор), Фтома (Тома), Юзько (Йосип), Яндрунь (Андрій), Тимко, Тимунько (Тимотей), Яків.
- Б. Жіночі імена:** Анда, Анна, Галюся (Олена), Гася (Агафія), Гена (Євгенія), Дозя (Теодосія), Домінці (Домініка), Дзюня (Володимира), Іванка (Іванна), Івуні (Єва), Маринці, Марійка (Марія), Ната (Анастасія), Надя (Надія), Олюні (Ольга), Парашка (Параскевія), Стифуні (Стефа, Степанія), Сифуні (Софія), Таня (Тетяна), Теця, Теклюні (Текля), Уляна, Теофіля, Юрині (Ірина), Юлія.
- В. Як у кожній місцевині, так і в Угнові родини крім справжніх прізвищ мають і прізвиська, щоб відрізнити такі прізвища різних родин. Походження прізвиськ зв'язане з якоюсь додатньою або від'ємною, а то й насмішливою прикметою когось із родини. Це прізвисько звичайно переходить з того, що отримав його, на інших, і поколіннями затримується в роді. Деколи прізвиська бувають сороміцькі, „нецензурні”. Важніші прізвиська в Угнові: Артимчик, Безвусик, Білюшка, Бобик, Букало, Бульба, Бухонцьо, Ваврух, Верхрацький, Вороні яйце, Гопа, Гранатир, Гронь, Дзскан, Дзюгало, Дуда, Завальник, Завальничок, Костій, Кріса, Кукурудза, Латка, Малер, Марисюник, Моранцьо, Окунь, Пипа, Підеша, Пінькас, Пруса, Розгола, Рура, Скакун, Табака, Цайгер, Цвайглова, Чмелик, Чміль, Шавар, Шастало, Шепцьо, Шішка, Щурик.**
- Г. У вище цитованій праці подав Іван Верхратський загальні прізвиська угнівців та угнівчан: (стор. 2-га): „Міщани з Угнова зовуть селян з Бутин *абоками*, бо говорять *або* (ая), та *картохами* від уживаного ними *картох*. Жителі Угнова, Тяглова і найближчої околиці зовуть *крісаями*, з Річиці *насуцниками*. Є то зовсім місцеві назви”.**

Д. Словничок важііших слів Угнова (й околиці)

Матеріал взято з праці Івана Верхратського, статей збірника та деяких угнівців, передусім Володимира Петришина. При словах, узятих з праці Верхратського зазначую: В і сторінку книжки.

АбицАдлу — азбука
 акурАтні — якраз
 атрАмент — чорнило
 афталЄдра, — В. 250, — дру-
 горядна шкіра, футрівка
 БАльцос — бальок, белька
 бандАли — поляки. В. П. пояс-
 нює: „пан дали”, т. зн. ко-
 лись поляки в Угнові тільки
 служили, їм завжди: „пан
 дали”. Інше пояснення на
 основі лїудової етимології:
 вандали — злочинці. Це сло-
 во появилосї після україн-
 сько-польської війни 1918 р.
 В слові чужого походження
вандал в замінено на б. Це
 звичайна заміна звуків в на-
 родній вимові чужого слова.
 бардзо (поль.) — дуже
 бартУх — великодній колач
 батожИлено, — В. 250, — дер-
 жак від батога
 баЮра — болотяна яма
 бизицЕньство (поль.) — немо-
 ральна, згїршуюча пове-
 дїнка
 біда — двоколесний візок
 блювАти (Гїйче, В. 253) — во-
 мітувати
 бразнИк — продавець образів
 братЕльник — член церковно-
 го братства
 братУх, В. 253, — брат
 брЕчка, В. 253, — дика гречка
 брИдкий — поганий

бриндзУле(та) (поль) — бра-
 слет
 брус — диль, груба дошка
 бухОнок — бохонець (хліба)
 ВанькИр — алькир
 варцАб — віконна рамка
 ваХля — газетний папір і мазь
 (шмір) до возів, завинута на
 грубшу тичку і сильно зв'я-
 зана шнурками; все це доб-
 ре горить. (В. Кривокуль-
 ський)
 вбирАльник — рід тупого но-
 жа до стягання шерсти зі
 шкіри.
 вбранЄ — одяг
 вглОхнути — оглухнути
 венгЕрка — жіноче хурто об-
 шиване на краях широкими
 поясами, тканими зо щирого
 золота. (В. Кривокульський)
 вЄнци — більше (поль.)
 вИпір — осад із дубової кори
 в гарбуванні
 вихувАні — виховання, еду-
 кація
 вівЮрка — вивірка
 відзїні — з'ява, примара
 віншувАти — побажати
 вісьнЯк — вісник
 вісьтАк — прилад до напихан-
 ня чобіт
 влєжатися — спочити (перен.)
 — переорана земля влЄжа-
 лася, спочила
 воШивка — обшивка

вугурИти — говорити
 вулУвок — олівець
 вушИйки — четверта пара чобіт, зроблена з цілої шкіри
 Гастка, В. 258, — „підкладка з ременю, яку дається на нафтку чобота з метою вищого підбиття”
 гИскра — іскра
 гИче, В. 259, — куц бульби, гичка (натиння) на бульбі
 гістОрія — історія
 гоЄцький, В. 260, — „по-гоЄцки” — так, як в Гійчи звикли
 голоболІ, В. 259, — дручки, між якими запряжений кінь у хомут
 горА — стрих, під
 горОшок — вика
 гурнЄ, гурнЄтко — горщечок
 Гайс — нафта
 галЕта, В. 261, — дерев’яна судина на зерно, видовбана з одного куска дерева, без обруча
 гАра — віз на бараболі, замість драбинок і полукішка має дощане обрамування
 гзімс — дерев’яний виступ під стелею, до якого причіпляли простирала і відділювали частину хати від решти
 гміна — громада, гмінный — громадський уряд, приналежний до міського уряду
 гнип — ніж (шевський)
 Далєбі — рід клятьби
 дЕшптак — залізна підставка при виробі закаблуків у чоботях

дЄдку — вуйко, стрий
 дзЄкан — декан (поль.)
 дзИгар — годинник
 дзигАри (множ.) — папіроси
 дзісь (поль.) — сьогодні
 дзюрА (поль.) — діра
 дивнИці — макітра
 дочекАти — діждати
 дриглї — студенець
 друЖба — перший товариш молодого на весіллі
 друЖка — перша подруга молодого на весіллі
 дубнИця — бочка до виправи шкіри; розчин із дубової кори до виправи шкіри
 ЗавИски — перша пара чобіт, викросна з цілої шкіри
 загрівАтися — гнити (про мокрі снопи на полі)
 зазУлі — гагілки
 закуханЄ — любов; мила (дівчина)
 занатУритися — впертися, загніватися
 заплітка — стрічка, що її вплітається в жіночу косу
 засідАч, -чі — чотири 7-8-літні хлопці, що „пильнували” молодого під час весілля
 зауфАні — довір’я
 зБИтки — псоти
 зБОрник — великий молитовник, що його вживала в церкві кожна угнівська людина
 зБУйца (поль.) — розбійник
 звізОк — зв’язок
 здОльний (поль.) — спосібний
 здольнОсьці (поль.) — спосібнощі
 здумЛий — здивований

зЕшит (поль.) — зошит
 зіпрАвді — справді
 змартвЄні — журба
 ЗнісінЄ — Вознесення (свято)
 зільнИчка — посуд дерев'яний
 до прання білизни
 зола — гаряча вода перепу-
 щена в зільничці через де-
 рев'яний попіл
 золИти — вживати золи до
 прання
 зрихтувАти — виготовити
 КавАлір — молодець, член
 братства, кавалер
 кадУк — чорт, дідько
 кАзані — проповідь
 камізОля — камізоля
 кантИчка — книжечка з ко-
 лядами
 кАпельмайстер (нім.) — ди-
 ригент музики
 капОта — плащ з чорного су-
 кна широкий і довгий по
 кістки
 каптУр — весільне накриття
 голови молодої
 кафтАник — жіночий плащ,
 довгий, широкий морщений
 зі заду
 кацабАйка — верхня жіноча
 одежа на сорочку до стану
 качАлка — рубель
 кЄрда, В. 271, — вепр, кнур;
 лайка: „ти кЄрдо слине-
 вий!”
 кИбіска — чайка
 кірувАти — кермувати
 клепАч — шевський молоток
 клінец — клин у шевстві
 копірвАс (нім. Kupferwasser)
 — кислота до виправи шкіри

крісАй, крісаІ, В. 274, — жи-
 телі коло Угнова, Вільгова,
 Тяглова, Диниськ
 книш — святвечірній калач
 коБильниця — гл. стор. 237.
 колачик — малий калач, гудз.
 В. 272: „на колачик брати
 рекрутів”. В Угнові перед
 1830 р. брали рекрутів „на
 колачик”. Оперезали рекру-
 та грубим шнуром і за-
 шморгнули гудз як колач, а
 двох з гверами вели.
 кравАльниця, В. 273, — ма-
 ленька дошка, на якій при-
 краєє швець ремінь (дер-
 жить шкіру на колінах).
 краЙка — пояс вовняний чор-
 но-червоної краски
 крутИти — м'яти, бгати шкіру
 ксьондз (поль.) — священик
 кубасА — ковбаса
 куліДА — коляда, колядуван-
 ня, другий день різдвяних
 свят
 купЕрта — коверта
 куркОцьонг (поль.) — корко-
 тяг
 луб — дубова кора; гл. ст. 237.
 лЮстро — дзеркало
 люфт (нім.) — отвір — вікон-
 це до пивниці
 магільнИця — дощечка з зу-
 бами до гладження білизни
 МатОчник, В. 277, — 1) клітка
 для придержування матиці
 бджіл; 2) комірка, де випле-
 калася матиця бджіл
 мАчиха — мачуха
 мацИна — мисочка з вепро-
 вим м'ясом або дриглями

ментАлик — медальйоник
мЕнтрика — метрика
мечВид, В. 277, 280, — дика
миша, лилик
мяЄтка — м'ятка
мУзьдзер — моздір до стрі-
ляння
мусьондзОвий (поль.) — мо-
сяжний
НабожЕньство — Богослу-
ження
наволІтувати — новолітувати,
сіяти
нагавИці — штани
нагредИти, В. 279, — наложи-
ти на голову; „нагредИв
шЄлку”
наФтка — прилад у шевстві
(гл. гастка)
наСущники, В. 299, — жителі
Річиці; „пют, приговорю-
ючи: ВашЕцьке здоровле!”
натУра — вдача, характер
нидучикАні твуЄ! — щоб ти
не діждав!
низдОльни (поль.) — неспо-
сібний
нїГди (поль.) — ніколи
нїц (поль.) — ніщо
ОбрУс — скатерка
одповідЗЯльносць (поль.) —
відповідальність
оКАзія — нагода
опЄкун (поль.) — опікун
орАція — весільна промова
осЕлка (поль.) — камінь до
гострення ножа
ослІн — лавка з опертям
ПавутИця — полятиця, рос-
лина
пАзюр — ніготь

палЯруш — калитка
пАцюр (поль.) — молитва
перЕдні — третя пара чобіт,
викроєна з цілої шкіри
перехОдини — весільний об-
ряд перепровадження моло-
дої після шлюбу до дому її
чоловіка
печІнка — вепрова печеня
пЄкний (поль.) — гарний,
красний
пєц (поль.) — піч
пИсок — рот (також у лю-
дини)
пИтумец — студент Богословії
півкІпок — полукипок
піднІжник — шевський під-
ручний столик
пїкнИй пєц — пекарська піч
пїкОлок — місце перед отво-
ром пекарської печі в сінях,
де ставили влітку триніжок
для варення страв
пїцїні — підсіння (в ринку)
плїсьня, В. 285, — залізне до-
лото, довге на сяжень, з дов-
гим дерев'яним держакон.
Служить до видовбування
колодок на улиї — лежаки,
на галети тощо.
плЮца — легені
повіншувАні — побажання
подЕшва (поль.) — підошва
покІс — пласт скошеного
(зжатою) збіжжя; „збіже
росте на покосі” — зжате
збіжжя зростає від волого-
сти
полінЕс — польонез (танок)
помацїнку — поволі

понайбі, помагайбі, В. 287, —
 побажання для працюючих
 робітників
 попрАвини — повтірні три-
 днівні забави після весілля
 потягАч — ремінний пасок до
 витягання правил із чобіт
 похОдня — церковна свічка
 на довгому і тяжкому дер-
 жаку, що її тримали під час
 Богослуження каваліри
 правИло — вклад до чобіт
 при виробі їх
 претАк, В. 288, — велике ре-
 шето до просівання зерна
 від полови
 приКадок — широка бочка,
 вживана при гарбуванні
 шкіри
 приСкринок — відгороджене в
 скрині місце, рід скарбони, в
 якому переховували цінні
 речі, палери, намисто, гроші
 тощо
 присібі, присібо, В. 288, —
 присяй Богу, присягаю Богу
 приШва — долішня частина
 чобота
 приШлий — наступний, май-
 бутній; „...шоби ми доче-
 кали на приший рік!”
 прусіраДлу (поль.) — про-
 стирало
 пудзінькувані — надгробна
 проповідь
 пузулЄньству — дозвіл
 пусідзЕні (поль.) — засідання,
 посідання власности
 пшенИчник — мешканець Рі-
 чиці
 пюрО (поль.) — перо

РАшпіль (нім.) — рашпель
 ризурЕкція (поль.) — Во-
 скресна Утрень
 ригівниця — рід маглівниці,
 качалки, до вигладжування
 шкіри; ригувати — вигла-
 джувати шкіру
 розмайрин — розмарин
 розшпОвувати — вирівнювати
 виправлювану шкіру
 рУхати сіно — сушити сіно
 СамохІд — авто
 саг — с'яг, метрові куски дере-
 ва, складені в прямокутну
 купу, розміром $1 \times 1 \times 2$
 свАшка — замужня жінка, що
 виконує весільні церемонії
 сведрО, В. 291, — в возі роз-
 чіплене дерево як вилки, за-
 правлене між задньою віссю
 та її подушкою
 сердОчко, здрібн. — сердечко
 серЕдні — друга пара чобіт,
 викраєна з цілої шкіри
 свеклИне, В. 291, — бурячин-
 ня, бурякова гичка
 сигнатУрка — найменший
 дзвін на дзвіниці
 сИпанка — велика дерев'яна
 бочка з отвором угорі, до
 якої зсипали збіжжя
 скалИти — „пчола скалит” —
 бджола роїться; В. 299:
 бжоліа матка висилас бжол-
 ли, де міг би усістися рій
 слумЄчник — соняшник
 спуст — отвір у прикадку до
 спускання золи
 старосьціна — замужня жін-
 ка, майстер церемонії на ве-
 сіллі

стрихІл — прилад до вигладжування шкіри
 стрихувАти — вигладжувати шкіру
 стрІлка — клинок, який вбивається між правилами
 стУдні — криниця
 стУла (поль.) — епітрахіль у латинському обряді
 схаЦка — сходи́ни (цехові, товариські)
 талІр — тарілка
 тАляр — срібний гріш з XVIII століття
 толокА — обжинки
 трат — куски шкіри (на закаблуки)
 тУлуб — довгий зимовий чоловічий плащ, підшитий баранячим кожухом
 фалш — у спідниці передня частина з іншого матеріалу, що її прикривається фартушком (запаскою)
 фамІлія — сім'я
 фаст — хваст, бур'ян
 фест (нім.) — дуже, сильно
 фІштран (нім.) — олива з риб'ячого жиру до смажування
 чобіт
 форОст — висохле річчя
 фурЕньґва — короґва
 фУрман — візник
 футрІна — жіночий довгий плащ, широкий, підшитий білим баранячим кожухом

ХурОнґва — гл. фуреньґва
 хУсти, мн. — білизна
 хУтко — скоро
 ЦинзОрик — малий складаний ніжик, сцизорик
 цїжЕмкі — жіночі черевики з боксової шкіри
 цЄтичку — трішечки
 цїпку — трішки
 цУкір — цукор
 цЮкання картофлі — обгортання картоплі
 цвєк — цвях
 цьОця [-ці] (поль.) — тітка
 Чем — чому
 чіпЕд — очіпок
 чуб — хустка зав'язана на голові
 чуЛка — весільне накриття голови молодої
 ШафАрка — рід мисника, шафка без дверей
 шЄфа — шафа
 шпєк — шпівон
 шпенцЕрок — чоловіча літня нагортка
 шпІлярд — гостре просте шило, округле.
 штифт (нім.) — залізний шевський цвях
 шуБер (нім.) — кагла
 Ярий — яркий, ярко горючий

1) Іван Зіліньський: а) Спроба упорядкування українських говорів, Записки НТШ, т. 97—98. Львів 1913. б) Карта українських говорів. Варшава 1938.

Всеволод Ганцов. Діалектологічна класифікація українських говорів. Збірник ІФВ УАН, ч. 14. Київ 1923.

2) Іван Верхратський: Говор Ватюків. Збірник ФС НТШ, т. XV.

УГНІВСЬКИЙ ФОЛКЛЬОР

(Матеріяли і знадоби)

Народня творчість самого Угнова така ж багата, як і сіл Угнівщини. Зберігаючи, як мало котре містечко Галичини, традиції минулих століть, звичаї та обичаї, Угнів ще майже до другої світової війни заховував народні пісні, казки, перекази, звичаї та обичаї, традиційні обряди, а навіть і вірування, що їх витворили угнівські міщани продовж сторіч, або перейняли від довкільного населення. Прив'язання й пошана до свого обряду й церковних Богослужб, до традицій і звичаїв та обичаїв допомогли угнівцям культивувати пісенну скарбницю, світську й релігійну та інші жанри усної словесности. Переймаючи і продовжуючи, разом із довкільними селами, весь фолклор, вносили угнівці в нього дещо нове, відмінне і прикметне побутові містечка. На жаль не записано всіх фолклорних матеріалів Угнова. А все ж таки збереглося дещо і то передусім характеристичне Угнову.

Знадоби до угнівського фолклору знаходимо в різних статтях у нашому збірнику, головню у шостому розділі. Тут знаходимо описи звичаїв, зв'язаних із церковними Богослуженнями й урочистими святами і традиціями, що сполучуються разом із світськими звичаями. Зокрема до світських звичаїв та обичаїв належать різні традиційні забави, а далі вірування, при різних рокових святах, як вечір св. Андрія і дівочі забави та ворожіння, Свят-вечір і Різдво, Новий Рік, Йордан, Великдень, Зелені свята та Івана Купала. Старовинність весільного обряду і весільних звичаїв, численні і різномодні пісні, додані до кожної окремої весільної дії, весільні орації доказують старовинности і традиційности угнівського фолклору. Тут теж помітні звичаї і пісні зв'язані з христинами і похоронами. Не менше значення додають цьому і звичаї та пісні обжинок і інших господарських робіт.

У вище згаданих статтях знаходяться такі релігійні і світські пісні, прикметні угнівському фолклорові: Весільні пісні і орації (стор. 293). Колядки і щедрівки: „Чи є, чи нема господар дома?” (стор. 257). „В райському городі росла лілія” (сторінка 257). Зрозуміле, що то не всі пісні, колядки чи щедрівки.

На спеціальну увагу заслуговують угнівські гагілки — „зазулі”. Крім нот і підписаних під ними текстів гагілок, запи-

саних і музично опрацьованих, пок. Михайлом Біликом, угнівцем, що якийсь час був диригентом угнівського хору, подаю їх текст із варіантами. Спосіб виводження гагілок в Угнові описав Володимир Кривокульський у своїй статті-спогаді „Великдень” (стор. 275). Окрему статтю про угнівські гагілки п. з. „Гагілки в Угнові” помістив д-р Михайло Гоцій в журналі „Голос Христа Чоловіколюбця”, ч. 2 (102) Лювен — Бельгія 1960, стор. 30—33. Без огляду на те, що записаний гагілковий репертуар складається з загально знаних гагілок і льокальних угнівських, чи зв'язаних із околицею, виводили їх в Угнові в своєрідний спосіб, складаючи їх в одноцілий цикл, деколи й не зовсім логічно поєднаний.

1. Ой, рано, рано куроньки піли...

Вже й Христос, вже й воскрес,

Вже й воістину, вже й воскрес!

(Цей дворядковий рефрен повторюється
після кожного рядка)

А ще найраньше дівчинонька встала.

Дівчинонька встала, косу чесала;

Косу чесала, косу заплітала;

Косу заплітала, грядку копала;

Грядку копала, вино садила,

Вино садила, з вином говорила:

— Ти, моє винонько, рости мі буйненько!

А моє вино синьо зацвило.

[Ноти ч. 3]

2. Чого дівчата красні? Їли пиріжки з маслом,

Перчиком посипали, мазию поливали...

І город городжу, і капусту саджу,

І капуста моя, і качанс моє,

І дівчина чорнобрива, закоханс моє,

Закоханс моє. І музики мої,

І заграйте мені; і заграйте мої жінці,

Най не ходи по мандрівці,

Нехай дома сидит і капусту варит,

Нехай вдома ночує, чоловіка пильнує.

[Ноти ч. 1]

3. Ой, воліла би я робити, робити,

Як на гору камінь точити, точити...

Плету, плету бір, бір,

На дівчата кір, кір,

А на парубочки рутяні віночки,
А на молодиці з хлопців нагавиці.

[Ноти ч. 4]

4. Донько, Маланко моя, я тебе заміж видам.
За кого, мамусенько, за кого, зазуленько?
За шевця, мамусенько, за шевця, зазуленько.
Бо в шевця тільки зиску, жи тягне шкіру в писку.
За музику, мамусенько, за музику, зазуленько;
Музика буде грати, а я буду танцювати.

Moderato І. ЧОГО ДІВЧАТА КРАСНІ

Чо-го дів-ча-та крас-ні? Ї-ли пи-ріж-ки з мас-лом;
пер-чи-ком по-си-пали, ма-зи-в по-ли-ва-ли. І го-род
го-ро-джу. І ка-пу-сту са-джу; і ка-пу-ста мо-и,
і ка-ча-не мо-є, і дівчи-на чор-но-брѣ-ва, за-ко-ха-
не мо-є. за-ко-ха-не мо-є; і му-зи-ки мо-ї,
і за-грай-те ме-ні, і за-грайте моїм жі-нці, най не хо-дит
по мандрі-вці, не-хай до-ма си-дѣт, най ка-пу-сту ва-рит,
не-хай до-ма ко-чу-є, чо-ло-ві-ка пиль-ну-є.

Allegretto 2. СОЛОВІСНЬКУ

Со-ло-ві-снѣ-ку, пташ-ку, пташ-ку, а де жи-є?
су-ла? В сад-ку, в сад-ку. Ой, як, як сі-ят мак,
о то так трі-суть макі!

5. Тут була, тут нема — перепілка моя.

А я свої перепілці фартушину в штири пілці...

І коралі везу, коралі везу,

Бараболі везу і музику веду.

[Ноти ч. 7]

6. Соловієньку, пташку, пташку,

А де жесь була? — В садку, в садку.

Ой, як сіют мак,

Ото так тріснут мак!

[Ноти ч. 2]

3. ОМ, РАНО, РАНО

Marciale

Ой, ра-но, ра-но ку-ронь-ки пі-ли. Вже Хри-стос, вже
во-скрес, вже во-і-сти-ну, вже во-скресі! А ще най-
рень-ше дів-чи-нонь-ка вста-ла. Вже й Хри-стос, вже во-скрес,
вже чо-ї-сти-ну, вже во-скресі! Дів-чи-на вста-ла,
ко-су че-ся-ла. Вже й Хри-стос, вже й во-скрес, вже во-ї-
сти-ну, вже чо-скресі! Ко-су за-плі-та-ла, сад під-кі-
та-ла. Вже Хри-стос, вже во-скрес, вже й во-ї-сти-ну,
вже во-скресі!

4. ОМ, ВОЛІЛА БИ Я

Ой, во-лі-ла би я ро-би-ти, ро-би-ти,
як на го-ру гар-буз то-чи-ти, то-чи-ти.
Пле-ту, пле-ту бір, бір, на дів-ча-та кір, кір; а на па-ру-

7. Що я собі наробила, що м Коструба полюбила.
 Іди, іди, Кострубоньку, станем рано до шлюбоньку.
 А в неділю пораненьку, на тім білім каміненьку,
 Там я его поховала, ще й ногою придоптала.
 Лежи, лежи, щобись не встав, щоб до мене інший

[пристав.

[Ноти ч. 8]

8. А вже весна воскресла, щось вона нам принесла,
 [принесла.

5. ДОНЬКО, МАЛАНКО

6. ВОРОТАР

Принесла нам красоньку, красоньку, як на небі
[зіроньку, зіроньку.
Ой, Іванчику, білоданчику, поплинь, поплинь по
[Дунайчику.

Розчеши роси коси, промий си чорні очі;
Возьми сі за підпашки, шукай си товаришки.
Вибери си другу з калинового лугу, з калинового лугу.
Ой, Іванчику, білоданчику, поплинь, поплинь по
[Дунайчику,
Візьми сі за підпашки, шукай си товаришки . . .

Allegretto

7. ТУТ БУЛА . . .

Тут бу-ла, тут не-ма, пе-ре-піл-ка мо-я. А я сво-їй
пе-ре-піл-ці фар-ту-ши-ну в шти-ри піл-ці; ко-ра-
лі ве-зу, ко-ра-лі ве-зу, ба-ра-бо-лі не-зу
і му-зи-ку не-ду.

8. ДОЛЕ Ж МОЯ

Allegretto

До-ле ж мо-я не-пас-ли-ва, що я со-бі на-ро-
би-ла, що я со-бі на-ро-би-ла, шом Ко-стру-ба по-лю-би-ла.
І-ди, і-ди, Ко-стру-бонь-ку, ста-нем, станем до шлю-бонь-ку,
а в не-ді-лю по-ра-нень-ку на тім бі-лім ка-мі-нень-ку.
Ой, Гос-по-ди, сві-тай на-рє, аже Ко-стру-бок на цвин-та-рє.
Те-пер я си по-гу-ля-ю, як ри-бонь-ка по Ду-на-ю,
як ри-бонь-ка по Ду-на-ю.

Чом ти, Галю, не танцюєш, Галю, Галю?
 Бо не маю черевиків, козаченьку,
 Я ти куплю черевики, Галю, Галю.
 А я ж тобі подякую, сама собі потанцюю, козаченьку.
 Галю, Галю! Галю, Галю!

9. Воротару, воротару, відчиніть ворота!
 А чого ж нас кличете, що зажадаєте?
 Золоте зернятко, крайное дитятко.

[Ноти ч. 6]

10. Іде, іде Зельман, іде, іде єго брат,
 Іде, іде Зельманова і вся єго родина.
 Чого хоче Зельман, чого хоче єго брат,
 Чого хоче Зельманова і вся єго родина?
 Істи хоче Зельман, істи хоче єго брат,
 Істи хоче Зельманова і вся єго родина.
 На який хліб Зельман, на який хліб єго брат,
 На який хліб Зельманова і вся єго родина?

[Ноти ч.ч. 9 і 10]

9. З Е Л Ь М А Н

Allegretto

І-де, І-де Зель-ман, І-де, І-де Зель-ман, І-де Зель-ман,
 Зель-ма-но-ва, вся є-го ро-ди-на. І-де Зельман, Зельма-но-ва,
 вся є-го ро-ди-на. І-де Зель-ман, І-де Зель-ман,
 І-де, І-де Зель-ман, вся є-го ро-ди-на; І-де, І-де
 Зель-ма-но-ва, вся є-го ро-ди-на.

10. І Д Е, І Д Е З Е Л Ь М А Н

Allegretto

І-де, І-де Зель-ман, І-де, І-де є-го брат, І-де, І-де
 Зельма-но-ва і вся є-го ро-ди-на.

На житний хліб Зельман, на житний хліб его брат,
На житний хліб Зельманова і вся его родина.

Мотиви угнівських гагілок знані в цілій Україні. Тільки різняться вони подекуди щодо змісту й мови. Тому подається тут деякі варіанти і джерела гагілок. Найважливіші записані тексти гагілок знаходяться в таких друкованих працях: „Гайки”. Зібрав Володимир Гнатюк. Матеріали до української етнології, т. XII. Львів 1909. (МУЕ), Осип Роздольський і Станислав Людкевич: „Галицько-руські народні мелодії”, „Етнографічний збірник”, т. XXI і XXII. Львів 1906 (Е. 36.). Філярет Колесса: „Українська усна словесність”, Львів 1938. Вацлав з Олеска: „Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego”, Львів 1833. О. Кольберг: „Pokucie” 4 т. 1882-88; „Chełmskie” 1890-91; „Przemyskie”, 1891; „Wołyń” 1907.

„Пиріжки” — варіант, записаний у Корчмині (МУЕ, XII, стор. 165):

Чого дівчата красні
Їли пиріжки з маслом,
Цукром посипали,
Масельцем попивали.

Чого парубки брудні?
Їли пиріжки гидкі.
Перцем посипали,
Мазею поливали.

Там теж записана гагілка: „І город городжу”...

Варіант до „Донько, Маланко...” зачинається словами: „Чорнушко, дівко...” (МУЕ, XII, 64 і наст.). Майже ідентичний мотив гагілки „Соловіньку, пташку” знаходиться в МУЕ, XII, 62-63, і Е. 36. XXI, ч. 197-8. Загально знана гагілка про Коструба записана м. і. в Батятичах у Львівщині, майже ідентична з угнівською, надрукована в МУЕ, 42. Гагілка „Вже весна воскресла” подана п. з. „Весняний дар” у МУЕ XII, 112-115. В Угнові скомбінована вона з гагілкою про Білоданчика і „Привіт весні”, МУЕ XII, 31-36 і 146-7. Гагілка про Зельмана мало різниться від загально знаних, з яких основна надрукована в МУЕ XII, 49-55 разом із історією її постання, а також у Кольберга: „Pokucie”, I, 166. Дуже коротка угнівська гагілка „Воротар” записана в Корчмині і Вербиці, МУЕ XII, 36-7:

Ой, городе, городейку,
А чий то воротойка?
То нашого пана Крілі,
Що поїхав на Поділі.
А знать ви нас не любите,
Що ви до нас не вийдете?

А що ви нам даруєте?
Крайноє дитяточко,
Золотєє зерняточко.
А в чім тоє дитє ходит?
В золотій соріччині,
І в червоній запашині.

Гагілка „Ой, рано, рано куроньки піли...” зачислена в збірці Гнатюка до риндзівок. МУЕ ХП, 229.

Серед оповідань, витворених народньою фантазією замітний переказ про „Бартішку” та „Уликів” чи „Гуликів”, поля віддалені від себе на 5 кілометрів: Колись у давнину люди були дуже великі. Там, де нині Бартішка, жив брат Бартко (Бартонь; звідти — Бартішка), а де ліс Уликів, жив другий брат Гилько (Ілля; звідти — Уликів). Коли одного разу Гилько потребував сокири, то гукнув на Бартка, а цей подав йому рукою сокиру прямо зі своєї Бартішки. Такі довгі руки у них були. (Подав В. Петришин).

Народня творчість Угнова проявилася також і в матеріальній культурі. Видна вона в будуванні хат, виконуваних вправді майстрами з сусідніх сіл, як Карів, Піддубці і ін., та пристосованих до життя в містечку. Поділ хати на кімнати, розміщення хатньої обстанови і господарських будинків нагадують старовинність наших будівель, характеристичних для українського будівництва. Прикметні для цілого містечка купецькі будинки в ринку з т. зв. підсіннями. Замітне для давнього Угнова ремісниче знаряддя — шевське, гарбарське і кушнірське, далі вжиткове мистецтво, як церковні походні, цехові відзнаки і солом'яні хрецьики в місті й околиці (гл. стор. 259). Знані на цілу Галичину угнівські шиті чоботи, що своєю формою, а передусім зап'ятками нагадують давні, ще княжі часи. Найвизначніша серед матеріальної культури то угнівська одежа, чоловіча і жіноча і спеціально зав'язувані у жінок хустки в чуби. (Гл. Угнівська ноша).

Всі збережені, хоч у невеликій кількості, знадоби до народньої духової і матеріальної культури угнівців свідчать про тісний зв'язок містечка з довкільними селами і про велике прив'язання до своїх рідних звичаїв та обичаїв і традицій витворених довгими століттями.

ЧАСТИНА VII

ГРОМАДСЬКЕ І КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ В УГНОВІ ТА ОКОЛИЦІ

Володимир Петришин

УГНІВСЬКІ ГРОМАДСЬКІ УСТАНОВИ

Управа міста в Угнові

Угнів, що належав колись до Белзького воєводства, дістав у 1462 р. Магдебурзьке право і тоді став містом. Будучи під Магдебурзьким правом, мав свого війта, громадську раду, бурмістра і лавників. Міщани не робили панщини. Робила її тільки діляниця Юрдика для латинського пароха; вона не належала до міста. Щойно після знесення панщини прилучено Юрдику до міста.

Мгр. прав Володимир Петришин.
Автор статей і збирач матеріалів
до Збірника про Угнів та Угнівщину.
Між двома війнами діяльний член
угнівських установ і товариств.

Від найдавніших часів управа громади була в українських руках. В громадській раді були українці, а деколи кілька поляків. Після скасування Магдебурзького права за часів Австрії і видання нею одного закону для малих містечок у 1880 р., в Угнові залишилися громадська рада і бурмістер. Бурмістер мав двох заступників, званих асесорами, вибраних громадською радою з-поміж радних. Майже до кінця XIX ст. асесорами були українці, деколи один поляк, а дець від 1890 р. обов'язково одним і то першим асесором був жид. Бурмістра вибирала громадська рада. Аж до 1939 р. ніколи не був бурмістром жид. Щойно після заняття Угнова більшовиками 26 вересня 1939 р. „вибрано” через оплески бурмістром жида; тоді називався він головою міського управління. Та він не урядував довго, бо після кількох місяців „вибрано” українця.

За часів Австрії жиди мали перевагу в I. і II. колах, на підставі австрійської виборчої ординації. Кожне коло в Угнові вибирало по 12 радних. Так жиди могли вибрати своїх радних 24 і така рада завжди могла вибрати свого бурмістра й асесорів. Натомість українці мали сильне тільки III коло, тобто 12 радних. Також за часів Версальської Польщі жиди становили в Угнові 55 процент населення і тому при виборах могли вибрати більшість своїх радних, а також бурмістра і асесорів. Та жиди не йшли на це, а задовольнялися своїм одним асесором, розуміється — під натиском старости. Як за Австрії, так і за Польщі вибирали жиди своїми голосами радних поляків. (Прізвища українців бурмістрів подані у праці С. Божика).

Тому що при кінці XIX ст. управа і громадська рада вели зтяжний спір із жидами за пасовиська і спір з сусідніми дідами за ліс Уликів, і не могли його закінчити, равський староста іменував у р. 1897 комісаричним бурмістром правника Геллера. Він остаточно закінчив обидва процеси в р. 1898, але в дорозі судової угоди. Та цією угодою не були задоволені місцани, твердячи, що стратили частину пасовиськ і лісу. (Про це докладніше у розділі про Християнську громаду).

Комісар Геллер був в Угнові в рр. 1897-1900. Він вибудував в 1900 р. кам'яну дорогу з Равської вулиці прямо до церкви. Названо її Церковна вулиця. Давніше доходилося до церкви бічною вулицею, бо на новопроведеній дорозі стояли хати. Також виложив він каменем кілька інших вулиць, а деякі урегулював. Після Геллера виборним бурмістром став Іван Дорожинський, що управляв громадою чи не найдовше, бо до 1919

року., в якому польська адміністрація вивезла його до концентраційного табору в Домбю. Іван Дорожинський не був угнівцем. Походив з Мостів Малих у Равському повіті. Одружився він з угнівською міщанкою. Спершу був мельником, а пізніше

**Іван Дорожинський,
довголітній і заслужений бурмістер
Угнова.**

власником угнівського млина. Була то розумна, тактовна і тому всіми поважана людина. Після заарештування Дорожинського польська влада установила комісаричним бурмістром поляка Францішка Дворніцького. Це угнівський міщанин, що одружився з українкою, і аж до часу настання Польщі, а може трохи пізніше, українська мова була розговорною в його родині. Він урядовав аж до перших виборів за Польщі в 1929 р.

Першим виборним бурмістром за Польщі став б. директор табулі Тадеуш Флюра. Прожив він в Угнові около 30 років і тому добре знав місцеві відносини. В тому самому часі вибрано 48 радних. Він отримав 36 польських і жидівських голосів, а український кандидат дістав 12 голосів. Українці знали тоді, що кандидатура Дорожинського не перейде, але маніфестаційно відзначили, що уряд бурмістра належить українцеві, не полякові. Таку ж декларацію зложено сейчас після виборів.

Після Флюри почалася ера полковників. Тоді, в р. 1933 прийшов на бурмістра зовсім чужий чоловік, з західньої Польщі, капітан Бурка. А коли він відійшов у р. 1933, „вибрано” бурмістром Вежхлєйського. Він закінчив урядування Польщі в Угнові. Перед наступом німців у вересні 1939 р. виїхав він на

схід, забравши з собою громадський віз і коні. Як Бурку так і, особливо останнього, Вєжхлейського зненавиділо все населення Угнова, українці, поляки і жиди.

З приходом більшовицької влади в Угнові „вибрано” бурмістром жида, д-ра Парнеса, місцевого дентиста. Під час своїх студій у Франції захопився він комунізмом. Та коли побачив комунізм в Угнові на власні очі і спрактикував його, розчарувався ним і скоро виїхав з Угнова. Німці зліквідували його в Станиславові в 1942 р. Наступником Парнеса головою міськради став місцевий міщанин Іван Пиріжок і сповняв свій уряд аж до приходу німців у червні 1941 р. Він був добрим опікуном населення. Де і як міг, помагав людям. Та в радянській дійсності не міг він зробити багато. Сьогодні він уже не живе.

За німецької влади часто змінялися бурмістри, іменовані крайсгауптманом. Було їх чотири. Тепер не пора писати про них, бо всі живуть.

Коли в 1944 р. комуністична Польща взяла Угнів під свою владу, бурмістрами були знову місцеві поляки, аж до часу повного прилучення Угнова до Радянської України в 1951 р. Хто управляє міською радою від того часу, не знати. В Угнові немає ні одної місцевої родини.

Громадська рада

В Угнові були дві громадські ради: 1) загальна рада і 2) християнська рада. До загальної громадської ради входили всі національності, українці, поляки і жиди. До християнської ради входили тільки християни, українці і поляки. Обидві ради проіснували аж до другої світової війни..

Обидві громади мали свої права і своє окреме майно. Бурмістер як християнин проводив обома громадами. Якщо бурмістром був би жид, тоді християнська рада мусіла би була вибирати свого бурмістра тільки для себе. Вправді в 1939/40 р. бурмістром був короткий час жид, та майже все майно християнської громади лежало за рікою — кордоном між німцями і більшовиками. Позатим більшовики не uznавали християнської громади, тому й не було потреби вибирати для неї окремого бурмістра.

Загальна громадська рада

Радні загальної громадської ради походили з вибору. На основі австрійської виборчої ординації були три виборчі кола. Мешканці Угнова були вписані на одну виборчу листу одного

з цих кіл, залежно від висоти плачених податків. До першого кола належали ті, що платили найвищі податки та особи з вищою освітою. Було їх в Угнові около 35 осіб. Кожне коло вибирало по 12 радних, разом 36. Ще в половині XIX ст. жиди не належали до ради, тому що їх було мало. Щойно в останній четвертині XIX ст. почали вони входити до заг. гром. ради. В 1914 р. становили жиди около 40 процент населення, а в 1930 році 55 процент.

За часів Австрії на кожну національність припадало більш менш 1/3 радних з деяким відхиленням на користь жидів. Бурмістром і одним асесором був завжди українець. Другим асесором був жид. Своїми голосами вибирали жиди деяку кількість християн. В тих часах звичайно листи кандидатів із кожного кола були компромісові і наперед узгіднені.

Коли за часів Польщі відбувалися в 1929 р. вибори на підставі старої австрійської виборчої ординації з тим, що Польща утворила ще четверте коло для тих осіб, що не платили жодних податків, і вони вибрали також 12 радних, тобто разом 48, жиди під натиском старости вибрали своїми голосами 18 поляків радних. Для себе затримали жиди також 18 радних, а українці вибрали 12 радних з III кола. В Угнові не мали поляки більшости в ніодному колі. Якщо б не жиди, могли б вони були не мати ані одного радного. Та до цього не допустив ніколи староста. Українці мали і в IV колі около 40 процент голосів. Якщо жиди були б здержалися в цьому колі від голосування, українці могли б бути мати 24 радних. Що українці аж до 1919 р. мали свого бурмістра, то особиста заслуга Івана Дорожинського, що своїм тактом, розвагою й аполітичністю потрапив завжди дістати затвердження старостою. Такі відносини змінилися радикально після його арештування і вивезення.

Загальна рада не мала великого майна. Була вона власником міської різні, частини пасовиськ, випроцесованих від християнської громади і мурованого дому та ремізи на пожарничі прилади. Тому була в ній мала або й ніяка боротьба за впливи.

Вибрані в 1929 р. українці радні були: інж. Лев Дорожинський, о. Олександр Трешневський, мгр. Володимир Петришин, Володимир Вас, адвокатський соліцитатор, міщани — Гіляр Камінський, Михайло Камінський, Іван Мазикевич, Яків Решетилло (Ваврух), Филімон Косоноцький, Михайло Рубинович, дяк, Максим Пиріжок і емерит Теофіл Павлик. Головою клубу

українських радних був інж. Лев Дорожинський, секретарем мгр. Володимир Петришин.

Маючи тільки одну четвертину радних, не могли українці нічого зробити в громаді. Найвище вставити до бюджету яких 200-300 зл. п. на українські потреби. Дійсними панамі ситуації були поляки. Їхній бюджет був завжди затверджений повністю. Міська господарка не була задовільна. Вправді подекуди побудовано нову кам'яну дорогу або покладено дерев'яні хідники, зв. кладки, та цього було за мало. Бічні вулиці містечка, головню восени потопали в болоті, годі було витягнути з нього чобіт. Високе мито за т. зв. постій від фірманок на ринку чи на торговлиці в торгіві дні зменшувало число учасників торгів, і торги підупадали.

Другі й останні вибори до громадської ради за часів Польщі відбулися в 1933 р. вже на підставі нової польської виборчої ординації. Була вона, на папері, дуже справедлива, бо голос кожного виборця був рівний і не залежний від плаченого податку. Тоді вибрано 16 радних. Українці повинні б були вибрати бодай 5-6 радних (Угнів разом зі Застав'ям, що тоді було вже прилучене до Угнова). Та через фалшування голосів президентом виборчої комісії Леоном Гловою „дали” нам вибрати тільки двох радних, а то: мгр-ра Володимира Петришина з Угнова, та Івана Крілика з Застав'я. Іван Крілик не входив до Християнської ради, бо Застав'я, навіть після прилучення до Угнова, не мало права до маєтку Християнської громади.

Коли в Угнові став бурмістром був. майор, закупив він виїздові коні і утримував візника на кошт громади. Це з'їдало бюджет громади. З бюджету призначувано також і допомоги на будову довколишніх польських „домів людських” і „домів стшелецких”.

Платня бурмістра, секретаря і помічників була відносно досить висока. Колись виконував бурмістер свій уряд майже безплатно. За Польщі бурмістрування стало прибутковим джерелом б. польських офіцерів. Коли за попередніх бурмістрів, навіть поляків (Дворніцкі, Флюра) щось зроблено для міста, то за офіцерів нічого.

Християнська громадська рада

Християнських громад по містах східної Галичини було лиш кілька і тільки одна або дві мали свій статут і ним правилися. Угнів не мав власного статуту, а правився звичасвим правом. Вправді в 1930-их рр. виготовив д-р Степан Божик статут

для Християнської громади на основі звичаєвого права, та вища польська адміністрація не прийняла його, тому що прикоро-чував він самоволлю поляків.

Давніше не потребував Угнів статуту для Християнської громади, бо мешканці були в компактній більшості українці з малим процентом поляків і ще меншим жидів. Управа громади була в руках українців і деколи кількох поляків. В тому часі жиди не відігравали ніякої ролі. Як коршмарі чи купці не мали рогатої худоби і тому не мали претенсій до громадських пасовиськ і лісу. Та з часом збільшилося їх число в Угнові. Деякі як візники (фіякри) мали коні або торгували ними, а деякі почали тримати корови. Тоді почали вони пасти коні, а згодом і корови на громадських пасовиськах, коло міста, в т. зв. Лузі. Як з кожним роком прибувало число жидів, так і коней та худоби. Міщани не звертали на це більшої уваги, говорячи: „Не має жид що дати їсти худобині, то хай пасеться, щоб не здохла”. Такий стан тривав роками. Жиди ніколи не мали великої кількості коней чи коров (яких 20% усього міщанського стану). Та справа прибирала інший характер. Спершу випасали жиди разом з міщанами т. зв. малий Луг, пізніше і великий Луг, далі пасовиська біля різнi, а вкінці стали виходити і на вигін під лісом і заявляти свої претенсії до нього.

Під кінець XIX ст. почався затяжний спір за право співвипасу на громадських пасовиськах. Щойно комісаричний бурмістер Геллер закінчив цей спір судовою угодою в 1898 р. Була вона дуже некорисна для міщан, бо вони втратили великі полоси пасовиськ на користь жидів. Угоду видруковано і роздано всім мешканцям Угнова. В цій угоді названо около 100 парцель, з яких жиди не мають права користати. Та велике число тих парцель, як твердили вже і в нашому столітті старші люди, не належало до Християнської громади, а було приватною власністю поодиноких міщан. Колись добре жилося міщанам і багато з них не управляло піль, що були далеко положені від міста. Близькі парцелі обернено на пасовиська, а дальші запущено на ліси. Тому що колись члени управи і громадської ради були власниками невживаних ґрунтів, вони правили ними немов спільною власністю. З часом цей стан змінився, головню за Польщі, на некористь міщан.

Крім пасовиськ Християнська громада була теж власником і лісів. Також і за ліс почався затяжний процес між громадою і сусідніми дідичами фільварків Уликів і Биків (Тер-

ношин). Дідичі твердили, що угнівський ліс майже в цілості належить до них. Цей затяжний процес, що тривав довгі роки, закінчився на переломі XIX і XX сторіч угодою, також некорисною для громади, бо втратила вона около 300 моргів лісу. Все ж таки около шістьсот моргів залишилося при Християнській громаді. Тому була в Угнові загальна опінія, що ліс „продали” уповноважені громади і тому розбагатіли.

За комісаричного бурмістра Францішка Дворніцького продано в 1925 р. частину старого лісу до вирубу і за отриману суму закуплено сусідній із угнівським лісом фільварок Корчів з обширом чотириста дев'яност і кілька моргів. В тому було 80 моргів лісу, зв. Шеліги, трохи сіножатей і решта орного поля. Крім того великий мурований „палац”, великі муровані стайні на коні й корови і велика мурована гуральня. Поки продавано ліс, коміс. Дворніцький скликав загальні сходи міщан і представив, що ліс, згл. дерево треба конечно продати, тому що воно вже дуже старе і нищиться. За гроші з продажу Християнська громада купить майно Корчів. Коли дотепер міщани користали з лісу, так тепер у майбутньому будуть діставати з фільварку збіжжя.

Треба відмітити, що кожний міщанський дім (родина) діставала раз у рік безплатно один або два вози опалового дерева, а також, якщо згорів міщанський дім, його власник діставав безплатно частину будівельного матеріалу. Крім того міщани мали право випасу худоби в цілому лісі за винятком культур.

Якщо були б закупили цей фільварок ще за Австрії, то напевно були б міщани отримували кожного року безплатно якусь скількість збіжжя. Та за панування Польщі тільки один раз дістали міщани по 50 кілограмів жита або 35 пшениці, а позатим не мали ніякої користи з Корчева. Християнська громада видержавила цей фільварок Броніславові Грабовському, що „мав довгий вус, любив попиту, та не любив за винайм платити”. Завжди ялось так складалося, що весь чинш ішов на „ремонт”, а громада не мала нічого. За те влаштовував Грабовський всі польські паради разом зі своєю бандерією, складеною з форналів. Пробув він на цьому фільварку аж до 1940 р., в якому перебрала його німецька адміністрація на „лігеншафт”.

Угнівська Християнська громада мала велике майно — пасовиська, ліси, а пізніше і фільварок, всього около 1600 моргів.

Пасовиськами користувалися міщани і за Австрії і за Польщі, з фільварку, за винятком одного разу, не користали нічого. З лісу користали від непам'ятних часів аж до приходу Польщі в 1920 р. За часів Польщі не отримували міщани з лісу ніякого дерева, а навіть замкнено ліси для випасу худоби. Не помагали інтервенції українських радних, бо навіть у Християнській громаді було менше українців ніж поляків. Якщо не брати до уваги жидів, то навіть в останніх роках панування Польщі становили українці 75% а поляки 25% населення. Маючи подавляючу більшість, українці були в меншості щодо числа радних у Християнській громаді. Причина лежала в тому, що Християнська громада не мала свого статуту і не переводила окремих виборів до ради. Були тільки одні вибори до загальної ради, а радні християни, вибрані до загальної ради, входили автоматично до Християнської ради. В Угнові була і така аномалія, що жида вибирали своїми голосами радних поляків до Християнської ради. Та радні міщани — поляки таки дорожили майном Християнської громади. Але коли за часів Польщі вибрано до ради різних службовиків суду, пошти, залізниці і тим подібних, а тільки двох-трьох поляків міщан, тим прихожим службовцям не було дороге майно Християнської громади і тому вони господарили ним в той спосіб, щоб тільки скріпити польський стан посідання в Угнові. Дерево з угнівського лісу йшло на будову польських домів людських та стрілецьких у цілій околиці. Державець Корчева не платив чиншу за те, що допомагав польській справі і він, як і радні, слухав наказів та директив бурмістра-майора.

Коли в 1939 р. проведено кордон здовж річки Солокії, то лісами і пасовиськами, (за винятком фільварку Корчів, перебраного на „лігеншафт”), що лежали по німецькому боці, завідував комітет угнівців — утікачів аж до літа 1942 р. В тому часі німецький „лігеншафт” забрав і ліс і пасовиська. Навіть після заняття німцями міста 23 червня 1941 р. комітет не смів передати майна Християнської громади бурмістрові Угнова, бо землі на північ від Солокії належали далі до Грубешова. Не помогли інтервенції українців у крайсгавптмана в Раві Руській.

Під комуністичною Польщею, а опісля Україною все майно Угнова знаціоналізовано.

ПОВІТОВИЙ СУД В УГНОВІ

Будинок повітового суду в Угнові стояв у ХІХ ст. при Панській вулиці, на тому місці, де пізніше побудувався Мазурик. Був то малого розміру дерев'яний дім. Судові арешти містилися напроти дому нотаря Целевича, на розі вулиць Панської і тієї, що нею входилося до ринку по правому боці. Обидва ці дерев'яні будинки згоріли в 1901 р. під час великого пожару міста. Тоді майже два роки приміщався суд по міщанських хатах до часу, коли побудовано новий одноповерховий будинок для суду за містом при Равській вулиці в 1902 р. В тому ж році побудовано також новий мурований арешт. Під будинок суду закуплено частину „лану” від міщанина Гілярія Камінського. Будинок суду складався з 10 більших і 9 менших кімнат. В будинку арешту було 5 келій, 3 більші і дві менші та двокімнатне помешкання доглядача.

За часів Австрії містилася в будинку суду каса скарбового уряду і катастральний уряд. За часів Польщі перенесено касу скарбового уряду і катастральний уряд до Рави Руської, а в судовому будинку приміщено поштовий уряд і постерунок державної поліції.

Суддями в Угнові були в ХІХ і ХХ ст. Брикович, Ліськевич, д-р Ф. Євин і Роман Аликсевич. Останній був довголітнім начальником суду в Угнові і помер безженний у 1923 р. Називали його міщани і селяни „радця”.

Найбільш заслуженим для українського Угнова був суддя Ліськевич, родом з Белза. Він, м. ін. був ініціатором будови читальняного будинку. Навіть тоді, коли перед першою війною перенесено його до Відня, і звідтам посилав він поважні грошові пожертви на угнівську читальню.

На початку ХХ ст. були в Угнові крім начальника суду Р. Аликсевича судді Кравз і Казімеж Лопатський. Під час першої війни були судді Павло Ярема, Петро Печерський, Яскуляк (українець) і Зільбер (жид). Суддя Павло Ярема брав живу участь у просвітянському житті; виступав у театральних виставах. Суддя Печерський нараджувався з іншими в читальні, як перебрати в Угнові владу в українські руки в дні 1 листопада 1918 р.

За Польщі названо суд: Суд городський в Угнові (Sąd Grodzki).

Після смерти Р. Аликсевича був начальником суду Адам Неметц. За його часів були, зі змінами, суддями Зільбер, Стефан Буковчик, Тадеуш Віншовський, Дмитро Семенів і Йосип Яворський, а також короткий час Яскуляк (українець).

В 1932 р. Неметц пішов на емеритуру, а начальником суду став Теофіл Рибачевський. Незвичайно чесна людина, добрий українець. Без страху за страту посади завжди платив зі своєї платні 1% на „Рідну Школу”. Був в Угнові до 1934 р. В цьому році звільнено його передчасно зі служби. За його часів були судді Віншовський, Франц Стирна, Буковчик, Спультницький і асесор Лонгин Голейко. Останнього як доброго українця також звільнено з посади в Угнові.

Наступним і останнім начальником суду був Казімеж Бураковський. Правдоподібно його дружина була українкою, та не признавалася до українців. Суддями за його часів були Стефан Буковчик і Лєон Глова. Перший поляк, чесний, майже аполітичний. Другий перекінчик, син судового урядовця, україножер і вірний член „Бльоку Безпартійного” (бебек). Особисто крав він при виборах до громадської ради в Угнові українські голоси та фальшував вибори.

Суд в Угнові проіснував аж до половини вересня 1939 р. За більшовиків не було суду. Табулярні книги знищено. За німецької окупації 1941-44 суд був, та ледви животів. Суддями були Лєон Глова і Домбровський. В липні 1944 р. замкнулася сторінка угнівського суду.

Адвокати і нотарі в Угнові

Найстаршим адвокатом, на основі вісток старших людей, був жид д-р Кронік. Працював він там понад 30 років аж до 1910 р. Другим адвокатом, що жив у місті довгі роки, від 1903 до 1939, був також жид д-р Зигмунт Вітц. Після смерти Кроніка закупив його мурований дім д-р Кость Сиротинський і відкрив свою адвокатську канцелярію. Був адвокатом аж до 1939, згл. 1944 р.

Вже за часів Польщі відкрив адвокатську канцелярію д-р Ізидор Гавсман, жид. В 1924 р. відкрив в Угнові адвокатську канцелярію д-р Іван Романків, але після п'ятьох років перенісся до Жовкви на сталий побут. В 1933 р. адвокатську канцелярію в Угнові відкрив д-р Іван Козак. В 1932 р. відкрив кан-

целярію д-р Вальдман, жид. Пробув у місті короткий час. Потім став адвокатську канцелярію відкрив у 1935 р. мгр Оскар Феллер, жид. Останню, шосту за часів Польщі, адвокатську канцелярію відкрив мгр Володимир Петришин. Так перед другою світовою війною було в Угнові 6 адвокатів, 3 українці і 3 жида.

За часів німецької окупації відкрив в Угнові адвокатську канцелярію мгр. Іван Скрипчук.

Найстаршим нотарем в Угнові, що його пам'ятали старі люди, був Юліян Целевич. Побудував він великий дім мурований побіч тодішнього суду при Панській вулиці. Мав чотирьох синів, великих українських патріотів: Корнила, Володимира, Йосипа і Юліана та доньку Марію (Мушка). Володимир і Йосип згинули на українській війні.

Пізніше був нотарем в Угнові поляк Божемський. За Польщі першим нотарем був Маврици Чопп, жид з походження, але не признавався до того. Був „безрелігійним поляком”. Коли він відійшов з Угнова, був нотарем кілька років Болеслав Тшос. Його дружина, з дому Раставецька — українка, але не признавалася до українців. Останнім нотарем в Угнові був Міхал Вежбіцький.

Володимир Петришин

ТОВАРИСТВА В УГНОВІ

Відомості про товариства в Угнові написав автор на основі власних спостережень як працівник цих установ чи свідок їх праці. Через брак таких матеріалів, як статuti, протоколи загальних зборів і виділів та управ, тому що все це залишилося в Угнові, автор подає факти з пам'яті; проте можуть трапитися деякі неточності.

а) Читальня „Просвіти”

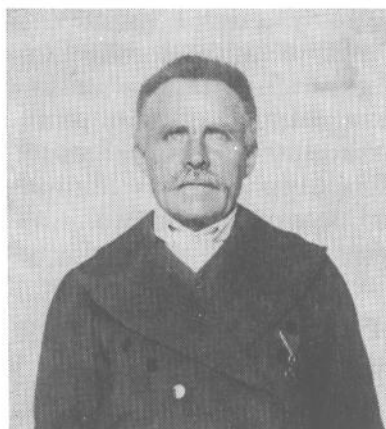
Читальню „Просвіти” засновано в Угнові в 1885 р. Статут її підписали молоді господарі міщани за спонукою і впливами своїх братів чи свояків, тодішніх гімназистів і студентів богословії чи вже священиків, а то Степан Онишкевич, Андрій Камінський, Антін Бончевський, Микола Підгорецький, Іван Білик, Павло Демцьо, Іван Косоноцький і інші. Між її основниками були м. ін. Михайло Косонога, Гринь Білик, зв. Федюнчин, Йосиф Рубинович, Теодор Скрипчук, Прокіп Лукашкевич. Читальня не мала тоді власного будинку, а приміщалася в хатах

членів читальні. Довгі роки була в домі Артима Салюка при вул. Равській. При церковній вулиці тодішні читальняники закупили стару хатину з площею і побудували на ній будинок Читальні. Була то спершу мала хата. З часом добудували до неї більшу залю зі сценою і гардеробою. Коли в 1925 р. куплено сусідній дім Ожеха, ще більше поширено залю і сцену. А все ж таки була вона в тих часах за мала; 200 сидячих і стоячих місць. На самому початку ХХ ст. не було ще американської еміграції з Угнова, тому й не могли читальняники діставати должарової допомоги. До того належали до читальні майже самі молодші громадяни, з винятком кількох старших, з яких решта належала до читальні ім. Качковського під проводом пароха о. Василя Романовського. Маючи своїх батьків чи старших міщан і пароха проти себе, молоді читальняники перебороли великі, передусім фінансові труднощі, закупили площу і побудували дім.

Діяльність товариства від 1885 р. аж до побудови власного дому в 1902 р. була досить слаба. Читальняники сходилися до своєї домівки, читали часописи і книжки та позичали їх додому. Вже тоді мала читальня власну, вправді дуже малу бібліотеку. Крім того обговорювали також у читальні різні громадські справи. Життя оживало в читальні під час ферій, коли до Угнова приїздили тодішні гімназійні учні та богослови. Студентів інших факультетів в Угнові було тоді мало. Слід і те відмітити, що тодішні угнівські богослови за дуже малими винятками були народовцями, а не москвофілами.

Життя і праця читальні змінилася на краще, коли кілька угнівців виломилися з „угнівської традиції” і не пішли по матурі на богословію, а на право чи філософію. Правники перебували дома не тільки на феріях і тому пожвавлювали читальняну працю. Найстарші правники то: Павло Лисяк, Василь Скрипчук, Осип Решетило. Була то дуже діяльна трійка на терені Угнова й Угнівщини. (Всі три вже покійні). Вони читали членам часописи, книжки, виголошували реферати, а в повіті вели політичну працю. Т. зв. „співочу” читальню вів у тому часі, також уже померлий, Михайло Білик, син Лукіяна. Він підготовляв і влаштовував концерти. Коли ще читальня не мала відповідної залі, влаштовувано концерти в ремізі. Була то велика мурована галя (голь) на міське пожарниче приладдя. Приготовляв він теж і сценічні, найчастіше музичні вистави. Перша вистава то „Наталка Полтавка”.

Найбільше прислужилися до розвитку читальні перед першою світовою війною ще такі одиниці: Іван Рудасевич, нотаріальний соліцитатор, Корнило Целевич, інженер, а також суддя Михайло Ліськевич (родом з Белза), Роман Лисяк, Йосафат Рубинович, о. Олександр Говда, Тимко Гумовський, Іван Гумовський (Бобичок), Гринь Онишкевич; найбільше праці впро-

Віктор Скрипчук

довж більш як 20 років вклав у розбудову читальні Віктор Скрипчук. Був то свідомий, начитаний міщанин, що аж до своєї смерті в р. 1927 вів хроніку Угнова. На жаль ця дуже цінна хроніка погоріла під час пожежу міста в 1930 р. Театральний гурток вели вже в ХХ ст. брати Володимир і Лев Дорожинські. Вони влаштовували по кілька й більше сценічних вистав кожного року. Прибутками з вистав підсилювали касу читальні.

Вже перед першою війною була угнівська читальня дуже діяльна та об'єднювала весь свідоміший елемент міста. Тодішня бібліотека числила понад 800 книжок.

За прикладом просвітянської праці о. Івана Кипріяна (1856-1924) в Равчині, студенти Угнова влаштовували перший Шевченківський концерт в 1903 р. Молоді гімназисти, як Михайло Білик, Микола Гумовський, Тимко Гумовський, Яків Скрипчук, Іван Рубинович з допомогою членів церковного хору влаштували концерт на пошану Шевченка в малій хаті батька Миколи Гумовського. Хором диригував Михайло Білик, промову виголосив абсолювент гімназії Василь Скрипчук (пізніше адвокат у Балигороді). Присутні виповнили хату, сіни і навіть стояли на подвір'ю.

Будинок Читальні „Просвіти” в Угнові (1913 р.).

Наступний концерт на пошану Шевченка влаштували тодішні студенти, сьогодні вже покійні: Роман Лисяк, Іван Скрипчук, Павло Решетило, зв. Клосів, тоді укінчений богослов, і скарбовий урядовець Недільський, зв. зять Ципріяна. Концерт відбувся в ремізі, яку присутні наповнили битком.

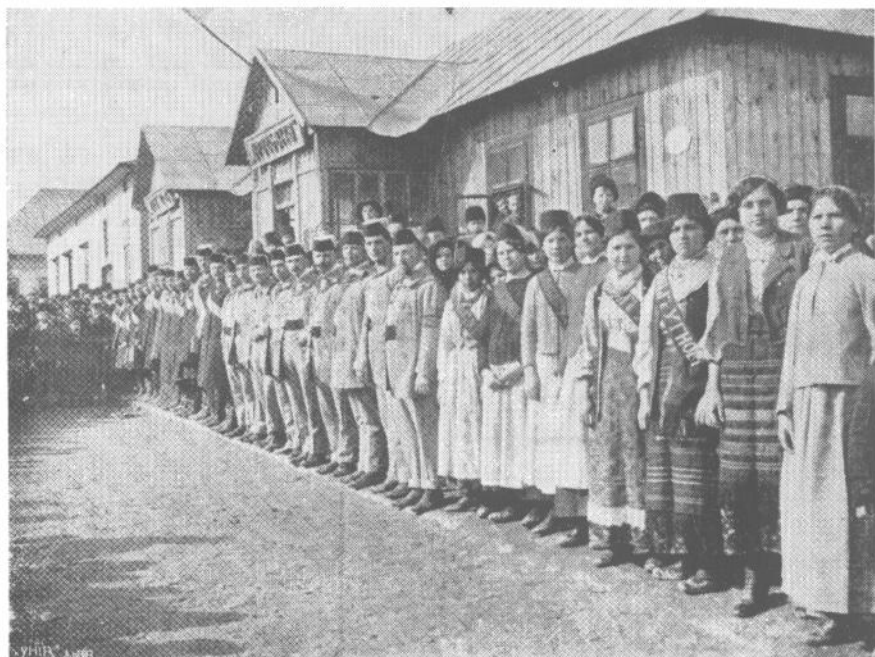
Коли в 1901 р. українські студенти львівського університету пішли на сецесію, влаштовуючи бойкот університету, що не хотів надати повних прав і українських катедр для нашого студентства, угнівське студентство включилося в неї і теж почало в Угнові збірки на сецесійний фонд. Впродовж трьох місяців українське громадянство Галичини зібрало понад сто тисяч австрійських корон. В Угнові та по селах Угнівщини ходили по збірку з колядою, при чому в кожній хаті співали віршу на мелодію „Вселенная, веселися”:

Пішли наші руські діти
Світла в чужину глядіти;
Хоч терпіти мусять много,
Але чести слова свого
Доптати, доптати не дали.

А тодішня велика українська співачка Соломія Крушельницька перед своїм виїздом заграницю співала на прощальному концерті:

Ой, ще, хлопці, не біда,
Є у полі лобода,
Ломіть, косіть лободу,
Забувайте на біду.

Читальня влаштовувала також вечерниці з танцями і бо-дай раз у році фестин у гарному дубовому лісі Річне під Каро-

Свято століття народин Тараса Шевченка в Угнові, 10 березня 1914 р.
Соколи і сокліки перед будинком Читальні „Просвіти”.

вом. Коли в 1925 р. вирубано цілковито цей ліс і замінено на орні поля, фестини відбувалися в карівському лісі.

З вибухом першої світової війни майже всі читальняники пішли до війська, а коли в вересні 1914 р. царські війська зайняли Угнів, життя читальні цілковито завмерло. Коли 15 червня 1915 р. відступили з Угнова російські війська, а прийшли німецькі і за ними австрійські, на якийсь час військо зайняло читальняний будинок. Щойно в 1917 і 1918 р. віджило читальняне життя. В тому році відбувся в Річному фестин, на якому грали військова орхестра. Влаштовано також кілька театральних вистав, а навіть виставлено „Запорожця за Дунаєм”. Тоді перший і останній раз освітлювано читальняну залю електрикою, продукуваною військовим динамом. Поміж акторами-артистами визначилися п. Оксана, вчителька з Карова, Яків Скрипчук і Володимир Кривокульський.

Коли з настанням ЗУНР на короткий час продовжалося читальняне життя, то вже після 26 січня 1919 р. з приходом поляків до Угнова цілком завмерло й віджило аж від червня

1920 р., як почали повертатися з армії чи з таборів полонених члени УГА. За той час майже все майно читальні пропало: майже вся бібліотека, крісла, лавки, декорації тощо. Будинок понищено, а вікна забито дошками. Треба було починати все від нового, зремонтувати будинок, встановити вікна, справити нове устаткування, закуповувати нову бібліотеку. Фонди на це роздобували з театральних вистав. Було тоді в Угнові 23 старші гімназійні учні і студенти університету і кілька учениць старших класів семінарії. При читальні засновано аматорський гурток під проводом інж. Лева Дорожинського. В рр. 1922 і 1923 влаштовано понад 20 представлень; деякі вистави повторювали два рази.

З початку були паперові декорації, а занавіса з позичених простирал. Велику лампу позичали з церкви, крісла й лавки від сусідів. Та скоро за гроші з вистав справлено полотняні декорації, що їх вималювали брати і сестра Говди, Євген Микулович і Михайло Гоцій.

Почалося в читальні нормальне життя. Кожної неділі чи свята було тут голосне читання часописів та коментування їх, а далі відчити, концерти, театральні вистави, вечірні, свячене тощо. Тоді число бібліотечних книжок дійшло до 1000. Такий діяльний стан тривав до другої світової війни, хоч люди завжди змінювалися. На місце тих, що відходили з Угнова на „свій хліб“, приходили молодші.

Часто приїздили до Угнова українські мандрівні театри. Театр ім. Тобілевича зі Станиславова приїздив влітку. Одного року пробув тут три тижні. Угнів вітав радо наші театри, а актори мали завжди безплатне приміщення і харч у міщан. Виступали на угнівській сцені м. і. Стадник, Бенцаль, Рубчак, Загарів і Морська. Між глядачами театральних вистав були й деякі визначні замісцеві одиниці, як напр. д-р Маріян Паньчин, що одружився з угнівкою, Ольгою Кривокульською.

Найславніші на цілу округу були угнівські вечірні. Сюди приїздила на вечірні молодь не тільки з цілої Угнівщини, але і з Рави Руської, Любачева, Сокаля і Яворова. Успіхи вечірниць завдячували „секретові“: до забавового комітету призначували 8—10 пристійних студентів, добрих танцюристів. Їхнім обов'язком було вважати, щоб ніяка панна не петрушківала. Довголітніми аранжерами були Яків Скрипчук, а пізніше Лука Білик. (Сьогодні обидва покійні).

При читальні був хор, що підготовляв концерти на визначні національні роковини. Диригентами були Антін Конопа з Холимщини і Михайло Осташевський з Хлівчан, а в 30-их рр. угуївець Гриць Косонога. Ще як гімназійний учень визначався гарним голосом, а опісля знаменито вчив хор і нераз диригував теж церковним хором. На жаль згинув він під час другої світової війни.

В 1922 р. засновано при читальні музичний кружок, старанням його капельмайстра Юліана Целевича. (Сьогодні не живе). Орхестра, складена з 9 осіб, грала на концертах і теа-

50-літній ювілей Читальні „Просвіти” в Угнові, 17 липня 1934 р. На фото частина учасників. Від ліва до права сидять на землі: Олесь Лисяк (з Америки), Домініка Дворницька, Ярослав Микулович, Віра Скрипчук, Іван Поронович. Сидять на кріслах: о. Олександр Трешневський, місце-вий парох, Марія Романовська, о. Северин Бараник, ЧСВВ, о. Степан Онишкевич, його дружина Софія, Михайло Косонога, член-основник Читальні в 1885 р., Марія Микулович, о. Іван Косоноцький, Михайло Рубинович, дяк, о. Марко Дорош. Стоять (по черзі): д-р Нестор Білик, Олекса Микулович, Текля Підгорецька, Михайло Пиріжок, Яків Магура, Гриць Бараник, Гринь Онишкевич, Домініка Гвоздик, інж. Лев Дорожинський, Домініка Лисяк (Америка), Марія Трешневська, Текля Козловська, д-р Степан Божик, Одя Трешневська, о. Володимир Микулович, Олена Скрипчук, д-р Теодор Решетило, Степанія Дорожинська, Орест Микулович, дружина о. В. Микуловича, Осип Решетило, інж. Корнило Целевич, Катерина Микулович, д-р Андрій Шустикевич, о. Іван Нагурський, Яків Скрипчук, мгр Іван Скрипчук, Іван Пільгуй, мист. Дам'ян Горняткевич, Сильвестер Романовський, Лев Шустикевич.

тральних виставах (також під час перерв між діями). Стати членом оркестри було важко, бо треба було мати власний музичний інструмент. Музичний кружок проіснував 3 роки, до виїзду за море диригента і двох членів.

Коли 17 липня 1934 р. відбувся з'їзд угнівців з нагоди 50-ліття заснування Читальні „Просвіти” (влаштований Ювілейним комітетом, заснованим у грудні 1924), був тоді на ньому один ще живучий член основник Михайло Косонога.

В р. 1920 вів курси національних танків в Угнові мистець Василь Авраменко. Навчив він усю місцеву молодь наших національних танків. Пізніше ця молодь організувала курси танків для молодших, і в той спосіб спопуляризовано в Угнові та Угнівщині українські народні танки.

Дня 10 березня 1925 р. відкрила читальня захоронку (садок) для дітей передшкільного віку, рр. 4-6. Приміщалася вона в бурсі Жуковських. Цей садок вела читальня короткий час, бо вже в тому самому році засновано в Угнові Кружок „Рідної Школи” УПТ ім. Шевченка, що перебрав на себе садок.

Виділ Читальні „Просвіта” в Угнові в 1938 р. З ліва до права (сидять): Теодосія Павлик, о. Олександр Трешневський, парох, д-р Іван Козак, адвокат, голова читальні, мгр Володимир Петришин, адвокат, Іван Гумовський, міщанин. Стоять: Василь Мельник, дир. Повітового Союзу Кооператив, мгр Іван Скрипчук, канд. адв., Гринь Онишкевич, дир. банку, Франц Фаріон, міщанин, Дмитро Сярчинський, міщанин і Петро Решетило, міщанин.

б) Філія Товариства „Просвіта” в Угнові

В Угнові засновано філію Товариства „Просвіта” в 1908 р. Була то сьома філія в східній Галичині. Заснували її на правах повітової філії з тим, що її засяг діяння обнимав судовий повіт Угнів, а не цілий повіт Рава Руська. В повітовому місті Рава Руська засновано філію пізніше. Угнівська філія приміщала-ся безплатно в будинку читальні.

Завдання філії були такі:

1. опікуватися й давати напрямні праці читальням „Просвіти” на терені Угнівщини;
2. основувати нові читальні „Просвіти”.

Інші завдання:

1. отримавши обіжник з головного товариства „Просвіта” у Львові, помножувала їх і розсилала до читалень у повіті;
2. видавала власні обіжники й різні розпорядки;
3. збирала членські внески (вкладки) не тільки від читалень, але і приватних осіб для головного товариства у Львові;
4. перевіряла (люструвала) діловодство читалень;
5. виписувала читальням зразкові рухомі бібліотеки і готові реферати;
6. влаштовувала спорадично в Угнові театральні вистави, щоб підсилити касу філії.

Перед першою світовою війною Філія „Просвіти” в Угнові мала тільки 7 читалень, а то в Угнові, Махнові, Вербиці, Карові, Василеві Великому, Корчмині і Хлівчанах. В рр. 1914—1920 життя філії, як і читалень майже завмерло. Віджило щойно в рр. 1921—1922.

В рр. 1920—1925 відновлено на нових статутах філію „Просвіти” і вище названих читалень, а крім того засновано нові читальні в таких громадах: Піддубці, Журавці, Новосілки Передні, Новосілки Кардинальські, Диниська, Річиця, Губинок, Ульгівок, Терношин, Щеп’ятин, Кривиця, Корчів, Стаї, Домашів, Воронів, Тяглів, Хоронів, Вілька Вербицька (присілок Вербиці) і останню в Салашах (засновано в 1938 р.). Застав’я завжди належало до Угнова. Разом 19 читалень крім 7 попередніх. За часів Польщі було в Угнівщині 26 читалень т. зв. в кожному селі (також в присілку Вілька Вербицька) за винятком сіл — німецьких колоній.

Виділ Філії „Просвіти” завжди складався з місцевих людей. Голова, секретар і скарбник були угнівці. Інші члени ви-

ділу походили з цілої Угнівщини. Канцелярія філії, що її вів секретар, була відкрита для сторін кожного четверга, в торговий день в Угнові. Секретар мусів крім канцелярської праці прибирати домівку і в зимі напалити в печі. Коли в четвер не всі читальні відібрали свої письма від управи філії, мусів він шукати на ринку людей з даного села, що не зголосилися, і передати їм обіжники для тієї читальні. Праця секретаря завжди була безплатна.

В самих початках як праця філії, так і новозаснованих читалень була важка. Не було в них власних домів, устаткування, бібліотек і часописів. Та муравлиною працею і за малі гроші винаймали приміщення для читалень, влаштовували їх і забезпечували книжками та часописами, влаштовувано доповіді і свята, головню в роковини „Просвіти” і Шевченка. Для підсилення каси влаштовувано театральні вистави, головню історичні і вечерниці. В селах, де ще не було власного дому, відбувалися вистави в стодолах, розуміється влітку. Ця праця мала по кількох роках успіхи. Число членів зростало. Стали ними майже всі мужчини і небагато жінок. Тоді виникала потреба мати власний будинок — Народній Дім чи читальню. Будували його з власних грошей та допомоги американських емігрантів села. В кількох селах збудувала читальня свій дім разом зі споживчою кооперативою.

Перед другою світовою війною були в Угнівщині 24 народні доми-читальні, за винятком Домашева і Салашів. Тут треба згадати двох селян-добродіїв, що подарували площі під будову читальняних будинків, а то: Сидір Сенюк зі Щеп'ятина і Микола Іванець з Губинка. Доми будували майже безплатно без великих коштів. Одні члени читальні звозять своїми кіньми матеріал на будову, інші будують, а жінки „мажуть” готовий уже дім. Була то почесь для господаря чи господині причинитися чимнебудь для будови. В кожному селі власна театральна зала. Коли сьогодні дивимось з перспективи 20—40 років тому, стверджуємо, що „Просвіта”, як ніяке інше українське товариство, виконала величезну роль — виховала національно свідомого українця і сполучила всіх селян і міщан в одну сильну цілість (національний ґраніт).

Читальняники засновували в кожній громаді споживчу кооперативу, кружки „Рідної Школи”, „Сільського Господаря”, а в деяких селах кооперативні каси.

Бачучи великий розвиток національного життя через читальні, польська адміністрація перешкоджувала їх діяльності, а коли шикани не діяли, розв'язувала читальні під різними претекстами. Першою такою жертвою була сама філія „Просвіти” в Угнові в 1928 р. Цього ж року розв'язано першу читальню в Василеві Великому. За цим пішли дальші розв'язання так, що перед самою другою війною розв'язано в Угнівщині майже половину читалень. Всякі відклики й рекурси виключно з посольськими інтерпеляціями не помагали. Польська адміністрація подавала звичайно такі дві причини:

1. Członkowie zarządu nie dają gwarancji, że będą prowadzić działalność zgodnie ze statutem.

2. В бібліотеці знайшла поліція заборонену книжку. До речі заборону тієї книжки видала влада тиждень тому, і письмо з заборonoю ще не дійшло до управи читальні, чи філії.

В Василеві Великому розв'язано читальню тому, що члени читальні позичали свої власні газети селянам з сусіднього Ріплина на Холмщині. А т. зв. „сокальський кордон” між давньою Галичиною і Волинню мав завдання не допускати української книжки за цей кордон на Волинь.

Після розв'язання Філії „Просвіти” в Угнові опіку над читальнями в Угнівщині перебрала Філія „Просвіти” в Раві Руській. Після розв'язання читальні в селі вела її агенди або споживча кооператива або кружок „Рідної Школи” чи „Сільського Господаря”. Всюди в цих установах були майже ті самі члени.

в) Філія товариства „Сільський Господар”

Філію товариства „Сільський Господар” в Угнові засновано в 1910 р. Обіймала вона судовий повіт Угнів. До першої світової війни була вона дуже діяльна і заснувала в Угнівщині 6—8 кружків „Сільського Господаря”.

Пояснення до світлини на стор. 336:

Хор при Кружку „Рідної Школи” в Угнові — Застав'ю. На світлині — від ліва, перший ряд: Ольга Гуневич, Микола Романко, Марія Котович, Другий ряд (сидять): Анна Котович, Меланія Крілик, М. Дракус, диригент, Степан Шляхта, Анастасія Котович, Михайлина Гасва. Третій ряд (стоять): Марія Левочко, Василь Котович, Ольга Гасва, Домініка Гасва, Анна Додик, Домініка Топоровська, Софія Крілик, Домініка Ляховська, Іван Гасвий, Анна Бродкевич. Четвертий ряд (стоять): Степан Гуневич, Роман Слука, Михайло Остапешський, Василь Котович.

З початку не мала філія власної домівки, а приміщалася в будинку Читальні „Просвіти”. Щойно в 1920 р. закупила філія сусідній з читальнею дім Ожеха. Тому що товариство не мало власних фондів на закуплення дому, члени філії зложили свої власні гроші в формі позички і заінтабулювали цю позичку на купленому домі. Не маючи після першої війни готівки на сплатення довгів, рішила філія в 1925 р. відпродати цей дім Читальні „Просвіти”, за згодою головного відділу краєвого товариства „Сільський Господар” у Львові. Читальня заплатила лиш таку ціну, щоб нею могла філія покрити всі свої грошові, вже здевалюовані зобов’язання. Після тієї продажі філія далі приміщалася в будинку читальні.

В початках розвитку філії СГ перед першою світ. війною приїздив зі Львова з головного товариства агроном і під його наглядом засівали господарі збіжжям досвідні пайки й угнуювали їх відповідно штучними погноями. Під час першої війни закуповувала філія на велику скалю з доручення австрійської влади збіжжя в Угнівщині. Після війни не мала філія свого агронома і тому не вела досвідних пайків. Її діяльність обмежувалася головню до виголошування рефератів на господарські теми і розсилки обіжників до членів.

Дня 12 серпня 1926 р. відбулося в Угнові велике господарське віче, скликане філією „Сільського Господаря”, на якому схвалено такі резолюції:

Резолюції, схвалені через аклямацію на великому господарському вічу, скликаному дня 12 серпня 1926 р. Радою Філії Краєвого Товариства Господарського „Сільський Господар” в Угнові:

1. Зібрані на вічу хлібороби угнівського судового повіту констатують, що хліборобське населення Угнівщини вважає Краєве Товариство Господарське „Сільський Господар” у Львові з його філіями і кружками за свою станову хліборобську організацію, яка єдино компетентна заступати й боронити його господарські і промислові інтереси перед владою.
2. Зібрані на вічу протестують проти систематичного ігнорування Філії Краєвого Товариства Господарського „Сільський Господар” в Угнові властями повіту Рава Руська і проти покликування до всякого роду комісій людей, що не знають потреб рілничого населення, та наставлені до нього ворожо і позбавлені довір’я загалу.

3. Зібрані на вічу констатують, що господарське положення хліборобського населення Угнівщини дуже потерпіло в наслідок кількалітньої, непланової, наскрізь бюрократичної господарки Тимчасового Виділу Повітового і тимчасових громадських управ (зарядів), поіменованих на його внесення; тому домагаються негайного переведення виборів до Ради Повітової і до всіх розв'язаних на внесення Тимчасового Виділу Повітового репрезентацій громадських і то хоч би на підставі старої виборчої ординації.
4. Зібрані на вічу констатують, що хліборобське населення Угнівщини терпить страшний голод землі, брак варстату праці. На одного працюючого рільника припадає не цілого пів морга землі, тому з жахом та обуренням дивиться він, як землю, зрошувану споконвіку його потом, розпарцельовують між прибуваючих із заходу колоністів. Зібрані протестують проти парцеляції дворів між цих прибуваючих. Двори мають бути розпарцельовані між місцеве рільниче населення.
5. Зібрані на вічу констатують, що цьогорічні збори земних плодів нижчі в Угнівщині на принайменше 50% минулорічних. По долинах вимокло збіжжя і не зародило цілковито, а на вище положених сухе і мало намолатне. На цілих просторах сіножатей, положених над Солокією, пропали сінокоси. — Тому зібрані поручають Філіяльний Раді звернутися до влади із меморіалом про допомогу для тих, що потерпіли, в формі низько процентових кредитів, одноразових допомог і відписання ґрунтового податку.
6. Зібрані на вічу констатують, що дороги в повіті знаходяться в загрозовому стані. Цілими роками не дбав Тимчасовий Виділ Повітовий про їх напругу, і це довело до того, що нині ждуть люди цілими тижнями доброї дороги, щоб передістатися на торг до міста з таких сіл, як Річиця, Ульгівок або Корчмин. — Будується роками непотрібну дорогу з Остобіж до Стай, зуживається на це всі фонди тоді саме, коли в цілому судовому угнівському повіті на існуючих дорогах немає доброго моста. Все це відбивається на економічному положенні рільничого населення.
7. Зібрані на вічу констатують, що рільниче населення угнівського повіту боляче відчуває брак шпиталю в повіті та що Тимчасовий Виділ не зробив нічого для заложення шпиталю. Тому домагаємося заложення шпиталю.

8. Зібрані на вічу протестують проти розв'язання громадської ради в с. Василеві Великому за те, що вона йшла на руку кооперативному рухові в тому ж селі, а члени громадської ради були рівночасно членами дирекції Рільничої Спільки „Сільський Господар” в Василеві Великому. До тієї кооперативи належало все населення села без огляду на віру і національність, кооператива працювала евідентно над економічним піднесенням не тільки населення в Василеві, але також і в довколишніх селах. Тому зібрані вважають незаконною шиканою розв'язання громадської ради в Василеві Великому й іменування тимчасовим керівником громадської управи в Василеві державця фільварку в Василеві, а ворога кооперативного руху, п. Щербіцького.
9. Зібрані на вічу протестують проти роблення Тимчасовим Виділом повітовим, а зокрема його люстратором п. Кохановським в акті люстрації того роду замітів, що діяльність кооперативи „Сільський Господар” є протидержавна. Тимчасовий Виділ Повітовий повинен попірати кооперативний рух, а не шиканувати.
10. Зібрані на вічу констатують, що рільниче населення Угнівщини відчуває брак рільничої школи в равському повіті і що Тимчасовий Виділ Повітовий досі не поробив старань в напрямі заснування такої школи, хоч існує відповідний польський закон, що виразно накладає такий обов'язок на Виділ Повітовий.
11. Зібрані на вічу констатують, що Тимчасовий Виділ Повітовий замало звертає уваги на господарку тимчасових громадських управ, поіменованих на його внесення. Господарка такої тимчасової управи в Угнові довела це містечко до руїни. Містечко зубожіло. Приріст християнського населення спадає з року на рік. Домашній промисл — шевство і ткацтво цілком підупав, тому що тимчасова громадська управа неправдивими і нефаховими інформаціями, що їх подає податковим властям, довела до високого оподаткування угнівського домашнього промислу. В наслідок високих митних оплат, побираних безоглядно, цілком устали торги. Ліс і пасовиська — добро Християнської громади містечка Угнова сьогодні здевастоване і експлюатоване на користь загальної громади, а зі шкодою для рільничого християнського населення. Зібрані на вічу домагаються санації того роду відносин, зміни теперішньої Тимчасової Управи і виборів до Ради гро-

мадської в Угнові, бо це лежить в господарському інтересі цілого судового повіту.

12. Зібрані на вічу домагаються від Тимчасового Самоуправного Виділу у Львові закінчення регуляції Солокії, знесення водних млинів і меліоризації сіножатей, положених над Солокією.

**

Філія „Сільського Господаря” проіснувала до 1939 р.

г) „Руска Каса” — Кооператива з обмеженою порукою в Угнові

Ще на початку ХХ ст. не було в Угнові якоїсь кредитової кооперативи, що могла б позичати гроші селянам чи міщанам на приписаний законом процент. Хто з konieczности хотів позичити гроші, мусів звичайно вдаватися до жидів і платити лихварські проценти. Щоб запобігти тому, тодішній парох Угнова о. Василь Романовський заснував у 1910 р. „Руску Касу”. Були в ній вправді три директори, як у кожній кооперативі, але промотором Рускої Каси був о. Романовський. Він побудував при Равській вулиці напроти церкви не тільки великий дім, де якийсь час приміщалася станиця австрійської жандармерії, але і другий мурований дім при самому гостинці, спеціально на касу. „Руска Каса” розвивалася дуже добре і вже перед першою світовою війною диспонувала великим капіталом.

З вибухом першої війни австрійська влада заарештувала о. Романовського як москвофіла, а будинок Каси заняло війсьсько. Касові книги переховувано приватно. О. Романовський помер у 1917 р., а за часів Польщі не відновлено діяльності Каси, хоч мала вона на людях багато позичок, а також і власний капітал у банках у Львові. Щойно в 1928 р. зфузіовано „Руску Касу” з іншою кооперативною установою „Народний Дім” в Угнові під новою назвою: „Кооперативний Банк Угнівщини”.

Обидва будинки о. Романовського згоріли під час обстрілу Угнова 15 червня 1915 р.

**г) Господарсько-кредитова спілка „Народний Дім”
Кооператива з обмеженою порукою в Угнові**

Тому що в управі і надзірній раді „Рускої Каси” були виключно москвофіли чи старорусини, а народовці не мали там ніякого впливу, в 1910 р. заснували українці народовці в Угнові свій український банк „Народний Дім”. Головним промото-

ром Народнього Дому був аж до 1943 р. Гринь Онишкевич, (помер у тому ж році). Вправді впродовж так довгого часу змінювалися два інші директори і були ними різні особи, але головний директор був завжди той самий. Вів він із книговодом усі агенди банку.

Спочатку приміщався „Народній Дім” у малій північній залі Читальні „Просвіти”. По кількох роках побудував Гринь Онишкевич побіч свого дому малий мурований домок, спеціально на банк. Тут приміщався він аж до 1944 р. Цей банк також розвивався добре. В 1930 р. вибудував він великий мурований одноповерховий дім при вул. Равській. Цілий цей дім винаймав Повітовий Союз Кооператив, згл. його філія в Раві Руській.

В вересні 1939 р. під час наступу німців на Угнів частинно пошкоджено цей дім гарматними стрільнями.

д) „Кооперативний Банк Угнівщини” — Кооператива з обмеженою порукою в Угнові

В 1928 р. зфюзіовано „Руску Касу” і кредитову спілку „Народній Дім” під назвою „Кооперативний Банк Угнівщини”. Новий банк був лиш продовженням „Народнього Дому”. В „Рускій Касі” скликано тільки один і то останній раз збори в 1928 р. з метою переведення злиття. На цьому скористав „Народній Дім”, бо перейняв усі активи „Рускої Каси”.

Від 1928 р. діяльність „Народнього Дому” ідентична з працею „Кооперативного Банку Угнівщини”.

е) Пожарно-руханкове товариство „Сокіл” в Угнові

В 1912 р. засновано в Угнові пожарно-руханкове товариство „Сокіл”. Були в ньому два відділи: чоловічий і жіночий. Майже всі мужчини мали свої власні гарні однострої. Жінки перепоясували тільки через плечі червону стрічку (ленту) широку на 10 см. і довгу на 2 мт. з синім вишитим написом „Товариство Сокіл в Угнові”.

До першої світової війни не мало товариство пожарничого приладдя. Діяльність його обмежувалася до руханкових вправ. Вдягнуті в однострої члени товариства брали корпоративно участь в національних святах. Також взяли вони зорганізовано участь у сокільському здвизі у Львові 28 червня 1914 р.

З вибухом першої війни всі мужчини соколи стали в рядах австрійської армії. Після війни з невідомих причин не віднов-

лено зразу „Сокола”. Щойно по великому пожарі Угнова 7 і 8 травня 1930 р. засновано, згл. відновлено товариство „Сокіл” дня 11 травня 1930 р. Зразу розвинуло товариство широку діяльність: Руханкові вправи як чоловічого, так і жіночого відділів на т. зв. торговиці в Угнові; маршування з домівки на торговицю й поворот до домівки в Читальні. Далі товариство почало старання набути пожарниче приладдя. На це збирали фонди в Угнові і також звернулися до земляків емігрантів в Америці в 1929 р. Зміст відозви такий:
Угнів, в червні 1930 р.

До Братів і Сестер за океаном!

Не добро діється нашому Народові на своїй Рідній Землиці!

По наших селах і містечках законні ради громадські розв'язується, а на їх місце владу і журу над добром і майном громадян дається в руки людей чужих, або продажних, милих для „власть імущих”, а зненавиджених тяжко громадянами. Культурно-наукові Товариства „Просвіти”, руханково-пожарничі організації наші, як „Луги”, „Соколи”, розв'язується звичайно „z powodu przekroczenia statutów i zajmowania się polityką”, бо власть імущим хочеться мати народ наш як незорганізовану, темну, до експлуатації добру масу.

Натомість по наших селах і містечках, де лишень знайдеться кілька поляків, закладається військові польські організації „Strzelec”-а всяким людям дається кріси до рук, а ті знову нищать усякий культурний доробок Українського Народу, провокують наших людей, знущаються безкарно над Вашими братами і сестрами в краї, вибивають вікна по читальнях, а навіть розбивають хрести, розкопують могили Великих Героїв Наших, поляглих за волю України.

В добавок ще стихійні нещастя, як повинь, огонь, раз-у-раз навідують наш убогий нарід.

Вам мабуть уже відомо, Дорогі Братя і Сестри, що між іншими жертвою такої стихії-огню впало Ваше родинне містечко Угнів. В днях 7 і 8 травня ц. р. ця страшна стихія-огонь до тла знищила кількадесят міщанських забудовань. З димом пішов тяжкий, кривавий доробок численних років, а понад двісті громадян, Ваших Братів, Сестер, Батьків і Діток осталося без даху над головою, позбавлені всякої помочі.

Дорогі Братя і Сестри! Якщо б у нашому містечку була своя добре зорганізована пожарна сторожа, то без сумніву була б вона не допустила до таких страшних наслідків пожежі.

Та в нашому містечку діється інакше! Тут маємо громадську сторожу пожежну під зарядом наказного громадського комісаря поляка, але до тієї сторожі не хотіли приймати українців. До сторожі належить тільки кілька поляків, що дуже добре влаштовують різні патріотичні паради, але при теперішній пожежі показалися такі нездарні, що скорше приїхали пожежні сторожі з Піддубець, Вербиці й Карова, ніж місцева угнівська сторожа.

Ми, міщани Угнова не можемо бути байдужі на таку роботу панів наказних комісарів. Ми мусимо для охорони свого майна, своїх дахів над головою, заснувати своє власне пожежне товариство, що належно відповідало б своєму завданню. Ми так і зробили. Дня 11 травня ц. р. заснували ми своє власне пожежничо-руханкове товариство „Сокіл” і вже около ста осіб вписалося в його члени. Тепер треба нам своїх власних сикавок і пожежного приладдя, а на все це потреба грошей і ще раз грошей. Ми вже поробили вступні кроки і зібрали між собою деякі грошові суми. Та це не вистачить нам на закупно сикавки і пожежного приладдя, бо на це потрібна нам куди більша сума, якої ми не всілі зібрати з нашого вбогого міщанства.

Тому цією дорогою звертаємося до Вас, Дорогі Братя і Сестри Угнівці за океаном з проханням: допоможіть нам у початому нами ділі!

Збирайте між собою хоч би найдрібніші жертви і присилайте їх нашому товариству на закупно пожежного приладдя. Всі грошові пересилки просимо посилати на адресу нашого касієра товариства Гриця Магури, сина Гнатка в Угнові. Ніхто чужий нам не допоможе! І ми віримо в це так, як віримо в те, що лиш власними силами наш уярмлений народ здобуде собі краще завтра!

За старшину: Інж. К. Целевич, голова; Теофіл Павлик, містоголова; Гриць Магура, скарбник; Володимир Бас, начальник; Мирослав Пузак, містоначальник; Петро Бараник, секретар; Іван Пікульський, чотар; Оля Вакулівна, чотарка; Михайло Войтович, чотар; Микола Стецьків, організатор і інструктор жіночої чоти; Филимон Решетило, чотар; Іван Гіль, господар; **За Комітет:** Іван Рубинович, Петро Хомінський, Яків Мазикевич, Марія Гумовська, Семко Салюк, Гриць Качковський, Іван Скрипчук, с. Теодора, Степан Качковський, Михайло Косонога, Катерина Білик, Петро Якубовський, Текля Трусевич.

І вже в осені ц. р. мав „Сокіл” власне пожежне приладдя. Сикавка була нова, велика і краща від міської.

Однак „Сокіл” не проіснував довго, бо польська влада розв'язала його вже після одного року. Тоді засновано ідентичне товариство „Лут”, але й це товариство розв'язала польська влада в досить короткому часі. Після того обслуговували місцани сикавку приватно.

**є) Клубок Українського Педагогічного Товариства
ім. Тараса Шевченка в Угнові**

Коротка назва: Клубок „Рідної Школи”

Клубок „Рідної Школи” засновано в Угнові в 1925 р. і вийнято не розв'язала його польська влада, так що проіснував він аж до 1939 р. — приходу більшовиків до Галичини.

Клубок привляв живу діяльність. Вже влітку 1925 р. перебрав він на себе захоронку (садок), засновану Читальною „Просвітою” в березні 1925 р. і вів її до часу приходу сестер Службниць П. Н. Д. Марії в 1927 р. Тоді клубок оплачував із власних фондів учительку монахиню.

Управа Клубка „Рідної Школи” в Угнові — Застав'я, з 1937 р. Сидять з ліва до права: Микола Романко, Осип Глушек, Іван Крілик, голова, Степан Шляхта і Михайло Осташевський. Стоять: Петро Слук, Василь Котович, Теодор Брудкевич, Володимир Гуневич і Роман Слук.

Крім того заснував кружок вісім кружків „Рідної Школи” по селах, збирав 1% національного податку від платень, головно вчителів, переводив збірки коляди на листи Головного Товариства і по традиції влаштовував кожного року фестин у громадському Карівському лісі на Петра і Павла. Також підготував разом із монахинями діточі театральні вистави.

ж) Садок (Захоронка)

Садок для дітей у передшкільному віці, 4—6 років, відкривала Читальня „Просвіти” 10 березня 1925 р. в домі Бурси ім. Жуковських. Після півроку перебрала його „Рідна Школа”, а в 1927 р. сс. Службениці П. Д. М., що й замешкали у Бурсі. Вони вели садок аж до 1944 р. Перед 1927 роком вела садок світська вчителька. Коли перебрали садок сс. Службениці, поставили вони його на високому рівні. Крім будинку Бурси отримали сестри 10 моргів фундаційного поля (частину). Крім того Кружок оплачував одну монахиню як учительку. Заможніші батьки дітей платили за них по 3 злоті польські кожного місяця. Вбогі батьки не платили нічого. В садку було пересічно 50 дітей. Виховували їх сестри в релігійному і національному дусі. Тому польська школа не зламала вже опісля такої дитини.

Українська захоронка в Угнові 1938 р. Між дітьми: с. Мінодора, настоятелька, с. Висаріона, вчителька. Світська вчителька — Марія з Лисяків Петришин.

А. Г. Говда пафок Угнів 15. Марта 1939

Угнів 20 січня 1939.

Угнів 20 січня 1939.

Угнів 20 січня 1939.

Угнів 20 січня 1939.

Угнів 20 січня 1939.

Угнів 20 січня 1939.

Угнів 20 січня 1939.

Угнів 20 січня 1939.

Угнів 20 січня 1939.

Угнів 20 січня 1939.

1. Вгорі: підпис пароха і членів церковного комітету з 1925 р.
2. Нижче підписи під відозвою в справі збірки грошей на заснування жіночої фахової школи в Угнові (1939 р.).

В 1938 р. задумано заснувати в Угнові жіночу фахову школу (кравецтво і домашнє господарство) під управою сс. Служебниць. 20 січня 1939 р. вислано до американських земляків відозву в справі збірки грошей на ту ціль. Вже в 1938 р. американський емігрант Юстин Медвідь подарував під таку фахову школу свою будівельну площу разом із домом. Формальний контракт підписав він у травні 1939 р. Був то щедрий дар, тому що просторий дім був у доброму стані і положений напроти церкви на розі, в найкращому для українців місці. Та через війну не зреалізовано задуманого плану.

з) „Господарська Торговля”. Споживча кооператива з обмеженою порукою в Угнові

Заснована в 1920 р. „Господарська Торговля” приміщалася в домі „Сільського Господаря”, а від 1926 р. в домі Читальні „Просвіти” при вул. Равській і Церковній. За час свого існу-

вання перебула вона кращі й гірші фази розвитку. Через малі обороти ніколи не досягнула відповідного розвитку. Проіснувала вона до 1945 р. та була активна за більшовицької і німецької займанщини.

Першим управителем кооперативи був Михайло Бродюк із Тяглова, фахівець. Та не працював він довго в крамниці, тому що взимку не була вона опалювана. В наслідок того Бродюк простудився і помер. Його наступником був Остап Малець. Була то людина з великим розмахом. Як звичайна кооператива стала вона під його проводом немов повітовим союзом кооператив, спроваджувала товари і обслуговувала сільські кооперативи. Після кількох місяців зорганізував він справжній союз кооператив.

Пізніше вели крамницю кооперативи Антін Конопа з Холмщини, Микола Угрин з Яворова, а найдовше, бо аж до другої світової війни Павлина Петришин.

Продовж існування кооперативи належали до дирекції різні люди.

и) Повітовий Союз Кооператив в Угнові

„Повітовий Союз Кооператив” в Угнові зорганізовано в 1923 році. Тоді ще не було такого союзу в Раві. Угнівський Союз обслуговував тільки кооперативи в Угнівщині. Приміщався він у домі Целевича, а коли вибудовано дім „Кооперативного Банку Угнівщини”, перенісся туди. Там перетривав він аж до виселення Угнова.

Спочатку працював Повітовий Союз Кооператив в Угнові на правах повітового. Коли ж засновано, згл. перенесено угнівський союз до Рави Руської, став він філією равського союзу.

Угнівщина мала подостатком збіжжя, тому угнівський союз чи філія розвивався гарно. Він скуповував вагонами збіжжя і яйця та експортував до централі у Львові. Від часу, коли засновано союз, ціни на рільні продукти були кращі, а нашого селянства не використовували несовісні торгівці (гандлярі).

Під час більшовицької окупації в рр. 1939—1941 союз був самостійним — районним, незалежним від Рави. За німецької окупації знову став він філією равського союзу.

і) Філія Товариства Охорони Воєнних Могил в Угнові

Під час польсько-української війни в рр. 1918-19 постали могили поляглих в Угнівщині в таких місцевостях: Угнів, Вербиця, Карів, Хлівчани¹⁾. З метою опіки над цими могилами за-

сновано в Угнові в 1921 р. Філію Головного Товариства Охорони Воєнних Могиł у Львові. Філія в Угнові влаштовувала збірки на опрау могиł і на хрести, а крім того організувала окружне свято могиł у Вербиці, де було похоронених около 50 наших воєків. На окружне свято в Вербиці, що відбувалося на Зелені свята, з'їздилися, навіть з подальших громад, понад 1000 людей з вінками. В Угнові та Карові відбувалися тільки місцеві свята і то кожного року аж до вибуху другої війни.

Всі могили були утримувані в якнайкращому порядку, огорожені, обсажені квітами, а на них пам'ятники або хрести.

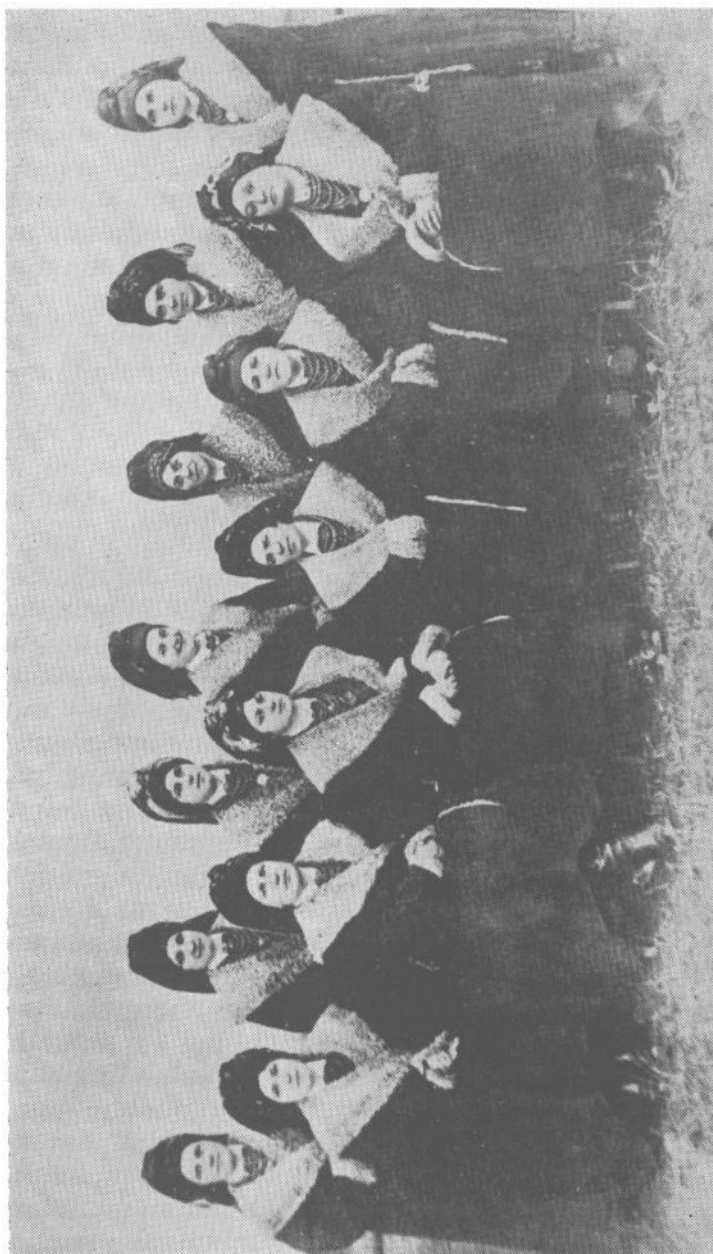
1) Гл.: З Товариства Охорони Воєнних Могиł. „Літопис Червоної Калини”, ч. 6, червень 1931; стор. 17.

Про культ стрілецьких могиł в Угнові гл. статтю о. Василя Гумовського.

Марія з Лисаків Петришин

ФІЛІЯ „СОЮЗУ УКРАЇНОК” В УГНОВІ

Філію „Союзу Українок” засновано в Угнові в 1932 р. Ініціаторкою і основницею Філії СУ була Степанія Дорожинська (сьогодні вже померла), яку вибрано першою головою цієї ж Філії. Вона головувала до 1936 року. В цьому році головою вибрано Марію Петришин, що очолювала Філію аж до другої світової війни. Філія в Угнові начисляла понад сто двадцять членів і згуртувала коло себе найсвідоміше жіноцтво. Багато з цих членкинь належало також і до інших культурно-освітніх релігійних і економічних товариств, а саме до Читальні „Просвіти”, кружка „Рідна Школа”, кооперативи „Народня Торгівля”, банку „Кооперативний Банк Угнівщини” і ін. Філія мала свою домівку спершу в приватному домі першої голови С. Дорожинської, а опісля в будинку Читальні „Просвіти” безплатно. Філія підлягала „Матірньому Союзові Українок” у Львові (останньо змінено назву на „Централя Союзу Українок” у Львові). Свою діяльність вела Філія за статутом, одержаним з централі у Львові. Філія мала право основувати кружки „Союзу Українок” по селах. Такі кружки з рамени угнівської Філії основано в таких селах: Вербиця, Вілька Вербицька, Диниська, Карів, Махнів, Новосілки Кардинальські, Терношин, Ульгівок. Вже перед самим вибухом другої світової війни підписано статут для Корчева і Стай, а в інших селах кружки були в стані ор-

Перший виділ Філії „Союзу Українок” в Углові, 1932 р. З ліва до права: Анастасія з Дорошів Левицька, Марія з Рубинівичів Дорош, Степанія з Козаків Дорожинська, голова; Олена з Дорожинських Скрипчує, Теодосія з Лисаків Павлик, Анастасія з Дворницьких Салюк. Стоять: Марія з Дворницьких Романовська, Марія з Лисаків Петришин, Текля Камінська, Іванна Божик, Павлина Петришин, Оля (Одарка) з Трешневських Савка, Марія Салюк.

ганізації. Клубок „Союзу Українок” у Василеві Великому підлягав Філії СУ в Белзі (тому що був оснований раніше за Філію СУ в Угнові). Знову ж клубок СУ в Піддубцях підлягав Філії СУ в Раві Руській, бо Піддубці підтримували більший зв'язок з Равою Руською. На терені самого Угнова Філія СУ проявляла живу діяльність влаштуванням різних імпрез як: „День Матері” (спільно з місцевою Захоронкою), Свято на пошану Лесі Українки, „Андріївський вечір”, реферати, щедрування, гагілки тощо. Свячене і Просфору влаштовували спільно з Читальнею „Просвіти” і клубком „Рідна Школа”. В той спосіб Філія СУ підсилювала також свою касу. В міру потреби Філія СУ співпрацювала також зі всіма іншими товариствами й установами, що находились на терені Угнова чи Угнівщини. Кожної п'ятниці, починаючи від першого вересня до кінця квітня в шостій годині вечора Філія влаштовувала сходини для своїх членок у власній домівці. Тут відбувалося голосне читання часописів, книжок, дискусій над прочитаним, а крім того жінки обмінювались різними думками, заввагами й порадами чи то щодо виховання дітей чи домашньої господарки. В висліді всі присутні були задоволені і радо сходилися на такі дискусії. Членкині СУ доносили нашим політичним в'язням в Угнові теплий харч тричі в день, а також посилали харчові пакки до в'язнів у львівських тюрмах. При Філії СУ згуртовано також дівочий доріст в віці 14—18 літ, як майбутніх членок товариства. Вела його дуже гарно і вміло п. Марія Трешневська (сьогодні вже померла) дружина місцевого пароха. Була вона також одною з найкращих і найактивніших членок угнівської Філії. Крім неї було ще кільканадцять дуже активних членок нашої Філії, які не жалували ніколи ані свого часу, ані труду ні грошей якщо цього вимагали потреби нашої Філії. Кілька з них живе на терені Америки чи Канади. Їхні прізвища: Теодосія Павлик, Олена з Дорожинських Скрипчук, (сьогодні вже померла), Софія Теслюк, Дарія Савка, Степанія Слюзар, Текля Мельник. Решту прізвищ, на превеликий жаль, не можу подати з огляду на теперішнє місце їх перебування. Філія СУ утримувала тісні зв'язки зі своєю Централєю у Львові (обіжники, звідомлення тощо, висилання представниць Філії на щорічні загальні збори централі СУ у Львові і навпаки, вітання делегатки централі на загальних зборах угнівської Філії СУ). Побувала в Угнові два рази як делегатка від централі сенаторка Олена Кисілевська, що дуже цікавилася оригінальним угнів-

ським одягом. В такий сам спосіб угнівська Філія СУ утримувала тісні зв'язки з кружками по селах.

Філія „Союзу Українок” в Угнові.

Посередині сенаторка Олена Кислевська (1934 р.).

В 1932 році угнівська Філія СУ взяла участь у показі народньої ноші у Львові, зорганізованому Головною Управою „Союзу Українок”. За оригінальну стародавню угнівську ношу дістала наша Філія першу нагороду і як премію гарний килим, який подарувала вона для місцевої церкви. В 1934 р. Філія взяла також участь в Українському Жіночому Конгресі в Станіславові, де також за угнівську ношу дістала загальне признання. Коли у Львові вибудовано в 30-их рр. Українську Народну Лічницю ім. Митрополита Андрея Шептицького, а Централья СУ звернулась зі закликом до зорганізованого українського жіноцтва закупити подушки на ліжка до цього шпиталю, то Філія СУ в Угнові закупила для нього 12 подушок за збірки, переведені між місцевими членами. В 30-их рр. перед другою світовою війною угнівська Філія СУ проявила оживлену організаційну працю. Та, на жаль, війна поклала край усьому, і сьогодні члени Філії і кружків „Союзу Українок” розбрилися по цілому світі. Деякі з них у вільному світі та найбільше роз-

селені по Радянському Союзі або заслані на далекий Сибір, чи виселені на німецькі землі в нинішній Польщі. Багато з них уже не живе.

Угнівки і центральний провід українського жіноцтва в угнівських одягах на Українському Жіночому Конгресі в Станіславові в 1934 р.

Сидять від ліва до права: Делегатка Канади Романчич, МІлена Рудницька, Софія Русова і Олена Кисілевська. Стоять: Степанія Дорожинська, голова філії СУ в Угнові, Олена Скрипчук, Н. Мельник (Львів), Катерина Мазикевич, Текля Косонога, Стефанія Котовська (Рава Руська) і Марія Романовська.

Іван Козак

ТРИ ВСЕНАРОДНІ СВЯТКУВАННЯ В УГНОВІ

Читальня „Просвіти” в Угнові постійно відзначувала відповідними святкуваннями роковини всіх важливіших історичних подій і осіб. До них належали передусім Листопадові Роковини, Свято Соборности та Шевченківське Свято. Всі ці святкування відбувалися кожного року в однаковому часі, з більш-менш стандартним порядком, і з суто льокальним характером. Деякі, як наприклад, святкування Листопадового Зриву, були заборонені польською владою, тому обмежувалися до врочистої Богослужби в церкві та святочних сходин у читальняній домівці, що проходили як так звані „довірочні збори” на підставі постанов б. австрійського закону про зібрання, який зобов’язував у Галичині також за Польщі. Такі збори можна було влаш-

товувати без дозволу адміністраційно-поліційної влади, але не як публічні, тільки як „закриті” на основі окремих записок кожного учасника, при чому голова та президія мусіли знати особисто всіх присутніх.

Д-р Іван Козак
б. адвокат в Угнові.

В останніх роках перед другою світовою війною відбулися в Угнові три особливі святкування, що були справжніми все-народними маніфестаціями та залишили непроминальні враження у всіх учасників.

Ці торжества то: посвячення парохіяльної церкви, відзначення 70-літнього ювілею Матірнього Товариства „Просвіта” і святкування 950-річчя хрищення Руси-України.

Посвячення української греко-католицької церкви після розмалювання її мистцем Дам'яном Горняткевичем, довершив 24-го червня 1936 р. Перемиський єпископ сл. п. Кир Йосафат Коциловський.

Вже раннім ранком в цю неділю стали напливати до Угно-ва мешканці довколишніх сіл, що вкупі з місцевими міщанами залягли дослівно всі вулиці і майдани довкруги тріомфальних брам і церкви. Зодягнені в свої барвисті одяги, поміж якими особливо вирізнялися оригінальні строї угнівських міщанок, вони творили пишний мальовничий образ.

Для привітання владики постробно дві тріомфальні брами, першу біля Української Кооперативи на початку Церковної вулиці, а другу перед входом до церкви. Обидві брами прикрашено українськими національними та папськими прапорами та за-

квітчано зеленню і блакитно-жовтими стрічками. На верху кожної з них красувався стилізований напис: „Вітай Владико!” — У будові тих привітальних брам взяли участь поруч членів церковного братства всі члени виділу Читальні з головою. Перед в'їздом до міста на „Бартішці” вижидала владика кінна бандерія вершників у народніх одягах на баских конях, зорганізована виділом Читальні. Після привітання трикратним окликом „Слава” бандерія оточила єпископський автомобіль та супроводила його аж до першої тріумфальної брами. Там були зібрані церковні процесії з Угнова і всіх довколишніх парохій під проводом своїх парохів, а далі шкільна дівора в українських народніх одягах та представники всіх українських організацій. Прибули також посадник міста, поляк, відпоручники римо-кат. парохії та представництво жидівської віровизнаневої громади. Після привітання удався владика в супроводі духовенства і процесій до другої брами, де його вітав парох і декан о. Олександр Трешневський, а старший брат старечого братства, Семен Закревський передав владіці традиційний хліб і сіль. Після посвячення нового престола і церкви владика відслужив в сослужінні численного духовенства на церковному майдані архисрейську Службу Богу.

Після полудня відбувся в приміщенні Української Бурси святочний обід з участю єпископа, всіх священників, представників організацій та запрошених гостей. За спільною трапезою виголошено декілька промов. Від імені Читальні та інших місцевих організацій промовляв голова читальні д-р Іван Козак.

Це величаве церковно-національне свято, що в ньому взяли участь непроглядні маси народу, було імпазантним виявом не тільки безмірної відданости жителів Угнова й Угнівщини своїй св. Вірі і Церкві, але також гармонійної співпраці громадського чинника з церковним.

Чергове всенароднє свято в Угнові відбулося влітку 1938 року для відзначення 70-літнього ювілею Матірнього Товариства „Просвіта”. Згідно з вказівками Головного Виділу „Просвіти” створено при місцевій читальні окремий Ювілейний Комітет, що ділився на три секції: загальну, жіночу та Секцію Молоді. Першу з них очолював голова читальні, д-р Іван Козак, що був водночас головою всього Комітету, другу пані Марія Петришин (дружина адвоката), а третю п. Яків Стирко. Кожна з цих секцій влаштувала окреме святкування в часі від червня до серпня згаданого року. Всі ці святкування прохо-

дили під відкритим небом за такою чергою: Свято Молоді злучене зі спортовими змаганнями, Свято Жінки з різноманітною програмою та вкінці загальна Академія. Остання мала місце на церковному майдані, а її програму поруч деклямацій та хороших продукцій виповнив також символічний живий образ. У всіх тих святкуваннях крім мешканців Угнова взяли участь численні жителі довколишніх сіл.

Третє свято влаштовано 25 вересня 1938 р. з нагоди 950-річчя хрищення Руси-України. Воно було останнім в низці згаданих святкувань, а zarazом чи не найбільш маніфестаційним поміж ними. Почалося воно архиєрейською св. Літургією, яку відслужив в сослужінні численних священиків Перемиський єпископ-помічник сл. п. Кир Григорій Лакота. Його привітання в супроводі кінної бандерії відбулося подібно, як два роки раніше привітання єпископа-ординарія Кир Йосафата. Після Богослужби сформувався величавий похід під проводом владики в оточенні священиків, з церковними процесіями, представниками товариств та поперх 10,000 людей з Угнова й околиці. Похід пройшов у супроводі кінної бандерії вулицями міста до „Лугу” над річкою Солокією, де відбулося торжественне освячення води в річці.

Небуденні враження та незвичайний підйом духа, що їх викликало кожне із згаданих святкувань в учасників і навіть глядачів, відбивалися на їхніх обличчях, що сяяли радістю і повагою. Вони раділи однаково своїми національними прапорами, що пишно маяли на тріумфальних брамах, домах міста та в руках вершників бандерій, як і своїми народними та церковними піснями, що лунали звідусіль. Ця радість єдналася з почуттям національної солідарности і гордості та зі свідомістю могутньої сили, що всіх об’єднала одною спільною ідеєю.

Володимир Петришин

(б. секретар Ювілейного Комітету в Угнові)

ЗАСНУВАННЯ ЮВІЛЕЙНОГО КОМІТЕТУ ЧИТАЛЬНІ „ПРОСВІТИ” В УГНОВІ

В грудні 1924 р. за почином тодішнього і довголітнього голови Читальні „Просвіта” в Угнові Корнила Целевича постав при читальні ювілейний комітет святкування 40-ліття заснування читальні. З’їзд вирішено скликати в 1925 р. і крім того видати історію Угнова. В січні 1925 р. видрукував Ювілейний

Комітет відозву до земляків, у якій представив зміст майбутньої книжки. Ось він (у скороченні; мова і правопис справлені):

Угнів, дата поштової печатки. Вельмишановні і Дорогі Земляки! Дня 29 січня 1925 року минає якраз сорок років від хвилини, коли в нашому рідному містечку гурток чесних і свідомих одиниць (громадян) заснував Читальню „Просвіти”, що, як бачимо, проіснувала майже пів сторіччя, бо від 1885 р. і не зважаючи на всі лиха, що ними була її доля, існує і розвивається сьогодні.

Цей гурток свідомих одиниць, що тому сорок років заснував у нашому Угнові Читальню „Просвіти”, мабуть і сам не розумів, яке велике діло він творить.

Тепер бачимо ясно, що наша читальня була тим благодатнім огнем, що своїм промінням просвітив наші голови, розігрів наші серця, розпалив і насталив нашу волю, щоб ми стали розумніші, кращі і сильніші, ніж були досі. Ми зрозуміли, що годі жити і працювати тільки для себе, а навпаки — треба віддати частину праці і для загалу. А тоді стане життя краще нам усім і тим самим і нашому великому українському народові.

Здається невеликий час — сорок років, а таки він великий. Хай кожен сам тільки розважить, скільки довелось йому самому пережити в той час, скільки нашому рідному містечку, а скільки цілому народові. Упадок шевського ремесла, часті пожеари, початок масової еміграції до Америки, великий процес за громадський ліс, щораз більше зубожіння міщанства і вкінці вибух світової війни, холера і всякі інші страхіття, що їх привела за собою війна, аж до останніх важких часів, коли ми опинилися під пануванням польської влади, — все те жива, кривава частина нашої долі, перед якою ми вже не можемо втекти.

Всі події, що немов громи і блискавиці падали довкруги нас, не полишили в спокою і нашого містечка. Ми всі разом і кожний зокрема таким або іншим способом брали участь у цих подіях і серед них проходило наше життя.

Отже тепер, коли святкуємо сорокліття нашої читальні, виникла серед нас здорова й корисна думка — закріпити цю хвилину виданням Ювілейного збірника, що списаний самими угнівцями, або тими одиницями, що колись жили в Угнові, дав би можливо всебічний і якнайточніший образ минулого і сучасного нашого містечка. Щоб це здійснити, засновано при нашій Читальні „Просвіти” ювілейний комітет, що вже зачав

працювати. Цей комітет виготовив точний план цього ювілейного збірника, (що його присилаємо Вам у прилозі).

До співучасти в праці над викінченням збірника старасмося запросити всіх визначніших угнівців. Ось тут пояснюємо Вам ближче зміст цього збірника:

Збірник складається з трьох частин. В першій частині (Угнів у старих і передвоснних часах) буде подана історія Угнова від найдавніших часів аж до моменту вибуху світової війни. Будуть там зібрані всі вістки, що знаходяться в наших літописах, у наших давніх пам'ятниках, і в інших актах та джерелах про Угнів. Ці акти, документи, привілеї, грамоти та інший матеріал постарасмося надрукувати по змозі в первісному сирому виді.

Окрему розвідку присвятимо нашій церкві. В іншій окремій розвідці напишеться про старий василіянський монастир в Угнові, про стару й нову церкви, дзвіницю, каплиці, церковні братства, про парохів і сотрудників та завідателів, про дяків і взагалі все, що відноситься до церковно-релігійного життя Угнова.

Окрема розвідка присвячена фундації ім. Жуковських. Тут подасться життєпис фундаторів, їх характеристика, заснування фундації і її призначення та діяння аж по сьогодні.

В наступній розвідці представиться точний опис життя і побуту угнівського міщанства, їх фізична і психічна структура, житлові умовини, мешкальні і господарські будинки, внутрішнє влаштування і устаткування хати, ноша угнівців обох полів і різного віку, мова, звичаї та обичаї (христини, весілля, похорони, вечірки, гагільки, обжинки й інші господарські звичаї тощо).

Вкінці буде розвідка про взаємини з угнівськими поляками та жидами в історичному аспекті.

Останній розділ міститиме спомини самих угнівців про життя-буття Угнова, а також і спогади інших людей, що знали і запам'ятали про Угнів. Комітет справить їх і приготує до друку, вважаючи, що кожна, навіть мала згадка є тією цеглиною, з якої вчені складають великі і повні картини життя цілого народу. Хочемо в такий спосіб списати історію славного на цілу нашу країну Угнова.

В другій частині Ювілейного Збірника буде списане все, що пережив Угнів від вибуху світової війни (1914) по сьогодні, а то: Крижаві бої під Угновом між австрійськими і російськими військами, прихід російської армії та її відношення до мі-

шан, поворот німецьких і австрійських військ, обстрілювання міста від сторони Піддубець, пожари, відступ російських військ, господарювання німців, австрійська військова адміністрація. Далі — хвиля розпаду Австрії і початок української державності та війна з поляками. Цим подіям мусимо присвятити особливу увагу, бо під час них виявилось, що Угнів виповнив свій обов'язок перед нацією.

Учасники цих визвольних змагань самі розкажуть, як ішли бої проти поляків під Угновом і довели до нього, як угнівська залога мусіла відступити на схід, як постала з неї славна Угнівська Бригада, як опісля ця бригада пішла з цілою Галицькою Армією на Східню Україну і що вона там перейшла та перебула. Цей опис буде важкий тому, що на славетних учинках наших угнівських героїв колись наші нащадки будуть учитися любови і самопожертви для народу.

В наступному розділі буде опис страшних мук і терпінь, що їх довелось пережити нашим інтернованим і нещасним полоненим у польських тюрмах і таборах полонених в Домбю, Стшалкові, Бересті і ін.

В останній статті буде поданий пом'яник (список) полеглих під час війни угнівських героїв разом із їхніми життєписами. Тут теж буде доданий жмут воєнних спогадів, списаний чи розказаний учасниками війни.

В третій частині буде описаний сучасний Угнів. Тут буде топографія Угнова й околиці разом із річкою Солокією, з нивами, сіножатями, лісами, процентове відношення українців, поляків та жидів, число мешканців, рух населення, хто і чим займається фахово, здоровний стан містечка, майно загальної, християнської і жидівської громад, процес за ліс між християнською і жидівською громадами, підклад передвоєнних пожегів, протижидівський рух у місті і наслідки його, війти (бурмістри) в Угнові і радні, що вони зробили для громади, бюджет громади тощо.

Далі будуть розвідки про шкільництво в Угнові і товариства, а зокрема про Читальню „Просвіти“. Постараємося теж подати якнайточніший список усієї інтелігенції, що вийшла з Угнова і де хто тепер живе. Про визначніших уже померлих угнівців будуть короткі і змістовні згадки.

Дуже раділи б ми, якщо ми могли б присвятити розвідку угнівській заморській еміграції, подати фотографії замітніших угнівців в ЗДА, Канаді і південній Америці. Тому обов'язком

усіх угнівців емігрантів є прислати ювілейному комітетові свої фотографії.

Додаємо, що цілий ювілейний збірник буде гарно оформлений і прикрашений численними зібритками актів, письм, і плянами та картами. Словом — наш Ювілейний Збірник буде пам'яткою, гідною великої хвилі, яку переживаємо, і славного минулого нашого міщанства і самого Угнова.

Тому віримо, що кожний угнівець, де б він не був, відповідно до свого становища і маєтку причиниться грошовими датами до здійснення цього заміру.

Ми оподаткували себе примусово і вирішили, що на кожного з Вас припадає такий податок у висоті 5 американських доларів. Просимо прислати його негайно на нижче подану адресу. Будемо друкувати звіт про прислані вкладки, і тому кожен матиме право публічної контролі над цими грішми.

Крім того прохаємо Вас подати нам негайно всі адреси Ваших знайомих угнівців, яким ми могли б післати цю відозву, або осіб, що колинебудь мали із нашим містом такий чи інший зв'язок.

Вкінці просимо Вас узяти участь у праці над ювілейним збірником — Вашими порадами, заввагами, замітками, присланням Ваших споминів, дат, фактів, постачанням нам документів, письм, та всяких інших матеріалів, що відносяться до нашого міста. Все прислане використаємо пильно для збірника, а опісля передамо до збереження в архіві одного із наших наукових товариств, або на Ваше бажання звернемо їх Вам.

За Комітет для видання Ювілейного Збірника при Читальні „Просвіти” в Угнові: Корнило Целевич, д-р Павло Лисяк, Йосиф Решетило, Гринь Онишкевич, Теодор Редкевич, Іван Бараник, Параскевія Медведівна, Яків Мазикевич. Всі посилки проситься слати на адресу: Інж. Корнило Целевич в Угнові.

Зміст книги:

Угнів — старий і новий. Історія, суспільно-господарський стан, культура, побут і життя. Ювілейне видання з нагоди 40-літніх роковин заснування Читальні „Просвіти” в Угнові 1885—1925.

Оглав:

Переднє слово.

I. Угнів у старих і передвоєнних часах

1. Історія Угнова
2. Матеріяли і знадоби до історії Угнова
3. Історія угнівської церкви
4. Фундація ім. Жуковських в Угнові
5. Розвиток суспільно-господарських відносин містечка Угнова
6. Життя і побут угнівського міщанства
7. Поляки в Угнові
8. Жиди в Угнові
9. Спомини з минулого Угнова.

II. Угнів під час світової і визвольної української війни

1. Перші події світової війни, битви під Угновом в 1914 році
2. Російська окупація
3. Прихід німців у 1915 році
4. Поворот австрійської влади в 1915 році і життя аж до розпаду Австрії в 1918 р.
5. Початок української визвольної війни і воєнні події під Угновом
6. Історія угнівської бригади
7. Угнівці в Стшалкові, Домбю, Берестю і інших польських таборах
8. Пом'яник угнівських героїв
9. Публікації
10. Воєнні спогади.

III. Сучасний Угнів

1. Топографічно-фізіографічний опис Угнова й околиці
2. Статистичний огляд
3. Громада
4. Шкільна справа
5. Товариства і публічне життя
6. Угнівський літопис
7. Українська угнівська інтелігенція
8. Угнівці на еміграції
9. Історія Читальні „Просвіти” в Угнові
10. Всячина.

**
*

Голова Ювілейного Комітету і тодішні студенти університету стали збирати матеріяли. В короткому часі наспіли спогади угнівців розсіяних не тільки по Галичині, але також і з Чехословаччини, Австрії, (Відня), з Києва, Одеси і з Холмщини.

В липні 1925 р. поширено комітет з 8 до 15 осіб. Головою комітету був надалі Корнило Целевич, а секретарем Володимир Петришин. Цей поширений комітет постановив видати не тільки історію Угнова та влаштувати з'їзд угнівців, але також побудувати великий, мурований, поверховий Народний Дім. Відозву в справі збирання фондів на будову підписали крім комітету також усі угнівські товариства.

Після отримання першої відозви, угнівські емігранти, згуртовані в м. Джерзи Ситі стейту Нью Джерзі, заснували комітет для несення матеріальної допомоги просвітнянській акції в Угнові та Угнівщині. Комітет угнівців передрукував відозву і додав до неї теплий заклик до угнівських земляків в Америці скласти пожертви для комітету. Цей заклик підписали: Михайло Косоноцький, голова, Григорій Салюк, секретар, Андрій Рубинович, касир. Ось ця відозва:

**Комітет несення матеріальної помочі просвітній акції для
Угнова і Угнівщини в Злучених Державах з осідком
в Джерзи Ситі, Н. Дж.**

По з і р У г н і в і У г н і в щ и н а !

Дорогі Земляки Емігранти з Угнова і Угнівщини!

Коли читаємо прислані Вами американські часописи, бачимо, що на Ваших очах у Новому Світі на вільній землі Вашингтона виростають, як гриби по дощі, один за одним величаві народні робітничі доми, в яких концентрується народне, робітниче життя — в вільних хвилинах для розради, самопомочі і освіти.

Не так воно у нас! В нашому рідному містечку Угнові, центрі Вашої рідної околиці Угнівщини.

Крім величавої церкви в Угнові, Вами прикрашеної, та до якої скликає Ваших рідних золотим гомоном на молитву недавно уфундований Вами дзвін, не має народне життя Угнова й Угнівщини відповідного дому, в якому могло би простірно хвилювати.

Два скромні домики, що ними розпоряджаємо, підпадуть невдовзі руйнації. В першому з них на розі Церковної вулиці міститься „Господарська Торговля”, кооператива з обмеженою

порукою в Угнові — єдина наша крамниця споживчих товарів, каса „Народний Дім” в Угнові, шкілька для дітей (захоронка) ім. Т. Шевченка в Угнові і Клубок Українського Педагогічного Товариства. Цей дім збудований на пів з болота і старого дерева, критий лихою бляхою. Другий дім, сусідній із першим, то дім Читальні „Просвіта”, збудований уже на Ваших очах. В ньому приміщається Читальня „Просвіти” в Угнові, що в цьому році обходить 40-літній ювілей свого існування, Філія Товариства „Просвіта” в Угнові, яка опікується читальнями в Угнівщині, і Філія Товариства „Сільський Господар” в Угнові. Цей дім також за тисний уже на сьогоднішній наш національний розрост; він теж вимагає репарацій. Оба дома займають площу $9 \times 40 = 360$ квадратних метрів, на якій з Вашою допомогою мусимо побудувати величавий мурований народний робітничий дім в американському масштабі, де знайдуть приміщення всі вище названі товариства, школи народні і промислові, велика зала на аматорські вистави, збори, віча, наради; в цьому домі буде століттями горіти негасаюче вогнище народнього життя. Такий дім має коштувати около чотири тисячі доларів, яких ми не в силі зібрати в краю.

Цей дім має стати нашою повітовою твердинею, в якій борці будуть виховувати вірних синів нашої в кайдани закутої Батьківщини. На цьому домі буде напис золотими буквами, що це Ви, американські емігранти з Угнова й Угнівщини — збудували його собі, своїм рідним, Угнову і Угнівщині.

І будуть грядучі покоління читати в історії Угнова, яку саме пишемо, що в тяжкий час польської неволі не забули Ви про них і будуть згадувати Вас вдячними словами.

Для переведення цієї акції в Америці покликується вибраний Вами комітет у Джерзі Сіті, а в краю цією справою буде займатися Ювілейний Комітет. Вся ця акція тісно в'яжеться і є продовженням діяльності Ювілейного Комітету для видання історії Угнова. Дохід з майбутньої розпродажі книжки призначиться на ту саму справу.

В Угнові, в липні 1925 р.

Ювілейний Комітет: О. Олександр Говда, д-р Павло Лисяк, Гринь Онишкевич, Микола Бараник, Филимон Косоноцький, Іван Бараник, Іван Скрипчук, студ. прав, Яків Мазикевич, Корнило Целевич інж., Параскевія Медведівна, Іван Скрипчук, с. Теодора, Теодор Редкевич, Максим Пиріжок, Йосиф Решетило, Володимир Петришин, студ. прав.

За Виділ Читальні „Просвіти” в Угнові: голова Корнило Целевич, Яків Мазикевич. За Раду Філії Красного Т-ва Господарського „Сільський Господар” в Угнові: голова о. Олександр Говда, секретар Степан Божик.

За Старшину Кружка Українського Педагогічного Товариства в Угнові: голова Степанія Дорожинська, секретар Ольга Заяцева.

За Виділ Філії Товариства „Просвіта” в Угнові — голова: д-р Романків Іван, секретар: Бас Володимир.

За Управу Кооперативи Господарсько-кредитова спілка „Народний Дім”, кооператива з обмеженою порукою в Угнові: Андрій Заяць, Гринь Онишкевич.

За Управу кооперативи „Господарська Торговля”, кооператива з обмеженою порукою в Угнові: Мирослав Заворотюк, Іван Гумовський.

Подаючи цей заклик в справі будови народного робітничого дому в Угнові до відома всіх уроженців судового повіту Угнів, просимо ласкаво не відмовити допоміч в цьому важному ділі, бо то жертва не для себе, а для свого народу, своєї будучности і нашої кращої долі.

Жертви, як також імена жертводавців просимо слати на адресу: Michael Kosonocky, 336 St. Paul's Ave., Jersey City, N. J. Про пожертви оголоситься своєчасно в часописі і перешлеться їх Ювілейному Комітетові Читальні „Просвіти” в Угнові.

За Комітет несення матеріальної допомоги просвітній акції для Угнова й Угнівщини в Злучених Державах з осідком у Джерзі Ситі, Н. Дж. — предсідник: Михайло Косоноцький, касієр: Андрій Рубинович, секретар: Григорій Салюк.

**

В липні 1925 р. виставлено на продаж в Угнові велику площу при равському гостинці напроти церкви, де перед першою світовою війною приміщалася „Руска Каса”. Цей будинок, б. власність бл. п. о. Василя Романовського (угнівця і пароха Угнова) продавав зять покійного, також угнівець, о. Петро Підгорецький. Ціна будинку була приступна. Ювілейний Комітет, згл. Читальня „Просвіти” закупила будинок за \$ 575 і дала завдаток \$ 120. Та після кількох тижнів, не маючи надії зібрати всі гроші в короткому часі, комітет зрезигнував з купна площі. До половини серпня 1925 р. прислано до Ювілейного Комітету всього \$ 146 і 145 зл. п. з Америки і з Європи. Але таки

Збирання фондів на будову великого дому, як також матеріалів для ювілейної книги продовжувалося. Вже в 1927 р. мож-

Оригінальні підписи членів Ювілейного Комітету (1925).

на було видати книжку, та не зроблено цього через брак грошей. З матеріалів, що були тільки власністю комітету, видруковано в місячнику „Рідна Школа” розвідку Степана Божика п. н. „Історія шкіл в Угнові” і видано окремою відбиткою, і розвідку Корнила Целевича п. н. „Ремісничі цехи в Угнові”, в журналі „Життя і знання” у Львові за 1932 р. стор. 28—32, 4°. На частинне покриття коштів друку „Історії шкіл в Угнові” виплатив Ювілейний Комітет \$ 20 т-ву „Рідна Школа”. Деякі інші матеріали, що мали ввійти в збірник, видруковано в календарях „Червоної Калини” і в „Літописі Червоної Калини”, а то: спогади про українсько-польську війну — бої під Угновом А. Шустикевича, І. Околата, Дм. Бречки, Ст. Божика і ін. Під час другої світової війни майже вся угнівська інтелігенція виїхала на еміграцію. Деякі матеріали вдалося вивезти на захід, але дещо з них опинилося поза засягом Ювілейного Комітету в ЗДА, згл. т-ва „Угнівщина”. Один примірник відбитих машинкою матеріалів знаходиться в архіві Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, тепер філіялі АН УРСР, де їх здепоновано перед другою світовою війною.

Заснований у 1925 р. в ЗДА Комітет несення помочі краєві перезвано перед другою війною на „Товариство Угнівщина” 16 квітня 1939, яке пізніше на загальних зборах дня 4 вересня 1950 р. вирішило видати збірник не тільки про Угнів, але й про Угнівщину.

Майже всі матеріали до збірника треба було збирати наново, тому деякі статті без потрібних джерельних матеріалів, що знаходяться на рідних землях, неповні і не такі докладні, як оригінальні.

З 15-ох членів комітету з 1925 р. вже не живуть: о. Олександр Говда, д-р Павло Лисяк, Микола Бараник, Гринь Онишкевич, Параскевія Медвідь, Іван Скрипчук, син Теодора, Теодор Редкевич і Йосип Решетило. Чотири залишилися на рідних землях, — доля їх невідома* два живуть у ЗДА і один у Канаді.

Теодор Решетило

УГНІВ, УГНІВЩИНА І ПОЛЯКИ

Про взаємини українців і поляків в Угнові та околиці була згадка в кількох інших статтях. Тут подається загальний огляд взаємин культурних цих двох національностей на протязі кількох останніх десятиків років.

Мало котре містечко в східній Галичині як Угнів мало панівний елемент український у XIX і попередніх сторіччях. Угнівці називали себе міщанами або господарями, бо в місті було дуже мало поляків „міщан” — автохтонів. Напливовий польський елемент називали угнівські міщани зайдами. Поляки розмовляли з нашими міщанами українською мовою. Прихожі поляки судові, поштові і залізничні урядовці знали також українську мову. Деякі українці (Ходань, Фединський) були одружені з польками. Дома була у них панівна мова українська. Та вже в нашому сторіччі їхні діти почали польонізуватися. Вийнятком був нотар Целевич, якого дружина і донька були польки, а чотири сини свідомі і активні українці. Але мама й донька також не цуралися українства, приходили до читальні і помагали при влаштуванні аматорських вистав тощо.

Українці ходили до церкви, а поляки до костела. Лиш у великі свята, як Різдво і Великдень дехто з міщаних родин ходив і до церкви і до костела. Тому що народню школу для дівчат провадили польські монахині, вони старалися впливати на українських дівчат ходити і до костела в великі свята.

З початком XX ст. в Раві Руській, Жовкві, чи Белзі чулося більше польську мову ніж українську, і то серед українців, головню тоді, коли вони зустрічалися з поляками. Тим саме різнився від них Угнів, де навіть поляки автохтони розмовляли з українцями українською мовою. Коли за Австрії вже в другій класі народньої школи починали вчити і польської мови, то угнівські хлопці не дуже відчували потребу вчитися тієї мови. Причиною українства угнівських міщан була наша церква з красою і урочистістю нашого обряду з прегарними церковними співами, в яких брали участь усі міщани, старші й молодші, сильна індивідуальність місцевих священників, праця в минулому оо. Василіян, що колись мали в Угнові монастир і церкву, а далі грамотність наших міщан і відносно вища освіта ніж по селах та факт, що вже в минулому сторіччі посиляли вони своїх дітей до дальших шкіл... Крім того кращий відносно добробут міщан — ремісників, їхні ремісничі організації — цехи були тими чинниками, що скріплювали угнівських міщан в їхній релігійній і національній відрубності. Міщани — ремісники їздили з своїми товарами по цілій майже східній Галичині і скрізь бачили, що населення автохтонне то українці, люди тієї самої віри і національності.

Про силу поляків в Угнівщині говорили їхні костели і римо-католицьке віровизнання та їхня польська національність. Віра й релігія визначала тоді і національність. Наші церкви були в усіх наших селах, до одної парохії належали нераз 2—3 села. Поляки натомість мали свої костели тільки в Угнові, Терношині і Брукенталю. До цих парохій належали поляки з сусідніх сіл. Деякі латинники ходили перед першою війною до церкви, тому що костел був далеко, і тому нераз латинську відправу чули тільки в рокові свята в своїх костелах. Наші селяни і міщани не потребували ходити до костела, бо церкву мали в місці.

До польської, римо-католицької парохії в Угнові належали також латинники з Карова, Домашева, Салашів, Піддубець, Вербиці, Корчева, Новосілок Передніх і Кардинальських, Застав'я і вже частинно спольщених німецьких колоній Юзефівки і Михайлівки. Хто тоді ходив до костела, був поляком або німецьким колоністом католиком. А ті, що ходили до церкви, були українці чи, як колись казали, русини. Після першої світової війни польське духовенство дуже стало пильнувати того, щоб латинники не ходили до наших церков. В цьому помагав і польський уряд, бо хто був латинником, того вважали за поляка. Тому то під час панування Польщі (1919—1939) польська адміністрація вимагала від деяких наших учителів, зокрема на польській етнографічній території латинських метрик, т. зн. зміни обряду, що в їхньому розумінні означало зміну національності. Через те після першої війни українця, що змінював обряд, уважали за зрадника свого народу.

Польща вважала нашу церкву найбільшою перешкодою в денаціоналізації українців. Польща не допускала нашого греко-католицького чи, як називали його, уніятського духовенства на Холмщину, Підляшшя і Волинь та до творення там наших релігійних громад. Польське католицьке шовіністичне духовенство воліло мати на цих землях православне духовенство, ніж наше свідоме греко-католицьке. Там навіть утворювано католицькі громади східного обряду під проводом польського духовенства. Поляки хотіли не справжньої унії, але латинізації і тим самим польонізації українців. Коли два роки перед другою світовою війною нищили поляки православні церкви на Волині, Холмщині і Підляшші, польське вище і рядове духовенство мовчало і не піднесло ніякого протесту в обороні бурення церков, хай і не католицьких.

Ще в XIX і раніших сторіччях польський напливовий елемент на наших землях почувався в меншості і тому горнувся до українців, тим більше, що й цей елемент ставав кріпаком у польських поміщиків. Колись польська шляхта розбудовувала польську культуру на українських землях саме через колоністів та костели. Так і в Угнівщині осередками польськості були власники більшої посілости ще за часів Речіпосполитої Польської. За Австрії роздрібнювалися великі поміщицькі майна, а коли скасовано панщину, дідичі почали убожити і продавати свої посілости жидам. Єдина тільки християнська громада в Угнові купила у поміщика Корчів. Позатим по селах були спори між громадою та дідичем за права користання громадським полем, пасовиськами й лісом. Рільництво не поплачувалося польським дідичам. Ті, що мали ліси, продавали їх підприємцям жидам, з яких деякі вели рабівничу господарку, яка не давала майже ніякого заробітку для селян. Дідичі будували горальні, що приносили їм прибутки. Був то єдиний промисл в Угнівщині. Тільки на т. зв. Бикові, за угнівським лісом засновано в останніх роках перед II. світ. війною фабрику крохмалю. Також вироблювано там ґлюкозу (рід цукру, що мав пристосування в медицині). Та це мабуть не давало великого приходу. За те польські дідичі вели політику. Проявилось це і під час наших визвольних змагань (1918—1919 рр.) і після них.

З приходом більшовиків двори зліквідовано, а їхні власники втекли на німецький бік.

Для нашого населення не відіграли дідичі ніякої культурної ролі. Їхній спосіб господарювання нічим не причинявся до поправки рільничої культури населення. Двори жили своїм, а наше село своїм відрубним життям, чужим для себе. Переважно дивилися двори на наше населення як на ворогів, що завидували дідичам власности ланів і лісів. Без сумніву пам'ятало наше населення ще панщизняну долю, а крім того завидувало дідичам їхньої великої власности через власну недостачу поля й лісу. Нераз ця поміщицька власність дорівнювала, а то й перевищала всю посілість селян. Частий голод на переднівку будив і скріплював ненависть до двора, де ще навесні стояли немолочені стоги збіжжя і стирти пані. Ні за Австрії, ні пізніше за Польщі не переведено відповідної господарської реформи з метою продажі селянам частини великих двірських маєтків. І за Австрії і за Польщі правили красем поляки, часто поміщики, які за Польщі розпарцельовували трохи своїх зе-

мель, та переважно між місцевих і спроваджуваних з заходу поляків колоністів з метою польонізації українських земель. А то ще більше обурювало місцеве українське населення, що терпіло голод землі.

З настанням радянської влади в Галичині знаціоналізовано поміщицькі землі, але вслід за тим розпочато акцію колективізації і закладання колгоспів. Систему приватного капіталу замінено державним і то диктаторським. За німецької окупації поміщицькі двори перемінено на „лігеншафти". Та годі почала діяти в Угнівщині польська підпільна організація і рівночасно польська бюрократія за тихою згодою німців. Однак ще за німецької окупації в Угнівщині польська підпільна організація майже не почувалася на силах діяти на терені Угнівщини, де діяла УПА. З поновним приходом більшовиків в 1944 р. Польща дістала Угнів і в рр. 1946 та 1947 виселила українське населення, спершу до східної Галичини, а потім до західної Польщі. Дехто з угнівців волів прикидатися поляком і їхати на захід, ніж на схід під більшовиків. В 1951 р. пересунено кордон на північ і Угнів знову прилучено до Радянської України.

У висновку можна сказати, що поляки в Угнові й Угнівщині не мали позитивного впливу на українське населення, хоч під культурним оглядом не стояли нижче українців. На наших землях польське громадянство, головнo урядовці, адміністрація, а навіть духовенство дошкульовали українському населенню і збуджували у нього лише ненависть. Польська влада і місцеve населення не потрапили здобути собі пошану й любов у українського населення.

Теодор Решетило

УГНІВ І УГНІВЩИНА ТА ЖИДИ

В минулому сторіччі, сто й більше років тому було в Угнові й по селах мало жидів. Вже в другій половині XIX ст. стали вони напливати до нашого містечка й поселяватися як купці й доставці імпортованих товарів. Початково співжиття угнівських міщан з жидівським населенням було задовільне. Та коли жиди, згл. їхні купці стали використовувати в несумлінний спосіб наше міщанство, приходило до конфліктів. Одним з таких конфліктів був т. зв. „погром" жидів міщанами під час великого пожару міста в 1901 р. Коли жиди, що найчастіше че-

рез свою необережність були спричинниками пожарів в Угнові, побачили, як зайнявся дах нашої церкви, стали кепкувати, мовляв „то ваш Бог горить”, деякі розлючені міщани кинулися на них і кількох потурбували. Вмішлася в це австрійська адміністрація, спровадила з Рави військо й арештувала кільканадцять угнівських міщан та вислано їх до в'язниці у Львові. Дехто, як Михайло Трусевич, син Фтоми, і Михайло Рубинович, син Сафата „втекли”, тобто виїхали до Америки і тому не попали в арешт. Щойно після кількох років повернулися вони до Угнова. Дивно, що з першим приходом більшовиків до Угнова арештовано Михайла Рубиновича першого і заслано на Сибір. Дехто вважав його арешт як пімсту за „погром”, бо не був він ніяким активним ворогом радянської влади, як і кожний інший міщанин. Доволі дивним було теж свідчення на судовій розправі в справі „погромів” одного жида, під присягою проти Івана Гумовського, що пізніше був дяком в Угнові і диригентом церковного хору. Коли заприсяжений жид скінчив зізнання проти „винного” в погромі Івана Гумовського, зголосився спеціально до судового трибуналу зі свідченням тодішній суддя повітового суду в Угнові та заявив, що оскаржений не міг брати участі в „погромі”, бо того самого дня їздив поїздом до свого сина Степана, гімназиста у Львові. (Знає про це о. Василь Гумовський, син Івана, тепер священик в Америці).

Не тільки дорослі міщани як покупці стикалися з жидами, але вже й дітвора зустрічалася з жидівською дітворою, чи то на вулиці під час забав, чи ще більше в школі. Жидівські діти не знали нашої мови, говорили між собою жидівською мовою — жаргоном, чи, як хлопці казали, „шварґотіли”. Вони називали наших дітей гоями. Наші діти вчилися від жидівських їхнього жаргону, а вони нашої мови.

Як у майже кожному галицькому містечку, так і в Угнові замешкували жиди в компактній масі центр міста, т. зв. ринок, частину Равської і Карівської вулиць, цілу Белзьку вулицю, що вела з ринку до „ремізи” і ще далі майже до млина, а також рівнобіжні й сусідні до ринкового прямокутника зовнішні вулиці. В домах при ринку містилися переважно жидівські крамниці та їхні купецькі лавки на т. зв. підсінню. В тих підсіннях приміщалися й християнські лавки продавців свинини і деяких інших товарів. Майже вся тодішня торгівля була в Угнові в жидівських руках. Т. зв. галянтерія, текстильні вироби, різні „мішані” товари, шкіра, одіж, дерево на будову, цегла, вапно, це-

мент, залізо, бляха, цвяхи, скло тощо були виключно в жидівських крамницях. Купці рогатого скоту, телят, курей, гусей і їхні різники були жиди. Також торгівці муки, збіжжя, молока, оліярі, поворозники, бляхарі, склярі, столярі, мулярі, пекарі, кравці, „панські” шевці, фризієри, фіякри, трафіканти, музиканти на весіллях, фабриканти содової води, т. зв. реставранти були майже виключно жиди. А що тодішні жиди були дуже релігійні, то в суботи чи жидівські рокові свята всі крамниці були закриті, а ринок опустілий.

З початком ХХ ст. деякі наші міщани пробували закладати крамниці, та без великого успіху. Були то: Іван Гумовський (дяк), а на передмісті Семко Лисяк, якому доволі щастило.

Ще в попередньому сторіччі і пізніше майже стало був в Угнові один лікар жид і один або два адвокати. Довший час єдиний в Угнові нотар був жид, хоч не любив він признаватися до цього. Коршмарі і крамарі по селах теж були жиди. Вони займалися також торгівлею збіжжям. Горальники також здебільша жиди. Під час першої світової війни коршми стали знижувати, а після неї майже не було їх в околиці.

До кінця першої світової війни жиди стояли виразно за Австрію та Німеччину, а проти Росії і боялися російських солдатів, а зокрема козаків. Царська воєнна адміністрація в рр. 1914/15 наказувала жидам замітати ринок і дороги перед їхніми домами. Говорили, що деколи козаки відрізували жидам пейси, та ледви чи то правда. Російська армія не арештувала ні не вивозила жидів, ані не побивала їх.

Після повороту австрійської армії в 1915 р. були випадки доносів на наших людей, боцімто вони співпрацювали з російською адміністрацією. Таки сейчас у тому році австрійська влада заарештувала Марка Пиріжка за „державну зраду” проти Австрії і вивезла до в'язниці в Терезієнштаті, де просидів він у тяжкій тюрмі аж до розвалу Австрії. А був він за російської окупації міським поліціантом, виконував накази влади і ніхто не вважав його за зрадника.

Під час існування нашої української держави в Галичині ставилися жиди до нашої влади льояльно, і не було ніяких доказів, що жидівське населення воліло поляків. Але коли після нашої програної українці бойкотували перші вибори до польського сейму, то жиди брали участь у голосуванні. Так само під час перших виборів до громадської ради жиди пішли на співпрацю з поляками. Сподіючися стримання жидів до дея-

кого ступеня від голосування, українці переговорювали з мо-
лодими т. зв. прогресивними жидами і за стримання від голо-
сування обіцяли їм, що наші радні ніколи не будуть виступа-
ти проти інтересів жидівського населення. Та жиди пішли на
співпрацю з польською адміністрацією, і українці не вибрали
в т. зв. четвертому колі своїх радних, тому що змайоризували
їх жиди.

Коли за Польщі соціально-економічне положення нежи-
дівського населення в Угнові стало погіршуватися, погіршу-
валися також і торгівля й економічне положення жидів. Роз-
виток кооперативи та реалізація кооперативних гасел нашого
народу під Польщею ішли до певної міри в розріз із інтереса-
ми жидівського населення, хоч наш кооперативний провід зов-
сім не мав на меті підривати економічну екзистенцію жидів.
Тому то й було незрозумілим, що дехто з жидівського суспіль-
ства вважав нашу кооперацію ворожою і зверненою проти жи-
дів. Перед самою другою війною зубожіння християнського
і жидівського населення в Угнові було помітне.

Під час другої світової війни, саме в момент, коли німці
зближалися до Угнова, були жиди дуже стривожені і неспо-
кійні, бо не могли сподіватися від німців нічого доброго. Жиди
знали вже тоді, що в недалекому Кристинополі спалено части-
ну жидівської дільниці та що німецькі військові частини обстрі-
лювали жидівську дільницю ніби то під претекстом, що жиди
стріляли до німецького війська. Та ніхто не був би в це пові-
рив. Настрій жидів змінився на краще, коли Угнів заняла Чер-
вона Армія. Зрозуміле, що воліли вони більшовицьку владу
ніж нацистівську. Але жидівське купецтво, промисловці і їхня
інтелігенція не могли захоплюватися соціально-економічною
структурою більшовиків, що виключала приватну торгівлю
і виробництво. Все ж таки воліли вони вибрати менше зло —
сталінський режим. Д-р Д. Кіндлер, лікар і до другої війни
секундар загальної лікарні в Сокалі, що був активним сіоні-
стом і після війни виїхав до Ізраїлю, нераз, ще під час війни
твердив (казав мені), що жиди були б радше за німцями, як-
що вони були б дозволили їм мати деякі права, а зокрема як-
що б німці не винищували жидів фізично. Однак жидівський
пролетаріят і деякі інтелігенти вижидали більшовиків і вва-
жали советську владу більше за свою, ніж українське населен-
ня. Не була це тайна, що перед другою війною комуністична

партія західньої України, чи радше її провід складався в більшості з жидів.

Коли в червні 1941 р. ввійшли німецькі частини до Угно-ва, розстріляли групу жидів, між іншими фризієра Безносова, що ще перед першою війною примандрував з Бесарабії до Угно-ва й осів тут, утікаючи перед переслідуванням царською вла-дою. Був розумний, інтелігентний і начитаний жид, неофіцій-ний провідник жидівської поступової молоді. (Брав він завжди участь у характеризації угнівських amatorів у читальні. Всі його любили).

Доля жидів під час нацистівської окупації в Угнові була дуже тяжка, а їхня екзистенція жалюгідна. Влітку 1943 р. пе-реселено примусово всіх жидів до Рави Руської. Угнів без жи-дів зовсім опустів. Не знати, чи і скільки жидів урятувалося перед нелюдським винищуванням їх нацистівською владою. Де-кому з жидів удалося скритися по селах Угнівщини. Україн-ське населення співчувало з долею жидів і помагало їм, як лиш могло, наражуючися на найгірші консеквенції включно до розстрілу. Тому дивно, що майже всі жидівські публікації про ті, для них важкі часи, кидають обвинувачення на рахунок цілого українського населення, мовляв воно помагало німцям винищувати жидів¹). Вправді траплялися спорадичні випадки, що українська поліція за німецької окупації брала участь в по-ліційній акції не тільки проти жидів, але також і проти поля-ків. Та багато поліцистів відмовлялося від того з нараженням свого життя. Були теж індивідуальні переслідування україн-ськими поліцистами жидів, та через кілька чи кільканадцять одиниць не можна кидати п'ятна на цілу суспільність, так як не можна обвинувачувати всіх жидів за те, що багато визнач-них більшовицьких провідників жидівського походження ви-нищувало тисячі українського населення.

Маю листа від д-ра Д. К., жида, що врятував життя своє і своєї родини. Переїхавши Польщу і Чехословаччину, приїхав він до Австрії та осів у Баденштайн. Звідти писав мені в листі з 10 квітня 1946 р. про події в Сокальщині та у Львові. З дов-шого листа подаю те, що відноситься до жидів та помочі їм з боку нашого населення: „Я дякую Вам за те, що Ви написа-ли до нас. Дякую Вам за Вашу поміч для мене і для наших людей, що її Ви принесли нам у Сокалі, а спеціально в перевір-ці в жидівському шпиталі під час епідемії п'ятнистого тифу. Ми перейшли багато, але милосердний Бог заховав нас на те,

щоб ми могли подякувати людям, що нам допомогли..." „Шукаю родини Чуж. Хотів би я їй радо допомогти. Мати і діти були характерними людьми; вони зробили нам багато добра. Подайте мені їх адресу. Відповідajte скоро і подайте адресу Чуж"...

Влітку 1944 р. не було в Угнові ні одного жида. А перед другою війною в Галичині в таких містечках, як Угнів було около 50% жидів. Ніхто не сподівався, що жиди стануть жертвою нацистівського режиму під час другої світової війни, коли під час першої жиди були експонентами австро-німецької експансії. Тепер немає в Угнові і Угнівщині жидів.

1) John Hervey: "The Wall". A Cardinal Edition "Pocket Book, Inc.". New York.

Гл. також: І. Калинович. З дерев'яним хрестом через три кордони. Америка, ч. 2. Філадельфія, 6. І. 1961.

ЧАСТИНА VIII

УГНІВСЬКА ЕМІГРАЦІЯ

Микола Петришин і Михайло Білик

ПОЧАТКИ ЕМІГРАЦІЇ УГНІВЦІВ У ЗАОКЕАНСЬКІ КРАЇНИ

Ще в минулому столітті в Угнові було більше як 90% ремісників, тому міщани малися добре і стали посилати своїх дітей до шкіл і вивчати їх на інтелігентних професіоналістів. Та з кінцем XIX ст. почало підупадати містечко через часті пожари, що нищили їх матеріально. Натомість багатіли купці, переважно жиди. Коли в 1901 році прийшло до конфлікту з жидами під час пожежі та до прикрих після того судових розправ, міщани так зубожіли, що почали шукати виходу з такої ситуації. Постала тоді серед них думка виїздити за океан на заробітки, щоб рятувати себе від матеріальної руїни. Ще в 90-их рр. минулого століття виїхали деякі одиниці з Угнова й околиці на еміграцію. Около 1890 р. виїхала з Угнова до Бразилії родина Романовських. В 1896 р. виїхав з Угнова до Америки латинський священик о. М. Товпа. Опісля виїхали туди 22 грудня 1897 р. два українські священики, уродженці Угнова, о. Антін Бончевський та о. Микола Підгорецький. Вони стали піонерами української іміграції в Америці. З міщан поїхав перший до Америки Григорій Білик (Федонь). В рр. 1900—1905 виїхало з Угнова до Америки поважне число міщан. Ось деякі важніші з них: І. Бараник, І. Гумовський, Гілярій Петришин, П. Хомінський, І. Підгорецький, М. Лисяк, Й. Хшановський, Ілля Лисяк, Михайло Рубинович, Іван Мазикевич.

Перші емігранти з Угнова виїздили немов сезоново. Кожний їхав до Америки на два-три роки, заробити трохи грошей і вертався до рідного краю. Деякі були в Америці по два-три рази. Кожний, повернувшись до Угнова, поправляв своє госпо-

дарство, дехто докупляв поля. Така еміграція до Америки продовжалася до першої світової війни.

Першим емігрантам у ЗДА жилося тяжко. В першу міру незнання американської мови та обставин спричиняло визискування їх різними несумлінними людьми. Працювали вони при найтяжчих роботах, а саме при будові тунелів, залізничних доріг, в копальнях (майнах), та ін. Багато утнівців згинуло при тих роботах. Згадати б хоч такі прізвища: І. Бараник, Б. Качковський, Гілярій Петришин, згинули в 1905 р., В. Світницький у 1906 р. і багато інших.

Винагорода за працю була марна, лише 8—10 центів за годину. А працювали по 12 годин кожного дня. Житлові умовини теж були важкі. Жило по 3—4 особи в одній кімнаті. Ввечорі кожний боявся вийти з хати, бо місцеві люди не любили наших людей, побивали їх вечорами, якщо стрінули кого на вулиці. Та перші емігранти терпіли все, щадили тяжко запрацьований гріш і з заощадженою сумою верталися на рідну землю до своєї родини.

Багато утнівців померло на епідемію інфлюенци в 1918 році, що забрала в Америці тисячі людей.

Після першої світової війни, коли на західньоукраїнських землях, прилучених до Польщі, життя постійно гіршало, тоді знову почалася еміграція з Угнова й околиці, вже більш масова і не тільки до ЗДА, але й до Канади. Почали утнівці осідати на постійне, а ті, що були в Америці з-перед першої війни, не думали вже вертатися додому. Сьогодні живуть у Північній Америці утнівські емігранти по 50—60 років.

Найбільший одноразовий приїзд до Америки стався, як усім відомо, після другої світової війни. Наші земляки позбавлені свої рідної землі через більшовицьку окупацію України, виїхали через т. зв. ДП табори, виреклися на якийсь час рідної землі, щоб не гинути в колгоспах чи концлагерях Сибіру. Тут стали вони вже й горожанами ЗДА чи Канади, та не забувають про рідний край і свій бездолений нарід.

Василь Пільгуй (Пулк)

УТНІВСЬКІ ІМІГРАНТИ В АКРОН, СТ. ОГАЙО

До міста Акрону в стейті Огайо, знаного як столиці гумового промислу, прибули перші утнівські поселенці в 1906 р.: Роман Гайовий з ріднею, його брат Степан, Денис Білик, Лука Котович, Василь Брудкевич, Амвросій Гоїк, Віктор Павлов-

ський і Кость Гавелик з Застав'я. З часом переселилися туди з інших міст: Іван Пільгуй, Іван Мазикевич і Василь Пільгуй. Останній одружився незадовго з Марією Медвідь, засновуючи першу імігрантську сім'ю з Угнова.

Угнівські імігранти включилися в суспільну працю української спільноти, а то в будову церкви. Після заснування парохії і збудування церкви почали приїздити до Акрону й інші угнівці, як Степан Козловський, Іван Дорош, Анна з Кукульських Сташків і Андрій Котович з родинами, Микола Магура, Іван Бончевський, Андрій Косоноцький, Ілля Лисяк, Тома Мазуркевич, Олекса Котович, Домініка Жуковська з сином Степаном. Прибуло також кілька осіб зі Щеп'ятина.

Всі імігранти працювали в фабриках гуми і всі сім'ї закупили собі доми. Всі були в товариських зв'язках і працювали в громаді. Під час рокових свят чи інших урочистостей сходилися всі та відвідували одні одних. Звичайно під час свяченого виводили під проводом Василя Пільгуя і Параскевії Козловської угнівські гагілки. Виконували їх на сцені і поміж столами.

Дня 8 червня 1924 р. згинули в катастрофі Іван Дорош і Атанас Тивоньчук, коли переїжджали необережно залізничні рейки.

Від 1926 року почавши, стали угнівці виїздити з Акрону до своїх родин і до інших міст. Залишилося на місці небагато. Та всі вони живуть у гарних сусідських взаєминах, згадуючи своє рідне місто і рідні землі.

Гриць Салюк і Микола Петришин

ЗАСНУВАННЯ „КОМІТЕТУ НЕСЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ПОМОЧІ ДЛЯ УГНОВА” І „ТОВАРИСТВА УГНІВЩИНА” В ДЖЕРЗІ СІТІ, Н. ДЖ.

Від часу поселення перших емігрантів угнівців в Америці посилали вони невеликі грошові підмоги своїм рідним в Угнові, а також датки на громадські потреби міста. Та не були то зорганізовані і постійні збірки на допомогу угнівським народнім і громадським установам. Перші грошові датки для Угнова збирали Микола Білик (з Асторії, Н. Й.), Михайло Жуковський, Сильвестер Салюк і ін. Першу більшу збірку на проповідальницю в угнівській церкві влаштовано в рр. 1901—1902,

що дала більшу суму, якою причинилися американські угнівці до закупна гарної проповідальниці. Наступну збірку на дзвін в Угнові zorganizували в рр. 1922-23 Семко Решетило (голова), Микола Білик (секретар) і Андрій Дячик (касир). Вони зібрали \$ 750.00. Ці гроші прислали вони частинами на адресу тодішнього пароха, о. О. Говди (\$ 200.00), Семена Лисяка, сина Яцюня (200.00 \$), Степана Трусевича (\$ 200.00), та Івана Скрипчука, різника (\$ 150.00). Стверджують це посвідки з підписами: Угнів, 27 січня 1925 — о. Олександр Говда, Симеон Лисяк, Степан Трусевич, Іван Скрипчук; Угнів, 15 березня 1925 — о. Говда, Степан Трусевич, Симеон Лисяк (замість тоді не-присутнього Івана Скрипчука).

Коли в грудні 1924 р. засновано в Угнові Ювілейний Комітет святкування сорокліття Читальні „Просвіти” в Угнові і вирішено видати історію Угнова, Комітет цей звернувся до угнівських емігрантів за матеріальною допомогою. Тоді Гриць Салюк, що прибув до Джерзі Ситі в ЗДА в 1925 р., розпочав разом з парохом о. Левом Ванем (Вань) заходи над заснуванням постійного товариства угнівців, що занялось би організуванням допомоги рідним установам в Угнові. Основуючі загальні збори відбулися 24 травня 1925 р. в Українському Народньому Домі міста Джерзі Ситі при евені Ст. Пол (St. Paul's Ave.) ч. 367 за співучастю угнівців числом 21. Заснований „Комітет несення матеріальної помочі для Угнова” вибрав управу в складі: голова — Михайло Косоноцький, секретар — Гриць Салюк, касир — Андрій Рубинович; контрольна комісія — Микола Білик і Семен Лисяк. Усі члени управи з Джерзі Ситі.

Вибрана управа оголосила в „Свободі” заклик до угнівчан (з судового повіту Угнів) перевести збірки на будову Народнього Дому в Угнові. Крім того розіслала управа індивідуальні відозви до угнівчан в Америці. На цей заклик відгукнулися перші емігранти з Акрон, в стейті Огайо під проводом Василя Пільгуя і вислали на адресу о. О. Говди в Угнові \$ 120.00. Управа Комітету надрукувала в „Свободі”, ч. 71 з 27 березня 1926 р. подяку жертводавцям, називаючи їх та подаючи суму, складену кожною особою: \$ 20 — Василь Пільгуй, син Івана; по \$ 10 — Іван Мазикевич, Микола Магура, Текля Дорош, Андрій Косоноцький, Іван Пільгуй, Степан Качковський; по \$ 5 — Амбросій Гоїк, Теодор Гоїк, Григорій Козловський, Степан Білик, Іван Поронович, Олекса Котович; по \$ 2 — Андрій Котович, Михайло Петруха, Михайло Клозовський, Олекса Цепко,

Яким Ульгурський, Іван Пирка, Василь Брудкевич, Григорій Ласий, Віктор Сенюк; \$ 1 — Григорій Сташків. Разом \$ 129. Оплати й витрати збирачів виносили \$ 9. До Угнова переслано \$ 120.00. При тому управа Комітету прохала угнівчан далі збирати пожертви й висилати їх прямо до Угнова, або на руки Комітету.

Крім того в Джерзі Ситі зібрали на листи: Григорій Салюк — \$ 57.00, Михайло Косоноцький — \$ 58.50, Григорій Шустикевич — \$ 34.00, разом \$ 149.50. Також Софія Рубинович передала тодішньому касирові Гр. Шустикевичеві \$ 63.00 як прибутки з угнівського концерту. Всі ці гроші переслано до Угнова.

Під кінець 1926 р. майже перестали впливати нові пожертви, тому що поза Комітетом організовано окремі збірки на дзвін, павук до церкви (\$ 400.00), на захоронку і сиротинець. В „Свободі” з 25 листопада 1926 р. секретар Комітету оголосив вислід усіх грошових збірок на Народній Дім в Угнові та ще раз завізвав збирачів прислати гроші до Комітету і продовжувати збіркову акцію.

Коли в 1927 р. приїхав з Угнова Микола Петришин і осів у Джерзі Ситі, він наново почав збіркову акцію. Спочатку переводив він індивідуальні збірки. Переговори з поодинокими угнівцями чи угнівчанами в справі відновлення праці Комітету були безуспішні в рр. 1927—1937 через безробіття в Америці. А все ж таки на кожний заклик, що приходив з Угнова, вдавалося двом-трьом угнівцям влаштувати збірку і вислати хоч невелику суму до Угнова. І так у 1929 р. перевів М. Петришин разом з Уляною з Криловських Ковальською збірку, що дала \$ 52.00, на купно сикавки для пожарничого товариства „Сокіл” в Угнові. В 1927—1930 рр. зібрали ті самі особи \$ 48.00 на купно кам'яної статуї св. Івана Христителя для каплиці, що стояла на краю Угнова. В першій половині 1930-их рр. зібрано невелику суму (через депресію) на малювання угнівської церкви. В р. 1934 обходила Читальня „Просвіти” в Угнові 50-ліття свого існування. Виділ Читальні прислав до Америки малі ювілейні відзнаки на розпродаж між угнівцями. Це принесло \$ 20.00, що на той час було в Америці великою сумою. Посвідку відбору грошей з датою: Угнів, 10 червня 1936 прислав на руки М. Петришина тодішній голова Читальні, мгр Іван Скрипчук.

В 1937 р. Читальня „Просвіти” видала окремою книжечкою працю д-ра Степана Божи́ка про історію шкіл в Угнові, надру-

ковану передтим у журналі „Рідна Школа”. Прислані книжечки розпродано в ціні по 12 центів за штуку поміж угнівцями в Америці і зібрані гроші (\$ 10.00) переслано до Кооперативного Банку Угнівщини. Посвідку з подякою М. Петришинові за розпродання книжечок переслано 28 листопада 1937 р. з підписами голови Читальні д-ра Івана Козака і секретаря Дмитра Сярчинського.

В тому ж році зібрано на виготовлення пропам'ятної мармурової таблиці (чорної з золотими написами імен полеглих) мистцем Андрієм Коверком на честь полеглих героїв Української Галицької Армії, уроженців Угнова, суму \$ 15.00. Виділ Філії Товариства Охорони Воєнних Могил в Угнові, підписаний о. Олександром Трешневським як головою та М. Мельником як секретарем прислав на руки М. Петришина подяку за зібрані і прислані гроші всім жертводавцям: Михайлина Дячик, Анастасія Вагнер, Текля Хомінська, Михайло Демцьо, Микола Білик, Анна Турчинська, Гаврило Пиріжок, Григорій Шустикевич, Василь Жуковський, Григорій Салюк.

І знову в 1939 р. угнівський парох о. О. Трешневський прислав на руки Миколи Петришина відозву, підписану ним і Секстрами Службеницями в Угнові з 20 січня, з проханням допомогти грошевою збіркою заснувати фахову жіночу школу в Угнові, що виховуватиме і вишколюватиме угнівських і дошкільних дівчат на фахових кравчинь та інших домашніх зайнять. Розваживши вагу цієї справи, М. Петришин скликав сходина угнівців у дні 16 квітня 1939 р. в Джерзі Ситі з участю 28 осіб. На цих сходинах засновано на місці давнього Комітету „Товариство Угнівщина”, яке в першу міру займеться збиранням матеріальної помочі нашим установам в Угнові і 28 селам Угнівщини. Тоді вибрано таку управу: голова — Микола Петришин, секретар — Іван Бараник, касир — Марія Баран; контрольна комісія: Анастасія з Шустикевичів Вагнер, Михайло Косоноцький, Михайло Баран. На цих сходинах вирішено скликати ширші сходина цілої Угнівщини, оголосити в часописах заснування товариства і влаштувати т. зв. „Угнівський празник Вознесіння” в неділю після Вознесіння, 21 травня 1939 р. в Джерзі Ситі.

Ширші сходина товариства відбулися 7 травня 1939 р. з участю 39 осіб. Тоді вибрано заступником голови „Товариства Угнівщина” Гаврила Пиріжка. Вибрано також комітет улаштування „Вознесіння”. Угнівський празник Вознесіння вдавсь

дуже гарно і приніс доходу \$ 130.00, а на заклик голови товариства зібрано \$ 100 на будову фахової жіночої школи в Угнові.

З вибухом війни в 1939 р. перервалися зв'язки з рідним краєм аж до 1946 р. Зібрані гроші складено в банку „Джерзі Ситі". Вже від 1946 р. стали прибувати до Америки угнівці та угнівчани, а від 1948 р. пожвавилася діяльність „Товариства Угнівщина", прибували нові члени, відбувалися сходини й наради з метою згуртування угнівців. Тому і скликано дня 4 вересня 1950 р. перший з'їзд Угнівщини в Нью-Йорку. В з'їзді взяло участь 135 гостей угнівців та угнівчан. На цьому з'їзді вирішено видати історію Угнова та Угнівщини. Фонди на видання (ок. \$ 2.500.00) вирішено збирати на листи індивідуальні, колядою членів у часі різдвяних свят і влаштуванням „Угнівських празників Вознесіння". Від 1950 р. влаштовано кілька таких празників.

Іван Козак

З'ІЗД УГНІВЩИНИ В НЬЮ-ІОРКУ В 1950 Р.

Підготований дбайливо діловим комітетом з'їзд угнівців та угнівчан відбувся 4 вересня 1950 р. в Нью-Йорку, на який з'їхалися угнівці не тільки з метрополітальної околиці Нью-Йорку, але також із подальших стейтів та місцевостей, а теж із Канади. Взяло в ньому участь 135 зареєстрованих осіб, що походять з Угнова і довколишніх сіл (Піддубці, Карів, Вербиця, Новосілки, Хлівчани і ін.), між ними 5 священників. Кілька священників не могло прибути (о. Степан Решетило ЧСВВ, о. Сильвестер Журавецький ЧСВВ, о. Михайло Артемович, о. Черкавський, о. Михайло Козловський), але прислали свої привіти.

В год. 10-й ранку стало до Служби Божої 5 священників. Довголітній і останній парох вільного Угнова о. Олександр Трешневський був головним целебрантом, а коцелебрантами оо. Марко Гіль і Лука Салук. Діяконували оо. Василь Гумовський і о. д-р Василь Макух. Співали б. дяки з Угнівщини, а радше всі люди одним голосом, з глибини душі, зі щирого серця. Після Служби Божої виголосив зворушливу проповідь о. О. Трешневський (тепер душпастир у Філядельфії). (Текст проповіді подається окремо). Опісля отці відправили панахиду за всіх покійних угнівських громадян.

Після церковних відправ всі зійшлися в залі парохії св. Юра при 6-ій вул. схід, ч. 317, де зареєструвалися і вписалися до пропам'ятної книги. Тут може вперше зустрілися деякі, що знали себе тільки з переписки, то знов такі, що не бачили себе довгі роки, старі емігранти з новими. В ЗДА і Канаді живе около 500 родин угнівців та угнівчан. Їхнє більше скупчення то Нью-Йорк, Джерзі Ситі, Торонто, Монреал. Після спільного сніданку, приготованого угнівськими панями, привітав присутніх голова „Товариства Угнівщина”, Микола Петришин. (Текст промови подається окремо), а далі вибрано почесну й ділову президію з'їзду: голова — о. Марко Гіль, заступники — п. Ольга Заяцева (Канада) і п. Михайло Демцю; секретарі — п. Ярослава Турянська і мгр Володимир Петришин. П. Михайло Білик прочитав привіти, що наспіли з різних місцевостей ЗДА, Канади, Аргентини, Німеччини, Бельгії (16) від різних знатних людей, уродженців Угнівщини. П. О. Заяцева склала крім того усні привіти від декого з Канади.

Опісля виголошено шість рефератів, а то: о. декан Марко Гіль про культурно-освітнє і господарське життя в Угнівщині, головню в часах безпосередньо, перед і в часі визвольних змагань. П. Михайло Білик, старший і сам активний до початку першої війни громадянин Угнова, виголосив доповідь про 65-річчя заснування Читальні „Просвіти” в Угнові, про 50-річчя масової еміграції за море з західньо-українських земель, про початки культурно-освітнього, господарського і політичного життя в Угнівщині в рр. 1885—1910, про українську інтелігенцію, що вийшла в тих часах з Угнова й околиці, про її культурну і громадську працю в Угнівщині і в цілому краю, про Угнів — Назарет української інтелігенції, що з околицею видав около 200 священників і десятки світської інтелігенції. (Відповідні місця доповідей використано в деяких статтях Збірника). П. Ольга Заяцева, уродженка Угнова, активна діячка і голова жіноцтва УНО на провінцію Онтеріо виголосила доповідь про громадську працю і діяльність українських жіночих організацій у Канаді та участь у них жіноцтва з Угнівщини. Адвокат Володимир Петришин прочитав доповідь про позитивну і багатогранну діяльність Філії „Просвіти” в Угнові з нагоди сорокліття засновин її. О. Лука Салук, б. парох і катехит Рави, Белза і Сокаля, що сам часто брав участь у релігійних і національних святах в Угнові, виголосив доповідь про релігійне і громадське життя угнівчан. П. Гринь Салук, б. чотар і сам

учасник УГА прочитав доповідь про Угнівсько-белзьку бригаду УГА від заснування її аж до табору в Тухолі.

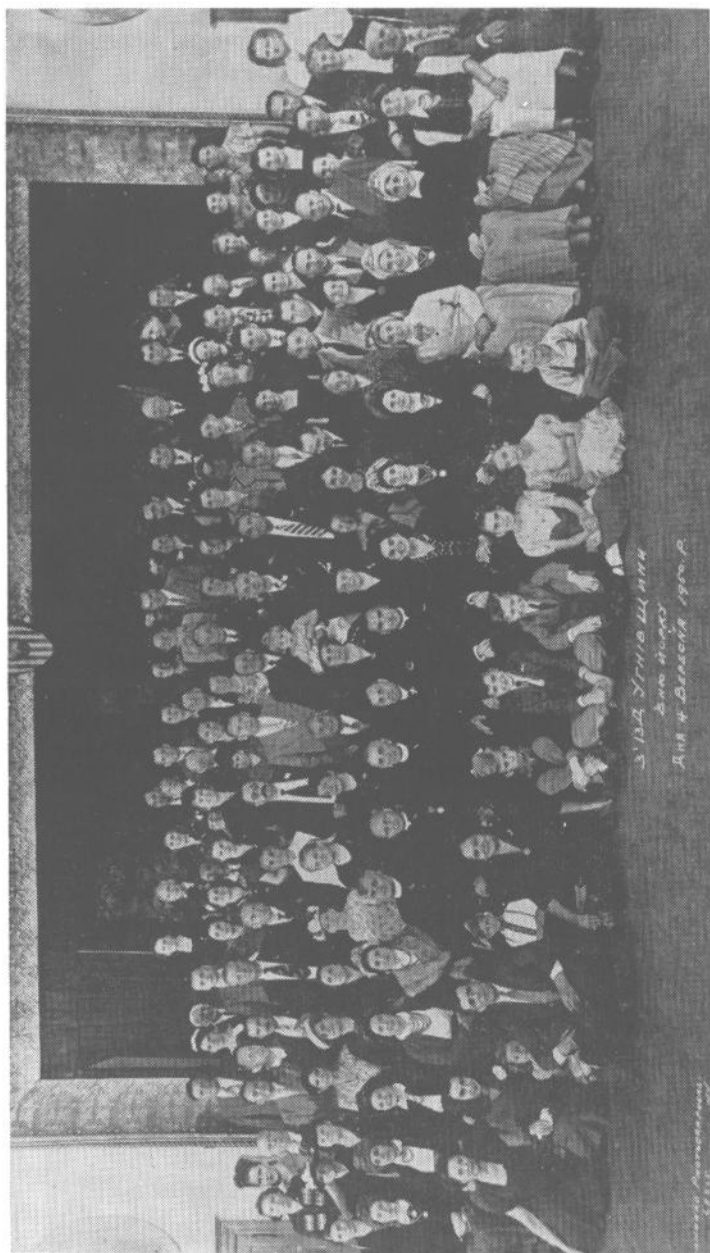
Після доповідей, вислужаних з увагою і прийнятих з признанням, пп. Микола Петришин і Гринь Салюк подали звідомлення з праці „Товариства Угнівщина“, передтим „Комітету несення помочі для Угнова“ (гл. окрема стаття), а п. Анастасія Вагнерова поставила в імені контрольної комісії внесення уділити абсолюторію уступаючій управі, а при тому відмітила, що в касі товариства є \$ 243.00 готівки. Абсолюторію схвалено і вибрано нову управу в такому складі: голова — п. Микола Петришин, заступники — п. Анастасія Вагнерова, п. Михайло Білик, секретар — мгр Володимир Петришин, скарбник — п. Михайло Баран. Всі разом становлять президію. Члени управи: о. Марко Гіль, п. Іван Слука, п. Іванна Бенцалева і п. Іван Коцюба. Контрольна комісія: пп. Гринь Салюк, Софія Дорожинська та Іван Ярмола. На Канаду в Торонті: голова — п. Ольга Заяцева, члени: д-р Іван Скрипчук і п. Микола Дорош з правом кооптації; в Монреалі: голова — п. Іван Онишкевич, члени — пп. Степан Трусевич і Михайло Онишкевич; також із правом кооптації. Опісля прийнято і схвалено такі резолюції:

1) З'їзд Угнівщини вирішає негайно приступити до видання альманаха, в якому буде теж і історія Угнівщини. З тією метою З'їзд покликуює редакційну колегію з 7 осіб, що зреалізує це. В склад колегії обрані одноголосно пп. Михайло Білик, Ольга Заяцева, мгр Володимир Петришин, д-р Степан Божик, д-р Іван Скрипчук, інж. Євген Микулович, д-р Михайло Гоцій.

2) З'їзд Угнівщини одобрює діяльність дотеперішнього комітету „Товариства Угнівщина“ і рівночасно вирішає продовжувати його діяльність і дякує за дотеперішню працю. Рівночасно взиває З'їзд усіх своїх учасників та земляків Угнівщини в Америці, Канаді і інших країнах стати членами „Товариства Угнівщина“ з осідком у Нью-Йорку з річною вкладкою бодай один долар.

3) Перший З'їзд Угнівщини взиває всіх своїх земляків, щоб гаряче допомагали скитальцям, спроваджуючи їх до Америки й Канади та стараючися про приміщення для них і працю.

4) Перший З'їзд Угнівщини поручає новообраній управі і своїм землякам — всіми силами, морально і матеріально допомагати: Українському Конгресовому Комітетові Америки, Комітетові Українців Канади і Українській Національній Раді — в їхніх працях.

Учасники З'їзду Угнівщини в Нью-Йорку, 4 вересня 1950 р. з нагоди 65-ліття читальні „Просвіти” в Угнові.
На світлині угівці з ЗІДА і Канади.

Управа Т-ва Угнівщина в р. 1959. Сидять від ліва: Зоя Теслюк, Ксена Іваник, д-р Іван Козак, о. Василь Гумовський, Микола Петришин — голова, Теодосія Павлик, Ярослав Турянська. Стоять: Антін Патар, Іван Бараник, Іван Ванько, Михайло Остапавський, Василь Жуковский.

5) Перший З'їзд Угнівщини складає щиру подяку п. Михайлові Демцьові з Угнова за спровадження понад 50 скитальців, головню з Угнова.

6) Перший З'їзд Угнівщини взиває своїх земляків бути діяльними в усіх українських національно-релігійних товариствах та організаціях, а головню брати живу участь в Українському Конгресовому Комітеті і Комітеті Українців Канади та в місцевих установах. Після схвалення і прийняття резолюцій зроблено спільну знимку, та окремо угнівських пань в оригінальних угнівських строях. Пізно пополудні о. декан Марко Гіль закрив збори спільною молитвою і відспіванням українського національного гимну.

**

Одногодинну перерву використано на оглядання угнівської вистави, влаштованої артистом-малярем проф. Дам'яном Горняткевичем, що в рр. 1933—1936 розмальовував угнівську церкву. Саме представив він світлини церковного іконостасу в Угнові і різних свят і установ колишнього Угнова. Виставу доповняла збірка поштових значків з часів української самостійности 1917—1920 рр. Збірку, власність уродженця Угнова, п. Глущика з Торонта привезла п. Заяцева.

Атракцією дня були 11 пань в оригінальних угнівських строях, за які під час першого Жіночого Конгресу в 1934 р. Угнів дістав першу нагороду. Ці пані вивели на сцені оригінальні угнівські гагілки, 11 пісень, під оплески одушевлених присутніх.

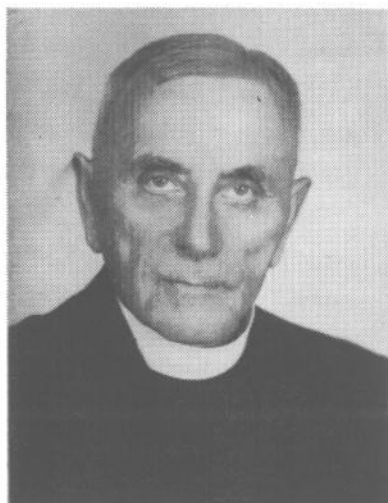
Ввечорі відбувся бенкет, що його відкрив голова товариства п. М. Петришин. Під умілим проводом товстмастра п. Володимира Вагнера пройшов цей бенкет у веселому і патріотичному настрої, хоч був він без алькоголевих напитків. Промовці, один за одним своїми патріотичними промовами, подяками, зазивами і т. п. тримали всіх присутніх у піднеслому настрої. Були ними пп.: д-р Іван Козак, о. Василь Гумовський, Анастасія Вагнерова, Іван Онишкевич, Василь Пільгуй, Яків Лисяк, о. Олександр Трешневський, Кирило Піддубчишин, інж. Володимир Онишкевич, мистець Дам'ян Горняткевич, д-р Лука Мишуга. В год. 9.39 голова М. Петришин закрив бенкет і з'їзд. Українським і американським гимнами закінчено цей з'їзд, що робив імпазантне враження та ще сильніше об'єднав усіх угнівців і скріпив їхню організаційну і громадянську працю для нашої еміграції у вільному світі та для боротьби за волю рідного краю.

о. Олександр Трешневський

ПРОПОВІДЬ,

виголошена 4-го вересня 1950 р. під час св. Літургії, що її відслужено в українській греко-католицькій церкві св. Юра при Східній Сьомій вулиці в Нью-Йорку з приводу З'їзду Угнівщини

Якщо сповнятимете мої закони, то хоч би ви були розсіяні по всьому світу, я зберу вас в одне.

о. Олександр Трешневський

Не без зворушення зближався я сьогодні разом із Всечеснішими Отцями до св. Престолу, щоб принести Безкровну Жертову в наміренні учасників нашого з'їзду та всіх, дослівно по всьому світу розсіяних живих; а заразом пом'янути всіх мертвих дітей Угнова й Угнівщини. Не без зворушення відкриваю оце уста, щоб як останній парох вільного Угнова, що впродовж 14 років жив і працював у тому місті та ділив долю-недолю з його мешканцями, промовити з цього амвону до Вас, мої Дорогі Парохіяни і Сусіди.

Коли гляджу на Вас і бачу так добре знані мені обличчя, коли відчуваю Ваші ширі й приязні погляди, то забуваю, що я в далекій, заокеанській країні, і мені ввижається, що я в нашому рідному Угнові відправляю Службу Божу, і там, у нашій угнівській церкві промовляю до своїх духовних дітей. Бачу в уяві оцю нашу дорогу церкву, якої красу подивлялися і якої

нам завидували свої і чужі, та чую отой незабутній гомін наших угнівських дзвонів. Мені ввижається, як на гомінкий поклик цих дзвонів спішать мої парохіяни до Божого храму з усіх сторін міста: з Карівської, Равської, Панської й Оболоння, від костела і від млина, з Передмістя і Застав'я. Всі вони вдягнені в свої традиційні строї, жінки в чубах, а в кожного в руці Ізборник. Бо угнівці щиро любили свою церкву та свій прегарний східний обряд і радо ходили на всі Богослужби. Частенько бували також у нашій церкві і мешканці довколишніх сіл: Карова, Піддубець, Диниськ, Новосілок і інших. — Ось у передній лавці сидять Сестри Служебниці, а по середині церкви усталися члени Молодечого Братства для почесної служби, хлопці з похіднями, а дівчата з хоругвами в руках. Виповнена віщерт людьми церква, гарний спів церковного хору, чудово розмальовані стіни, багата утвар церковна, все це придає Богослужбі особливої краси, поваги й величі. А біля престолу старший брат Іван Рубинович, а після його смерті Семен Закревський, брательники Іван Шустикевич і Бродкевич із Застав'я та паламар Левцьо Шустикевич, всі гідні наслідники заслуженого бл. п. Віктора Скрипчука. — Паламар подає кадильницю, дзвонить малі дзвіночки, і починаю Службу Богу...

Та ця райдушна картина меркне і розпливається, а замість неї виринає на екрані уява інша, мрячна і кривава. То спогад із воєнних — о, як же трагічних для Угнова днів (1939 р.)! Наше місто обстрілюють важкі німецькі гармати, спровоковані екорострільними серіями польських недобитків. Наче криваві водограї, вибухають у різних частинах Угнова вогняні стовпи. Населення, головню жінки й діти, у паніці втікає в сторону Карова й Боженки. Їдкий біль стискає на вид наслідків цього безглузлого обстрілу: 60 спопелілих будинків і троє людей убитих.

З болючим острахом згадую також наші переживання під час першого більшовицького наїзду. Пригадую слова, що їх я виголосив до моїх парохіян у церкві, коли червона армія вступила в наше місто. Я сказав тоді, що прийшли до нас рідні брати з-над Дніпра, щоб подати дружню руку нам, братам з-над Дністра і Буга. Та вже найближча чорна дійсність виявила, що не брати вони нам, а кати. Прийшли, як казали нам, визволити нас з польсько-панської неволі та обіцяли свободу, землю, добробут і щасливе життя. Але замість дати свободу повернули селян, робітників та інтелігентів у рабів. Переповнилися тюрми десятками тисяч наших найвартісніших людей. Інші

десятки тисяч вивезли вони безпощадно і безжалісно в неісходимі простори Сибіру і Казахстану. Ще сьогодні роздирає моє серце розпачливий плач і божевільний лемент, що кров морозить у жилах. Замість свободи віровизнання принесли заборону вірити в одного правдивого Бога і наказ вірити в Леніна і Сталіна. Замість розреклямованого добробуту дарували нам прямо неймовірну нужду. На місце здорової християнської моралі стали насаджувати свою гнилу більшовицьку мораль, деpravуючи старших і молодь, батьків і дітей.

А далі ввижається мені поновний прихід німецьких військ, яких ми вітали щиро як визволителів. Але й на них покладені надії завели. На кожному кроці образливе приниження людської гідності, дикий терор, нещадні реквізиції, гумова палиця та заряджений револьвер і тровлення людей собаками, до цього тресованими, — ото характеристичні риси їхнього так званого визволення, ото ті гаразди, що впали на наше місто і на цілу нашу обездолену країну з приходом німецьких лжевизволителів! Знову переповнені в'язниці нашими людьми. Тисячами виловлювали їх нацисти наче справжніх звірів і вивозили на поневільні роботи до фабрик, робітень і сільських господарств у Німеччині. А скільки тисяч людей наших, переважно молодих, гинуло жахливою смертю в концентраційних таборах, отих справжніх „фабриках смерті“!? Спричинену цим усім недолю побільшує ще внутрішня війна з нашими нерозлучними, споконвічними сусідами. Бачу, як сьогодні, наших геройських повстанців, що добровольцями зорганізувалися для самооборони і зводили завзяті бої з цими трьома наїзниками. Загровами безупинних пожеж багровіє небосхил Угнівщини, а її овид застеляють дими жаху і знищення.

І знову зміняється картина. Бо ось удруге суне на нашу землю грізна червона навала, зі сходу. Вже чути гарматні стріли надходячої червоної армії від сторони Белза. Вже не тільки вікна дрижать, але й фундаменти і стіни домів. Мешканці міста знову заметушилися в безпомічній паніці. Одні рятують своє життя втечею в ліси, а інші добровільно залишають на призволяще рідні пороги і весь дорібок довголітньої мозольної праці і втікають у світ за очі, мандруючи тернистими шляхами у невідоме, в далеку, незнану чужину. Тільки ввіли взяти з собою те, що найцінніше — грудку рідної землі української, незломне прив'язання до святої віри батьків і своєї рідної традиції, гарячу любов до всього, що своє, українське і твер-

ду віру та надію, що чейже запанує в світі Божа справедливість, і тоді виб'є для них година повороту у рідні пороги.

Угнів пустіє . . . Тих його доньок і синів, що не захотіли покинути своєї рідної землі та залишились на місці, нові визволителі вивозять силоміць за залізну заслону, одних на схід, а інших до Прус, Шлезька і Помор'я.

Зруйнована дзвіниця, церква перемінена на магазин, порожні, напіврозвалені дома, зарослі хабазьям сади й вулиці — ото силуетка Угнова, включеного у червоний рай.

А тепер бачу знову ясну, світляну картину. Бо оце вже не очима душі, але тіла бачу сучасну дійсність. Бачу Вас усіх, Дорогі в Христі, зібраних тут у Божому храмі. З радістю гляджу на знайомі обличчя, бачу моїх колишніх співробітників на релігійній, культурно-освітній і добродійній ділянках нашого життя в Угнові й околиці. Бачу, на превелику радість і тих, що їх не знав досі особисто, але був із ними від давна у письмовому контакті. В мою пам'ять вбилися слова мого закликку, що його вислав я в зв'язку з розмалюванням угнівської церкви сюди до Вас, до Сполучених Держав і до Канади. У цьому закликку писав я м. ін.: „Я знаю, що у Вас золоте серце і щедра рука”. І я не помилився ані не завівся на Вас. Воно так є справді, Ви, українські переселенці з Угнова й Угнівщини, допомогли своїми щедрими датками прикрасити поліхромією нашу святиню в рідному місті. Розмальована прегарно віруючим мистцем, проф. Дам'яном Горняткевичем, стала вона предметом подиву своїх і тихої зависти чужих.

Та й під цю пору, дякуючи отим Вашим серцям і щедрим рукам, багато з нас скитальців змогли знайти захист на цій вільній і гостинній землі Вашингтона. Знаю одного з таких давніх переселенців з Угнова, п. Михайла Демця, що живе в Істон, Па., який сам спровадив до Америки біля 90 осіб, в тому числі мене і мою родину. За це я, як і всі інші, йому глибоко вдячний.

Гляджу оце на Вас і радію всім серцем, що Ви, як колись у Рідному Краю, під час найбільш безоглядного польонізаційного наступу і натиску з боку польської влади, мешканці Угнова й Угнівщини твердо і кріпко трималися своєї рідної віри, свого обряду і своєї української національності, — так і тут дбайливо і щиро зберігаєте своє національне обличчя і не піддаєтеся чужинецьким винародовлюючим впливам. А проречистим доказом цього є хоч би й наш нинішній з'їзд і Вапа, так численна участь в оцій Богослужбі. Знаю і відчуваю, що всі ми укра-

інці, і давні і нові поселенці, ті, що народилися в Україні, і ті, що побачили денне світло поза її межами, — де б не були ми, завжди палаємо гарячою любов'ю до Рідної Землі й Народу і прагнемо визволення їх. І от сьогодні на устах кожного з нас зависло питання: „Чи і коли прийде та благословенна хвилина, що наш Рідний Край знову стане вільний, а дорогий Угнів закличе своїх доньок і синів повернутися додому?" Вичуваючи оте питання і бажаючи, щоб із моєї нинішньої науки ми мали духовну користь, хочу дати Вам відповідь на це питання словами, записаними у вічній Книзі Буття: „Якщо будете мене любити і виконуватимете мої закони, то, хоч би ви були розсіяні по всьому світу, Я зберу Вас в одне і здійснию Ваші бажання”.

Нехай же ці слова западуть глибоко в наші серця. Нехай цей могутній голос Божий кріпить нас усіх і дасть нам силу та снагу перебути щасливо ще й теперішнє наше національне лихоліття! Виконуючи Божі закони, виглядаймо з твердою вірою і непохитною витривалістю того часу, коли в оновленому світі замість злоби, насилля і ненависти запанує Божий мир і Божа справедливість! — Амінь.

о. Марко Гіль

ДЕЩО ПРО УГНІВ

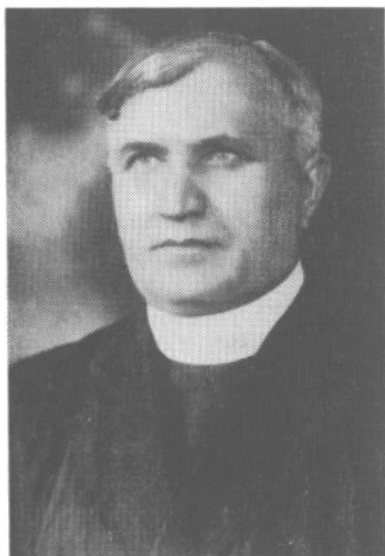
Доповідь, виголошена на З'їзді Угнівщини 4 вересня 1950
(Оригінальні відомості з доповіді поміщені в різних розділах Збірника. Тут подані тільки один особистий спогад і кінцеві слова доповіді)

... Релігійно-моральне життя в Угнові стояло на високому рівні. Угнівці були глибоко релігійними, любили службу Господеві, любили свою гарну церкву і не жаліли гроша на прикрасу її. Виконували гідно Божі й церковні заповіді, а любов, пошана і послух до батьків стояли на своєму місці. Належно теж шанували і шосту заповідь Божу. Маю право і сміливість це твердити, бо виріс я в сусідстві Угнова. Бував я дуже часто в Угнові і тому добре знав я його мешканців.

... Ніколи не забуду того, як старий віком швець Пилип Пиріжок (його син був довголітнім парохом Ульгівка), бувало, йде дуже раненько з Махнова до Новосілок, щоб направляти селянам чоботи, і своїм мелодійним голосом звеличує Сотворителя і Матір Божу. „Слава во вишніх Богу”, „Пречиста Діво,

Мати", „Величить душа моя Господа" — належали до його улюбленого репертуару.

...Коли з початком 1919 р. заняли поляки Угнів, одної ночі арештували Гриня Онишкевича, Карпа Ванцосовича, Оленку Козловську (дружину шевця, що мешкав коло жидівського цвинтаря) і мене та вивезли до Рави Руської, а звідти через

о. Марко Гіль

Варшаву, Вадовиці і Краків до Домб'я. Звідти вдалося мені втекти за допомогою одного польського офіцера. Від часу моєї втечі з в'язниці не був я вже ніколи в Угнові, бо душпастирював у Станиславівській дієцезії. Та скільки разів відвідував я моїх стареньких батьків у Новосілках, кожного разу глядів бистрим оком на Угнів, з яким в'язали мене дуже милі там пережиті хвилини.

... Дорогі Братя і Сестри Угнівці! При кінці моєї доповіді хочу промовити до Вас кілька щирих слів, повних братньої любови во Христі. Ви мені дорогі, бо Ви мої сусіди. Ви з нами тут усіми присутніми діти однієї Матері України, що тепер страждає під ворожим ярмом і благає помочі у Господа. На наших землях відграється тепер страшна трагедія. Наш край спливає кров'ю. Замок там голосний Угнів, спопеліли деякі села в околиці Угнова. Наших людей там тепер немає. Тільки в могилах лежать наші батьки, невідомі того трагізму, що розграється на поверхні землі. Тяжко завинили наші предки, що прогайнували волю України, а караючий меч Божий навчає нас

нині, що найцінніший туземний скарб, то свята віра, її воля і воля Батьківщини. Минуле є вчителем майбутнього. Що було зле в минулому, належить направити це в майбутньому. Минуле добро треба зберігати й удосконалювати та утримувати, щоб не заниділо та не пропало через якісь проминаємі перешкоди. Ви, Шановні Угнівці, є спадкоємцями душі, серця, крові і кости Ваших Великих Батьків Угнівців, що спочивають у могилах на рідній землі. Ваші батьки в поті чола, в тій, нераз муравлиній праці, серед молитов і справжнього самовідречення, що його проповідує св. Церква, зацпили й розвинули в Ваших серцях три великі ідеї: любов до Бога, любов до своєї католицької церкви і любов до своєї матері — України. Ці три ідеї закріпили вони твердим незатертим чином. Хоч живете далеко від Угнова, на іншій земній півкулі, хоч може декому імponує блеск тутешнього життя, Вам не вільно спроневеритися цим трьом високим ідеалам Ваших Батьків. Вам треба змагати до цих ідеалів, розвивати їх у серцях своїх і Ваших дітей, що з крові і кости належать до великої української громади. Треба Вам доложити всіх старань, щоб Ваші діти разом із Вами знали, любили й шанували своє минуле, свої світлі традиції, свою культуру й мову. Як колись Угнів світив гарним прикладом на цілий равський і дальші сусідні повіти, так і Ви світить прикладом великої притягаючої сили на цей і сусідній стейти Америки, де тільки Ви живете. Тоді сплине на Вас благословення з гробів Ваших Батьків. Ми, що походимо з околиці Угнова і теж живемо в Америці, будемо гордими на наших земляків Угнівчан, що в їх товаристві дуже мило нам сьогодні посидіти, поготорити, поділитись думками і серце розвеселити після страшних переживань нашої сумної скитальщини.

Шановні Пані й Панове, Угнівці та Угнівчани, будьте гідними наслідниками Ваших Великих Батьків. Бережіть глибоко в серцях правдиву любов до Бога і до України!

Микола Петришин

ПРОМОВА НА ВІДКРИТТІ ПЕРШОГО З'ЇЗДУ УГНІВЩИНИ В НЬЮ-ІОРКУ

Високопреподобні і Всечесні Отці, Дорогі Родимці округи Угнівщини, Шановні Гості, Пані і Панове!

Припала мені сьогодні велика честь відкрити перший З'їзд Угнівщини на американському континенті. Мета нашого з'їзду: 65-ліття заснування першої Читальні „Просвіти” в Угнові та

на його окруту, 40-ліття заснування Філії „Просвіти” в Угнові, а також зустріч старої угнівської еміграції з новою. Минуло 65 років, коли на терені Угнівщини постала перша Читальня „Просвіти”, ота твердиня, що показала нам правдивий шлях культурно-освітньої праці, що дала нашому народові правдиву назву і вказала правдиві напрямні наших змагань до волі, самостійности і культурного росту. Оце наше ювілейне свято повинні ми святкувати на рідній землі, в місцевості, де постала перша читальня в окрузі Угнівщини. Та, на жаль, рідний край у неволі, читальня знищена, а ті, що повинні і бажали би святкувати цей ювілей, розбрилися по цілому світу, — одні в глибокій Росії та на Сибірі, інші на Шлезьку і Помор’ю, ще інші в Німеччині, Австрії, Італії, Бельгії і інших західньо-європейських країнах. Багато уродженців Угнівщини в рядах героїчної Української Повстанської Армії, стоять із крісами в руках, готові до бою за свободу, ждуть великого чину і визволення українського народу з більшовицької неволі. Тисячі ж наших земляків караються по тюрмах, ще більше загинуло з рук кривавого червоного ката, за те лише, що звали себе українцями, що бажали волі й пошанування людської гідности.

Частина тієї нашої великої рідні з Угнівщини залишила свій рідний край, своє майно, своїх рідних і серед граду куль і бомб утікали на захід, щоб не дістатися в закривавлені руки ворога, що знищив мільйони безборонного українського народу. Тій горстці втікачів пощастило дістатися на вільну землю Вашингтона, про яку вони може й ніколи не думали та не мріяли оглядати її. Сьогодні вони разом із нами радіють, що живуть на волі. Та думки їх блукають по рідній землі, шукають тих, що їх вони там залишили. Але вірять вони, що прийде той день, коли вони знову повернуться до рідного краю, до вільної України.

В імені Комітету З’їзду Угнівщини вітаю Вас, Високопреподобні і Всечесні Отці і дякую за те, що не пожаліли труда та прибули з ближчих і дальших сторін Америки на перший з’їзд Угнівщини, щоб звеличити його своєю присутністю, як також і разом з нами молитися за кращу долю нашого українського народу.

Вітаю Вас, Дорогі Родимці Угнівщини, і дякую за те, що на наш поклик прибули так громадно з ближчих і дальших сторін ЗДА і Канади, залишаючи на час свою працю і не жа-

ліючи трудів приїхали, щоб разом, спільно, немов одна сім'я, відсвяткувати цей ювілей.

Вітаю Вас, Наші Дорогі Брати і Сестри, що недовгий час живете на вільній американській землі. Знаю, що якраз у цю хвилину Ваші думки ще завзятіше линуть на рідні землі, на рідні пороги. З думкою про Ваших Найдорожчих, що їх залишили Ви в рідному Угнові та Угнівщині зійшлися Ви сьогодні тут, щоб разом зі старою еміграцією відсвяткувати цей ювілей, якого не можуть святкувати ті, що залишилися на рідних землях.

Також приємно мені повітати тих Шановних Гостей, що може ніколи й не були в Угнівщині, а загостили до нас, щоб своєю присутністю звеличати цей з'їзд.

Дай, Боже, щоб ми діждалися того великого дня — святкувати наступний ювілей Читальні „Просвіти” на рідній землі, у Вільній, Соборній Українській Державі.

Іван Козак

УГНІВСЬКИЙ ПРАЗНИК

(Передрук з деякими змінами із „Свободи” ч. 146 з 31 липня 1954 р.)

„Товариство Угнівщина” в Джерзі Ситі, Н. Дж. влаштувало 6-го червня 1954 р. оригінальну імпрезу під назвою „Угнівський Празник Вознесіння”. Бона була задумана як символічне наслідування храмового свята Вознесіння, що його на Рідній Землі кожного року дуже врочисто святкували мешканці міста Угнова та довокішніх сіл. Весь прибуток з імпрези був призначений на видання історії Угнова й Угнівщини.

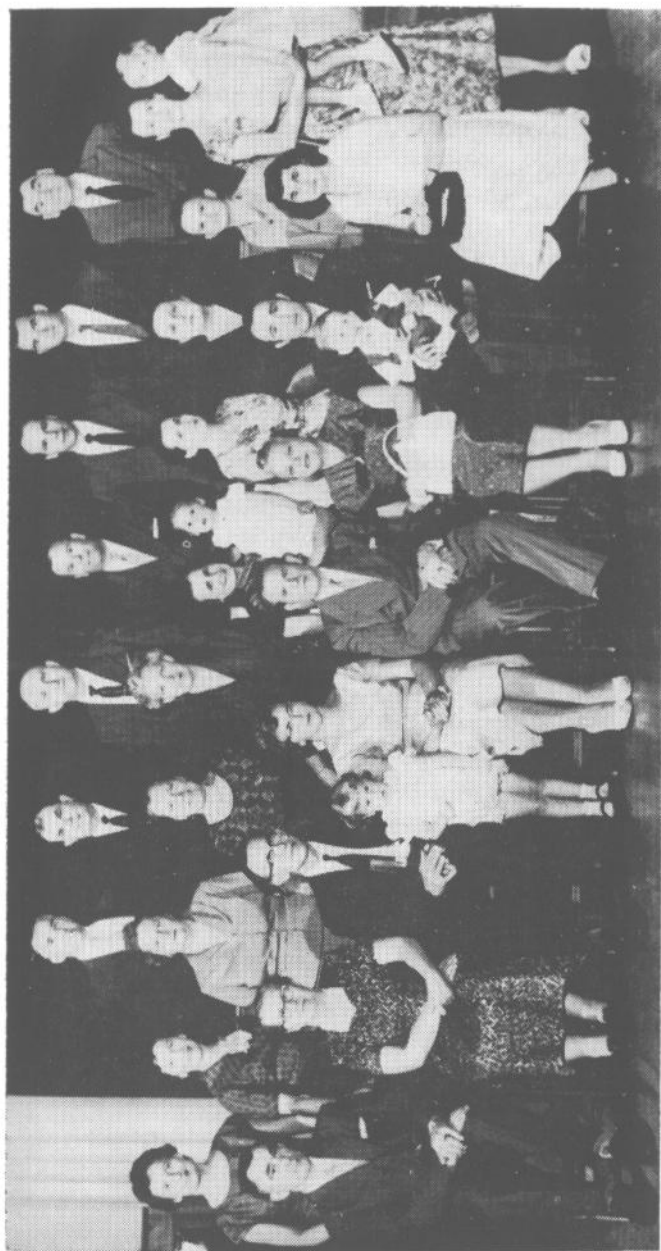
У гарно прикрашеній залі Українського Народного Дому при Фліт Стріт в Джерзі Ситі зібралось того дня поверх 200 осіб, здебільша уродженців і колишніх мешканців Угнова й Угнівщини з родинами, і запрошених гостей. Прибули вони з нью-йоркської метрополії і стейтів Нью Джерзі та сумежних. Очі всіх присутніх були звернені на сцену залі, де постробено імпровізований вітвар. Над ним ікона Богородиці, прибрана українськими вишивками. В 3-ій год. по пол. місцевий парох о. декан Володимир Лотович в сослуженні оо.: декана Марка Гіля, Макара Михайлова та Зенона Бачинського відслужив при цьому вітварі молебень до Пречистої Діви, а відтак панахиду за вправ-

Кожного року Угнівщина святкує свій krásвий храмoвий празник Вознесіння. На світліні учасники свята в 1959 р. зі стейтів Нью-Джерзі і Нью-Йорк. Посередні о. Василь Гумовський — угнівець. Свято відбулося в новій залі Українського Народного Дому в Джерзі Ситі.

ших за волю України й померлих земляків з Угнова й Угнівщини.

Після того почалась друга частина імпрези, а саме спільна гостина. Зібрані засіли до трапези, обильно заставленої старокрайовими стравами. Почесні місця заняли священники, члени Управи „Товариства Угнівщина” та визначні гості. Довголітній голова товариства п. Микола Петришин, як господар, привітав коротко промовою присутніх та згадав померлих земляків, а приявні вшанували їх пам'ять встанням з місць і однохвилинною мовчанкою. Провід гостиною передав голова як „товстмастерові”, п. Володимирові Вагнерові, що — як звичайно — вив'язався прекрасно з цього завдання та зразу викликав у учасників погідний настрій. Гостина проходила в надзвичайно сердечній атмосфері. Знайшлись тут за спільною трапезою давні поселенці поруч новоприбулих, старші віком громадяни поруч уродженців Америки. Були й такі, що, прибувши нещодавно до ЗДА, оце вперше зустрілися з земляками, яких не бачили впродовж десятків років. А всі вони почували себе однією сім'єю, всі линули думками на Рідну Землю, до своїх залишених жител, і на тлі спогадів наче ще раз переживали недавнє минуле. До піднесення настрою спричинились у значній мірі промови та народні, стрілецькі й повстанські пісні, що чергувалися одні з одними. Промови виголосили: о. декан Лотович, о. декан Гіль, пані Вагнер, д-р Козак, о. Михайлів, мгр Стецура, о. Бачинський, п. Бук і д-р Білзор. Усі промовці зворушливими словами підкреслювали з признанням оту, зрештою відому, просто фанатичну любов і прив'язання мешканців Угнова й Угнівщини до всього, що рідне українське, зокрема ж до своєї віри, нації, мови, землі, до прадідних прегарних звичаїв, з традиційною ношею включно. Цю любов вони виявляли завжди і всюди. В рідному краю своєю високопатріотичною поставою при кожній нагоді, а особливо дуже видатною участю у збройній боротьбі за державну незалежність в рядах рідного війська та зорганізованого підпілля, на еміграції ж спонтанним відкликом на національно-громадські потреби як місцевого, так і загального характеру. „Дім Українського Інваліда”, „Рідна Школа”, „Просвіта” і інші старокрайові установи не раз відчули щедру жертвенність заокеанських братів з Угнова й Угнівщини. Від них то поплили обильні датки на розмальовання Угнівської церкви, а фонд для видання пропам'ятного

Філія „Товариства Угнівщина” в Монтреалі в Канаді. Від ліва до права сидять: Йосип Поронович, господар і сираник, Марія Лаба, Василь Стирко, Марія Стирко — касирка, їх внучка; Іван Овишківч — голова, Агафія Овишківч, Іван Заяць — секретарі, Марія Заяць, їх синок. Стоять, перший ряд: Михайлина Майборода, Олена Крися, Текля Трусевич, Анна Овишківч, Оліна Поронович, Євгенія Вивірка і її внучка, Степанія Паланця, Анна Решетило, Данило Р. — її син, Марія Кічак з донечкою. Другий ряд: Степан Трусевич, Микола Овишківч, Данило Решетило, Микола Вивірка, Василь Паланця, Петро Кийк — контролёр, Ярема Лаба.

альманаха про Угнів і Угнівщину завдячує своє постання чи не виключно угнівським переселенцям ЗДА й Канади.

Наприкінці спільної гостини секретар Тов-а „Угнівщина” д-р Я. Микулович прочитав під оплески присутніх привітальні телеграми, що наспіли: від довголітнього останнього пароха Угнова о. декана О. Трешневського, від о. Гумовського, д-ра І. Макара та М. Козловського і від Філії „Т-ва Угнівщина” в Мон-треалі в Канаді.

Після того голова п. М. Петришин висловив подяку всім, що взяли участь в імпрезі, зокрема тим, що своєю працею спричинилися до її влаштування, а присутні відспівали молитву „Боже Великий, Творче Всесвіту” і національний гімн. Офіційна частина імпрези закінчилась. Однак ніхто не захотів відходити. Учасники поділилися на більші й менші гуртки і при звуках музики до пізньої ночі проводили час на свободній розмові й товариських розвагах.

Імпреза була дбайливо підготована і переведена справно та з повним успіхом моральним і матеріальним. Заслуга в цьому Управи „Товариства Угнівщина”, а зокрема створеного для цього Комітету, в якого складі були пп.: Микола Петришин, Михайло Баран, Григорій Салюк і д-р Ярослав Микулович. Гостинну частину імпрези приготували та нею орудували члени „Т-ва Угнівщина” під проводом пані Теодосії Павлик.

ЗАВВАГА АВТОРА: Описана в цьому дописі імпреза відбувається старанням Товариства „Угнівщина” кожного року та увійшла вже в традицію. Беруть в ній постійно участь не тільки всі члени Товариства з родинами, але також численні гості.

Іван Козак

ДРУГИЙ З'ЇЗД УГНІВЩИНИ

Старанням Товариства Українців „Угнівщина” в Америці відбувся дня 5-го вересня 1960 р. у Джерзі Ситі, Н. Дж. Другий З'їзд уродженців і кол. жителів міста Угнова і Угнівщини, в якому взяло участь 180 осіб.

З'їзд почався Соборною Службою Божою в місцевій українській греко-кат. церкві св. Петра і Павла, що її відслужив останній парох Угнова, о. радник Олександр Трешневський в сослуженні оо.: декана Юрія Менцінського, декана Марка Гіля, ректора д-ра Василя Макуха й Василя Гумовського, всіх

уродженців Угнова та Угнівщини. Він же виголосив зворушливу, високопатріотичну проповідь. Після св. Літургії була відслужена Панахида по померлих членах Товариства та всіх Земляках з Угнова й Угнівщини.

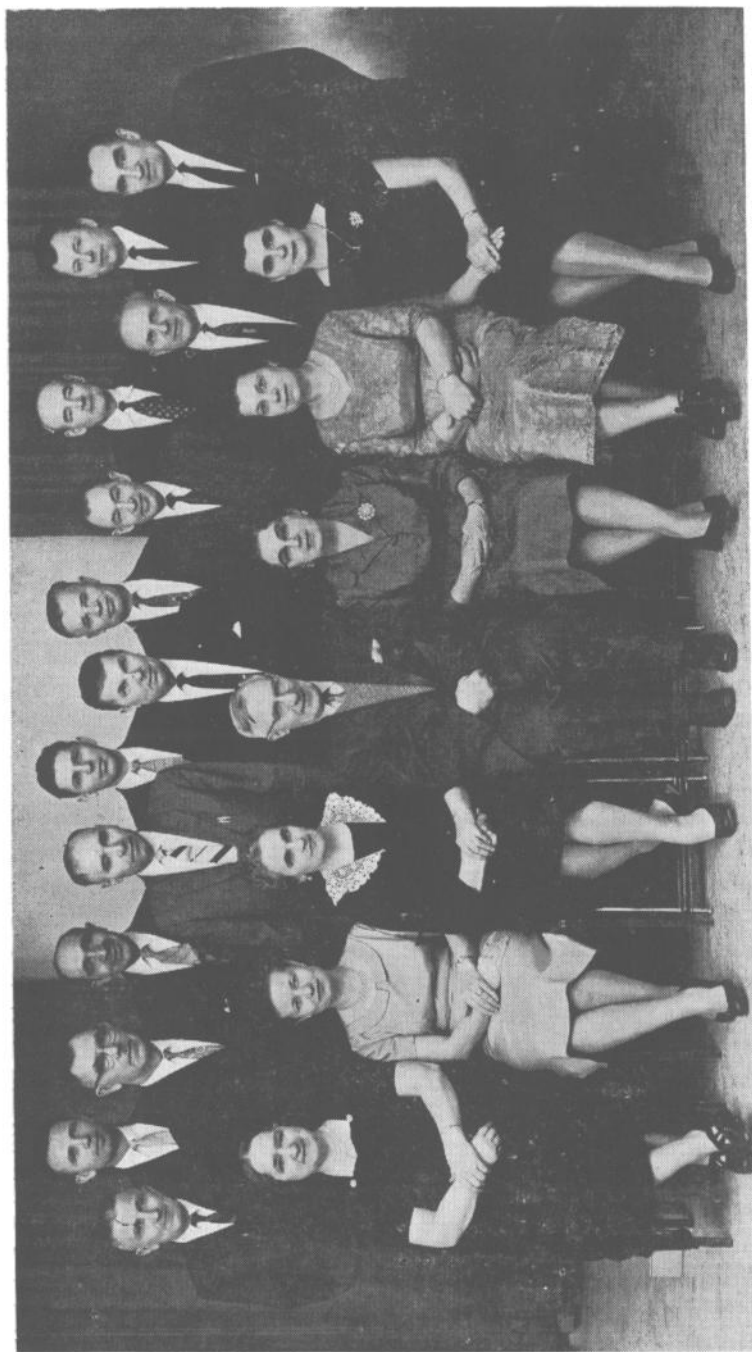
Опісля всі учасники переїхали до Українського Народнього Дому в Джерзі Ситі, де відбулася спільна перекуська, приготувана членками „Товариства Угнівщина”. Простора заля Народнього Дому була особливо святково прикрашена. Обабіч сцени прапори: державний американський та національний український, а над сценою на всю її ширину напис: „Вітайте, Учасники Другого З'їзду Угнівщини!” По середині та по боках сцени були приміщені три великі світлини в рамках. Вони зображували: 1) привітання перемиського владыки, сл. п. Кир Йосафата Коциловського, що прибув був до Угнова для посвячення тамошньої церкви дня 24 червня 1936 р., 2) зовнішній вигляд цієї ж церкви і 3) нутро середньої бані в тій церкві з образами Покрови Богоматері, кисти проф. Дам'яна Горняткевича.

Перекуська проходила в дружній, а радше родинній атмосфері. Як тільки вона скінчилася, довголітній голова Товариства, п. Микола Петришин відкрив коротким словом ділову частину з'їзду. На його заклик усі прихвально вставанням з місць та однохвилинною мовчанкою вшанували пам'ять тих, що відійшли у засвіти. Після молитви, яку провів о. Трешневський, обрано Ділову Президію З'їзду в такому складі: голова: о. Юрій Менцінський, останній душпастир Угнова, заступники голови пп. Василь Гіль і Марія Стирко (з Канади), секретарі: пп. Володимир Білик і Єва Гаврилко. До почесної Президії увійшли: о. О. Трешневський, о. Антін Борса, парох Джерзі Ситі, оо. М. Гіль, д-р В. Макух і В. Гумовський, пп. проф. Дам'ян Горняткевич, Антін Шаран, д-р Олександр Соколишин, Йосип Поронович, Семен Закревський, д-р Володимир Кривокульський та мгр Володимир Петришин.

Зачитаний протокол з Першого З'їзду Угнівщини прийнято без змін та одобрено. Усно вітали З'їзд: проф. Горняткевич від Української Вільної Академії Наук, п. Шаран від Філії Українського Конгресового Комітету Америки в Джерзі Ситі та д-р Соколишин від „Буковинської Громади”. Опісля зачитано письмові привіти, що їх надіслали: п. Іван Онишкевич від Філії Товариства „Угнівщина” в Монреалі, Канада, Комітет „Тернопільщина” у Філадельфії, д-р Теодор Решетило, мгр. Іван Скрип-

Другий з'їзд "Товариства Угнівщина" 5 вересня 1960 р.

Угнівці та угнівчани в Торонті (Канада). Від ліва до права, сидять: Катерина Остапівська, Катерина Шевчук, Олена Мельник, мтр прав Іван Сьрипчук, Ольга Заяць, Юлія Мігус, Варвара Хахула. Стоять: Гнат Хіжя, Василь Мігус, Андрій Заяць, Михайло Остапівський, син Осина, Капріан Мельник, Михайло Мігус, Осип Морозюк, Пилип Мігус, Михайло Остапівський, син Іллі, Михайло Хахула, Юлія Глушак, Микола Хахула, Теодор Хахула.

чук (Канада) — обидва від себе і своїх родин, — та п. Василь Косоного з родиною, з Польщі. Далі слідували доповіді: адв. мгр-ра Володимира Петришина на тему: „Магдебурзьке право і його вплив на національні і суспільні відносини в Угнові” та мгр-ра Василя Воронки на тему: „Оком по Угнівщині”. Обидві доповіді були дуже дбайливо підготовані щодо змісту і форми. Присутні вислухали їх з великою увагою та нагородили доповідачів рясними оплесками.

Зчерги голова „Товариства Угнівщина” та Ділового Комітету п. Микола Петришин склав звіт про діяльність того ж Товариства за час від Першого З'їзду Угнівщини, що відбувся 10 років тому. Поруч розбудови Товариства через побільшення числа членів та поширення його організаційної мережі на Канаду, вся діяльність його Управи була зосереджена на видання історичного збірника про Угнів і Угнівщину, що було заплановане ще в Рідному Краю та опісля схвалене Першим З'їздом. Для цього прийшлося найперше придбати відповідні грошові засоби. Коли в той спосіб була створена матеріальна база, приступлено до самого діла. Висьдано дозвіл Управи Наукового Товариства ім. Шевченка, щоб той збірник появився як його публікація. На головного редактора запрошено в порозумінні з Управою НТШ п. проф. д-ра Василя Лева, а до Редакційного Комітету, з окремими завданнями, увійшли, крім голови Товариства: мгр Володимир Петришин, д-р Теодор Решетило й д-р Іван Козак. Збірник вже друкується та вийде під наголовком: „Угнів та Угнівщина. Історично-мемуарний Збірник”. Він охоплюватиме приблизно 500 сторінок друку та коло 100 світлин у тексті. Матеріали, що їх зібрано для цієї публікації старанням Ювілейного Комітету в рідному краю, частинно затратилися, а частинно з незалежних від Управи причин не змогли бути використані. Вслід за цим прийшлося збирати їх наново. Зазначаючи, що фонди, якими розпоряджає під цю пору Управа, не вистачать на покриття всіх коштів, необхідних на видання Збірника, голова звернувся до присутніх з закликом зложити на ту ціль додаткові датки. На цей заклик першим відгукнувся о. Трешневський, що жертвував \$10.00. Дальші пожертви зложили другі священики та інші учасники З'їзду. Всього зібрано \$358.50.

Щоб показати, як буде виглядати Збірник, голова роздав присутнім більшу кількість відбиток перших сторінок книжки.

Звіт про діяльність голови Товариства доповнив голова його Контрольної Комісії, разом із презовим референтом Ділового Комі-

тету З'їзду, д-р Іван Козак. Він повідомив передусім, що Товариство, яке раніше діяло під назвою „Комітет Угнівщина“, схвалило на своїх Загальних Зборах в дні 28-го листопада 1954 року власний статут, та згідно з його постановами прийняло нову назву: „Товариство Українців «Угнівщина» в Америці”. Успішність і видатність діяльності товариства на протязі часу від Першого З'їзду засвідчує вимовно сума \$7,042.66 бруто, яку призбирано на кошти видання книжки-збірника. На неї склалися прибутки з підприємств, як „Угнівський празник”, „Просфора” тощо, як також щорічні датки на „коляду”. Їх збирали щороку з великою ревністю члени попередніх і теперішньої Управ, головним чином пп. Микола Петришин, Василь Жуковський, Теодосія Павлик, Софія Теслюк, Антін Патер, Ярослава Турянська і інші. Переходячи до справи Збірника, д-р Козак ствердив, що члени Редакційного Комітету мгр В. Петришин і д-р Т. Решетило вложили дуже багато труду, щоб зібрати потрібні матеріали та доповнити їх своїми численними статтями. Матеріали, що знаходяться в нью-йоркських книгозбірнях, роздобув з великим накладом праці головний редактор проф. Лев. У зв'язку з друкуванням збірника чимало труду і часу посвятив голова п. М. Петришин. Далі д-р Козак заявив, що дотеперішні витрати на видання книжки-збірника становлять суму \$2,726.40. — На неї зложилися ось такі позиції:

винагорода друкарні	\$ 1,600.00
за виготовлення кліш	420.20
за виготовлення деяких світлин	45.30
за рисування йорданських хрестиків	60.00
за переписання деяких документів	50.30
винагорода проф. Пастернака	75.00
винагорода проф. Загайкевича	25.00
винагорода головного редактора	450.60

Разом: \$ 2,726.40

Крім наведених осіб, що одержали скромні винагороди за свою працю, більше ніхто не дістав заплати за працю для видання Збірника. Зокрема всі члени Редакційного Комітету виконали й далі виконують свої чинності зовсім безкорисно.

Важливість Історично-мемуарного Збірника підкреслив черговий бесідник, о. радник Трешневський. Він заважив, що Збірник має зберегти для майбутніх поколінь історію Угнова й дов-

колишніх сіл, як також образ їхнього розвитку та життя і побуту їхніх жителів. Буде він дорогоцінною пам'яткою про Угнів і Угнівщину минулих часів. Теперішній Угнів і Угнівщина є зовсім відмінні від тодішніх. З кращої минувшини залишилися ще тільки церква, яку по-мистецьки розмалював присутній на З'їзді проф. Д. Горняткевич. Бесідник згадав про свої прикрі переживання в Угнові за часів першої большевицької інвазії, та з висловами теплої вдячності назвав тих парохіян, які в тих важких умовах давали йому поміч і підтримку. До них належав присутній на З'їзді п. Семен Закревський, кол. довголітній церковний старший брат, що нещодавно прибув зі своєю дружиною до ЗДА через Польщу. З тих добрячих осіб на еміграції перебуває ще пані Настуня Сярчинська. Вкінці о. Трешневський відмітив заслугу Америки, яка дала нашим скитальцям приют та змогу жити вільним життям.

В дискусії над доповідями та звідомленнями взяли участь пп. мгр В. Петришин, мгр В. Воронка, М. Петришин, д-р І. Козак та д-р О. Соколишин. Останній склав гратуляції адв. В. Петришинові за його знамениту доповідь про Магдебурзьке право. Забрав слово також о. радник Трешневський, який ствердив, що винагороди, які одержали умові працівники за їхню працю для Збірника, є компромітуюче низькі.

При наступній точці програми, — „поточні справи”, — д-р І. Козак порушив справу встановлення продажної ціни Збірника. Після короткої дискусії він сформулював пропозицію, яку схвалено одноголосно: З'їзд уповноважує Управу „Товариства Угнівщина” та Редакційний Комітет встановити спільно ціну книжки відповідно до коштів її видання з тим, що вона не може бути нижча, як \$5.00 за примірник.

Останньою точкою програми було схвалення аклямацією наступних резолюцій, що їх оформив і запропонував д-р Іван Козак:

РЕЗОЛЮЦІЇ

**схвалені Другим З'їздом „Товариства Угнівщина”
в дні 5-го вересня 1960 р.**

- 1) Другий З'їзд Угнівщини, заслухавши вичерпні звідомлення про діяльність Товариства Українців „Угнівщина” в Америці, за час від Першого З'їзду, тобто на протязі десятиріччя, одобрює вповні цю діяльність і висловлює з того приводу подяку теперішній і попереднім Управам Товариства.

Окреме признання і подяку висказує З'їзд довголітньому голові Товариства, п. Миколі Петришинові за його ревну, жертвенну і успішну працю для добра Товариства.

- 2) З'їзд приймає до відома й одобрює заходи „Товариства Угнівщина” щодо видання Історично-мемуарного Збірника „Угнів та Угнівщина” та, одобрюючи зокрема діяльність головного редактора Збірника п. проф. Василя Лева і Редакційного Комітету, закликає їх докласти всіх зусиль, щоб друк Збірника був якнайшвидше закінчений. Заразом З'їзд закликає Товариство Українців „Угнівщина” продовжувати свою статуткову діяльність також після видання названого Збірника.
- 3) З'їзд складає щиру подяку Управі Наукового Товариства ім. Шевченка в Нью-Йорку за те, що вона дозволила видати згаданий Історично-мемуарний Збірник як публікацію того ж Наукового Товариства.
- 4) З'їзд закликає всіх уродженців і колишніх мешканців міста Угнова й Угнівщини та їхніх дітей, що перебувають з ЗДА і Канаді та ще досі не є членами „Товариства Угнівщина”, щоб вони негайно приступили до нього самі та заохочували до цього других земляків.
- 5) З'їзд закликає усіх Земляків з Угнова й Угнівщини брати постійно масову чинну участь у громадському житті української спільноти в ЗДА, Канаді та всьому вільному світі, а зокрема підтримувати морально й матеріально наші провідні організації, як Український Конгресовий Комітет Америки і Комітет Українців Канади. Землякам у ЗДА пригадує зосібна їхній обов'язок щодо правильного вплачування датків на Український Народний Фонд.
- 6) З'їзд закликає сердечно всіх Земляків зберігати дбайливо самим та вщеплювати своїм дітям і внукам гарячу любов і щиру пошану до своєї прадідної віри, рідної мови, традиції і культури та при всякій нагоді ширити Українську Правду, освідомлюючи чужоземців про Україну, її славу бувальщину та незакінчену досі визвольну боротьбу.
- 7) З'їзд закликає всіх Земляків дбати наполегливо про виховання своїх дітей в релігійно-моральному дусі, а зокрема в українській національній свідомості, і для цього давати їм змогу вчитися в українських школах, як парохіяльних, так і українознавчих, а також допильновувати, щоб вони належали до національних організацій Української Молоді.

Тільки вихована на таких засадах молодь зможе стати лояльними громадянами Америки, а разом ширими патріотами України.

- 8) З'їзд закликає Управу „Товариства Угнівщина” в Америці влаштувати наступний, Третій З'їзд Угнівщини в 1965 році.

**

Офіційна частина З'їзду закінчилася.

Після спільної знімки, розпочався бенкет. Всі присутні зайняли місця при спільній трапезі, наче одна родина. За почесним столом засіли: священники, члени почесної президії З'їзду та визначні гості. Голова Ділового Комітету п. М. Петришин відкрив коротким словом цю гостину та попросив о. радника Трешневського провести молитву. Після того передав провід бенкету майстрові церемонії (тостмастер) п. Василю Вагнерові, який — як завжди — вив'язався знаменито з цього завдання. На сцену вийшло дев'ять жінок, зодягнених в оригінальні барвисті угнівські строї та вивели традиційні „гагілки” так, як вони відбувалися кожного року під час великодніх свят біля церкви в Угнові. Були це пані: Іванна Бенцаль, Анастасія Вагнер, Степанія Жуковська, Марія Котик, Марія Лапчинська, Марія Петришин, Домініка Семенюк, Софія Теслюк і Ярослава Турянська. Зі сцени пронеслися мелодійні пісні, які підхопила вся заля. Співали всі, як колись у рідному місті та в рідних селах. В неодному оці заблистіла сльоза зворушення і туги за Рідним Краєм.

Бенкет проходив серед справді родинного настрою. Весело гомоніли дружні розмови, що їх час до часу переривали співи та промови. Промови виголосили: всі священники, та пп. Анастасія Вагнер, адв. В. Петришин, Іванна Бенцаль, д-р І. Козак, А. Шаран, д-р О. Соколишин, Микола Дорош (з Канади), та інші. Промови були поважні та жартівливі. Та всі вони були повні глибокої любови до рідних сторін та рідної традиції. Всі промовці підкреслювали з великим признанням славнозвісну прив'язаність земляків з Угнова й Угнівщини до всього, що своє, українське, а при цьому бадьорими словами висловлювали надію, що й наше лихоліття скінчиться. Тоді повернемося до Рідного Краю та наново відбудуємо давній Угнів та рідні села і житла.

О. радник Борса закінчив бенкет молитвою. Присутні відспівали побожно пісню „Достойно єсть”, а опісля український

національний гимн і „Не пора”. — Та ще й після того учасники З'їзду не розходились. Вони стояли та сиділи групами і гупорили. Не могли налюбуватись тією радісною зустріччю і не хотіли її закінчити.

Крім моральної користі, З'їзд приніс також показну матеріяльну. Чистий прибуток із З'їзду означає сума \$345.44, не враховуючи вищевиказаних датків на видання Історичного Збірника.

З'їзд підготував і перевів Діловий Комітет, що його очолював голова „Товариства Угнівщина” п. Микола Петришин в ось такому складі: д-р Іван Козак, Василь Жуковський, Антін Патер, Теодосія Павлик, Марія Петришин, Степан Гріца і Григорій Салюк (кол. перший голова Комітету „Угнівщина”).

**
*

К е р і в н і О р г а н и

Товариства Українців „Угнівщина” в Америці, обрані Загальними Зборами дня 18-го грудня 1959 р., що за їх урядування був виданий Історично-мемуарний Збірник „Угнів та Угнівщина”.

Управа:

Микола Петришин — голова
Теодосія Павлик — заступниця голови
о. Василь Гумовський — секретар
Степан Гріца — скарбник
Ксеня Іваник
Іван Бараник
Антін Патер — члени Управи.

Контрольна Комісія:

д-р Іван Козак — голова
Софія Теслюк
Михайло Осташевський — члени.

ПРОПОВІДЬ

виголошена під час Служби Божої, що була відслужена в українській греко-католицькій церкві св. Петра і Павла у Джерзі Ситі, Н. Дж. з нагоди Другого З'їзду Угнівщини 5-го вересня 1960 р.

Слава Ісусу Христу!

„На ріках Вавилонських, тамо сідохом і плахом, внегда помянути нам Сіона” (пс. 136, ст. 1). Засмучені та зажурені сиділи ми над берегами Вавилонських рік і плакали на згадку про спустошений Сіон”.

Мої Дорогі!

Коли на першому нашому З'їзді, що відбувся десять років тому, дня 4-го вересня 1950 р. в Нью-Йорку, я відправляв Божественну Літургію і до учасників З'їзду промовляв, я не надіявся, що Господь дозволить мені ще так довго втішатися життям та, що після такого довгого часу мені доведеться брати участь в сьогоднішньому, другому З'їзді і знову промовляти до Вас, його учасників.

Починаючи цей з'їзд з Богом, ми всі, що щасливо пережили тих десять років, разом із тими, які саме чотири тижні тому прибули сюди з Рідного Краю, зложім найперше подяку Господеві за Його ласкавість до нас, побожно вислухаймо цю Благодарну Службу Божу і кликнім у покорі: „Слава Тобі, Боже наш, слава Тобі!”

За наших Покійників відправимо Панахиду після цієї Божественної Літургії.

I

Темою моєї проповіді, яку я виголосив на Першому З'їзді Угнівщини, були жажливо-тривожні переживання в Угнові під час другої світової війни та наш вихід у світ далекий, з надією на скорий поворот додому. Сьогодні же бажаю спрямувати Вашу увагу на наші загальні, релігійно-національні проблеми, а основою для нинішнього духовного розважання нехай послужать фрагменти з історії жидівського народу, що жив у важкій Вавилонській неволі.

Кількома наворотами томився ізраїльський нарід у важких неволях. Та передусім Вавилонська неволя, що тривала 70 років, лягла важким каменем на релігійно-національне життя вибраного народу. Край у руїні, столичне місто, Єрусалим, знищене й пограбоване, святиня — місце перебування Єгови — спалена, мури міста розвалені, тисячі ізраїльтян загинають у полоні, а ті, що залишилися, животіють у нестерпному приниженні та крайній нужді. Народня гідність потоптана, Мойсейв закон у поневірці. Ворог простягнув свою руку на все, що народові було дороге. Пророк Єремія у сльозах оплакує важкі дні неволі. Здавалось, що Ізраїль пропаде. Та ні! Там у неволі кожний жидовин линує думками в рідний край та згадував часи, в яких Ізраїль блистів славою. Там у неволі найсвятіші почування любови до рідного краю проганяли зневіру та рили надію на краще завтра. Там у неволі, сидючи над ріками чужого Вавилону, жиди звертали свої очі в сторону Єрусалиму, оплакували свої провини й гріхи та молилися Господеві. Там вони краще, як коли інде зрозуміли, що тільки при Божій помочі та за Божим благословенням може повернутись їхня втрачена воля і давня слава.

І Господь Милосердний вислухав благань свого народу. Як колись під проводом Мойсея, Господь випровадив жидівський нарід з єгипетської неволі, так і тепер після 70-річної вавилонської неволі повернув Господь Бог вибраний нарід у Ханаан, оту обіцяну землю.

Стільки з історії ізраїльського народу. А тепер дещо з історії нашого, українського народу.

II

Було в нас колись не так, як сьогодні. Був час, коли Русь-Україна була сильна, могутня і славна. Її слава лунала ген-ген далеко по широкому світу. Був час, коли Русь-Україна величалась не тільки своїми князями, але й видавала своїй Церкві і своєму народові святих. З іменами св. Ольги, св. Володимира Великого, святих Бориса і Гліба, Антонія і Теодосія Печерських в'яжеться доба щастя і добробуту нашого — тепер поневоленого народу. Русь-Україна виростила св. Анну, що стала дружиною могутнього французького короля, пізнішого святого Генриха, та св. Анастасію, дружину славного угорського короля, св. Андрія. Зі святістю життя лучилось нероздільно Боже благословення. Наш нарід жив у тих часах свободним, щасливим та добробутнім життям.

Так було колись! А нині? „Доле, де ти, доле, де ти?” — хочеться кликати за нашим народнім Пророком. Як старозавітні жиди, плачемо нині над руїнами дорогої Батьківщини, яку пограбували, сплюндрували і поневолили люті наїзники. Церква у катакомбах, владики — крім одного померли як ісповідники на далекій Півночі, священики з народом караються в тюрмах і концентраційних таборах неісходимого Сибіру. Нарід український на Рідних Землях, наче євангельський подорожний, що на нього напали розбійники й залишили його ограбленим і безпомічним при дорозі, обдертий із своїх тисячолітніх духовних і матеріальних надбань, зведений до раба, відбуває в часах найбільшого прогресу важку і ганебну колгоспну панщину. Тисячі його найкращого квіту — молоді — вимордувано в казематах смерті, мільйони померли від штучно створеного голоду, сотні тисяч вивезено на примусові роботи в непроглядні ліси Сибіру, чи цілині землі Казахстану, де вони вигибають від студені, голоду й поневірки. Наші культурні дорібки знищено безслідно. — Цю жахливу руїну поет описує словами: „Нема сім'ї, немає хати, немає брата ні сестри, щоб не заплакані ходили, не катувались у ярмі”. Справді, які це зворушливі слова!

III

Тільки частина нашого народу, рятуючись перед неминучою загиблю, подалася ізгоями на Захід та розбрилася по, дослівно, всіх закутинах земної кулі. До тих саме щасливців належимо й ми.

Може декому здається, що Господь випровадив нас з дому неволі, яким тепер став наш Рідний Край, тільки на те, щоб врятувати нас від загибелі та зберегти наше фізичне існування. Та я гадаю, що мета нашого виходу у небувалу досі в історії людства діаспору, інша, глибша та важливіша. Та ж Боже Провидіння веліло св. Йосипові тікати до Єгипту не тому, щоб рятувати своє життя, але для того, щоб зберегти життя Божого Дитяти, на яке напосівся був лютий Ірод.

Рятуючи наше життя, Боже Провидіння призначило нам певне післанництво. Коли там, на наших Рідних Землях новітній Ірод переслідує Христа і Його святу Церкву та намагається самого Господа скинути з престолу людських душ, то ми тут, у вільному світі, маємо рятувати наші загрожені релігійні і національні цінності. Тут маємо зберігати і плекати нашу прадідну віру, наш чудовий східній обряд, наші звичаї та нашу

світлу традицію. Тут маємо стояти твердо і непохитно при нашій греко-католицькій Церкві і під її проводом скріплювати в одності наше релігійне та національне життя. Тут маємо працювати і діяти для визволення нашого народу. Історія, ота вчителька життя доказує, що всі тривкі держави та високі культури розвивались і міцнішали водночас із розвитком та скріплюванням релігії, та падали з її упадком.

Тому ще раз і ще раз мусимо собі усвідомити, що нашим священним обов'язком є зберігати наші найбільші цінності: рідну віру і релігійну та національну традиції, щоб у слушний час повернутися з тими пребагатими цінностями до наших рідних огнищ, до Рідного Краю.

Вернутися у Рідний Край буде дане Небесним Творцем може й не всім нам. Декому з нас, головню з-поміж старших віком, прийдеться скласти свої кості у цій прибраній батьківщині, не повернувшись на рідні землі українські. Адже і Мойсєві не довелося увійти до обіцяної землі, і він помер на горі Навав, побачивши тільки іздалеку ціль свого і свого народу скитання, далекий Ханаан. Адже і багато ізраїльтян, що вийшли були з Єгипту, лягло на вічний спочинок у пісках пустині. Але все таки загал перебув щасливо ту сороклітню мандрівку та зажив вольним життям в обіцяній землі. Так буде і з нами. Прийде час, що Україна стане вільною. Золоте сонце волі засяє над всіми українськими землями, і тоді Батьківщина покличе до себе всіх дітей своїх, що зараз розпорошені по всьому світу. Тож уповаймо на Всемогучого Бога. Не тільки піснюю голосім, що ми „хочемо Бога, що Він наш Батько, хочемо Бога, Він наш Цар”, але засвідчуймо це живою християнською вірою і жертвенними ділами.

Нам, що опинилися у розсіянні по всій земній кулі, треба пам'ятати, що шлях до волі, це не тільки шлях боротьби та, що навіть жертва власного життя тільки тоді приносить овоч, якщо Господь її поблагословить, бо, як каже псалмопівець: „Коли Господь не збудує дому, надармо будуть трудитися будівничі” (Пс. 127, 1).

Тому йдімо в нашому житті з Христом і під Його прапором. І як колись Константин Великий під прапором Христа переміг ворога, так і ми переможемо: здобудемо і закріпимо здобуту волю. У цьому запевняє нас самий Господь устами пророка Неємії: „Коли навернетесь до Мене і будете держатись Моїх заповідей, то хоч би ви були розсіяні по всьому світу, Я зберу

вас в одне і приведу на місце, яке Я вибрав тому, щоб ім'я Моє там перебувало" (Гл. 1, ст. 9).

Нехай же ці Божі слова западуть глибоко в наші серця! Уповаймо на Всемогутнього Бога! Якщо будемо держатись Божих заповідей, якщо будемо вірні Господеві, то Господь Всемогутній вислухає і наші благання, допоможе нам у наших змаганнях за волю, та поблагословить їх. — Амінь.

ЧАСТИНА IX

УГНІВЦІ ТА УГНІВЧАНИ — ІНТЕЛІГЕНТИ І НАРОДНІ ДІЯЧІ

Продовж майже півтори сотні свого культурного розвитку Угнів та Угнівщина росли не тільки під матеріяльним оглядом, не тільки зберігали і продовжували свої традиції, не тільки добували освіту в місцевих вселюдних і початкових школах, але також видали багато людей із середньою і високою освітою з різними фахами. Угнів і околиця належали до тих місцевин, звідки з-поміж українських ремісників і хліборобів вийшло багато української інтелігенції, що відіграла помітну творчу роль в українському національному відродженні Галичини. З самого Угнова треба зачислити до них чотири міщанські родини — Лисяків, Онишкевичів, Скрипчуків і Решетилів. Ці родини, як і інші, дали багато священиків, вищих урядовців державної служби і представників вільних професій з університетською освітою. Найбільший процент серед тих, що покінчили середні й високі школи, були священики. Мрією кожної міщанської родини в Угнові було мати свого священика (ксьондза). На жаль, не зберігся виготовлений у 1925 р. список угнівців з університетською освітою, що начисляв понад 180 священиків і майже стільки світських професій. Тому наш список культурних діячів Угнова й околиці неповний.

Крім осіб із середньою освітою над культурним розвитком Угнова й Угнівщини працювали також і міщани з початковою освітою і вони були немов піонерами національної праці в місті й околиці. Безперечно на першому місці стоять тут Степан і Пелагія Жуковські, фундатори бурси для молоді. Побіч них треба поставити міщан Бартона Вартоломія і Ілярія Камінських, опісля довголітнього дяка Тому (Фтому) Трусевича, знавця церковних напівів і виховника дяків. Та найбільше до культурного піднесення міста причинився міщанин Віктор Скрипчук, довголітній член виділу Читальні „Просвіти”, що визначався незвичайним організаційним хистом і вмінням про-

вадити господарську й освітню роботу та кермувати нею з допомогою одиниць із середньою чи вищою освітою. Його жертвенна до самовідречення праця згадується в розділі про громадську працю в місті. В тому й інших розділах згадується теж інших міщан, жертвених працівників на культурно-національному полі. Імена їх знаходяться під різними відозвами і письмами. Вони свідчать про їхню високої вартости громадську працю.

Довшу згадку належить присвятити кільком особам, що причинилися до культурного розвитку не тільки міста, але й працювали для всього українського народу. Тісно з Угновом зв'язані угнівська міщанка Смеречиха і Юстин Медвідь. Ширше і видатніше поле діяльності розгорнули: о. Антін Бончевський, д-р Павло Лисяк, о. Степан Онишквич, о. Степан Решетило ЧСВВ, Степан Підеша (Андрій Камінський), Микола Дужий. Серед осіб із високою освітою треба окремо відмітити зі старших о. Ігната Онишкевича, Теодора Лисяка. Треба теж відмітити кільканадцять осіб, що не вродилися в Угнові чи Угнівщині, а зв'язані з ними своїм довголітнім побутом і працею в Угнові, чи околиці. Тут згадати б Теодора Фединського, довголітнього управителя бурси фундації Жуковських, що не тільки виховував молодь, але також зразково вчив церковного співу. Йому то може більше як Фтомі Трусевичеві завдячують угнівці своє знамените знання церковних богослужб, церковного співу і прив'язання до свого обряду. Далі треба згадати різних парохів міста і сіл, а між ними о. Олександра Трешневського, останнього пароха міста, ревного душпастиря і працівника на громадській ниві. З Угновом зв'язаний і одружений з угнівською громадянкою д-р Іван Козак.

З Угнівщиною зв'язані також імена визначних учасників визвольних змагань, як Степана Васкана, Івана Пушкаря, Володимира Гойвановича, сотн. Стафіняка і пор. Перфецького.

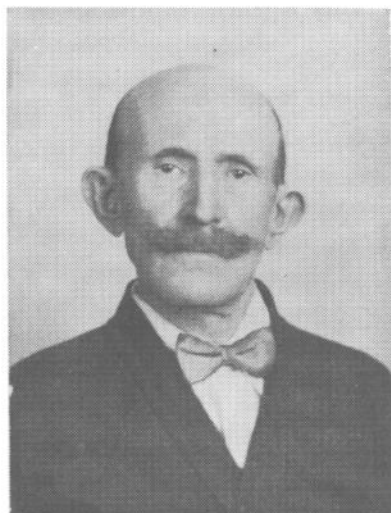
Треба теж відмітити імена д-ра Степана Дмоховського і проф. Романа Савицького, яких предки походили з Угнова.

Василь Пільгуй (Пулк)

ЮСТИН МЕДВІДЬ — УГНІВСЬКИЙ ДОБРОДІЙ

Юстин Медвідь, син Герасима і Марії народився в Угнові 14 червня 1876 р. Після закінчення шестирічного навчання в чотирикласовій народній школі в Угнові став працювати в ткацькому варстаті свого батька. Щоб поглибити знання свого

фаху, відбув у Томашеві Любельському ткацький курс ліжникарства і рушникарства. На 25-му році життя одружився з Анною, донькою Миколи Сеня (Сень) і заложив власний ткацький варстат. Після кількох років виїхав до Америки, щоб матеріально підтримувати своє підприємство, яке погоріло в 1906 році. В Угнові залишив дружину і дві доньки, Параскевію та

Юстин Медвідь

Олену; молодша померла незадовго після його виїзду. В Америці працював у фабриці випалювання жужелі в місцевості Latrobe, Pa. Частину грошей посилав рідні, а частину складав у щадниці. В квітні 1913 р. приїхав до Угнова, відбудував господарство, але вже 27 жовтня цього року знову виїхав до Америки і став працювати в місцевості Етна (Etna, Nr. 2) при направі рейок у копальні вугілля. В 1922 р. перервав на якийсь час працю через скалічення ноги. Коли в 1926 р. померла в Угнові його дружина, залишивши єдину доньку Параскевію, що покінчила учительську семінарію, Юстин Медвідь допомагав доні матеріально. Незадовго і вона померла, залишивши самотнього батька на чужині.

Юстин Медвідь звернув тепер свою увагу на підпомагання унівських установ. Прислав гроші на церкву й інші добродійні діла та дарував свою хату в Угнові на захоронку для сс. Службениць. Крім того помагав матеріально студентам в Америці.

Від 1938 р. перестав працювати, живучи з пенсії та ренти. Помер нагло в дорозі до шпиталю 14 липня 1951 р. на 76 році життя. Похоронили його Василь і Марія з Медведів Пільгуї і Степан та Катерина Булики на цвинтарі в Jeannete, Pa.

Володимир Петришин

о. АНТІН БОНЧЕВСЬКИЙ

о. Антін Бончевський

Антін Бончевський народився в Угнові в свідомій міщанській родині в 1871 р. Народню школу відбув в Угнові, а гімназійні науки і богословські студії у Львові. З посади сотруди́ника на парохії в Белзні виїхав він разом із угнівцем о. Миколою Підгорецьким до ЗДА в 1897 р., де став душпастирем у Ансонії, Конн. і відразу включився в душпастирську і громадянську працю нечисленних тоді гр.-кат. священиків для перших українських емігрантів в Америці. Причинився він до заснування першої парохії в Філядельфії в 1900 р., яка стала пізнішим осідком першого українського єпископа в ЗДА. Для згуртування наших емігрантів, що їх використовували різні чужинці працедавці, піддав він у тому році плян заснування „Товариства Руських Громад в ЗД”. На з’їзді 30. V. 1901 р. священиків і делегатів церковних рад вибрано його головою шкільної комісії для вироблення пляну навчання українознавства наших дітей. Вже в 1899 р. разом з іншими священиками і світськими громадянами піклувався він долею визискуваних укра-

їнських робітників, гуртував їх в УНСоюзі та видав книжечку „Капітал і праця”. В рр. 1900—1902 був він головним председником УНС. Він об’їздив місцевості з більшим скупченням українських емігрантів, організував їх у громади і приєднював у члени УНС. На жаль, через слабе здоров’я помер він передчасно 25 січня 1903 р. в Ансонії, Конн. Тут його похоронено. Пізніше мешканці цієї парохії поставили йому пам’ятник на могилі. Перед смертю утворив він стипендійний фонд в висоті 10 тисяч австр. корон для українських студентів університету в рідному краю. В 1904 р. засновано при редакції „Свобода” в ЗДА просвітно-науковий місячник ім. о. А. Бончевського „Слово”, що проіснував кілька років і видав багато популярних книжечок для української еміграції. Відділ УНС, ч. 10 в Seymour, Conn. коло Ансонії, названий ім’ям цього заслуженого громадянина і душпастиря.

Використана література:

1. Пропам’яття Книга Українського Народного Союзу з нагоди його сороклітнього ювілею. Джерзі Ситі, 1936; стор.: 45, 51, 136, 167, 214, 276, 313, 330, 421.
2. Михайло Вишиванюк: За піонерських часів. (Присвята 50-літтю Т-ва „Любов”, 45 відділу УНС в Філядельфії. „Америка”, Філядельфія, 27 січня 1956 р.
3. „Світло”, Торонто, січень 1959 р., стор. 51.

Степан Баран

Д-р ПАВЛО ЛИСЯК

Дня 8 січня 1948 р. помер у лікарні міста Госляр у Німеччині на шістдесятпершому році життя один з видатних галицько-українських діячів, адвокат і публіцист, посол від Українського Національного Демократичного Об’єднання (УНДО) до польського сойму в рр. 1938—1939, — д-р Павло Лисяк. Похорон відбувся 12 січня 1948 р. на цвинтарі в місті Госляр, у британській смузі.

Д-р Павло Лисяк народився 1887 р. в містечку Угнові, повіт Рава Руська в дрібномищанській родині.

Угнівці звичайно кінчали українську Академічну Гімназію у Львові, де разом з комарнянцями та яворівцями творили своєрідний тип серед учнів. Павла Лисяка віддали батьки до української державної гімназії в Перемишлі, в якій директором був відомий український педагог, діяч і письменник, опісля посол

до австрійського парламенту, Григорій Цеглинський, що мав великий додатній вплив на освіту й національне виховання своїх учнів. В цій гімназії склав матуру в 1905 р. Павло Лисяк як один з найбільш талановитих учнів. Того ж року записався на правничий факультет віденського університету. Після двох

Д-р Павло Лисяк

років вернувся у львівський університет, який і закінчив ступенем доктора прав та перейшов на адвокатську практику. Під час першої світової війни відбував етапну воєнну службу в австрійській армії, головню в Відні, де працював разом з істориком Іваном Кривецьким та редактором Іваном Німчуком у редакції часопису „Неділя”, призначеного для полонених українців російської армії. В вересні 1919 р. перебрав редакцію тижневика „Український прапор” у Відні (після від’їзду до Кам’янця Подільського основника і першого редактора цього часопису, д-ра Степана Барана). Д-р П. Лисяк редагував цей часопис до половини 1921 р. За якийсь час виїхав до Галичини, отримавши по довгих заходах дозвіл від польського посольства на поворот. Через кілька років виїхав до Варшави, де став редактором органу національних меншин у Польщі п. з. „Natio”, що виходив чотирма мовами — англійською, французькою, німецькою і польською; як людина широко освічена і з небуденним талантом, д-р Лисяк володів цими мовами досконало. Той журнал, що виходив продовж цілого 1926 року, присвячував багато

місця українській проблематиці, доходив до всіх високих політичних кіл і урядів в Європі й поза нею та в великій мірі причинився до спопуляризування української справи серед чужинецького світу.

В 1927 р. покинув д-р Лисяк Варшаву і, склавши перед тим адвокатський іспит, відкрив адвокатську канцелярію в Журавні недалеко Стрия, де й проживав аж до вибуху другої світової війни. В невеличкому, глухому містечку займався він не тільки професійною працею, але, як адвокат-громадянин, присвячував багато праці й місцевим українським організаційним справам у майже всіх ділянках. При тому був і публіцистом небуденної міри і час до часу писав статті до львівського щоденника „Діло”.

Під час виборів до польського сойму в листопаді 1938 р. був обраний послом від стрийської округи як кандидат УНДО. Після вибуху німецько-польської війни та перед приходом більшовиків до Галичини виїхав д-р Лисяк до Кракова, де незабаром відкрив адвокатську канцелярію, яку вів до літа 1944 р., здобувши собі як адвокат чималу практику. Як завжди цікавився він нашим національним життям, зокрема політичним, беручи в ньому видатну участь. У тих роках написав багато статей для щоденника „Краківські Вісті”, головню на економічні теми та про советську політику супроти українців.

В 1944 р. виїхав з Кракова далі на захід і осів спершу в Судетах, а пізніше в Гослярі, де й помер. У цій своїй найновішій скитальщині відіграв д-р П. Лисяк визначну провідну роль в організуванні нашого життя у британській смузі та був її речником на з'їзді ЦПУЕ в Ділінгені 14-16. XI. 1947 р., де в імені делегації виголосив змістовну промову. В поворотній дорозі простудився, а що вже раніше занепадав на здоров'ї, розвинулася в нього недуга — запалення легенів та печінки, які спричинили смерть.

Д-р Павло Лисяк це небуденна людина, глибоко освічений та інтелігентний. Цікавився широкою проблематикою і буденні явища дня трактував з широкого загального становища. Свої думки мав відвагу висловлювати одверто перед кожним. Через те потерпів і на скитальщині: на домагання советської репатріаційної комісії інтернувала його британська влада кілька місяців, саме за оборону українських національних інтересів наших скитальців.

о. СТЕПАН ОНИШКЕВИЧ

Священик, культурно-освітній та суспільний діяч, парламентарист, організатор і промовець та проповідник.

о. Степан Онишкевич

Степан Онишкевич народився в 1861 р. в Угнові в міщанській сім'ї. Після закінчення вселюдної школи в рідному містечку вчився в Академічній гімназії у Львові, де склав матуру. Після того відбув обов'язкову військову службу в Відні, де в найстаршому українському студентському товаристві „Січ” стрінув гурт свідомих молодих українських діячів, як пізнішого лікаря — адмірала д-ра Ярослава Окуневського, лікаря д-ра Івана Коса та інших. Після військової служби вступив до української Духовної Семінарії у Львові. Вже як студент Богословії брав живу участь у працях т-ва „Дружний Лихвар”, що від 1882 р. під назвою „Академічне Братство” вело перед у народовецькій роботі в Галичині. Там теж зустрівся з гутром майбутніх товаришів у праці на народній ниві, Євгеном Олесницьким, Костем Левицьким та іншими, з якими разом укладав плани майбутнього політичного й економічного відродження Західньої України. Закінчивши богословські студії, одружився з Софією Фолис і вже як молодий священик присвятився зразу всеціло не тільки душпастирській, але й народній праці. Культурно-освітня і політична праця були змістом його перших виступів,

але щойно економічна праця присвячена передусім селянству, була тою, для якої посвятив усе життя на народній ниві. Заснування товариства взаємних обезпечень „Дністер”, у 1892 р., а згодом кооперативного банку „Дністер” у 1895 р. інж. Василем Нагірним і інших культурно-економічних діячів, як Ярослав Кулячковський і пізніше д-р Степан Федак, дало о. С. Онишкевичеві нагоду своєю організованою працею допомогти в розбудові тих установ, що в їх Надзірних Радах засідав поверх 40 років підряд аж до вибуху другої світової війни. А крім того студіював він пильно аграрне питання в Галичині та вважав передання чи викуп поміщицьких земель селянами за справу першорядної ваги для українського села. Тому попри часті публічні виступи співпрацював з о. мітратом Титом Войнаровським, знаним українським економістом, для створення великого парцеляційного банку при допомозі австрійського правління, використовуючи для цього зручні політичні посушення за премієрства д-ра Кербера. І хоч ці пляни не вповні здійснилися, то ідея викупу поміщицької землі не зникла і стала основною точкою економічних змагань галицьких українців. Застрашаюче роздріблення селянських ґрунтів у т. зв. „шахівницю” привело о. Онишкевича до думки про переведення комасації по наших селах, що він і пропагував у численних вічах і нарадах. Вкінці для прикладу перевів він зразкову комасацію у своїй парохії Хишевичі коло Рудок, а також видав книжечку про комасацію накладом т-ва „Просвіта”; ця книжечка була довгі роки нашим підручником про комасацію.

Коли в 1899 р. українські діячі д-р Євген Левицький, д-р Володимир Охримович, проф. Михайло Грушевський, д-р Іван Франко і інші оснували Національно-демократичну партію, о. Онишкевич став її членом-основником і займав у ній, а згодом у наступних її організаціях передові місця. Від цієї партії обрано його в 1907 р. послом до австрійського парламенту в Відні, де він засідав серед членів Українського Парляментарного Клубу до 1918 р. Там успів він розгорнути широку працю в економічно-аграрних справах, спираючися постійно на тісний зв'язок зі своїми виборцями-селянами в краю.

Уважаючи, що практична праця над економічним піднесенням українського селянства має бути реальним викладником гасел політики, він у 1909 р. разом з д-ром Євгеном Олесницьким активізує заложене ще в 1899 р. Красве Господарське Товариство „Сільський Господар” та перемінює його в могутню

сільську організацію. Так зреорганізований „Сільський Господар” враз із Торговельним Синдикатом „Сільський Господар” (пізніше „Центросоюз”) та „Союз для хову і збуту худоби” стає осередком економічної праці для двигнення західньо-українського села, що найшло свій найкращий вислів у відбудові знищеного війною 1914—1918 рр. краю. В раді „Сільського Господаря” засідав о. Онишкевич тридцять років: 1909—1939. Сотні нарад, віч, сходин „Сільського Господаря” від Збруча по Попрад чули промови й організаційні вказівки та влучні поради цього душпастиря і громадянина.

В часах українського державного будівництва був він послом до Національної Ради в Станиславові та причинився чимало до творення правних основ майбутнього економічно-аграрного ладу Західньої Области Української Народньої Республіки. Після закінчення визвольних змагань вернувся до своєї душпастирської праці та розбудовував установи в Рудецькому повіті. Народній Дім у Рудках дістав завдяки йому гарний поверховий власний будинок. Там же розбудовано „Повітовий Союз Кооператив”, філію „Сільського Господаря”, Кооперативну Молочарню та інші установи. При тому, не зважаючи на свій поважний вік, не покинув і крайових установ, політичних, економічних та інших. Був членом Ради товариства обезпечень на життя і ренти „Карпатія”, членом Надзірної Ради т-ва Видавничої Спільки „Діло”, Головної Ради „Сільського Господаря”, Надзірних Рад обезпеченевого і кредитового т-ва „Дністер” і багатьох інших. А коли важка недуга прикувала о. Онишкевича до ложа, він казав собі реферувати про всі важніші політичні й громадські справи, не тратячи надій, що праця поколінь заколоситься зерном Самостійної Соборної України. Вкінці довелося йому перебувати важку війну під більшовицьким і німецьким режимами, що й до решти надірвало його здоров'я в його дуже поважному віці. Помер у 1945 році.

о. Степан Онишкевич це не тільки зразковий священик, але й ревний народний робітник, людина твердого хрустального характеру, прямих і ясних національно-політичних переконань, що ціле життя не тільки словом, але передусім ділом давала свідоцтво великій ідеї служіння народові.

Використана література:

1. Д-р Кость Левицький: Українські політики. Сильвети наших давніх послів і політичних діячів. 1907—1914 рр. Друга частина. Львів 1937. Стор.: 73-75: о. Степан Онишкевич.

СТЕПАН ПІДЕША

Степан Підеша, автор книжки „Восток і Запад”¹⁾, що появилася друком у 1903 р. в Коломиї, то псевдонім Андрія Камінського, угнівця, єдиного сина із п'ятьох дітей Вартоломея (Бартона) і Анастасії Камінських, угнівського міщанина багача, близько спорідненого з фундаторами Степаном і Пелагією Жуковськими. Народився в Угнові 30 серпня 1873 р. Після народної школи в Угнові вчився він у класичній гімназії у Львові, а на вищій студії виїхав до Відня, де вписався на студії агрономії (Hochschule für Bodenkultur). Тут вписався в українське академічне тозариство „СІЧ”. Мабуть не погоджувався він із захопленням студентів новими прогресивними ідеями більше ніж студіями і по році переїхав до Грацу, де вписався на медицину. Та дуже швидко покинув і медицину, коли один студент поляк „переконав” його, що медичні студії не дають ніякої будучности. За короткий час виїхав він до Німеччини, де в Поппельсдорфі слухав викладів агрономії в господарській академії, а потім переїхав до Бонну на студії природничих наук. В останніх роках ХІХ сторіччя переїхав до Швейцарії на студії природничих наук у Цюриху, а в міжчасі слухав один семестр у Міляно в Італії. В Швейцарії запізнався з українськими студентами зі східної України, що разом із іншими студентами з царської Росії переймалися модерними соціалістичними гаслами й перепачковували в Росію заборонену літературу, спрямовану проти царського режиму. В тому часі з допомогою підросійських студентів запізнався також Камінський з ідеями космополітизму і панрусизму, що стали головним мотивом книжки „Восток і Запад”.

Закінчивши студії, повернувся в Галичину і в рр. 1902/3/4 учителював як суплент природник у гімназії в Коломиї. В тому часі захоплювався він радикальними ідеями М. Драгома-

2. Пам'яті одного з провідників селянства. (о. Степан Онишкевич, 1861—1945). „Час”, ч. 1—2. Фюрт — Баварія, 7 січня 1947.

3. В. К.: о. Степан Онишкевич. (Посмертна згадка) „Наше Життя”, ч. 62. Августбург, 19 грудня 1946 р.

4. С. В. (Степан Варан): о. Степан Онишкевич. „Християнський Шлях”. Релігійно-суспільний тижневик, ч. 10. Міттенвальд — Баварія, 9 березня 1947 р. (Посмертні згадки).

5. Д-р Олександр Марітчак: Перший листопад 1918 р. в Рудках. „Свобода”, ч. 213. Джерзі Сіті, 5. ХІ. 1957 р.

нова і їздив на віча радикальної партії по селах Покуття. На вічах одягався в одержу селянина з Карова. Тоді заприятелювався він з Михайлом Павликом та д-ром Левом Бачинським, що пізнали з їх взаємного листування.

З приводу сецесії українських студентів з Львівського університету в 1901 р. видав Камінський у Чернівцях в 1902 році власним коштом книжечку на 16 сторінок друку 8° п. з. „Університет через підписку”, в якій звернувся проти центрального австрійського уряду в Відні, де поляки і їхня аристократія мали впливи на уряд в Галичині. В цій книжечці пропонував Камінський збирання грошових фондів на заснування приватного українського університету з теологічним, філософічним і правничим факультетами. На останніх сторінках книжки був проєкт бюджету, зладжений о. Титом Войнаровським, пізнішим крилошанином і мітратом української гр.-кат. митрополичої капітули. о. Войнаровський був особистим приятелем А. Камінського. Хоч проєкт Камінського був дуже реальний і здійснимий, не зацікавився ним наш політичний провід, тільки студентство та наші вчені світової слави професор фізики і властивий винахідник променів „ікс” д-р Іван Пулюй та професор біохемії д-р Іван Горбачевський. Вони обидва клопотали справу приватного українського університету у тодішнього австрійського міністра освіти, який дивився на справу скептично, мовляв, українці не мають відповідного числа габілітованих професорів. На те відповів д-р Іван Пулюй, що українці мають багато професорів по різних університетах, а коли б бракувало яких, можна би запросити й чужинців так, як це зробили болгари. Якщо українські політичні круги були б разом із професорами заकुлалізували думку Камінського, може вже до першої війни були б мали українці удержавнений, спершу приватний університет, а з цим і сильнішу політичну позицію після першої світової війни.

В 1904 році виїхав Камінський до ЗДА, звільнений перед тим з посади як нельояльний до австрійського правління в Галичині. Тут став він священиком і на тому становищі пробув понад 10 років, хоч супроти своєї духовної влади був не один раз противний і попадав у конфлікт із нею мабуть через своє вороже наставлення до целібату та латинізації нашого обряду. В ЗДА дописував до „Свободи” і як природник написав дві науково-популярні книжечки: „Які є люди на землі?” (1916) і „Про підземні скарби”.

З кінцем першої війни виїхав до Іспанії та Альжиру, а звідти 1920 р. вернувся через Італію до Угнова, вже під Польщею. Польський уряд не дав йому дозволу осісти на стало в Галичині й купити для себе землю під господарство. Тому вже в тому самому році виїхав через Відень до Югославії і купив коло Марібору в Словенії мале господарство. Залишив душпастирство і став хліборобом. Тоді й викінчив розвідку політичного характеру і видав її друком і власним накладом у Львові в 1924 році п. з. „Галичина Піємонт”. В цій книжці заатакував він сильно тогочасну політику західніх українців, зокрема тих політиків, що пропагували ідею союзу України з Польщею проти Росії, виступив проти Радянського Союзу та його режиму, представив також ролю жидів в організації, ширенні і піддержці комунізму, австрійсько-польську екстермінаційну політику супроти західніх українців, політику римо-католицизму супроти українців. Книжка не викликала такого відгону, якого сподівався Камінський. Єдиним відгуком на неї була передовиця у львівському „Ділі” пера д-ра Івана Німчука, в якій подано наслідки агресивної політики римо-кат. духовенства і відступання перед нею нашого духовного проводу.

В 1927 р. видав Камінський брошуру „Загадка України і Галичини”, а в 1937 р. „Синтеза українства і руськості”.

Сейчас з поселенням у Маріборі перейшов на сербське православ'я і одружився на 47-му році життя. В подружжі мав тільки одну доньку Аспазію, яку сам учив предметів початкової і середньої школи. Вивчив її кілька чужих мов, бо сам знав дуже добре німецьку, англійську, російську і словінську мови, а також читав французькі та італійські передові щоденники. Крім того знав всесвітню історію, географію, і історію світової культури. Як 16-літня дівчина здала Аспазія матуру в публічній гімназії. Як стипендистку грецької королеви за її знання грецької класичної і новітньої та латинської мов прийнято її на студії в університеті в Атенах. Кілька років перед другою війною перенісся Камінський до Земуня над Дунаєм недалеко Београду, щоб бути ближче тодішнього культурного центру. Перед назріваючими подіями другої світової війни критикував нерозважні поступки Італії і Німеччини, пишучи листи до державних мужів тих країн. Написав навіть листа до Молотова, не з симпатії до більшовиків, а з гуманних мотивів, перестерігаючи його перед небезпекою союзу з нацистівською Німеччиною. Коли в 1941 р. Німеччина окупувала Югославію, арештовано Ка-

мінського за його критикування Гітлера. Тільки дивним збігом обставин вирятувався від смерті. Повернувши в Маріборщину, застав своє майно майже зовсім розграблене, відбудувався і далі писав статі, в яких передбачував упадок гітлеризму. Та коли після упадку Німеччини настав у Югославії режим Тіта, арештували Камінського за мнине колаборанство з німцями — передержування у себе двох „німецьких колаборантів” (в дійсності двох українців лікарів; одружених з угнівками: В. К. і Олексія Банаха, що заїхали в Югославію, щоб заховатися перед вивозом на роботи до Німеччини). Уряд Тіта skonфіскував йому майже все майно. Камінський опинився враз з сім'єю в малій нужденній хатині з маленьким городом, тяжко бідував, а то й голодував. Земляки з Угнова підпомагали його після другої війни харчами та одіжжю. Без огляду на матеріальні недостатки, поважний вік, ослаблений зір писав далі статті й розвідки на політичні і суспільні теми про наше минуле і майбутнє. У знайомих земляків просив посилати йому українські та англійські публікації, щоб бути в контактi з культурним світом та слідувати за розвитком подій. Цінив високо західню культуру, демократичну структуру західніх держав, а передусім ЗДА.

До кінця свого довгого життя цікавився Камінський загальноукраїнськими справами. Писав на ці й загальнополітичні теми ще й тоді, коли внаслідок операції в 82-му році життя та важких життєвих обставин майже постійно лусів лежати в ліжку. Захід із його культурою, цивілізацією і демократичним устроєм протиставляв він гнетові, теророві і цеволі на наших землях. В одному листі написав про відносини в Угнові після другої війни: „Микола писав, що йому дуже добре, що має все так, як Смерека на оболонню. От хитрун!” (Смерека, угнівський незаможник, мав хату, одного мізерного коня, мешкав на Оболонні і бідував).

Ще в 1956 р. викінчував він рукопис розвідки: „Мислі про Угнів, Галич, Русь і світ”, де м. ін. представляв потугу Америки, яка своєю зброєю може згладити СССР, тому що Америка край вільний, сильний і могутній.

Помер Андрій Камінський (Степан Підеша) 17 лютого 1957 року на 84-му році життя в Маріборі в Югославії, де прожив понад 35 років.

Андрій Камінський — Степан Підеша оригінальна і трохи дивна постать з огляду на свої політичні погляди щодо справ

української політики й культури. Вже в першій книжці „Восток і Запад”, висказав він думки, що йшли врозріз із тодішніми політичними поглядами старшого громадянства, як також і академічної молоді, що переймалася ідеями соціалізму й поступу, засіяними колись Михайлом Драгомановим та Михайлом Павликом, а рівночасно й ідеями національного відродження українців передусім під Австрією. Степан Підеша висловив у своїй книжці ідею слов’янської федерації чи радше панрусизму (під опікою Росії) та співвідносин між Сходом і Заходом. Вячеслав Морачевський, поляк, приятель українців висловив йому в листах своє найвище признание, що зрозуміле у Морачевського з його польського погляду на Україну між Росією та Польщею. І. Франко скритикував погляди Підеші дуже гостро в статті — рецензії в „Літературно-науковому Віснику”²), називаючи їх рутенством. Відомо, що тоді Франко вже був виступив з Радикальної партії і став на становищі чисто національної незалежності України. Ідеї своєрідного москвофільства — федералізму підносив Підеша в пізніших статтях, а при тому тверезо й об’єктивно дивився на справи українського націоналізму. Влучно й об’єктивно оцінював він взаємини українців із іншими сусідніми національностями. Ідею федералізму видвигав він тому, що бачив малу державницьку а то й національну виробленість українського народу. Тому шукав він культурного порозуміння слов’янських націй та об’єднання їх під Росією як тоді наймогутнішою слов’янською державою. З розвитком політичних подій перед першою світовою війною та між двома війнами оцінював він критично поступування деяких держав, між ними й Польщі та гітлерівської Німеччини і передбачував їх упадок.

Зараз після першої війни писав Камінський, що в Європі і в світі є тенденція творення кількох політично-економічних потуг, англосакської, німецької, романської і слов’янської. Якщо малі народи хочуть існувати політично незалежними, може це статися тільки тоді, коли їхня політика піде по лінії інтересів великих блоків і якщо вони утворять союзи чи федерації, як Югославія, Чехословаччина для утримання хоч деякої національно-політичної і культурної незалежності. На його думку слов’янський блок мусить тісно співпрацювати з романським для спільної оборони перед німецьким імперіалізмом. В противному разі Німеччина буде постійно загрожувати й пожирати малі народи і держави. Німецька експансивна політика на схід і південь витискала слов’ян із їх території, а тим са-

мим спричинювала й експансію поляків на українців. Польщу і польську політику впродовж століть уважав він протислов'янською. Та політичну незалежність поверсальської Польщі вважав тимчасовою, поки не зцементуються бльоки слов'янський на сході, а німецький на заході. Після розвалу Росії під час революції менші народи цієї імперії мали змогу утворити власні самостійні держави, як то і зробили балтійські народи. А що українці не добули своєї незалежності, то на його думку, вони не хотіли і не потрапили її зорганізувати. Коли такому великому і мілітарному генієві, як Хмельницькому, не вдалося вдержати політичної незалежності, то й сьогодні, на думку Камінського, Україна може існувати лише в союзі з Москвою („Руссю”), Чехословаччиною і Югославією, бо всі слов'яни близькі собі. Спільно із Францією може цей союз спиняти Німеччину від агресії. Зрозуміле, що така політична концепція не могла подобатися українцям, які після визвольних змагань 1917—21 рр. ніколи не зрікалися думки про самостійність. Та події другої війни і дії нацизму potwierдили деякі погляди Підеші. Але Підеша не був русофілом того типу, що заперечував самостійність українського народу. Із вповні самостійницької політичної ідеології перейшов він до федераційної усіх слов'янських народів. Він витворив концепцію стислої політичної, культурної і господарської співпраці, або й федерації всіх слов'янських народів для спільної оборони перед наступом зовнішніх ворогів слов'ян (німців і інших протислов'янських народів). Його концепція була незрозуміла і несприймаема не тільки серед українців, але й інших народів. Та Камінський — Підеша не зміняв своїх поглядів продовж своєї поперх 50-літньої публіцистичної праці. Тому друкував усі свої публікації власним коштом.

1) Степан Підеша, „Восток і Запад”. Коломия 1903. З друкарні М. Вілоуса. 165, 8° ст.

2) Іван Франко, „Східно-західні непорозуміння”. (З приводу книжки Підеші „Восток і Запад”). Літературно-науковий Вістник, Львів 1904, р. VII, т. XXVII, кн. IX, стор. 144—173.

Теодор Решетило

о. СТЕПАН (СЕМЕН) РЕШЕТИЛО, ЧСВВ

Один із визначних священиків, що вийшли з Угнова, о. Семен Решетило народився 26 січня 1889 р. в Угнові, де й закінчив народню школу. Після закінчення гімназії в Перемишлі вступив 13. V. 1905 р. до Василіянського чину, ідучи слідами

свого старшого брата Олексія (Степана)¹⁾. Філософічні й теологічні студії закінчив у Лаврові і Крестинінополі. Висвячений на священника в Крижевицях у Хорватії, куди виїхав із молодими Василіянами перед приходом царської армії до Галичини в 1914 р. Коли повернувся до Галичини в 1915 р., іменовано

о. Степан Решетило, ЧСВВ

його магістром новіціату в Крехові, з яким польська окупаційна влада вивезла його в 1919 р. до концентраційного табору в Домбю. Там серед важких в'язничних обставин продовжує працю магістра новіціату. Після випущення його й інших Василіян із Домбю стає він ігуменом маленького монастиря оо. Василіян в Перемишлі — Засянні. Тут розвиває душпастирську і рівночасно громадянську працю, ставлячи опір польонізаційній політиці на церковному і громадському полі. Тоді виявив він себе як знаменитий проповідник і місіонар, чи то на Засянні, чи як духовник, даючи реколекції для гімназійної молоді в Перемишлі та інших містах. Незадовго перенесено о. Решетила до Бучача на становище ігумена і провідника місійного інституту оо. Василіян. Дня 4 березня 1924 р. переселився о. Решетило на Закарпаття, де продовжував місійну працю, ставлячи опір мадярській і мадяронській політиці і на релігійному і на національному полі. Перебуваючи в різних монастирях, як в Ужгороді, Мукачеві, Малім Березнім, Хусті і ін., працював він із запалом над духовним піднесенням закарпатських

русинів-українців, поборюючи серед них мадяронську і русо-фільсько-православну агітації. Про цю діяльність о. Решетила в Карпатській Україні, як про заслуженого церковного політика, визначного місіонера, ченця патріота, публіциста, що в монастирях мучачівської єпархії виконав велику місіонарську і національно освідмлюючу працю для добра української церкви і народу, пише заслужений закарпатський священник о. Василь Лар, тепер парох Ансонії, Конн. так: „... На Карпатську Україну (тоді: Підкарпатську Русь) прибули оо. Василіяни, а між ними о. Степан Решетило³⁾. Боже Провидіння не могло знайти кращого чоловіка до місіонарської праці, як о. С. Решетила. Його висока інтелігенція, бойова вдача, відповідничі здібності, зовнішня імпонуюча поява, а над усе любов до своєї церкви й народу переломили всі ті перешкоди, з якими зустрівся він з боку домашніх і празьких ворогів. Коли василіянські сили не вистачали для величезної праці, він у 1926 році з благословенням бл. п. єпископа Петра Гебея покликав до життя Місійне Товариство 40 світських священників, відповідно підготував їх і забрав до праці. Наслідки праці о. С. Решетила були надзвичайні: Ясінщина, ціла Гуцульщина відреклася московського православ'я. При своїй місійній праці о. С. Решетило завжди знайшов час і спосіб добитися до провідних католицьких кругів, щоб показати їм небезпечні наслідки хибної політики чехів на Карпатській Україні. — Колись будуть вони тяжко платити за свої помилки. Це немов пророцтво пізніше вповні сповнилося. З ім'ям о. Решетила стрічались ми постійно на сторінках „Душпастиря“, „Свободи“, „Благовісника“³⁾.

Через всебічну діяльність на релігійному і національному полях стає о. Решетило небажаною особою і часто попадає в конфлікт із офіційними чинниками. Тому мусить виїхати з Карпатської України як небезпечний для держави. Приїхавши до Галичини, дістав доручення перейняти і провадити гр.-кат. парохію в Варшаві, де оо. Василіянам передано церкву і частину бувшого василіянського монастиря при вул. Мйодовій. Там попадає в конфлікт з адміністратором будинку б. василіянського монастиря вірменським архієпископом Теодоровичем, що по віднові польської держави перебрав адміністрацію василіянського монастиря. Без огляду на атаки польської преси і деяких світських чинників перебрав він повну адміністрацію цього монастиря завдяки інтервенції високих польських і рим-

ських духовних чинників. Тоді скріпив він організацію української католицької парохії в Варшаві. Щоб уможливити нашим людям серед цілковито польського оточення святкувати наші свята, впровадив у варшавській церкві Григоріянський календар.

З Варшави покликано о. Решетила в 1930 р. на становище протоігумена найбільшої василіянської галицької провінції. В тому часі галицька василіянська провінція вислала кількох оо. Василіян до ЗДА, щоб там скріпити сили і працю василіянського чину.

В 1935 р. о. С. Решетило знову виїхав на Карпатську Україну, де тоді змагалися дві течії народницька з мадярською та москвофільською. Він стає до боротьби проти другої течії. Коли в 1938 р. після мюнхенського арбітражу обкросно утворену Карпатську Україну на користь Мадярщини і передано їй Ужгород і Мукачів, Рим займенував крижевацького єпископа в Хорватії (Югославії) апостольським візитатором із властю апостольського адміністратора Мукачівської єпархії, а його канцлером о. С. Решетила, з осідком у Хусті. Коли в 1939 р. заняли мадяри Хуст, арештували єпископа й канцлера та вивезли до Будапешту, де згодом звільнено їх, але заборонено повернутися на Закарпаття. Ще передтим знав о. Решетило з американських кругів про заміри Німеччини - Мадярщини. Він поінформував про те деякі українські круги та остерігав їх перед повним зірванням з Прагою. На його думку автономія була краща ніж мадярське поневолення.

Через Югославію вернувся о. Решетило до Галичини і перебував у Дрогобичі. З вибухом другої світової війни і приходом більшовиків виїхав на захід, осів у Кромєрижі на Моравії. В Берні моравському зорганізував українську парохію та згуртував у ній місцевих українців і збігців з Закарпаття й Галичини. За прихильну піддержку чехів і морав'ян грозив йому арешт з боку Гештапо. Та випадкове зламання ноги врятувало його перед арештом і можливим засланням до концентраційного табору. Чеські лікарі допомогли йому врятуватися, придержуючи його як хворого в шпиталі. Коли після закінчення війни хотів він залишитися в Празі, то за намовою і переконанням різних людей, головню проф. д-ра Романа Смаль-Стоцького виїхав на захід і зупинився в Франкфурті над Майном, де в таборі ДПІ зорганізував гр.-кат. парохію. Завдяки своїм зв'язкам виїхав у 1946 р. до ЗДА, де став на душпастир-

ську і громадську працю в парохії Шікаго-південь. Та скоро став він знемагати і тому на доручення своїх властей виїхав на відпочинок до Давсон у Пенсильвенії. Піддужавши, далі працював як місіонар в Пітсбуржчині і в Клівленді в Огайо. Та під кінець 1950-го року мусів знову повернутися до Давсону, де недуга прикувала його до ліжка. В грудні цього року дістав дозвіл вернутися до Шікаго. Коли 25 грудня привезено його майже непритомного до лікарні в Шікаго, другого дня, 26 грудня 1950 р. помер він. Похоронено його на василіянському кладовищі в Шікаго коло могили о. М. Стаканиця ЧСВВ, його співпрацівника на Закарпатті. Його бажання спочити на Закарпатті не сповнилося.

Як священник-монах був о. Степан Решетило безпощадний для себе і не щадив свого здоров'я, працюючи для церкви і народу. Бажав він зберегти нашу церкву від латинізаційних як також і надмірних візантійських впливів. Сміло викладав він і безкомпромісово боронив своїх поглядів перед своїми властями, не боячися втрати визначного становища в Чині. Думав, що в чернечій келії мав би більше часу працювати пером. Протівився всяким чужим впливам у нашій церкві. На його думку наша церква має бути нашою, українською без візантоманії і візантофобії. Опинившись поза межами рідного краю, тужив за ним і не завжди прихилився до деяких поглядів і чинів нашої спільноти на еміграції і під релігійним і під національним оглядом. Не передбачував він довгої відрубної будучности нашої еміграції серед чужого оточення. Вмів теж о. Решетило знаходити приятелів серед своїх і чужих, завжди людей характерних і доброї волі. Вмів також і допомагати морально та матеріально кожному, хто тільки потребував помічі. Тому вів дуже численну й оживлену кореспонденцію з різними людьми колись у рідному краю, а пізніше у вільному світі. Робив це навіть і під час важкої недуги. Десятки років вів щоденник, що напевне залишився у оо. Василіян. Цей щоденник міг би насвітлити неодну справу й сторінку нашого релігійного і громадського життя. Як знаменитий проповідник був теж і знаменитим журналістом і популяризатором думок і поглядів на наше життя в усіх ділянках.

Важніша література про о. Степана Решетилу міститься в листах його приятелів як кардинала Кушінга з Востону, проф. Романа Смаль-Стоцького, п. Макогова і інших.

МИКОЛА ДУЖИЙ

Микола Дужий, син Атанаса і Параскевії, селян із Карова, народився в 1902 році в Карові, де закінчив народню школу.

Микола Дужий

Гімназійні науки відбував в Академічній гімназії у Львові. Тут уже як молодий юнак включився в працю різних шкільних гуртків. В 1918 р. вступив як доброволець в УГА, де перебув

1) Брат о. Степана, Олексій (Степан, ЧСВВ) помер 5. VII. 1905 р. в монастирі в Крехові.

2) Юрій Боржава: Від Угорської Руси до Карпатської України. Філадельфія 1952. В-во „Карпатський голос“ (стор. 29).

3) о. Василь Лар: Місіонарська діяльність о. Стефана Решетила в Карпатській Україні. „Наш Ужгород“, ч. 12, додаток, ч. 2. Вріджпорт, Конн., ЗДА. 28. II. 1951.

4) Д. Миронович: Чернець-скитальник (З приводу 40-ліття Чину й 30-ліття священничої діяльності о. протоігумена Степана Решетила). „Краківські Вісті“, ч. 39 (1972), Краків, 24. II. 1944 р.

5) о. Василь Лар: о. Стефан Решетило шестидесятником. (Діяльність о. Стефана на Закарпатті). „Шлях“, Філадельфія, січень 1949 р.

6) Посмертна згадка про о. С. Решетила ЧСВВ. „Свобода“, Джерзі Сіті, 29. XII. 1950.

7) Посмертна згадка про о. С. Решетила ЧСВВ. „Америка“, Філадельфія, 28. XII. 1950 р.

8) о. Михайло Ваврик, ЧСВВ: По василіянських монастирях. Торонто 1958. (стор. 22 і далі).

до 1920 р., переживши її світлі й невідрадні моменти. Повернувшись в 1920 р. до Львова, закінчив там гімназійну науку і вписався в Український Тайний Університет, де студіював філософію і історію аж до часу зліквідування цього університету в 1925 р. Тоді покликано його до польського війська, де з відзначенням закінчив школу підхорунжих у Заліщиках. Після повороту з війська закінчив гуманістичні студії у Львівському державному університеті. Під час студій весь вільний час присвячував громадянській, передусім просвітянській праці в рідному селі, в Угнові і в матірньому товаристві „Просвіта” у Львові. Завдяки його старанням відновлено стрілецькі могили на цвинтарі в Карові, а на могилі о. Віктора Матюка поставлено пам’ятник. Незалежно від цієї праці включився він в УВО і від 1929 р. ОУН. Від 1930 р. аж до вибуху другої світової війни був секретарем Головного Виділу „Просвіти” у Львові. В цьому характері об’їхав і люстрував він майже всі Філії „Просвіти” в Галичині. Крім того вже під час університетських студій і опісля зібрав матеріали до ономастики повіту Рава Руська й сумежних місцевин, опублікував кілька статей і розвідок на історичні теми, а також статтю про популярні виклади¹⁾. Редагував календарі „Просвіти” і інші просвітянські видання. Брав теж живу участь у студентському житті. У громадському житті визначався трьома цінними прикметами: розумний, тактовний і золотоустий.

Першу більшовицьку окупацію перебув М. Дужий на українських землях поза Сяном. Під час німецької окупації перебував у Львові. В 1941 р. включився він у будову тодішньої Української Держави. На святі проголошення Української Держави, що відбулося в Угнові 7 липня 1941 р., виголосив знамениту святочну промову. Дужий був теж членом Української Головної Визвольної Ради і секретарем її першого зібрання в липні 1944 р.

З поновним приходом більшовиків до Галичини не виїхав він на еміграцію, а включився на рідних землях в ряди УПА разом зі своїм братом. В 1945 р. більшовицькі енкаведисти відкрили бункер, у якому м. і. був також Микола Дужий зі своїм молодшим братом, та закидали його газовими бомбами. Загатованих вояків в непритомному стані забрали і примістили в тюрмі. Коли вони відзискали притомність, проведено над ними нелюдські переслухання. Миколу Дужого засуджено на кару 15-тилітньої тюрми. У київській тюрмі в Луб’янці пробув

він до 1950 року. Звідти перевезли його до одного з концетраційних таборів на Сибірі.

Ще в 1947 р. у зверненнях НКВД до членів УПА згадувалося про Миколу Дужого. Ці звернення до УПА мали за мету заохотити упівців до здачі і віддання себе в руки НКВД. Миколу Дужого називали вони для примани — „коли такий видатний ворог народу, як Микола Дужий не втратив життя, то і звичайним задурманеним націоналізмом бійцям УПА не загрожує кара смерті”.

В 1955 р. на основі амністії совєтська влада звільнила Дужого з концетраційного табору, та вже поважно недужого і непридатного до праці. Він повернувся до Львова. Коли 17 травня 1955 р. відвідала його рідна сестра, Микола Дужий, привітавшись з нею, помер у її раменах. Похоронено його на Личаківському цвинтарі у Львові, 20 травня 1955 р.

Вістки про смерть М. Дужого подали:

„Вісті”, Брюссель, 15 жовтня 1957 р.

„Свобода”, Джерзі Сіті, 9 листопада 1957 р. (В. М.).

1) Гл. Микола Дужий: Городища на території Галичини. „Стара Україна”, Львів 1924. Ст. 97—100.

Василь Лев

ІВАННА З ТРЕШНЕВСЬКИХ ТА РОМАН САВИЦЬКІ

На показі народньої ноші, влаштованому „Союзом Українок” у Львові в 1932 р. виступила в угнівських строях також пара неугнівців, як молодий і молода на весіллі. Були то внук угнівця, о. Матвія Косоноцького, Роман Савицький — піяніст і професор музики, та донька місцевого пароха о. Олександра Трешневського, Іванна. Це випадкове знайомство і виступ у ролі молодих на весіллі довели їх до справжнього подружжя. Їхній життєвий і родинний шлях простягся в дальшому на службі мистецтву. Роман Савицький, мистець піяніст, розгорнув творчу працю на полі музики не тільки як віртуоз, але також як педагог і організатор музичного життя серед нашого суспільства і виховник численних кадрів молоді у музичних школах середнього і вищого типу. Та невблаганна смерть вирвала його з-посеред рядів еміграційної еліти, в розгарі творчої і відданої праці для мистецтва і суспільства, дня 12 січня 1960 року в Філадельфії.

Іванна Савицька, по матері обдарована поетичним талантом, вже від 1934 року стала активно й успішно працювати пе-

Угнівське весілля — пара молодят у зимових строях. Знімка з показу народньої ноші у Львові, 3 грудня 1934 року. На світлинах: п. Іванна Трешневська, донька місцевого пароха та проф. Роман Савицький, внук угнівця, о. Якова Косоноцького.

ром, пишучи поезії для дітей, „для збагачення світу дитячої уяви та для кристалізації елементів краси і добра в дитячій душі”. (Н. Іщук-Пазуняк: Передмова до збірки віршів для дітей пера І. Савицької „Незабудьки”). В цій ділянці безперестанної літературної творчості Іванна Савицька дала багато поезій, казок і сценічних картин для дітей, друкованих спершу в дитячих журналах, як „Світ дитини”, „Мій приятель”, „Українське дошкілля” і „Малі друзі”, видаваних у рідному краю між двома війнами. На еміграції видала вона низку творів для дітей: „Серце” — збірка поезій на день матері. Філадельфія 1953. „Гість із неба” — Свято-Миколаївська п’єса на три дії. Нью-Йорк 1955. „Наша хатка” — казки; 1957. „Молоді пісні” — збірник пісень для молоді в музичному опрацюванні Миколи Фоменка. „Сон Свят-Миколаївської ночі” — сценічна картина; 1957. „Золоті дзвіночки” — казки для дітей; 1958. „Незабудьки” — вірші для дітей; 1959. У видавництві Миколи Денисюка друкується збірка для дітей дошкільного віку „Три казочки”. Крім літературної праці Іванна Савицька бере живу й активну участь у громадському й мистецькому житті, при чому пише теж статті на виховні теми, присвячені нашій молоді.

Іванна Савицька

ДАЛЕКІЙ УКРАЇНІ

(Збірна деклямація)

(Із збірки „Незабудьки”)

Вітчизно наша, рідна Україно,
Покинута в воєнну хуртовину,
Хоч я Тебе у пам’яті не маю,
Але люблю всім серцем до безкраю.
І лиш Тобі одній повік служити,
Для Тебе лиш трудитися і жити.

Всі: А зберегти чуття шляхетне й Боже
Хай нам Пречиста Діва допоможе!

Вітчизно наша горда, мужня й славна,
Ти славилась в боях уже віддавна!
Твої герої гинули за волю,
Шукали правди, здобували долю,
І хоч в ярмі, та духом Ти невгнута.
І як же нам тепер Тебе забути!

Всі: А зберегти чуття шляхетне й Боже
Хай нам Пречиста Діва допоможе!

Хоч на чужині ми малі зростаєм,
І рідних піль не бачили й не знаєм,
Та пах квіток і золото пшениці,
Цілющий лік води із дна криниці,
Пташиний спів і сонця теплі ласки —
Нам матінка змальовує мов з казки.

Всі: А зберегти чуття шляхетне й Боже
Хай нам Пречиста Діва допоможе!

Вітчизно наша, рідна, люба Мати!
Ми хочемо Тобі серця віддати,
Плскати мову, пісні і звичаї.
Красу гаїв і шум степів безкраїх,
Трембіти звук і чар квіток левади
Не проміняєм за чужі принади.

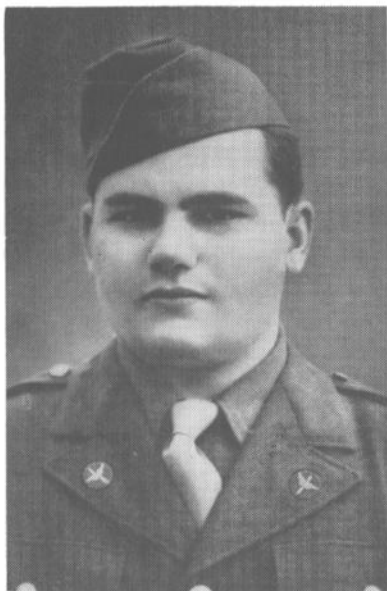
Всі: А зберегти чуття шляхетне й Боже
Хай нам Пречиста Діва допоможе!

АМЕРИКАНЦІ-УКРАЇНЦІ, СИНИ ЕМІГРАНТІВ З УГНІВЩИНИ

о. Василь Лостин, нар. 1930 р. в Чесанік Ситі, Па., син Івана й Уляни з Петришинів. Богословські студії покінчив в Українському Католицькому Каледжі ім. св. Василя в Стемфорді, Конн. та в Католицькому Університеті в Вашингтоні. Висвячений в 1957 р. Тепер сотрудник при катедральному храмі і секретар митрополичої канцелярії в Філадельфії.

Василь Іваник, син емігрантів з Карова, нар. 15 квітня 1915 р. в Порт Джервіс, Н. Й. Малим хлопцем прибув з батьками до їх рідного Карова, де дістав початкову освіту і брав участь у громадському житті. В 1937 р. повернувся до ЗДА, де теж включився в культурну працю українських емігрантів. Під час другої світової війни служив при летунстві американської армії. Згинув у летунській катастрофі 19 листопада 1944 р. в Англії. Його тілніні останки перевезено в 1954 році до ЗДА й поховано на військовому цвинтарі в Арлінгтоні.

УГНІВЦІ ТА УГНІВЧАНІ З СЕРЕДНЬОЮ І ВИСОКОЮ ОСВІТОЮ

I. Священники і богослови

Угнів

1. Бараник Северіян (Степан) ЧСВВ. Народ. в 1889 р. вступив до Чину СВВ в 1905 р. Був довголітнім учителем релігії в Жовкві. Перед другою світовою війною ігумен монастиря оо. Василіян у Дрогобичі. Вивезений більшовиками на Сибір аж над Льодовий океан. Там мабуть помер.
2. Білик Іван, син паламаря, зв. Бішко. Парох в Арламівській Волі коло Перемишля між двома війнами.
3. Білик Микола, син Івана, нар. 1907 р. Священик у Ярославщині. Перед і під час другої світової війни незвичайно активний як адміністратор м. Ярослава і громадський діяч.
4. Бончевський Антін. Гл. стаття.
5. Гумовський Василь, нар. у 1901 р. Покінчив гімназію в Перемишлі, перед другою світовою війною парох в Яворівщині, Галичина. Під час війни був душпастирем для українців, вивезених насильно на роботу в Німеччині. Після війни виїхав до ЗДА, тепер в Аліквіпа, Па.
6. Гумовський Микола, довголітній парох в Яструбичах у Со-

кальщині. Як студент був дуже активний в культурно-освітній праці.

7. Демцьо Михайло, парох у Радванцях в Сокальщині.
8. Дмоховський Матвій, прожив 92 роки в XIX ст.; парох Осердова коло Белза.
9. Дмоховський Теофіл, син о. Матвія, жив у XIX ст.; сотруди́ник при кате́дрі в Перемишлі і дру́гий кате́дральний проповідник. Громадський діяч; був продовж 12 років членом міської ради в Перемишлі.
10. Дорош Андрій (Лесиків), душпастирював у Перемиській дієцезії.
11. Дорош Степан, син Іллі, душпастирював у Любачівщині.
12. Дорош Марко, (брат реставратора), був парохом недалеко Куликова.
13. Журавецький Михайло, душпастир в Перемиській єпархії.
14. Журавецький Петро, нар. у 1902 р., після закінчення гімназії в Австрії виїхав у 1922 р. до ЗДА. Тут став православним єпископом.
15. Камінський Андрій, 1873—1957; гл. стаття: „Степан Підеша”.
16. Камінський Петро, священик і вчитель гімназії в Станиславові.
17. Косонога Іван (Рура, син Рури); перед другою світовою війною парох Мокрян у Жовківщині.
18. Косоноцький Іван, брат Рурихи, зв. Шеремета; 1 січня 1869 — 7 липня 1949, помер в Никловичах, Мостищина. Один із основників читальні „Просвіти” в Угнові.
19. Косоноцький Михайло (Артимчиків).
20. Косоноцький Яків (брат Рурихи).
21. Котович Мартирій (Михайло) ЧСВВ, вступив до Чину в 1893 р. Від 1924 р. працював у Бразилії як місіонар і там помер 11 лютого 1949 р.
22. Котович Петро ЧСВВ.
23. Лисяк Василь, син Івана, помер.
24. Лисяк Іван, син Івана, помер.
25. Лисяк Йосип, син Дацихи.
26. Лисяк Лев, (брат старшої Микуловички).
27. Лисяк Микола (Тимуньків), 1879 — 9 листопада 1944. На початку XX ст. виїмігрував до ЗДА. Був сотруди́ником при церкві св. Юра в Нью-Йорку, опісля душпастирював в Перт

- Амбою, Н. Дж., в Коговс, Амстердам, Пітсфілд і Обурн. Там помер.
28. Лисяк Теодор, 1817—1900, брат Василя та Івана; громадський діяч і письменник, наполегливий пропагатор введення української народньої мови в публічне життя в Галичині в половині XIX ст. Псевдонім Богдан із-над Солокиї. (Гл. У. З. Е., II, 479).
 29. Мазикевич Ілля (Іларіон) ЧСВВ, вступив до Чину 9. IX. 1905 р. Помер.
 30. Мазикевич Степан, душпастирював у Диниськах.
 31. Микулович Володимир, парох у Равщині, перед другою світовою війною в Прилбичах коло Яворова. Активний у народніх і економічних місцевих організаціях.
 32. Нагурський Іван, зять о. Степана Онишкевича, священник у Радехівщині, тепер у Купновичах, активний в українських господарських організаціях.
 33. Несторович Петро, парох в Ульгівку, при кінці XIX ст.
 34. Онишкевич Гнат, 1847 — 26 березня 1883. Спершу катехит і вчитель гімназії у Львові; в рр. 1877—1883 перший професор української мови й літератури в німецькому університеті в Чернівцях на Буковині. Розпочав видавання класиків української літератури в серії „Руська Бібліотека”; видав два перші томи (твори І. Котляревського і Г. Квітки), автор наукових і популярних статей і розвідок.
 35. Онишкевич Степан, гл. стаття.
 36. Пиріжок Михайло, парох Ульгівка в Угнівщині.
 37. Пиріжок Кирило, помер в ЗДА в 1930 р.
 38. Підгорецький Антін, (Максимумів), активний як студент Богословії.
 39. Підгорецький Микола. Прибув до ЗДА в 1897 р. разом з о. А. Бончевським. Довголітній парох церкви св. Юрія в Нью-Йорку. Помер у Нью-Йорку в 1949 р.
 40. Підгорецький Петро, з Передмістя, зять о. Василя Романовського, парох Старого Села коло Куликова.
 41. Проців Яків, ЧСВВ.
 42. Решетило Іван, зять б. пароха Угнова, о. Бірецького в II-й половині XIX ст., парох Магерова, пов. Рава Руська.
 43. Решетило Олексій, ЧСВВ, брат о. Степана ЧСВВ, помер 5 липня 1905 р. в монастирі в Крехові, де його поховано на монастирському кладовищі.

44. Решетило Павло, як студент Богословії активний у боротьбі з поляками за український університет у Львові за Австрії. Душпастирював у Галичині і в Канаді; помер у Галичині.
45. Решетило Роман, д-р Богословії, крилошанин і віцеректор Духовної Семінарії в Перемишлі перед другою світовою війною. Помер.
46. Решетило Степан ЧСВВ, 1889—1950. Гл. стаття.
47. Решетилевич, парох Глинян.
48. Романовський Василь, * 14. I. 1859, парох Угнова, знаменитий знавець церковного ритуалу. Активний у кредитовій кооперації; основник і директор „Рускої Каси” в Угнові. Знаменитий адміністратор фундації ім. Ст. і П. Жуковських в Угнові. Щодо політичних переконань належав до староруського табору, член „Галицко-руської Матицї” і „Народного Дома”. Арештований на початку першої світової війни австрійською адміністрацією, вивезений до Талергофу в Сирії. Звільнений у 1915 р. помер у Відні 18. II. 1917 р. (І. Німчук: „Українські могили в Відні”. Стара Україна. Львів 1925, ст. 196).
49. Рубинович Іван, священник в Америці; голова „Провидіння” в рр. 1917—1919. Помер у 1919 р. на епідемію грипи.
50. Скрипчук Іван, син Григорія, нар. 11 лютого 1880 р. в Угнові, довголітній парох Під'яркова, пов. Бібрка, а від 1918 р. парох Полюхова Великого коло Глинян. Помер 7 березня 1920 р. на тиф, яким заразився, виконуючи душпастирські обов'язки.
51. Хомінський, парох Верхрати коло Рави Руської. Помер.
52. Гумовський Степан, укінчений богослов; активний спортсмен (копаний м'яч), помер.
53. Хитрень (Юльків) з Передмістя, укінчений богослов, помер на туберкульозу легенів.

Угнівщина

1. Булик Степан, Ульгівок.
2. Гіль Марко, Новосілки Кардинальські, нар. 1891 р., б. сотрудник в Угнові, польовий духовник УГА, пізніше парох у Бучаччині, тепер у Грейт Медовс, Н. Дж., ЗДА.
3. Журавецький Сильвестер ЧСВВ, Піддубці; вступив до Чину в 1913 р., прибув до ЗДА в 1932 р. до Шікага і тут зразу працював. Був на генеральній нараді Чину в Римі в 1953 р.

як відпоручник Василянської провінції в ЗДА. Тоді був заступником протоігумена. Ігумен оо. Василян в Шікаго і парох тамошньої церкви ім. св. Миколая. Помер 7 липня 1954 року в Шікаго.

4. Заворотюк Михайло, Стаї.
5. Зрада Іван, Вербиця. * 20 травня 1897 р. † 8 червня 1960 р. в Честер, Па. в ЗДА.
6. Криса Іван, Піддубці, син заслуженого діяча Василя Криси.
7. Криса Осип, рідний брат о. Івана, рукопол. в 1925 р., душпастирював на Лемківщині.
8. Ксьондзик Микола, Ульгівок.
9. Кудрик Теодосій, Диниська, катехит у Рогатині. Помер в Байройті в Німеччині 1949 р.
10. Кудрик Іван, брат о. Теодосія, Диниська.
11. Лещук Осип, Стаї, катехит у Раві Руській між двома війнами. Католицький письменник.
12. Макух Василь, Піддубці, нар. 1916, рукоп. 1946, д-р Богословія; автор богословських праць; тепер ректор гр.-кат. Духовної Семінарії ім. св. Йосафата в Вашингтоні.
13. Макух Роман, Піддубці, укінчений богослов; тепер в Канаді.
14. Матвієйко Василь, Піддубці, нар. 1886, рукоп. 1906; довголітній парох с. Гумніськ коло Буська між двома війнами.
15. Матюк Володимир, Карів, син о. Віктора М.
16. Матюк Мирон, Карів, син о. Віктора М. Парох Вудинина коло Белза.
17. Мельник Іван, Піддубці. Одружений з донькою о. Паппа, пароха Піддубець.
18. Сиротинський Орест, Карів, довголітній парох Карова.
19. Стародуб Роман, Салаші, син управителя школи. Тепер в Канаді.
20. Тетєрка Іван, Хлівчани, студіював у перемиській Духовній Семінарії, д-р Богословія; тепер у Бельгії.
21. Черкавський Василь, Хлівчани.

II. Адвокати, судді, нотарі

Угнів

1. Божик Степан, д-р прав, адвокат у Богородчанах, опісля Раві Руській. Після війни виїхав до Бельгії з ріднею, де працює в українських товариствах і редагує журнал „Голос Христа Чоловіколюбця”. Як студент був активний в угнівських товариствах. Збирач матеріалів до історії Угнова,

- автор історично-мемуарних та біографічних статей і розвідок.
2. Демцьо Павло, брат о. Михайла, суддя у Відні. Журналіст і співробітник видав. „Союзу Визволення України”. Помер 27 травня 1915 р. у Відні. Похоронений на Ottakringerfriedhof. (І. Німчук: „Українські могили у Відні”. Стара Україна, Львів 1925, ст. 194).
 3. Дмоховський Іван, син Марка, нотар у Відні. Помер у молодому віці в Відні.
 4. Дмоховський Тимко, брат Марка, абсолювент прав, вищий урядовець у Відні в II-й половині XIX ст. Помер в Угнові в 1905 р.
 5. Камінський Григорій, син Гіляра К., правник, помер в Угнові в 1907 р.
 6. Лисяк Богдан, син Петра, mgr прав. Тепер живе в Польщі.
 7. Лисяк Павло, д-р прав. Гл. стаття.
 8. Петришин Володимир, нар. 1901 р., mgr прав, суспільний діяч і організатор Угнівщини між двома війнами, адвокат в Угнові. Бувший член УГА, голова або член виділу всіх місцевих товариств і кооператив, член Надзірної Ради Повітового Союзу Кооператив в Раві Руській, секретар Ювілейного Комітету при Читальні „Просвіти” для видання історії Угнова, радний міста Угнова. Політичний в'язень польських тюрем, в'язень Берези Картуської і її „основник” (1934-5), з якої вийшов майже після року аж на інтервенцію єпископа Григорія Хомишина. Автор статей у ювілейному збірнику.
 9. Решетило Йосип, син Гаврила, Клосів, нар. в 1880 році. Активний працівник на культурно-освітньому і національному полі перед першою світовою війною. За Польщі нотаріальний кандидат в Угнові. Помер у Козовій, де закупив ґрунт.
 10. Романовський Іван, адвокат у Борщеві.
 11. Романовський Йосип, студював право. Опісля рисівник у землеміра.
 12. Рубинович Сафат, син Йосипа, 1883 — грудень 1947. Суддя в Галичині перед першою світовою війною, після війни суддя окружного суду в Хусті, Карпатська Україна. Помер у Празі.
 13. Скрипчук Василь, син Григорія, нар. 1882 в Угнові. Один з найактивніших працівників на культурному й політич-

ному полі перед першою світовою війною в Угнівщині. Борець за український університет у Львові, двократно в'язнений. Як старшина УГА в'язень Кожухова, звідки вирятувався разом з д-ром Максимчуком. (Гл. Д-р Іван Максимчук: „Кожухів”, Львів, 1934. В-во „Червона Калина”). Пізніше адвокат у Грибові, де помер у 1938 р.

14. Скрипчук Іван, старшина УГА. Активний член місцевих товариств, мгр прав, адвокат в Угнові, тепер з ріднею в Канаді.
15. Скрипчук Яків, син Івана, нар. 1892 р., покінчив право. В 1920-их рр. власник млина в Борщевичах коло Ніжанкович під Перемишлем. Виїхав до Австрії при кінці другої світової війни. Там помер у 1948 р.
16. Стирко Яків, студент прав перед II світовою війною. Громадський працівник та організатор молоді в Угнові.
17. Трусевич Семен, син Томи, дяка, нар. 1888 р. В листопаді 1918 р. перебрав владу іменем Української Держави в Угнові. Активний старшина УГА, в'язень польських тюрем і таборів. Працював у Ревізійному Союзі Кооператив у Львові. Помер у Львові в 1935 р.
18. Камінський Микола, син Михайла, правник. Помер після другої світової війни.
19. Козловський Лука, син Григорія; не закінчивши юридичних студій працював як залізничний урядовець в Познанщині. Вбитий польською партизанкою під час другої світової війни.

Угнівщина

1. Бас Михайло, Новосілки Передні.
2. Бігун Микола, Василів Великий, мгр прав.
3. Воронка Василь, Карів, мгр прав.
4. Гробельський Роман, Піддубці, абсолювент прав; тепер у Канаді.
- 4 а. Дацків Теодор, Василів, 1888 — 23 червня 1956 в Вінніпегу. Студіював право у львівському і віденському університетах. Учасник визвольних змагань 1918—1920 рр., поручник і шеф штабу бригади УГА. В 1923 р. виїхав до Канади, де працював в імміграційному корабельному бюро в Едмонтоні. Активний в українській народній роботі. Редактор тижневика „Наш Поступ” в Едмонтоні; 1932-40 головний редактор „Канадійського Фармера” в Вінніпегу. Довгі ро-

ки один із головних діячів організації Союзу Гетьманців-Державників у Канаді; член основник Комітету Українців Канади, також член інших українських товариств.

5. Кайда Дмитро, Піддубці; залізничний урядовець в Раві Руській, опісля у Львові та Ярославі.
6. Криса Григорій, Піддубці; високий залізничний урядовець; перед другою світовою війною в Борщеві, опісля у Львові та Познані.
7. Матвіяс Теодосій, Карів.
8. Пушкар Омелян, Вербиця, працював як правний дорадник при державних залізницях за Австрії та ЗУНР, за Польщі працював у Міністерстві залізниць у Варшаві. Там брав активну участь в організуванні української громади при гр.-кат. парохії.
9. Сиротинський Іван, Карів, абсолювент прав.

III. Лікарі, ветеринарі, дентисти

Угнів

1. Білик Нестор, *1902 р., гімназія у Львові, д-р мед., студіював медицину в Українському Таємному Університеті, опісля закінчив її у моравському Брні. Спеціалізувався в дентистиці. Працював у Празі, ЧСР.
2. Гумовський Яків, д-р мед., тепер дентист у ЗДА.
3. Дорожинський Олег, д-р мед., тепер у Гарвей, Ілл., ЗДА.
4. Микулович Ярослав, д-р мед., тепер дентист.
5. Ремешило Іван, д-р мед., нар. 1897, помер у Стрию в Галичині під час другої світової війни.
6. Решетило Діонисій, (Ваврук), в другій половині XIX ст. втік перед військом до Росії, там закінчив медичні студії і був лікарем на царському дворі до першої світової війни. Помер.
7. Решетило Теодор, нар. 1902 р., закінчив студії медицини в Кракові, практикував як лікар у Сокалі, опісля в Австрії, тепер лікар в ст. Огайо, ЗДА. Між двома війнами активний на культурно-освітньому полі, збирач матеріалів про Угнів; автор кількох статей у збірнику.
8. Целевич Юліян, дентист. Після першої світової війни виїхав до Аргентини, там працював як дентист, потім повернувся до Угнова і також працював як дентист, одружився з чешкою і виїхав до Чехословаччини, де й помер у 1946 р.

9. Шустикевич Андрій, поручник УГА, д-р медицини, 1898 — 1945, покінчив медицину в Братиславі, практикував на Словаччині. Помер у Празі. Автор мемуарних статей про Угнів, як: „Спомин з Одеси”. Календар „Червоної Калини” на 1928 рік. Львів 1927, стор. 102—114. „З останніх боїв” (Осінь 1919 р. на Великій Україні). Календар „Червоної Калини” на 1929 рік. Львів 1928, стор. 114—128. „Втеча за Дністер” (Спогад). Календар „Червоної Калини” на 1931 рік. Львів 1930, стор. 121—131.

Угнівщина

1. Банах Олекса, д-р мед., нар. 1900, Василів, закінчив медицину в Кракові; практикував у Монастирських і Бучачі, Галичина; тепер у ЗДА. Збирач матеріалів про рідне село й околицю.
2. Воронка Остап, д-р мед., нар. в 1905 р. Карів, закінчив медицину у Львові, практикував у Бучачі; тепер у рідному краю.
3. Дужий Іван, д-р мед., нар. у 1902 р., Хлівчани, студіював у Львові.
4. Збожний Осип, Корчів, ветеринарний лікар. Помер перед другою світовою війною.
5. Іванець Василь, д-р медицини, Губинок, нар. 1905. Тепер у Канаді. Працював 4 роки в Арктиці над Великим Медвежим Озером.
6. Кічун Микола, Річиця.
7. Мизюк Василь, 1897—1946, Воронів, покінчив студії медицини в Брні (Моравія), практикував у Белзі коло Сокаля.
8. Савка Теодосій, нар. 1903 в Річиці, закінчив медицину в Кракові. Практикував у Кристинополі коло Сокаля.
9. Лещій-Турянська Ярослава; студентка медицини.

IV. Аптекарі, фармацевти

Угнів

1. Кривокульський Володимир, студіював медицину, закінчив фармацевтику, працював у аптеці у Львові, тепер у ЗДА.
2. Курчинська Лідія.
3. Курчинська Степанія.
4. Лисяк Надія, студіювала фармацію у Львові, тепер у Польщі.

5. Онишкевич Марійка, донька Григора, студіювала фармацію в Кракові, тепер в УСРР.
6. Целевич Володимир, абсолювент фармації, чотар УГА. Помер на тиф в „Чотирикутнику смерти”.

V. Інженери, техніки

Угнів

1. Білик Лука (Лунько), закінчив хемічний відділ політехніки в Празі. В рр. 1941—1944 працював у цукроварні в Грубешівщині. Там згинув з рук польської терористичної організації.
2. Білик Теодат, брат попереднього. Закінчив машиновий відділ політехніки в Гданську. Працював у Варшаві як спеціяліст інсталяції великих будівель; був також асистентом політехніки в Варшаві. Дуже спосібний і працюючий. В'язень німецького кадету в Саксенгаузні. Помер у Варшаві.
3. Гузовський Іван, політехнік, Львів. Тепер в ЗДА.
4. Дорожинський Лев, син Івана, політехнік Львів, працював як землемір у Белзі і в Угнові. Довголітній голова Театрального гуртка в Угнові. Знаменитий актор і режисер. Перед першою світовою війною актор українського театру у Львові. Брав живу участь в громадському житті. Радний м. Угнова і голова клубу радних в рр. 1929—1933. Співвласник млина й тартаку в Угнові. Тепер у Польщі.
- 4 а. Закревський Андрій, син Семена; тепер в Америці.
5. Микулович Євген, закінчив реальну школу та студіював політехніку, за Польщі працював при залізниці. Тепер в ЗДА.
6. Підгорецький Михайло, скінчив політехніку у Львові, землемір.
7. Романовський Андрій, гірнич акадeмія в Пшібрамі в Чехословаччині, в 1926 р. виїхав до СРСР. Немає ніякої вістки про нього.
8. Целевич Корнило, нар. 1892 р., землемір. Суспільний діяч та організатор Угнівщини, основник „Соколів” в Угнові перед першою світовою війною. Голова Ювілейного Комітету та ініціатор видання історії Угнова і будови Народнього Дому в Угнові. Автор статті „Ремісничі цехи в Угнові” і спогадів. Від 1929 р. працював у Раві Руській. Живе на рідних землях.

**
*

1. Гушовський Тимко, студент політехніки, старшина УГА, загинув у Львові коло головної пошти в листопаді 1918 р.
2. Сень Клим, помер у 1930 р.
3. Трусевич Микола (Бульба), загинув на австрійській війні в Сербії.
4. Целевич Осип, поручник УГА, помер у польському полоні в Бересті Литовському.

Угнівщина

1. Криса Гриць, Піддубці, машиновий технік.
2. Лапчук Іван, Корчмин, інженер агроном.
3. Лапчук Михайло, Корчмин, брат Івана; інженер агроном, працював довгі роки в „Сільському Господарі” у Львові.

VI. Торговельна Академія (експортівка) і кооперація

Угнів

1. Білик Олена (Галюся), зам. Логінська. Тепер у Канаді.
2. Косоноцький Яків, між двома війнами головний книговод Земельного Банку Гіпотечного у Львові. Помер у Львові в 1938 р.
3. Котович Яків, закінчив гімназію, студіював право, опісля працював в українській кооперації.
4. Дорожинський Роман, закінчив гімназію, студіював право, не закінчивши його, працював у млині свого батька. Брав участь в культурно-освітній праці в Угнові, передусім в аматорському гуртку (комічні ролі).
5. Білик Іван, син Івана, закінчив гімназію, перервав студії філософії, працював у Читальні „Просвіти” в Угнові.

Угнівщина

1. Криса Василь, Піддубці, абсолювент торговельної академії; тепер у Львові.
2. Макух Микола, Піддубці, кооператор в Угнові і Раві Руській.
3. Шемлій Олекса, Піддубці, учитель і кооператор, голова молочарні в Піддубцях, диригент хору.

VII. Народні учителі і вчительки

Угнів

1. Бараник Петро, вчителював у корінній Польщі, бо не міг дістати посади на рідних землях.
2. Бараник Текля, донька Миколи, учителька в Галичині.

3. Бичик Іван, учителював у Голім равським, коло Рави Руської, до 1918 р. Під час визвольних змагань був вояком УГА; як хорунжий, помер на тиф у Самгородку в 1919 р.
4. Білик Анна, (гл. ч. 26 Магура Анна).
5. Білик Єва, зам. Гаврилко, тепер у ЗДА.
6. Білик Марія, зам. Рибак, сестра попередньої, тепер у ЗДА.
7. Білик Марія, мати Нестора.
8. Божик Ольга, учителювала в корінній Польщі, бо не могла отримати посади на рідних землях.
9. Готфрід Ольга, донька директора мужеської школи, учителювала в Польщі.
10. Гумовська, зам. Керницька, Домініка (Домка), не могла отримати посади. Тепер у ЗДА.
11. Дворницька, зам. Банах, Анастасія (Натя). Не могла отримати посади.
12. Дворницька, зам. Семенюк, Домініка (Домінія), тепер у ЗДА.
13. Дорожинська Олена, зам. Скрипчук. Учителювала в Угнові до першої світової війни. Померла в Канаді в 1958 р.
14. Дорожинський Володимир, учителював в Угнові до першої світової війни. Під час війни попав у російський полон, звідки не повернувся.
15. Дорош Анастасія, зам. Левицька, не могла отримати учительської посади. Померла перед другою світовою війною.
16. Дорош Текля (Теця), зам. Мельник, сестра попередньої, також не могла отримати посади. Живе в Канаді.
17. Дячик Василь, згинув на австрійській війні.
18. Жуковська Уляна, зам. Козак; не могла отримати посади. Тепер у ЗДА з ріднею.
19. Корчинський Григорій, учителював перед першою світовою війною в Комарні, за Польщі і більшовиків в Угнові. Був управителем мужеської школи в Угнові.
20. Косонога Анда. Не могла отримати посади за Польщі.
21. Котович Анна, зам. Корчинська. Перед першою світовою війною учителювала в Комарні, за Польщі і в 1940-41 в Угнові.
- 21 а. Лисяк Йосип, син Івана. За німців учителював у Грубешівщині.
22. Лотоцький Михайло. Згинув на австрійській війні.
23. Лукашкевич Іван, син Прокопа. Згинув на австрійській війні.
24. Магура Марія, не могла отримати посади за Польщі.

25. Магура Яків, учителював у Корнях, пов. Рава Руська.
26. Магура Анна, з роду Білик, дружина Якова, учителювала в Корнях.
27. Магура Теця (Текля), зам. Заворотюк, учителювала в корінній Польщі, бо не могла отримати посади на рідних землях.
28. Матвій Домініка з Романовських, учителювала в Галичині ще перед першою світовою війною і між двома війнами, в Піддубцях.
29. Медвідь Параскевія, донька Юстина, померла в 1927 р.
30. Підгорецька Текля, з роду Дорош, учителювала в Галичині.
31. Решетило Яків (Гранатирів син), учителював у Тартакові коло Сокаля, пізніше в Жужелі коло Белза.
32. Решетилів Степанія. Вчителювала на Волині.
33. Салюк Марія, зам. Ставнича, не могла отримати посади.
34. Скрипчук Степан, 1845—1908, учителював у Волинці Комаревій коло Сокаля. Мав трьох синів: Михайло — комісар скарбової сторожі, Володимир — суддя, Іван — аптекар і дві доньки.
35. Скрипчук Уляна, не могла дістати посади за Польщі.
36. Смерека Михайло, закінчив реальну школу, опісля доповнив учительську семінарію, учителював у корінній Польщі.
37. Тарчило Марія, зам. Гумовська, не могла отримати посади. Тепер у ЗДА.
38. Трусевич Агафія (Гася). Учителювала в Галичині.
39. Трусевич Юлія, учителювала в Дев'ятирі і Камінці, пов. Рава Руська.
40. Шустикевич Катерина, донька Теодора, сестра д-ра Андрія Ш. Вчителювала в корінній Польщі, бо в Галичині не могла дістати посади. Тепер у Чехословаччині.

Угнівщина

1. Гладкий Степан, Хлівчани.
2. Гнатейко Семен, Піддубці, учителював в Угнові перед першою світовою війною. Під час війни мобілізований, попав у російський полон і звідти не повернувся. Помер.
3. Гнатейко Ольга, з Піддубець, учителька; тепер у Польщі.
4. Гнатейко Степанія, учителька з Піддубець.
5. Гнатейко-Гробельська, Юлія, з Піддубець, учителька; живе в Канаді.

6. Гіль Юрій, Новосілки Кардинальські, вчителював у корінній Польщі.
7. Іванець Дозя (Теодосія), зам. Кривокульська, Губинок. Померла.
8. Іванець Марія, зам. Медицька, Губинок Тепер у рідному краю.
9. Іванець Надія, зам. Романків, Губинок. Тепер у Канаді.
10. Кайда Степанія, Піддубці. Тепер у Польщі.
11. Козак Анна, Карів, учителювала за німців у Галичині.
12. Козак Марія, сестра попередньої, Карів, зам. Закревська, учителювала на Холмщині.
13. Криса Василь, Піддубці; довголітній учитель у Новосілках Кардинальських. Тепер у Мюнхені.
14. Криса Євгенія, Піддубці; тепер у Канаді.
15. Криса Лідія, Піддубці, зам. за о. М. Дороцьким. Перед другою світовою війною жили в Маковиську коло Ярослава.
16. Криса Степан, Піддубці; під час другої світової війни вчителював у Диниськах. Тепер у Польщі.
17. Мусій Ірина, зам. Гузій, Карів; учителювала в Галичині.
18. Піріжок Володимира (Дзюна), Ульгівок, зам. за лікарем д-ром В. Возняком. Тепер у ЗДА, Огайо.
19. Піріжок Іванна, Ульгівок, сестра попередньої. Заміжня за о. Маріяном Плешкевичем. Тепер в Канаді.
20. Поکیدко Володимир, Вілька Вербицька.
21. Проців Марія, Губинок. За німців учителювала в Василеві Великому.
22. Рачинська Теофіля, Ульгівок.
23. Садницький Данило, Корчів.
24. Сиротинська Таня, Карів, учителювала в Галичині.
25. Сиротинська Теодосія (Дозя), Карів; зам. Дуркот, учителювала в Галичині. Тепер у Канаді.
26. Сиротинський Микола, Карів.

VIII. Середньошкільні учителі і професори високих шкіл

Угнів

1. Білик Іван, математик і фізик, батько Нестора, Теодата, Лунька і Галі. Учителював за Австрії в Коломиї, а за Польщі в Бережанах. Помер в 1940 р.
2. Білик Павло, нар. 1902, д-р філософії, студіював теж богословію в Римі, не закінчив її. Повернувшись до Угнова,

одружився, відкрив крамницю в Раві. Під час війни учив у середній школі в Сокалі. З невідомих причин звільнений з праці німецькою окупаційною владою.

3. Гоцій Михайло, д-р філософії, нар. 1902. Мистець-маляр. Автор філологічних розвідок; збирач матеріалів про Угнів. Тепер у Німеччині.
4. Лисяк Роман, довгі роки вчив у гімназії в Коломиї. Помер після першої світової війни.
5. Мазикевич Андрій, 1899—1945, закінчив філософію на львівському університеті, історію як головний предмет. За Польщі учителював у гімназії на Помор'ї. Помер на Шлезьку.
6. Сиротинський Юліан, Карів, середньошкільний учитель в Польщі. Не живе.

Угнівщина

1. Дужий Микола, Карів; гл. стаття.
2. Іванина Кость, Карів; гімназійний учитель.
3. Панас Микола, Піддубці. В 1911 р. виїхав на філологічні студії до Петербурга в Росії. Після першої світової війни був професором російської літератури в Карловому університеті в Празі. (Гл. Степан Шах: „Львів — місто моєї молодости”. Мюнхен 1955, стор. 205).

ІХ. Учні середніх шкіл з Угнова

1. Качковський Андрій (Марися). Згинув під час другої світової війни.
2. Качковський Петро, нар. 1902. Пішов з УГА на східню Україну і пропав без вісти.
3. Козак Михайло, син Миколи; тепер в рідному краю.
4. Корчинський Теодосій, син управителя школи в Угнові.
5. Косонога Гриць, диригент церковного і читальняного хорів. Згинув під час другої світової війни.
6. Лоїнський Осип, 1902. Виїхав у 1922 р. на Радянську Україну. Пропав.
7. Мазикевич Гриць, 1906, помер 1923 р.
8. Пільгуй Володимир, 1901. Пішов з УГА на східню Україну. Пропав.
9. Решетило Теодор, 1901. Пішов з УГА на східню Україну. Пропав.

10. Хитрень Григорій, 1902 В 1922 р. виїхав на Радянську Україну. Пропав.

З села Піддубець вийшло понад 20 монахинь-сестер. Переважно вступали до сс. Служебниць або Мироносиць, що спершу мали монастир у Підгірцях-Пліснеську, опісля в Богородчанах, і до сс. св. Вінкентія в Бельгії. Там ще до сьогодні є кілька сестер з Піддубець з прізвищами Макух, Криса, Шемлій. Сестра служебниця Модеста Криса живе тепер у Римі. Сестра служебниця Доротея Макух у Парижі. С. Августина Зінко була перед другою світовою війною генеральною секретаркою Згромадження сс. Мироносиць.

Х. Угнівці та угнівчани як громадські робітники на еміграції

Серед емігрантів з Угнова й околиці, що осіли в ЗДА і Канаді, визначається кільканадцять осіб із т. зв. старшої еміграції, що брали й беруть активну участь у житті українських установ і організацій, а при тому працюють в „Товаристві Угнівщина”. Це переважно люди з початковою або середньою чи фаховою освітою.

Угнівські уродженці:

1. **Бараник Іван**, б. член Комітету видання історії Угнова. Виїхавши на еміграцію після першої світової війни, став діяльним членом Комітету допомоги Угнову і щедрим жертводавцем не тільки для Угнова, але також і всякі народні цілі.
2. **Бенцаль Іванна Параскевія**, нар. 1901 р. в ЗДА, з роду Білик. Малою дівчиною прибула до Угнова, де прожила до кінця першої світової війни. Повернувшись до ЗДА бере активну участь у житті української громади в Нью-Йорку. Довголітній член Управи СУА, голова жіночої секції при ЗУАДК і визначна діячка серед новоприбулих скитальців. (Гл. Ювілейна Книжка СУА 1925—1940, Нью-Йорк 1941. стор. 40—60).
3. **Білик Володимир**, син Івана. Після закінчення гімназії живе на еміграції в Джерзі Ситі. Дуже активний в працях Народного Дому, УКК й „Товариства Угнівщина”.
- 3 а. **Білик Микола**, син Михайла, активний член Читальні „Просвіти” і „Сільського Господаря” в Угнові. Коротко перед першою світовою війною був в Америці, звідки повернувся. Після цієї війни знову виїхав до Америки, де вклю-

чився в громадську працю українських установ. Щедро жертвував на народні цілі, також збирач на дзвони для Угнова, на павук для угнівської церкви і статую св. Івана тощо. Помер в 1960 р.

- 3 б. **Білик Михайло**, син Лукіяна, нар. 1884. Дуже діяльний в угнівській Читальні „Просвіти”, організатор читальняного хору, знаменитий диригент, перший ініціатор Шевченківських концертів в Угнові. Перед першою світовою війною виїхав з Угнова та осів у Делятині, де працював як директор банку і також брав участь у громадському житті. В 1949 році прибув до Америки з сім'єю, був діяльним секретарем „Товариства Угнівщина” і співорганізатором першого з'їзду угнівців у 1950 р. Помер 1952 р.
4. **Вагнер з Шустикевичів Анастасія**, нар. 1899 р. прибула до Америки в 1913 р. до своєї матері Марії Шустикевич. Тут скоро включилася в культурне життя української громади в Нью-Йорку і Джерзі Ситі. В рр. 1931—1935 секретарка Союзу Українок Америки, в рр. 1935-39 голова СУА. 1939-41 почесна передсідниця ексекютиви СУА. Перша організаторка Українського Жіночого Демократичного Клубу, відділ 22 СУА в Джерзі Ситі. (Гл. Ювілейна Книжка Союзу Українок Америки, 1925—1940. Нью-Йорк 1941, стор. 46-59).
5. **Гумовський Григорій**, 1885—1957. В рр. 1912—1922 діяльний член і справник крамниці „Сільського Господаря” в Угнові. Один із ініціаторів купна дому Ожеха, на що позичив „Сільському Господареві” 1000 австр. корон. До ЗДА приїхав удруге в 1923 р., та за важко запрацьовані гроші виховав четверо дітей (два сини — лікар та інженер, доньки, отримавши середню освіту, вийшли заміж за лікаря і адвоката; всі тепер у ЗДА). Як у рідному краю, так і в Америці завжди жертвенний на народні потреби, зокрема на „Товариство Угнівщина”.
6. **Вагнер-Лотович Марія Анна**, нар. в ЗДА, довголітня голова молодечого відділу СУА, ч. 51 „Доньки України” в Джерзі Ситі.
- 6 а. **Жуковський Василь**, родом з Угнова, прибув до ЗДА перед першою світовою війною, осів у Джерзі Ситі, де живе дотепер, член багатьох організацій, довголітній член „Тов. Угнівщини”, для якого посвятив багато часу і гроша.
- 6 б. **Заліць Ольга**, нар. Скрипчук, активна діячка в українських організаціях в рідному Краю і в Америці. Аж до свого ви-

їзду до Канади в 1929 р. працювала в аматорському гуртку і співала в читальняному хорі (знаменитий сопран). Зорганізувала жіночий відділ при Українській Стрілецькій Громаді, опісля перетворений на Організацію Українок Канади (ОУК) і перша голова її, організаторка й виховниця доросту МУН (Молоді Українські Націоналісти). Від 1944 року член виділу філії Українського Національного Об'єднання, кількакратно голова жіночого відділу ОУК. Тепер член Провінційної Екзекутиви Українського Національного Об'єднання, містогорова і референтка центральної управи ОУК.

7. **Онишкевич Іван**, по фаху швець. Прибув до Канади в 1949 р. Тут включився в громадське життя, заснував філію „Товариства Угнівщина” в 1951 р. в Монреалі і очолює його до сьогодні. Автор статті про угнівських шевців.
8. **Петришин Микола**, нар. 1898, прибув до ЗДА 1927 р. і осів у Джерзі Ситі, де включився в громадське життя української громади і став членом різних організацій. Найбільше праці присвятив він організуванню „Чорноморської Січі”, що влаштовувала в Джерзі Ситі різні національні імпрези, організувала збірки на ріднокрайові установи, як „Рідна Школа”, „Товариство Українських Інвалідів”, „Прогресіта”, „Визвольний Фонд” і ін. Він був її головою довгі роки. Під проводом М. Петришина зорганізовано відділ Українського Конгресового Комітету. Кілька років під ряд є він касієром „Провидіння” і секретарем управи Українського Народнього Дому в Джерзі Ситі. Від 1927 р. очолює М. Петришин Комітет допомоги Угнову, перетворений в „Товариство Угнівщина”. Кожного року влаштовує т. зв. угнівський празник „Вознесіння”. В 1950 р. підготовляв Перший з'їзд угнівців зі ЗДА і Канади, а в 1960 р. Другий з'їзд угнівців.
9. **Пільгуй Василь** (Пулк), прибув до ЗДА перед першою світовою війною, осів в Акрон, Огайо, де став фінансовим секретарем УНС. Він теж один із передових організаторів і співробітників українських організацій в тій місцевині та її околиці. Також щедрий жертводавець на народні цілі, допомагає стало „Товариству Угнівщина”.
10. **Поронович Йосип**. Прибув до Канади з Угнова, осів в Монреалі, щедрий жертводавець на народні цілі, а тим більше для „Товариства Угнівщини”.

- 10 а. Салюк Гриць. Приїхав до Америки після першої світової війни, перебувши табір інтернованих б. членів УГА в Чехословаччині. Тут активний в працях українських товариств, спеціально в „Товаристві Угнівщина”. Щедрий жертводавець на народні цілі.
11. Стирко Марія, нар. Закревська, тепер живе в Монреалі в Канаді і працює жертвенно в церковних і світських організаціях. Довгі роки є касіркою „Тов. Угнівщина” та старається про його розвиток.
12. Трусевич Степан, нар 1902 р., живе в Монреалі в Канаді, активний член українських організацій. Член „Тов. Угнівщина”.

Угнівщина

1. Баран Михайло з Карова. Він один із основників Українського Народнього Дому в Джерзі Ситі. Був довгі роки членом церковного комітету, фінансовим секретарем відділу УНС і тепер активний член інших українських установ у тому ж місті. Бувший довголітній касієр „Тов. Угнівщина”.
2. Гіль Василь з Новосілок Кардинальських. Перший з основників Українського Народнього Дому в Джерзі Ситі і довголітній скарбник його управи. Довгі роки був тростистом при церкві св. Ап. Петра і Павла в тому місті, довголітній предсідник відділу „Провидіння” тут же. Член УНС.
3. Заяць Андрій, родом з Корчмина, учасник визвольних змагань 1918-20 рр. (становодчик оперативного штабу IX Бельської бригади, опісля рахунковий булавний бригадйного шпиталю ч. IX), одружився з Ольгою Скрипчук з Угнова в 1922 р., прибув до Канади в 1927 р., а в 1929 р. прибула і його дружина та замешкали в Торонті. А. Заяць член Української Стрілецької Громади та Українського Національного Об'єднання (1933), організатор і активний член інших товариств.
Обос пп. Заяці є уділовцями видавн. спілки „Новий Шлях”, членами Українського Визвольного Фонду, Осередку Української Культури і Освіти, членами гр.-кат. Парохії і УНС, відділ 432.
4. Кот Степан, нар. в Карові, один із основників-піонерів Українського Народнього Дому в Джерзі Ситі, член УНС і щедрий жертводавець на різні народні цілі. Щедрий жертводавець для „Тов. Угнівщина”.

5. Піддубчишин Кирило, нар. в Карові, один з основників Українського Народнього Дому в Джерзі Ситі, бувший довголітній головний радний та заступник головного Предсідника „Провидіння”, довголітній фінансовий секретар відділу „Провидіння” в Джерзі Ситі та член „Тов. Угнівщини”.

**

6. Козак Іван, д-р прав. Народжений 1891 в Гічві, Ліського повіту, Західня Україна. Учасник визвольної боротьби України, як сотник УГА та Армії УНР; останній командант Українського Військового Табору в Йозефові, ЧСР. До Угнова прибув 1-го січня 1933 р. і відкрив там адвокатську канцелярію, включаючись зразу в громадську працю, як член культурно-освітніх та інших українських організацій. На протязі трьох останніх каденцій до другої світової війни підряд був головою Читальні „Просвіти”. В липні 1934 був разом із мґ-ром Володимиром Петришиним з Угнова та дир. Андрієм Рачинським з Ульгівка арештований і вивезений до „місця відокремлення” у Березі Картуській.

На початку другої світової війни, після втечі польських урядів з Угнова зорганізував громадську міліцію для береження ладу і спокою в місті.

До ЗДА прибув у липні 1949 р. і приймає діяльну участь в тутешньому громадському житті. Є членом та кількакратним головою Контрольної Комісії Товариства Українців „Угнівщина”, членом-засновником Об'єднання б. Вояків Українців в Америці (ОбВУА) та кількакратним 1-им заступником її президента і головою ньюйоркського Відділу, звичайним членом Наукового Товариства ім. Шевченка в Нью-Йорку, членом Контрольних Комісій Військово-Історичного Інституту при НТШ в Нью-Йорку, як також 204-го Відділу УНСоюзу, членом-засновником Товариства Правників Українців в ЗДА та членом Об'єднання Українців в Америці „Самопоміч”.

ЧАСТИНА Х

СЕЛА УГНІВЩИНИ

Володимир Петришин

ЗАГАЛЬНИЙ ПОГЛЯД НА ТОПОГРАФІЮ УГНІВЩИНИ І НА КУЛЬТУРНІ ВІДНОСИНИ В УГНІВЩИНИ

В цьому розділі подано топографічний опис сіл Угнівщини, статистичні відомості про них, відомості про минуле й сучасне кожного села, економічні відносини в них колись і тепер, культурно-освітнє життя. Матеріали подали: мгр. Володимир Петришин і деякі особи, уродженці чи жителі даного села. Крім того взято відомості з багатотомового енциклопедичного збірника польською мовою п. з. „Słownik Geograficzny ziem Królestwa Polskiego”. Там подані факти з другої половини XIX ст. і деякі з ранішніх часів. Та не завжди ці відомості точні і правдиві. При подаванні віровизнань, визнавці мойсєєвого віровизнання часто подавали себе в тих часах за німців. Тому далі подані статистичні таблиці, виготовлені проф. д-ром Володимиром Кубійовичем. За це Т-во Угнівщина складає йому щиру подяку. Товариство дякує також д-рові Романові Миколасвичеві за подані ним фотостати статистичних даних перепису з 1857 р. п. з. „H. F. Brachelli: Geographie und Statistik des Kaiserthum Österreich, Leipzig 1861, і публікації: Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polski, wydany przez Główny Urząd Statystyczny. Warszawa 1933.

Сердечну подяку складає Товариство Високопреподобному Отцеві Радникові Олександрові Трешневському за дані про парохії, церкви і душпастирів, виписані з Шематизму Перемиської Єпархії з 1936 р. Деякі відомості про Філію і Читальні „Просвіти” взято зі „Звіту діяльности Товариства „Просвіта” за час від 26.XII 1927 до 31.XII 1928 р. Львів 1929. 80 стор. + статистична таблиця.

В ст. XV — XVIII, під польською займанщиною, села нинішньої Угнівщини належали до різних земель, чи староств

та були зобов'язані платити податки, т. зв. Королівщину. Вимір цих податків описано в публікаціях НТШ п. з. „Джерела до історії України-Руси”; т. III. (Львів 1900): „Описи Королівщини в руських землях XVI віку”. — Люстрації земель Холмської, Белзької і Львівської. Там згадується, що до староства Холмського належали тоді: Кривиця, Корчів, до Белзького: Хоронів, Хлівчани, Домашів, Річиця, Журавці, Губинок. Немає там згадки про інші села. В т. V „Жерел”, ст. 109, згадується під р. 1650 містечко Угнів.

За Австрії Угнівщина творила судовий повіт з містечком Угновом і 29 селами. Тоді кожна громада мала свого війта. За Польщі установлено волості, тобто збірні громади. Було їх в Угнівщині три: Вербиця на захід від Угнова, Брукенталь на південний схід і Терношин на північ. Угнів, як містечко, був самостійною політичною громадою і мав свого бурмістра. На чолі волости-гміни стояв війт, а громади солтис.

До волости **Вербиця** належали: (в дужках подається віддалення в кілометрах і напрям від Рави Руської, колись політичного повіту, та від Угнова): Вербиця (15 півн. схід, 7 півд. захід), Піддубці (18 півн. сх., 4 півд. зх.): Махнів (15 пн. 12 зх), Журавці (20 пн. зх., 16 зх), Новосілки Передні (19 пн., 6 зх.), Новосілки Кардинальські (19 пн., 8 зх.), Михайлівка (13 пн. сх., 5 пд. зх.), Юзефівка (21 пн. сх., 3 пд. зх.).

До волости **Брукенталь** належали: Брукенталь (23 пн. сх., 9.5 пд. сх.), Карів (20 пн. сх., 3 сх.), Домашів (23.5 пн. сх., 7.5 сх.), Салаші (20 пн. сх., 12 пд. сх.), Остобіж (26 пн. сх., 10 сх.), Хоронів (22.5 пн. сх., 10 пд. сх.), Хлівчани (22 пн. сх., 10 пд. сх.), Воронів (28 пн. сх., 13 сх.), Тяглів (30 пн. сх., 16 сх.).

До волости **Терношин** належали: Терношин (26 пн. сх., 9 пн. сх.), Диниська (25.5 пн., 8 пн. зх.), Річиця (30 пн. сх., 13 пн.), Г'убинок (29 пн., 12.5 пн. зх.), Ульгівок (30 пн. сх., 12 пн. сх.), Кривиця (32 пн. сх., 13 пн. сх.), Василів Великий (34 пн. сх., 14 пн. сх.), Корчмин (30 пн. сх., 12 пн. сх.), Корчів (25 пн. сх., 7 пн. сх.), Стаї (28 пн. сх., 12 сх.), Щеп'ятин (30 пн. сх., 10 пн. сх.), Застав'я.

В 1933 р. прилучено Застав'я, передтим самостійну громаду, до Угнова. Коли в 1939 р. проведено кордон між Німеччиною і УССР на річці Солокії, Застав'я прилучено до терношинської волости.

Щодо положення Угнівщина представляє хвилясту рівнину, 220 до 284 мт. над рівнем моря. Головна річка Солокія і її

доплив Свинория пропливають неглибокою низиною, утворюючи подекуди мочари та багна. Більшість полів то орна рілля, переважно пісково-глинкувата, рідше чорнозем, переважно на заході. Лісна полоса простягається на півдні, невеликі ліски розкинуті по цілій території Угнівщини. Торфові поля, що знаходяться на деяких просторах Угнівщини, постачали опаловий матеріал. В 1958 р. відкрито на північ від Угнова зложжя кам'яного вугілля.

Хоч краєвид Угнівщини рівно низинний, представляється в цілому різноманітний. Села переважно типу групового, рідше шнурово-вуличного, розкинуті над потоками чи річками, оточені просторами полів та лісів, творять типічно низинно-хвилясту картину західньо-українського краєвиду.

Мережа шляхів, то битий гостинець (колись званий цісарський) з Рави Руської до Угнова та шляхи другої класи поміж селами і третьої класи — польові. Залізничний шлях Рава Руська — Сокаль перетинає Угнівщину, ідучи по станціях: Зелена, Піддубці, Угнів, Корчів і Стаї. Крім того в 1915 р. побудовано вузькопотокову залізницю з Угнова до Грубешова.

Населення Угнівщини до другої світової війни в компактній масі українське. Процент польського і жидівського населення малий, як також і німецького, поселеного шляхом колонізації при кінці XVIII ст. в Брукенталі, Михайлівці та частинно в Юзефівці. Великий процент польського населення то колоністи, спроваджені з західніх польських земель після першої світової війни.

Перед першою світовою війною українське населення Угнівщини не було досить національно свідоме через сильний москвофільський рух у повіті. Тоді в околиці було тільки сім Читалень „Просвіти” і сім Народніх Домів. Також було мало місцевих робітників на народній ниві. Основна зміна прийшла після наших визвольних змагань 1918-20 рр. Зникло майже москвофільство, стала рости національна свідомість через освідомлюючу працю інтелігентів з Угнівщини, як священства так і світських, закладання читалень „Просвіти” і інших суспільно-економічних установ. Перед другою світовою війною було в Угнівщині 28 читалень „Просвіти” і 28 споживчих кооператив, 8 кружків „Сільського Господаря” і „Рідної Школи”, 10 кружків „Союзу Українок” і Філія СУ в Угнові, 5 молочарень і 3 райфанзенські каси. Кожна читальня мала досить велику бібліотеку, крім того була при Філії „Просвіти” в Угнові

рухома бібліотека, що позичала сільським читальням на якийсь час книжки. Белетристика переважно історичного змісту. Ці твори, як і аматорські гуртки, що були при кожній читальні, виховували населення виставами, переважно історичного змісту. До цього причинялося також голосне читання по читальнях і доповіді на суспільні і національні теми та дискусії, влаштовувані місцевими або приїзжими доповідачами. Тому до другої світової війни належала Угнівщина до найсвідоміших повітів. Угнів та Угнівщина видали теж багато інтелігенції духовної і світської.

Ще за часів Австрії діяли в Угнові такі громадяни, як о. Олександр Говда, Іван Рудасевич, д-р Павло Лисяк, адв. Василь Скрипчук, Михайло Білик, Роман Лисяк, Йосафат Рубинович, Йосип Решетило, Семен Трусевич, Яків Скрипчук, Тимоко Гумовський, Володимир Целевич, Йосип Целевич, Н. Ліськевич; міщани: Віктор Скрипчук, Гринь Онишкевич — всі вже покійні, і деякі інші. В Угнівщині визначилися своєю громадською працею: о. Йосип Чехович, парох Річипці, о. Михайло Пиріжок, парох Ульгівка, о. Йосиф Твердохліб, парох Вербиці, Іван Пушкар з Вербиці, о. Микола Тис, парох Хлівчан, Іван Дужий з Хлівчан, Теодор Мусій, учитель в Карові, Теодор Воронка з Карова, Лука Томашівський, дяк з Новосілок Кардинальських, Олекса Капустій, учитель у Піддубцях і ін. — всі сьогодні покійні. Не пора тут згадувати ще інших діячів, що ще сьогодні живуть на рідних землях.

За Австрії школи в усіх громадах були українські, за винятком німецьких колоній, учителі теж у більшості українці. За Польщі перемінено школи на утравістичні, а фактично польські, що не виховували свідомого українця. Тому національним вихованням занялися культурні діячі та читальні й інші громадські установи.

Також громадські ради за Австрії були в українських руках, а війти громад поголовно українці. За Польщі солтисами були поляки, війтами в Терношині і Брукенталі поляки, в Вербиці виїмково українець. Бурмістер в Угнові також поляк. Вибори до рад громадських, а також вибір бурмістра, війтів і солтисів фальшували і тому вибирали поляків. Польська місцева і вища адміністрація переслідувала українське населення, передусім культурних діячів і часто арештувала їх та придержувала у місцевих в'язницях, у Львові, а навіть у концентраційному таборі в Березі Картуській. Шиканувала теж і селян.

Парцельовано теж за Польщі фільварки головню між поляків, спроваджуваних як колоністів із західних земель. Вони дошкулювали українському населенню, а колоністи з північної полоси Угнівщини брали м. ін. також участь у руйнуванні українських православних церков на Холмщині.

Починаючи від 1928 р. до 1939 р. польська адміністрація закрила майже половину українських установ в Угнові та повіті під претекстом невиконання установою приписаних законів чи розпорядків (напр.: поліція знайшла в читальняній бібліотеці заборонену книжку, що — до речі — перед тижнем ще не була заборонена; або: в домівці товариства перебуває нечлен; або: виділ товариства не давав „гваранції”, що буде вести діяльність згідно зі статутом тощо).

Польська адміністрація не приймала українців на державні посади, тому багато інтелігенції, головню учительок було безробітних. Тоді більшість угнівців та угнівчан почали студювати незалежні фахи, що приготовляли лікарів, адвокатів, інженерів.

Брак заробітків, високі податки, низькі ціни за рільні продукти, високі ціни за фабричні продукти спричинювали задовоження села і приводили його до економічного упадку.

Щодо політичних переконань угнівці й угнівчани належали за Австрії до Націонал-демократичної партії, за Польщі до УНДО, а коли воно пішло в 1933 р. на „нормалізацію” з Польщею, вони перейшли до ФНЄ (Фронт Національної Єдності — Д. Палієва); деякі залишилися при УНДО. ОУН мало в Угнівщині широко розгалужену сітку, що виконувала різні саботажі. За один із саботажів у 1934 р. виарештовано в Угнівщині 150 осіб.

Кожного року відбувалося велике спільне свято Угнівщини в Вербиці — „Свято могил”, бо там саме на цвинтарі було похоронених понад 50 героїв — вояків з часів визвольних змагань. Свято починалося Службою Божою в місцевій церкві, опісля похід з вінками на могили, панахида, проповідь священника і складення вінків на могилах. На свято, що звичайно, відбувалося влітку, зїздилися священники з околиці і багато вірних. Крім окружного свята в Вербиці були теж свята могил в Угнові, Карові і Хлівчанах.

Під час другої світової війни культурно-освітнє життя в Угнові та Угнівщині припинено. Віджило воно трохи за німецької окупації. З поновним приходом більшовиків та з переходом

РОЗМІЩЕННЯ УГІДЬ І РОДІВ ВЛАСНОСТІ В УГНІВШИНІ
За станом на 1-го липня 1935 р. /в гектарах/

Назва громади	Вся пло- ща	Сільсько-господарські угіддя									
		Всі	Рід власності								
			Дер- жав- на	Про- мис- лова	Церковна	Велика			Мала		
			гр-и	р-и	жид.	укр.	поль.	жид.	укр.	поль.	жид.
1. Брукенталь	325	360	-	133	-	5	-	-	-	-	219 ²⁾
2. Василів В.	1273	1268	-	41	18	-	-	344	-	654	226
3. Вербиця	4142	3504	36	27	-	-	-	292	-	2113	-
4. Воронів	723	723	5	30	5	-	-	-	-	470	213
5. Диниська	2146	1804	6	47	32	-	-	712	413	560	31
6. Домашів	2022	1898	10	177	65	-	-	-	-	1150	494
7. Журавці	2448	2175	11	762	32	-	-	-	580	767	20
8. Застав'я		разом з Угнівськом									
9. Карів	4566	2531	2	361	41	-	-	1021	-	1099	7
10. Корчів	1376	1376	18	57	13	-	326	-	-	445	517
11. Корчмич	1461	1169	4	98	135	-	-	700	-	163	63
12. Кривниця	668	668	-	44	-	-	-	201	-	339	70
13. Махнів	1971	1971	5	317	-	-	-	200	325	1059	-
14. Михайлівка	99	89	-	27	-	-	-	-	-	-	6
15. Новосілки К.	827	827	1	56	20	-	-	205	-	545	-
16. Новосілки П.	845	833	-	57	45	-	-	122	130	428	51
17. Остоїв	1053	1046	3	313	16	-	-	43	573	94	4
18. Піддубці	2634	1544	22	250	-	-	-	409	-	796	37
19. Річниця З.	2459	2419	2	15	117	-	-	-	438	1420	324
20. Салаші	1864	1351	17	210	-	-	-	-	31	1055	38
21. Стаї	1546	1248	23	28	-	-	-	674	-	300	218
22. Терношин	1167	994	3	73	-	2	-	197	-	164	542
23. Тяглів	1610	1572	5	365	33	-	-	612	-	401	134
24. Угнів 4)	2300	1894	48	506	89	68	-	-	-	926	258
25. Ульгівок	1520	1520	20	60	27	-	-	-	65	1073	200
26. Хлітчани	6242	3205	3	690	69	180	-	-	317	1710	219
27. Хоронів	1113	411	1	53	-	25	-	-	-	258	71
28. Шеп'ятин	940	833	2	26	18	-	-	-	-	644	142
29. Клефівка	93	93	-	16	-	-	-	-	-	-	77

1/ євангелісти. 2/ німецька посілість. 3/ разом з Губинком, громадою, ви-
діленою з Річнів в 1939 р. 4/ разом з Застав'ям.

частини Угнівщини під УСРР і частини під Польщу¹⁾ і особисте і культурне та церковне життя зовсім підупало. Українське на-
селення знайшлося майже в неволі; багато вивезено на схід
або на захід, багато втекло в вільні західні країни та за океан.
Після переселення українців на Схід у 1946-7 рр. по наших се-
лах не було жадних шкіл. Влада не дозволяла на вчителів.

РОЗМІЩЕННЯ УГІДЬ І РОДІВ ВЛАСНОСТІ В УГНІВЩИНІ
За станом на 1-го липня 1961 р. /в гектарах/

Назва громади	Вся пло- ща	Л і с и							
		Всї	Рід власності						
			Дер- жав- на	Гро- мод- ська	Церковна		Приватна		
					г-к.	р-к.	укр.	поль.	жид.
1. Брументаль	385	25	-	25	-	-	-	-	-
2. Василів В.	1273	5	-	-	-	-	-	5	-
3. Вербиця	4142	1638	-	260	-	-	-	1378	-
4. Воронів	723	-	-	-	-	-	-	-	-
5. Диниська	2146	341	-	30	-	-	-	270	41
6. Домашів	2022	124	-	124	-	-	-	-	-
7. Журавні	2448	273	-	88	3	-	4	-	176
8. Застав'я		разом з Угнівом							
9. Карів	4566	2035	-	129	9	12	-	1885	-
10. Корчів	1376	-	-	-	-	-	-	-	-
11. Корчунь	1461	292	-	-	12	-	-	280	-
12. Кривий	668	-	-	-	-	-	-	-	-
13. Махнів	1971	-	-	-	-	-	-	-	-
14. Михайлівка	99	10	-	-	-	-	-	-	-
15. Новосілки К.	827	-	-	-	-	-	-	-	-
16. Новосілки П.	845	12	-	-	-	-	-	12	-
17. Остобіж	1053	7	7	-	-	-	-	-	-
18. Підлубці	2634	1090	-	30	-	-	-	1060	-
19. Річниця	2459	40	-	-	-	-	-	10	30
20. Салаші	1864	513	-	241	-	-	14	-	258
21. Стаї	1546	298	-	4	-	-	-	294	-
22. Терношин	1167	173	-	-	-	-	-	173	-
23. Тяглів	1610	36	-	17	21	-	-	-	-
24. Угнів	2390	496	-	496	-	-	-	-	-
25. Ульгінок	1520	-	-	-	-	-	-	-	-
26. Хлівчани	6242	3037	-	157	22	2318	286	-	254
27. Хоронів	1413	1002	-	102	-	900	-	-	-
28. Шеп'ятин	940	107	-	31	76	-	-	-	-
29. Кзефілка	93	-	-	-	-	-	-	-	-

Про життя українських селян в Угнівщині під Польщею розказує якась польська пані, Р. Домбровська в 1957 р. в листі до редакції „Нашого слова” в Варшаві таке: „Хочу бути щира. — Я полька з тата і мами, але не є ворожо наставлена до українських справ, жила між українцями, ходила разом з ними до школи, ще зовсім добре можу говорити і співати українською

ЗМІНИ В СТАНІ ВІРОВИЗНАНЬ В УГНІВЩИНІ В 1860 - 1939 рр.

Назва громади	1860 р.				1900 р.				1939 р.			
	г.-к.	р.-к.	жид.	Вся люд- ність	г.-к.	р.-к.	жиди	Вся люд- ність	г.-к.	р.-к.	жид.	Вся люд- ність
1. Брукенталь	6	372	17	395	4	403	13	420	15	365	10	390
2. Василів В.	712	165	9	886	744	249	17	1020	780	320	20	1120
3. Вербниця	1207	7	88	1302	1454	75	80	1069	2030	55	25	2110
4. Воронів	172	15	32	219	249	-	9	258	300	95	5	400
5. Динишівка	576	145	33	754	709	167	64	940	890	250	70	1210
6. Домашів	793	116	61	970	945	146	112	1203	1240	290	30	1560
7. Журавів	1320	76	62	1458	1867	128	78	2073	2640	170	50	2860
8. Застав'я	172	185	12	369	191	228	53	472	260	300	35	610
9. Карів	1396	117	47	1560	1622	150	57	1829	1970	175	45	2190
10. Корчів	642	148	28	818	695	325	41	1061	900	580	30	1510
11. Корчмин	832	45	10	887	884	57	4	945	990	170	10	1170
12. Кривниця	376	17	16	409	390	7	36	433	560	90	30	680
13. Махнів	790	13	30	833	977	39	66	1082	1290	-	70	1360
14. Михайлівка	4	181	10	195	3	241	17	261	20	265	15	300
15. Новосілки К.	367	13	55	435	492	39	61	592	580	10	10	600
16. Новосілки П.	332	11	16	359	377	44	33	454	470	60	30	560
17. Особів	355	113	18	486	448	66	30	544	590	170	10	770
18. Піддуби	824	78	57	965	965	131	59	1155	1075	160	15	1250
19. Річниця (..)	1295	121	121	1537	1573	196	167	1936	2200	150	190	2540
20. Салків	792	40	34	866	996	39	74	1109	1420	85	25	1530
21. Стаї	249	344	11	604	359	271	14	644	480	370	40	890
22. Терношин	250	345	15	610	329	456	21	806	430	110	580	1120
23. Тяглів	450	20	16	486	604	45	21	671	660	140	20	1040
24. Угнів	1937	497	1843	4277	1818	529	2140	4487	1400	620	1860	3900
25. Ухнів	967	81	14	1062	1166	135	16	1337	1330	100	10	1490
26. Хлімчак	1368	240	167	2045	1918	178	205	2301	2650	390	120	3160
27. Хоронів	374	53	53	480	377	33	49	459	490	65	35	610
28. Шеп'ятич	469	101	15	585	555	140	48	743	640	230	40	910
29. Ксафівка	10	101	3	114	7	97	6	110	5	85	-	90

я разом із дуже нечисленними євангелістами

я разом із Губинком, громадою, виділеною з Річниці в 1939 р.

мовою. — Коли ось так пишу до Вас, Дорогі, то здається, що сиджу серед своїх товаришок над ровом і розмавляю з ними і що ось за хвилину залунає пісня, яка привабить ще більше співачок і співаків. — Так було в Томашівщині недалеко Угно-ва в селах Вільці, Вербичі, Піддубцях, Махнові, Корнях, Гребенному і ін. — Сталось інакше. Мені здається, що в 1947 р.

ЕТНІЧНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ УГНІВЩИНИ
На 1-го січня 1939 р. - за обчисленнями автора

Назва громади	україн- ці	поляки ¹⁾	латин- ники	жиди	німці	Все на- селення
1. Брукенталь	15.	15	-	10.	350.	390
2. Василів В.	780	100 /80/	220	20	-	1120
3. Вербиця	2030	45	10	25	-	2110
4. Воронів	300	35 /25/	60	5	-	400
5. Дячиська	890	100 /50/	150	70	-	1210
6. Домашів	1240	110	160	30	20	1560
7. Журавці	2640	100 /70/	70	50	-	2860
8. Застав'я ²⁾	260	100	200	30	-	610
9. Карів	1970	125	40	45	10	2190
10. Корчів	900	100 /60/	470	30	-	1510
11. Корчмин	990	100 /60/	70	10	-	1170
12. Кривиця	560	80 /70/	10	30	-	680
13. Махнів	1290	-	-	70	-	1360
14. Михайлівка	20	20	-	15	245	300
15. Новосілки К.	580	5	5	10	-	600
16. Новосілки П.	470	50 /40/	30	30	-	580
17. Остобіж	590	50 /40/	90	10	-	770
18. Піддубні	1075	20	140	15	-	1250
19. Річиця ³⁾	2200	60 /50/	90	190	-	2540
20. Салаші	1420	40 /40/	40	25	5	1530
21. Стаї	480	100	270	40	-	890
22. Терношин	430	90 /30/	580	20	-	1120
23. Тягліз	860	120 /80/	20	20	-	1040
24. Угнів	1400	300	300	1680	20	3900
25. Ульгівок	1380	50 /40/	50	10	-	1490
26. Хлівчани	2650	170 /120/	200	120	20	3160
27. Хоронів	490	45 /40/	20	35	20	610
28. Шеп'ятин	640	60 /50/	170	40	-	910
29. Шефівка	5	15	-	-	70	90

1/ В дужках польські колоністи, що прийшли в рр. 1920 - 38.

2/ В 1933 р. прилучене до м. Угнова.

3/ Разом з Губиньком, виділеним в окрему громаду в 1939 р.

прийшла якась дивна хвиля, що змела всіх українців з нашої околиці. Залишилось їх дуже мало. — Коли я згадала про це, то мушу сказати і про таке, що тривожить мою душу, що чую в глибині серця і за що мушу соромитись: Вже кілька разів бачила я наочно, що з нашого села група людей, які приїхали з Заходу, кудись у неділю ходять. Одного разу рішила я підглянути, куди ці люди ходять. Іду за ними, ніби то за черешнями, з відром у руці. Аж ось сільський магазин, як то його у нас називають. Хтось подумав би, що злодій підкрадається до магазину, де були зложені мінеральні навози. Поміж куці підійшла я близько і стала за якимсь розложистим деревом і підглянула дивну сцену: Групка людей стала навколішки перед закритими дверми магазину і довго молилася. Перед тим заки встали, старші жінки низенько поклонилися, поцілували землю, недбало засипану торішніми навозами, і пішли. Тоді підійшла я до них і сказала: „Слава Ісусу Христу!“ (в міжчасі зачула я їх українську мову). Здивовані жінки відповіли: „Слава на віки!“ Пізнала я між ними Назаревичку, Морську, Клишиху. Решти не знала. Чоловік, що його раніш бачила я в селі, сказав непевно: „Ви українка?“ — Я розказала йому, хто я і виявила свої думки про їхнє положення. Тоді почули ми таке вияснення: „Той магазин, що про нього мова, є магазином тільки що від 1947 року. Раніше була то церква греко-католицького обряду“. — На мою думку, коли у нас усі громадяни мають рівні права, забезпечені конституцією, то для магазину треба знайти інше приміщення, а церкву вичистити і, якщо немає змоги на священика, хай стоїть вона як каплиця, як пам'ятка і прикраса нашого терену і хай люди не моляться при закритих дверях, хай не їдять при поцілунках церкви навозів. Хай українці почувають себе на своїх батьківських землях так, як почуває себе той, що прибув сюди і часто спричинює незгоди, ділить усіх на місцевих і прибулих, на українців і поляків“. („Наше слово" ч. 37. Варшава, 15.IX. 1957. — Передрук: „Народне слово", Пітсбург Па., четвер, 24 жовтня 1957).

1) За найновішими даними кордон між УСРР та Польщею іде рівнобіжною лінією здовж залізничного тору. До Польщі належать: Корчмин, Василів Великий, Кривиця, Щеп'ятин, Терношин, Ульгівок, Губинок, Річиця, Диниська, Піддубці, Вербиця, Новосілки Кардинальські і Передні, Махнів і Журавці (1951 р.).

1. Брукенталь

Брукенталь (Bruckenthal), це стара німецька колонія, заснована в другій половині XVIII сторіччя, для німецьких поселенців римо-католицького обряду, державною камерою в 1786 році. В 1862 р. побудовано там дерев'яний костел, а посвячено його в 1864 р. До латинської парафії в Брукенталю належали в 1880 р.: Хлівчани, Хоронів, Домашів, Остобуж, Салапі, Тяглів, Воронів. В цілій парафії було 970 римо-католиків. Була тоді однокласова філіяльна школа. Парафія належала до Белзького латинського деканату. Поляки то урядовці волости, що була тут за польських часів, і поштової агенції. Українці то мішані подружжя, жиди то купці.

Аж до останніх років перед другою війною німці не спольщилися. Більшість із них навіть не вміла говорити польською мовою. Одружувалися вони тільки з німцями або у власному селі, або в іншому німецькому, нераз у дуже далеких німецьких колоніях.

В зимі 1939/40 німці виїхали з-під УСРР до Німеччини, а на їх місце радянська влада переселила пограничне село Остобіж і дала селу офіційну назву **Калинівка**. В рр. 1941-44, за часів німецької окупації в селі була волость із українцем у проводі і станиця української поліції. (Генеральна губернія, Дистрикт Галичина). Від 1944 року село належить до радянської України.

2. Василів Великий

(Вичерпні матеріали крім В. Петришина подав д-р Олекса Банах, уродженець села)

Село Василів Великий лежить у віддалі 14 км. на північний захід від залізничної станції, поштового і телеграфного уряду в Белзі. На захід від села лежить с. Кривиця, на півдні Корчмин, і Махнівок, на сході Будинин і Переводів (всі в сокальському повіті), на півн. заході Ріплин (Томашівський повіт).

Село має дуже урожайний родючий чорнозем, лісів мало, досить віддалені. Село положене в легкій кітловині, на якій межі при дорозі з Сокаля на захід видно високі могили. Оселя має форму неправильного кола, що оточує велике пасовисько. По боках пасовиська пливають два малі потічки, з джерельною водою. Зливаючися, випливають поза селом. Земля багата в джерела. На родючому чорноземі росте пшениця, жито, ячмінь, овес, просо, гречка, бараболя, всякого роду городина

і кукурудза. За даними з 1880—1895 рр. більша земельна власність належала до монастиря польських монахинь Сакраменток у Львові. Гр.-кат. церква під патронатом Рождества Пречистої Диви Марії, побудована в 1874 р. але парохія належала до Будинина коло Белза. Рим.-кат. парохія в Жнятині. До костела, побудованого на фільварку, доїздив перед другою світовою війною рим.-кат. священник з Махнівки. Крім того перед першою світовою війною в селі був млин і гуральня. За Польщі між двома війнами саме село мало 180 господарств, з яких 170 були українські, 6 польських і 4 жидівські. Жиди займалися виключно дрібною торгівлею, поляки, що прийшли до села як колоністи, були наймитами у великій посілости. Воно належало до найбагатших сіл в околиці. На 170 українських родин було около двадцять мішаних подруж (або чоловік або жінка поляк чи полька). Але ані мужчини ані жінки ніколи не говорили польською мовою, а їхні діти не знали її. Навіть наполеглива праця шовіністичних чинників поверсальської Польщі не могла спольонізувати цих людей впродовж 20-ох років. Та поляки колоністи, спроваджені в 1930-их рр., винаймачами фільварку, братами Щербіцькими, утворили сильну польську станицю і не раз пакостили українцям. Їхня організація молоді „Кракус” брала участь у нищенні православних церков на Холмщині.

За Польщі була в селі мурована двохкласова школа, в якій управителем був довгі роки поляк Яків Луц, великий приятель місцевого населення. Він дбав про освіту селян і причинився до того, що з цього села вийшло кілька інтелігентів. Його син був військовим лікарем у військовому шпиталі у Львові впродовж 20-літнього панування Польщі. Школа була українська, а населення Василева було в більшості грамотне.

Культурно-освітня праця в селі почалася в 1910 році заснуванням Читальні „Просвіти”. При ній засновано малу крамницю, що перестала діяти після двох років.

В 1921 р. засновано в селі кооперативу „Сільський Господар”, що охопила всю торгівлю артикулами першої потреби та збіжжям. Кооператива побудувала великий будинок посередині села, де крім крамниці приміщалися всі його організації і товариства. З початком 30-их рр. старалася кооператива взяти в аренду поміщицький маєток села. Та справа заломилася перед самим підписанням контракту, бо зацікавилися цим польські круги і не допустили до купна. Два поляки взяли маєток

в аренду за половину ціни, що її давала кооператива. За те довелося пізніше „покутувати” селу і його установам, бо арендар Юзеф Щербіцький став війтом волости Терношин і мстився на українцях за їх „сміливість” — арендувати польський масток.

Аматорський гурток при Читальні „Просвіти” давав звичайно театральні вистави, три в рік і в той спосіб добував гроші на купно книжок для бібліотеки. В 1930-их рр. заснувала кооператива молочарню, що згодом стала одною з кращих в околиці. Між двома війнами побудовано теж Народній Дім.

Організаційно-просвітнянську роботу розпочав після першої світової війни місцевий громадянин, а після його відходу з села продовжували і поглиблювали два інші аж до другої світової війни. Крім Читальні „Просвіти”, Споживчої кооперативи, кружка „Рідної Школи”, були також кружки „Сільсько-го Господаря” і „Союзу Українок”. За Польщі були в селі дві школи, перша утраквістична, друга на колонії польська. За німецької окупації під час війни перша школа була українська, а друга польська. Завдяки добрій ріллі населення жило достатньо і займалося культурно-освітньою працею. Василів Великий був місцем, кудю переходили наші галицькі часописи і книжки через т. зв. Сокальський кордон на Холмщину до села Ріплина, де цю літературу заборонював поширювати польський уряд. Через те під кінець 30-их рр. польська адміністрація закрила Читальню „Просвіти”. В громадській раді більшість творили українці. Село відчувало брак на місці свого священика; доїздив туди парох Будинина.

В Українській Галицькій Армії служили 62 громадяни села, між ними кілька римо-католиків. Один римо-католик, що повернувся інвалідом без руки, брав місячну ренту від „Товариства Допомоги Воєнним Інвалідам” у Львові. В визвольних змаганнях згинули один чотар, один булавний, старший десятник і 12 стрільців, між ними один римо-католик.

В цілому село національно свідоме, орієнтувалося на націонал-демократичну партію (УНДО). З цього села вийшло кілька інтелігентів, а то: о. Іван Бирка, д-р Теодор Дацьків, що під час визвольних змагань був окружним військовим командантом повіту Збараж. Помер у Канаді в 1956 р.; о. Михайло Вітик, Данило Жук, учитель, Іван Вітик, Гнат Барила, Яків Гронда, д-р Олекса Банах, лікар, мгр прав Іван Бігун.

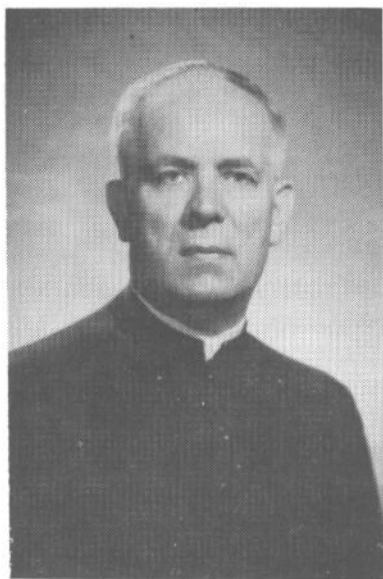
В рр. 1940-44 було в селі „Українське Освітнє Товариство” замість читальні „Просвіти”.

В 1944 р. українська партизанка спалила польську колонію. В тому самому році відділ Польської Повстанської Армії оточив село і підпалив з усіх боків. Згоріло ціле село, залишилося тільки шість господарств неспалених. Напасники застрілили около 30 людей, що старалися втекти з горючого села. В рр. 1939—1944 село належало до Генеральної Губернії, а від 1944 р. належить до Польщі. В 1946 р. більшу частину громадян Василева переселено примусово до східних повітів західної України, в Бережанщину й Тернопільщину. В 1947 р. переселено незначну частину людей на Шлезьк і Помор'я, на т. зв. відзискані землі Польщі. На їх місце прийшли в село польські поселенці.

І так Василів Великий немов перестав існувати на мапі як українське село. Уродженці села розкинуті по всьому світу.

3. Вербиця

(Вичерпні матеріали про село, крім „Словника географічного”, В. Петришина, подав о. Іван Зрада, уродженець села)

о. Іван Зрада

* 1897 р. в Вербиці.

† 8. VI. 1960 в Честері, Па., ЗДА.

Гл. о. Марко Гіль: „Над могилою бл. п. о. Івана Зради. „Америка”, ч. 137. Філадельфія, Па., 22. VII. 1960 р.; Володимир Могилянський: „Кілька споминів про пок. о. Івана Зраду. „Шлях”, ч. 27. Філадельфія, 13. VII. 1960 року.

Вербиця, село належало колись до повітового суду і поштового уряду в Угнові. На північний захід лежить Махнів, а на північ Новосілки Передні. На сході Піддубці і Зелена махнівська, на півдні Річки, на заході Корні і Махнів. Серединою села пливе річка Солокія від південного заходу з Корнів на пів-

нічний схід до Піддубець. Господарські будинки лежать на лівому березі річки. На північ від села є великий присілок Вілька Вербицька. Південна частина території села лісиста. Терен підноситься на півночі до 238 метрів висоти, а на півдні до 228. Долина Солокії на рівні 218 метрів.

Назва Вербиця походить від верб, що росли на тому місці, де пізніше лежало село. Перші згадки про село походять з 1436 року, на основі напису про діди́ча Паппару і каплицю на Черневі. Інший напис на образі в цій каплиці про „строїтеля церкви Вербицкой” походить з 1636 року. В давніших часах село стояло на т. зв. „Городищі” — пізніших полях, на південний захід від теперішньої Вербиці. Трудно припускати, що на тому місці було колись містечко Городище. На території України і то західньої знаходимо багато осель з тією назвою. Була там правдоподібно оборонна оселя загороджена оборонними валами перед ворожими нападами. Ще до останніх часів перед війною виорювали люди на вербицьких полях горшки і рештки господарського знаряддя, як також рештки печей і хат. Мабуть ховалися в Городищі люди перед татарами. Було це пригоже до того місце, тому, що з усіх сторін, крім від півночі, місцевина була оточена болотами і лісами. На південь від давнього села були сіножаті села Махнова, які лежали на захід від Вербиці. Заховалися в селі Вербиці спогади, що вербичани робили шкоди на цих сіножатях, за що махнівчани мстилися і палили село. Тому люди перенеслися на те місце, де село стояло ще в 1946 році.

В давнину на південний захід від села був млин, опісля в Пушкаревім Закруті в лозах під селом Корні, одначе на території Вербиці. Власником села ще за панщини був рід Літинських, що жили в Вербиці, а крім того мали свої добра на Холмщині. Тамошнім маестком управляли економи, звані „rzadca”. Вони передавали своїм панам гроші людьми, що переходили російсько-австрійський кордон. Оповідали в селі старі люди, що одного року на весну знайшли чоловіка з рублями, що, переходячи взимку, замерз, коли захопила його сніговія і він заблудив у завірюсі.

В році скасування панщини (1848) мала Вербиця 120 господарств. Після скасування панщини люди пиячили і пропивали поля.

На південь від села мали люди в панському лісі свої сіножаті „Чертежі” (чертижі). Та коли хто хотів продати свій чер-

Вербиця. Церква, переіменена на магазин штучних погноїв у 1947 році.
(Світлина взимку 1956/57 р.).

тиж, не міг заінтабулювати доїзду через ліс, тому що ліс був панський. Через те продали селяни чертежі дідичеві в заміну за дерево з панського лісу. Одначе через якийсь час дідич перестав давати селянам дерево і не помогли нічого процеси з ним. Через село проходив гостинець. Не йшов він з Піддубець через Вербицю, а прямо на Махнів, де дідич мав свої поля на північ від Вербиці і не дозволив попровадити гостинця через свої поля. Тому гостинець ішов через селянські поля на Вільку Вербицьку, накладаючи два кілометри дороги до села Махнів.

В парохії побудовано церкву в 1887 р. Коло неї побудовано дзвіницю в українському стилі. Церкву будував Семко Козак, званий Кріль, родом з Забір'я коло Рави Руської. Малював її Сідорський. Як розказують найстарші люди, були в селі такі священики: Лисяк, Яремкевич, Савойка, Юрій Жук. Після його смерті перед або під час першої світової війни був парохом о. Михайло Твердохліб, що помер на тиф у східній Україні в 1919 р. Від 1920 душпастирював о. Худик, а при кінці 20-их рр. став парохом о. Юліян Криницький. В 1945 р. польська влада вивезла його до концентраційного табору в Явожні, де він помер у 1948 р. Церква під патронатом св. Арх. Михайла.

Каплицю на Черневі малював Шпаль, свояк о. Юрія Жука, родом з Любачева.

Вербиця це одно з найсвідоміших сіл Угнівщини. Вже в 1908 р. засновано в селі читальню „Просвіти” і кружок „Сільського Господаря”. При читальні засновано в 1910 р. хор, яким диригував учитель поляк, що одружився з українкою з Верби-

Вербиця.
Дзвіниця.

ці. Після польсько-української війни відновив цей хор учитель Олексин. Після нього провадив від р. 1926 мішаний хор Іван Наврот. В селі були дві школи (в Вербиці і Вільці Вербицькій). Був там після першої світової війни осідок волости і станиця поліції.

Вже в 1914 р. поставлено в селі пам'ятник Тарасові Шевченкові, на висипаній посеред села могилі. Після війни побудовано великий Народний Дім, де приміщалися всі українські установи, а то: Читальня „Просвіти”, кружки „Рідної Школи” і „Сільського Господаря”, „Союзу Українок” і споживча кооператива „Надія”. Крім того були ще в селі аматорський гурток, „Луг”, а опісля „Сокіл”, „Каса Стефчика”, „Вишкіл Хліборобської Молоді”. Велику працю над освідомленням села поклали: о. Михайло Твердохліб, парох Вербиці до р. 1918, учитель Олексин і деякі селяни. Були тут такі свідомі селя-

ни, що самі опрацьовували й виголошували відчити й реферати з майже всіх ділянок нашої культури. Були теж і добрі бесідники.

Перед другою світовою війною село мало 2110 душ, українців, поляків і жидів. Поляки то власники двох фільварків — Ромери, їхні службовці, поліція і вчителі. Місцевих селян поляків не було. Жиди то піднаймачі млина, який збудовано перед другою світовою війною місцевим поміщиком. Перед війною урегульовано теж річку Солокію і покопано на мочарах канали завдяки тому, що громадська рада включно з солтисом і волосним війтом були в українських руках. Подібно було і в Вільці Вербицькій, де була школа, читальня, споживча кооператива, хор (під орудою Миколи Зради). В обох селах були теж і релігійні організації: Апостольство молитви і братства.

Після визвольних змагань відбувалося тут кожного року величаве свято героїв, бо в селі були могили полеглих у визвольних змаганнях. М. і. були там похоронені чотар УГА Іван Пушкар, уродженець Вербиці і два чотарі з Коломийського куреня — курінний командант Степан Васкан, родом з Веренчанки коло Кіцманя на Буковині і мабуть Юрко Мельник. На свято з'їздилося до Вербиці кілька тисяч людей з околиці і йшли походом з вінками на стрілецькі могили, де кільканадцять священиків відправляло торжественну Службу Божу і Панахиду на могилах полеглих героїв.

Коли в 1939 р. Вербицю включено в УСРР, більшовики вивезли в 1940 р. на Сибір до Казахстану найсвідоміших селян. В рр. 1941-44 належало село до Генеральної Губернії, Дистрикт Галичина. До „Дивізії Галичина” вступило около 50 хлопців, а багато пішло в відділи УПА. Через те бували в селі й околиці облави, влаштовувані німецькою поліцією.

Влітку 1944 р. знову прийшли більшовики і забрали до армії около 100 мужчин. Після війни проведено селом кордон і поділено Вербицю між Польщу та УСРР. Територію на південь від Солокії приділено до УСРР, а на північ із селом Вербицею, Вількою Вербицькою і присілком Воля приділено до Польщі. (Пізніше Піддубці, Угнів, Борки і Михайлівку приділено до Совєтів). Кордон між УСРР та Польщею проведено селом Вербицею мостом коло господарства Теклі Бусько з роду Зрада. До 1946 р. ціле село й околиця жило в тривозі через часті напади і грабунки невідомих напасників. Дня 1 березня

1946 р. приїхало до Угнова більшовицьке військо і почало вивозити людей на станцію Угнів. Щойно в квітні відвезено ці транспорти людей в напрямі Рави Руської. Вивезено 180 родин і тільки мало хто залишився на місці. Вивоження закінчилося в травні. Вербицю приділено до томашівського повіту. Ще після вивозу поляки часто нападали на людей, що залишилися в Вербиці та інших селах, а то: в Піддубцях 70 родин, у Махнові 40, в Новосілках Передніх 2, Кардинальських 5. Боронячи людей від вивозу, УПА почала бої з польським військом. Під час боїв згоріла Вілька Вербицька та інші села. Другий вивіз людей відбувся через рік, 5 і 6 червня 1947 р. Польське військо оточило Вербицю і почало ревізії та арешти. Вивезено пароху, о. Юліяна Криницького і його сина Леся, магістра фармації, крім того кількох господарів. 6 червня знищило військо могилу-пам'ятник Шевченка і могилу коло нього. Сейчас після того почалася стрілянина і стало горіти село. Коли люди почали рятувати своє добро, військова команда наказала суворо покидати все й виходити з села та збиратися коло двора і на Волі. А село тимчасом горіло. Тоді військо розділило людей: дітей, жінок, старших і калік окремо, а здорових мужчин забрали на авта й повезли до Любачева, а опісля до Яворжна, а декого до Катовиць у західній Польщі. Деяких людей вивезли до повіту Броневу (Broniewo) в воєвідстві Ольштин (Olsztyn) ще інших до повіту Лігніца (Łódź) на Шлезьку. УПА перешкоджувала польській поліції вивожувати людей. Але Вербиця згоріла цілком. Польська військова влада виловлювала нашу молодь і саджала в тюрму, а опісля випускала на волю й вивозила. Около 20 хлопців і дівчат із Вербиці засудила на довгу, навіть до 10 років, тюрму, за приналежність до УПА. В Явожні померли: о. Юліан Криницький, Павло Зрада, Гнат Бусько, Андрій Захарків, гайовий із Зеленого, та інші. Пропали чесні і знатні родини: Пушкарів, Омелянів, Коців, Козаків, Зрадів та інших, що сотні років прожили в рідній Вербиці і розбудували її культуру. На місці Вербиці існує P. G. R. — Państwowe Gospodarstwo Rolne, Machnów. В церкві, що чудом не згоріла, приміщено магазин штучних погноїв і старі улії для бджіл. Там, де коло церкви був Кутець, є велика пасіка. Від церкви веде пряма дорога до Зрадового моста, побудована польською адміністрацією. Нові жителі колишньої Вербиці будують доми здебільша при гостинці, що веде з Махнова до Вільки Вербицької.

Від 1951 року Вербицю знову прилучено до УСРР. Та немає вже сліду по давньому свідомому селі, осередку культурно-освітньої праці на цілу околицю.

На межі карівських і вербицьких лісів була при повітовому гостинці Рава Руська — Угнів залізнична станція на широкоторовому залізничному шляху Сокаль — Рава Руська, звана Зелена. Крім станційного будинку були там ще дві хати, а за часів Польщі побудовано там тартак. Зелена мала дуже гарне положення серед шпилькових лісів, немов курорт.

Микола Зрада

КАПЛИЦЯ НА ЧЕРНЕВІ В СЕЛІ ВЕРБИЦЯ ПОВІТУ РАВА РУСЬКА

**(Історія відпустового місця, переказана 85-літнім батьком
підписаного, Теодором Зрадою)**

Про каплицю на Черневі видано перед першою світовою війною книжечку, написану о. Василем Чернецьким, парохом Сільця Белзького. Читав я її, будучи ще малим хлопцем. В ній розказано, що колись давно їхав верхи полями дідич Вербиці Паппара і побачив серед піль коло джерельця старця, що брав із нього воду. Дідич запитав старця, що він самотній робить серед піль. На те відповів старець, що прийшов він з далеких сторін зачерпнути води з цього святого місця, бо ця вода помагає в усіх хворобах і терпіннях. Старець просив цього дідича, щоб він, власник села, побудував тут каплицю або хоч поставив хрест, бо то святе місце. (На основі переказу цей старець мав бути св. Михайло). Та гордовитий дідич злегковажив це прохання і поїхав конем у свою сторону. Але думка про зустріч зі старцем непокоїла його дуже і тому дідич вернувся скоро до джерельця, однак не застав уже там нікого.

Через якийсь час дістав дідич параліч правої руки й ноги. Коли не помагали ніякі ліки, пригадав собі дідич зустріч зі старцем і його слова. Почав він лікуватися цією водою і скоро подужав. Коли пізніше побудовано капличку, із вдячності Богові та за чудесне виздоровлення, казав дідич вибити малу позолочену руку й ногу і примістити в каплиці як вотив. Ця пам'ятка переходувалася в каплиці до останніх часів, і пропала в 1940 році під час совєтської окупації.

В 1936 р. святковано 300-літній ювілей цієї каплиці. В нутрі святині був намальований образ священика з бородою,

в епітрахилі; біля священника стояв малий хлопець. Під образом був напис: „О. Игнатій, сей строитель церкви вербицкой 1636". Над входовими дверми з заходу під самим дахом була дошка з написом великими літерами: „Сія каплиця поставлена на хвалу Божію і св. Архистратига Михаїла року Божого 1436 власником Вербиці Паппарою”.

За о. Яремкевича добудовано до каплиці захристію і бабинець та підмурівку. Давня каплиця стояла на полях, і в дощову пору ховалися під каплицею вівці. За о. Лисяка, родом з Угнова та о. Савойки, покрито каплицю бляхою.

На північ від тієї каплиці була ще друга, побудована коштом дяка Ігнатія Каламая (Меди) в 1870 р. на хвалу Богу за отримані ласки і добродійства. Там відбувалося велике водосвяття на відпуст „Чуда св. Михаїла в Хіонії” 19 вересня восени і 6 травня на св. Юрія навесні.

Також на захід від головної каплиці була капличка, де на відпусті відправляли Службу Богу й виголошували проповіді. Уфундував її мій батько, дяк Теодор Зрада в подяку Богові за те, що його син Іван, єдиний зі студентів та гімназійних учнів села повернувся з австрійської та української війни і то аж у 1922 р.

Під час відпустів відбувалися стації Хресної дороги довкруги каплиці. Двічі на рік привозили до каплиці образ св. Михайла з матірньої церкви. Стації Хресної дороги та образи святих Юрія і Михайла, оправлені в гарні дорогі рами, купив також Теодор Зрада. Образ св. Юрія знищили більшовики в 1940 році.

Від півдня коло головної каплиці впливає цілюще джерело. Його води пливуть в південному напрямі. Над джерелом стояла статуя Божої Матері, що її викував з каменя майстер з Брусна коло Верхрати, пов. Рава Руська. В 1940 р. розбили більшовики статую і кинули її в воду. За німецької окупації відновлено цю статую і поставлено на давнє місце.

Ще перед першою світовою війною оповідали старі люди, статочні і чесні та побожні господарі, що бачили в околиці каплиць світла, які посувалися від каплиць в різні сторони. За Австрії жандарм із пограничної станиці, що була в Новосілках Кардинальських, бачив під час свого патрулювання на пограничному терені в вечірню пору світла і процесію коло каплиці. Господар із присілка Вілька Вербицька Василь Баранів бачив світла і чув спів, що нісся від каплиці. Маленька дівчина, ро-

Руїни каллиці на Черневі в Вербиці. Каплицю знищили поляки в 1947 р. Залишилася тільки статуя Матері Божої. (Світлина взимку 1956/57 р.).

дом зі Щирця коло Рави Руської, що була сліпа і за порадою старших людей пішла на відпуст на Чернево, умилася цілющою водою та прозріла. Коли верталася додому, оглядала ліси й поля, що їх минала подорожі. Виросла вона здорова і дуже вродлива. Хоч була убога, подобав собі її багач із Старого Села коло Рави Руської, і вона вийшла за нього заміж. Історію свого чудесного виздоровлення оповідала вона в пізній старості.

Чернево залишилося в моїй пам'яті назавжди як святе місце, до якого спішили з вірою численні прочани з близьких і дальших околиць. Бачили ми там людей з колишньої Росії і опісля з Польщі, з Томашівщини. Два рази в році сходилися на відпустити великі маси народу. Просторі сіножаті заповнялися зорганізованими і впорядкованими процесіями із сусідніх сіл під проводом своїх душпастирів. На св. Юрія весна втішала своєю молодого красою серця вірних. З глибин душ, із щирих серць пили молитви до Всевишнього, прохання про ласки й потіху в недугах, про поміч в нещастях. Пізно восени приходили сюди на св. Михайла прочани немов на відпочинок після важ-

кої праці влітку, дякували Творцеві за обильні плоди і просили про благословення і ласки гарного врожаю в наступному році.

4. Воронів

Село Воронів невелике. Належало до повітового суду в Угнові і поштового уряду в Брукенталю. На північ від Воронова лежать Стаї, на схід Тяглів (Tehlów), на південь Хлівчани, а на захід Остобіж. Серединою села пливе Солокія з заходу на схід. Сільські господарства лежать посередині обширу села.

Найстарша вістка про село походить з 1507 року, де зазначено, що в тому році бузький (Бужський) староста Ян Каменецький сильно розгромив татарів недалеко Воронова (Воронинця).

Перед другою світовою війною Воронів нараховував 400 душ населення, українців, поляків і жидів. Поляки то головні колоністи ще з часів давньої Австрії і Польщі. Село не мало своєї церкви і парохії, а належало до парохії в Остобіжі. Римокатолики належали до парохії в Брукенталі. В селі була школа і Народній Дім. Українські установи то читальня „Просвіти” і споживча кооператива. Народню освіту вели самі селяни. Громадська рада була в українських руках. Еміграція селян до Канади почалася в 1920-их рр. Спеціальний промисл села кошикарство.

В рр. 1939-41 належала громада до УСРР, в 1941-44 до Дистрикту Таличина, а від 1944 знову до УСРР.

5. Губинок

Село Губинок від півночі й заходу межує з Холмщиною, зі сходу з Річицею, до якої колись належав як присілок, а з півдня з Диниськами. Перед другою світовою війною було в селі 600 душ населення, в тому 490 українців греко-католиків, 40 українців римо-католиків, 40 поляків і 30 жидів. Поляки то колоністи прибули з заходу. Жиди то власник фільварку „Дубина”, два рільники і купці. Власником фільварку був у 1880 р. Горовітц, а від 1920 року Давид Металь. Всі жиди переселилися до Угнова в 1939 р. В селі найкраща земля, тому населення жило добре.

В селі церква під патронатом св. Параскевії, дочерня Річиці, школа, Читальня „Просвіти”, Споживча кооператива, Народній Дім. За часів Польщі школа була утравквістична, за німець-

кої окупації українська. Громада свідома, мала свідоме селянство, видала патріотичних інтелігентів, що вели культурно-освітню працю, а то: д-р Василь Іванець (тепер в Канаді), Антін Христина (+ 1935), брати Процеви. Найбільше праці вклав для громади св. п. Василь Заблоцький-Шершень, під час війни член штабу УПА на Холмщині і в Угнівщині.

Був у Губинку найбагатший на цілу Угнівщину селянин Іванець. Мав він понад сто моргів поля. Подарував площу під читальню і допоміг матеріально в будові. Всі його діти вчилися в середніх і високих школах.

В рр. 1939-44 належав Губинок до Генеральної Губернії, а від 1944 до Польщі.

На весні 1944 р. напала на село польська партизанка з Холмщини і спалила ціле село разом із церквою, убила або спалила понад 50 осіб.

В 1946 р. переселено українське населення з Губинка до УСРР, а тих, що залишилися, на Шлезьк у 1947 р.

В 1934 р. найдено в торфі на терені села бронзовий серп з гудзком, з молодшої бронзової доби. Передано його до музею Наукового Товариства у Львові (Гл. Ярослав Пастернак: Нові археологічні набутки музею НТШ у Львові. Записки НТШ, т. 154, стор. 256).

6. Диниська

(Багато матеріалів до історії Диниськ подав о. Марко Гіль, тепер парох Грейт Медовс, Нью Джерзі)

Село Диниська (стара назва Диниці, Диниші) положене на північ від Застав'я, разом із фільварками Уликів та Магдаленка. Положене по обох боках дороги, що веде з Угнова до Річиці. Земля дуже урожайна, з покладами торфу, який уживано на топливо в зимі. Поляки то колоністи, спроваджені за Польщі, поліція, власники фільварків Магдаленка і Уликів. Третій фільварок у селі був власністю жидів, тому й у селі було багато жидів. Власником фільварків, де була теж і цегольня, був Юліян Сколімовський, а перед війною Леонтина Сколімовська. Власниками жидівського фільварку були брати Якуб і Герман Райс. В Уликові була теж гуральня.

Крім багатого населення були в селі також і бідняки, з яких деякі виїмігрували до Бразилії около 1903 року. За ними пропав і слід.

В Диниськах є гарна велика дерев'яна церква та парохія, до якої належали як дочерні Новосілки Кардинальські і Передні. За часів Австрії довголітнім парохом був уродженець Угнова о. Віктор Мазикевич. Скоро після першої війни пожвавилось українське національне життя. Тоді побудовано школу й читальню. В попередньому сторіччі була в селі тільки дяківка, де вчив дяк українець, який приложив багато праці для національного освідомлення села. Ще від 1890 р. визначилися в селі дві високо свідомі українські родини. Перша то родина Кудриків. Старий Кудрик дякував тут довгі роки. Він вивчив двох синів на священників, які душпастирювали в Рогатині. Ще як учні гімназії причинилися вони до відродження села і прищеплення йому українського світогляду. Другою впливовою родиною була сім'я Івана Завадського, що сильно підтримував національне відродження села. Обидві родини були багаті, прикладні і поважні та побожні. Через те мали вони великий вплив на село. Коли після смерті о. Мазикевича прийшов на завідателя о. Іван Бирка, високо свідомий священник-громадянин, людина сильного характеру й небувалої енергії, став він співпрацювати з обома родинами. І хоч був у Диниськах тільки два роки, причинився він до основного відродження села. Село стало національно свідоме, за малими тільки винятками. Тільки кілька селян при перших соймових виборах за Польщі голосувало на користь Сель-роба. До культурно-освітньої праці включилися за Польщі вчителі: Міцковський, управитель місцевої школи. З нараженням власної посади (для хліба) посвячував він свої сили для української справи. Помагав йому другий учитель Василь Криса, який скоро перейшов на управителя школи в Новосілках Кардинальських. Тепер живе він на ски-тальщині в Німеччині. Після о. Івана Бирки був парохом за Польщі о. Скоморович, що був теж віцемаршалом повіту. Коли він помер коротко перед другою війною, на парохію прийшов о. Олекса Колянківський, щирий робітник на народній ниві. Він залишився в селі під час і після війни. Вивезений польською владою до концентраційного табору в Штумі, помер у 1953 р. Його дружина, теж вивезена з ним, карається ще тепер у польській тюрмі за те, що помагала своєму чоловікові у громадській праці в селі. Церква під патронатом Собору Пресв. Богородиці побудована в 1801 р.

У висліді праці названих піонерів засновано в Диниськах за часів Польщі Читальню „Просвіти“, споживчу кооперативу,

кружки „Рідної Школи" і „Союзу Українок". Побудовано гарний дерев'яний Народній Дім коштами читальні й кооперативи. Громадська рада навіть за часів Польщі була в українських руках включно зі солтисом. Село не видало багато інтелігентів за винятком священика і вчителя, а в останніх роках перед війною двох гімназійних учнів. Всю народню працю вело кілька свідомих селян.

В Диниськах була велика мурована школа. За Польщі була вона утравістична, за німецької окупації українська. Був також постерунок поліції.

В 1930-их рр. розпарцельовано частину фільваркових ґрунтів. Тоді прийшли до села поляки з Конґресівки. Частину ґрунтів закупило також місцеве населення. Був також у селі малий водяний млин.

В 1939 р. переселилися жида до Угнова. Від того року аж до 1944 належала громада до Генеральної Губернії, від 1944 до Польщі. В 1946 виселено українців до Радянської України, а решту в 1947 р. на Шлезьк. З початком польської повосної влади спалено село і сьогодні воно запустіло.

7. Домашів

Село Домашів лежить у найближчому сусідстві села Брукенталь. Церкву під патронатом Воздвиження Чесного Хреста побудовано в 1900 р.

Власником більшої посілости в XIX ст. була Августа Лянґнер. В 1870 р. купив від неї маєток Здзіслав Закліка. Кілька років опісля продав він це майно Йосифові Розвадовському, а в два роки опісля відкупив його знову від нього. З того часу власниками дібр у Домашеві були спадкоємці Здзіслава Закліки. Ще під час першої світової війни розпарцельовано фільварок між місцеве й довколишнє населення.

Старше покоління було мало свідоме за винятком кількох одиниць. Сталося це через те, що з початком нашого сторіччя був тут парохом старий священик твердої дати, який не виховував села, а сам говорив дома по-польски. Після його смерти мабуть у 1936 р. прийшов на його місце священик з далеких гір. Він теж не цікавився селом, а свої доньки видав заміж за поляків ремісників. Молодше покоління селян було вже свідоміше завдяки праці управителя школи українця М. Під його орудою вело воно культурно-освітню працю. З початком 30-их

рр. засновано в селі Читальню „Просвіти” і споживчу кооперативу. Тому що громада була досить слабо зорганізована, поляки тероризували село, побивали свідоміших селян, вибивали вікна в читальні тощо. В селі був „Стшелец”, до якого належали також мало свідомі українці.

Громадська рада була за Австрії в українських руках, за Польщі в польських.

В Домашеві був колись монастир оо. Василіян, який властиво належав до сусіднього села Салаші. Довголітнім парохом був о. Сиротинський, що дожив майже до ста років. Після нього був парохом о. Іван Городецький.

В рр. 1939-41 належала громада до УСРР, в 1941-44 до Дистрикту Галичина, від 1944 знову до УСРР.

8. Журавці

Село Журавці, що за часів Речіпосполитої Польської входило в склад староства Річиця в Белзькому повіті, найдалі положене на захід від Угнова між Вербицею і Корнями та Любичею. Повітовий суд в Угнові, а поштовий уряд в Любичі Королівській (6 км.). На схід від села лежать Новосілки Кардинальські і Махнів, на південь Тенятиська, а від півночі межує село з повітом Томашівським. Село розлоге; належить до нього присілок Руда Журавецька, положений на південний захід від села. Терен підноситься від півночі на 305 метрів над рівнем моря і спадає до півдня до 247 мт. Через західню частину обширу села пливе Солокія в напрямі з півночі на південь. Більші присілки то: Руда Журавецька, Руда Любичька і Нетребка.

Римо-кат. парохія в Раві Руській. В селі велика церква, парохія належить до деканату Потилицького. Довголітнім парохом був о. Микола Лопатяк. В 1890 були в селі три млини і гуральня.

Перед другою світовою війною в селі був великий жидівський фільварок, власність Федербуша.

Після першої світової війни побудовано коштом Читальні „Просвіти” і кооперативи великий мурований Народний Дім. Там приміщалися: Читальня „Просвіти”, споживча кооператива, молочарня, кружок „Рідної Школи”. Громадську працю вели селяни під проводом священика і вчителя. Назагал село було національно свідоме і зорганізоване без огляду на те, що

перед другою світовою війною була там горстка комуністів. Тільки єдині Журавці на всю Угнівщину мали комуністів.

В рр. 1939-41 належала громада до УСРР, в 1941-44 до Дистрикту Галичина, а від 1944 до Польщі.

9. Застав'я

(Відомості про село Застав'я крім В. Петришина подали також Михайло Осташевський та Антін Патер)

Село Застав'я положене на північ від Угнова в віддалі 1½ км. за річкою Солокією та над її притокою потічком Заставкою, названим також Млинівкою. В останніх роках перед другою світовою війною Млинівка сильно висохла, а її гирло недалеко за селом заросло комишами. Положення села було дуже догідне для його культурного й економічного розвитку. На північ від нього йшов залізничний шлях Сокаль — Рава Руська, а саме на північ від села була залізнична станція Угнів. Крім того була там залізнична станція вузькопотокової залізнички, побудованої в 1916 р. австрійським військом з Угнова до Грубешова на Холмщині. Ця залізничка зв'язувала Угнів і Застав'я з різними місцевинами. При вмілій господарці Австрії а опісля Польщі можна було використати цю вузькопотокову для економічного розвитку Угнова й околиці.

Назва села походить від того, що лежало воно „за ставами”, тобто за долиною Солокії і Заставки. Давні часи села не знані. Старші люди пам'ятали тільки спогади про панщизняні часи, що були важкі для місцевого населення так, як і в інших селах. Вони пригадували останнього поміщика села Каплінського, якого двір лежав на горбі села Застав'я, яких 200 метрів наліво від дороги, що вела до залізничної станції. За життя цього Каплінського скасовано панщину в 1848 р. По його смерті купив чи виарендував його маєток Кравс. Вже за нього розparcelьовано частину двірських земель. Після Кравса арендував осталу частину маєтку жид Давид Боткнехт. Від 1916 року починаючи і скоро після війни розparcelьовано фільварок до решти між селян Застав'я. Старий і доволі знищений двір купив мешканець села Лука Котович. На місці старого двора побудував він собі новий дім.

Хоч Застав'я включено до міської громади Угнова щойно в 1933 р., і хоч має воно своє окреме минуле, було воно вже далеко передтим зв'язане органічно з Угновом. Застав'я не мало

свої церкви, а належало віддавна до парохії в Угнові. До 1939 року не мало теж Застав'я свої народної школи, і діти ходили до школи в Угнові. Також застав'яни брали активну участь у культурно-освітньому житті міста. Навіть народня ноша традиційна, була в ХХ ст. у них та сама що в Угнові. Жінки носили такі самі чуби як в Угнові.

В рр. 1939-41 належало Застав'я до парохії в Диниськах.

Перед другою світовою війною майже всі українці римо-католики спольонізувалися під натиском обставин. Коли в 1939 році проведено державний кордон здовж Солокії і Застав'я приділено до Генеральної Губернії, жиди перенеслися до Угнова. В тому ж році прилучено до Застав'я колонію Новосілок Передніх.

Найстаршими родинами в селі були українці: Гаєві, Слуки, Гунєвичі і Котовичі; поляки: Дублянські, Клосовські, Лапчинські.

Крім рільників були в селі професійні ремісники, а то: 15 шевців, 1 кравець, 5 слюсарів, 2 ковалі, 5 столярів, 10 залізничних робітників, 3 залізничні спеціалісти, 2 ткачі, 8 купців. Також і ремісники були власниками невеликих наділів ріллі, орного поля і сіножатей, що теж становило їхню базу прохарчування. Заможність селян була невелика. Около двадцять господарств мало більше ніж 5 моргів поля, а около 90 пониже 5 моргів. Торгівля була в руках місцевих жидів. На 8 жидівських торговельних підприємств були 4 збіжжєві магазини, 3 крамниці мішаних товарів і одна корчма. Хоч-не-хоч українське населення мусіло купувати товари першої потреби у жидівських крамницях, тому що українські крамниці в Угнові були задалеко. Власники коней могли врядити заробити гроші фірманками, — при вивозі дерева з сусідніх лісів, при доставі сільськогосподарських продуктів з сусідніх поміщицьких маєтків, а часом при доставах товарів для купців Застав'я чи Угнова. Крім того власники підвод заробляли і при обрібці ріллі тих, що не мали потягового інвентаря. Економічний стан Застав'я як перед першою світовою війною так і пізніше був нужденний. Через те дехто із селян їздив на заробітчанську еміграцію. Около 30 осіб із Застав'я емігрувало до Канади і ЗДА. Дехто з них, заробивши трохи гроша, повертався додому, докупляв трохи поля і в той спосіб поправляв свій економічний стан. Більшість із тих, що виїхали за океан, залишилися там на постійне.

Центром духового життя села Застав'я, як зрештою всіх сіл у Галичині, були: церква, економічні, політичні, культурно-освітні і спортові організації. Угнівська церква об'єднувала мешканців обох місцевостей. Вони почувалися немов одна сім'я. В неділі і свята зустрічалися мешканці обох місцевин на богослужбах у церкві. Зв'язки Застав'я з Угновом ставали що раз тісніші і сильніші також через подружжя. Молодь Застав'я знаходила теж приятелів-друзів серед молоді Угнова.

Читальня „Просвіти” в Угнові була другим центром, де скупчувалася молодь обох місцевин. Це почалося дуже інтенсивно після наших визвольних змагань. Молодь Застав'я брала живу й активну участь у працях драматичного гуртка, заснованого при читальні в Угнові і визначалася в улаштуванні театральних вистав. Кадри культурних діячів зростали з кожним роком, бо доростала молодь, а одночасно зростала свідомість населення. В 30-их рр. мало Застав'я свою т. зв. еліту, що гідно репрезентувала село на різних виступах та імпрезах. Молодь Застав'я ходила до шкіл в Угнові, хоч після першої світової війни польська влада докладала всіх зусиль, щоб і хлоп'яча школа, де вчилися поляки і в меншості українці, і дівоча, ведена польськими монахинями сс. Феліціанками, була місцем польського виховання а в крайньому разі продукування льояльних громадян Польщі, то ці зусилля були даремні, бо молодь Угнова і Застав'я набиралася тільки знання, а виховання національне, українське, діставала від батьків та в наших культурно-освітніх установах. Українська молодь Застав'я була під впливом своїх батьків, хоч часто не дуже свідомих українців, а все таки „русинів”, як дехто в тих часах себе називав. Та після війни, слухаючи оповідань старших, з яких дехто брав участь у визвольних змаганнях (1918-21), і, читаючи українську книжку та пресу, ця молодь ставала свідомою і непохитною. Культурно-освітні організації скріплювали їхнього духа. Події 30-их рр. (пацифікація, арешти, політичні процеси тощо) причинялися до національного виховання молоді Застав'я. Польські чинники старалися паралізувати ці способи національного виховання. Вони побудували в Застав'ю свій „Дом людови” і заснували кооперативу „Спулдзельня рольніча”. Через них та через мішані подружжя старалися нівелювати українського духа. Часто також звільняли українців з праці при залізниці та обіцяли прийняти звільнених наново, якщо змінять обряд, що в їх розумінні рівнялося зміні національності. Не

помогли також і заміна війта і громадських радних українців поляками. Не допомогли арешти молоді в 30-их рр. І молодші і старші не піддавалися. Великим ділом у культурному житті Застав'я було зорганізування кружка „Рідної Школи” і при ньому дитячого садка, а також мішаного хору в 1937 р. Під керівництвом відомого діяча і в той час голови кружка „Рідної Школи” в Угнові, пароха о. Олександра Трешневського і групи активних громадян, як Михайло Осташевський і ін., засновано три згадані організації. Кружок згуртував активніших діячів, дитячий садок, ведений в часі літа вливав у серця дітей любов до свого народу й рідної культури, а матерям, занятим літніми працями на полі і дома, забезпечив опіку над їхніми дітьми. Мішаний хор, складений з 30 осіб був гордоцями села і захоплював своїми виступами в народніх строях громадян не тільки Застав'я але також і довколїшніх сіл. Застав'яни не належали до Християнської Громади в Угнові.

В 1939 р. Застав'я залишилося по німецькому боці. Як самостійну політичну громаду приділено його до волости Терношин. Тоді відкрито в селі українську школу. В рр. 1939—1944 належало Застав'я до Генеральної Губернії — Дистрикт Люблин. В тих роках приняло переходово тисячі втікачів з-під совітів. Переночувувано, просушувано мокрі одяги, нагодовувано цих збігців.

В рр. 1944—1951 належало Застав'я до Польщі, а від 1951 року належить до УСРР. В 1946 р. переселено українців на советську Україну, а в 1947 рештки населення на Шлезьк. В 1952 р. переселено поляків на захід. Застав'я зазнало тої самої долі, що й Угнів. Немає там тепер автохтонного населення.

10. Карів

(Матеріяли подали: Мгр. Василь Воронка, Монреаль, Квебек, Канада і Олександр Воронка, в Патерсоні, Н. Джерзі, ЗДА; мгр Володимир Петришин, Кирило Піддубчишин, ЗДА. Крім того використано: „Словник Географічни”)

Село Карів лежить недалеко Угнова з повітовим судом та поштовим урядом. На північ лежить Корчів. На схід Домашів та Салаші, на південь Гійче і Забір'я, на захід Угнів. Село займає простір довжиною на 11 км. від півночі на південь і шириною на 3—5 км. від сходу на захід. Попри село пливе річка Солокія від заходу з Угнова на схід, звідти на північний схід до Корчева і на цьому просторі забирає кілька малих допливів-

потічків. На правому березі Солокії лежать рештки фільварку Новий Двір і присілок Боженка. На південь від них забудовання села. Недалеко на південному сході лежать присілки Іванки, а коло них Заліпки і Зарічне, що майже лучаться із селом. Терен села підноситься над рівнем моря найвище посередині території села до 241 мт., спадає до півночі до 228, 218 і 211 мт., на південь до 229 і 218 мт. Близько південної границі підноситься „Високий горб” до 232 мт. Нижче положений терен мочаристий. Своім розположенням виглядає село трохи відмінно від сусідніх. Т. зв. „польська дорога” Угнів — Мости Великі перетинає село на майже дві рівні частині, а з дорогою перетинаються або тільки до неї доходять у селі біля 5 вулиць. З ними лучиться більше менших вулиць і вуличок. Тому село має вигляд неправильного багатокутника. В селі багато дерев придорожніх і садів так, що влітку тоне воно в зелені.

Поляки належали до рим.-кат. парохії в Угнові.

Вартість і якість орної землі різнородна. Кращі землі лежать на південь від села, гірші на північ від нього в напрямі Солокії. На захід на угнівсько-карівській границі простягалася полоса нанесених пісків. Цей простір заліснено, бо в посуху і спеку вигаряла там трава. В тому лісі збереглися ще навіяні вітром кучугури піску.

Немає майже ніяких відомостей про давнє минуле Карова, що колись належав до Белзької „волости”. Назва села може походити від слова „кара”, що означало би, що оселя постанала з засланих сюди людей за кару на поселення, або від турецького слова „кара” — чорний, що вказувало би на колишнє поселення там турків чи татар. Колись були в тих сторонах великі ліси й багна, де люди могли ховатися перед татарами й турками. Для безпеки поселялися там люди, вирубуючи ліси та осушуючи багна під управу ріллі. Може й звідти назва — „люди ховалися перед карою”.

Прикладом такого поселення є село Салаші, розкинене групами в лісі недалеко одні від одних. За Річками серед поля сторчить самотній високий мурований стовп. Подібний знаходиться на краю Угнова при дорозі на Раву Руську.

Таких слідів давнини в Карові немає. Єдині конкретні здогади кажуть, що був він колись менший і находився в тій частині села, що її називають Кінець. Над потічком, що там впливає, мав бути млин. На це вказують високі береги потічка, де затримувано воду. В тому місці мешкали люди від найдавніших часів. Була там церква і цвинтар, які є тут і до сьо-

годні. Пізніше, коли заведено панцину, фільварок став осередком, довкруги якого розбудовалося село. Пізніша розбудова села йшла в напрямі Угнова. При фільварку була гуральня.

Найстарший свідок з минулого Карова то т. зв. „Лямус” — „Новий Двір” або „Оґрідок” (Ogródek) з-перед яких 250 років. Це свідок розкішного і розтратного життя польської шляхти на наших землях. Лямус, невеликий будинок сильної конструкції з підвалом у землі, здвигнений коштом праці й поту місцевих людей. Мала то бути літня відпочинкова оселя поміщиків над тихими водами Солокії. Перед другою світовою війною були ще тільки мури цього будинку, високі до 5-ох метрів і давня назва „лямус”. Над берегом річки є ще саджавка на рибу. Люди пам’ятають ще також старезні липи коло лямуса і бруковану, ледве помітну дорогу. На південь від лямуса в напрямі села видно насипи й рови, мабуть сипані власниками села для оборони. В поблизькому присілку Зарічне („Новий Двір”) жила обслуга цього „нового двору”. До недавня жила там ще родина Хомінських, якій із роду в рід переказувано, що їхні прадіди були шляхтичі. Кілька років після першого розбору Польщі (около 1776 р.) останній мешканець лямуса, Гелена Мнішек покинула його, і він опустів назавжди. Тільки сови, передвісники лиха завелись там. Люди розказували про цей лямус різні страхіїття і мало хто відважився зайти до нього вночі.

Куди молодший свідок минулого то капличка, побудована на пам’ятку знесення панцини 1848 р. В ній був великий образ, перенесений з давньої дерев’яної церкви. Побіч каплички був старий дерев’яний хрест і чотири старезні ясені на його рогах, свідки минулого. Кожного року в день „Свободи” відправляв перед капличкою священик благодарственну Службу Богу в присутності кількатор людей.

На цвинтарі стоїть мурована капличка, старша від теперішньої церкви. Кожного року відправляли перед нею Богослужбу за упокій померлих душ села.

По лівому боці входу на церковне подвір’я стояв старий кам’яний хрест в оточенні чотирьох столітніх ясенів. Перед 20 роками стяли ясені і усунули кам’яний хрест, а на його місці поставили новий хрест і огородили. Карів знаний з того, що було в ньому багато придорожніх хрестів: 13 при різних дорогах і 3 каплички.

Жителі Карова майже нічого не знали про минуле свого села, навіть про не дуже давню подію — знесення панщини. Знали тільки про кілька разів поновлюваний судовий процес селян з фільварком за сіножаті в фільварковому лісі. Спір тягнувся від часів знесення панщини і в початках мав гострий характер. Фільварок залишився посідачем сіножатей.

Карів. Церква
і дзвіниця.

Першу церкву дерев'яну побудовано в 1671 р. під покровом Вмч. Параскевії. В 1887 р. побудовано нову велику муровану церкву. Будова тривала 10 років. В 1896 р. почалися в ній Богослужби. Збудована вона в виді хреста і завершена трьома банями. Середня баня вдвоє більша від інших. Головний вхід до церкви від заходу. Нутро церкви гарно розмальоване малярем Зілінським. Іконостас різьблений. Перед війною в 1939 р. розпочато приготування до відновлення стінопису мистцем Дам'яном Горняткевичем. Та перешкодила цьому війна. До останніх часів залишилося в церкві риштування.

Близько церкви стоїть дзвіниця, на половину нижча від церкви. До війни були в ній три дзвони. Найменший і найбільший куплено в Перемишлі за церковні гроші та за збірки між вірними. Середній дзвін купив Осміловський (Журак), коли після першої війни повернувся зі ЗДА. Коли під час першої війни забрали дзвони, куплено нові в більшості за гроші, прислані місцевими емігрантами з Америки.

Парохом Карова перед першою світовою війною був о. Віктор Матюк, відомий композитор і лікар-гомеопат. Народився 14 лютого 1852 р. в Тудорковичах, сокальського повіту, в сім'ї селянина-дяка. Початкову й середню освіту добув у рідному

о. Віктор Матюк

(1852—1912)

о. Віктор Матюк.

селі та Сокалі. Богословські студії у Львові й Перемишлі. Висвятився в 1882 р. Душпастирював у Перемишлі, Крехові, Маковиську (Ярославщина) і Чесанові. Від червня 1889 до смерті, 8 квітня 1912, парох Карова. Залишив він по собі тривалу пам'ять. Поза церковними і громадськими обов'язками любив він музику та спів. Він гуртував у себе сільську молодь і вчив її співу з нот. Так постав у селі гарний церковний хор. Він саме намовив тодішнього дяка Василя Воронку післати свого сина Андрія на диригентський курс. Після закінчення курсу обняв він провід хору і вишколив його так, що цей хор був найславніший на цілу околицю. Зберігся він таким до вибуху другої світової війни. Про о. Матюка розказує живучий в США старий емігрант Кирило Піддубчишин так: „о. Віктор Матюк був композитором, а навіть лікарем і неодному поміг у його недузі своєю порадою та лікуванням. За його старанням помальовано церкву. Усунено також у ній стару дерев'яну підлогу і покладено нову з розмальованих чотирьохкутних цегломок. Також заложив він крамницю „Народна Торговля”. — Коли я виїздив до Америки і дня 14 листопада 1906 р. прощався з рідними, тоді о. Матюк, прощав мене і других словами: „Сину, нехай тебе і других Бог провадить і має вас усіх під своєю опікою. Не забувайте за свою рідну церкву. Я буду молити Бога, щоб стеріг Вас від усякого нещастя”. Від 1907 року ми емігранти постійно переписувалися з о. Матюком. На його заклик ми зорганізували в Америці комітет допомоги рідному селу, збирали пожертви і посилали на різні потреби, як хоругви, проповідниць й інші церковні речі. Наша акція тривала аж до смерті о. Матюка в 1912 р. Хоч тимчасово перестали ми посилати гроші на церковні потреби, то не розв'язали ми комітету, якого діяння припинилося на час війни. Після першої світової війни відновлено переписку комітету, тепер уже з учит. Т. Мусієм і ще одним селянином. Ми посилали гроші на дзвони, бо давні забрали під час війни, на будову нового дому Читальні „Просвіти”, на Народний Дім, що його збудували на тому місці, де за наших часів стояла коршма. Дім згорів у 1957 році.

Так на різні цілі зібрав наш комітет около \$ 5.000 (п'ять тисяч доларів) з надією, що колись повернемося до села і побачимо частину нашої праці в селі. Та чи дасть Бог побачити, годі знати”.

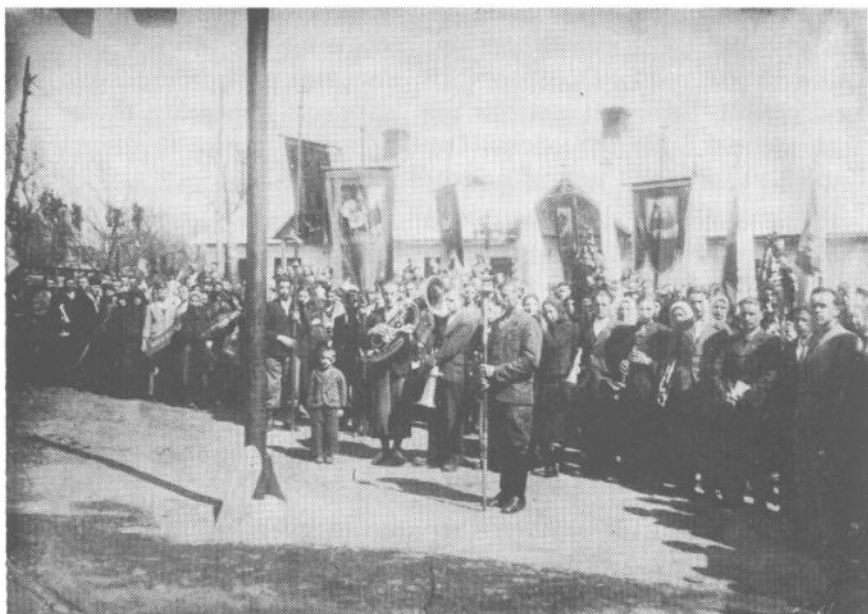
Після смерті о. Віктора Матюка (1912), прийшов на парохію о. Іван Стецишин, що був короткий час, бо він замінявся за парохію з о. Орестом Сиротинським з Горинця коло Рави Руської. Взаємовідносини між парохом і людьми були завжди дружні і повні любови. Отець Сиротинський залишився в Карові ще й після другої світової війни.

На південь від церкви в безпосередньому сусідстві простягається цвинтар. Простягався він колись і там де тепер церковна огорожа і де стоїть нова церква. Давня дерев'яна церква стояла правдоподібно на північ від нової, а нову побудовано на дуже давньому цвинтарі, на середині, де ще не було поховань. Коли копати землю близько нової церкви в глибину, легко натрапити на вузький подовгастий шар темний у білій глині. Це залишки колись тут покладених домовин, що зіткнулися разом з покійниками.

Сам цвинтар незамітний, покритий густими кущами вишнюку, численними ясенями, а долом густо в'ється барвінок. Де-не-де лежать повалені від старости хрести. Раз у рік, на Великдень, як зацвіте зелений барвінок, зазеленіють дерева, на цвинтарі весело: гомонять дзвони на близькій дзвіниці і їхній гомін перекликується зо співами дівчат, що виводять гагілки.

В одному місці на цвинтарі похоронені борці за волю України. Тут у двох могилах спочиває п'ять стрільців з Коломиїської сотні, що в січні 1919 р. впали в бою в обороні Карова. Два високі дубові хрести символізують почесну вояцьку смерть за Батьківщину. Кожного року на Зелені свята збирався нарід над їх могилами і разом зі священником заносив молитви до Всевишнього за упокій їхніх душ і складав вінки на вічну пошану і пам'ять.

Біля одної могили виросла ще інша могила, в якій похоронено молоденького Остапа Юськова. Довший час після першої війни був він провідником місцевої молоді, вклав багато праці в організування її, здисциплінування та піднесення національної свідомости. З вдачі веселий, палкий та енергійний; поривав за собою молодь. За його працю арештувала його кілька разів польська поліція. Під час останнього побуту у львівській в'язниці набавився чахотки і після звільнення помер до пів року. Коли вмірав, мав одне скромне бажання: похоронити його коло могили стрільців. В 1944 р. похоронено коло нього і його брата Василя. Був він командантом поліції коло Гру-

Карів. Похорон Остапа Юськова.

бешова. На весні того року впав він у нерівному бою з польською партизанкою.

В близькому сусідстві на бувшому фільварковому лані, що його закупила громада під цвинтар, лежить Василь Коцюба (Леськів). Він один із перших карівців, що вступили в ряди УПА. В квітні 1944 року перед Великоднем упав він у бою з поляками коло Посадова на Холмщині. Зараз коло нього похоронені його друзі некарівці. Деякі з них 17—18 річні. Вони відбували в Карові військовий вишкіл. Дня 9 травня 1944 р. під час раннього вишколу напали на них несподівано німецькі танки і відділ поліції. В бою, що тривав від 9-ої до 11 ранку, впадо їх сім. В тому самому часі німецькі поліцейсти умисно застрілили робітників на полі Заволя-Горб Матвія Пігуру (Кузьмового), Євгена Піддубчишина і Чайку. Гонтара, що лежав хворий у хаті, спалили разом з хатою за те, що коло неї завважено упівців.

Під карівським лісом на межі громад Карова та Гійча є військовий цвинтар з часів першої світової війни. Цвинтар невеликий, розділений дорогою на дві частині, австрійську і російську. Збудували цей цвинтар австрійці в 1916 р. Вкладена в будову праця свідчить, про їх велику пошану для впадших

Пам'ятник на могилі о. В. Матюка в Карові.

у бою воїнів. При вході на цвинтар стоять стовпи завершені плоскими капітелями. При задній стіні австрійського цвинтаря стоять високі колони, прикриті дашком. Під стіною поховані рядом старшини, а на мармурових плитах на стіні подані їх імена. Вояки поховані в спільних могилах. Обидві частини

цвинтаря рівні, тому годі знати числа вбитих по обох сторонах. Російський цвинтар заплутаний. Немає хрестів на могилах. Тільки трираменні хрести при вході вказують на російських воїнів. Могили зрівняні з землею, позаростали бур'яном.

Треба згадати теж про холеричний цвинтар при дорозі до Рави Руської. Зберігся на ньому старий кам'яний хрест з датою 1856 та напис, що на цвинтарі спочиває 57 людей померлих на холеру.

Справжньою прикрасою церковного подвір'я є пам'ятник на могилі о. В. Матюка, здвигнений з пожертв місцевого населення та односельчан емігрантів в Америці, в 1937 р. з приводу 25-ліття смерті незабутнього пароха. Виконав його мистець Сергій Литвиненко. Представляє він високу постать янгола на п'єдесталі з гарфою в руках. Посвятив цей пам'ятник перемиський єпископ Йосафат Коциловський при співучасті численного духовенства, представників центральних установ зі Львова та інших міст і великого здвигу народу. (3 жовтня 1937).

Ще в попередньому сторіччі стояла близько церкви вбога хата дяківка, де дяк учив грамоти. Та охочих було мало. Зараз із початком нашого сторіччя побудовано школу в сусідстві будинків громадської управи і Народного Дому. До будови використано кращий матеріал з розібраної старої дерев'яної церкви. По боках будинку був город і площа для розваг дітей. З часом цей будинок став за малий, тому громадська управа відступила для школи дві кімнати в громадському будинку. Коли в 1930 р. зліквідувалася остання коршма, громада закупила цей будинок і перебудувала його — три шкільні кімнати і помешкання для помічної вчительської сили.

Українська мова була навчальною мовою віддавна. З початком ХХ ст. учителем був Володимир Склепкович. Після нього прийшов Теодор Мусій. Від 1929 р. почався наступ польської влади на українську школу. Перемінено її спершу на утравістичну. Та без огляду на те школа виховала багато свідомої української молоді, з якої понад двадцять осіб після закінчення її продовжувало свою освіту в середніх і високих школах. Деякі з них вели культурно-освітню працю в селі, інші в різних установах у Галичині.

Найвищий рівень між двома війнами досягнула школа за вчителювання управителя Теодора Мусія і його дружини Володимири як помічної сили. Був він енергійний, освічений до-

Комітет будови і відкриття пам'ятника на могилі о. Віктора Матюка в Карові, в 1936 р. Стоять у першому ряді від ліва: Андрій Сайчук (з опаскою на рукаві), Н. Н., Н. Н., о. Орест Сиротинський, мгр Микола Дужий, Н. Н., Діонісій Воронка, Адріян Воронка — диак-диригент.

брий педагог і господарник. Обоє любили дітей і не жаліли труду для виховання їх. Особливо п. Мусієва своєю ніжною вдачею і шляхетним поступуванням впливала дуже додатньо на дітвору. За свої довгі роки праці в Карові виховали обоє свідомих покоління. Навіть за часів наступу польської влади потрапили вони зашепити шкільним дітям українського духа. Через те пп. Мусії не раз терпіли за українську справу. Обоє були інтерновані на Домбю в 1919-20 р., і обоє сиділи в Бригідках у Львові в 1922 р. Крім того мали вони різні дисциплінарні доходження аж до свого пенсіонування, але не зневірися в українську справу.

Крім педагогічної праці Т. Мусій був діяльний і в інших ділянках культурного життя села й околиці. В рр. 1918-19 був він за української влади повітовим інспектором шкіл. Був він одним з основників Читальні „Просвіти” в Карові, основником і довголітнім керманичем споживчої кооперативи „Добробут”. В його руках спочивала будова будинку „Народній Дім”.

Український Народний Дім у Карові. З лівого боку тріумфальна брама, перед якою карівці вітають єпископа Йосафата Коциловського в 1937 р.

З початком 1930-их рр. перемінено школу на польську з учителями поляками. За німецької окупації відновлено українську школу і настановлено вчителів українців.

Ще перед першою війною побудував селянин Григорій Харчишин на спілку з жидом з Угнова цегельню. Вироблювану цеглу вивозили селяни на будови до Угнова і поближких сіл, а також на будову церкви в Піддубцях. В такий спосіб могли ті возії заробити більше ніж на панському фільварку. Потім мали селяни деякий заробіток з млина, а ще більше з управи капусти, яку продавали мешканцям Угнова.

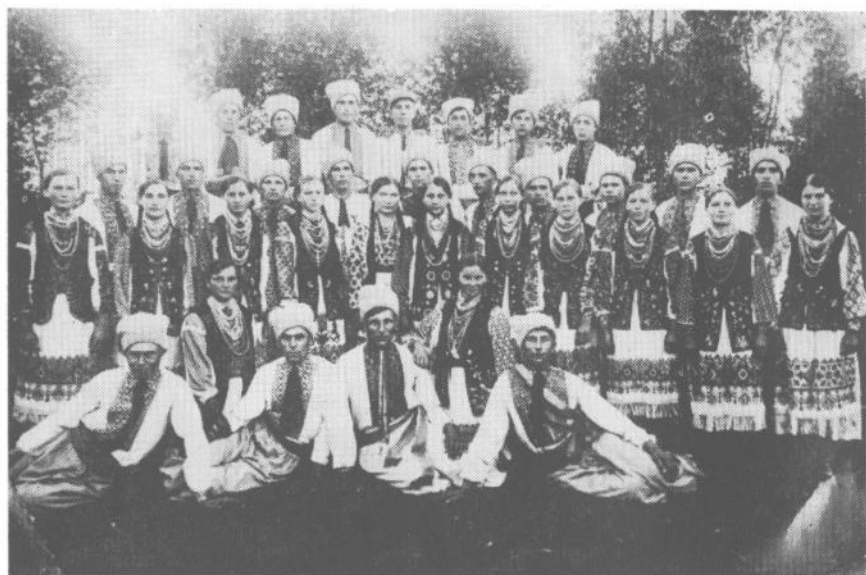
Користи з фільварку для села не було майже ніякої, тому що власник фільварку платив селянам за працю дуже мало, а після першої світової війни спроваджував робітників з корінної Польщі. Він теж розпарцельовував між них свої землі. Мешканці Карова українці не могли купити цієї землі в наслідок польської колонізаторської політики на українських землях Галичини. Тому багато людей, що не могли вижити з власної землі, виїздили на працю в заоканські країни. Більшість із емігрантів залишилася там на стало, тільки дехто повернувся (із ЗДА, а ніхто з Канади) з заробленим капіталом і тим покращував своє життя. Та прийшов час, і власники мусіли „до-

Карлівські селяни вітають єпископа Йосафата Коциловського в 1937 році з нагоди канонічної візитації.

бровільно" віддати фільварок на колгосп більшовикам, чи на лігеншафт німцям. Щоб із другим приходом фільварок знову не дістався більшовикам, спалено його з наказу УПА. Цеглою зі спалених будинків вибруковано вулицю. Так само спалено і другий фільварок у лісі „Корчунок" або Вандзін. Вишкільна група УПА, що там перебувала, звела з німцями бій, в часі якого німці кинули на будинок бомбу. Подібне сталося з 16 іншими фільварками в околиці.

Перед другою світовою війною було в Карові 2.200 населення. Українців греко-католиків 1390, а римо-католиків 60, поляків 150, жидів 60. Поляки то власники двох фільварків, одного в селі, другого в лісі зв. „Вандзін" — Марморощі, їхня служба і кілька родин селян. Мешкальних домів було понад 400. Людей в віці понад 65 було небагато. В 1931 р. надвишка мужчин над жінками була 21. Село мало наскрізь український характер. Навіть у мішаних подружжях розговірною мовою була українська. Жиди, що жили з дрібної торгівлі, стратили цей заробіток після заснування кооперативи. В 1942 р. були в Карові тільки дві родини жидів (5 осіб). Німці забрали їх до Рави і зліквідували. В 1944 р. перед другим приходом більшовиків поляки колоністи повернулися до Польщі.

Карів. Хор Читальні „Просвіти” під управою Миколи Василюка.

Громадськими пасовиськами в трьох окремих частинах користувалися селяни за невелику річну оплату, зв. „спасне”. За продане з лісу дерево купила громада поле „Річне” і дала людям у користування. Куплено також перед війною частину фільваркового лісу в сусідстві полів „Нивки”.

До першої світової війни управа громади була в українських руках. Після визвольних змагань в управі було що раз більше поляків та льюальних до Польщі українців, до яких громада не мала довір'я. За більшовиків і німців управляли громадою назначені урядом люди, що мусіли слухати беззастережно наказів влади.

Заснована в 1925 р. читальня „Просвіти” приміщалася спершу в громадському домі. Скоро вибрано комітет будови власного дому. За складки селян членів і більшу суму грошей, прислану карівцями з Америки, побудовано до трьох років гарний будинок „Народного Дому” з вежею та годинником. Тут примістилася читальня і кооператива „Добробут”. Комітет будови очолювали дир. Т. Мусій та селянин Андрій Сайчук. Коли спершу селяни відносилися до читальні стримано, мовляв селянам не треба книжки й освіти, то скоро переборено це упередження, і з роками зростало число членів. У 1939 р. читальня мала 300 членів і ще більше прихильників. Театральні

Весілля в Карові. Посередині молодята, на краях дружки (1929 р.).

вистави, концерти, доповіді, спільне читання часописів і книжка піднесли свідомість села. При читальні працювали постійно три гуртки: театральний, самоосвітній і хоровий.

З приходом більшовиків (1939) перервано діяльність читальні. Більшовики виарештували активніших членів і вивезли на схід. Івана Дужого закатовано у в'язниці у Львові. В Народньому Домі заснували більшовики „клуб”, що обмежувався до мітингів, виборів, музики й танців. За німців читальня продовжувала свою працю, та вже не з таким успіхом, як передтим. Бракувало молоді, яку забрали або до Червоної Армії або до Німеччини на роботи. Впродовж 15 років праця Читальні „Просвіти” перетворила село із байдужих, навіть ворогів українства на свідомих і освічених патріотів. Багато праці у культурне піднесення села поклала місцева родина Дужих і Воронків.

Заснована в 1927 р. кооператива „Добробут” з членськими уділами 25 зл. поль. зібрала капітал, що уможливив відкрити крамницю з доброякісним товаром. В той спосіб увільнено селян від визиску приватних крамарів. З чистого приходу розділювано уділовцям пайки, а також закуплено сівалку й молотілку для вжитку селян.

Під опікою читальні основано дитячий садок, що діяв у рр. 1936-38. В часі жнив діти були під опікою садівнички. Під кінець серпня кінчався він прилюдним пописом дітей, що показували, чого навчилися продовж літа.

Був теж у Карові кружок „Союзу Українок”.

В рр. 1932-34 було в Карові т-во „Відродження”, яке вказувало людям на шкідливість вживання алкоголю й нікотини. Воно мало великий вплив на село.

В 1928 р. старалася „Просвіта” про заснування спортивного товариства „Сокіл”, та польська влада не дозволила на це. Однак не могла вона заборонити копаного м'яча, що розвивав молодь фізично і духово.

Великі зміни в селі прийшли з другою світовою війною. В рр. 1939-41 Карів належав до УСРР. З Бартішки по через пасовиська проведено границю, а людей на цій лінії виселено. Зараз у 1939 р. більшовики розібрали присілок Боженку (около 10 хат і млин), положений над самим кордоном, що йшов Солокією. В 1940 р. вивезли більшовики кільканадцять свідоміших родин до Казахстану. В рр. 1941-44 належало село до Дистрикту Галичина, а від 1944 знову до УСРР.

За найновішими вітками об'єднано села Карів, Михайлівку, Піддубці, Застав'я й Угнів в колгосп „Україна” і виеквіповано різними машинами.

11. Корчів

(Крім „Словника Географічного” і матеріалів В. Петришина, використано матеріали Романа та Омеляна Чайківських, що тепер живуть у Торонті, Канада)

Село Корчів положене в північно-східньому напрямі від Угнова, де повітовий суд і поштовий уряд. На північ від Корчева Щеп'ятин, на північний схід Корчмин, на схід Стаї, на південь Домашів і Карів, а на захід Угнів, Застав'я і Терношин. Село лежить на лівому березі Солокії, що пливе від південного заходу на північний схід, а опісля на схід. Простягається воно поміж річкою та залізничним тором Ярослав — Рава Руска — Сокаль. Лівий берег річки, окравок території села багnistий (208 мт. над рівнем моря), що шириною доходить до одного кілометра. На північ від тієї багnistой низини лежать забудовання села на піднесенні 212 мт., а на північ від них орні поля на висоті 218 мт. На границі, що межує з Терношином, Щеп'ятином і Корчмином, простягаються ліси. Води з південного обширу пливуть потічками до Солокії. На території села від пограниччя Щеп'ятини і Корчмина видніють серед піль численні надми. Можливо, що є то піскові надми, а може хоч деякі з них могили по давніх боях. Деякі з них понищені та порозорювані. Так само серед лісу на пограниччі Корчмина видно тут і там поодинокі могили.

Около 1786 р. більша посілість (двір) належала до Пелчинського старости Свєжавського. Около 1880 р. цей маєток був власністю Титуса Кєляновського. Крім українців були поляки — адміністратор фільварку Каплінські, фільваркова служба, залізничні урядовці на станції Корчів і деякі місцеві селяни. Коли в 1925 р. Християнська громада в Угнові закупила від Каплінського фільварок, державив його поляк Грабовські. Жиди то купці, які в 1939 р. виїхали до Угнова. В селі є гр.-кат. парохія з дерев'яною церквою. Церква під покровом св. Козми і Дам'яна була збудована в 1885 р. Парохами в селі були отці Дигдалевич, Дуркот († 1923), Михайло Чайківський, Роман Горчицький. До парохії належить Щеп'ятин, а в рр. 1939—1941 належали Стаї. Латинська парохія в Угнові. При фільварку

Корчів. Церковний хор. Посередині парох о. Михайло Чайківський.

був малий костелик. До 30-их років ХХ ст. не було національної різниці між греко-католиками і римо-католиками і всі почували себе українцями. В селі залізнична станція і поштовий уряд; дві школи — утравістична і польська; громадський дім і малий будинок Читальні „Просвіти” і „Дом Людови”, який побудовано в 1936 р. виключно для різних польських організацій, як „Стшелец” і „Кулко Рольніче”. При фільварку була гуральня.

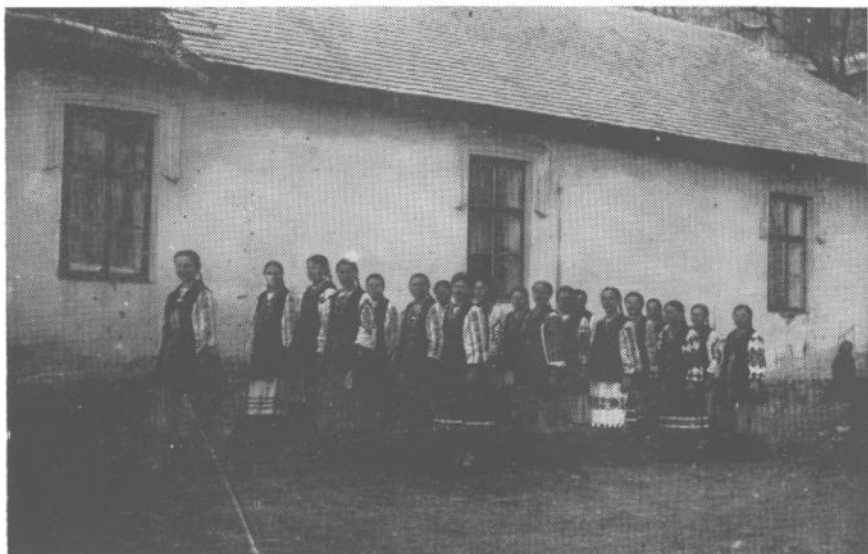
Село не мало своєї інтелігенції, тому народню працю вели самі селяни під проводом пароха, о. Михайла Чайковського, що прийшов на парохію в 1925 р. До його приходу існувала в селі Читальня Качковського, що не проявляла ніякої діяльності. До першої світової війни і кілька років опісля торгівля була виключно в руках жидів. Тому гурток місцевих селян: Йосип Садніцький, Пилип Андруцишин, Іван Новосад, Василь Осташевський разом з о. Михайлом Чайківським заснували кооперативу „Сила” і тим самим стали піонерами культурно-освітнього життя в Корчеві. Кооперативу приміщено в громадському домі. Незадовго після того засновано заходами тих са-

Корчів. Члени Читальні „Просвіти” перед власним будинком. Посередині парох о. Михайло Чайківський (18. IV. 1937 р.).

мих одиниць читальню „Просвіти”, при ній аматорський гурток та бібліотеку, товариства „Рідна Школа” і „Сільський Господар”. Так піднеслася свідомість селян. Коли в 1927-28 рр. Василь Осташевський, Іван Новосад і Пилип Андруцишин виїмігрували до Канади, їхню працю продовжували інші місцеві свідомі одиниці.

З приходом до Корчева вчителя Яроцького, поляка-шовініста, почався політичний натиск на українське культурне життя. Пацифікація та арештування свідоміших людей в 1932-33 рр. піднесли ще більше національну свідомість населення, викликаючи не існуючий до того часу антагонізм між українцями і поляками. Наслідком того урядові чинники викинули з громадського дому кооперативу „Сила”. Це змусило селян подбати про власний будинок. Через брак фінансів закуплено малу сільську хату з великою площею, на якій заплановано побудувати в майбутньому великий Народній Дім. В хаті приміщено кооперативу й інші товариства, аматорський гурток, хор. Тут відбувалися сходи з доповідями й дискусіями, наради, засідання виділів установ. Від 1936 р. влітку приміщав-

Корчів. Руханкові виправи дівчат (1942 р.).

ся і дитячий садок. Друга світова війна перешкодила будові Народнього Дому.

В 30-их рр. крім учителя Яроцького дошкулювали місцевому населенню також винаймач фільварку Бронислав Грабовський і місцевий „Стшелец”.

Лихі ґрунти і перенаселення не вистачали для економічного розвитку села, тому багато селян виїмігрувало між двома війнами за океан. За часів Польщі розпарцельовано тільки кілька малих кусків фільваркового поля, яке закупило місцеве населення.

Громадська рада за часів Австрії була в українських руках, за Польщі майже в цілості в польських, за німців знову в українських. Цілий воєнний час 1939—1945 діяльність товариств не припинялася, хоч послабла.

В рр. 1939—1944 громада належала до Генеральної Губернії, від 1944-51 до Польщі, а від 1951 до УСРР. В рр. 1939-41 через Корчів як прикордонне село втікало багато українців перед більшовиками. Місцеве населення допомагало їм. За те в 1946 р. спалено майже ціле село. Багато населення виселено на Радянську Україну, а в 1947 р. на Шлезьк.

12. Корчмин

(Крім В. Петришина і „Словника Географічного” матеріали про село подали Андрій і Семко Заяць, уродженці Корчмина)

Ольга та Андрій Заяць

Корчмін, село найдалі положене від Рави Руської і від Угнова з повітовим судом, а десять км. на північний захід від Белза з поштовим урядом. Територія села лежить на межі сокальського повіту. На північ від села лежать Стаї, на південний захід Корчів, на захід Щеп'ятин, на північ Кривиця і Василів Великий; на схід Махнівок у сокальському повіті. Село простягається по обох боках річки Річиці (загально називана Свинорія), що впадає до Солокії. Річка пливе від Щеп'ятин з заходу на схід, а опісля на південний схід до Махнівка. В долині потоку при границі східної території лежить село, невелике, около 200 хат. На південь від села стоїть цегельня і лісничівка. На південний захід фільварок. На правому березі Річиці простягається ліс (Навричі, Великий ліс), а здовж північної границі лежить пасовище. На лівому березі Річиці лежать орні поля і пасовиська. Річка невелика, та багата в рибу; колись були там і раки. Рілля — чорнозем.

Парохія гр.-кат. в місці, належить до белзького деканату разом з дочерними в Махнівку і Кривиці (Щивиці). Церкву

під покровом Богоявлення Господнього побудовано в 1858 р., а каплицю в 1863 р. В Махнівку побудовано церкву під опікою Арх. Михайла в 1919 р. Римо-кат. парохія в Жнятині.

Перед кількома сторіччями село Корчмин називалося Тулиголова і було положене на тому місці, що тепер називається Нова Гребля. Находиться вона в віддаленні одного кілометра від сьогоднішнього села над річкою в напрямі Щеп'ятина. Старі люди розказують, що в тому місці ще до сьогодні лежить у намулі млинський камінь, бо там був млин і було село, положене здалека від головної дороги для охорони перед ворогом. А таки, коли в XVII ст. Хмельницький вертався з-під Замістя, його союзники татари напали на село і цілковито його спалили. На місці, де тепер стоїть село, на роздоріжжі між Корчевом і Стаями ще в минулому столітті стояла стара розвалена корчма. Була вона при дорозі для кращого зиску арендарів жидів у минулому. Перед другою світовою війною мешкав там М. Сенюк, званий Ковалів. Після зруйнування оселі Тулиголови татарами, почали люди будуватися коло корчми при роздоріжжі. Звідси назва села: Корчмин. Ще в минулому столітті старі люди називали пасовисько на краю села Корчмисько. Була там раніше корчма.

На терені села знайдено глиняну прясличку з княжої доби. Передано до музею НТШ¹⁾.

В селі зберігалися записки про минуле з половини XVII століття і пізніших років. В церкві була стара євангелія і цінні метрикальні книги. Коло церкви була дяківка, де в минулому столітті мешкав дяк у двох кімнатах. В третій, більшій відбувалися сходи громадської ради, а також приміщалася читальня ім. М. Качковського, заснована в 1909 р.

По другому боці річки частина села називається Гнилий Кут або За Фуярою.

На західньому кінці села стояла стара дерев'яна церква, побудована у 1756 р. В нутрі церкви був напис про те, що село постало в XVI ст. Під лісом між Корчмином і Стаями стоїть досить велика каплиця, побудована зі складок громади в 1862 р. На дзвіниці був старий дзвін, якого не могла забрати ні Австрія ні Німеччина. Всі інші дзвони забрали під час першої світової війни, а куплені після неї нові дзвони забрали під час другої війни.

На території села в т. зв. Великому лісі знаходяться надми з верхньою пісковою полозою. Розкопки не натрапили на які

будь історичні пам'ятки. На границі Щеп'ятина, Корчмина і Корчева стоїть велика могила, названа „За Курганими”. Вона значно пошкоджена, поросла лісом. (Цю відомість подав п. Мірковський, колись місцевий учитель).

Перед першою світовою війною була в селі гуральня і млин, який спалили російські війська в 1914 р. Її відновлено зараз після першої світової війни.

Перед першою війною коло старого кладовища, зарослого травою стояв шкільний будинок, а далі фільварок. Школа була однокласова. Були теж у селі ремісники: коваль, стельмах, швець і кілька ткачів. По східньому боці церкви був громадський дім, де по одному боці мешкав дяк, по другому була читальня „Общества ім. М. Качковського”. Десь коло 1889 року засновано Читальню „Просвіти”. Спершу приміщалася вона по хатах, бо москвофіли не хотіли допустити просвітян до громадського дому. Через те приходило до сварок між просвітянами і москвофілами, як розказує А. Заяць. Він оповідає ще й таку історію:

„Парохом був тоді о. І. Черевко, людина старша, яка не мішалася до громадських справ. Такі непорозуміння обох партій тривали до 1918 року. В березні приїхав я на відпустку з італійського фронту. В порозумінні з двома свідомими селянами організували ми свято української незалежності. Один з них зібрав хлопців і дівчат з Корчмина, я зі Шевиці; дорослих мужчин майже не було, пішли на війну. В означену пору в неділю вирушили ми походом до Василева Великого і там прилучилися до організованої групи василівців. По святочній промові ми вирушили всі до Корчмина, усталися лавою перед читальнею Качковського, зняли з-над дверей москвофільську вивіску і повісили наперед приготовану синю таблицю з жовтим написом „Просвіта” та відспівали „Ще не вмерла...” Так стали ми панями в своєму читальняному домі. Старі москвофіли підносили голови ще якийсь час, але вже не мали сили. Після першого Листопада 1918 р. перевибрано нову громадську раду й урочисто відсвятковано постанови Української Держави. Багато хлопців вступило до Української Армії. Деякі уродженці Корчмина, як Іван Поліха, Михайло Бродюк і ін. загинули в боротьбі або від тифу в чотирикутнику смерті”.

Першим головою читальні „Просвіти” був о. Іван Черевко³), після нього довгі роки Степан Приступа (скінчив чотири гімназійні класи у Львові), після нього Теодор Березовський, що довгі роки був теж зразковим начальником громади. Визначним учителем у селі був Капустій, що зразково виховував молодь. Всі діти мусіли знати напам'ять „Заповіт” Шевченка. За усвідомлюючу працю в школі і в селі польська влада перенесла його до Піддубець.

Корчмин. Парох о. Дмитро Бахівський посвячує дівочі хоругви.

Польською меншістю в селі були: власниця фільварку графиня Дзедушицька, економи і шість родин колоністів, спроваджених із корінної Польщі. Крім того були дві жидівські родини, одна рільники, друга коршмарі. В 1939 р. виїхали вони до Угнова.

На початку 1930-их рр. побудовано посеред села Народний Дім, в якому приміщалися читальня „Просвіти”, аматорський гурток при ній, споживча кооператива, кружок „Сільського Господаря”, молочарня і „Союз Українок”. Село видало кількох інтелігентів. Культурно-освітню працю вели селяни під проводом пароха о. Дмитра Бахівського і студентів, як Василь Лапчук, Микола Буршта і ін. Громада була досить заможна. Її спеціальністю була управа цибулі.

Громадська управа була в руках українців, а коли за Польщі прибули колоністи, в руках обох національностей. За Польщі була в селі утравістична школа, а крім того на колонії польська. За німців у селі українська, на колонії польська. В рр. 1940-44 замість читальні „Просвіти” було в селі „Українське Освітнє Товариство”.

В рр. 1939—1944 громада належала до Генеральної Губернії, а від другої половини 1944 р. до Польщі. В 1943 р. Гештапо за намовою поляків з колонії і фільварку (Лігеншаф-

ту) влаштувало погром на українців. Кількох убито, між ними Івана Боднарчука, голову УОТ, кількох ранено, а багато разом із солтисом арештовано. На інтервенцію Українського Допомогового Комітету в Грубешові випущено їх на волю. Та все надбання читальні, як різні образи, сценічні декорації, гардеробу, понад дві тисячі бібліотечних книжок знищили німці.

В 1946 р. виселено українське населення на Радянську Україну. В 1947 р. решту виселено на Шлезьк. Тепер Корчмин майже пустий. Стоїть ще посеред пустки церква, а коло неї дяківка. Пропали теж цінні книги, як метрики і стара євангелія з XVII ст. Напроти дяківки через дорогу стоїть ще одна хата, де народився Андрій Заяць, званий Дитюків.

Про каплицю на території між Корчмином і Стаями подас А. Заяць такий переказ: Десь около 1870 р. пас під лісом малий хлопець Павло Боднар гуси. Одного дня побачив він коло старого дуба якусь постать, немов паню серед ясности. На його крик збіглися люди і з подивом слухали його оповідання про з'яву. Приїхали теж священики з довколишніх сіл і устійнили на основі описів Павлуся, що йому з'явилася Пречиста Діва Марія. Люди зрізали опісля цей дуб і довкруги пня збудували капличку. Під пнем викопали криничку, з якої черпали воду, що мала бути цілюща. Кожного року в дні 28 серпня на свято Успіння Пресвятої Богородиці була урочиста відправа, на яку зїздилися люди на відпуст з довколишніх сіл. Як звичайно приїздили на відпуст також купці і влаштовували базар, на якому можна було купити різні овочі, солодощі тощо, а угнівські м'ясарі привозили славну угнівську ковбасу.

З селом зв'язаний також переказ про чудотворну ікону Божої Матері в Белзі: Коли князь Шлезька й Ополя Володислав Опольський залишав у рр. 1370—1380 окуповані ним українські землі, він забрав із Белза чудотворну ікону Богородиці і передав її під опіку оо. Павлінів на Ясній Горі в Ченстохові. В дорозі з Белза до Ченстохови його почот затримувався двічі на відпочинок (нічліг). Перший раз зупинився він у селі Корчмин коло Угнова, другий раз коло Чермна в Турковичах³).

1) Гл. Ярослав Пастернак — Нові археологічні набутки музею НТШ у Львові. Записки НТШ, т. 152, стор. 129. (ч. інв. 19308).

2) О. Іван Черевко помер у 1920 р. Після нього був парохом аж до виселення в 1946 р. о. Дмитро Вахівський.

3) Гл.: Степан Геля: „Велзька Богородиця на марках”, „Голос Христа Чоловіколюбця”, р. XIII, ч. 1 (96), січень 1959, ст. 6—8.

ТУГА ЗА РІДНИМИ СТОРОНАМИ

(Автор — молодий селянин, виселений з Корчмина на Східні Пруси в 1947 р.)

Галичино моя мила, мій солодкий краю,
Як я тебе, рідний краю, сердешно згадаю,
То заплачу жалібноенько в чужій сторононьці,
Бо тут в'яну і всихаю, як листок на сонці.
Слова рідного не чую, пустка тут усюди,
Тут не наші українці, а чужії люди.
Тут в неділю Богослужби свої не чуєш,
Ніхто тебе не розважить, як ти засумуєш.
Коби крильця соколині мав я, сиротина,
Полетів би в рідні землі, під Белз до Корчмина.
До Корчмина полетів би, під гай до каплиці
І просив би я помочі Небесної Цариці,
У Небесної Цариці, що там появилась,
Щоб Вона нам кращою долі у Сина вмолила.
О Маріє, о Маріє, Ти Божая Мати,
Позволь мені в рідній землі свої кости скласти.
За ту землю наші предки наставляли груди,
А нас з неї викинули, як собаку з буди.
Викинули з рідної хати і обрабували,
Охристили мя бандитом і збуєм назвали.
Ті, що крали, рабували, палили, стріляли,
Ті нас бідних, нещасливих бандитами звали.
Вивезли нас в Східні Пруси і тут поселили,
Ще й збрехали, що вони нас в лісі половили.
А місцеві тії люди брехні віру дали,
Зо страху аж кілька тижнів по хатах не спали.
Та вкінці переконались, що ми не бандити,
І шойно тоді почали з нами говорити.
І дав Господь милосердний те все перебути;
І рук в крові не вмочив я, і димом не чути.
І можу в кожній хвилині без страху вмирати
І без кривди людей чесних на суд Божий стати.
Ті, що крали, рабували, палили, стріляли,
Нічого не мають з того, лиш душу скаляли.

13. Кривиця

Село Кривиця (стара назва Щивиця) лежить на північній межі повіту Рава Руська; повітовий суд і поштовий уряд в Угнові. На схід лежить Василів Великий, на південь Корчмин і Щеп'ятин, на заході Ульгівок (Вільгівок), на північ Ріплин. Від півночі межує з Холмщиною. Потічки на території села спливають на південь до потоку Річиці (або: Річки), допливу Солокії. На південно-східній території на висоті 227 мт. лежать сільські господарства. Терен на північний схід підноситься трохи вище до 229 мт. За винятком кільканадцятьох поляків (рим.-кат.) всі українці греко-католики. Поляки то власники фільварку Оссолінська, економи й колоністи, спроваджені з заходу після першої світової війни. В селі колись не було поляків. Громадська рада була завжди в руках українців. Селяни малоземельні. Їхня спеціальність управа цибулі та годівля овець. Римо-католики належали до парохії в Жнятині. Кривицька парохія, що була дочерною парохії в Корчмині, мала стару дерев'яну церкву і стареньку школу, побудовану коло церкви. В 1943 р. вибудовано нову школу побіч Народнього Дому. Школа була утравістична за Польщі, а за німців українська. Церкву під опікою Успення Пресв. Діви Марії побудовано в 1875 р.

В селі був Народній Дім, Читальня „Просвіти” і споживча кооператива. З Кривиці не вийшов ні один абсолювент середньої школи, та селяни були свідомі і самі вели культурно-освітню працю. Провідником села був перед другою війною Лука Куць, молодий господар, що загинув з рук ворожої партизанки в 1944 році. В 1936 р. видержавив фільварок Український (Еміграційний) Центральний Комітет у Польщі. Від того часу аж до другої війни перебували 2-3 свідомі українці в селі, які допомагали селянам і на економічному і на культурному полі. В рр. 1940-44 замість Читальні „Просвіти” було в селі „Українське Освітнє Товариство”.

Польські колоністи в Кривиці, зв. „кракуси” брали участь у нищенні православних церков на Холмщині. В вересні 1939 року бомбардували німці з літаків відступаючі польські обози і спалили кілька хат. В рр. 1939-44 належала Кривиця до Генеральної Губернії, а від 1944 р. до Польщі. В 1946 переселено частину населення на радянську Україну, а в 1947 р. більшість на Шлезьк.

ЯК СЕЛО КРИВИЦЯ (ЩИВИЦЯ) КОЛО УГНОВА СТАЛО ОДНОЮ ЗІ СТАНИЦЬ УКРАЇНСЬКОГО (ЕМІГРАЦІЙНОГО) ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМПЕТЕТУ В ПОЛЬЩІ

(Інженер агроном Яків Танцюра народ. 5.X.1886 в с. Красногорці на Полтавщині. Пор.: Леонід Бачинський: *Яків Танцюра. „Жіночий Світ“*. Вінніпег, 1953, липень-серпень, стор. 5—6. Там і його фотографія).

Не подаю тут історії маленького села Кривиці, а тільки матеріал, що в майбутньому може мати деякий історичний інтерес.

Мешканці цього села самі українці, були бідні. Перед першою світовою війною мешканці, наражуючи себе на певне ризико, сьак так існували з нелегальної прикордонної торгівлі. Та коли зник цей австрійсько-російський кордон, люди попали в цілковиту залежність від власниці фільварку, польки Марії Оссолінської. Ще поки Оссолінська була молодша і здоровіша, провадила вона з бідною цей 375-морговий фільварок, зводячи кінці з кінцями і даючи тяжкий варстат праці селянам Кривиці. Та в р. 1935 тяжка хвороба прикувала Оссолінську до ліжка, і вона почала шукати орендатора до свого фільварку. Таким орендатором став УЦЕКП.

В листопаді 1920 р. військо Української Народньої Республіки з певною кількістю цивільної людности, під натиском збройних більшовицьких сил перейшло кордон Польщі і там їх інтерновано. Почався для них тяжкий еміграційний хліб на чужині. Почалась запекла боротьба за існування, що згодом набрала цілком виразної організованої форми. Утворено Український (Еміграційний) Центральний Комітет (УЕЦКП) в Польщі, який перейняв усебічну опіку над еміграцією. Душею та рушійною силою Комітету був відомий патріот, правник св. п. Микола Ковальський¹⁾, що безперервно працював у Комітеті з 1923 по 1940 рік; при тому як голова Комітету, вибраний делегатським з'їздом еміграції впродовж 11 років. В згадані роки віддав він себе опікунчій діяльності над еміграцією. Ковальський добре усвідомлював собі, що без матеріальних засобів неможлива ніяка широка добродійна праця. Тому завжди виринали у нього що раз то нові плани творити якісь прибуткові підприємства для еміграції. І так постав промисловий город під Калішем, головним місцем скупчення еміграції. Згодом опановує Ковальського ідея заорендувати більший сільсько-господарський об'єкт, щоб на ньому зайнятись плеканням ліку-

вальних і технічно-промислових культур, як більш прибуткових і безконкурентних у порівнянні зі збіжжям і скотарством. Польська влада дала згоду на таке підприємство при умові, щоб воно було положене не при кордонах Галичини. Та Ковальському залежало на тому, щоб робітниками в підприємстві були українці. Після довгих і тяжких переговорів з польською адміністрацією здобуто згоду виарендувати від 1936 року об'єкт Оссолінських в Кривиці. Контракт підписано на 10 років, але друга світова війна перекреслила всі далекосяглі плани. За роки провадження підприємства під орудою спеціаліста від лікувальних рослин, доц. Михайла Гавриленка²⁾ адміністрація його виробила найкращі взаємовідносини з українськими сільсько-господарськими робітниками Кривиці. Не було там ніяких крадіжок, саботажів ні взагалі якогось непорозуміння з місцевим населенням, яке добре знало, хто ми та длячого виарендували маєток Оссолінської. Особливо любили селяни постійного книговода Н. Чорногора, селянина з походження, за його тактовно-братерське відношення до них. Під час адміністрування підприємством не обходилося і без „внутрішніх еміграційно-родинних” непорозумінь.

Отже в Кривиці в різних справах коротко чи довго побували такі наші люди: М. Ковальський, ген. М. Садовський, ген. О. Загородський, ген. О. Вишнівський, П. Сікора, А. Лівіцький, Л. Чикаленко і Н. Чорногор. Окремо доводиться згадати агрономів: А. Романенка, О. Костюченка, Дмитренка, А. О. і Я. Танцюру.

З лікувальних і технічно-промислових рослин плекались такі: валеріяна, рожева й чорна мальва, рицинус, майоранок, дігталіс, адоніс, льобелія, чорнушка, кминок і колендра. Селяни полюбили найбільше колендру, яку сіяли й на своїх полях (нашим насінням), пізніше збуваючи у нас за добру ціну в 2-3 рази вищу за пшеницю з однаковим урожаєм з гектара.

1) Згинув 28 грудня 1944 р. в нацистському концентраційному таборі в Дахав.

2) Михайло Гавриленко народився 8 листопада 1894 в Баганцях у сх. Україні. В рядах армії УНР брав участь у Зимовому Поході і був відзначений Залізним Хрестом. В 1928 р. закінчив високу освіту в УГА в Подєбрадах зі ступенем інженера агрономії. Як агроном-дослідник працював у Сіль. Господарі у Львові та в Кривиці. В 1942-44 в дослідному Інституті для промислових лічних рослин в Братиславі. Від 1951 професор УТІ в Нью-Йорку. Автор понад 60 наукових праць і розвідок з ділянки плекання лікарських рослин (українською та іншими мовами). Помер 28.X. 1960 в Нью-Йорку.

14. Махнів

(Матеріяли подали: о. Марко Гіль, тепер парох с. Грейт Медовс, Н. Дж. і Вол. Петришин. Крім того матеріяли взяті з „Словника Географічного”)

Село Махнів лежить при гостинці, що веде з Угнова до Любичі, а звідти до Белзця. З Махнова веде теж звичайна дорога через Корні до Рави Руської. На північ від села лежать Новосілки Кардинальські і Новосілки Передні, на схід Вербиця, на південь Корні, на захід Мости малі, Тенятиська і Журавці. До Махнова належать присілки: Борки, Майдан, Сторона, Осики. Води цього обширу плывуть кількома потічками від заходу на схід і впадають до Солокії. На північному заході підноситься узгір'я Махнів на 288 мт. високий з тріангуляційним знаком. Друга частина села, зв. Зелена Махнівська і Ліщина лежить на північний схід від Рави. Це лісистий терен, що межує від півночі з Піддубцями, від півдня Забір'ям і Річками. На південній частині цієї території лежить лісничівка Зелена Махнівська, в північній частині Ліщина. Цей терен перетинає ярославсько-сокальський залізничий шлях.

Греко-католицька парохія в місці. До неї належать Корні. В тому часі була в Корнях дерев'яна церква під опікою Преп. Мучениці Параскевії, збудована в 1910 р. і філіяльна школа. Приблизно в тому часі заложив Олександр Корженівський (діди́ч) присілок і назвав його Александрівка. На основі колонізаційних контрактів надав він цій оселі 300 моргів ріллі і 98 лук та пасовиськ. Оселя складається з кількох хат і кількадесятьох мешканців.

В 1890-их рр. згоріла в Махнові стара дерев'яна церква. В 1899 р. побудовано на тому місці дерев'яну каплицю, а в рр. 1901—1904 побудовано величаву муровану церкву під покровом Різдва Пречистої Діви Марії, що мабуть стоїть там до сьогодні.

Махнів одне зі свідоміших сіл Угнівщини. Вже перед першою світовою війною був він попри Вербицю передовим селом Угнівщини. В 1890-их рр. засновано там Читальню „Просвіти” і побудовано невеликий власний дім. При читальні зорганізував оркестру місцевий учитель, що пізніше здав гімназійну матуру, покінчив богословські студії і став священником. Він саме в останньому десятилітті минулого сторіччя зорганізував цю оркестру з 20 осіб і так вивчив сільську молодь музики, що во-

на влаштувала концерти по цілій околиці. Під проводом читальні влаштовано концерти, театральні вистави, різні товариські забави тощо. Це мало великий вплив на довколишні села, що брали участь у тих імпрезах і собі основували читальні „Просвіти”, які стали поборювати москвофільство в Угнівщині.

Той сам учитель присвятив багато праці навчанню церковного співу. Він знав дуже добре дяківство і влаштував дяківські курси, звичайно зимою порою. На ці курси приходили також і старші люди крім молодих, головню з Новосілок Кардинальських з Лукою Томашівським у проводі. Молодий учитель завдавав собі багато труду. Тому то Угнів та Махнів виховали багато дяків, що в цілій Угнівщині співали по церквах і до своєї глибокої старости з вдячністю згадували свого колишнього молодого вчителя¹⁾.

В тих роках була в Махнові зразкова трикласова школа. Довголітнім управителем школи був, тоді вже старий, сьогодні покійний Володимир Склепкович. Був то український патріот і шкільний діяч та справжній батько шкільної дітвори. Всеціло помагав він своєму молодому вчителеві в шкільній і громадській праці і обидва причинилися до національного освідомлення не тільки Махнова, але й сусідніх сіл.

В 1899 р. і пізніших роках був завідателем Махнова о. Кузик, а з початком нашого сторіччя о. Антін Яців, висококультурна і добродушна людина, великий місіонар і правдивий духовий батько вірних. Як його попередник, так і він прикладав багато праці разом з учителями для освіти села. Дім о. Яцева стояв отвором для всіх, що шукали поради у свого доброго пароха. Також його діти були піонерами культурно-освітньої праці в селі. Після смерті о. Яцева був завідателем короткий час знову о. Кузик, а кілька років перед війною був о. Михайло Артимович. Також і він належав до народніх діячів у Махнові. Визначався він високою культурою духа, а своїми наскрізь етичними дотепами вмів розвеселити навіть зажурених. Помер він на еміграції в ЗДА в 1952 р. Похоронений у Філядельфії на кладовищі у Факс-Чейс.

Між двома війнами вибудовано великий Народній Дім, де приміщалася Читальня „Просвіти”, кружок „Сільського Господаря”, споживча кооператива і кружок „Союзу Українок”. Громадська рада була завжди в українських руках.

Ще за життя о. Яцева перестала існувати в Махнові оркестра, тому що багато її членів виїхало за океан на еміграцію шукати кращої долі. Споживча кооператива, що між двома війнами розвинулася там високо, почала підупадати матеріально через конкуренцію „приватників”.

В рр. 1939-41 належала громада до УСРР, в 1941-44 до Генеральної Губернії Дистрикт Галичина, від 1944 до Польщі. Більшість місцевого населення переселено на Радянську Україну, а решту на Шлезьк. В 1940 р. вивезли більшовики кілька свідомих родин на Казахстан. Останнім парохом перед генеральним переселенням був о. Григорій Федорищак.

1) Як багато доводилось цьому вчителеві повторяти напівні „Ірмологіону”, видно з того, що деякі дяки, необізнані з нотами, знали цілий „Ірмологіон” напам’ять, не помиляючися в „сольках”. Таких дяків мав нагоду зустрічати о. М. Гіль в Новосілках Кардинальських.

15. Михайлівка

Село Михайлівка то німецька колонія заснована за Австрії при кінці XVIII сторіччя. Сполучається вона з другою німецькою колонією, що лежить на терені села Піддубець. Поштовий уряд і повітовий суд в Угнові. В 1880 р. було там 195 мешканців, німців римо-католицького обряду, приналежних до парохії в Угнові. Була там тоді народня школа. Перед другою світовою війною було 300 душ населення, з того 245 німців, 20 українців, головно в мішаних подружжях, 20 поляків і 15 жидів. Сюди вчислені селяни з Піддубець, що побудували хати на своїх полях, катастрально приналежних до Михайлівки. Німці підлягали польонізації шляхом мішаних подруж. Населення заробляло домашнім промислом, господарством і фірманками. Крім шкільного будинку був у селі малий костелик, у якому була відправа кілька разів у рік. Громадська рада була завжди в руках німців.

При перших соймових виборах за Польщі німці голосували на українську листу на основі виборчого бльоку, назначеного згори.

В рр. 1939-41 належала громада до УСРР, в 1941-44 до Дистрикту Галичина, а від 1944 до УСРР. В 1939-40 взимку переселено німців до Німеччини, а на їх місце поселили більшовики частину жителів Новосілок Передніх і Кардинальських.

16. Новосілки Кардинальські

(Крім В. Петришина і „Словника Географічного” подав матеріали о. Марко Гіль)

Село Новосілки Кардинальські були зв'язані з Угновом, де були повітовий суд, поштовий уряд і залізнична станція на шляху Ярослав — Сокаль. На схід лежать Новосілки Передні, на південь Махнів, на захід Журавці. Північний бік території села притикає до Томашівського повіту, а найближче село Ходованці. Води села спливають зі східної частини до Новосілок Передніх і звідтам потоком Забородна впадають до Солокії. Господарства розташовані в південно-східній стороні сільського обширу на висоті 236 мт. Північна частина підноситься в найвищому пункті до 268 мт. Українці, гр.-католики належали до парохії в Диниськах, поляки до римо-кат. парохії в Угнові. Поляки то власник фільварку (Стронський) і фільваркові службовці, а жида то купці міняйли.

В селі дерев'яна церква Воздвиження Чесн. Хреста, побудована в 1912 р. Школу побудовано перед першою світовою війною. Після неї побудовано Народній Дім, де приміщалися Читальня „Просвіти”, кооператива, кружок „Рідної Школи” і „Союз Українок”. Село національно свідоме і то в першій мірі завдяки селянинові Луці Томашівському. Він спонукав селян самих вести культурно-національне життя. В останніх роках перед другою війною вели його інтелігенти, що вийшли з села.

В рр. 1939-41 належало село до УСРР, в 1941-44 до німців, а від 1944 до Польщі. Коли в 1939 р. проведено німецько-советський кордон безпосередньо попри село, більшовики переселили селян до Михайлівки, а сільські забудування розібрали.

Уродженець Новосілок Кардинальських о. Марко Гіль подав про них такий спогад:

Невелике село Новосілки Кардинальські, де я народився і зріс, мало в рр. 1899—1902 около 95 господарств. Около року 1802 був там тільки двір і кілька хат, де мешкали панські формалі, що жили з родинами, спроваджені з корінної Польщі. Та вони не хотіли там жити, тому що оселя не мала ні ріки, ні лісу. Вони повернулися в свої сторони, а дідич Стронський був змушений розпарцелювати частину своїх маєтків поміж українців, що приходили туди з околиці. Так постала оселя, що її дідич назвав Новосілки Кардинальські (з латинська — голов-

ні). Другу таку ж малу оселю назвав Новосілки Передні, тому що були вони ближче Угнова. Прізвища людей у Новосілках такі самі, як і в сусідніх селах Угнівщини крім кількох родин, що прийшли туди з Сокальщини. Було це чисто українське село. Кілька поляків, що жили коло двора, і в дворі, зовсім зукраїнізувалися і навіть не знали добре польської мови.

Саме село простягається між двома узгір'ями, що тягнуться рівнобіжно з заходу на схід. Хати побудовані дбайливо, кріті соломою, господарські будинки просторі й догідні для заїзду, подальше від мешкальних хат. Село не мало ні пасовиська, ні лісу. Не було теж річки. За те плодюча рілля постачала селянам доволі земних плодів.

На краю східної сторони села стояла невелика церква з високою дзвіницею, де було 5 гармонійних дзвонів. Церква гарно розмальована Сідорським. На переломі 19 і 20 сторіч малював в Угнівщині церкви цей маляр, селянин без професійної освіти, який около десять років мандрував по Холмщині і навчився практичного малярства у тамошніх малярів. Маючи вроджений малярський талант, розмальовував він так гарно церкви, що були вони тоді найкращі в околиці. Мальовані ним біблійні картини були живі і природні. Найкращим зразком його малярства є церква в Вербиці.

Недалеко церкви стояв двір, де від непам'ятних часів жили польські дідичі, скрайні шовіністи. Під час пожару в 1890-ох роках знайдено рукописну копію польської брошурки „Nowy projekt na zniszczenie Rusi”. (Передав я його до архіву Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові).

В тих часах не було справжньої школи в селі. Учив дітей лиш дяк і то взимку. Під його орудою опановували діти церковнослов'янську азбуку і читали Святе Письмо, а особливо Псалтир. Був тоді дяком Лука Томашівський, що дуже поважно трактував навчання в школі і зобов'язував усю дітвору села ходити до школи. Тому майже всі люди в селі знали письмо. В великому пості скликав цей дяк на катехизм усю доростаючу молодь села. Багато разів повторяв він з Катехизму питання і відповіді, а опісля перепитував і то дуже суворо. Молодь знала Біблію і Катехизм, і це полегчувало справу священикові, який любив за те цього дяка і поважав. Тому що в 1899 році не було в селі народньої школи, мусів я ходити до школи в Махнові з іншими дітьми, що задумували перейти опісля до

нормальної школи в Раві Руській, а пізніше здавати вступний іспит до гімназії.

За старанням Луки Томашівського шкільна влада заснувала в Новосілках Кар. двокласову народню школу. Довголітнім управителем її був Василь Криса, родом з Піддубець. Був то добрий, ревний патріот, великий педагог, що всі свої сили і знання віддавав для виховання молоді. Польська влада оцінювала його як чесну і статочну людину. Він вщепив у серця молоді велику любов до всього рідного.

Найвизначнішою постаттю села був довгі роки згаданий дяк, Лука Томашівський. Був це рідкий на ті часи патріот, як на свій стан людина високої культури і незрівняного такту. Його світогляд був суто український навіть у тих часах, коли по наших селах панувало ще москвофільство. Коли коло 1899 року не було в селі читальні, то бл. п. Л. Томашівський скликавав у неділі після вечірні людей під церкву і читав їм книжечки тодішніх видань „Просвіти” або „Місіонаря”, видаваного о. Джулинським. Він розбуджував у селян любов до книжки. Тому нарід прямо розхоплював книжечки „Просвіти” і „Місіонаря” о. Джулинського. Деколи влаштовував Томашівський просвітні сходини на майдані недалеко церкви. До цієї праці запрошував він з Угнова бл. п. Григорія Онишкевича, агента т-ва „Дністер” у Львові і Василя Скрипчука. Перший був добрий співак і мав добрий голос до промов, та не вмів добре промовляти й вияснювати справу. За те Скрипчук промовляв слабшим голосом, але говорив зв'язково, до речі і до душі. Часто підповідав Скрипчук Онишкевичеві, а цей спроквола представляв людям справу. Відгомін промови Онишкевича лунав по всіх загумінках і полях. Одної неділі 1890 р. ця „трійця” згромадила людей на майдані, щоб виклясти слово „русин”, а досягнути на слово „українець”. На зазив Онишкевича, щоб люди піднесли вгору руки за назвою „українець”, кілька старших громадян і їхні жінки злегковажили це. Тоді Онишкевич крикнув на цілий голос: „Зрадники українського народу, руки догори!” В один мент усі руки піднеслися вгору, і Скрипчук провів обітницю вживати слів „українець”, „український”. Томашівський заїнтонував „Ще не вмерла...”, а слову „русин” на зазив Онишкевича відпівано „Вічная пам'ять”. Від того часу чули в селі тільки слова „українець”; „український”. Тоді був я ще малим хлопцем, але пригадую цю подію немов сьогоднішню.

Заходами Томашівського постала в селі теж перша споживча кооператива, що розвинулася в сильну фінансову інституцію. Згодом купила собі кооператива серед села площу й вибудувала свій дім. Був у селі теж громадський шпихлір і позичкова каса. В селі запанували трудолюбивість, ощадність і тверезість.

Томашівський проявив також свою працю в політичному житті. Він бував на кожному вічу, де промовляв з великим запалом. Він то разом з бл. п. о. Іваном Кипріяном, парохом Немирова в Равщині, діяльним народовцем, організував страйки проти визиску дідичів, що платили українському селянинові дуже малу винагороду за важку працю на панських ланах.

Всі згадані установи в Новосілках Кардинальських були під наглядом фахових людей з Угнова, де були повітові осередки тих установ. Ідейні організатори з Угнова докладали праці, щоб дати моральну і матеріальну підтримку тим сільським установам, які щойно почали розвиватися на переломі наших століть.

В 1933 р. помер Лука Томашівський. З глибоким жалем у серці відпровалили його односельчани й довколишні громадяни на вічний спочинок. Бл. п. Томашівський був моїм вуйком, якого я полюбив гаряче за його ідейність, твердий характер, благородність і незрівняну любов до всього, що рідне. Томашівський лишив по собі гідних наслідників в особах Романа Літепло й Івана Гіля, мого брата. Вони продовжували діло великого покійника.

17. Новосілки Передні

(Володимир Петришин, о. Марко Гіль, „Словник Географічни”)

Село Новосілки Передні лежать на захід від Угнова з повітовим судом і поштовим урядом. На північ від села лежать Диниська, на північний захід Ходованці в повіті Томашів, на південь Вербиця і Махнів, на захід Новосілки Кардинальські. Води села збирає потічок Забородна, доплив Солокії. Пливе він через південну частину села на схід в напрямі Угнова. Господарства розташовані на частині сільського обширу. На північний схід від села присілок Андріївка, а на схід від нього близько Застав'я присілок Лужок. Під Застав'ям була теж польська колонія, утворена за Польщі. Поляки римо-католики належали до парохії в Угнові, а греко-католики до Диниськ. В

селі була церква під опікою св. Івана Богослова, збудована в 1870 р., фільварок, млин і громадська позичкова каса з капіталом 314 ринських. Нечисленні поляки то спольщені німці — власники фільварку (Зелігман), їхня служба і колоністи, що прийшли з заходу. Жиди — дорадники дідича і купці.

Про часи в рр. 1890—1904 подас о. Марко Гіль такі відомості на основі автопсії і власних спостережень: Новосілки Передні мали гарне положення. Чепурні хати і такі ж господарські будинки стояли в двох рядах, розділених гарною левадою, якою перепливав потічок Забородна, що на присілку Лужок порушав своїми водами млин на один камінь (колесо). Туди бідніші господарі несли на плечах своє збіжжя, щоб змолоти його за малу заплату. Село було оточене деревами немов вінком, де гніздилося багато птахів, що вранці і ввечорі наповняли його голосним співом. В цілому село красувалося своєю простою, невибагливою природою, повною чару правдивого українського красвиду. Нараховувало воно около 75 домів. Було тут кілька багатших людей, що давали заробіток для бідніших. В 1893 р. не було ще школи в селі, за те була одна коршма, що її підтримувало кілька пияків. На західньому краю села стояла гарна дерев'яна церква, а коло неї невеличка дзвіниця. Церква і дзвіниця були обгороджені парканом з тертиць, а коли він спорохняв, обгороджено гарним очковим дротом. Церкву з церковним подвір'ям утримувано в чистоті й порядку. Від церкви простягався гарний вид на поблиський ліс на Холмщині за колишнім державним кордоном. Сейчас за кордоном по російському боці стояли касарні для граничної сторожі. Між пограничними вояками були також українці. Вони радо розмовляли з нашими людьми, цікавлячись нашими обичаями та звичаями. З російських касарень було часто чути українські пісні. Співали їх солдати українці тоді, коли їхні старшини виїздили на інспекцію прикордонних станиць. - - Деколи приходили до мене товаришки й товариші з подальших від кордону сіл, щоб оглянути границю. Тоді йшли ми гуртом, співаючи українські пісні. З казарм виходили російські старшини і вели нас до себе „на чай”. Вони розпитували нас про наші школи, про предмети навчання, про спів і теорію музики, а один із них ставляв нам питання із всесвітньої історії. Він сказав нам, що він є студентом харківського університету і студіює історію. Деякі з них знали латину, а тільки деякі трохи німецьку мову. Були ці старшини чемні в поведінці і вдягнені дбайливо. Цей

факт характеризує відносини, серед яких знаходилися оба села Новосілки перед першою світовою війною.

Єдиним визначним громадянином Новосілок Передніх в рр. 1891—1908 був місцевий дяк Андрій Бас, що прийшов сюди з Себечева в Белзчині. Була то чесна і примірна людина, „твердий русин” тобто „невинний москвофіл” — несвідомий того, що то властиво москвофільство. Свій світогляд передавав він односельчанам. Налогових пияків картав дуже суворо. Довгі роки провадив Бас зразково дяківську школу. Докладав усіх зусиль, щоб молодь уміла читати й писати. Учив теж молодь церковного співу і тим притягав її до церкви. Мав він дуже гарний голос. Тому всі радо ходили до церкви і слухали мелодійного голосу свого дяка. Був теж зразковий господар, трудолюбивий і ощадний. Тому мав він змогу посилати свого сина до гімназії, який закінчив її матурою в 1912 р. Він розпочав працю над відродженням села, коли ще був учнем гімназії. Своєю наполегливою працею довів він до того, що в селі почалося відродження української національної думки. Тоді засновано Читальню „Просвіти”, а пізніше споживчу кооперативу. Це дало спонуку заснувати пізніше й інші українські товариства, що їх часто відвідували фахові інструктори з Угнова й давали цінні вказівки і напрямні. Місцевий нарід горнувся до своїх установ. Господарі були поважними людьми і мали таких дітей, що на заклик провідників з Угнова вели зразково народню працю.

Новосілки передні, як і Кардинальські, належали до парохії в Диниськах, де парохами були колись москвофіли: о. Віктор Мазикевич, що помер у 1908 р., о. Скоморович, що помер у 1934 р. Були вони зразковими священиками, не мішалися до суто народніх справ села, але й не перешкоджували йому. В останніх роках був парохом о. Олексій Колянківський.

Між двома війнами була в Новосілках крім старої дерев'яної церкви школа, Народній Дім, де приміщалася Читальня „Просвіти” і споживча кооператива. Громадська рада була завжди в українських руках. Близько Застав'я була також польська колонія.

В рр. 1939-41 належала громада до УСРР, в 1941-44 до Генеральної Губернії — Дистрикт Галичина, від 1944 до Польщі. Тому що село лежало над самим кордоном, в 1939 р. переселено населення до Михайлівки та Юзефівки, а всі хати крім двох і церкви розібрано.

18. Остобіж

Село Остобіж лежить на схід від Угнова, де пов. суд і зал. станція. Поштова агенція Брукенталь. На північ лежать Стаї, на схід і південний схід Воронів, на південний захід і захід Домашів. Через територію села пливе Солокія, спершу в напрямі від заходу на схід, опісля на південний схід попри північну межу села. Далі розділяється на два рамена, перше завертає на схід, а друге пливе в південно-східньому напрямі й опісля сполучається з першим рам'ям. Злучившись разом, творять дальшу частину річки, що ще трохи пливе на південь, а потім завертає на схід і входить до Воронова. Господарські забудовання села лежать на північно-східньому просторі обширу на правому березі Солокії. На північний схід від села простягається мочаровате пасовисько. На південь від села притикає до нього частина господарств, звана Полянка. Тут же починається ліс із гайвою.

В селі були українці, поляки і жиди.

Поляки то власник фільварку ще з часів Австрії Казимеж Висоцький, а за Польщі його донька Гелена замужня Керська та їх служба. Перед другою світовою війною власником решток фільварку був Красвський; постійно процесувався з селянами, які викупили ґрунти, а не мали важних контрактів. Жиди то купці. В 1930-их рр. українська фірма зі Львова Мельма (Мельник — Манько) розпарцелювала фільварок майже в цілости. З рамени цієї фірми продаж переводив Бойчук. Місцеве населення і частинно довколишнє закупило всю землю. Навіть млин закупив українець-реємігрант з Америки, Боровський.

В селі дерев'яна церква, збудована в 1760 р. і парохія, до якої належали Стаї, угнівського деканату. Довголітнім парохом був і є ще й тепер о. Йосип Винницький. Римо-католики належали до Брукенталю. Крім того була там школа. Перед війною побудовано Народній Дім, де приміщалася Читальня „Просвіти” і споживча кооператива. Молодше покоління села національно свідоме. Народню працю вело місцеве населення. З села вийшло кілька інтелігентів. Громадська рада була за Австрії в українських руках, за Польщі в мішаних.

В рр. 1939-41 належала громада до Радянської України, в 1941-44 до Дистрикту Галичина, а від 1944 знову до УСРР. В 1940 р. радянська влада перенесла все населення до Бру-

кенталю, тому що громада лежала над річкою — кордоном між УСРР і Німеччиною. За німецької окупації частина населення повернулася знову до Остобіжа.

19. Піддубці

(Відомості про село крім мґ-ра Володимира Петришина і джерел зі „Словника Географічного” подав також

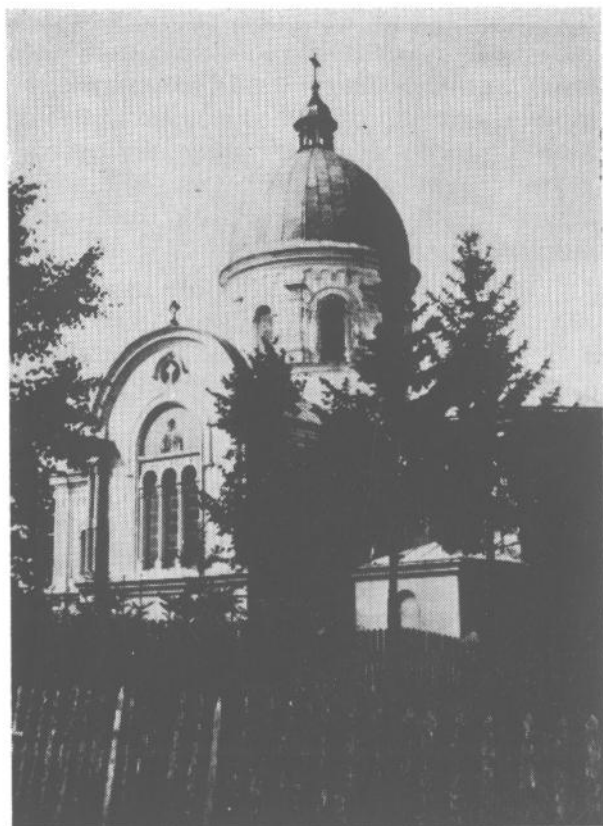
Впр. о. д-р Василь Макух)

Село Піддубці лежить на південний захід від Угнова, де був повітовий суд і поштовий уряд. Через село переходить залізничний шлях Рава Руська — Сокаль. За селом залізнична станція Піддубці. До села належить присілок Забір'янка, де була лісничівка. На захід від села лежить Вербиця, на схід Карів, на південь Михайлівка і Забір'я, а далі Зелена і Річки. Північно-західньою частиною території села перепливає річка Солокія, від південного заходу з Вербиці на північний схід до Угнова. На правому березі Солокії лежать селянські будинки, на схід від них фільварок і гуральня. Частини села називаються Кутець, Підвір, Надріка. Південна частина села сусідує з німецькою колонією Михайлівкою, а північно-східня з такою ж колонією Юзефінендорфом. Південна частина території села лісиста. Терен підноситься тут до висоти 228 м. в лісі Пліснявка і Гадюча гора, а до 235 м. на південний схід в лісі Смереки. Більша власність мала в 1880 р. 315 моргів орного поля, 241 лук та городів, 96 пасовиськ, 1872 лісу. Менша власність мала 1091 морг орної ріллі, 737 лук і городів, 316 пасовиськ.

В 1830 р. було в селі 659 жителів (на основі даних у Шематизмі Перемиської єпархії). Вони — українці, поляки і жиди.

Поляки то власники фільварку, двірська служба і деякі залізничники. Жиди — винаймачі млина. При фільварку була гуральня.

На основі даних у Шематизмі Перемиської єпархії з 1830 року Піддубці ще не були парохією, а капелянією. Патроном церкви (власником фільварку) був Лев Добецький. Школа була т. зв. початкова, в якій дяковчитель учив дітей читати, писати й рахувати. В 1842 р. візитував село єпископ Іван Снігурський (1818—1847). На основі шематизму з 1894 р. довідуємося, що патроном церкви (власницею фільварку) була Рожа з Росновських графиня Лянцкоронська. Парохом був уже тоді

Підлубці.
Церква св. Покрови.

о. Дуткевич (*1843, рукоположений 1873). Був визначним і довголітнім парохом села, і люди згадували його довго і добре. В 1900 р. патроном церкви була вже Марія Урбанська. Від неї відкупила масток п-ні Едерова, а після її смерті в 1930-их роках управу мастку перебрали її зяті: проф. Яновський (ректор Ветеринарії у Львові), д-р Рабіц і Вендриховський.

Стару дерев'яну церкву побудовано в 1722 році, як вказував на це напис над дверми. Ерекційні документи знищив пожежа 1837 року. Коло церкви був цвинтар з гробами покійників, яких тіла згодом перенесено на новий цвинтар за селом. Церква була мала, мала іконостас, з якого образи переховувалися до 1926 р. в „вагоні”¹⁾. Щойно при будові нового іконостасу „використано” їх у той спосіб, що старі мальовила стерто, а на їх місце намальовано нові, бо дошки були ще в доброму стані. В 1906 р. збудовано нову муровану церкву в візантійському стилі. Єпископ Константин Чехович поблагословив її

в 1908 р. при нагоді канонічної візитації. Під час першої світової війни гарматня куля звалила копулу, яку направлено щойно після війни. В рр. 1926-7 збудовано, а згодом і помальовано іконостас, а також побудовано два бічні престоли. Запляновано також помалювати цілу церкву, та перешкодила цьому друга світова війна. Після цієї війни більшовики перемінили церкву, що була під покровом Пресвятої Діви Марії, на збіжжевий магазин.

В рр. 1909—1926 (з малими перервами) парохом був о. Володимир Папп (* 1868, рукоп. 1895). Після короткого побуту в 1926-27 рр. о. Володимира Майби став парохом у 1927 році о. Бронислав Гробельський (* 1882, рукоп. 1908, † 5.XII 1946); був він останнім парохом села.

На початку ХХ ст. була в селі етатова школа з одною вчительською силою. Довгі роки був тут учитель Рудич. В р. 1903 було 82 дітей у школі. Опісля число шкільних дітей скоро зросло. Старші люди в Піддубцях назагал уміли читати й писати. Багато старших людей мали свої „Ізборники” („Зборники”) чи новішого видання „Вечірню й Утренню” (видання оо. Василія), з яких співали під час Вечірні, Литії та Утрени.

В тому часі перед першою світовою війною були в селі: „Читальня Общества ім. Качковського”, „Склеп християнський”, шпихлір і громадська позичкова каса.

Після першої війни перемінено школу на двокласову. Шкільний будинок мав дві класи. Та була то фактично чотирікласова школа, тому що шкільні діти ходили до третьої і четвертої по два роки. Після шістьох років навчання діти були добре підготовані до гімназії. В школі були дві вчительські сили. Довші роки вчителював тут Микола Матвій і його дружина — вчителька Домініка з Романовських родом з Угнова; він сам походив із Вільок Мазовецьких.

Між двома війнами збудовано в селі Народній Дім, де розміщалися Читальня „Просвіти”, споживча кооператива, кружки „Сіль. Господаря”, Союзу Українок”, „Рідн. Школи” і „Аматорський гурток” і молочарня. Як підміське село Піддубці плекали городину, яку продавали в Угнові, Раві і Львові. Спеціальність селян — квашення огірків у бочках, які переховували в річці і саджавках цілу зиму. Населення Піддубець незвичайно підприємчeve, тому стояло воно матеріально добре.

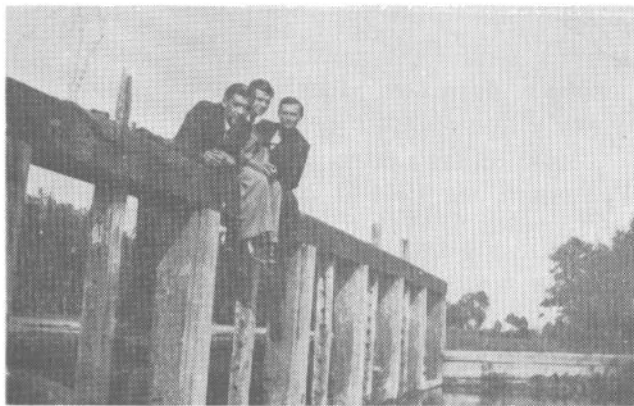
Село дуже свідоме, видало багато інтелігенції (гл. стаття про інтелігенцію). Крім того було дуже релігійне, тому вийшло

з нього кілька священників і понад двадцять монахинь. Згадати б хоч пок. о. Сильвестра Журавецького ЧСВВ, і теперішнього ректора гр.-кат. Духовної Семінарії ім. св. Йосафата в Ва-

о. д-р Василь Макух

шингтоні о. д-ра Василя Макуха. Щодо монахинь, то вступали вони переважно до сс. Служебниць (кільканадцять), до сс. Мироносиць (три), що спершу мали монастир у Підгірцях — Плісниську, а опісля в Богородчанах; до сс. св. Вінкентія

Шлюза на річці Солокії коло Піддубець. На плюзі сидять три студенти-богослови: Іван Макух з Піддубець, З. Золочівський з Рави Руської, М. Кушнір з Радимна.

в Бельгії, де до сьогодні є ще кілька сестер на прізвища: Макух, Криса, Шемлій. Одна сестра Служебниця Модеста Криса є в Римі, а сестра Доротея Макух у Парижі. Одна з сестер, Августина Зінько була перед другою світовою війною генеральною секретаркою Згромадження сс. Мироносиць у Богородчанах.

Сестра Служебниця
Модеста Криса
родом з Піддубець.

Громадська рада була завжди в українських руках. Тому що село свідоме, багатьом місцевим культурним діячам довелося каратись у польських в'язницях.

В рр. 1939-41 належала громада до УСРР, а 1941-44 до Дистрикту Галичина, від 1944-51 до Польщі, а від 1951 знову до Радянської України. В 1940 р. виселили більшовики кілька родин до Казахстану. В 1946 р. виселено жителів села на Радянську Україну. Багато з них замешкало в с. Шибаліні коло Бережан, дехто в Жовкві, дехто у Львові, а дехто в Карові. В липні 1947 р. решту людей, що залишилися в селі, виселено до Польщі на Помор'я, недалеко Штетіна, на Шлезьк і східню Прусію. В селі залишилося тільки кілька мішаних родин, а після поновного прилучення Піддубець до УСРР прибули туди люди з інших місцевин. Найкращу частину села, зв. Кутець,

розібрали й заорали, мабуть тому, що знаходилася вона в прикордонній полосі.

1) На цвинтарі, за церквою, стояв старий залізничний вагон, яких було більше в селі з часу великого пожару при кінці XIX ст. В деяких таких вагонах машкали бідніші люди до другої світової війни, переробивши їх на мешкання. Один з таких вагонів ужито на музей, в якому зберігали цінніші залишки із старої церкви та образи з іконостасу.

20. Річиця

(Відомості про Річицю подали Володимир Петришин і Василь Крупа, один із найдіяльніших робітників на культурно-освітньому полі в Річиці й околиці; тепер живе в ЗДА. Крім того використано „Словник Географічни”)

Село Річиця, одне з найбільших сіл в Угнівщині, лежить на півночі повіту і своїм західнім та північним боком притикає до Холмщини. На схід від села простягається Ульгівок, а на південь Диниська. Серединою села пливе річка Річиця, лівий доплив Солокії. Випливає вона на заході в Томашівському повіті, пливе через Річицю в східному напрямі, а далі в південно-східному. Південною стороною плив колись потік Коритницький, що впадав до Річиці коло Щеп'ятина. До 1944 р. село поділялося на три частини: Ринок на північному сході, Куток на північному заході. Ці дві частини відділені від південної, званої Тамта Сторона, річкою Верещицею. Над річкою був млин. На північ від села підноситься терен до висоти 240 м., званий Клива гора. Між Кутком і Ринком були від сходу великі двірські забудування, а від заходу велика дерев'яна церква під покровом св. Бориса і Гліба, збудована в 1687 р. Фільварки Березина (Brzezina) з гаївкою Дубина (Dębina) були 2 км. на захід від Річиці коло присілка Губинок.

Поляки, як нац. меншість то головню колоністи з заходу, жиди — власники фільварку і їхні службовці, а також купці і рільники. До часу скасування панщини двір, якого дубові забудування з панцизняних часів збереглися до 1926 р., а з післяпанцизняних до 1936 р., належав кн. Романовським. Останній з цього роду мав прогуляти все майно і помер у нужді в Угнові около 1850 р. Після нього власниками фільварку були: від 1880 до 1920 р. Горовіц, а до 1939 р. Тереса Ляндав, донька Горовіца. Під теперішньою Польщею фільварок перемінено в „Państwowe Gospodarstwo Rolne”.

Коліс Річци була містечком, про що свідчать назви, як Ринок, Ратуш тощо. Дістало воно Магдебурзьке право в 1480 році. Під роком 1580 згадується про це в „Актах Гродзьких і Земських”. За княжих часів належала Річци до Белзького князівства, а за часів Речіпосполитої Польщі належала до коронних дібр і разом з Губінцями (сьогоднішній присілок Губинок), Журавцями, Любичею, Гутою та Гутою Любичською і Бабинцем творило річицьке староство в Белзькому воєвідстві. В люстрації з р. 1765 (рукопис Оссолінських, ч. 2835, стор. 75 і наст.) читаємо таке:

... „Do starostwa rzeczyckiego należały: Rzeczyca, Hübinek, Żórawce, miasteczko i wieś Lubyca, wieś Hutka Lubycka, Hrebenne i Kamionka Wołoska. W r. 1765 było to starostwo w posesyi W Pana Andrzeja Rzeczyckiego, na co jednak przywileju nie pokazano. Starostwo zajęto dnia 1. kwietnia 1787 r. i z wyjątkiem wsi Lubycezy oddano w zamian za warzelnią soli w Kossowie Edwardowi Romanowskiemu. Wieś Lubyceze, przydzieloną do Jastrzębiecy nabył drogą licytacyi w r. 1830 Henryk August Baron Zeubitz za 24,450 złr. m. k.”

Коли під кінець XIX ст. розкопувано частину села Ринок, знайдено там підземні коридори з цегли. Як довго була Річци містом, немає даних, але на основі оповідань старих людей багато родин (Мартини, Христини, Ключковські) не робило панщини. До 70-их рр. минулого сторіччя заможні господарі ходили в шараварах. До 1946 р. польова дорога між Губинком і Річцею називалася козацькою дорогою. На полях у північній частині села були могили, що на основі оповідань старших людей походили з часів походу Хмельницького з-під Львова на Замістя. Зберігся теж переказ, що Хмельницький стояв тоді табором у Річци. В одній із могил на полях Губинка відкопано гладко тесаний камінь із якимсь невізразним написом.

Парохами Річци і дочерної в Губинку були: о. Гладишовський, о. Галущинський, о. Гумецький. Останній мав родинний гробівець-каплицю на місцевому кладовищі. Був він москвофілом, і тому Річци під його впливом стала остосєю москвофільства. В 1910 р. за пароха о. Степана Козенки був со-трудником о. Омелян Котис, що започаткував українізацію села. Завершив її о. Осип Чехович, родич тодішнього перемиського єпископа Константина Чеховича. За почином о. Чеховича розгорнула діяльність Читальня „Просвіти” і пожарничо-руханкове товариство „Січ” та кооператива „Сільський Господар”. Тоді збудовано великий дерев’яний Народний Дім. В селі було

муроване приходство і мурована школа. Громадська рада включно зі солтисом, чи давніше війтом, завжди була в українських руках. Після смерті о. Чеховича став парохом о. Омелян Котис, також заслужений громадянин і виховник села, який душпастирював ще й після другої світової війни. Вивезений польською владою в 1947 р. помер у 1949 р. в концентраційному таборі в Оструді.

Більшість населення були заможні, добре ситуовані господарі на родючому чорноземі. Тому й називали селян пшеничниками. Кохалися вони в конях і мали найкращі коні в цілій Угнівщині.

Коли в 1918 р. проголошено в Києві самостійність України, на місці пропам'ятного хреста з нагоди знесення панщини поставлено новий із написом: „Самостійна Україна, 1918”. У визвольних змаганнях брали річичани участь в рядах Сокальської бригади. За польської окупації Річиця була одним із найсвідоміших сіл Угнівщини. Видала кільканадцять інтелігентів, що за свою культурно-освітню працю каралися, а де-

Мішаний хор при Читальні „Просвіти” в Річиці в 1926 р.
В першому ряді сидять (від ліва до права): бл. п. Семен Крупа,
бл. п. Лука Конопа, диригент, і Роман Рацький.

які й дотепер караються у в'язницях. Між двома війнами була в Річиці Читальня „Просвіти“, кружок „Сільського Господаря“, „Сокил“, споживча кооператива, а за німецьких часів під час другої світової війни також районова молочарня. В селі був теж млин. В вересні 1930 р. розпарцельовано частину фільваркових ґрунтів і спроваджено колоністів поляків, майже всіх із заходу. Деякі з них брали участь у нищенні українських православних церков на Холмщині.

В вересні 1939 р. польські війська, що відступали перед німецькими, підпалили село від сторони Губинка. Тоді згоріло кільканадцять господарств. В рр. 1939—1944 належала Річиця до Генеральної Губернії, а від 1944 р. належить до Польщі. За часів німецької окупації перейшло через Річицю багато втікачів на захід. Часто знаходили вони приют і теплу опіку на приходстві у о. О. Котиса. В 1940 р. відбувалися в селі вишкільні табори для молоді з Холмщини. Викладачами були: о. Прот. Малюжинський (розстріляний пізніше Гештапом), д-р Петро Мірчук, Микола Дужий, Михайло Палідович і ін. Тут улаштовано також перший вишкіл командантів станиць української поліції з 32 учасниками. У 1941 р. ішли через Річицю перші похідні групи на Схід. Одними із перших, що перейшли туди, були Микола Дужий та інсп. Володимир Гафткович. В рр. 1943-46 Річиця була заборолом перед нападами польських партизан із заможських лісів. На весні 1944 р. ці партизани напали на Річицю і спалили половину села, в тому й церкву (частину Кутка і Ринку) і вимордували около 100 осіб. В 1946 р. виселено річичан на Львівщину і спалено решту села. Решту селян вивезено в 1947 р. на Шлезьк. Сьогоднішню Річицю відбудовують не на давньому місці, а на південь від нього та заселяють людьми з корінної Польщі.

Належить теж згадати поляглих у рядах УПА з Річиці і Губинка: Василь Заблоцький, Степан Кулешка, Михайло Рацький, Петро Мартин.

Про відносини в Річиці в перших повоснних роках (1944-45) розказує о. Юрій Менцінський таке: В Річиці після вивозу залишилося 110 чисел хат. Та що то за хати. Напр. в одній хаті стара баба, в іншій, з якої виселено родину, господар, що повернувся з в'язниці тощо. Парох також не мешкає на приходстві; воно спалене. Днює в селянській хаті, а ночує під столом сіна, чи в стайні або возівні (шопі), щоб із Жерник не напали польські партизани і не вимордували сплячих. По селах

ходить стало чуйна сторожа з крісом у руці, щоб на час повідомити про надходячу небезпеку. Одного разу через необережність вдалося ворогові з Жерник наскочити на горішний кінець села, званий Містом. Спалили кільканадцять господарств, приходство разом з господарськими будинками з великим живим інвентарем, навіть із собакою, що був на ланцюгу. Люди потікали в час. Іншим разом напад не вдався. В ярі коло приходського поля заскочила напасників українська партизанка і здешаткувала їх немилосердно.

В Річиці в церковному домі по другій стороні спаленої церкви влаштовано каллицю, що й тепер служить латинникам за костел. Деякі відважніші виселенці річичани покидають західні землі і поселюються на рідних згарищах. Але вони наражені на різні небезпеки.

21. Салаші

Село Салаші лежить на південний схід від Угнова, де повітовий суд, поштовий уряд і залізнична станція. На північ лежить Домашів, на схід Хоронів, на південь Вілька Мазовецька, на північний захід Карів. На північно-західній стороні території села впливає потік Болотня, що пливе до Рати, допливу Буга. Найвище підноситься терен на заході села до висоти 222 мт. Частини села називаються: Бродюки, Михайлюки, Пильці, Осики, Залісся і фільварок „За Греблею”. Громада положена серед лісів. За переказом це давня шведська оселя. Ще до останніх часів носили старі селяни довге волосся в формі перуки.

Гордістю села був старий дуб коло церкви, під яким мав спочивати Хмельницький, коли йшов з-під Львова на Замістя.

На терені села знайдено крем'яну двостінну сокиру з доби неоліту. (Гл.: Ярослав Пастернак: Нові археологічні набутки музею НТШ у Львові. Записки НТШ, т. 152, стор. 118 (ч. інв. 19260). За часів Річипосполитої Польської належало село до коронних дібр староства Мости Великі в Белзькому воєвідстві. Колись був у селі монастир оо. Василіян. Ще в другій половині XIX ст. мали оо. Василіяни з Кристинополя фільварок у Салашах і утримували при церкві сотрудирика, згл. завідателя. Пізніше прилучено парохію до Домащова. В селі дерев'яна церква під опікою Перенесення мощів св. Миколая, збудована в 1718 р.

Більша власність належала колись до д-ра Теобальда Семільського. Його служба то поляки. Українці були в більшості.

Жиди — власники решток фільварку і тартаку (Вайнтравб), їх служба і купці. Німці то ремісники.

Громада мало свідомо і єдина з цілої Угнівщини, що після визвольних змагань не мала ніяких українських товариств. Крім управителя школи не мало село ніякої інтелігенції, а сам учитель не міг зробити багато. Щойно коли підросли його діти і в селі утворено самостійну парохію та надано молодого свідомого священика о. Ярослава Мартинюка в 1938 р., тоді засновано Читальню „Просвіти” і споживчу кооперативу. Громадська рада була завжди в українських руках.

В рр. 1939-41 належало село до УСРР, в 1941-44 до Дистрикту Галичина, а від 1944 знову до Радянської України.

В 1940 р. хтось убив місцевого жиди сексота. Коли більшовики не могли знайти вбивника, переселили ціле село до Бесарабії. За німців ніхто не повернувся на стало, може тому, що в Бесарабії дістали селяни кращу землю, ніж піскову в Салашах. В Салашах не могли люди вижити з піскової землі. Хіба хто мав ліс, продавав дрова в Угнові і в той спосіб помагав собі матеріально.

22. Стаї

Село Стаї належало до повітового суду в Угнові, лежить 1.5 км. від Корчева, де поштовий уряд, 9 км. на захід від Белза; залізнична станція за селом. На південь лежать села Остобіж, а далі Воронів і Тяглів до сходу, на захід Корчів, на північ Корчмин, Махнівок і Ворохта. На схід Тушків і Витків. (Чотири останні села в Сокальському повіті). Здовж південно-західньої границі села, на північ від Остобужа пливе Солокія, а село положене на лівому березі річки. Від сходу межує воно з Сокальським повітом. Через південну мочаровату частину території села проведено канал, званий Стаївський, який відводить води до Солокії. На південному сході території підноситься горб Стаї на 210 мт. Ліворуч попри село йде широко-торова залізниця Рава Руська — Сокаль з зупинкою в Стаях.

В селі були українці, греко-кат. і римо-католики, поляки і жиди. Поляки то власники фільварку, Бялоскурська, фільваркова служба, колоністи і місцеві селяни. Жиди — власники парового млина і купці; в 1939 р. всі виїхали до Угнова. В селі дерев'яна церква під патронатом св. Михайла; гр.-кат. парохія як дочерна Остобіжа, римо-кат. парохія з костеликом приналежна до Белза. Школа за Польщі була утравістична, а

за німців українська. В селі піскова земля і в більшості сіножаті, через що населення не багате. Тут побудовано Народний Дім, засновано Читальню „Просвіти” і споживчу кооперативу. Село свідоме, видало кількох інтелігентів, а народню працю вели самі селяни. Громадська рада була в українсько-польських руках, а за німців в українських.

В рр. 1939-44 належало село до Генеральної Губернії, від 1944-51 до Польщі, а від 1951 до УСРР. В 1946 р. виселено більшість українців на Радянську Україну, а решту на Шлезьк в 1947 р.

23. Терношин

Село Тарношин (новіша урядова — польська назва, і старша оригінальна Терношин) лежить на північний схід від Угнова, де повітовий суд і поштовий уряд. Станція широкореїкової залізниці в Угнові, а перестанок вузькореїкової в Терношині. На північ від села лежить Ульгівок, на схід Щеп'ятин і Корчів, на південь Угнів, на захід Диниська. Через північно-східний край території села пливе потік Річиця, що на території села приймав колись до правого берега води потоку Коритницького, що перед кільканадцятьма роками висох. Сільські господарства лежать в долині Річиці по обох берегах (214 мт.) і Коритницького. На південь від села лежать великі присілки Турина з фільварком, Стефанівка і Ковалівщина. За Польщі розparcelьовано фільварки й утворено з них колонію. На схід простягається ліс Биків і фільварок „На Бикові” (221 мт.). Латинники, як у всіх селах Угнівщини, говорили українською мовою, а молодь уже здебільша польською. В Терношині була церква під опікою Рождества Пресвятої Богородиці, збудована в 1906 р., приналежна до парохії в Ульгівку, крім того костел і польське приходство.

За Австрії громадська рада включно з війтом була в українських руках, а за часів Польщі під натиском волосного війта і польського пароха, українці були в меншині і владу в селі перебравли поляки. Село не маючи свого сталого священика чи вчителя або іншого інтелігента було досить слабо організоване. А все ж таки українці без огляду на різні шикани і перешкоди з боку поляків побудували невеликий Народний Дім, заснували Читальню „Просвіти”, споживчу кооперативу і кружок „Союзу Українок”. Самі селяни вели народню працю.

В селі були два фільварки: На Бикові і в Турині, власність українця Гулімки, якого сини спольщилися щойно під час вищих гімназійних наук¹⁾.

В рр. 1920-25 розпарцельовано фільварок Турина, а землю викупили переважно поляки з заходу. За Польщі були дві народні школи, одна в селі, а друга на колонії Турина, обидві польські. За німців була в селі українська школа, а польська на колонії.

На Бикові була фабрика крохмалю, а останньо сиропу.

За часів Польщі Терношин став осідком волости. Війтом цієї збірної громади був державець фільварку з Василева Великого, Щербіцький, за німців війтом і солтисом були українці.

Через територію Терношина йшла вузькорейкова залізниця Угнів — Грубешів, побудована в 1915 р. Були там два залізничні перестанки: на Бикові і в Терношині. Поляки мали в Терношині „Кулко Рольніче” — крамницю з алькогольними напійками, а також напів військову організацію „Стшелєц”, що перешкоджувала українцям у їхній народній роботі.

В рр. 1939-44 належало село до Генеральної Губернії, від 1944 належить до Польщі. В 1943 році забрали німці жидів до гетта в Грубешові. В 1944 році на весні майже ціле село спалено. В 1939 р. засновано в Терношині поштову агенцію для збірної громади Терношин. Підлягала вона Грубешову.

В 1946 р. виселено майже все українське населення до Радянської України, а решту в 1947 р. на Шлезьк.

1) Гулімка, як розказували старі люди, був багатим селянином. Купив він шість фільварків, а то: два в Терношині (Биків і Турину), в Щеп'ятині, в Ульгівку і два коло Белза. Його сини прогуляли маєтки і залишився їм тільки один Биків.

24. Тяглів

Село Тяглів лежить на схід від Угнова, де повітовий суд, а 7 км. на південний захід від Белза, де поштовий і телеграфічний уряд і залізнична станція. На південь лежать села Брукенталь, Хоронів і Хлівчани, на захід Воронів, на північ Витків і Стаї, на схід Прусинів. Витків і Прусинів лежать у Сокальському повіті. Від північної сторони села перепливає Солокія, утворюючи підмоклу долину (201 мт.). Здовж неї прокопано канал.

В селі були українці, поляки і жиди. Поляки то власник фільварку Закліка, його служба і колоністи. Закліка був по-

словом до польського сойму в Варшаві. В селі була церква під опікою св. Великомучениці Параскевії, збудована в 1884 р. і самостійна гр.-кат. парохія. Довголітнім і останнім парохом був о. Ярослав Гура. Римо-католики належали до Белза. Була теж школа. Після першої війни побудовано Народний Дім, де приміщалася Читальня „Просвіти” і споживча кооператива. Село національно свідоме. Видало кількох інтелігентів. Народню працю вели самі селяни під проводом свого пароха, великого патріота, б. вояка УГА. Громадська рада була за Австрії в українських руках, за Польщі мішана. Спеціальність села кошикарство. Сирівцю постачали лози, що росли на річкових мочарах.

В рр. 1939-41 належала громада до УСРР, в 1941-44 до Дистрикту Галичина, від 1944 знову до Радянської України.

25. Ульгівок

Село Ульгівок (давня назва: Вільгів, Вільгівок) лежить на північний схід від Угнова, де повітовий суд, поштовий уряд і залізнична станція. Положене на пограниччі Холмщини. На схід лежить Кривиця, на південь Щеп'ятин і Терношин, на захід Річиця. Північна частина села притикає до Ріплина і Жерників у Грубешівському повіті. Через південну територію села

Ульгівок. Українське Освітнє Товариство, засноване за німецької окупації в 1941 р. замість Читальні „Просвіти”.

перепливає потік Річиця. На півдні підноситься узгір'я „Дубова гора” (231 м.), а далі колонія Ульгівок. На північний захід від села є „Глинна гора” (237 м.). Попри Ульгівок переходить вузькорейкова залізниця. В селі є її перестанок.

В селі в більшості українці, крім того поляки і жиди. Поляки то давня фільваркова служба, що прибула з заходу. Вони частинно зукраїнізувалися. Ульгівська нова колонія мала тільки 10 хат. Фільваркові ґрунти розпарцельовано на початку 1920-их рр. між місцеве населення та угнівських жидів. До місцевої парохії з великою дерев'яною церквою під патронатом св. Миколая, збудованою в 1856 р., належав Терношин. Побіч церкви було муроване приходство, етатова школа і Народній Дім. Село велике, добре загосподароване і національно свідоме. В другій половині XIX ст. була тут громадська позичкова каса з капіталом 1383 зр. В рр. 1899—1901 завідателем парохії був о. Іван Карпевич. Опісля довгі роки був там парохом великий український патріот, уродженець Угнова, о. Михайло Пиріжок, що виховав свідомих громадян. Після нього був парохом о. Іван Мак. Останнім парохом був короткий час о. Іван Логінський, що помер на еміграції в Австрії. (Передтим був він парохом у Скоморохах в Сокальщині).

В Ульгівку засновано Читальню „Просвіти”, що побудувала власний Народній Дім. Тут приміщалася споживча кооператива, кружок „Рідної Школи” і „Союз Українок”. Касу Стефчика провадив довгі роки місцевий управитель школи Андрій Рачинський (від 1908). За жертвенну працю для села запропорено його в 1934 р. до концентраційного табору в Березі Картузькій. Громадська рада була завжди в українських руках, хоч в останніх роках за Польщі був солтисом місцевий селянин поляк. Під час громадських виборів не допускали селяни до крадежі і фальшування голосів. Та вони тратили нераз другий робочий день на вибори, а таки здобували українську громадську раду.

З села вийшли два священики і кілька вчителюк народніх шкіл. Народню роботу вели селяни. Як національно свідомі і добре зорганізована громада організувала самооборону під час нападів польських партизан у рр. 1943-4 і не допустила до спалення села, як це сталося в Річиці, Губинку, Диниськах і Василеві.

В рр. 1939-41 була в селі станиця української поліції.

В рр. 1939-44 належав Ульгівок до Генеральної Губернії, від 1944 належить до Польщі. В 1946 році виселено майже все українське населення до УСРР, а решту на Шлезьк у 1947 р.

26. Хлівчани

Село Хлівчани найдалі висунене на схід із цілої Угнівщини і межує з повітами Сокаль і Жовква. Село простягається серед лісів на піскуватому ґрунті і складається з кількох присілків розкинутих по лісах, з яких найважливіші: Мазярки, Подовге, Леопольдинів і Романівка з фільварком. Через село веде дорога, що в сусідньому селі Бутинах лучиться з гостинцем з Жовкви на В'язову, Куляву, Любелю до Белза. В 1880 р. власником більшої посілости була Леопольдина Срочинська.

В селі в більшості українці. З інших національностей — поляки то вчителі, польська поліція і деякі колоністи. Німці — ремісники, а жиди — купці і рільники.

В Хлівчанах було кілька двірських обширів. Парцельовано їх п'ять разів, три рази за Австрії і два за Польщі. Розпарцельовані землі розкупили майже самі українці, місцеві або з сусідніх повітів селяни. Перед другою світовою війною був на території села тільки один обкросний фільварок Романівка, в жидівських руках (Д-р Зоммерштайн).

Населення громади, головню самого села дуже свідоме. Було в селі кілька селян добрих промовців. Населення було вироблене національно завдяки праці о. Брунця і його синів, адміністратора о. Івана Тиса, довголітнього управителя школи, Івана Канціра і в останньому молодшої інтелігенції, що вийшла з села. Ще перед першою світовою війною побудовано в селі Народний Дім, засновано читальню „Просвіти”, кружок „Сільського Господаря” і пожежне товариство „Січ”. За Польщі засновано споживчу кооперативу. В селі була церква під опікою Рождества Пресвятої Богородиці, побудована в 1841 р. і парохія з приходством. Останнім парохом був о. Йосип Кошель. Дерев'яну школу побудовано перед першою світовою війною, а після неї вимуровано одноповерхову школу. Громадська рада була за Австрії в українських руках, за Польщі в українсько-польських. За Польщі була тут станиця поліції.

Селянин Іван Дужий з Хлівчан був послом до Української Національної Ради в рр. 1918-19. За Польщі був він солтисом.

В рр. 1939-41 належало село до УСРР, в 1941-44 до Дистрикту Галичина, а від 1944 знову до Радянської України.

27. Хоронів

Село Хоронів лежить на границі між піськовою полозою і лісом, що тягнеться від Мостів Великих до Рави Руської, та урожайною белзькою землею. Розташоване при дорозі, що веде з Жовкви до Белза. Віддалення від Угнова, де залізнична станція і повітовий суд, 10 км., від Белза на південний захід 11 км. Від сходу притикає село до Хлівчан і тільки розділене від нього містком на рові.

Гр.-кат. парохія належить до Хлівчан, а римо-кат. до Брукенталю. Поляки то власник фільварку Лемпковський, його служба і колоністи. Жиди, купці і рільніки, німці — ковалі.

В селі була церква, утравістична школа, Читальня „Прогресу” і споживча кооператива. Громадську і національну працю вели самі селяни. Громадська рада була за Австрії в українських руках, за Польщі в польських та українських, за німців в українських. За Польщі розпарцельовано частину фільварку і засновано польську колонію.

В рр. 1939-41 належала громада до УСРР, в 1941-44 до Дистрикту Галичина, а від 1944 знову до Радянської України. В 1941 р. виселили більшовики всіх колоністів на схід (Сибір).

28. Щеп'ятин

Село Щеп'ятин лежить на північний схід від Угнова, де повітовий суд, поштовий уряд і залізнична станція. На схід від села лежить Корчмин, на південь Корчів, на захід Терношин, на північний захід Ульгівок, на північний схід Кривиця. Через село пливе потік Річиця, доплив Солокії. В долині Річиці 203 мт. над рівнем моря простягаються селянські садиби. Правобіч потоку називається село Тарасівка, лівобіч Село. На південь підноситься узгір'я Щеп'ятин до висоти 232 мт.

В селі є мурована церква під опікою св. Трійці, збудована в 1910 р. Парохія належить до гр.-кат. парохії в Корчеві. Римокатолики належать до Терношина. В тому часі теж була філіяльна школа. Перед другою світовою війною були в громаді українці в більшості. Поляки то здебільша колоністи з заходу, а дуже мало місцевих; жиди то власники газового млина і купці. В 1939 р. перенеслися жиди до Угнова. Фільварок

Щеп'ятин. Дитячий садок ведений Сестрами Пресв. Діви Марії. Фундатор захоронки — селянська родина Козак, що подарувала на це свою хату і ґрунт (1932 р.).

(третій фільварок Гулімки з Терношина) розпарцелювала з вільної руки в 1930-их рр. українська фірма Мельма (Мельник - Манько) зі Львова. Тому майже вся земля перейшла в руки українських рільників, чи то місцевих чи сусідніх сіл. Гарний ліс закупили оо. Студити зі Львова. Вони вибудували в лісі гарну хату в гуцульському стилі, де проживали хворі монахи.

В селі була утраквістична школа, а на колонії польська. Був там теж польський „Дом Людови”. В селі був дерев'яний Народний Дім, Читальня „Просвіти” і споживча кооператива. Народню працю вели дуже гарно самі селяни, бо не мали своєї інтелігенції. Священик доїздив із Корчева, а вчителі були поляки. Як і кожна громада в Угнівщині, так і Щеп'ятин мав своїх ремісників, як кравець, шевці і ковалі. Під економічним оглядом село було середньо ситуоване. Громадська рада завжди була в українських руках навіть разом із солтисом. За німецьких часів було в селі дві школи, українська і польська.

Про свідомість і жертвенність села свідчить факт, що в 1908 році одна місцева селянська родина, Козаки подарувала своє майно враз із хатою на захоронку. Вели її „Сестри Пресвятої

Діви Марії” зразково продовж 31 року аж до другої світової війни. В 1939 р. сестри переселилися до Львова.

Другий доказ свідомости й жертвенности селян то подія, що сталася в громаді після першої світової війни. Селяни побудували Народний Дім на громадській площі напроти церкви. Коли ж Повітовий Виділ не затвердив ухвали громадської ради, що дарувала площу під будинок НД, а навіть хотів привласнити собі цей будинок, тоді один малоземельний селянин, Сидір Сенюк подарував кусок свого города, що притикав до Народного Дому. В ночі пересунули селяни цей будинок на своє і певне місце.

В рр. 1939-44 належав Щеп'ятин до Генеральної Губернії, а від 1944 до Польщі. В рр. 1941-44 була в селі станиця української поліції. В 1946 р. виселено майже всіх українців до Радянської України, а решту в 1947 р. на Шлезьк.

29. Юзефівка

Юзефівка, Josefinendorf, звана також Бідавщина, — мала німецька колонія, заснована на двірських ґрунтах Піддубець під кінець XVIII ст. за часів колонізації ненімецьких країн Австрії. Це село сполучається з сусідньою німецькою колонією Михайлівкою, так що трудно було пізнати границю між цими двома громадами. Спочатку побудовано хати над самим гостинцем Рава — Угнів на горбі Вартішка в напрямі дороги Піддубці — Карів. Хоч жителі села копали дуже глибокі криниці, влітку бракувало їм води. Тому перенесли вони в XIX ст. свої господарства в безпосереднє сусідство Михайлівки (на схід від неї). Ще в другій половині XIX ст. належав Йозефінендорф до Піддубець. Щойно під кінець того сторіччя став він самостійною громадою. За Польщі Юзефівка і Михайлівка сполучилися в одну громаду, але назви їх залишилися.

В 1880 р. було в Юзефівці багато німців і подавало себе за поляків, а жида за німців. Перед другою світовою війною було в Юзефівці 90 душ населення, в тому 75 німців, 10 поляків і 5 українців. Поляки й українці жили там у мішаних подружжях. Німці римо-католики належали до польської парафії в Угнові. Вони польонізувалися в наслідок мішаних подруж. Через брак доброї урожайної землі багато німців емігрувало за океан, інші заробляли фірманками. Громадська рада була завжди в німецьких руках.

Під час перших соймових виборів у поверсальській Польщі до польського сойму німці голосували на українську листу на основі виборчого бльоку, складеного з німців і українців.

В рр. 1939—1941 громада належала до УСРР, в 1941—1944 до Дистрикту Галичина, а від 1944 р. знову до Радянської України. В зимі 1939-40 все німецьке населення переселилося до Німеччини. На його місце більшовики переселили частину двох пограничних громад Новосілки Передні і Новосілки Кардинальські.

ЧАСТИНА XI

THE CITY OF UHNIV AND ITS REGION A HISTORICAL SURVEY

Resume

This book is subdivided into ten chapters and deals with the various phases of the historical development of the town of Uhniv. With the exception of a few small articles, the resume includes the contents of all major articles either individually or integrated.

CHAPTER ONE

Stepan Bozhyk and Volodymyr Petryshyn: TOPOGRAPHY OF UHNIV

The town of Uhniv is situated in former Eastern Galicia, or Western Ukraine, some 18 kilometers north of Rava Ruska, on the right bank of the Solokia River, which flows eastward into the Buh River and which together with the latter carries its waters into the Vistula River and the Baltic Sea. On the left bank of the Solokia River is the village of Zastavia, once an independent community, but since 1933 a component part of Uhniv. The territory of the town, with the surrounding fields, comprised a total of 23.90 square kilometers in 1934 and a population of 4,212 residing in 885 dwellings.

The center of the town, known as the **rynok** (square), is located on a plateau dominating the marshy valley of the river. The town is in the form of a rectangle, tapered in the eastern direction; this tapered part is known as the "Suburb." Four principal streets converged in the center (**rynok**) of the town: Rava, Belz, Kariv and Church Streets. Southeast from the square there was the Ukrainian Catholic Church, and toward the southwestern side the Roman Catholic Church. Between Greek Catholic and Roman Catholic Churches there were three synagogues.

In the city there still are remnants of ancient defense walls, under which there once existed underground passages. In the cen-

ter of the city there were, until the end of World War II, buildings of the various Ukrainian societies and institutions. In the center itself many Jewish families lived for a great number of years. On both sides of the square there were rows of half-covered stalls with benches on which all sorts of wares were displayed during market days. These were an architectural characteristic of the town.

On the outskirts of the town there were several cemeteries: a general cemetery opposite the Greek Catholic parish house; a cemetery for cholera victims at the end of the second suburban street and a military cemetery dating from 1915. In addition there was also a Jewish cemetery behind the courthouse. There was once a Basilian monastery in the town as well as an Orthodox church outside the walls of the city.

There is a railroad going through the city connecting the cities of Yaroslav, Rava Ruska and Sokal. In 1915 a narrow-gauge railroad was laid out from Uhniv to the town of Hrubeshiv. Uhniv is also connected with Rava Ruska by a highway.

The Uhniv Church of the Birth of the Holy Virgin, built of brick in the form of a cross with five copulas, was erected in 1780 in place of the old wooden church which was destroyed by fire. The Church was remodelled and expanded in 1855-1857 at the expense of Stepan Zhukovsky, outstanding patron and citizen of the town. The Church contained the main and two side altars, a pulpit modelled after that of the Cathedral of Peremyshl, gold-plated candelabums, oaken benches, and the like (cf. "The Church of Uhniv," by Volodymyr Petryshyn).

In 1933-1936 the Church was repainted in a rich decorative style by Damian Horniatkevych, noted artist, who based his designs upon those from the princely era of Ukrainian history. In the principal copula he painted God the Father, the Son and the Holy Ghost, surrounded by saints and angels. On a smaller copula he painted the Virgin Mary, Mother of God, surrounded by historical and contemporary figures: St. Andrew, Sts. Volodymyr and Olha, Chronicler Nestor, King Danylo, **Hetman** Mazepa, Shevchenko, Shashkevych, Vitovsky and Metropolitan Andrew Sheptytsky. In addition, under the picture of the Holy Virgin there was a painting of Stepan and Pelagia Zhukovsky, citizens of Uhniv, as well as representatives of all Ukrainian ethnic territories dressed in local Ukrainian costumes (cf. Damian Horniatkevych: "History of the Recent Painting of the Church of Uhniv").

CHAPTER TWO

UHNIV AND ITS REGIONS FROM ANCIENT TIMES TO WORLD WAR I

Yaroslav Pasternak: "Uhniv and Its Surroundings in Pre-historic Times"

The first traces of human settlement on the territory of present-day Uhniv on the Solokia River and amid dense forest go back to the mesolithic era (8000—5000 years B.C.). The life of the inhabitants, known as "Nadbuzhany," was nomadic, while their daily occupation consisted of fishing, hunting, masonry, primitive agriculture and cattle raising. About 3000—2000 B.C. the first immigrants came into the territory of Uhniv from the Northwest, and lived in dwellings made of leaves and twigs. During the bronze era (1800—800 B.C.) the first bronze products were brought to the area from Silesia and Transcarpathia.

About 1000 B.C. there came into the territory of Uhniv agricultural tribes from the area of Pobuzha, the ancestors of the Western Slavs. They began founding villages and settlements with the patriarchal family type organization. Many bronze articles and Roman coins were found in the archeological excavations on the Uhniv territory, dating from that period and later.

It is known that in the princely times the tribe of the Dulibs, an early Slavic group, inhabited the area of Pobuzha, at which time a tribal organization originated, and large settlements were built, one of them being the present city of Uhniv. At that time also defense walls were erected, the remnants of which remain to this very day. Later on, these walls were built of brick as were the underground shelters and tunnels. Outside the walls lived all types of artisans who provided the princely city of Belz with arms, clothing and other products. The so-called "Uhniv boots" ("namisiatsiakh") originated at that time.

Stepan Bozhyk: "The History of Uhniv to the End of the XIXth Century"*

As a defensive settlement dating back to princely times, Uhniv was surrounded by a tall defense wall and was in the form of a square. The origin of its name is unknown, however. In princely times the settlement belonged to Belz, that is to the group of the

* The article was especially prepared for the Uhniv Society's meeting, held on September 4, 1950.

so-called **chervenski horody** ("Red Cities"). The population engaged in trade and agriculture. The oldest historical data, recorded in **Akta Grodzkie i Ziemskie of the Polish Kingdom**, mention Uhniv as a town which in 1462 received the Magdeburg Law charter. In 1470 a Roman Catholic parish was organized in the settlement. In the XVIth century a Ukrainian parish was founded, presumably an Orthodox one, and in the XVIIth century a Ukrainian Greek-Catholic (Uniate) parish was established as well. As a result of the struggle between the two Ukrainian parishes in the XVIIth century, the Orthodox parish was transferred outside the city walls, while the Uniate remained in the city. At the beginning of the XVIIIth centuries both parishes were Uniate, and in 1804 they merged into one parish. The Uniate parish in the XVIIIth century was under the administration of the Basilian Fathers who came from Domashiv before the advent of Bohdan Khmelnytsky. During the rule of Khmelnytsky the Basilian Fathers were expelled from Uhniv, and they never returned, but managed to lease the farm land to the peasants, while the parish was administered by the Ukrainian lay clergy.

During the XVIth and XVII centuries there were in Uhniv only wooden buildings, as a result of which there were frequent fires. The city was also ravaged by pestilence and other calamities, including Tartar raids. At the beginning of the XVIIIth century the first Jews came to settle in Uhniv.

Although Uhniv was administered by the Magdeburg Law charter, the self-government of the city depended largely on the master-owners of the city. In the XVIIIth century they provoked an uprising by the so-called **servitoriators** (those who leased the city's lands) and by those who were forced to work, as part of their servitude, for the Roman Catholic pastor. The chaos in the administration of the city ceased with the incorporation of Galicia into Austria in 1772.

The artisans of Uhniv were organized in artisans' guilds and were also engaged in commerce.

The slow and gradual growth of Ukrainian cultural life in Uhniv began in the XIXth century as a result of the untiring efforts of its influential Ukrainian families (the Dziubynskys, the Dmukhovskys, the Trusevyches, the Zhuravetskys, the Maguras, the Gumovskys and others), and also active Ukrainian Catholic priests, such as Revs. Blretsky, Kozakevych, Romanovsky and others. Already at the beginning of the XIX century a sharp antago-

nism developed between Ukrainians and Poles which lasted until the beginning of the XXth century. This was especially evident in the administration of the city and the management of the city's domains and its schools. While under Austria the official language in the boys' school was Ukrainian and in the girls' school (under the Felician Sisters) Polish, the Polish administration, after the incorporation of Galicia into Poland in late 1919, succeeded in Polonizing all the schools of Uhniv.

Kornylo Celevych: "Artisan Guilds in Uhniv"

The townspeople of Uhniv, who even in the times of the princes were engaged in various trades, such as boot-making, tannery, pottery and the like, were united in guilds at the very beginning of Uhniv's existence. The first written records on guilds are dated from 1803, and even more detailed information on the guilds was recorded from 1876-1930. We find, for example, that the executive boards of the guilds held their annual meetings on Corpus Christi day, at which new boards were elected consisting of the following: the master of the guild, the second master, four "table brothers" and a "brother treasurer." The election took place in the house of the master of the guild, after a solemn Mass in the church, and after the election the guild's trunk (containing documents and money) was transferred to the house of the new master, where a social was held.

The guild's treasury came from dues contributed by member-brothers, as for example, a tax for acceptance of a pupil for training; a tax for the release of an apprentice and his appointment to the independent status of artisan, and various fines. The treasury of the guild was controlled by the burgomaster, and sometimes by the **dominium**, or the master of Uhniv. The training of an artisan took from two to four years. During the training period a boy was under the care of the master who was entrusted with teaching him a new metier, for example, to make a pair of boots, a sheepskin coat, a barrel, and the like. When a boy was released to become an apprentice, he was nominated a "younger brother" of the guild. After his release such an apprentice worked under different masters, very often in various parts of the country, until finally he established his own shop or took over his father's.

Characteristics of guild members were exemplary social behavior, humanity and civility, a result of stern discipline. "Brothers" were obligated to respect the officers of the guild, to live an

exemplary life and conduct themselves properly, especially during the meetings of the guild. The open trunk of the guild during the meeting was a symbol of obedience and discipline. It was strictly forbidden to argue or engage in fist fights. Minutes of the meetings and consultations were taken by the sexton (**bacca-laureate**), if the officers of the guild were illiterate. For infringement of social discipline or the statutes of the guild, or for insulting an officer of the guild, a trial was held and the guilty member was subjected to fines or even to corporal punishment; sometimes a guilty member was condemned to make 200 deep bows in church or buy a pound of wax for the altar of the "brothers."

When, in 1869, an artisan society in Uhniv was chartered in which all artisans were compelled to become members, the ancient guilds began to decline. But the tradition of the guilds remained, and up to the time of World War II this association was referred to as a "guild of artisans," and some artisans observed their own "holidays," as for instance, shoemakers on St. Nicholas Day and furriers on Holy Ghost Day.

Theodore Reshetylo: "Welfare Foundations in Uhniv"

Among the first foundations was that of **Stepan and Pelagia Zhukovsky**, a childless couple. Initially they owned a butcher shop, but eventually they switched to the cattle and lumber trade and became quite wealthy, with assets of 280,000 Austrian **kronen** (\$56,000.00). Upon the suggestion of the local Ukrainian priest, Rev. Ivan Biretsky, they began contributing substantial sums to various benefits and welfare causes and eventually established three foundations: a) a church foundation; b) a dormitory and c) a relief fund for the needy. At their expense the local Ukrainian church was expanded and remodelled in 1855-1857. In 1872 they built a "Dormitory for Ruthenian Students," which consisted of two large halls and living quarters for the administrator. The dormitory was designated for the boys of Uhniv, and above all, for relatives of the Zhukovsky family. The boys, pupils of the third and fourth grade of the public school, lived in one of the halls, while in the other they received instruction; there, too, parish meetings and choir rehearsals took place. The boys were taught and helped with their school lessons, church singing and the reading of the Cyrillic alphabet. All those boys who went to a **gymnasium** (high school) received a scholarship of 120

kronen a year during the four junior years at the **gymnasium**. One of the best known administrators of the dormitory was Theodore Fedynsky from Mosty Velyki. He not only supervised the dormitory but helped the pupils with their lessons, taught them the art of singing and conducted the church choir.

The third type of foundation was the fund for the poor, which provided financial relief for the needy of the city, especially before Christmas and Easter.

In addition to their monetary donations, the Zhukovskys also left a part of their real property to the church and the dormitory, including arable fields and meadows. After World War I, when the assets of the Zhukovskys were devaluated, the dormitory was transformed (in 1924) into a convent for Ukrainian Catholic nuns.

Stepan Zhukovsky died in 1875 and his wife Pelagia in 1879; both were buried in a chapel which they had had erected at the local cemetery.

In addition to the Zhukovskys, other philanthropists in Uhniv were Maxim Lysiak who willed his entire estate for the erection of a church belfry, and another benefactor, Flisovsky, who erected a stone house as a shelter for the poor and needy.

Stepan Bozhyk: "History of Schools in Uhniv"

The first mention about the founding of a school in Uhniv by the proprietor of the city, Sigismond from Radzanov, dates back to 1470. Initially it was a parochial school under the auspices of the Roman Catholic pastors. During the XVIth, XVIIth and XVIIIth centuries it had a Polish character, and only in 1804 did the Ukrainians of Uhniv demand that the school become Ukrainian. At that time the city administration shared the supervision of the school with the church brotherhood. From the beginning of the Austrian rule the supervision of schools was entrusted to the Roman Catholic pastor, while the Roman Catholic dean of Zhovkva was school inspector.

At the end of the 1850's Ukrainian citizens, led by Rev. Ivan Biretsky, succeeded in transferring the supervision of the schools to the Greek Catholic consistory in Peremyshl, inasmuch as the Ukrainian population was in the majority in the city. In 1869 a school council was established which was placed under the directorship of Stepan Zhukovsky. But the Roman Catholic pastor, Motyl, succeeded in convincing the Polish owners of Uhniv to establish a girls school, which was entrusted to the Polish Felician

Sisters. The three-grade boys school was located in the school building, while the girls school was in the Felician Sisters' convent.

The beginning of the 1890's saw increasing attacks by the Polish administration against the Ukrainian school, and the struggle of the Ukrainians for control of the schools lasted for many decades. The Polish city administration and the Roman Catholic pastor succeeded in carrying out of their policies to the extent that in 1913-1914 the fuel quotas destined for the Ukrainian city school were divided between the Ukrainian school and the Polish girls school of the Felician Sisters. This situation lasted until the end of World War I, during which both schools were occupied by troops of the warring armies, and teaching was irregular and sporadic.

In the years of 1918-1919 during the Ukrainian-Polish war both schools were closed. In July of 1919, after the retreat of the Ukrainian armies, the Polish administration introduced the Polish language into both schools, and the protests of the Ukrainian citizens of Uhniv were to no avail. A plebiscite, held on March 27, 1925 for the restitution of the Ukrainian language in the city school, was falsified for the benefit of the Polish minority. On January 22, 1926 the Ukrainians made a protest to the Ministry of Religious Denominations and Public Instruction in Warsaw, but without positive results for the Ukrainians; another plebiscite, held in December, 1932 for the Ukrainian language was also unsuccessful, thus the Polish language in the schools of Uhniv was official until September, 1939.

Among the more outstanding teachers in the Uhniv schools were: Justin Tytla until 1885; Jan Mirkowski, a Pole born in Uhniv; Mykhailo Tuz from 1899 to 1901; Karol Chlamtacz, Karol Gottfried, Mykhailo Korchynsky — all in the 1930's; in the school of the Felician Sisters: Franciszka Stoyalowska to 1872; Beatrice Schanbe to 1899; Tekla Bleshchynska to 1904; Dyzmaza Grabowska to 1921; Cecylla Kabluk from 1921-1939.

Religion was taught by the priests of the Greek Catholic and Roman Catholic rites.

From 1889 to 1899 there existed in Uhniv a successfully developed professional shoemakers school, which was established by Alexander Celevych and supported by the County School Council. Over 127 highly trained shoemakers graduated from the school. But when Alexander Celevych was sent to Vienna for special technical courses and when upon his return he was sent to organize

shoemaker schools throughout Galicia, the Uhniv school declined, especially under Burgomaster Heller's administration (1900). The school existed until 1918, but was not as well attended nor was it as prosperous as in previous years.

In the years 1939-1941, during the first occupation of Western Ukraine by the Soviet Union, there existed in Uhniv a state school of the 10-grade type. In the years 1941-1944 the school was transformed into a 6-grade public school with both the Ukrainian and Polish languages. In 1944, when Uhniv and the entire Western Ukraine was made part of the Ukrainian Soviet Socialist Republic, a 10-grade school with the Ukrainian language was again reintroduced.

CHAPTER THREE

WORLD WAR I AND UHNIV

Theodore Reshetylo: "Uhniv During World War I" (War Events, Cultural, Social and Economic Relations)

The assassination of Franz Ferdinand, Austrian heir to the throne, on June 28, 1914 in Sarajevo, which caused the outbreak of World War I, made a lasting impression on the author, then a 12-year-old boy. In July, 1914, after the announcement of the general mobilization, all the young able-bodied men were called to arms, while the older men were mobilized in the so-called **Land-sturm** (relief and reserve troops), or to service in the **gendarmérie** and other auxiliary services. The father of the author was in the latter category. The civilian population lived in anxiety and uncertainty and engaged in spreading fantastic rumors, inasmuch as Uhniv was only about 12 kilometers from the Austro-Russian border. The fear and anxiety were intensified with the arrest of the local Greek Catholic pastor, Rev. Vasyl Romanovsky, who was suspected of pro-Russian sympathies, and who was deported to Talerhof in Syria, from which he was released in 1916 (he died in Vienna in 1917). The fear and uncertainty increased in the town, when at the beginning of August, 1914, the body of a Russian officer killed at the front was brought in to Uhniv, and when subsequently Austrian engineers began digging defense trenches outside the town and cutting down the willows along the road from Uhniv to Zastavia. It was then that the citizens of Uhniv saw for the first time a military plane in flight.

In the middle of August the first encounter between the Austrian and Russian troops took place not far from Uhniv, during

which there were casualties on both sides, and after which the Austrian troops brought in several Russian war prisoners. They appeared to be somewhat healthier and wore uniforms more adaptable to the terrain than those worn by the Austrian troops. Among the first war casualties near Uhniv was the son of a Hungarian general and the son of General Konrad von Hetzendorf, chief of staff of the Austrian army.

At the end of August the Austrian troops began retreating and after fierce battles which lasted several days, the Russian army finally entered Uhniv and continued its drive westward. Soldiers of the Russian army were friendly and talkative and bragged about the "imminent fall" of Vienna. Among the Russian soldiers there were many Ukrainians who were extremely friendly toward the Ukrainian population, proudly spoke Ukrainian and asked for Ukrainian books, especially for Shevchenko's *Kobzar*. In general, the Russian troops which passed through Uhniv were friendly toward the local population and helped the latter with various food articles, selling them at a very low price.

At the beginning of 1915, especially after the fall of the fortress of Peremyshl, the Russian army captured many Austrian and German troops, who were sent East through the Ukrainian villages to demonstrate the alleged superiority of the Russian army. Inasmuch as these Austrian and German war prisoners were not strictly guarded, many of them escaped and hid in the countryside. But soon the Austro-German offensive threw back the Russian troops and on June 15, 1915 the German troops recaptured Uhniv. During the bombardment of the Russian positions by the German artillery the southern part of Uhniv was destroyed and two towers of the Roman Catholic Church were knocked down.

A few weeks later the Austrian army took over the administration of Eastern Galicia from the Germans and life seemed to return to some degree of normalcy. The schools in Uhniv were reopened, but only about 35 children were able to attend. Some Ukrainian social and cultural organizations and societies resumed their activities, but the cholera epidemic which broke out in July of 1915 took about 150 lives in Uhniv, impeding thus any further activities at that time.

Life became more difficult later on as the war was protracted and the population suffered from lack of food, clothing, fuel and other articles of prime necessity.

Mention also should be made of the hanging of two Ukrainian women in Uhniv by the Hungarian army because they called themselves *rusyny* (Ruthenians).

Ukrainian inhabitants of Uhniv, as well as those of other areas of Eastern Galicia, who were mobilized into the Austrian army, had ample opportunity to see other countries and peoples, their culture and social and economic conditions. They compared what they saw with their own political situation, and fortified their opposition to and hatred of the Austrian regime and Russian despotism. The Russian revolution of 1917 even more broadly widened the horizons of the Ukrainians in Galicia who were openly preparing for the realization of their national ideals in the form of a free and independent Ukrainian state.

The signing of the Treaty of Brest-Litovsk by the Ukrainian Central Rada with the Central Powers greatly encouraged the Ukrainians of Galicia in their hopes and expectations, and their thoughts were centered on Kiev, the capital of the free Ukrainian state.

The proclamation of the independence of Western Ukraine on November 1, 1918 was the practical opportunity toward the realization and fulfillment of the dreams of Ukrainians in Eastern Galicia to have their freedom and independence, which they thought should be strengthened and solidified by uniting Western Ukraine with the Ukrainian state, with the seat in Kiev.

In Chapter IV, on the liberation struggle in Uhniv and its vicinity in the years 1918-1919, there is discussed in two articles the participation of the Uhniv Ukrainians against the Polish army in its war against the Western Ukrainian National Republic, and their part in the union of Western Ukraine with Eastern Ukraine.

In the article, "First Days of November 1918," Korniylo Celevych describes some moments of deliberation by the Ukrainian Military Administration in the National Home in Lviv at the end of October, 1918. Upon receiving instructions about taking over the government from the Austrian administration, the author of the article, along with other Uhnivites, started on his way home. But because of the irregularity of the railroad schedule, on account of the military upheavals, they reached Uhniv after five days. Upon arriving they learned that the administration of the city was already in Ukrainian hands, the transition of authority being effectuated by a handful of patriotic citizens of Uhniv. The

police duty was being performed by the youth, many of them pupils of the Uhniv high schools.

Another article, "The Uhniv Region in the Liberation Struggle for the Ukrainian State," by Hryts Saliuk, describes the general background of the formation of the Ukrainian authority in Uhniv, both military and civilian, and the establishment of the "IVth Uhniv Brigade" and its joyful and less joyful escapades across the Zbruch River, including the fate of its officers.

Michael Dorosh, in his article, "Organization of the Uhniv Cavalry," narrates the history of the cavalry detachment, which subsequently became an important part of the army and served as a supporting arm of the regular infantry and cavalry units of the Ukrainian army. The commander of this unit, organized at the end of November, was Lt. Michael Palushok, and his adjutant was Michael Dorosh, the author of the article, who was a non-commissioned officer. The unit comprised 49 cavalymen. Furthermore, the author dwells on the activity of the unit in Uhniv and its integration in April, 1919, with the cavalry unit formed in Kaminka Strumilova. He also tells about the establishment of the first cavalry squadron of the Galician Corps under the command of Michael Panas, its retreat beyond the Zbruch River, and its inclusion into the Second Galician Infantry Regiment under the command of Mykola Arkas, and its disarmament and internment by the Polish troops in a camp in Proskuriv, in Eastern Ukraine. The article includes the names and places of birth of soldiers of the First Cavalry Squadron in Uhniv.

In the article, "Lt. Ivan Pushkar, First Ukrainian Commander of the Uhniv District," Dmytro Brechka gives a portrayal of his schoolmate of *gymnasium* years, Ivan Pushkar, born in the village of Verbytsia. Ivan Pushkar, even in his early youth was noted for his diligence, industriousness, integrity and sociability. After graduating from the *gymnasium* he registered at the Medical Faculty at the University of Lviv, but in the first days of November, 1918 he was ordered to organize Ukrainian armed units in Uhniv, which he did by mobilizing able-bodied men in Uhniv and its county and forming a company under the command of Lt. Dmytro Brechka. This company and other military units organized by him were placed in the villages west of Uhniv. These units defended that part of the front until the end of January, 1919. When on January 6, 1919 Ivan Pushkar died tragically and was buried in his native village of Verbytsia, the command of the

unit, now transformed into a battalion, was assumed by Lt. Semen Trusevych. This battalion, strengthened by the Hutsul Battalion under the command of Captain Stafiniak, became the nucleus of the "IXth Uhniv Brigade," which defended Uhniv to the end of January, 1919. Reorganized in the spring of 1919 into the "IXth Belz Brigade," under the command of Captain Bohuslav Shashkevych of Poltava, it shared the good and bad days of the Ukrainian Galician Army — in its retreat to Chortkiv, the Chortkiv offensive, the crossing of the Zbruch River, the ill-fated "rectangle of death," the alliance with the Bolsheviks and that with Denikin, until the liquidation of the Ukrainian Galician Army and internment of its officers by the Poles in the camp of Tuchola in Pomerania.

In another article, "The Fiercest Battle of Uhniv," Andrew Shustykevych describes the fiercest battle which took place on January 21, 1919 and which stopped a strong assault of the Polish army for several days. Yaroslav Chubaty completes the article with his own memoirs about the important participation of the Kolomea Battalion in that battle.

Ivan Okolot in his "A Battery Commander's Memoirs of Military Events on the Uhniv Sector" depicts the important role played by the only Ukrainian artillery battery in Uhniv, which effectively and successfully supported infantry operations on the various sectors of the Uhniv front, and as a result was very popular with the locals Ukrainians.

Two other articles, "On the Path of Glory of the IXth Brigade of the Ukrainian Galician Army" by Stepan Bozhyk and "Reminiscences of the Ukrainian-Polish War in Uhniv" by Theodore Reshetylo, encompass the entirety of the liberation struggle in Uhniv. Although in these articles the subject matter is the same, the articles are by no means identical.

Stepan Bozhyk produces, in chronological order, all the events which took place between November 1, 1918 and January 31, 1919, which for the most part are connected with the operations of the "IXth Uhniv Brigade" of the Ukrainian Galician Army. On the other hand, Theodore Reshetylo covers the same period of time not only from the viewpoint of military operations, but also extends his narrative to the civilian life as well. Both articles present the facts objectively.

The memoirs of Theodore Reshetylo begin with the rumors about the imminent fall of Austria at the end of October, 1918,

which were widely circulated among the population of the city, especially among the students. When the news of the collapse of the Austro-Hungarian empire became known, a group of older citizens — Rev. Alexander Govda, Lt. Semen Trusevych, Rev. Mark Gil, Judge Pechersky, Ivan Rudasevych and Yakiv Skrypchuk — and five students — Hryn Khytren, Volodymyr Petryshyn, Nestor Bilyk, Theodore Reshetylo and Hryn Onyshkevych — met on November 1, 1918 in the "Prosvita" building and decided to take over the authority in Uhniv and its region from the Austrian army command. On the morning of November 2nd a group of students and older citizens, under the leadership of Lt. Semen Trusevych, took over the authority from the commandant of the Austrian garrison and police, as well as an ammunition depot in Zastavia.

After the first moments of triumph the task of heavy responsibility followed with the urgent necessity for organizing the administrative apparatus, recruitment of military units, establishing a telephone network and a defense against the attacks of the Polish troops endeavoring to seize the railroads connecting the cities of Yaroslav, Rava Ruska, Uhniv, Belz and Sokal. The organization of the army and administration took almost the entire month of November. At the end of November regular army companies were established, which were called, at first, the "Uhniv Brigade" and later on, the "Belz Brigade." After the tragic death of Ivan Pushkar, the first commander of the brigade, the command of the brigade was taken over by Stepan Vaskan of Bukovina, who was killed on January 21, 1919 in the battle for Uhniv. Then the command of the brigade was assumed by Captain Bohuslav Shashkevych, who led the unit until the retreat to Kaminka Strumilova and across the Zbruch River. Although the Uhniv unit was reinforced by the Kolomeya Battalion, the unit was unable to stop the attacks of the Polish troops, numerically superior and better equipped, which attacked from the areas of Lubachiv, Tomashiv and Rava and tried to break into Lviv. Uhniv formed a wedge amidst the areas seized by the Poles in December, 1918. The lack of troops as well as their inadequate equipment enabled the Poles to press their attacks with ever stronger intensity and gradually occupy the Uhniv county territory. Thus, despite the fierce resistance and counterattacks by the Ukrainian troops Uhniv was taken, first on January 21, 1919, and then again finally on January 29, 1919. The Ukrainian military command

and civil administration under the leadership of Dr. Lubomyr Okhrymowych was forced to abandon the city.

The failure of the Ukrainian military and civilian authority in Uhniv is critically appraised by the author, who, from the perspective of forty years, reveals some errors and shortcomings of the Ukrainian civil and military administration. In general, the author underscores the lack of experience in commanding the military units, and also the facts that the Ukrainian army in Galicia had but little military preparedness and inadequate military resources.

The author of the article, as a 17-year boy, was an army telephone operator, keeping that post until the retreat of the Ukrainian army from Uhniv. Later on he joined the military group from Kaminka Strumilova and along with it and with the reorganized units of the "Uhniv Brigade" he went to Ternopil, where in November, 1919 he was a victim of a typhus epidemic and was placed in an army hospital. He was captured, along with other hospital inmates, by Polish troops and became a prisoner of war, and after spending several months in a Polish POW camp in Dombie and Strzalkow he returned home in 1920.

In the article, "County Commissariat of Rava Ruska with Headquarters in Uhniv," Volodymyr Petryshyn narrates the history of this institution, organized in the first days of November, 1918, with all its branches and subdivisions which existed during the Austrian regime. The "Commissariat" was headed first by Dr. Mykola Chaykovsky, son of the well-known Ukrainian writer, Andrey Chaykovsky, and subsequently by Dr. Lubomyr Okhrymowych. Because of the penetration by Polish troops at the end of November, 1918 into the area between Rava Ruska and Uhniv, the "County Commissariat" was evacuated from Rava Ruska to Uhniv, where it remained until January 26, 1919. This institution, which had its branch in Nemyriv, recruited young men into the army, provided the population with food articles and maintained law and order in the entire county. Dr. Okhrymowych, a man of great ability and integrity, as well as a man with unlimited energy and resources, was able to keep order until the very last days of the Ukrainian authority in Uhniv. With the retreat of the Ukrainian army eastward, the "Commissariat" likewise had to move to the East, but in June, 1919 it was dissolved in Chortkiv.

In two articles, "How the Cult of War Dead Developed in Uhniv" by Rev. Vasyi Gumovsky and "Soldiers' Graves in Uhniv"

by Volodymyr Petryshyn, there is detailed information on the honoring of the Ukrainian war dead in Uhniv and its vicinity. The care of the war graves was entrusted to the "Society for the Care of War Graves," a national Ukrainian organization, a branch of which was founded in Uhniv in 1921. Every year on Pentecost Sunday (*zeleni sviata*) a procession marched to the Ukrainian war cemetery in Uhniv and Kariv and a similar one went to the cemetery in Verbytsia in the summer, where Masses were celebrated and patriotic sermons were delivered by the clergy. The Uhniv branch of the "Society for the Care of War Graves" prepared a marble plaque with the names of twenty citizens of Uhniv who died in the defense of their country in the years 1918-1920. The Polish authorities, however, forbade the branch to immure the plaque on the wall of the local Ukrainian Catholic Church. These religious and patriotic manifestations of the Ukrainian population on the graves of the Ukrainian war heroes were especially ruthlessly persecuted by the Polish government which saw in them the cultivation of Ukrainian patriotism and aspiration for the independence of Ukraine.

CHAPTER FIVE

UNDER POLAND, UNDER THE BOLSHEVIKS AND THE GERMANS

This Chapter contains several articles, written mostly by Volodymyr Petryshyn, which deal with the history of Uhniv between the two World Wars, during World War II and afterwards.

The major part of the history is devoted to the national and cultural development of the Ukrainian population under the 20-year domination of Poland whose government endeavored at all cost to impede and prohibit this development. The Polish administration tried hard to break the resistance of the Ukrainians which they demonstrated by refusing to take part in the elections to the Polish Parliament (*Sejm*) in 1922; the Ukrainians by refusing to vote wanted to deny the right of the Poles to hold elections in the Ukrainian territory. The harsh and irresponsible policy of the Polish government evoked mass resistance on the part of the Ukrainian people, and caused the establishment of a secret and underground revolutionary organizations, the UVO (Ukrainian Military Organization) and the OUN (Organization of Ukrainian Nationalists), which resulted in many arrests of Ukrainian citizens in Uhniv and vicinity, three of whom were placed in

the dread concentration camp of Bereza Kartuska, established by the Polish government for the incarceration of rebellious Ukrainians. But despite mistreatment and persecution by the Polish government, Ukrainian social and religious organizations prospered, and Ukrainian leaders were able to educate the citizens of Uhniv in a truly Ukrainian patriotic spirit.

With the outbreak of World War II, as a result of the Hitler-Stalin agreement, Uhniv was annexed along with the rest of Western Ukraine by the Soviet Union, and was incorporated into the Ukrainian Soviet Socialist Republic. The German-Soviet frontier ran along the Solokia River, which made Zastavia a part of the Government General of Poland.

For the inhabitants of Uhniv these were times of fear and anxiety. The Bolsheviks closed down all Ukrainian cultural and social organizations, except the cooperatives, and deported seven Ukrainian families from Uhniv to Kazakhstan. In 1941 they arrested 11 Ukrainians in the city, of which number only two escaped with their lives. The Russians also took a number of young men into the Soviet army and imposed heavy taxation upon the citizens in both foodstuffs and money.

There was no fighting in Uhniv at the outbreak of the German-Soviet war in June 1941, inasmuch as the Soviet troops withdrew rapidly before the advancing German army.

The Germans began their rule in Uhniv by executing 12 persons (both Christians and Jews), for their alleged communist sympathies. German soldiers pillaged the local cooperative and the County Union of Cooperatives and the new Nazi administration placed all Jews in a special ghetto. The Germans also imposed heavy contingents of food, cattle fodder and animals upon the population. Although the Germans allowed the Ukrainians to reopen some of their organizations and associations, these functioned on a rather limited scale.

The harsh and inhuman treatment of the Ukrainian population by the Nazis soon engendered mass resistance and opposition, which culminated in the establishment of the Ukrainian Insurgent Army (UPA) and the Polish Home Army (AK). In 1943-1944 the UPA occupied the entire Uhniv area and waged regular warfare against the Nazi occupation forces. The activities of the UPA continued successfully after the collapse of Germany, as this Ukrainian underground resistance force conducted its guerrilla warfare against the Soviet occupation. German arms and

ammunition captured by the UPA were now being used against the Bolsheviks, while food and other supplies were provided by the Ukrainian population which wholeheartedly supported the UPA.

In another article, "Uhniv in the Hands of the UPA," Sophia Tesliuk describes how Uhniv was occupied on Easter of 1944 by the UPA units amid the enthusiastic joy of the Ukrainian population. For several weeks Uhniv was under the UPA administration and the armed units which defended the civilian population against attacks by the German occupation troops and the Polish Home Army.

In his article, "My Experiences in Uhniv in the Years 1944-1946," Rev. Yuriy Mentsinsky, who took over the administration of the Uhniv deanery and the local parish after the departure of Rev. Alexander Treshnevsky, describes his experiences under the Polish communist regime. In the fall of 1945 he succeeded in reaching Peremyshl and personally reporting to Bishop Josaphat Kotsylovsky on the status of the Ukrainian Catholic parish in Uhniv. When in the spring of 1946 the Polish communist government began the forceful repatriation of the Ukrainians under its control to the Ukrainian Soviet Socialist Republic, both the Ukrainian population and the clergy suffered untold persecution and oppression at the hands of the Polish military administration and the police. All the property assets of the churches and individual citizens were confiscated, while the churches were transformed into warehouses and storage places. In 1947 the remnants of the Ukrainian population from Uhniv were deported by the Poles to Silesia and Pomerania, while all Ukrainian Catholic priests from Uhniv and its area were either deported or jailed by the Polish communist government, and a number of them died in prison. In 1951, on the basis of a Soviet-Polish treaty, Uhniv was restored to the Ukrainian Soviet Socialist Republic, but it is doubtful whether any of the former citizens of Uhniv returned from their exile.

Chapter VI contains articles by Volodymyr Petryshyn, Mykola Petryshyn and Theodore Reshetylo dealing with the social, economic and cultural conditions in Uhniv prior to World War II.

In their everyday life the Ukrainians of Uhniv, who constituted a majority over the Polish and Jewish population, were in general religious and industrious people. They attended Mass regularly on Sundays and holidays and sang in the church choir, which was under the direction, first, of Theodore Fedynsky and

later under Ivan Gumovsky. Most of the townsfolk of Uhniv owned their own land on which they raised farm products and a number of them were occupied in various trades and skills (shoe-making, tanning, carpentry and the like), and economically they were well off under prevailing conditions. There were, of course, poor families and a few rich ones (the Zhukovskys, the Kaminskys, the Gumovskys, the Trusevyches and others). Since the middle of the XIX century the townsfolk of Uhniv had been sending their children to high schools and universities, and at least 180 priests and about the same number of professional men came from Uhniv within half a century.

As far as the homes in Uhniv were concerned, they were built on the same pattern as the peasants' houses in the neighboring areas. Houses were covered first with straw and in later years with tin. The average living quarter consisted of a large living room (*svitlytsia*), a hall, a small room and a pantry. In the living room there was a large table, a long bench under the wall and several chairs; in the opposite corner there stood a large bed with a canopy. Against the wall between the hall door and the window there was a large sideboard for dishes and under the ceiling there was a large shelf, where prayer books and other books were placed. In still another corner, between the hall, the living room and the small room there was a huge stove, and in the fourth corner there stood a large trunk. Across the hall was the pantry, in which all food articles, thrashed grain, vegetables and clothing were stored. Under the pantry there was a cellar, connected by a stair going from the hall. The houses were clean; the walls were painted with white lime, and the living room as well as the smaller room had wooden floors which were washed every week.

The style of dress in Uhniv was rather unique in the whole of Galicia. The men's apparel consisted of a linen shirt with open collar, trousers of dark cloth, a vest and a frock coat, and high boots made of leather. In the summer the men wore a light broadcloth coat, while in the winter they wore a heavy one, lined with sheepskin of grey or dark color, and a sheepskin hat of the same color.

The women's dress consisted of a linen blouse, also with an open collar, a wide skirt with pleats and a dressy apron; in addition, women also wore a blouse (*katsabaika*) and a jacket (*kaftanik*) in the summer, and a jacket lined with sheepskin in the

winter. The women's headdress was a large Turkish kerchief, tied into a fancy knot; in the winter time women wore high boots and in the summer low shoes. They also wore large belts and from 3 to 12 strings of original coral beads with coins (*dukaches*).

Most of the womenfolk took care of the household chores, such as laundry, cooking and baking; they also tended the cattle and poultry, while the men worked in the fields and performed heavier chores around the house as well. The richer townspeople hired seasonal workers from the neighboring villages to work on the fields. The constant parcelling of land and deforestation of woodlands resulted in an eventual impoverishment of those who lived from agriculture, and many of them had to engage in trade or emigrate to the United States and Canada.

In the article, "The Uhniv Shoemakers and Their Boots," Ivan Onyshkevych tells how shoemakers tanned their leather in an oak rind, which they gathered in the forests of Kariv, Pid-dubtsi and Verbytsia. The process of tanning involved the soaking of the leather in the river and in barrels filled with lime and boiling the suds made of the oak rind. One shoemaker could manufacture at least 4 pairs of high boots from the hide of a bull. High boots with wide heels were known as "boots on the moon" ("*na misiatsiakh*"). Having manufactured 30 to 40 pairs of boots, two or more shoemakers marketed them in various towns and cities, such as Rava Ruska, Zhovkva, Belz, Sokal, Mosty Velyki, Kulykiv, Yaniv, Yavoriv, Horodok, Rudky, Komarno, Uhniv, Ulashkivtsi, and even went to Bukovina or across the Russian border to Tomashiv and Zamost. But a few years before the outbreak of World War II the shoe-making industry in Uhniv began to decline because of the limited modern factory facilities and because of the lack of modern processes, despite the fact that a good shoe-making school existed in Uhniv.

Every Thursday there was held in Uhniv a fair or market to which peasants from the neighboring villages came to sell their products, such as calves, sheep and pigs and to buy merchandise they needed for their households. Jews retailed most of the consumer goods.

Theodore Reshetylo, in his article, "Hygiene and Health in Uhniv and Its Vicinity," discusses the health problems of the Uhniv population. Although the inhabitants of Uhniv kept their houses clean and followed the rules of personal hygiene as well, cases of epidemics were frequent, especially those of tuberculosis.

This was due mainly to the marshlands producing malaria-bearing mosquitoes and also due to the lack of canalization. The general lack of hospitals and clinic facilities contributed to the great mortality rate. Also there was malnutrition, especially among the high school youth.

In another article, "Church Brotherhoods," Theodore Reshetlyo narrates the history of the Ukrainian church brotherhoods, which existed for several centuries, and were administered under their traditional laws and customs. The brotherhood was divided into a senior and junior section. The former took care of the church, helped the pastors in building churches and other parish buildings, as well as in raising funds for the church. The junior brotherhood was charged with the upkeep of the church, while the junior sisterhood saw to it that the interior of the church was decorated. The special pride of the junior brotherhood were the long (a meter and a half) wooden candle-holders, which were carried by the young men during processions or other ceremonies of the church.

Still another article by Theodore Reshetlyo, entitled, "Uhniv and the Schools," is devoted to the national and cultural relations in Uhniv and is a sort of complement to the articles by S. Bozhyk on the cultural development in the XXth century, and especially on relations in schools. Although the townspeople of Uhniv encountered great material difficulties, they succeeded in sending their children to high schools and universities, as a result of which over 300 professional men and women came out of Uhniv in this century and about the same number of professionals came from the region of Uhniv.

Yakiv Styrko in his article, "Physical Culture in Uhniv," describes how the Ukrainians in Uhniv engaged in all kinds of sports and physical culture. The beginning of their sports activities dates back to the early part of the XXth century, but sports reached their highest development between the two World Wars. Especially well and intensively developed were such sports as soccer, volley ball (among both the boys and girls) and skiing. High school and university students from Uhniv introduced sport games to the village youth of the Uhniv area as well. These sport activities contributed not only to the physical conditioning of the youth, but also developed a spirit of fair play, sportsmanship and national consciousness as well.

The customs and habits of the Uhnivites are described by Mykola Petryshyn in the article, entitled, "Customs and Habits in Uhniv." In general, the townspeople of Uhniv were deeply attached to their ancestral customs, especially in the matter of preserving their own traditions connected with the observance of Christmas, Epiphany, Easter and the Pentecost holidays. They also held many social events which had been observed by the previous generations; these included social evenings (St. Andrew's), harvest festivals and the like.

Mykola and Maria Petryshyn, in their article, "Wedding in Uhniv," describe what was one of the most picturesque of all the Ukrainian folk mores: the wedding. The ceremony began with the betrothal of the young couple. After the announcement in the church and prior to the wedding they went to confession and Holy Communion on Sunday. Afterward the betrothed couple visited their relatives and friends and asked their blessing and invited them to the wedding. On Sunday night a dance was held in the home of the young man, from where the guests went to the house of the maid of honor, where married women were making a floral wreath; the wreath had to be "bought." At the same time the guests had to "buy" a bouquet for the bridegroom, too. On Monday morning the guests gathered at the bridegroom's house, attired in festive dress, from where they went to the house of the bride, where *zasidachi* (young boys) "defended" the bride and only upon receiving a "ransom" would they release the bride to the groom. Then, amid singing, the bridesmaids unbraided the bride's tresses and placed a wreath on her head. The best man then delivered three wedding orations replete with references to the religious and moral life and respect for the parents. Then the entire procession went to the church and the priest wed the couple, whereupon all went to the house of the bridegroom, where the newly-weds were toasted with wine and bread. There a luncheon was served and the guests were entertained and danced to the lively music. Afterwards the entire wedding company went to the house of the bride, where the wedding dinner was served and the ceremony continued, to the accompaniment of music, into the small hours of the morning. On Tuesday noon the bride was taken to the church, where a special hood was placed on her head, and upon returning to her home it was taken off by the matron of honor, who in turn placed a kerchief on the bride's head. Subsequently, the bride danced with all the men invited to the wed-

ding. Then, a cap, worn by married women, was placed on the bride's head, and the entire wedding company proceeded to the house of the bridegroom, where his parents greeted the newlyweds as a full-fledged married couple and a dinner was served to the guests by the new couple; thereafter there was dancing. Before World War I, three days after the wedding, another ceremony, the so-called **popravyny**, was held. But between World War I and World War II weddings in Uhniv were much more modest and usually lasted only one day.

All religious holidays were strictly observed by the townspeople of Uhniv. The Christmas holidays began with the pre-Christmas lent (**pylypivka**), during which no meat was consumed. Lent was very strictly observed; no meat dishes, no dances or any other public gatherings. The Holy Supper (**sviata vechera**) consisted of 12 meatless dishes and without milk. Christmas lasted three days, during which, after Mass, there were visits by family and relatives, and caroling by groups of young boys and girls, and by the older people.

On New Year's day children visited every house with wishes for a "Happy and Prosperous New Year." On Epiphany Day a solemn "blessing of water" took place on the lake, on which a huge cross from ice and decorated with pine branches was prepared. During the religious celebration held on the lake, the powerful church choir sang Christmas carols. Starting the same day the priest visited every household to bless it with "holy water." Both the townspeople and peasants decorated the windows of their houses with crosses made of straw.

The Easter season also began with the observance of lent and special Masses and services. During Easter Week all houses were whitened and cleaned. On Maundy Thursday there were services dedicated to the suffering and passion of Christ, while on Good Friday special vespers were held, and Christ's tomb (**plashchanytsia**) was prepared and psalms were sung. There was no ringing of the church bells on Good Friday. On Saturday the church was cleaned and decorated while housewives were busy preparing meats and (**paska**) (an Easter bread) and a special bread of Uhniv, known as **bartukh**. The blessing of the **paska** usually took place in individual homes or on the church square on Saturday afternoon. In the evening Resurrection services were held, and on Easter Sunday a Resurrection Mass, after which families held their Easter dinner. During the entire three days of the Easter holiday

boys and girls played around the church and performed beautiful Ukrainian Easter games, *hahilky*. On Eastern Monday a church procession went to the local cemetery, where Mass was held for the dead.

On Ascension Day there was held in Uhniv a church festival, known as *vidpust*, to which many people from the neighboring villages came.

On Pentecost Sunday all houses in Uhniv were decorated with greenery and all floors in the house were covered with bulrush (*shuvar*); on the second day of Pentecost a church procession went to the cemetery again; after World War I special masses were celebrated on the graves of Ukrainian war heroes who died in the defense of Uhniv.

In addition to the articles by Mykola Petryshyn and Theodore Reshetylo on these holidays, the article of Volodymyr Kryvokulsky, written in the local vernacular, dwells on the observance of Epiphany and Easter in Uhniv, and the article of Irene Gurgula on the straw crosses, with which house windows were decorated on Epiphany.

In the article, "The Language of Uhniv," Prof. Vasyl Lew discusses the local dialect of the Uhnivites. According to outstanding Ukrainian philologists, such as Ivan Zilynsky, Vsevolod Hantsov, Olena Kurylo, Kost Kisilevsky and others, the dialect spoken in Uhniv belongs to the Southwestern dialect, while Ivan Verkh-ratsky considers it to be a part of the dialect of the Batiuks. In contrast to the dialect of the neighboring villages the language of the Uhnivites was distinguished by a larger quantity of words, created phonetically and morphologically under the Polish influence. This phenomenon was rather common for many cities and towns of Galicia. The Uhniv vocabulary, based on the dialect of the Batiuks, was especially used in every-day life, particularly in the household parlance. In addition, it also contains masculine and feminine names used in parlance according to local circumstances, and also some family names which characterize the local usage and habits and reflect the characteristics of the dialect of the Batiuks.

In another article, "The Uhniv Folklore," Dr. Vasyl Lew discusses the Ukrainian folklore on the basis of ample material gathered in Uhniv. The folklore of Uhniv is expressed in various customs and habits, in church observances and family life, in social games and the like. Among the most significant features of

the Uhniv folklore belong the Uhniv **hahilky**, or Easter games, known as **zazuli** (cuckoos). The article also contains the words of the most outstanding **hahilky** from other parts of Galicia, which appeared in the Ukrainian ethnographic publications. In general, the Uhniv folklore is very similar to the national folklore of the area, containing a great deal of migratory Western Ukrainian elements.

In Chapter VII about "The Social and Cultural Life of Uhniv and Its Vicinity," Volodymyr Petryshyn provides most of the background material on the subject. The **board** and **city council (rada)** were based on the Magdeburg Law charter, brought to Uhniv in 1462. From that time on, i. e. when the city was placed under the domination of Poland (from the XVth to the XVIIIth centuries), there was always in Uhniv an independent council. Until 1880 there was in Uhniv a **viyt** (mayor), a custodian of law and order and executor of the decisions of the city council as well as chairman of the aldermen. In addition, there was also a burgomaster, chairman of the city council (**yurdica**), which was under the authority of the Roman Catholic pastor and his assistant. The latter's authority extended over the townspeople who were compelled to work in servitude for the Roman Catholic pastor. Beginning with the XVIth century until the outbreak of World War I most of the burgomasters were Ukrainians. During the Austrian rule members of the city council were Ukrainians, Poles and Jews, while during the Polish rule the number of Ukrainians was reduced in that body due to a special policy of the Polish regime to limit Ukrainians in public offices; this the Poles were able to accomplish by winning the Jews to their side, although both of these groups were less numerous than the Ukrainians. Because of a protracted conflict of the city board and the city council with the Jews over the pasture lands, in 1898 the Austrian provincial government appointed Heller to be burgomaster and he succeeded in solving the conflict and also rebuilt the city. From 1900 to 1920 the burgomaster of Uhniv was a Ukrainian, Ivan Dorozhynsky. During the Polish domination the first burgomaster was the Pole, Flura, and later on, the retired officers of the Polish army who had little experience in the administration of the city. During the first Soviet occupation of Uhniv the burgomaster of Uhniv was a dentist, Dr. Parnes, and later on, a Ukrainian, Ivan Pyrzhok. Both were puppets in the hands of the Communist Party and had to execute its orders.

Up to World War II there were in Uhniv two city councils: one, general, to which belonged the Ukrainians, Poles and Jews, and another one, Christian, to which only Ukrainians and Poles belonged. During the Austrian regime in the general city council each of the three national groups had a one-third representation, while during the Polish rule, the Poles, through various manipulations, always succeeded in having a Polish majority. In 1930 a total of 12 Ukrainians was elected to the city council, who formed one-fourth of the entire body; but in 1933 only two Ukrainians were elected from Uhniv and Zastavia, who constituted only one-eighth of the council. Therefore, the Poles were in a position to force all decisions they proposed, and reject those proposed by the Ukrainians, and as a result of this deliberate Polish policy the Ukrainians lost prestige and influence in the city council. The Christian council possessed extensive forests and pastures. In general, under the Polish administration Uhniv was brought to an economic decline.

The county court of Uhniv was in the hands of Ukrainians, Poles and Jews. During the Austrian regime among the most outstanding Ukrainian judges were Brykovych, Liskevych and Alyskevych, and under Poland, Judge Theophile Rybachevsky. All of them took an active part in the Ukrainian national and cultural life in the city. Most of the lawyers in Uhniv were either Ukrainians or Jews, among the former prior to World War II were Dr. Kost Syrotynsky, Dr. Ivan Kozak and Volodymyr Petryshyn, L.L. M.

The following Ukrainian organizations were active in Uhniv:

The **Prosvita** organization, which was established in 1885, had its own building on Church Street, erected in the early 1920's. It contained an auditorium, in which an amateur group staged Ukrainian plays and dramas, a library and other recreational facilities. Under the **Prosvita** auspices, Ukrainian organizations sponsored patriotic concerts, stage plays, lectures, balls, picnics and other social events and observances. For some time **Prosvita** had its own band which took part in various Ukrainian fetes and manifestations, especially in the 50th jubilee celebration of the organization in 1934. The **Prosvita** county branch maintained contact with the principal office of this national organization in Lviv and with individual **Prosvita** organizations in the villages, helping the latter with books, prepared lectures and personnel. The Uhniv **Prosvita** office had only 5 branches before World War I,

but prior to World War II the number was increased to 26. Needless to say, the Polish administration tried to impede the work of **Prosvita** by all ruses and tricks at its disposal.

The branch of the **Village Farmer (Silsky Hospodar)**, a Ukrainian agricultural association, was founded in Uhniv in 1910 and soon had 8 branches in the Uhniv county. The purpose of this organization was the amelioration of agriculture under the guidance of experienced agronomists. The organization also defended the national and economic interests of the city and the county and resisted against reprisals on the part of the Polish administration. For instance, at a meeting of the members of the **Village Farmer** on July 12, 1926, strong resolutions were adopted protesting the destruction of Ukrainian cultural and economic life in Uhniv by the Polish authorities.

The **Ruthenian Bank** in Uhniv was organized by Rev. Vasyl Romanovsky in 1910, and it was the first bank in the city. In 1928 it merged with the Ukrainian bank of the Ukrainian National Home, which home was also founded in 1910. The new bank operated under the new name, the "Cooperative Bank of Uhniv." The new bank prospered, especially under the directorship of Hryn Onyshkevych, who in 1930 built a two-storied building on Rava Street. This building was the headquarters of the "County Union of Cooperatives," which was founded in 1923, and served as a clearing house of all Ukrainian consumers' cooperatives of the Uhniv county; it also served as an intermediary agent between the Ukrainian peasantry and the Ukrainian cooperative center in Lviv. The "County Union of Cooperatives" functioned at first as an independent body, but later on became a branch of the "County Union of Cooperatives" in Rava Ruska.

The sports and firemen's association, **Sokil**, was founded in 1912 in Uhniv. During World War I the association declined considerably, but it renewed its activities in 1930 and purchased fire-combatting equipment, mainly through assistance received from the countrymen in the United States. The **Sokil** organization had male and female membership, but the organization was dissolved by the Polish government in 1931; subsequently another Ukrainian sports organization, **Luh**, was organized in Uhniv, but this one, too, was soon dissolved by the Polish administration.

The **Circle of the Ukrainian Pedagogical Society of Taras Shevchenko (Ridna Shkola)** was founded in 1925 and existed until 1939. The Circle maintained a kindergarten, established by Pro-

svita, until it was taken over by the Ukrainian Catholic Nuns of the Virgin Mary in 1927. The kindergarten was located in the S. and P. Zhukovsky dormitory and was maintained partially by the Zhukovsky Foundation and partially by the **Ridna Shkola** Circle. In 1938 the latter organization began preparations for the establishment of a girls' professional school, for which an American immigrant, Justin Medvid, donated his home in Uhniv, but the outbreak of World War II prevented the realization of this project.

The cooperative, "Agricultural Trade" (**Hospodarska Torhivla**), was founded in 1923 and existed until 1945. Under the directorship, first, of Michael Brodiuk and, later, of Ostap Malets, the cooperative successfully developed its operations, providing merchandise of prime necessity to the townspeople and augmenting the assets of the cooperative.

The **Society for the Care of War Graves** in Uhniv was organized in 1921. Its purpose was to take care of the graves of the Ukrainian war dead who were buried in Uhniv, Kariv and Verbytsia. Every year the Society sponsored special processions to these cemeteries, where appropriate religious ceremonies were held.

In the article on the Ukrainian Women's Organization (**Soyuz Ukrainok**) Maria Petryshyn, nee Lysiak, discusses the history of this organization, which was founded in 1932 and had over 100 women members, as well as 11 sub-branches in the county. The group organized conferences and lectures for women's organizations throughout the area and took part in exhibits of women's fashions in Lviv (in 1932) and in Stanislaviv (in 1934). When the occasion presented itself, this women's society provided food and clothing for Ukrainian political prisoners who were incarcerated in Uhniv by the Polish regime. The organization also provided sheets and pillows for the Andriy Sheptytsky Ukrainian Hospital in Lviv. The president of the Uhniv **Soyuz Ukrainok** branch from 1932-1936 was Stephania Dorozhynska, and from 1936-1939 Maria Petryshyn.

The article, "Founding of the Jubilee **Prosvita** Committee in Uhniv," written by Volodymyr Petryshyn, deals with the preparation of the 50th jubilee anniversary of the **Prosvita** organization. It was founded in 1924. Upon the initiative of Kornylo Celevych it was decided to publish a jubilee book about Uhniv and its past, and a great deal of original material was collected by K. Celevych and other patriotic citizens of Uhniv. Moreover, Ukrainian emigrants in America, who came from Uhniv, collected funds for the

publication of the book, but the project could not be realized due to the outbreak of the war in 1939. Some of the material was published in various Ukrainian journals and calendars, but a complete copy of the collected materials and manuscripts was submitted to the Shevchenko Scientific Society in Lviv before World War II. Another copy of the material was taken by Stepan Bozhyk during the mass exodus of Ukrainian refugees from Ukraine and brought to the United States. In 1950, at the first convention of Uhniv immigrants in Jersey City, N. J., it was decided to publish a historical survey on Uhniv and its region.

In the articles, "Uhniv, Its Region and the Poles," and "Uhniv, Its Region and the Jews," Theodore Reshetylo tells about the relationship of Ukrainians with these two groups. In past centuries the Ukrainians constituted a majority of the population in Uhniv, while the Poles and Jews were in the minority. In the past century and until the outbreak of World War I a coexistence of Poles and Ukrainians was possible, mainly through inter-marriage. In such mixed marriages the predominant language was usually the Ukrainian, and in many Polish families the language spoken was Ukrainian. The Poles also took part in Ukrainian church observances. These relations, however, underwent drastic changes, when, after World War I, the Polish government took possession of Eastern Galicia. Although the Polish element in Uhniv was still in a minority, it became a dominant factor because of the support it received from the Polish regime. Through the falsification of municipal elections, and through colonization of Polish settlers in Uhniv, as well as through systematic persecution and terrorization of Ukrainian organized life, the Poles succeeded in maintaining control in the city.

During the Soviet occupation from 1939-1941 the Poles were again in the minority, and during the German occupation of Uhniv from 1941-1944 both Ukrainian and Poles had to live peacefully with each other as they had to face the common enemy. Only in 1943-1944, when Polish partisans began molesting the Ukrainian civilian population, did a conflict arise between them and the Ukrainian Insurgent Army (UPA).

The Jews, who settled in Uhniv in the XVIIth century and were always a minority, except in the XXth century, when they totaled almost half of the population of Uhniv. They dominated trade and the clothing industry. In general, there were good relations between the Ukrainians and Jews under the Austrian re-

gime, at which time many Jews spoke Ukrainian and maintained close social contacts with the Ukrainians.

During the Polish occupation (1920-1939) the Jews, as a rule, supported the Polish administration and with their votes helped the Poles to defeat the Ukrainians in municipal elections, or in the Parliament (*Sejm*) election. With the development of the Ukrainian cooperative system, the economic situation of the Jews in Uhniv deteriorated to an appreciable extent. When the Germans occupied Uhniv, all Jews were placed by them in a ghetto in Rava Ruska. But the Ukrainians truly sympathized with the Jews' plight; very frequently they hid them before Nazi persecutors and exposed themselves to the danger of execution or deportation by the Gestapo for helping Jews to escape.

Chapter VIII of the book is devoted to Uhniv Ukrainian emigrants who settled permanently in the United States of America. Several articles by Mykola Petryshyn, Michael Bilyk, Hryts Saliuk and Vasyl Pilhuy describe the activities of the emigrants of Uhniv in detail. The emigration from Uhniv to the United States began at the end of the XIXth century. At first the townspeople of Uhniv went to America in order to earn money to strengthen the economic status of their families in Uhniv. Among the first emigrants were two Ukrainian priests from Uhniv, Rev. Antin Bonchewsky and Rev. Peter Pidhoretsky, who contributed heavily to the church and social organizations among Ukrainian emigrants in the United States. Later on Ukrainian emigrants from Uhniv remained in America permanently.

The bulk of Ukrainian emigrants from Uhniv came to the United States after World War I and, especially, after World War II. Those who came in the early 1920's settled in the states of New York, New Jersey, Ohio, Pennsylvania and other states, and a number of them in Toronto and Montreal, in Canada. They sent their countrymen in Uhniv money to help in the expansion and strengthening of Ukrainian cultural and financial institutions in Uhniv. In June, 1925 they founded in Jersey City, N. J. a "Committee for Material Assistance to Uhniv," which soon transmitted considerable sums of money for such purposes as the building of the Ukrainian National Home, purchasing a church bell, a chandelier, a pulpit, the remodelling of the church and kindergarten in Uhniv and the like. The Committee was first headed by Michael Kosonotsky, and from 1927 until the present by Mykola Petryshyn. At a meeting of the Committee, held on April 16, 1939 a new name,

"Society of Uhniv," was adopted. In 1946, after some inactivity during World War II, the Society resumed its work and strengthened its membership, especially after the influx of Ukrainians from Uhniv in 1949. The first convention of the Society was held on September 4, 1950, and another one on September 5, 1960. At the first convention it was decided to publish a historical book on Uhniv and its region. In addition, two branches of the Society were established, one in Toronto and another in Montreal, Canada. Both conventions were preceded by a solemn Mass in church, celebrated by the last pastor of Uhniv, Father A. Treshnevsky, and were followed by meetings, banquets and the dancing of the Uhniv *hahilky* by girls born in Uhniv and dressed in their native Uhniv costumes.

Dr. Ivan Kozak, in his article relates the details of the consecration of a newly-remodelled church in Uhniv in 1936, as well as the 950th jubilee anniversary of the introduction of Christianity in Ukraine, held in Uhniv, and the feast (*praznyk*) of Ascension traditionally celebrated in Uhniv.

Chapter IX of the book is devoted to the outstanding citizens and cultural leaders, who came from Uhniv and its region, as well as all other social leaders who were active either in the old country or among the Ukrainian emigration in the New World.

Among these are: **Justin Medvid**, a native of Uhniv, who emigrated to the United States, lived in the State of Pennsylvania and considerably helped the Ukrainian organizations in Uhniv with his financial contributions; **Rev. Antin Bonchevsky**, one of the first Ukrainian priest-missionaries in America, and organizer of Ukrainian parishes and organizations among Ukrainian emigrants in the United States; **Dr. Paul Lysiak**, a lawyer in the old country, member of the Polish Parliament, journalist and author of several articles on social and juridical themes; **Rev. Stepan Onyshkevych**, former member of the Austrian Parliament in Vienna, co-founder of the Ukrainian National Democratic Party, economist, organizer of the **Silsky Hospodar** organization and propagator of a rationalized agricultural policy in Galicia; **Stepan Pidesha** (pen name of Andriy Kamlnsky), a unique figure in Ukrainian life with original views regarding Ukrainian national, political and social relations, and the relations of the Ukrainians with other nationalities, author of a novel, **East and West**, and a series of articles on Ukrainian political themes; **Very Rev. Stepan Reshetlyo**, **OSBM**, high official of the Basilian Order, preacher and or-

ganizer of the church and social life, a missionary in Carpatho-Ukraine, and fighter for the rights of the Ukrainian people; **Mykola Duzhiy**, born in Kariv, fighter for the secret University in Lviv, a historian of the Uhniv past, secretary in the **Prosvita** office, member of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) and the Ukrainian Insurgent Army (UPA), who was arrested and exiled by the Bolsheviks to Siberia.

In addition to these more known personalities, there are other less known, but nonetheless deserving of mention. They are: **Rev. Ignatius Onyshkevych**, professor of literature at the University of Chernivtsi, Bukovina, and **Bohdan Didytsky** (son of Rev. Andriy Didytsky, pastor of Uhniv), writer, who became a Russophile. Also the article mentions other persons who, although not born in Uhniv, lived there and worked for the common good of the community: **Kornylo Celevych**, engineer; **Theodore Fedynsky**; **Ivan Dorozhynsky**, for many years burgomaster of Uhniv; **Very Rev. Alexander Treshnevsky**, the last pastor of Uhniv, and his daughter **Ivanna**, poetess and journalist, who married the late Professor Roman Savytsky, noted Ukrainian music critic and teacher; **Dr. Ivan Kozak**, lawyer and civic leader.

Furthermore, there is a list of Uhnivites, who worked in various organizations and institutions of Uhniv, such as **Victor Skrypchuk**, and a list of those who graduated from high schools and universities and occupied prominent and outstanding positions in Ukrainian life. Regrettably, the list is incomplete, inasmuch as its original text was prepared before World War II, and was lost during the war. It had to be reconstructed from memory. There were at least 180 priests and the same number of professionals, who came from Uhniv and its region.

At the end of the book there is a list of Uhnivites who died in the United States, and also a list of donors who contributed to the fund for the publication of this book, as well as an index of persons and localities.

Chapter X of the book contains a description of 29 villages of the Uhniv county, which constituted three administrative districts (**volosts**) between the two World Wars, namely:

Volost of Verbytsia: Verbytsia, Piddubtsi, Makhniv, Zhuravtsi, Novosilky Kardynalski, Novosilky Peredni, Mykhailivka and Yuzivka;

Volost of Brukental: Brukental, Kariv, Domashiv, Salashi, Ostobizh, Khoroniv, Khlivchany, Voroniv and Tiahliv;

Volost of Ternoshyn: Ternoshyn, Dynyska, Richytsia, Hubynok, Uhhivok, Kryvytsia, Vasyliv Velyky, Korchmyn, Korchiv, Stayi, Shcheplatyn and Zastavia. The last named village was merged with Uhniv in 1933.

Statistics of 1935, such as the surface areas of the city of Uhniv and villages, the number of inhabitants, in the years 1880, 1900, 1939, the church and national composition of the region, elaborated by Prof. Volodymyr Kubyovych, are presented on pages 465, 466, 467 and 468 of the book.

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ ІЗ УГНОВА НА ЗБІРНИК „УГНІВ ТА УГНІВЩИНА”

Антонів Марія	\$ 17.00	Дорош Розалія	\$ 2.00
		Дячик Володимир і Анна	15.00
Бараник Василь	2.00	Дячик Михайлина	12.00
Бараник Іван	56.00		
Бараник Семен	3.00	Жарський Йосип і Анна	20.00
Бенцаль Іванна	25.00	Жуковська Анна	1.00
Білик Володимир	18.00	Жуковський Василь	
Білик Микола і Катерина	60.00	і Степанія	26.00
Білик Михайло	8.00	Жуковський Михайло	2.00
Брингілевич Михайло		Жуковський Степан	
і Марія	13.00	і Павлина	31.00
		Журавецька Марія	2.00
Вагнер Володимир		Журавецька Текля	14.00
і Анастасія	25.00	о. Журавецький Петро	25.00
Валович Степан і Юлія	24.00	В пам'ять свого батька	
Вернер Омелян і Агафія	9.00	Кипріяна Жуковсько-	
Вівер Домініка	13.00	го дочка Степанія	5.00
Войцеховська Марія	20.00		
		Заяць Андрій і Ольга	100.00
Гаврилко Яків і Єва	15.00	Закревський Андрій	
Гасвий Василь	13.00	і Лідія	35.00
Гартман Анна	7.00	Закревський Семен	2.00
Гензель Анна	10.00		
		Капітано Марія	30.00
о. Гумовський Василь	14.00	Керницька Домініка	8.00
Гумовський Григорій		Керницька Лідія	1.00
і Марія	48.00	Керницька Ольга	6.00
Гумовський Іван і Марія	28.00	Кіркowska Текля	8.00
д-р Гумовський Яків	5.00	Ковальська Юлія	30.00
		д-р Козак Іван і Уляна	11.00
Дворницька Домініка	5.00	Козловський Іван	
Демцьо Катерина	7.00	і Теодосія	45.00
Дзаман Гаврило і Марія	10.00	Котик Микола і Марія	65.00
д-р Дорожинський Олег		Котович Анна	4.00
і Марія	35.00	Котович Сильвестер	5.00
Дорош Микола	20.00	Криловська Домініка	5.00

Криловський Петро	\$ 10.00	Поронович Іван	\$ 5.00
Купчак Емілія	5.00	Призванський Михайло	
Лапчинська Марія	5.00	і Юлія	60.00
Лисяк Юлія	25.00	Решетило Анна	20.00
Лисяк Іван	5.00	Решетило Данило	5.00
Лисяк Семен	17.00	д-р Решетило Теодор	
Лисяк Яків	12.00	і Ольга	23.00
о. Лостин Василь	15.00	Ривак Микола і Марія	15.00
Лостин Юлія	5.00	Рудасевич Володимир	10.00
Лукашкевич Іван	5.00	Савка Роберт	11.00
Мазикевич Емілія	5.00	Савчук Марія	16.00
Мазикевич Марія	25.00	Салагуб Юлія	10.00
Мазуркевич Йосип	6.00	Салюк Григорій і Клавдія	25.00
Мацьків Роман і Наталія	10.00	Салюк Єва	1.00
Миць Іван і Катерина	11.00	Семенюк Зенон і Домініка	5.00
Мельник Текля	5.00	Скрипчук Іван	10.00
інж. М. Є.	8.00	Скрипчук Володимир	20.00
д-р М. Я.	25.00	Скрипчук Теодосія	5.00
о. Менцінський Юрій	10.00	Слука Василь	2.00
Нагачевський Петро	5.00	Слука Іван	13.00
Н. Н.	5.00	Слука Іван	1.00
інж. Онишкевич Воло-		Стегницький Микола	
димир	5.00	і Марія	20.00
Осичка Григорій		С. Я.	20.00
і Анастасія	15.00	Теслюк Софія	20.00
Осташевський Михайло		о. Трешневський	
і Анна	30.00	Олександр	20.00
Павлик Теодосія	18.00	Трусевич Степан	1.00
Патер Антін, Марія	70.00	Турчинський Михайло	
і-гр Петришин Володи-		і Анна	19.00
мир і Марія	40.00	Турянська Ярослава	27.00
Петришин Микола		Угар Анастасія	12.00
і Марія	80.00	Хабурська Марія	11.00
Пиріжок Антін	5.00	Хитрень Єва	21.00
Пиріжок Гаврило	39.00	Хомінська Єва	28.00
Пиріжок Лука	10.00	Шиманський Роман	20.00
Погорілець Степан		Шустик Василь	2.00
і Марія	25.00	Шустикевич Бартонь	8.00

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ ІЗ УГНІВЩИНИ

Баран Ілля	Корчмин	\$ 10.00
Баран Матвій і Ксеня	Карів	10.00
Баран Михайло і Марія	Карів	18.00
Білик Олекса		1.00
Боднар Нестор	Махнів	2.00
Бусько Софія	Карів	2.00
Бутковська Анна	Карів	3.00
д-р Б. О.	Василів Великий	15.00
Ванько Іван	Карів	4.00
Вацюра Василь	Карів	4.00
Війтик Григорій	Корчмин	6.00
Війтик Іван	Корчмин	13.00
Вітишин Іван	Махнів	3.00
Вітишин Михайло	Махнів	1.00
Возняк Василь	Корчмин	6.00
Возняк Володимир і Ольга	Ульгівок	16.00
Воронка Василь і Віра	Карів	13.00
Воронка Олександр	Карів	7.00
Глушко Олександр і Галина	Корчів	10.00
Гіль Анастасія	Диниська	1.00
Гіль Василь і Текля	Новосілки Кардинальські	14.00
о. Гіль Марко	Новосілки Кардинальські	21.00
Гіль Роман і Катерина	Новосілки Кардинальські	5.00
Гріца Степан і Меланія	Карів	21.00
Демчук Теодор		5.00
Дудик Анна	Новосілки	1.00
Жарська Софія	Карів	3.00
Зборовський Михайло	Піддубці	5.00
Згоба Петро		5.00
о. Зрада Іван	Вербиця	20.00
Захарко Григорій	Піддубці	5.00
Іванків Марія		3.00
д-р Іванець Василь	Губинок	15.00
Іваник Ксеня	Карів	22.00
Іваник Михайло і Євстахія	Карів	16.00
Івашків Марія		1.00

Карпевичева Софія	Махнів	\$ 2.00
Кіт Семен	Карів	9.00
Ключковський Павло	Ульгівок	5.00
Коваль Марія	Щеп'ятин	1.00
Кот Степан	Карів	35.00
Кот-Лис Василь	Карів	10.00
Коцюба Іван	Карів	13.00
Криса Василь	Піддубці	22.00
Криса Іван і Юлія	Піддубці	13.00
Криса Микола	Піддубці	9.00
Кулик Ярослава	Ульгівок	8.00
Куровицький Орест		15.00
Левуш Григорій	Карів	2.00
Лис Василь	Домашів	5.00
Літепло Володимир і Ольга	Карів	8.00
Літепло Семен і Ольга	Карів	16.00
Мазур Андрій	Карів	9.00
о. д-р Макух Василь	Піддубці	10.00
Марущак Василь	Диниська	5.00
Матвіяс Василь	Карів	2.00
Мисак Семен	Піддубці	5.00
Михайлишин Анна	Домашів	5.00
Мігус Марія	Ульгівок	2.00
Мокрівський Михайло і Ярослава		9.00
Олійник Анна	Корчмин	7.00
Оліярник Єва	Ульгівок	5.00
Осміловська Павлина	Карів	2.00
Осміловський Яків	Карів	1.00
Остапек Йосип і Наталія	Корчмин	8.00
Паньків Степан		1.00
Патриляк Марія	Карів	14.00
П'єтночка Іван	Карів	10.00
Пігура Микола	Карів	4.00
Піддубчишин Кирило	Карів	12.00
Поморанц Катерина	Стаї	5.00
Рачинський Іван	Щеп'ятин	10.00
Сайчук Меланія	Карів	4.00

Семків Катерина	Карів	\$ 4.00
Семетра Йосиф і Марія	Корчів	10.00
Сенюк Дам'ян	Ульгівок	10.00
Сидор Василь	Ульгівок	2.00
Сливка Іван і Ольга		5.00
Сокора Марія	Корчмин	2.00
Станішевський Михайло і Марія	Корчмин	6.00
Стельмах Катерина	Карів	1.00
Сушків Омелян		2.00
Тарасюк Семен		1.00
Тенюх Антін і Анна	Карів	10.00
Толох Теодор		10.00
Хахула Михайло	Ульгівок	5.00
Цап Василь		1.00
Шимлій Григорій	Піддубці	2.00
Шкап'як Іван	Василів Великий	4.00
Щигол Яків	Піддубці	2.00
Ярема Петро		15.00
Ярмола Іван	Вербиця	31.00
Яртимець Василь		10.00
Ястрововський Антін		5.00

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ З УГНОВА И УГНІВЩИНИ, ЩО ЖИВУТЬ В СТЕНТИ ОГАНО

Акрон		Клівленд	
Глоскі Текля	\$ 11.00	Білик Степан	\$ 5.00
Жуковський Степан	35.00	Гоїк Іван і Лідія	5.00
Зенко Константин	2.00	Гоїк Марія	5.00
Іваницька Домініка	15.00	Гоїк Семен і Марія	10.00
Козловський Степан	5.00	Гоїк Теодор	5.00
Котович Анна	6.00	Демчук Теодор	5.00
Котович Олекса	3.00	Котович Лука і Анна	15.00
Петруха Марія	4.00	Лаховський Франко	10.00
Пільгуй Василь і Марія	25.00	Паньків Степан	1.00
Преснер Євгенія	1.00	Поронович Катерина	5.00
Сивик Марія	11.00	Сенетра Йосип і Марія	10.00
Сташків Анна	17.00	Ястшековський Антін	5.00
Філяс Текля	4.00		
Юшка Григорій	1.00		

ФІЛІЯ „ТОВАРИСТВА УГНІВЩИНА” В МОНТРЕАЛІ

З доручення з'їзду „Товариства Угнівщина” дня 4 вересня 1950 р. засновано в Монтреалі в Канаді філію товариства з метою гуртування угнівців та угнівчан і збирання фондів на видання Збірника. Основуючі збори філії відбулися 27 лютого 1951 р. в Монтреалі з участю тринадцяти угнівців: Іван Онишкевич, Василь і Марія Стирко, Йосип і Уляна Поронович, Микола і Євгенія Вивірка, Степан і Текля Трусевич, Микола Онишкевич, Михайло Онишкевич, Агафія Онишкевич і Прокіп Козій. Всі присутні стали членами-основниками філії. Головою обрано Івана Онишкевича. Всі ці члени зложили вступну вкладку по одному долярові.

Управа „Т-ва Угнівщина” в Монтреалі, Канада. Зліва до права сидять: Іван Онишкевич, голова (Угнів), Марія Стирко, скарбник (Угнів), Іван Новосад, контрольор (Корчів). Стоять: Йосиф Поронович, член (Угнів), і Іван Зяліць, секретар (Корчмин).

Філія розпочала і веде свою діяльність індивідуальним збиранням пожертв і вкладок на збірник та влаштуванням різних імпрез, що дають прибутки. Майже кожного року крім індивідуальних та колядових збірок відбувається якась доходова імпреза на користь товариства. Філія „Товариства Угнівщина” в Монреалі постійно контактується зі своїми членами, переписується з позамісцевими (Еміль Вернер в Алберті, Данило Решетило і ін.) та з централею в ЗДА. Крім того члени працюють в інших товариствах в Монреалі, утримуючи зв'язки з усією еміграцією в Канаді.

Список жертводавців на Збірник:

Біда Василь	\$ 5.00	Майброта Василь	
Боньцюнь Ілля	5.00	і Михайлина	\$ 2.00
Боньцюнь Михайло		Мельник Кипріян і Юлія	30.00
і Степанія	7.00	Новосад Іван	5.00
Бурда Павло	5.00	Онишкевич Іван і Агафія	12.00
Вивірка Микола		Онишкевич Микола	
і Євгенія	80.00	і Анна	5.00
Вітик Іван	5.00	Онишкевич Михайло	10.00
Грицина (Решетило)		Паланиця Василь	20.00
Павлина	2.00	Пастівничий Іван і Анна	12.00
Гайда Катерина	6.00	Поронович Йосип і Юлія	25.00
Г. Ю.	5.00	Світницький Павло	10.00
Завадовський Михайло	5.00	С. М.	10.00
Заяць Іван і Марія	20.00	Стефанцьов М.	5.00
Кінах Петро і Марія	35.00	Стирко Василь і Марія	72.00
Козій Прокіп	4.00	Стусінська Є.	5.00
Котович Сильвестер	5.00	Трусевич Степан і Текля	20.00
Котович Теодор	5.00	Хижий Степан	15.00
Крілик Андрій	20.00	Прибутки з різних	
Курницький Василь	3.00	імпрез	166.10
Лаба Ярема і Ірина	5.00	Разом	646.10

**СПИСОК УКРАЇНЦІВ З УГНОВА Й УГНІВЩИНИ,
ЩО ПОМЕРЛИ В ЗДА І КАНАДІ**

Прізвище й ім'я	Місце народження	Рік смерти
Байгер Андрій	Карів	
Байда Йосип	Щивиця	1955
Баран Марія	Угнів	1960
Біда Михайло	Терношин	1944
Білик Агафія	Угнів	1957
Білик Микола	"	1960
Білик Михайло	"	1952
о. Бончевський Антін	"	1903
Бошкович Володимир	"	1941
Бусько Андрій	Вербиця	1954
Вусик Марко	Карів	1954
Вусик Павло	"	1918
Вусик Яків	"	1949
Грубець Іван	"	1942
Гук Марта	"	1926
Гіль Катерина	Угнів	1953
Гіль Яків	"	1953
Гріца Наталія	Карів	1939
Гумовський Григорій	Угнів	1959
Демцьо Михайло	"	1956
Дорош Данило	"	1935
Дорош Іван	"	1924
Дячик Андрій	"	1935
Дячик Григорій	"	1906
Дячик Михайлина	"	1957
Жуковська Текля	"	1949
Жуковський Іван	"	1923
Жуковський Степан	"	1929
Журавецький Андрій	"	1955
о. Журавецький Сильвестер	Піддубці	1954
о. Зрада Іван	Вербиця	1960
Іваник Василь	Карів	1944
Кадан Анна	Угнів	1956
Качковська Павлина	"	1956
Качковська Уляна	"	1926
Качковський Бартонь	"	1906

Прізвище й ім'я	Місце народження	Рік смерті
Качковський Матвій	Угнів	1957
Качковський Павло	"	1949
Квасній Йосип	Карів	
Козак Матрона	"	
Козак Юлія	"	1959
Козловська Параскевія	Угнів	1949
Козловський Григорій	"	1919
Козловський Степан	"	1953
Корнило Андрій	Остобіж	1955
Еґорнило Катерина	Карів	1935
Косоноцький Михайло	Угнів	1959
Котович Андрій	Угнів	1951
Котович Микола	Диниська	1954
Коцик Іван	Угнів	1928
Коцюба Олександр	Карів	1947
Криловська Домініка	Угнів	1957
Криловська Єва	"	1957
Криловська Ірина	"	1941
Криловська Марія	"	1925
Криловський Петро	"	1944
Купчак Емілія	"	1951
Кшачковська Тетяна	"	1946
Левуш Андрій	Карів	1909
Левуш Григорій, мол.	"	1958
Левуш Григорій, стар.	"	1959
Ленчук Єва	"	1918
Ленчук Семен	"	1944
Лисяк Василь	Угнів	1930
Лисяк Іван	"	
о. Лисяк Михайло	"	1944
Лисяк Михайло	"	1908
Лисяк Петро	"	1918
Лисяк Степан	"	
Лотоцька Анастасія	"	1955
Лютій Андрій	Карів	1941
Магура Григорій	Угнів	1909
Магура Осип	"	1918
Магура Петро	"	1956
Мазикевич Микола	"	1959

Прізвище й ім'я	Місце народження	Рік смерті
Мазур Василь	Карів	1918
Мазур Матвій	"	1941
Мазуркевич Анна	Угнів	1936
Мазуркевич Іван	"	1952
Медвідь Іван	"	1957
Медвідь Юстин	"	1951
Ментух Матвій	Карів	
Миць Катерина	Угнів	1952
Нагачевський Петро	"	1948
Онишкевич Марія	"	1941
Осташевський Олександр	Карів	
Осташевський Онисько	"	
Павлик Теофіл	Угнів	1954
Панас Левко	Карів	1953
Панас Тимотей	"	1924
Петришин Іларіон	Угнів	1906
Петришин Лука	"	1937
Петришин Михайло	"	1951
Пиріжок Григорій	"	
Пиріжок Іван	"	1959
о. Пиріжок Кирило	"	1930
Пігура Єва	Карів	1928
Пігура Іван	"	1948
Пігура Марія	"	1949
Пігура Панько	"	1946
Пігура Юлія	"	1928
Підгорецький Іван	Угнів	1957
о. Підгорецький Микола	"	1949
Покітинська Меланія	Карів	
Покітинський Михайло	"	1920
Решетило Андрій	Угнів	
Решетило Іван	"	1942
Решетило Ісидор	"	1955
Решетило Йосип	"	1933
Решетило Семен	"	1927
о. Решетило Степан ЧСВВ	"	1950
Рубинович Андрій	"	1914
о. Рубинович Іван	"	1926
Сай Ксеня	Карів	1952

Прізвище й ім'я	Місце народження	Рік смерті
Сайчук Андрій	Карів	1929
Сайчук Варвара	"	
Сайчук Григорій	"	1954
Сайчук Данило	"	1912
Сайчук Єва	"	1938
Сайчук Левко	"	1922
Сайчук Семен	"	1942
Салюк Анна	Угнів	1956
Салюк Емілія	"	1935
Салюк Левко	"	1914
Салюк Михайло	"	1953
Салюк Пилип	"	1928
Салюк Сильвестер	"	1928
Салюк Юлія	"	1930
Світницька Текля	"	1953
Світницький Василь	"	1906
Сенюк Яким	Тернощин	1956
Скрипчук Галя	Угнів	1957
Стельмах Катерина	Карів	1952
Стельмах Харитон	"	1959
Струж Данило	"	1930
Струж Іван	"	
Струж Левко	"	
Струж Марія	"	1932
Струж Марія	"	1947
Струж Онисько	"	
Струж Роман	"	1934
Струж Теодор	"	
Струж Тимотей	"	
Тенюх Анна	"	1956
д-р Теслюк Богдан	Угнів	1956
Тивончук Анастасій	Щеп'ятин	1924
Тивончук Евстахій	"	1954
Трусевич Григорій	Угнів	1929
Трусевич Марія	Піддубці	1952
Хижий Семен	Щеп'ятин	1951
Хитрень Сидор	Угнів	1918
Хомин Демко	Хлівчани	
Хомінський Іван	Угнів	1948

Прізвище й ім'я	Місце народження	Рік смерті
Шустикевич Григорій	Угнів	1942
Шустикевич Семен	„	1934
Щигол Андрій	Піддубці	1955

Увага! Тут подається також кілька прізвищ осіб, що народжені в ЗДА з батьків угнівців, які визначилися як ревні робітники в громадському житті.

Прізвище й ім'я	Місце народження	Рік смерті
Жуковська Євгенія	Джерзі Ситі	1955
Жуковська Степанія	„	1927
Жуковська Ольга	„	
Салюк Євген	„	1951
Салюк Віра		1941

ПОКАЗНИК ІМЕН, МІСЦЕВИН І ПРЕДМЕТІВ

В цьому показнику подано в поазбучному порядку прізвища й імена осіб, назви місцевин і деяких установ та інституцій, головню передвоєнних. Не включено в індекс прізвища осіб, що знаходяться на світлинах на сторінках 32/3, 161 і 332, а також список осіб на стор. 166 (список кінноотчиків), 187—189 (список похоронених у стрілецьких могилах в Угнові), 344 (підписи під відозвою), 380 (список жертводавців), 441—460 (список угнівців та угнівчан з високою освітою), 464 (прізвища громадських діячів в Угнові в минулому столітті), 583—594 (список жертводавців на Збірник, список померлих угнівців та угнівчан в Америці). Їхні прізвища легко знайти на поданих сторінках. Не подано теж сторінок, де згадується про Угнів, Раву Руську, Сокаль, річку Солокію, Джерзі Ситі і 29 сіл Угнівщини тому, що ці назви приходять у Збірнику досить часто. Подавання їх збільшило б сторінки індексу. З назв установ та інституцій не подано переважно тих, що належать до Угнова та сіл. Натомість подано назви різних установ передвоєнних, що сьогодні належать до неповторної історії.

Авраменко Василь 333	Бабій Олекса 141
Австралія 199	Баганці 519
Австрія 113, 195, 219, 362, 374, 495	Ваденштайн (Австрія) 374
Академічна гімназія, Львів 435	Базиліка Яцко 148
Академічне Братство 422	Балага Віктор 265
Акрон, Огайо 377, 378	Банах Олекса 247, 428, 471, 473
Алексевич Микола 169	Бар 164
Алберта 589	Баран Марія 381; Михайло 381, 400; Степан, д-р 419, 425
Александрівка 520	Бараник Іван 327, 360, 363, 366, 367, 381, 386, 409; Микола 363, 366; Петро 109, 113, 125
Аликсевич Роман 324, 325	Баранів Василь 481
Албанія 242	Барила Гнат 125, 144, 162, 473
Альжир 421	Вартішка 54, 103, 108, 314, 355, 506, 548
Америка 199, 208, 382, 417, 435; часопис 435	Вартман Матій 67
Андріївка 526	Bartholomeus, Rector 78
Андруцишин Пилип 508, 509	Вас Андрій 528; Володимир 129, 137, 250, 319, 364; Софія 225
Ансонія 418, 419	Вахівський Дмитро, о. 207, 208, 514
Антанта 190	Вахор, село 48, 49
Антоневич В. 39	Вачинський Зенон, о. 396, 398; Лев 426; Леонід 518
Аргентина 383	Вачинський, пор. 164
Аркас Микола 169	Вашня 210
Арсенич Микола 149	Веднарж Войцех 89
Артаманов Михайло 39	
Артемович Михайло, о. 382, 521	
Артимович Василь 144	
Асторія 378	
Атени 428	

- Безвусик Степан 267
 Безносів 374
 Белз 36, 41, 43, 124, 130, 131, 141, 158, 160, 167, 174, 182, 198, 201, 207, 351, 367, 383, 515
 Белзєць 126, 130, 167, 182, 209, 214
 Белзчина 133
 Белзька волость 492
 Белзьке князівство 58, 536
 Вельгія 395, 534
 Вендюга 159
 Бенцаль Іванна 384, 408; Микола 21, 331
 Београд 427
 Бердичів 164, 169, 174
 Вережани 141, 208
 Вербецький 156, 159
 Вереза Картуска 191, 544
 Березина 535
 Березовський Теодор 513
 Верестє Литовське 113, 357, 361
 Бесарабія 374, 540
 Бєх Теодор 47, 80
 Беліна-Празмівський Владислав 155, 167
 Биків 144, 321, 369, 541, 549
 Бирка Іван, о. 473, 485
 Бичик Іван 165
 Бігун Іван 473
 Відавщина 548
 Вілій Юрко 173
 Білик Володимир 401; Галина 250; Гриць 326, 376; Денис 377; Іван 47, 83, 233, 250, 326; Лука 233, 250, 327, 331; Микола 8, 216, 327, 378, 379; Михайло 8, 307, 327, 328, 376, 383, 384; Нестор 29, 109, 120, 127, 216; Павло 109, 124, 129; Степан 379; Теодор 247; Юрко 171
 Білосор Володимир 398
 Більчевський Йосип, архієп. 23, 96
 Вірецький Іван, о. 48, 49, 73, 82
 „Благовісник”, часоп. 432
 Влещинська Текля, с. 96
 Блюдники 41
 Блюм Ігнац 199
 Бобик Степан 264, 265
 Бобровський Володимир, о. 51, 96
 Богородчани 533, 534
 Боднар Павло 575
 Боднарук Іван 515
 Божемський 326
 Боженка 9, 47, 137, 199, 492, 506
 Божик Іванна 350; Степан 6, 43, 51, 78, 109, 142, 143, 242, 316, 320, 364, 366, 380, 384
 Бойчук 529
 Болотня 35, 39, 539
 Бончевський Микола, о. 326, 376, 378, 416, 418, 419
 Боржава Юрій 435
 Боровський 529
 Борса Антін, о. 401, 408
 Борців 141
 Боткнехт Давид 488
 Бошкович Пелагія 67; Петро 67
 Бразилія 484
 Браїлів 169
 Братислава 247, 519
 Brachelli H. F. 461
 Брєчка Дмитро 133, 136, 138, 147, 152, 154, 161, 164, 170, 173, 247, 366
 Бригідки 196, 501
 Брик Іван 36,
 Брикович 324
 Брно 249
 Бродкевич Анна 337, 389
 Бродюк Михайло 161, 348, 513
 Бродюки, прис. 539
 Бронєво 479
 Врудкевич Василь 377; Теодор 345
 Врунець, о. 545
 Брусно 481
 Буг 9, 37, 109
 Вудинян 160, 472
 Будич Василь 50, 61, 62, 47, 80; Григор 62; Теодосія 100
 Бук Андрій 398
 Буковина 231
 Буковинська громада 401
 Буковчик Степан 325
 Булик Катерина 418; Степан 418
 Булка Євгенія 225
 Бульба Микола 265
 Бульчак Степан 246

- Бураковський Казімеж 325
 Буршта Микола 514
 Бусько Текля 478
 Бутини 77, 141, 545
 Буцманюк Юліян 26
 Бучач 141, 431
 Бушкович Петро 47, 80
 Ваялоскурська 540
 Ваврик Михайло, о. 51, 435
 Вагнер Анастасія 218, 381, 384, 387, 398, 408; Василь 408; Володимир 387, 398
 Вадовиці 142, 393
 Вайнгаймер 169
 Вакула Василь 183
 Вальдман 326
 Ванів 141, 160
 Вандзін 198
 Ванцосович Карпо 392
 Вань Лев, о. 379
 Ванько Іван 316
 Варшава 129, 211, 393, 420, 421, 436
 Василияни, оо. 44, 45, 204, 487, 539
 Василюк Микола 504
 Васкан Степан 143, 149, 150, 151, 153, 155, 156, 163, 180, 181, 182, 416, 478
 Вацлав з Олеська 313
 Великий Ліс 511
 Вендриховський 531
 Вербовий Кирило 152
 Веренчанка 163, 181, 478
 Верещиця 535, 106
 Верхрата 164, 171, 481
 Вернер Еміліян 47, 55, 589
 Верхратський Іван 300, 305
 Вежбіцький Міхал 326
 Вежхлейський 317, 318
 Вечоркевич 145, 146
 Вивірка Євгенія 399, 588; Микола 399, 588
 Вигода 9
 Винник 169
 Винницький Йосип, о. 529
 Висаріона, с. 346
 Високий горб 493
 Витків 159, 540, 542
 Вишиванюк Михайло 419
 Вишків, хутір 115
 Вишнівський, о. 519
 Відень 105, 247, 248, 420, 421, 422, 427
 Вілька Вербицька — пасімі
 Вільки Мазовецькі 160, 530
 „Вільне Козацтво”, часоп. 129
 Вінкентія св. сс. 134
 Вінниця 164, 169
 Вінювський Тадеуш 325
 Вітик Іван 125, 144, 174, 473; Михайло, о. 473
 Вітовський Дмитро 117
 Владиполь 159, 160
 Водонос 96
 Возняк 169
 Войнаровський Тит, о. мітр. 423, 426
 Волинь 109, 201, 368,
 Волиця Комарева 129
 Волковиця 252
 Володимир Волинський 123
 Воронка Адріян 501; Андрій 496; Василь 250, 406, 491; Діонісій 501; Олекса 491; Остап 250
 Ворохта 540
 Ворошилов Климент 204
 Вроцлав 199; Вроцлавщина 210, 211
 Вусики 173
 В'язова 545
 Гавриленко Михайло 519
 Гаврилко Єва 401
 Гавсман Ісидор 325
 Гадюча гора 530
 Гасва Домініка 337; Михайлина 337; Гасвий Іван 337
 Гайовий Роман 377; Степан 377
 Гаївка 535
 Галичина 107, 113, 431
 Галлер Йосип 140, 164, 184
 Ганцов Всеволод 295, 305
 Гафткович Володимир 538
 Гвоздик Губерт 182, 183
 ГГ (Генеральне Губернаторство) — пасімі
 Геллер Болеслав 10, 11, 47, 51, 99, 316, 321
 Геннінг 169
 Hervey John 375
 Герцог 131
 Гецендорф Конрад фон 105

- Гійче 150, 153, 170, 491, 498
Гірка 147
Гіриний 191
Гітлер Адольф 423
Гладишовський, о. 536
Гнатевич Іван 66
Гнатейко Володимир 96; Семен 96
Гнатюк Володимир 242, 313
Гнилий Кут (За Фуярою), присіл.
512
Гнідець Максим 153, 154, 174
Гойванович Володимир 144, 148,
162, 416
Гойдиш Володимир, о. 50
Голейко Лонгин 325
Головінський Юліан 162, 165
„Голос з-над Вуга“, часоп. 130, 162
Голе Равське 133
Гора, прис. 36, 39
„Горб св. Івана“, поле 252, 253
Горбай 169
Горбачевський Іван 426
Горинець 497
Горлиці 107
Горняткович Дам'ян 18, 354, 387,
391, 401, 406, 494
Горовіц 535
Городок 214, 231
Горохів 184
Городецький Іван, о. 487
Горчицький Роман, о. 207, 507
Гоцій Михайло 109, 129, 186, 269,
307, 331, 384
Граблюк Іван 150
Гребенне 36, 38, 140, 141, 154, 172,
468
Греків Михайло, о. 141
Грещак 146, 160, 162
Гриб Гриць 172
Гриневецький Діонісій, о. 51
Грицина Андрій 150
Грубешів 9, 323, 463
Грушевський Михайло 423
Губінці 536
Гузар 169
Гузіїв 163
Гулімка 542, 547
Гулян Сва 227; Текля 225
Гумецький, о. 536
Гуневич Володимир 345; Ольга 337;
Степан 337
Гунів 43
Грубешів 488
Гура Ярослав, о. 543
Гургула Ірина 259
Гусев Анатоль 143, 157, 158
Гута 536
Гута Любицька 536
Гавелюк Кость 378
Газдайка 175
Гарбовська Дизмаза, с. 90
Гданськ 247
Гебей Петро, єпп. 432
Гела Степан 515
Гіжицько 211
Гіль Василь 401; Іван 526; Марко, о.
51, 96, 119, 140, 144, 382, 383, 384,
387, 392, 396, 398, 400, 474, 522,
523, 526, 527; Юрій 124, 129, 133,
153
Глова Леон 320, 325
Глогівський Кастан, о. 79
Глушек Осип 345, 387, 403; Юліан
403
Говда Олександр, о. 18, 50, 51, 94,
96, 119, 140, 186, 328, 363, 364, 366,
379
Гоїк Амвросій 377, 379; Теодор 379
Гонтар 498
Горук Семен 118
Готфريد Кароль 89, 96, 245
Грабовський Бронислав 322, 507,
510
Гранатир (Решетило Пантелеймон)
237
Грац 425, 247, 248
Гріца Степан 409
Гробельський Бронислав, о. 210, 531
Гронда Яків 473
Гула Филип 246
Гумовський Василь, о. 129, 131, 140,
185, 216, 349, 371, 382, 386, 387,
397, 400; Григорій 8, 47, 80; Іван
333, 328, 364, 250, 371, 372, 376;
Микола 328; Степан 371; Тимко
117, 135, 328; Ципріян 228; Яків
216
Дарсон 434

- Дамаск 223
Данилевич В. 37
Дацьків Теодор 473
Дацько, о. 210
Двірці 47
Дворницька Домка 218; Д-ий Антін, о. 89; Францішок 90, 317, 320, 322
Дев'ятир 50
Демцьо Михайло 383, 387, 391; Павло 326; Теодор 47, 80
Дерендель 119
Державний Історичний Музей, Львів 41
Держко Іван, о. 48
Джазговський Валентин 47, 80
Джулинський Лев, о. 525
Дзедушицька 514
Дзюбінський Григорій 62, 66; Федір 47, 61, 62, 63, 65, 80
Дигдалевич 124, 507
Дикий Олександр 20, 28
Дивізія Галичина 478
Дідицький Андрій, о. 48; Богдан 48
„Діло“, в-ча спілка 424
Дмитренко 519
Дмоховський Степан 416
Дмуховський Іван 47, 80; Михайло 82
Дніпро 37
Дністер 423, 424
Добецький Лев 530
Добротвір 141
Додик Анна 337
Домб'є 431, 357, 361, 393, 501
Домбровська Р. 467; Д-кий 325
Доміницький Андрій 148
Дорожинська Софія 225, 227, 384; Степанія 226, 349, 350, 353, 364
Дорожинський Володимир 245, 328, 96; Іван 103, 121, 124, 125, 316, 317, 319, 320; Лев 129, 145, 148, 164, 165, 171, 319, 320, 328, 331
Дорош Андрій 182; Василь 233; Іван 378; Марія 226, 350; Микола 384, 408; Михайло 120, 121, 165; Текля 226, 379
Драгоманів Михайло 425, 428
Дракус Михайло 337
Дрималик Зенон 19
Дрогобиччина 199
„Дружний Лихвар“, часоп. 422
Дуб Михайло 82
Дубина 535
Дужий Атанас 435; Іван 115, 117, 183, 184, 505, 545; Микола 6, 129, 141, 142, 197, 247, 435-37, 501, 538; Д-а Параскевія 435
Дуркот, о. 507
Дуткевич, о. 530
Дяківці 169
Дячик Андрій 379
Євин Филип 324
Едерова 531
Етна (Etna) 417
Єлисавета, цисарена 219
Єнджейович Франц 99
Єрошук 153, 154, 157, 158
Єрпінь 169
Жабче 159
Жерники 144, 538, 539
Жмеринка 169
Жнятин 472, 511, 512
Жовква 144, 154, 214, 244, 246, 367, 534
Жужель 10, 159, 160, 167, 202
Жук Данило 473; Юрій 476, 477
Жуковська Пелагія 12, 13, 71, 48; Домініка 378; Степанія 408
Жуковский Василь 386, 405, 409; Михайло 378; Степан 12, 19, 71-77, 47, 48, 49, 50, 82, 83, 84, 100, 106, 192, 214, 378, 333, 416
Журавецький Григорій 82; Демко 53, 231; Іван 47, 80; Максим 47, 80; Петро 129, 216; Сильвестер, о. ЧСВВ 382, 533
Забір'я — пасісм
Заболотець 159
Заблоцький Василь 484, 538
Завальники, родина 233
Заволя-Горб 498
Заворотюк Мирослав 161, 164, 174, 364
Загайкевич Богдан 6, 405
Загарів Олександр 331
Загородський Олександр 519
Зажицький 150

- Закала Іван 143, 148
 Закарпаття 28
 Закліка Здзіслав 486, 542
 Закревський Андрій 231; Володи-
 мир 406; Семен 355, 389, 401
 За Курганами 513
 Заліпки 492
 Залісся 539
 Замістя, (Замостя) 45, 105, 194,
 512, 536
 Заміщина 242
 Замочок 159
 Замчисько 43
 Заставка 488
 Зарічне 493
 Заяць Андрій 364, 403, 511, 515,
 513; Іван 399, 588; Марія 399;
 Ольга 364, 383, 387, 403, 511; Сем-
 ко 511
 Зборовська Магдалена, м. 85
 Зборовський Лука 20
 Зелена 130, 153, 154, 155, 167, 480,
 530; З. Гута 147; З. Махнівська
 520
 Зелігман 527
 Земунь 427
 Зілінський Іван 295, 305; маляр 494
 Зільбер 324, 325
 Зінько Августина, с. 534
 Zeu'bitz Henryk August 536
 Ziemie Odzyskane 119
 Золочівський З. 172, 533
 Зоммерштайн 545
 Зрада Іван, о. 8, 474; Микола 478;
 Теодор 481
 ЗДА 377, 391, 433
 Іванець Василь 244, 484; Микола
 335
 Іваник Василь 441; Ксеня 386, 409
 Ішук-Пазунок Наталія 439
 Йохим, Cantor Ecclesiae 78
 Josefendorf 548
 Кавецький, мандатор 67
 Казахстан 195, 196, 199, 390, 506,
 478
 Казимир, король 44
 Калаталюк Григор 66
 Калинович Іван 375
 Каліш 518
 Калинівка 164, 169, 174, 471
 Калужняцький 12, 233, 272
 Каменецький Ян 483
 Камінка Волоська 184, 536; К. Стру-
 милова 124, 127, 141, 154, 164, 167
 Камінська Анастасія 425; Аспазія
 427; Текля 350
 Камінський Андрій (Підеша) 246,
 326, 416, 425; Вартоломій (Вар-
 тонь) 228, 415, 425; Іларіон (Гі-
 ляр) 47, 87, 89, 228, 319, 324, 415;
 Микола 250; Михайло 319; Петро
 231
 Кам'янець Подільський 144
 Канада 377, 382, 391, 509
 Каплінський 488
 Капустій 513
 Каронський Микола 79
 Карпатія, т-во обезпечень 424
 Карпевич Іван, о. 544
 Карп'як Михайло, о. 90
 Катовиці 479
 Качковський В. 377; Василь 163;
 Михайло 231; Петро 109, 141; Сте-
 пан 379
 Кашулінський Ілля 80, 47
 Кашуцький Лука 64, 65
 Квасній 136
 Кевешгаза Кевеш, фон 105
 Келяновський Титус 507
 Кербер 423
 Київ 164, 175, 362
 Кипріян Іван, о. 116, 140, 323, 526
 Кисілевська Олена 351, 352, 353
 Кисілевський Кость 295
 Кібіц 244
 Кізлик Теодор 47, 80
 Кійко 140; Степан, о. 51, 96
 Кіндій 100
 Кіндлер 373
 Кінік Петро 399
 Кірилович Семен 47, 80
 Кіцмань 163
 Кічак Марія 399
 Клебани 147
 Клей О. 125, 130, 145, 146, 154, 162
 Клівленд 434
 Клос Йосип 266 (Юзьо)
 Клосовський Михайло 379

- Клюсовський Яків 66
 Кобилінський 79
 Ковалівщина 541
 Ковальський Микола 518, 519
 Ковальчик 82
 Коверко Андрій 189, 381
 Козак Богдан 159, 218; Іван 191, 325, 333, 354, 355, 381, 382, 386, 387, 396, 398, 400, 405, 406, 408, 409, 416; Семко 476
 Козакевич Іван, о. 49, 50, 51, 98
 Козенка Степан, о. 536
 Козій Прокіп 588
 Козловська Олена 393; Параскевія 378; К-ий Гаврило 112; Григорій 399; Лука 39, 216; Микола 400; Михайло, о. 382; Степан 378; Федір 62, 63
 Колесса Філарет 313
 Коломия 425
 Колянківський Олексій, о. 203, 210, 211, 527, 495
 Кольберг Оскар 313
 Комарно 214
 Коморовський Володимир 244
 Коморово 159
 Конопа Антін 332, 348; Лука 537
 Копичинці 141
 Корженьовський Олександр 520
 Коринівка 169
 Коритницький, потік 535, 541
 Корні 39, 130, 147, 148, 150, 162, 164, 167, 171, 174, 468, 487, 520
 Королівка 141
 Корчинський Григор 96; Лука 129
 Корчмисько 512
 Корчунок 13, 503, гл. Вандзін
 Кос Маруся 250; Іван 422, Осип 244
 Косонога Гриць 332; Дмитро 65; Іван 231; Лука 79; Михайло 326, 333; Текля 353; Филімон 251
 Косоноцький Андрій 378, 379; Василь 47, 60, 63, 67, 80; Іван 326; Михайло 362, 364, 379, 381; Филімон 363, 319; Яків, о. 214, 438
 Коссак Іван 127
 Костюченко 519
 Котик Марія 408
 Котис Омелян, о. 208, 210, 211, 536, 537, 538
 Котович Андрій 378, 379; Анастасія 337; Анна 337; Артим 89; Василь 337, 345; Лука 377, 488; Марія 337; Михайло 231; Олекса 378, 379
 Котовська Степанія 353; К-ський Володимир 182
 Кохановський 340
 Коциловський Йосафат, єпп. 18, 30, 31, 33, 204, 354, 356, 401, 500, 502
 Коцюба Василь 498; Іван 384
 Кошіль Йосип, о. 203, 545
 Кравз 324
 Кравський 529
 Краків 129, 247, 393, 421
 „Краківські Вісті“, часоп. 29, 420
 Красник 105
 Красностав 105
 Крехів 431
 Крем'янецьчина 37
 Кривецький Іван 420
 Кривокульська Ольга 331; К-ський Володимир 330, 401, 263, 275, 307; Степан 133
 Криневиці 431
 Криниця 203
 Криницький Лесь 479; Юліян, о. 210, 476, 479
 Криса Василь 485, 525; Олена 399, 534
 Кристинопіль - - пассім
 Кришталь 248
 Крілик Іван 320, 345; Меланія 337; Софія 337
 Кронік 325
 Крупа Василь 535; Семен 537
 Крушельницька Соломія 329
 Кесняжик 132
 Кубійович Володимир 461
 Кудрик 485
 Кузик, о. 521
 Кузьма Олекса 165
 КУК (Комітет Українців Канади) 384, 387
 Кукіз 10
 Кукольніки 41
 Кулачковський Ярослав 423

- Кулешка Степан 538
Кулинич Василь, о. 51, 96
Куликів 118, 154, 214
Куровичі 184
Курило Олена 295
Кутець 534, 530
Куток 535
Кухар Гриць 171
Кушінг, кард. 434
Кушнір Михайло 533
Лаба Марія 399; Ярема 399
Лавриків 115
Лаврів 431
Лакота Григорій, єпп. 194, 356
Лалчинська Марія 408
Лалчук Василь 514
Лар Василь, о. 432, 435
Лаш Павло 153, 174
Лашкевич Марія 100; Олександр 100; Л-чі 44
Лашів 9, 132, 144, 154; Лашівська сотня 132
Лейтроб (Latrobe) 417
Лев Василь 6, 295, 306, 404, 405, 407, 422, 437
Левицька Анастасія 226, 350; Л-ий Євген 423; Кость 422, 424; Лев, о. 119
Левіцький Рудольф, о. 86
Лемешики 54
Лемішка Іван 149
Лемиковський 546
Леопольдів 54
Лещин Василь 17
Лещук Осип 182
Липники 151
Лисяк Андрій 231; Василь 235; Гриць 235; Данило 98; Іван 236; Ілля 376, 378; Ірина 227; Максим 47, 78, 83, 236, 376; Павло 29, 236, 360, 363, 416, 419-421; Роман 327, 329; Семко 372, 379; Текля 226; Сильвестер 231; Теодор 236, 379; Тимко 196, 231; Софія 226; Яків (Яцюнь) 379, 387, 476
Литвиненко Сергій 500
Лівницький Андрій 519
Лігніца 479
Ліс-Куля 152, 154
Ліськевич Михайло 324, 328
Літепло Роман 526
„Літературно - науковий Вісник“, часоп. 428
Літин 165
Літинський Болеслав 99, 475
„Літопис Червоної Калини“, часоп. 143
Ліщина 520
Логінський Іван, о. 544
Лоїнський Осип 125, 216, 109
Лопатяк Микола, о. 487
Лопатський Казімеж 144, 324
Лостин Василь, о. 440
Лотович Володимир, о. 346
Луб'янка 436
Луг, поле 186, 321, 355; Лужок 9, 121, 127, 526, 526
Лукаш Роман, о. ЧСВВ 51
Лукашкевич Прокіп 326
Луц Яків 472
Любачів 124, 210, 331, 125
Любеля 545
Любича Королівська 40, 41, 130, 144, 148, 153, 155, 167, 170, 172, 536
Люблин 129, 491
Людкевич Станислав 313
„Лямус“ 493
Лянгнер Августа 486
Ляндав Тереса 535
Лянцкоронська Рожа 530
Ляховська Домініка 337
Львів — пассім
Магдебурське право 12, 41, 44, 45, 57, 58, 316, 406, 536
Магдаленка 484
Магерів 144
Мадер 82
Мадера Францішок 82
Магура Варвара 218; Гнат 218, 231; Гриць 344; Катерина 218; Микола 378, 379; Олесь 218; Павло 47, 80; Теодор 47, 80; Яків 124, 127, 133, 139, 152, 157, 171, 172, 231
Мазикевич Андрій 109, 129, 140, 216; Віктор, о. 484, 527; Іван 319,

- 376, 378, 379; Катерина 353; Левко 112; Лука 112; Яків 98, 360, 363, 364
- Мазуркевич Тома 378
- Мазярки 545
- Майба Володимир, о. 532
- Майброда Михайлина 399
- Мак Іван, о. 544
- Макар Іван 400; Михайло 182
- Маковисько 496
- Макогон 434
- Макух Василь, о. 382, 400, 401, 530, 533; Доротея, с. 534; Іван 533; Микола 250; Семен 20, 534
- Мале Березне 431
- Малець Остап 348
- Малюжинський, о. 538
- Марія Тереса, цисарева 223
- Марітчак Олександр 425
- Мармарош Йосип 83, 503, 84; Ане-ля 84; Казимир 84; Олена 84
- Марібор 427
- Мартин Петро 538
- Мартинюк Ярослав, о. 540
- Матвій Домініка 532; Микола 532
- Матюк Віктор, о. 436, 494, 495, 496, 497, 499, 500, 501; Мирон 149, 164
- Махнівок 472, 511, 512, 540
- Мегофер Йосип 23
- Медвідь Герасим 416; Марія 378; Олена 417; Панько 66; Параске-вія 360, 363, 366, 417; Степан 66, 67; Юстин 8, 10, 347, 416-18
- Мельма (Фірма: Мельник-Манько) 529, 547
- Мельник Василь 250, 333; Кипріян 403; Неоніля 353; Оляна 403; Текля 351; Юрко 143, 149, 150, 158, 174, 181, 182, 478
- Мельничук 148, 171
- Менцінський Юрій, о. 50, 202, 203, 538, 400, 401
- Металь Давид 486
- Мизюк Василь 184, 246, 247
- Микитка Йосип 176
- Миколасевич Роман 461
- Миколович Євген 109, 127, 133, 152, 155, 157, 161, 164, 171, 172, 331, 384; Катерина 225; Ярослав 400
- Милятин 162
- Мир Володимир 75; Семен 140, 182, 184, 185
- Миронович Дмитро 435
- Мироносиці, сс. 134
- Михайлів, о. 398
- Михайлович Макар, о. 396
- Михайлюки, прис. 539
- Михальчук 169
- Мишуга Лука 387
- Мігус Василь 403; Михайло 403; Пилип 403; Юлія 408
- Міляно 425
- Мінодора, с. 346
- Мірковський Ян 89, 95, 513; Якуб 47, 80
- Мірчук Петро 538
- Містки, прис. 54
- Міцковський 485
- Млинівка 488
- Мнішек Гелена 493
- Могильницький Володимир 474; Іван 81
- Молотов Вячеслав 194, 427
- Монастирська 141
- Монреаль 383, 384, 399, 400, 589
- Моравський 10
- Морозюк Осип 403
- Морська Марія 331
- Мости Великі 77, 140, 141, 184, 231, 492; Мости Малі 167, 317
- Мотиль Йосип, о. 82, 83, 85, 86, 87, 90
- Мусій Володимира 501, 501; Теодор 183, 185, 250, 496, 500, 504
- Музика Максим 133
- Муроване, прис. 208
- Нагірний Василь 423
- Нагурський Іван, о. 186; Теодор 47, 83
- Надбужанщина 38, 39
- Надріка, прис. 530
- „Народне Слово“, часоп. 470; „На-ше Слово“, часоп. 470
- НТШ (Наукове Товариство ім. Шевченка) 6, 7, 39, 42, 404, 407
- „Natio“, часоп. 419
- Національна Рада (Станиславів) 424

- Національно-демократична Партія 423
 Недільський 329
 Невричі 511
 „Неділя”, часоп. 429
 Неметц Адам 325
 Немирів 144, 182, 183, 526
 Несторович Віктор 47, 98; Теодор 47, 80
 Нетребка 487
 Ниви поле 54
 Нивки, поле 506
 Никифоряк Сава 149
 Нідерле Любор 39
 Німчук Іван 420
 Нісса, річка 199
 Нова Гребля 512
 Нова Ушиця 163, 169
 Новий двір 9
 Новосад Іван 508, 509, 588
 Нью-Йорк 382, 388, 407, 519
 Оболоння 12
 Огрідок 493
 Одеса 170, 362
 Одра 199
 Ожаровський Станіслав 88, 89, 124, 244
 Ожех Ян 90, 327, 338
 Околот Іван 6, 131, 133, 150, 151, 157, 159, 164, 167, 176, 366
 Окуневський Ярослав 422
 Олексин 477
 Олесницький Євген 422, 423
 Ольгів городок (Ульгівок) 43
 Ольштинщина 210
 Онишкевич Агафія 399, 588; Анна 399; Володимир 387; Гринь 115, 117, 118, 333, 342, 360, 363, 364, 366, 393, 525; Іван 237, 384, 387, 399, 401, 588; Ігнат, о. проф. 416; Микола 399, 588; Михайло 384, 588; Степан, о. 326, 416, 422-25; Тарас 201; Шимон 63; Ярослав 199
 Опольський Володислав, князь 515
 Оратів 174
 Оріат Войцех 47, 80
 Осердів 160
 Осики 539
 Осміловський (Журак) 494
 Оссолінська Марія 517, 518, 519
 Осташевська Катерина 403; О-кий Василь 508, 509; Михайло 332, 337, 345, 386, 403, 409, 488, 491
 Острів 140, 159, 167, 201
 Оструда 211, 537
 Охримович Володимир 423; Любомир 128, 135, 140, 146, 147, 182, 171, 182, 183, 184, 185
 Павлик Михайло 426, 428; Теодосія 227, 333, 350, 351, 386, 400, 405, 409; Теофіл 184, 319
 Павловський Віктор 377
 Павлюк Степан 148
 Пайгерт Корнель 97
 Паданиця Василь 399; Степанія 399
 Палюшок Михайло 149, 151, 153, 155, 167, 169, 172
 Панас Михайло 167, 168, 169
 Паньчишин Маріян 242, 331
 Папп Володимир, о. 532
 Паппара 474, 480
 Париж 247, 534
 Парипси 40, 41
 Парнес 318
 Пархач 141
 Пастернак Ярослав 6, 35, 39, 405, 484, 515, 539
 Патер Антін 386, 405, 409, 488
 Переводів 39
 Перемишль 160
 Перемишль 107, 109, 130, 136, 137, 140, 203, 204, 214, 246, 431, 496
 Перемишське князівство 41
 Перзенківка 117
 Перфецький Олександр 128, 131, 148, 162, 163, 416
 Петришин Володимир 51, 120, 121, 124, 140, 182, 184, 185, 187, 190, 191, 212, 216, 300, 315, 319, 320, 324, 326, 333, 356, 362, 363, 383, 384, 401, 404, 406, 408, 409, 418, 435, 461, 523, 526, 530, 535; Марія (Гіль) 280, 281; Гілярій 376, 377; Марія (з Лисяків) 225, 226, 227, 346, 349, 350, 351, 355, 408, 409; Микола 6, 212, 253, 268, 280, 295, 376, 378, 379, 380, 381, 383, 384, 386, 387, 394, 398, 400, 401,

- 404, 405, 407, 408, 409; Пазлина 226, 350
- Петруха Михайло 379
- Петрушевич Євген 114
- Печерський Петро 119, 324
- Пилип'юк 149
- Пильці 539
- Пиріжок Гаврило 381; Іван 195, 318; Максим 319, 383; Марко 372; Михайло, о. 544; Михайло 165, 272; Пилип 392
- Писарівка 164
- Пігура Матвій 498
- Підвір 530
- Підгірці 533
- Підгорецький Микола, о. 326, 276, 418; Петро, о. 364; Іван 376
- Підляшся 368
- Піддубчишин Євген 498; Кирило 387, 491, 496
- Підеша Степан 425—430
- Підзамче 116
- Підкарпаття 37
- Пікульська Михайлина 225
- Пільгуй Василь 377, 378, 379, 387, 416; Володимир 109; Іван 378, 379; Марія 418; Павло 101; Пилип 71
- Пісарський, о. 208
- Пліснисько 533
- Пліснявка 530
- Площанський Венедикт 51
- Побужжя 38, 39, 40
- ПСК (Повітовий Союз Кооператив) 12, 424
- Подєбради 519
- Подніпров'я 39, 40
- Подністров'я 40
- Подовге 545
- Поздимир 140, 159, 167
- Поліха Іван 513
- Полтавщина 132
- Польська Ліквідаційна Комісія 119
- Польська Повстанська Армія 474
- Польща 374
- Помор'я 474, 534, 395
- Поппельсдорф 425
- Поронович Іван 379; Йосип 399, 401, 588; Уляна 401, 588
- Посяння 40
- Потелич 40, 41, 43, 147
- Прага 169, 431
- Прип'ять 37
- Прислопський Онуфрій 82
- Пристапа Степан 513
- Прокоповичі, родина 45
- Прочів Осип 101, 133
- Пруси 391
- Прусинів 141, 159, 160, 542
- Проскурів 162, 169, 174
- Пузина Ян, сп. 96
- Пулюй Іван 426
- Пушкар Гринь 175; Іван 126, 128, 134, 135, 143, 145, 148, 151, 152, 153, 154, 163, 170, 172, 173, 174, 175, 181, 416
- Пішпюрський Йосип, о. 209, 211
- Рабіц 531
- Рав'ян Олекса 265
- Радванці 140
- Радехів 149
- Райс Герман 484; Якуб 485
- Рата, річка 39
- Рацький Андрій 544; Михайло 538; Роман 536
- Рачинський Андрій 191, 245
- Редкевич Василь 47, 80; Теодор 360, 363, 366
- Ремешило Іван 244, 246
- Решетило Андрій 112; Анна 399; Гаврило 98; Григорій 231; Данило 66; 399; Іван, о. 48, 51, 82; Йосип 327, 360, 363, 366; Олексій 431, 435; Павло 329; Пантелеймон (Гранатир) 231, 237; Петро 333; Семен 379; Степан, о., ЧСВВ 416, 430—434; Теодор (Ваврух) 109, 129, 131, 135; Теодор (Марисюнник) 7, 47, 101, 109, 119, 120, 131, 134, 143, 212, 216, 242, 246, 248, 261, 267, 268, 366, 370, 401, 404, 425, 430, 435; Яків 186, 319
- Решетилевич Григорій 62, 80; Василь 82; Петро 47
- Решиф Йосафата, с. 86
- Rzeczycki Andrzej 536
- Рибачевський Теофіл 325

- Редель Лукіян 29
Рим 207
Рібентроп Поахим 194
Ріпецький Василь 82; Мирослав, о. 211
Ріплін 337, 473, 543
Річки 9, 127, 133, 136, 147, 149, 150, 154, 167, 172, 194
Річне 135, 329, 504
Річпосполита Польська 10
Рогатин 141
Романівка 545
Розвадовський Йосип 486
Роздольський Осип 313
Розен Ян 23
Розточчя 35, 41
Ройко 108
Романенко Антін 519
Романків Іван 325, 364
Романко Микола 337, 345
Романовська Марія 226, 350, 353;
Романовський Андрій 242, 247;
Василь, о. 18, 49, 50, 89, 102, 267, 327, 341, 364; Едвард 535, 536;
Сильвестер 242; Степан 231;
Осип 109
Романчик 353
Ромер, ген. 155
Росія 107, 113, 395, 425
Рубинович Андрій 362, 364, 379;
Іван 328, 389; Йосафат 328; Йо-
сип 326; Михайло 214, 231, 319,
371, 376
Рубчак Іван 21, 331; Катерина 21
Рудасевич Іван 62, 119, 120, 165,
328; Прокіп 47, 80
Рудки 214, 231, 424
Руда Журавецька 133, 152, 172, 173,
487; Р. Любицька 487
Рудницька Мілена 353; Р-кий Сте-
пан 242
Румунія 113
Рура Івась 264, 265
Русова Софія 353
Руська Трійця 48
Савицька Іванна 437—440; С-кий
Роман 416, 437—440
Савка Іван 20, 250; Одя 350, 351
Савойка, о. 476
Садницький Йосип 508
Садовський Михайло 519
Сайчук Андрій 501, 504
Салук Гринь 383, 384; Лука, о. 75,
213, 246, 382, 383
Салок Анастасія 225, 350; Артим
327; Григор 148, 163, 172, 362,
364, 378, 379, 400, 409; Марія
226, 350; Семко 264, 265, 266;
Сильвестер 378
„Сальон“, часоп. 29
Сафатчиха 108
Свєжавський 507
Сверчевський Кароль 209
Свинорія, річка 511
Світницький Василь 377
„Свобода“, часоп. 396, 426
Село, прис. 546
Сеймур 419
„Сель-роб“ 485
Семенів Дмитро 325
Семенович Василь 65
Семенюк Домініка 408
Семільський Теобальд 539
Сенюк Микола 512; Сидір 335, 548
Сень Анна 417; Микола 417
Сербія 113
Сервіторіят 46
Сєнкевич 61, 62
Сибір 194, 195, 199, 377, 390, 395,
437, 478
Сигізмунд з Радзанова 78
Синьківці 37
Сиротинський Орест, о. 207, 487,
497, 501; Кость 207, 325
Сідельник Василь 115, 116, 117;
Йосафат 146; Осип 116, 127
Сідорський 476, 524
Сігель Лейба 89
Сікевич Сташко 231
Сікора Павло 519
Сілець 167; С. Вєльський 36, 480
Сілецький В., о. 77
СГ (Сільський Господар) 423, 424
Січ 425
Січинський Володимир 29
Скаун Іван 265; Пилип 265
Скакунович Григорій 64
Склепович Володимир 500, 521

- Сколімовська Леонтина 484; С-кий Юліян 484
Скоморович, о. 485, 527
Скрипчук Василь 62, 327, 328, 525;
Віктор 328, 389; Дмитро 82; Іван 171, 224, 227, 247, 326, 330, 329, 333, 363, 366, 379, 380, 384, 401, 403; Михайло 112; Олена 224, 227, 351, 353; Павло 61; Петро 56; Степан 62; Степанія 350; Федір 62, 63, 326; Яків 119, 121, 122, 124, 182, 184, 328, 329, 331
„Слово”, часоп. 419
Слука Іван 125, 129, 138, 141, 153, 384; Петро 345; Роман 337, 345
Службениці П.Д.М., сс. 12, 134, 345, 346, 347, 388, 417, 547
Слюзар Степанія 351
Смерека Михайло 109, 216, 427;
Смерчиха 236, 416
Снігурський Іван, спп. 530
Соколишин Олександр 401, 406, 408
Соколовський, о. 144
Соловки 194
Солодуха 148
Солтис Петро 171
Сосенко Любомир 133, 164
„Союз Українок” 462, 463
Спунівський 325
Срочинська Леопольдина 545
Стависька 47
Стадник Йосип 331
Сталін Йосип 204
Сталь 117
Станиславів 117, 141, 247
Станканинець Методій, о., ЧСВВ 434
Стасіневич Зигмунт 89
Стафіняк Володимир 132, 139, 148, 149, 156, 171, 174, 416
Стефанівка 541
Стрий 162
Сташків Анна 378
Стецишин Іван, о. 497
Стецура Осип 398
Стирко Василь 379, 588; Іван 231;
Марія 399, 401, 588; Олександр 128, 148; Яків 248, 250, 355
Стирна Франц 325
Смаль-Стоцький Роман 433, 434
Стояловська Францішка, с. 87, 96
Стохід 109
Стремінь 214
Стронський 523
Струк 181
Студити, оо. 547
Студницький Петро 60
Стшалків 357, 361
Сухоручко 82
Сян, річка 37, 39
Сярчинська Настуня 206, 406;
С-кий Дмитро 333, 381
Табака Осип 152, 164, 171, 172, 173
Талергоф 49
Тамта Страна 535
Танва 40
Танцюра Яків 518, 519
Танчак Іван 164
Тарасівка 536
Тарнавський Мирон 193
Тарчило Марія 226
Твердохліб Михайло, о. 150, 476
Теляж 202
Тенетиська 172, 520
Теодорович, архисп. 23
Теребовля 141
Терезієнштадт 372
Тернопіль 141
„Тернопільщина” 401
Теслюк Богдан 244; Софія 200, 386, 405, 408, 409
Тивончук Атанас 378
Тимочко Йосип, о. 205
Тинецька Марія
Тис Іван, о. 545
Тисович Микола, о. 50, 96, 105
Титла Юстин 95
Тіто Йосип Врсз 428
ТОВМ (Товариство Опіки над Воєнними Могилами) 185, 187, 189;
Флія в Угнові 163
Товпа Михайло, о. 376
Томашів 126, 203, 204, 206, 210, 417
Томашівський Лука 521, 523, 524, 525, 526
Томашівщина 242
Томськ 195
Томчук Н. 182

- Топоровська Домініка 337; Т-кий Міхал 67 (Михайло)
- Торонто 383, 384, 387, 403
- Трешневська Іванка (гл. Савицька) 19; Марія 20, 351; Т-кий Олександр, о. 18, 26, 27, 31, 34, 50, 73, 96, 191, 203, 206, 209, 214, 319, 333, 355, 381, 382, 387, 388, 400, 401, 404, 405, 406, 408, 410, 416, 437, 461, 491; Роман, о. 33, 203
- Трохимович Гаврило 47, 80
- Трусевич Йоахим 47, 80; Микола 112; Михайло 371; Семен 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 131, 133, 139, 144, 165, 171, 174; Степан 379, 384, 399, 588; Текля 399, 588; Тома 214, 231, 228, 415, 416
- Тудорковичі 494
- Туз Михайло 90
- Тулиголова 512
- Турина 541
- Турянська Ярослава 383, 386, 405, 408
- Тухоля 162, 165, 175
- Тушків 540
- Тшос Болеслав 326
- Тшцінський Лаврентій 78
- Україна 506
- УВАН (Українська Вільна Академія Наук) 401
- УГА (Українська Галицька Армія) 435
- Угрин Микола 348
- УГВР (Українська Головна Визвольна Рада) 436
- УДК (Український Допомоговий Комітет) 515
- Ужгород 431
- УКК (Український Конгресовий Комітет) 384, 387, 401
- УЕЦКП (Український Еміграційний Центральний Комітет у Польщі) 518
- УВ (Українське Видавництво) 29
- УНС (Український Народний Союз) 418
- УНР (Українська Народна Республіка) 384
- УНДО (Українське Національно-Демократичне Об'єднання) 419
- Українська Народня Лічниця ім. Митр. А. Шептицького 352
- Український Жіночий Конгрес в Станиславові 352
- „Український Прапор“, часоп. 419
- УОТ (Українське Освітнє Товариство) 473
- УСРР (Українська Соціалістична Радянська Республіка) . пассім
- УПА (Українська Повстанська Армія) 195, 370, 395, 503
- Український Тайний Університет 436
- Улашківці 231
- Уликів 13, 207, 321, 484
- Ульгурський Яким 380
- Університет Ягйлонський 135
- Урбанська Марія 531
- Ушак Андрій 121
- Фаріон Франц 333; Оляна 225
- Федак Степан 423
- Фастів 164
- Федербуш 487
- Фединський Теодор 74, 75, 99, 214, 367
- Федорищак Григорій, о. 210, 522
- Феліціанки, сс. 52, 245, 490
- Феллер Оскар 326
- Фещур 164
- Філядельфія 419
- Флісовський Іван 78, 98
- Флюра Тадеуш 317, 320
- ФНС (Фронт Національної Єдності) 465
- Фоліс Софія 422
- Франко Іван 423, 428
- Франц Йосиф, цісар 87, 101, 219, 238
- Франц Фердинанд, архикн. 101
- Франція 318
- Фредро Олександр 242
- Фридрихівка 162, 175
- Хахула Варвара 403; Микола 403; Михайло 403; Теодор 403
- Хитрень Григор 109, 120, 124, 129, 216, 272; Степан 231

- Хишевичі 423
 Хіжи Гнат 403
 Хлямтач Кароль 96
 Хмельницький Богдан 44, 45, 127, 512, 536, 539
 Ходань 367
 Ходованці 526
 Холмський Іван 41
 Холмщина 110, 154, 201, 362, 368
 Холодний Петро Іванович 26
 Хомінський Іван 100, 231, 493; Петро 376
 Хорватія 431
 Хоробрів 211
 Хоростіль Василь, о. 51
 Хоростків 141
 Христина Антін 484
 „Християнський Шлях“, часоп. 425
 Хром'як Василь 132, 141, 156, 163
 Хронович Володимир 132, 140, 145, 164
 Худик, о. 476
 Хшановський Йосип 376
 Цеблів 160
 Цегельський Лонгин 126
 Цеглинський Григорій 420
 Целевич Володимир 124, 147, 162, 182; Корнило 6, 57, 162, 171, 186, 259, 328, 356, 360, 362, 363, 364, 366; Йосип 326; Марія 326; Юліян 51, 324, 326, 332, 367
 Цепко Олекса 379
 Ціхонський Міхал 47, 80
 Ціхоцький 245
 Цюрих 425
 Чайка 498
 Чайківський Микола 124, 128, 146, 182, 183; Андрій 124; Михайло, о. 507, 508
 Ченстохова 515
 Червень 43
 Червенські городи 43
 „Червона Калина“, в-во 6
 Черевко Іван, о. 513, 515
 Черкавський, о. 382
 Чермно 515
 Чернево 480
 Чернецький Василь, о. 480
 Чертеж 475
 Чехович Константин, епп. 531; Осип, о. 536, 537
 Чечільник 164
 Чикаленко Левко 519
 Чіх Михайло 130, 152, 164, 171, 172, 173
 Чмелі, родина 233
 Човпуновський Лука 63; Матей 44, 100; Ч-ка Марія 100
 Чоловський 245
 Чопп Маврици 326
 Чорнобай Микола 165, 171
 Черногор Никита 519
 Чортків 141, 164, 184, 185, 181, 182
 ЧСР (Чехо-словацька Республіка) 374
 Чубатий Ярослав 142, 143, 149, 161, Шабельня 150
 Шаран Антін 401
 Швайцарія 425
 Шастало Івась 264, 265
 Шах Степан 129
 Шашкевич Богуслав 141, 142, 160, 164, 174
 Шваб 119, 121
 Шевченко Тарас 26
 Шевчук Катерина 403
 Шемлій 534
 Шептицький Андрій, митроп. 23, 24
 Шибалин 534
 Шікаго — південь 434
 Шлезьк 38, 395, 474, 510, 534, 548
 Шлемкевич М. 149
 Шляхта Степан 337, 345
 Шнаге Беатріче, с. 96
 Шпаль, маляр 477
 Шпіцер Міхель 89
 Штетін 534
 Штум 211, 485
 Шульган Іванна 227; Маріян 250
 Шумлянський, староста 99
 Шупарівка 185
 Шурм'як 129, 147
 Шустикевич Андрій 6, 8, 109, 127, 129, 130, 137, 138, 138, 141, 142, 143, 152, 156, 157, 161, 171, 178,

181, 247, 366; Іван 389, 231; Сте-
 пан 121, 231; Текля 225; Яків 231
 Щербіцький Юзеф 340, 473
 Щигол 165
 Щитина Семен 47, 80
 Щурець 482
 Щурковський Каспер 47, 80
 Югославія 427, 428
 Юда Симон 128, 141, 149
 Юридика 46, 138, 315; Юрдика 12
 Юськів Василь 497; Остап 497, 498
 Явожно 210, 476
 Яворів 109, 231, 331, 348
 Язь Семко 265; Фтома 267
 Якубовська Агафія 226
 Ялтушків 162
 Янів 106, 162, 231
 Яновський 531
 Ярема Павло 324; Слава 162, 172
 Яремкевич, о. 476
 Ярмола Іван 384
 Ярослав 9, 123, 129, 144, 164, 204
 214
 Ярославин Сидір 142, 143
 Яроцький 509
 Ярошевич 172
 Ярошук 132
 Ясінщина 432
 Яскуляк 324, 325
 Яструбичі 159, 184
 Jastrzębica 536
 Яців Антін, о. 172, 521, 522

ПІСЛЯСЛОВО

Діло, започатковане в 1924 році, завершено й dokonано завдяки великій любові угнівців, угнівчан і тих, що будь-яким способом зв'язані з ними, до рідного міста й околиці, тобто своєї вужчої батьківщини. З великим накладом праці та з ентузіастичним завзяттям зібрали вони й опрацювали матеріяли, що ілюструють усі ділянки культурного життя цієї місцевини в минулому і сучасному. Добро й історична правда про Угнів і околицю завжди вели до обопільних порозумінь щодо дійсного стану фактів.

Треба тут відмітити, що багато прізвищ заслужених людей як з Угнова так і з Угнівщини, які живуть на рідних землях, поминено зі зрозумілих причин. Не значить те, що вони не вели суспільної праці, але зроблено це для їхнього добра. Щоб не зробити їм нехотючи кривди, поминено теж багато прізвищ осіб, що живуть поза межами рідного краю.

Як головному редакторові Збірника довелося мені опрацьовувати і деколи переробляти статті, скорочувати або уточнювати матеріяли на основі друкованих праць і документів, робити посилання на них, беручи теж до уваги примітки рецензентів матеріялів.

Деколи, головню чужі імена подано в оригінальному звучанні (Болеслав, Казімеж...) для відмічення національної приналежності даної особи, або місцевого називання (Бартонь, Фтома, Лунько).

Перекладач резюме на англійську мову, ред. В. Душник і другий коректор та ревізор друку, ред. Іван Керницький доклали всіх старань до якнайкращого оформлення Збірника. Вільєту з гербом м. Угнова виконав Сергій Макаренко.

Щира тут подяка п. видавцеві Дмитрові Микитюкові за дозвіл використати для Збірника річники „Літопису Червоної Калини”.

Василь Лев

ЗМІСТ

Микола Петришин — Вступне слово голови „Товариства Угнівщина”	5
Слово від видавців і редактора Збірника	6

ЧАСТИНА I

Положення Угнова

Степан Божик і Володимир Петришин — Топографія Угно- ва й околиці	9
Володимир Петришин — Церква в Угнові	14
Дам'ян Горняткевич — До історії найновішого іконопису угнівської церкви	18

ЧАСТИНА II

Угнів та околиця від найдавніших часів до першої світової війни

Ярослав Пастернак — Угнівщина в глибині віків	35
Степан Божик — Минуле Угнова (від найдавніших часів до кінця XIX ст.). (Стаття прислана для збірника з нагоди першого з'їзду Угнівщини)	43
Володимир Петришин і Степан Божик — Угнів у двадця- тому столітті	51
Еміліян Вернер — Пожари в Угнові	55
Корнило Целевич — Ремісничі цехи в Угнові	57
Теодор Решетило — Фундація Степана і Пелагії Жуков- ських. Інші фундації в Угнові	71
Степан Божик — Історія шкіл в Угнові	78

ЧАСТИНА III

Угнів під час першої світової війни

Теодор Решетило — Перша світова війна та Угнів	101
--	-----

ЧАСТИНА IV

Визвольні змагання в Угнові та Угнівщині

Корнило Целевич — Перші дні листопада 1918 року	114
Теодор Решетило — Спогади про українсько-польську війну в Угнівщині в 1918/19 рр.	119
Степан Божик — Шляхом слави IX-ої Бригади УГА	143

Григор Салюк — Угнівщина в визвольних змаганнях за Українську Державу	163
Михайло Дорош — Перші листопадові дні 1918 р. й організація угнівської кавалерії	165
Дмитро Бречка — Перший український військовий командант угнівської округи в відродженій Українській Державі в листопаді 1918 р.	170
Іван Околот — Спогад про дії батареї на відтинку Угнова ..	176
Андрій Шустикевич — Найзавзятіший бій під Угновом 21 січня 1919 р.	178
Коментар Ярослава Чубатого до статті Андрія Шустикевича	181
Володимир Петришин — Повітовий комісаріят (українське староство) Рава Руська з осідком в Угнові	182
о. Василь Гумовський — Як почався культ полеглих героїв у боях за Угнів	185
Володимир Петришин — Стрілецькі могили в Угнові	187

ЧАСТИНА V

Під Польщею, більшовиками та німцями

Володимир Петришин — Угнів в рр. 1919—1959	190
Софія з Лисяків Теслюк — Угнів в руках УПА — Великдень 1944 року	200
о. Юрій Менцінський — Мої переживання в Угнові від вересня 1944 до липня 1947 р.	202

ЧАСТИНА VI

Суспільні, економічні і культурно-освітні відносини в Угнові до другої світової війни

Володимир Петришин, Микола Петришин, Теодор Решетило — Побут Угнова	212
Іван Онишкевич — Угнівські шевці і їх чоботи	237
Теодор Решетило — Гігієна і стан здоров'я в Угнові й околиці	242
Теодор Решетило — Угнів і шкільництво	245
Яків Стирко — Фізична культура в Угнові та Угнівщині до 1939 р.	248
Микола Петришин — Звичаї та обичаї і рокові свята в Угнові	253
Ірина Гургула — Йорданські солом'яні хрещики в Угнівщині	259
Теодор Решетило — Різдво в Угнові (спогад)	261
Володимир Кривокульський — „Во Йордані...“	263
Теодор Решетило — Під Великдень в Угнові	267
Микола Петришин і Теодор Решетило — Великдень і інші весняні свята	268
Володимир Кривокульський — Великдень (Спогад, написаний говіркою Угнова)	275

Микола і Марія з Гілів Петришини — Весілля в Угнові	280
Микола Петришин — Обжинки в Угнові	295
Василь Лев — Угнівська мова	295
Василь Лев — Угнівський фолклор (Матеріяли і знадоби)	306

ЧАСТИНА VII

Громадське і культурне життя в Угнові та околиці

Володимир Петришин — Угнівські громадські установи	315
Володимир Петришин — Повітовий суд в Угнові	324
Володимир Петришин — Товариства в Угнові	326
Марія з Лисяків Петришин — Філія „Союзу Українок” в Угнові	349
Іван Козак — Три всенародні святкування в Угнові	353
Володимир Петришин — Заснування ювілейного комітету Читальні „Просвіти” в Угнові	353
Теодор Решетило — Угнів, Угнівщина і поляки	366
Теодор Решетило — Угнів і Угнівщина та жиди	370

ЧАСТИНА VIII

Угнівська еміграція

Микола Петришин і Михайло Білик — Початки еміграції угнівців у заокеанські країни	376
Василь Пільгуй (Пулк) — Угнівські імігранти в Акрон, стейту Огайо	377
Гриць Салюк і Микола Петришин — Заснування „Комітету несення матеріальної помочі для Угнова” і „Товариства Угнівщина” в Джерзі Ситі, Н. Дж.	378
Іван Козак — З'їзд Угнівщини в Нью-Йорку в 1950 р.	382
о. Олександр Трешневський — Проповідь, виголошена 4-го вересня 1950 р. під час св. Літургії, що її відслужено в українській греко-католицькій церкві св. Юра при Східній Сьомій вулиці в Нью-Йорку з приводу З'їзду Угнівщини	388
о. Марко Гіль — Дещо про Угнів	392
Микола Петришин — Промова на відкритті Першого з'їзду Угнівщини в Нью-Йорку	394
Іван Козак — Угнівський празник	396
Іван Козак — Другий з'їзд Угнівщини	400
о. Олександр Трешневський — Проповідь, виголошена на Другому з'їзді Угнівщини	410

ЧАСТИНА IX

Угнівці та угнівчани — інтелігенти і народні діячі

** — (Вступні завваги)	415
Василь Пільгуй (Пулк) — Юстин Медвідь — угнівський добродій	416
Володимир Петришин — о. Антін Бончевський	418

Степан Баран — Д-р Павло Лисяк	419
Василь Лев — о. Степан Онишкевич	422
Теодор Решетило — Степан Підеша	425
Теодор Решетило — о. Степан (Семен) Решетило, ЧСВВ ..	430
Володимир Петришин і Теодор Решетило — Микола Дужий	435
Василь Лев — Іванна з Трешневських та Роман Савицькі	437
Іванна Савицька — Далекий Україні (збірна деклямація)	439
** — Американці-українці, сини емігрантів з Угнівщини	440
Угнівці та угнівчани з середньою і високою освітою	441

ЧАСТИНА Х

Села Угнівщини

А. Володимир Петришин — Загальний погляд на топографію Угнівщини і на культурні відносини в Угнівщині (В статті поміщені статистичні таблиці, виготовлені проф. д-ром Кубійовичем про: а) розміщення угідь і родів власности в Угнівщині; б) зміни в стані віровизнань в Угнівщині в рр. 1880—1939; в) етнічний склад населення Угнівщини)	461
Б. 1. Брукенталь	471
2. Василів Великий	471
3. Вербиця	474
Микола Зрада — Каплиця на Черневі в с. Вербиця, пов. Рава Руська	480
4. Воронів	483
5. Губинок	483
6. Диниська	484
7. Домашів	486
8. Журавці	487
9. Застав'я	488
10. Карів	491
11. Корчів	507
12. Корчмин	511
** — Туга за рідними сторонами (вірш)	516
13. Кривиця	517
Яків Танцюра — Як село Кривиця (Щивиця) коло Угнова стало одною зі станиць Українського (Еміграційного) Центрального Комітету в Польщі	518
14. Махнів	520
15. Михайлівка	522
16. Новосілки Кардинальські	523
17. Новосілки Передні	526
18. Остобіж	529
19. Піддубці	530
20. Річиця	535
21. Салаші	539
22. Стаї	540

23. Терношин	541
24. Тяглів	542
25. Ульгівок	543
26. Хлівчани	545
27. Хоронів	546
28. Щеп'ятин	546
29. Юзефівка	543

ЧАСТИНА XI

The City of Uhniv and Its Region. A Historical Survey

Resume	550
--------------	-----

— * —

Список жертводавців із Угнова на Збірник „Угнів та Угнівщина”	583
Список жертводавців із Угнівщини	585
Список жертводавців з Угнова й Угнівщини, що живуть в стейті Огайо	587
Іван Онишкевич — Філія „Товариства Угнівщина” в Монреалі	588
Список українців з Угнова й Угнівщини, що померли в ЗДА і Канаді	590
Василь Лев — Показник імен, місцевин і предметів	595
Василь Лев — Післяслово	611

а) Карта Угнова, б) Карта Угнівщини, зладили Теодор і Ярослав Решетили.

CONTENTS

Preface — By the President of the "Uhniv Society"	5
Introduction — By the Publishers and the Editor of the Historical and Memoiristical Collection	6

CHAPTER ONE

The Geographical Location of Uhniv

"Topography of Uhniv and Its Region" — By Stepan Bozhyk and Volodymyr Petryshyn	9
"The Church in Uhniv" — By Volodymyr Petryshyn	14
"History of the Recent Iconography in the Church of Uhniv" — By Damian Horniatkevych	18

CHAPTER TWO

Uhniv and Its Region from Ancient Times to the First World War

"Uhniv and Its Surroundings through the Centuries" — By Yaroslav Pasternak	35
"The History of Uhniv to the End of the XIXth Century" — By Stepan Bozhyk	43
"Uhniv in the XXth Century" — By Volodymyr Petryshyn and Stepan Bozhyk	51
"Fires in Uhniv" — By Emilian Werner	55
"Artisan Guilds in Uhniv" — By Kornlyo Celevych	57
"The Stepan and Pelagia Zhukovsky Foundation" — By Theodore Reshetylo	71
"History of Schools in Uhniv" — By Stepan Bozhyk	78

CHAPTER THREE

Uhniv During World War I

"World War I and Uhniv"	
a) General survey; b) Economic conditions; c) Conclusions	
By Theodore Reshetylo	101

CHAPTER FOUR

Liberation Struggle in Uhniv and Its Region

"First Days of November 1918" — By Kornlyo Celevych	114
"Memoirs about the Ukrainian-Polish War in Uhniv 1918-1919" — By Theodore Reshetylo	119
"In the Path of Glory of the IXth Brigade of the Ukrainian	

Galician Army" — By Stepan Bozhyk	143
"The Uhniv Region in the Liberation Struggle for the Ukrainian State" — By Hryts Saliuk	163
"First Days of November 1918 and Organization of the Uhniv Cavalry" — By Michael Dorosh	165
"Ivan Pushkar, First Ukrainian Military Commander of the Uhniv District in the Reborn Ukrainian State" — By Dmytro Brechka	170
"A Battery Commander's Memoirs of Military Events in the Uhniv Sector" — By Ivan Okolot	176
"The Fiercest Battle of Uhniv" — By Andriy Shustykevych ..	178
"Commentary on A. Shustykevych's Article" — By Yaroslav Chubaty	181
"County Commissariat of Rava Ruska with Headquarters in Uhniv" — By Volodymyr Petryshyn	182
"How the Cult of War Heroes Developed in Uhniv" — By Rev. Vasyl Gumovsky	185
"Soldiers' Graves in Uhniv" — By Volodymyr Petryshyn	187

CHAPTER FIVE

Under Poland, the Soviets and Nazis

"Uhniv in the Years 1919-1959"	
a) Under Polish Domination; b) World War II; c) The Ukrainian Insurgent Army — UPA — in Uhniv; d) The Second Invasion by the Bolsheviks — By Volodymyr Petryshyn	190
"Uhniv in the Hands of the UPA — Easter 1944" — By Sophia Tesluk	200
"My Experiences in Uhniv from September 1944 to July 1947" By Rev. Yuriy Mentsinsky	202

CHAPTER SIX

Social, Economic and Cultural Relations in Uhniv Prior to World War II

"Mode of Life in Uhniv" — By Volodymyr Petryshyn, Mykola Petryshyn, Theodore Reshetylo	212
a) Townspeople of Uhniv, p. 212; b) An Uhniv Home, p. 218; c) Style of Uhniv Dress, p. 220; d) Everyday Life. Household Chores, p. 225; e) Household and Field Work, p. 227; f) Industries of Uhniv, p. 321; g) Trade, p. 233; h) Church Brotherhoods, p. 234; i) Funerals in Uhniv, p. 236; j) Sme-rechkykha, Townswoman of Uhniv, p. 236.	
"The Uhniv Shoemakers and Their Boots" — By Ivan Onyshkevych	237
"Hygiene and Health in Uhniv and Its Vicinity" — By Theodore Reshetylo	242

"Uhniv and School System" — By Theodore Reshetylo	245
"Physical Culture in Uhniv and Its Region" — By Yakiv Stycko	248
"Customs and Habits, and Annual Holidays in Uhniv" — By Mykola Petryshyn	253
"Straw Crosses in Uhniv and Its Vicinity" — By Irene Gurgula	259
"Christmas in Uhniv" A Personal Reminiscence — By Theodore Reshetylo	261
"Vo Yordani," a Memoir from the Native Land, Written in the Uhniv Dialect — By Volodymyr Kryvokulsky	263
"Easter in Uhniv" — By Theodore Reshetylo	267
"Easter and Other Spring Holidays" — By Mykola Petryshyn and Theodore Reshetylo	268
"Easter." A Memoir Written in the Uhniv Dialect — By Volodymyr Kryvokulsky	275
"Wedding in Uhniv" — By Mykola and Maria Petryshyn	280
"Harvest Festival in Uhniv" — By Mykola Petryshyn	295
"The Language of Uhniv" — By Vasyl Lew	295
"The Uhniv Folklore" — By Vasyl Lew	306

CHAPTER SEVEN

Social and Cultural Life in Uhniv and Its Region

"Municipal Institutions" — By Volodymyr Petryshyn	315
a) The City Administration of Uhniv. b) The City Board. c) General City Council. d) Christian General City Council.	
"County Court in Uhniv" — By Volodymyr Petryshyn	324
"Lawyers and Notary Publics in Uhniv" — By Volodymyr Petryshyn	325
"Organizations in Uhniv" — By Volodymyr Petryshyn	326
Prosvita Organization. Branch of Prosvita Organization. Branch of Silsky Hospodar ("Village Farmer"). "Ruthenian Savings Bank" — a Cooperative in Uhniv. "Credit Agri- cultural Association" — National Home. "Cooperative Bank of Uhniv County." Sport and Fire-Combating Association "Sokil." Circle of the Ukrainian Pedagogical Society of Taras Shevchenko ("Ridna Shkola"). Kindergarten. "Agri- cultural Trade," a Consumer Cooperative. County Union of Cooperatives in Uhniv. Branch of the "Society for the Care of War Graves" in Uhniv.	
"Ukrainian Women's Organization" (Soyuz Ukrainok) — By Maria Petryshyn	349
"Three Celebrations in Uhniv" — By Ivan Kozak	353
"Founding of the Prosvita Jubilee Committee in Uhniv" — By Volodymyr Petryshyn	356
"Uhniv, Its Region and the Poles" — By Theodore Reshetylo	366
"Uhniv, Its Region and the Jews" — By Theodore Reshetylo	370

CHAPTER EIGHT

Emigration From Uhniv

"Beginning of Emigration from Uhniv to Overseas Countries"	
By Mykola Petryshyn and Michael Bilyk	376
"Emigrants from Uhniv in Akron, Ohio" — By Vasyl Pilhuy	377
"Committee for Material Assistance to Uhniv" and the "Uhniv Society" in Jersey City, N. J. — By Hryts Saliuk	378
"Convention of Uhnivites in New York in 1950" — By Ivan Kozak	382
"Sermon," By Very Rev. Alexander Treshnevsky, delivered on September 4, 1950 during Mass celebrated at the St. George Ukrainian Catholic Church at 7th Street, New York City, on the occasion of the convention of the Uhnivites	388
"Address on Uhniv," By Very Rev. Mark Gil, delivered at the convention of the Uhnivites on September 4, 1950	392
"Address," By Mykola Petryshyn, delivered during the opening of the First Convention of the Uhnivites	394
"Praznyk in Uhniv" — By Ivan Kozak	396
"Second Convention of the Uhnivites" in Jersey City, N. J., on September 5, 1960 — By Ivan Kozak	400
"Sermon," By Very Rev. Alexander Treshnevsky during Mass celebrated on the occasion of the Second Convention of the Uhnivites	410

CHAPTER NINE

The Uhnivites: Intelligentsia and Cultural Leaders

"Introductory Remarks"	415
"Justin Medvid, Ukrainian Philanthropist" — By Vasyl Pilhuy ..	416
"Rev. Antin Bonchevsky" — By Volodymyr Petryshyn	418
"Dr. Pavlo Lysiak" — By Stepan Baran	419
"Rev. Stepan Onyshkevych" — By Vasyl Lew	422
"Stepan Pidesha" — By Theodore Reshetylo	425
"Very Rev. Stepan Reshetylo, OSBM" — By Theodore Reshetylo	430
"Mykola Duzhy" — By Volodymyr Petryshyn and Theodore Reshetylo	435
"Ivanna and Roman Savytsky" — By Vasyl Lew	437
"To the Far Ukraine" — By Ivanna Savytsky	439
"American Ukrainians, Sons of the Uhniv Emigrants"	440
"Uhnivites, Graduates from High Schools and Universities"	441

CHAPTER TEN

Villages of Uhniv County

A. "General Survey of Topography and Cultural Relations in Uhniv County" — By Volodymyr Petryshyn	461
B. "Villages": 1. Brukental	471

2. Vasyliiv Velyky	471
3. Verbytsia	474
"Chapel in Verbytsia, Rava Ruska County" —	
By Mykola Zrada	480
4. Voroniv	483
5. Hubynok	483
6. Dynyska	484
7. Domashiv	486
8. Zhuravtsi	487
9. Zastavia	488
10. Kariv	491
11. Korchiv	507
12. Korchmyn	511
"Homesickness" ("Nostalgia"), (verse)	516
13. Kryvytsia	517
"How Kryvytsia Became one of the Centers of the Central Ukrainian Emigration Committee in Poland" —	
By Yakiv Tantsiura	518
14. Makhniv	520
15. Mykhailivka	522
16. Novosilky Kardynalski	523
17. Novosilky Peredni	526
18. Ostobizh	529
19. Pidubtsi	530
20. Richytsia	535
21. Salashi	539
22. Stai	540
23. Ternoshyn	541
24. Tiahliv	542
25. Uihivok	543
26. Khlivchany	545
27. Khoroniv	546
28. Shchepiatyn	546
29. Yuzefivka	548

CHAPTER ELEVEN

Summary in English Language	550
-----------------------------------	-----

Addenda:

List of donors for the publication of the book	583
The Uhniv Society Branch in Montreal —	
By Ivan Onyshkevych	588
List of Uhnivites who died in the United States	590
Index of Names and Places — By Vasyl Lew	595
Conclusion — By Vasyl Lew	611
a) Map of Uhniv, b) Map of Uhniv County prepared by Theodore and Yaroslav Reshetylo.	

ВАЖНІШІ ДРУКАРСЬКІ ПОМИЛКИ

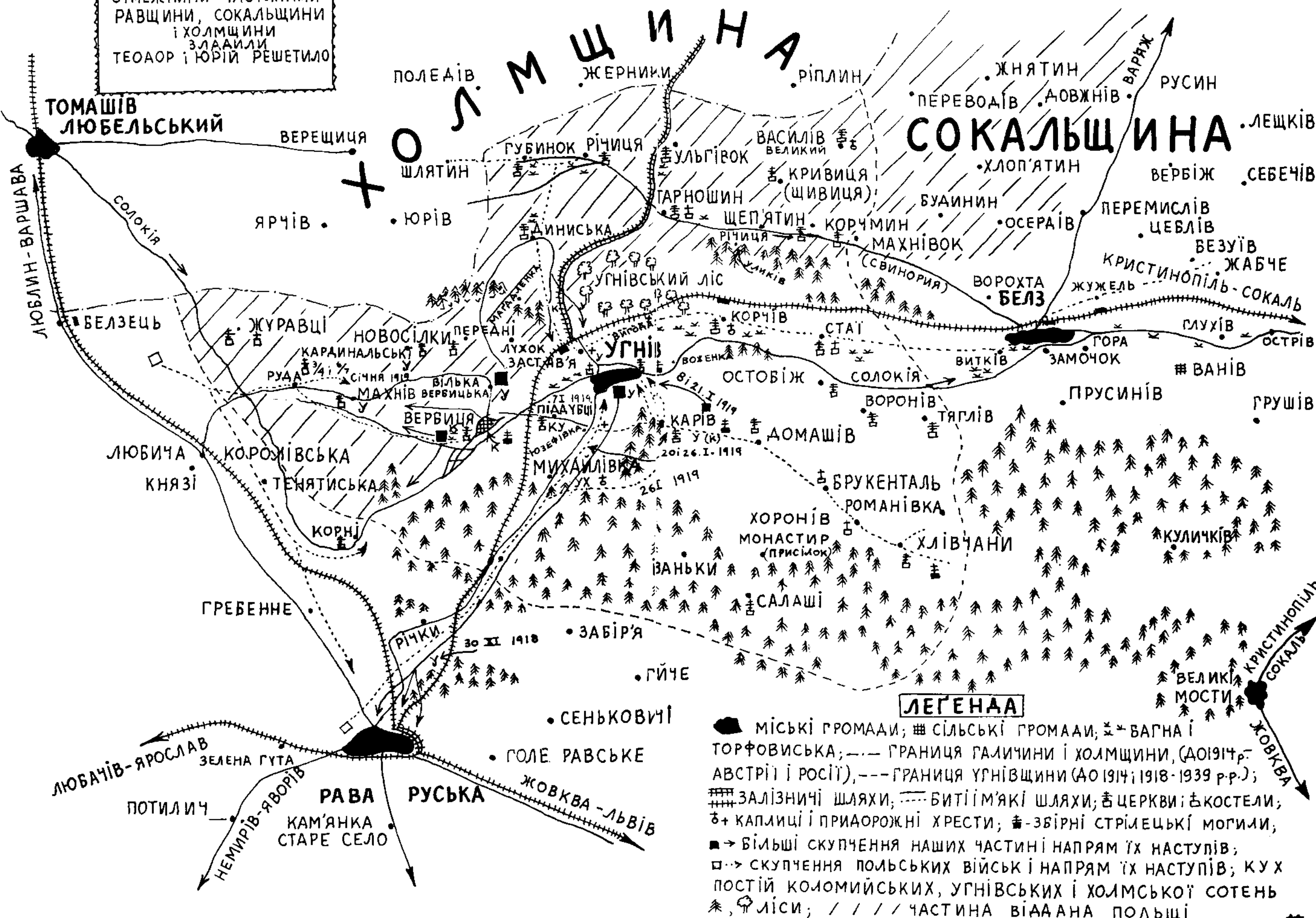
Стор.	рядок	замість:	має бути:
43	11	Потилич	Потелич
96	34	Микола	Володимир
119	36	в четвер, 31. жовтня	в п'ятницю, 1-го листопада
130	32	телеграфіста	телефоніста
131	29	Мельникович	Мельничук
134	13	з Передмістя	з міста (Марисюнник)
135	11	Після	Під час
136	34	на захід	на схід
137	35	Карів	Корчів
180	17	Застав'є	Застав'я
184	3	Теофіля	Теофіла
216	12	Лойнський	Лойнський
259	9	Тарношин	Терношин
300	3	між слова та деяких вставити: від	
313	10	Філарет	Філарет
324	23	Євин	Евин
325	2	Стефан	Степан
353	6	Мілена	Мілена
360	29	Йосиф	Йосип
363	40	Йосиф	Йосип
362	22	Джерзи	Джерзі
380	2	Ласий	Лисий
387	20	Глушек	Глушек
403		Глушик	Глушек
415	29	Бартона	(Бартона)
416	16	Онишквич	Онишкевич
520	9	Тенятиська	Тенетиська
521	32	Артимович	Артемович
532	12	Гробельський	Гробельський
545	31	Кошель	Кошіль
143	в нотці 10	додати: стор. 1182, ЕУ II, 109	
143	в нотці 11	додати: стор. 361	
162	в нотці 10	зам. Твердогіба м. б. Твердохліба	
445	рядки 12-13	переробити: Кудрик Теодосій, Диниська, нар. 1881, орд. 1906, катехит гімназії, директор Малої Семінарії в Рогатині, декаи рогатинський. Помер 18. січня 1951 в Новому Ульмі в Німеччині.	
445	рядок 14	переробити: Кудрик Павло, Диниська, парох Рогатина, 1865—1920.	

Світлини на сторінках 161, 168, 221 взяті з „Літопису Червоної Ка-
лини", а на стор. 260 з журналу „Наша Батьківщина".

Поправки на стор.: 131, 134, 135, 136 вніс автор статті вже після
видрукування книжки, виправляючи в такий спосіб свій манускрипт.

МАПА УГНІВЩИНИ

СУМЕЖНИМИ ЧАСТИНАМИ
РАВЩИНИ, СОКАЛЬЩИНИ
І ХОЛМЩИНИ
ЗЛАДИЛИ
ТЕОДОР І ЮРІЙ РЕШЕТИЛО

УГНІВСЬКИЙ ЛІС УЛИКІВ

